

Caps. 18.

26.

**HISTORIA
EPISCOPATUS
WORMATIENSIS.**

HISTORIA
EPISCOPATUS
WORMATIENSIS,

PONTIFICUM ROMANORUM
BULLIS, REGUM, IMPERATORUM
DIPLOMATIBUS, EPISCOPORUM AC
PRINCIPUM CHARTIS, ALIISQUE PLURIBUS
DOCUMENTIS AUTHENTICIS
ASSERTA AC ILLUSTRATA.

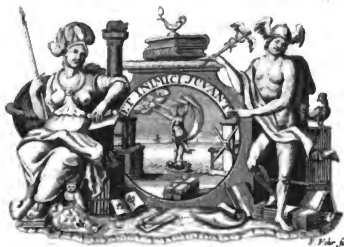
TOMUS PRIMUS.

CUM FIGURIS ÆRI INCISIS.

AUCTORE

JOANNE FRIDERICO SCHANNAT.

FRANCOFURTI AD MOENUM.

APUD FRANCISCUM VARRENTRAPP.

M D C C X X I V .

REVERENDISSIMO, EMINENTIS-
SIMO, AC CELSISSIMO PRINCIPI,
AC DOMINO

FRANCISCO - GEORGIO

SANCTÆ SEDIS TREVIRENSIS ARCHIEPISCOPO, S.R.I.
PER GALLIAM, ET REGNUM ARELATENSE ARCHI-
CANCELLARIO, ET PRINCIPI ELECTORI

EPISCOPO WORMATIENSI,

PRÆPOSITO AC DOMINO ELVACENSI, ADMINISTRA-
TORI PRUMIENSI PERPETUO &c. &c. EX S.R.I. COMI-
TIBUS DE SCHÖNBORN, DUCHEIM, WOLFFSTHAL, ET
REICHELBERG &c.

QUOD

HISTORIAM WORMATIENSEM,

jussu,

SUMMISQUE SUB AUSPICIIS,

ÆTERNÆ MEMORIÆ,

REVERENDISSIMI, EMINENTISSIMI,
AC SERENISSIMI PRINCIPIS, AC DOMINI

FRANCISCI - LUDOVICI

ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI, S.R.I. PER GERMANIAM
ARCHICANCELLARII, PRINCIPIS ELECTORIS; GENERA-
LIS MILITIÆ HIEROSOLIMITANÆ ORD. B. MARIÆ TEUTONICORUM,
PRUSIÆ ADMINISTRATORIS, AC EJUSDEM PER GERMANIAM,
ITALIAM, PARTESQUE TRANSMARINOS SUPREMI
MAGISTRI

EPISCOPI WORMATIENSIS, ET VRATISLAVIENSIS,

PRÆPOSITI AC DOMINI ELVACENSIS, ET COMITIS PA-
LATINI RHENI, BAVARIÆ, JULIÆ, CLIVIÆ, ET MONTIUM DUCIS
PRINCIPIS MOERSIÆ, COMITIS VELDENTIÆ, SPONHEMII, MAR-
CHIÆ, ET RAVENSPURGI, DOMINI IN RAVENSTEIN, FREU-
DENTHAL, ET EULENBERG, &c. &c.

SUI QUONDAM IN EPISCOPATU WORMATIENSI,

PRÆDECESSORIS BENEMERENTISSIMI,

FELICITER COEPTAM

PERFICIT,

OMNI.

OMNIBUSQUE NUNC NUMERIS
ABSOLUTAM
TYPIS VULGARI
CLEMENTISSIME MANDAVERIT;
IMMORTALES,
TOTIUS REIPUBLICÆ LITTERARIÆ,
NOMINE,
GRATIAS REFERT,
VITAM, & FELICITATEM
APPRECATUR

AUCTOR

REVERENDISSIMIS, AC ILLUSTRISSIMIS

DOMINIS,

D O M I N I S.

- D.** WILHELMO UDALRICO de GUTTENBERG, Præposito;
nec non Equestrium Ecclesiarum S. Burchardi Herbip. tum & Comburgensis,
Decano.
- D.** JOSEPHO ANTONIO L. B. de ROLL in BERNAU, Decano;
Ecclesiarum Monasteriensis, & Equestris Bruchsalensis, respectivè Canonico
Capitulari, & Custodi: Reverendissimi & Eminentissimi Principis Electoris Tre-
virensis in Episcopatu Wormatiensi Locum tenenti, Inclyti Ordinis S. Michaelis
Equiti.
- D.** WILDERICO MARSILIO L. B. ab HOHENECK, Custodi; Schola-
stico Moguntino, nec non Equestris Ecclesiæ S. Ferrutii in Bleidenstat Deca-
no, Reverendiss. & Eminentiss. Principis Electoris Moguntini Consiliario In-
timo, ejusque in Spiritualibus Vicario generali.
- D.** JOANNI PHILIPPO L. B. ab HOHENECK, Scholastico; nec non
Equestrium Ecclesiarum S. Burchardi Herbip. tum & Comburgi, respectivè
Scholastico, & Canonico Capitulari.
- D.** FRANCISCO RUDOLPHO L. B. de GROSSCHLAG in DIEP-
PURG, Cantori; nec non Metrop. Moguntinæ, ac Equestris S. Albani ibidem,
Ecclesiarum Canonico Capitulari.
- D.** CHRISTOPHORO JODOCO de KETTELER, Canonico Seniori;
nec non Equestris Ecclesiæ Wimpinensis Decano.
- D.** ANSELMO FRIDERICO L. B. de BETTENDORFF, Metrop.
Moguntinæ, nec non Equestris S. Albani ibidem, Ecclesiarum, Canonico Ca-
pitulari.
- D.** JOSEPHO BENEDICTO zu RHEIN, Ecclesiæ Cathed. Spirensis Ca-
nonico & Custodi.
- D.** FRANCISCO CAROLO FRIDERICO L. B. de HOHENFELDT,
Equestris Ecclesiæ Wimpinensis Canonico; Reverendiss. & Eminentiss. Prin-
cipis Electoris Trevirensis, Episcopi Worm. Consiliario Intimo, nec non Re-
giminis, & Judici Aulici Wormatiæ Præfidi.
- D.** FRANCISCO ADAMO COMITI de LEERODT, Reverendiss. ac
Eminentiss. Principis Electoris Trevirensis in Episcopatu Wormatiensi Cameræ
Præfidi.
- D. FRAN.**

D. FRANCISCO LOTHARIO L. B. KNEBEL de KATZENELN-BOGEN, Ecclesiæ Cathed. Spirensis, nec non Equestrum Bruchsalensis, & S. Albani Mogunt. respectivè Canonico Capitulari; Reverendissimi ac Eminen- tissimi Principis Electoris Trevirensis, quâ Episcopi Worm. in Spiritualibus Vi- cario generali.

D. FRANCISCO JACOBO ANTONIO L. B. de HOHENECK. Me- trop. Moguntinæ Cantori, nec non Equestris S. Ferrutii in Bleidenstar, Eccle- siarum Canonico Capitulari.

D. WILHELMO JACOBO zu RHEIN, Cathed. Herbipolensis, & Eque- stris Bruchsalensis, Ecclesiarum Canonico respectivè Capitulari.

CAPITULARIBUS WORMATIENSIBUS,

TOTIQUE VENERABILI CLERO SECUNDARIO;

OB

RESERATA ULTRO ARCHIVIA

SUMPTUSQUE LIBERALI MANU IMPENSOS

UT INDE

WORMATIENSIS HISTORIA.

COMPTIOR, ORNATIOQUE PRODIRET IN PUBLICUM.

HOC

GRATITUDINIS, SUÆQUE ERGA EOSDEM PERENNIS OBSERVANTIÆ

MONUMENTUM, POSUIT.

AUTOR

PRÆFATIO.

Quantam barbaricæ Nordmannorum Incurſiones Urbi Wormatiensi ſtragem olim inſlexerint, quantumque ex ſubſecutis diverſorum bellorum motibus, nec non illatis, aut etiam fortuitis Incendiis, damni ſæpèdenti eadem Civitas perpeſſa fuerit, ſat conſtabit ex Hiſtoria, quæ præclaris ſuis tunc quoque deſtigni viſa eſt ornamentis, quoties inter hoſtiles flammas, & direptiones, ſimul vetera Cæſarum, Regum, Principumque Reſcripta, in publicis privatiſque Thecis recondita, aliaque plura venerandæ antiquitatis monumenta, ex parte, aut in totum, perierunt: Nobis certè, unum illud, præ reliquis, maxime deplorandum obvenit, quod Anno MDC LXXXVIII. deſtatore Gallo, tot præſtantiffimi manuſcripti Codices, commentariis publicis, Hiſtoricorumque laboribus reſerti, iſdem, quibus tunc ædes Wormatiensis primaria, Fatis involuti, in cineres & favillas abièrunt; quando è contra illorum ope adjuvi, multo plura hoc in Opere præſtare poteramus.

Ad Tabulariorum itaque reliquias, inſignes tamen illas, & præter exſpectationem copioſas, primùm manus admovimus, quæ vero ad propoſitum noſtrum ulterius deſiderabantur, ex rerum Germanicarum Scriptoris, qui paſſim typis vulgati exſtant, colligere neceſſè fuit; horum autem in multis ſeu incuriam, ſeu defectus, denuo ſupplere ſtudiimus ex anonymorum quorundam, ut ut ſuccinctis, Faſtis, aliisque haud ita imperitiis Annalium Wormatiensium compilarioribus, hætenus ineditis, quos inter præcipuum locum obtinent MICHAEL GASEN; FRANCISCUS BERTHOLDUS de FLERSHEIM; & FRIDERICUS ZORNIUS; prior ex his vixit circa Annum MDXXX. alter, Vir Equeſtris dignitatis, opus ſuum perduxit uſque in annum MDCIV. Tertius vero, Reſtor Scholarum Wormatiæ, obiſſe fertur Anno MDCX. ſeptuagenario major.

Acceſſerunt inſuper ad Codicis noſtri diplomatici non leve incrementum ea, quæ, tum ex ſereniſſimi Principis Electoris Palatini proprio, nec non adminiſtrationis ſuæ Eccleſiaſtica, quæ Heidelbergæ reſider Archiviſ, clementiſſime conceſſum fuit erueri; tum, quæ vetus Liber Actorum Civitatis Worm. in claræ memoriæ Corn. Zachariæ ab Uffenbach, Conſulis Francofurtensis optime meriti, Bibliotheca quondam exſtans, nobis ſuppeditavit.

Ad univerſum autem opus quod attinet, illud in tres partes viſum eſt dividere; in primis enim demonſtrandum nobis fuit quomodo à Paganis ritibus ad Chriſtiana ſacra feliciter aliquando perducta fuerit

)(

Wor-

P R Æ F A T I O.

Wormatia, quosque in iisdem progressus deinceps fecerit. Explananda præterea fuerunt deductæ ab antiquo Episcoporum Wormatiensium singulares prærogativæ, nec non simul Regalia Jura; hinc tota Parte Secunda ipsis locum fecimus, dum Tertiam occupant Eorundem Res gestæ. Quod si in cunctis assertis nostris, licet fide Documentarum ubique subnixis, repererint fortassis Adversarii quod carpant, id velim candide, ac animo placido exequantur, non vilis plebeculæ adinstar, quæ, ubi solida argumenta deficiunt, ad omne convitiarum genus solet recurrere; Viris integris ac sensatis, pro constanti regula esse debet prudentis illud: *Diligite Homines, interficite Errores.*

Reliquum est; ut, quæ in excutiendis Tabulariis, usui nostro pro tempore additis, notatù digna occurrerunt, præter ea quæ suis locis indicavimus, hic cum erudito Lectore communicemus.

I. II. THEOPHANU Augustæ obitum Scriptores passim ad Annum DCCCCXCI. referunt: verum in diplomate Filii ejus OTTONIS Regis jam Anno DCCCCXC. *beate memorie* audit. Discimus præterea ex alio ejusdem Tertii Ottonis præcepto, cum Lucis hujus auras aspexisse Anno DCCCCLXXIX. siquidem hoc in Data innuunt litteræ numericæ Anni DCCCCXCIIII. quibus pro singulari Epochæ adjectus est Annus ætatis suæ XV.

vid. Cod.
Prob. Num.
XXXIII.

ibid. Num.
XXXVII.

ibid. Num.
LVI.

III. Pro genuina ac indubitata CONRADI II. Regis Genealogia facit ut plurimum ipsius diploma in gratiam Wormatiensis Ecclesiæ emanatum, quod, cum in fine esset mutilum, retulimus non incongrue ad Annum MXXXVI.

ibid. Num.
XLVIII.

vid. TAB. V.
fig. I. & II.
Vindiciæ
Fuld. adverb.
Eccard.

pag. 106.

IV. Inter Sigilla Episcopalia merito suspiciendum venit illud BURCHARDI, hujus nominis I. quod ejusdem Notitiæ pro fundata a se Anno M XVI. S. Pauli Ecclesiæ, affixum est: huic proxime accedit AZZECHONIS, sui in sede Wormatiensis successoris immediati aliud; utrumque habes expressum in Tabella V. quo plenius constet, ejusmodi sigilla, quemadmodum de Abbatialibus id jam aliàs observavimus, longe ante sæc. XII. in usu fuisse, saltem in Germania.

vid. TAB. V.
Fig. III. & IV.

V. Obtinuerat quoque mos ab antiquo, ut Electi Wormatienses, ante impetratam à Sede Apostolica dignitatis suæ Episcopalis confirmationem, in obsignandis Chartis suis singulare quoddam adhiberent sigillum, qualia continet Tabella V. ex his prius ad Annum MCCLIX. EBERHARDI effigiem absque mitra & pedo exhibet; alterum S. Petri Ap. Wormatiensis Ecclesiæ Patroni effigie insignitum est, dependetque ex Litteris Anno MCCCLX. ab EMERICO datis, ubi & expressam de eodem

P R Æ F A T I O.

dem mentionem faciens, his utitur verbis: *Sigillo nostra Electionis eas firmari iussimus.*

VI. In seriem Regionum Cancellariorum referendi sunt, GODEBERTUS & ARNOLFUS, quorum ille Anno DCCCLVIII. sub Ludovico Germanico, hic autem Anno DCCCXCVII. sub Arnolfo Rege, hoc munere functi sunt, ambo hactenus (quod sciam) incom-
vid. Cod. Prob. Num. VII. & XII.
 perti: iis adjicere lubet CONRADUM, qui Anno MCCXL. in Landolfi Episcopi Worm. Litteris inter Testes relatus, *Notarius Regina* indig-
vid. ibid. Num. CXXXIV.
 gitatur, id quod ad illustrandam Archicancellariatûs Augustæ prærogativam, Abbatibus Fuldensibus annexam, de qua aliàs late disseruimus,
vid. Hist. Fuld. part. II.
 haud parum confert.

VII. Cæterum: quod in subscribendis Regum, seu Imperatorum Præceptis, Cancellariorum olim fuerat officium, hoc Imperialis Aulæ Prothonotariis sæculo demum XII. commune esse cœpit, prout, inter plura diplomata, illud Friderici I. Imp. apud Petrum a Beéck, datum Aquisgrani, Anno MCLXVI. abunde testatur, dum in hæc verba desinit: *Ego HENRICUS, Sacri Palatii Prothonotarius, vice Christiani Archicancellarii & Mogunt. Sedis Electi, recognovi.* Huic autem in dignitate videtur successisse WORTWINUS, memoratus Anno MCLXXIV. in alio prædicti Cæsaris diplomate, quod inter Miræi Belgica exstat, pag. 544. nov. edit. Estque ille idem, qui tunc temporis simul Ecclesiæ Colleg. S. Andræ Worm. Præpositum agebat, cuius proinde sigillum, ex Ecclesiæ hujus Archivo erutum, exprimi curavimus in Tabella V. Quod
vid. TAB. V. fig. VI.
 autem Wortvvini, in habitu Diaconali, effigiem totam præ se ferat, id Prothonotariis, exempliori prærogativa, concessum fuisse videtur: nam Regiæ, seu Imperialis Aulæ Notarii, qui in recognoscendis Diplomati-
 bus vices suas quandoque præstabant, symbolico dumtaxat sigillo uteban-
 tur, quale apud Heineccium in Antiq. Goslariensibus exhibet fig. VI, Tabellæ IV.

VIII. Attendi pariter meretur, quod ex Archivo S. Martini Worm. deprompsimus, sigillum magni Præceptoris Ord. Templariorum, caput
vid. TAB. V. fig. V.
 Christi Spinis coronatum præferens, hac circum apposita, ac a nobis hic ex parte suppleta, Epigraphe: SIGILLUM MAGISTRI TEM-
 PLARIORUM IN THEUTHONIA; pendet id ex Litteris te-
 noris sequentis:

„Frater FRIDERICUS, dictus SILVESTER, Domorum
 „ Militiæ Templi per Alemanniam, & Slaviam, humilis Præceptor; nec
 „ non Frater HENRICUS de HOHENFELS, cæterique Fratres
 „ ejusdem ordinis, in Lacu, sive *de Sevre*, Wormatiensis Diœcesis; no-
 „ verint universi &c. quod nos considerata utilitate Curie nostræ de Lacu

P R Æ F A T I O.

„ prædictæ, vendidimus iusto venditionis titulo honorabilibus Viris, De-
 „ cano, & Capitulo S. Martini Worm. XXV. maldra filiginis annui cen-
 „ sus, super bonis nostris in terminis villæ Lumerſcheim — in Testimo-
 „ nium præmissorum præsentem Litteram sigillo nostro dedimus robo-
 „ ratam.

„ Actum & Datum Anno Dom. MCCLXXXVII.

De reliquo; notum est, Equestrem illum Ordinem, qui Hierosoly-
 mis originem suam sumserat, quique in tantum sese per Christianum
 Orbem diffuderat, ut ultra novem Domiciliorum millia numerasse per-
 hibeatur, tandem Anno MCCCXI. in Concilio Viennensi fuisse ex-
 tinctum.

vid. TAB. V.
fig. VII.

IX. Non incuriosum quôque multis videbitur sigillum, quo EMI-
 CHO nobilis Wormatiensis Canonicus, aliquando usus est; dum enim
 alii passim in sigillis suis occurrunt genuflexi ante primarium Ecclesiæ suæ
 patronum, stolam, seu manipulam gestantes, ipse totus cataphractus ge-
 neroſo Equo insidens, haud aliud sacri ordinis sui indicium præ se fert,
 quam parmam cruce insignitam, quando tamen Comitibus Hirsutus, è
 quibus ortum suum trahebat, pro scuto gentilitio erat Leo aureus in cam-
 po nigro, aureis itidem lapillis resperſo; id autem illorum temporum
 mores tulisse vel ex eo constat, quod sigillum illud ipsissimis FRIDE-
 RI- CI, patrui sui, tunc Wormatiensis Episcopi, Litteris super decimatione
 in Gundersheim, in Archivo S. Pauli Worm asservatis, appensum cer-
 nitur, sequenti hac in iisdem adjecta clausula.

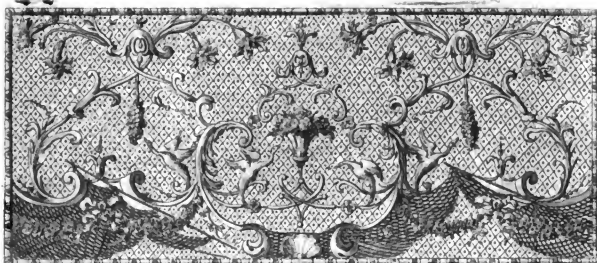
„ Nos HENRICUS, Irſutus Comes, & EMICHO, *Canonicus*
 „ *Wormatiensis*, Fratres; profiteamur omnia præmissa sic esse acta — &
 „ in testimonium & robur perpetuum præsentem Litteram sigillis nostris,
 „ unâ cum sigillo Reverendi Domini nostri, & *Patrui*, Wormatiensis
 „ Episcopi, fecimus communiri.

„ Actum Anno Dom. MCCLXXXII.

X. Denique; quanta cura ac sollicitudine invigilaverint antiquitus
 Ecclesiarum Wormatiensium Decani, & Capitula, ut bonarum artium
 studia, etiam inter ipsos, sedulo promoverentur, commonstrant fa-
 lubres eorundem ordinationes, quas attentius legisſe non pigebit, eas
 enim forsitan alibi frustra quæres.

vid. Cod.
Prob. Num.
CXLVII. &
CLXXXVII.

HISTORIÆ

HISTORIÆ

EPISCOPATUS WORMATIENSIS

PARS PRIMA.

—————

CAPUT I.

*De Veterum Vangionum sub primis Romanorum
Imperatoribus, statu.*

GERMANIA primis suis comprehensa limitibus, in TRANS-RHENANAM, & CIS-RHENANAM, olim divisa fuit, eo quod Rhenus, a fonte suo in Oceanum decurrens, mediam interflieret, ac velut in partes secaret. Ex his priorem, quæ magna dicebatur, incolebant: *Hermunduri, Quadi, Marcomanni, Catti, Nariisi, Semnones, Mattiaci, Heruli, Cherusci, Cimbri, Frisones, Saxones*, diversique alii Populi, in totidem corpora distincti: Alteram vero, Cis-Rhenanam, occupabant similiter: *Moguntiaci, VANGIONES, Nemetes, Triboci, Argentoratenses,*

Suevi, Caracates, Treviri, Mediomatrices, Ubii, Batavi &c. Hos autem omnes, postquam Anno ante Natum Christum LVII. Julius Cæsar memorabili clade affecisset, ita ut eorum Rex Ariovistus, amisso exercitu, ad Rhenum delatus, conscensa navicula, per fugam vix salvus & incolumis in aliam fluminis ripam evaserit, visum est, belli lege subactos, pristinis quidem sedibus suis retinere, at universam late Regionem in Provinciæ formam redigere.

Jul. Cæsar.
Comment. I.
de bello Gall.

Martial.
lib. X.
Epig. 7.

Rem itaque Augustus Cæsar, Druso, Tiberioque Ducibus aggressus, a citeriore Germania initium fecit, eamque a Rheni fontibus adusque Oceanum Britannicum protensam, in *Primam*, & *Secundam*, seu *Superiorem*, & *Inferiorem* subdivisit, Mosellâ medium, inter utramque, terminum constituyente; tum suis utrique Præses impositus, & Rhenus limes, castellis ac præsidiis Legionum firmatus est; donec tandem victis superatisque etiam Trans-Rhenanis Germanis, quod hos inter, & Romanos, de limite illo pertinax hæcenus dissidium fuerat, in totum quievit, & Rhenus *utraq; Ripa*, deinceps *Romanus* fluxit, ut in quodam suo Epigrammate observat Martialis.

apud Gruter
pap. 3 9.
Spang. in
miscell. an-
tiq. pag. 18.

Huc quoque faciunt veteres Inscriptiones duæ, in Proculi cujusdam, nec non Titi Nigrii memoriam positæ, quorum ille: a *Rationibus Provinciarum Belgicæ*, & *DUARUM GERMANIARUM* fuerat, alter *Tribocus*, ex GERMANIA SUPERIORE oriundus dicitur. Nam Triboci territorium illud incolabant, quod est intra Nemetes, seu Spiram, & Argentoratum, eorumque sedes præcipua erat *Brocomagus*, hodie *Broumat*, quanquam exile tunc municipium; quandoquidem Antoninus pius, ac post ipsum Theodosius Imp. quisque in Itinerario suo, IV. dumtaxat Civitates PROVINCIAE GERMANIAE PRIMÆ recenset, in modum qui sequitur.

METROPOLIS CIVITAS MAGUNTIACENSIS.
CIVITAS ARGENTORATENSIMUM.
CIVITAS NEMETUM.
CIVITAS VANGIONUM.

Ex ipsis autem postrema hæc, quam Nobis pro scopo unicè deinceps proponimus, ut rerum gestarum gloria circumvicinis reliquis non inferior, sic uno fere fato cum ipsis iactata fuit, cum & qui priscis Scriptoribus VANGIONES dicuntur, iidem sint, qui modo WORMATIENSES; atque adeo Julio Cæsari jam noti, ut supra ostendimus; meminist quoque eorum Lucanus sequenti hoc versu

Et qui Te laxis imitantur, SARMATA, braccis,
VANGIONES

Tacit. annal.
lib. XII.
ANN. C. 25.
ANN. C. 70.

Tum & Tacitus, quando Catos, in *Superiori Germania* prædas, & latrocinia acitantes, a Lucio Pomponio Romanorum Legato repressos fuisse commemorat, idque auxilio VANGIONUM, sed qui postmodum Julio Tutori Ripæ Rheni Præfecto similem adversus ipsos Romanos opem tulere, Bingiumque unâ progressi, illic pontem Navæ abruperunt. Nec dubium, quin insequentibus temporibus, percusso cum Trans-Rhenanis populis, qui *Franci* dici coeperunt, fœdere, eadem quæ & ipsi fata subierint, victricesque Aquilas sub M. seu Alexandri, L. Domitii Aureliani, nec non M. Aurelii Probi Imp. ductu rursus adorare coacti fuerint.

ANN. Chr.
310.

Verum ubi Constantinus Cæsar Maximinianum debellaturus, Romanorum copias secum abduxit, ac Rheni littus deseruit, submissa hæcenus colla exere Germani, eaque occasione pristinam recuperare libertatem conati sunt; nam VANGIONES, ac unâ cum ipsis Bructeros, Chamavos, Cherufcos, Alemannos, & Tubantes, in arma confedisse certum est; licet bellum hoc ipsis æque infelicitè cesserit quàm dum Anno CCCLVI. semotis iterum a Rheni limine

Nazar. in
paneg.
Constant.

limine Romanis, totam late Regionem illam, nempe *Germaniam primam*, atque adeo Civitates in eadem contentas, occuparunt; adfuit enim mox a Constantio Imp. missus Julianus, Galliae tunc Praefectus, qui eorum ultiores progressus non solum stitit, sed & ingenti strage profligatos, civitatibusque suis ejectos, Romano Imperio, a quo defecerant, denuò subjugavit.

Cladem hanc exceperunt postmodum etiam Valentiniani Caesaris relatæ de ipsis victoriæ. Ast ubi illuvies quædam barbararum nationum se se in has oras effudit, & primò quidem Vandali, & Alani, ducente eorum Rege Godegisilo, ex Septentrionis latebris Anno CCCCVII. egressi, transmissis Rheno, Imperii Limite, Germaniam primam invaserunt, direptisque ac incensis passim civitatibus, etiam VANGIONES, *longâ obsidione deleverunt*; dein Anno CCCCLI. Atila, Hunnorum Dux, facta pariter irruptione, tristes prioris Exitii reliquias populatione continuâ, exitialibusque flammis absumpsit, ac in Italiam usque furendo progressus est, Res Romana, ubique afflicta, cœpit ut plurimum inclinare. Hinc multi exsurrexere in diversis partibus Reguli, quibus demum, seu Romanorum sociis, seu aliter, totum fere permansit Imperium; quamquam Rheni litus, sub Arcadio, & Honorio, Caesaribus, eorum adhuc autoritate, tuebatur *Dux Moguntiacensis*, ut ex notitia Imperii circa Annum Christi CCCC. confecta, constat fufius: huic autem Duci parebant *Praefecti* XI. per totidem Loca distributi, quos inter tunc recensebatur *Praefectus Militum secundæ Flaviæ*, apud VANGIONES constitutus: solebant enim Romani Provinciis sibi subiectis, loco Tributi, imperare *Militiam*, & *Viros*, dumque ipsi *Legionarii* audiebant, hi *Auxiliares* dicebantur; Unde, cum L. Pomponius, susceptæ aliquando adversus Catos expeditioni, se se accingeret, *auxiliares* VANGIONES præmisisse fertur, addito *Equite alario*, qui Legionem ab omni parte protegeret; nam ab *ala* sortiti nomen suum Alarii, ex peregrinis plerumque ac bellicosius gentibus conflati, circum Legiones, dextrâ sinistrâque collocabantur; quod autem in *ala Turmæ*, hoc erant in Legionibus *Cohortes*, & quodin Cohortibus *Manipuli*, id in Turmis *Decurie*.

Cæterum; militasse in utrisque Vangiones, nec non unâ cum Externis aliis, Romanorum promeruisse stipendia, testantur insignium aliquot, quæ ad Portam *Moguntinam* superstant, Monumentorum Ectypa, in Tabella I. expressa, quibus sequentes Inscriptiones adjicimus, veteris Palatii Episcopalis muro quondam insertas. vid. TAB. I

C. RABVRIVS. FE
STVS. POMAR.
RETIO. TRIB. LEG.
VII. G. F. PRAEF.
ALAE. SCVBVLO
RVM.
IOVI.

I. O. M.
L. OCTAVI
VS. CELER
PRAEF. COH.
VII. BRIV. ET.
COH. I. THRA.

C. VIBIVS
C. F. VOLT.
VIRILIO
EQ. LEG. XV.
ANN. XLV.
STIP. XXII
H. S. E.

LEGI. XX. PP.
IVL. PRIMVS

Ammian.
Marcell. lib.
XVI. cap. 4.

idem lib.
XXVI.
ANN. Chr.
364.

Salvian.
Item Orof.
lib. VII.
Hieron.
Epist. XI.

Tacit. annal.
lib. XII.

Supra Portam *Pavonum*, vulgò *Viche-Thorr*, in altissima Turri, duæ hæc legebantur voces.

SPECVLA VANGIONVM

Verum sequens hæc, quæ Portam *Spirensen* olim condecorabat Inscriptio, magis attendi meretur.

C. LVCIVS. VICTOR. SER. C. VANG.
 OMNIBVS. HONERIBVS FVNCTVS.
 FLORENT. ET. VICTORINVS. F.F.
 OB. AMOREM. PATRIAE. ET. CIVIVM.
 PORTAM. OMNI. SVMP TV. SVO.
 EXSTRVCTAM.

D. D.

Ex monumentis votivis, duo hæc ad notitiam nostram pervenere.

I. O. M.
 ET. IVNONI REGINAE
 VICTORINA. PRIMITIVA
 POSVIT

PISTILLIVS. ET. QVINTVS. ET. MAIANVS.
 BELLICL F.F.
 V. S. S. L. L. M.

vid. TAB. II.

Ex sepulchralibus monumentis, præter ea, quæ in Tabella II. exhibentur, unicum hoc posteris commendarunt scriptores.

C. CANDIDIO. MARTINO. IIIII. VIRO
 AVGVST. C. SINIC. SEVERIA
 SEVERA. CONIVX. ET. CANDIDIA
 MARTINIA. DIGNILLA. FILIA.
 FAC. CVR.

Circa THERMAS, & AMPHITHEATRUM, cum in maximis, florentissimisque urbibus, qualis olim fuit Wormatia, illæ ad lavandi usum voluptatesque, istud ad oblectamenta spectaculorum haberentur, utrisque vero aquæ necessariae essent; existimo, aquæductum illum, qui, magno Civium commodo, in urbem derivatus est, tacentibus licet annalibus domesticis, Romanorum Opus esse, Thermasque stetisse juxta Portam Spirensen, ubi nunc veteris Nosocomii rudera cernuntur; Amphitheatrum vero in proximam vineam, crescentis prope lunæ adinstar incurvuam, conversum fuisse; hic enim complura veteris memoriæ numismata, inexhausto sinu terra fundit in Ligonum manus; quin & vineam ipsam hodiedum *Caterloch* indigitari, quasi *Catabuli locus*, ubi diversi generis bestiae ad spectacula alebantur, conjectura est veritati non abfimilis.

Ge-

Cæterum; primorum Vangionum mores; Deos cultos, ritusque supersticiosos, amplo hic commentario describere, superfluum censemus; siquidem iis haud dubie commune fuerit, quod de reliquis Germaniæ populis antiqui scriptores nobis reliquerunt. Quoniam autem tempore, aut per quos, repurgato illo Idololatriæ coëno, christiana fides his oris invecta fuerit? non adeo facile est diffinire; Quod si tamen cum Petro Cluniacensi, Honorio Augustodunensi, Ottone Frisingensi, aliisque gravibus autoribus, Harigeri Lobbienfis Abbatis, qui ante DC. annos floruit, opinionem amplectamur, id primis D. Petri Apostoli discipulis tribuendum esse, gratanter agnoscemus; Etenim directi ab ipso Trevirim Eucharius, Valerius, & Maternus, dum iter suum per Vangionum ditionem prosequuntur, accidit, ut ex iis Maternus febre correptus, obierit; hinc animo consternati superstites focii, ad B. Petrum recurrunt, qui proprio scipione ipsis porrecto, reverti, ac defuncti corpori eum superponi jubet; parvè illico mandatis, & exanime corpus vitam pristinam recepit. Tam insignis miraculi novitate obstupefacti Vangiones, Numinis sibi eatenus ignoti potentiam coeperunt agnoscere, jactaque sic inter eos prima fidei fundamenta, mox per Eucharium exulta ac ampliata fuere, videlicet postquam is sedem suam fixerat Treviris; Nam primis Ecclesiarum conditoribus istud solemne erat, ut illos sacrarum Dioecesium statuerent fines, quos populorum esse comperiebant: Fines autem Treviriæ Gentis, cum sese ad usque Bingiam oppidum protenderent, Euchario incumbere videbatur, ut curam suam pastorem simul in finitimos Vangiones exerceret, donec ovile hoc speciali Episcopo demandaretur.

Certe; quam subitis, ac felicibus initiis, nec non in quantam messem excreverint jacta olim per regiones illas veræ Fidei semina, sat testari posset vel unica illa divi Hilarii Pictavenfium antistitis epistola, quam sub annum Christi CCLXVIII. *Dominiis, & Beatissimis Fratribus, & Coepiscopis Provincie Germaniæ Primæ, & Germaniæ Secundæ* inscripsisse reperitur; & quamvis innumerae revolutiones, eæ potissimum, quæ Sæculi V. initium notarunt, florescenti jam religioni maximo fuerint detrimento, ut quando præter hæreseos Arrianæ pestem, Idolorum superstitio, fautore inprimis Juliano Apostata, liberius iterum grassari coëpit, nihilo tamen minus Chlodovæi Francorum Regis, aliorumque subsequenitium Regum solertiâ, res christiana stetit immobilis, quin & novis in dies viribus aucta est, ut patebit in sequentibus.

CAPUT II.

De Vangionum sub Regibus Francorum conditione varia, deque Vangionensis seu Wormatiensis Dioecesis initiis, & progressu.

Ejectis per Julianum, ex Germania prima, Alemannis (ut supra jam memoravimus) prosperæ fortunæ cursus, quo Romani eatenus usi fuerant, fere in totum immutatus est; continua enim tum civilia, tum externa bella, quibus deinceps fuere impliciti, nec non frequentes Barbarorum incursiones, effecerunt tandem, ut, versis armis, Germani Trans-Rhenani, cum Alemannis conjuncti, quâ virtute bellica, quâ temporum opportunitate usi, sumpto *Francorum* generali nomine, ceu libertatis tessera, Gallias primum, Pharamundo, Clodione, & Merovæo, Regibus, ac dein ipsam quoque Germaniam Cis-Rhenanam; qua quâ late patebat, Francici juris, &

Imperii fecerint; teste Sidonio Apollinare, qui rem versibus suis ita exprimit:

FRANCUS Germanum primum, Belgamque secundum,
Sternebat, Rhenumque ferox ALEMANNE bibebas,
Romanis ripis, & utroque superbus in Agro,
Vel Crvis, vel viſtor eras. —

Repreſſerat quidem hunc Francorum impetum conſtitutus a Maximo Imp. militiæ præfectus Avitus; at illi, priſtinum abhorrentes jugum, viribus inſtauratis, partaque demum Anno Chriſti CCCXCVI. inſigni apud Tolpiaeum, ſub Clodovæo Rege, victoriâ, Romanos Finibus ſuis, atque adeo Germania tota excedere compulerunt. Hinc illa novam cœpit induere faciem, ac mortuo ſub annum DXI. Chlodovæo, Regnum ejus quadrifariam diviſum fuit, è quo AUSTRASIA, ſeu Regio illa, quæ in Orientem, uſque Rhenum excurrebat, cujuſque caput Mediomatricum, partem vero *Vangiones* conſtituebant, Theodorico obtigit; crescente dein in hujus Succęſſoribus Regali potentia, nam ex ipſis Dagobertus, deſuncto ſub annum DCXXXIII. Lothario patre univerſas ſimul gallias tenebat, rurfum Germaniæ primæ, ut & Franciæ veteris, habita eſt ratio, hancque demum in *Orientelem*, & *Occidentalem*, atque adeo in duo Regna, inter ſe diſtincta, dividere placuit, quo tempore Wormatia ſub Orientali illo comprehenſa, amplum ac ſeparatum habebat Territorium, paſſim *Wormazgovve*, ſeu *Wormatzfelda* nuncupatum, & a Ducibus, aut Comitibus, adminiſtratorio nomine gubernari ſolitum, cujuſ Fines, paulo ſupra Wimpinam oppidum ordiendo, ſecundum Nicri, ac dein etiam Rheni fluenta excurrebant ad uſque Navam; nec minor erat, quem ex alio latere deſcribebat; Montium, & Nemorum, Solique culti minoribus rivis interſincti circuitus; quandoquidem præter ipſam etiam Urbem Moguntiam, duos alios inſignes pagos intra ſe compledebatur, quorum unus a *Lupoduno*, ſeu *Lobedenburg*, hodie Ladeburg, oppido antiquiſſimo, ubi quondam prædicti Dagoberti Regium exſtitit palatium, *Lobedengovve*, ſeu pagus Lobodunenſis, dictus eſt; alter ab anne *Craich* nomen ſuum retinuit, continebatque *Ckraichgovvie* tractus ille loca & villas ultra LXXX. quæ veterum Comitum de Louffen, & Brettenheim, hereditaria poſſeſſio, ſere in totum cenſebantur, eo quod uterque originem ſuam duceret ab iis Comitibus qui pago huic Præfecti olim dati fuerant, quales ſub Romanis Imperatoribus habebantur Legati Provinciarum, & Proconſules, qualesque medio ævo ipſi etiam audire Duces Wormatiæ, videlicet, non dominio aliquo, aut proprietate loci, ſed officio.

Ex ſupra recenſitis autem Pagis illis, ſimul ſumptis, ſi Moguntiam, ejusque Territorium inde excipias, inſtituta demum ac efformata fuit Diœceſis illa longe vaſtiſſima, quam certis ſuis diſtinctam limitibus, Carolus M. Rex ſub annum Chriſti DCCLXX. Erraberto commiſit Epifcopo, hujusque in fede Wormatienſi ſuccęſſoribus, quibus deinceps ſubdita manſit; quin &, prout hodie in ſpiritualibus, ſic olim etiam in temporalibus paruit, ſaltem pro majori ſui parte, ut vel unicam Curiam Feudalem inſpicienti innotefcet facile. Cæterum, quo propoſitam nobis ejusdem Diœceſis deſcriptionem rectius exequamur, prævie obſervandum occurrit, eam olim in quatuor Archidiaconatus fuiſſe diviſam, quorum perpetui adminiſtratores habebantur *Majoris*, *S. Pauli*, *Neubauſenſis*, & *Wimpinenſis*. Eccleſiarum Præpoſiti, hiſ autem inſequenti tempore abrogatis, remanſerunt ſub Vicarij generalis

EPISCOP. WORMATIENSIS. 7

ralis inspectione Decanatus Rurales X. quorum numerus hodie ad VIII. reductus est, ex quibus VI. dumtaxat sedem obtinent, nimirum: *Weibstat. Landsblud. Dirmstein. Dalsheim. Heidelberg. & Ladenburg*; reliqui duo, videlicet: *Manheim, & Frauenthal*, nudum titulum præ se ferunt.

Verum; cum hæc meri sint arbitrii: Nos, juxta vetus Synodale anni MCCCCXCVI. recensionem nostram instituimus, & siquidem præmemorati Decanatus Rurales X. hoc ordine in censum veniunt.

I. <i>Dirmstein</i>	continens	Parochias	XXI.
II. <i>Guntersblum</i>	-	-	XVIII.
III. <i>Dalsheim</i>	-	-	XXII.
IV. <i>Nervo-Leiningen</i>	-	-	XXVI.
V. <i>Freinsheim</i>	-	-	XII.
VI. <i>Landstul</i>	-	-	XXI.
VII. <i>Weinheim</i>	-	-	XXII.
VIII. <i>Weibstat</i>	-	-	LIII.
IX. <i>Schwoeigern</i>	-	-	XXXII.
X. <i>Heidelberg</i>	-	-	XV.

Parochias illas omnes, quæ univèrsam CCXLIII. conficiebant, hic simul cum earum Filialibus Ecclesiis, nec non Oratoriis, ordine alphabetico recensere, ac pro nosse, & posse, hinc inde etiam illustrare, operæ prætium duximus.

A BENHEIM.

SEDES RURALIS DALSHAIM.

Locus hic cum attinentiis suis universis cesserat Anno DCCCCXXXII. Ecclesiæ Fuldeni, ex certo quodam concambio inter Henricum I. Regem, & Hadamarum Abbatem inito, ut constat ex Trad. Fuld. pag. 234. hinc Ecclesia Parochialis ibidem Sancto *Bouifacio* Archiep. & M. dicata fuit; quin & ipsius Jus Patronatus Anno MCCCXVI. Henricus Abbas Conventui sui Monasterii incorporavit, idque de consensu Emerici Episcopi Wormatiensis; postmodum tam locus, quam & Jus Patronatus, transierunt ad Nobb. *Camerarios de Wormatia*, Lib. BB. à *Dalberg*. Sub quibus Ecclesia sumptuoso opere a fundamentis instaurata est.

Visitur & in vicino monte, Oratorium S. *Michaeli* Archangelo sacrum.

A DENESBACH.

Hujus villæ mentio fit in Notitia Burchardi I. Episcopi Worm. pro fundatione Ecclesiæ Collegiæ S. Pauli, ad annum MXVI. siquidem Custodi Eberhardo, ejusque successoribus confert idem Præful *positionem Ecclesiæ de Adenesbach, cum omni decimatione.*

A DERSBACH.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Walpurgi* sacra est; die 1^a. Maji ejus jus Patronatus spectavit olim ad Abbatem & Monasterium in Sunnesheim.

Filia-

Filiales erant HASELBACH, & ERSTATT, sed posterior hæc in parochialem erecta fuit.

AGELACH al. ANGELACH.

Locum hunc cum Ecclesia cujus mentio fit in quadam Charta Mazelini Præpositi S. Pauli Worm. ad annum MXX. ad Dioecesin Worm. spectasse, testatur inter cætera amicabile composio Anno MCCLXXXIX inter Decanum, & Capitulum Eccles. Colleg. S. Pauli Worm. ex unâ, & Henricum Span, ejusdem Collegiæ Canonicum ex alterâ, partibus, inita, *super Ecclesia Parochiali in Angelache, Vormatiensis Dioecesis*; quam Gerardus Præpositus S. Pauli, huic suæ Collegiæ Ecclesiæ donaverat per chartam dat. Anno MCCLXX. in die Epiphaniæ.

AGLASTERSHAUSEN

SEDES RURALIS WEIBSTATT.

De Jure Patronatus hujus Ecclesiæ, quæ S. *Mattheo* Ap. dicata est, ad diem XXI. Sept. existat Charta sequens:

„ WERNHERUS Dei gratia Præpositus Wimpinensis, & CUNRADUS, Vir nobilis, Frater suus, de HORNECK &c.

„ Ob devotionem venerabilis Ecclesiæ Wimpinensis, & propter salutem animarum nostrarum, nec non parentum antecessorum nostrorum, Jura Patronatus, quæ habemus in villis, videlicet: AGLESTERNHUSEN, & HELMSTAT, de communi consensu & voluntate, cum omni jure quod habuimus, & habemus &c. Ecclesiæ Wimpinensi per præsentem conferimus & donamus. Acta sunt hæc Anno Dom. MCCLIII. VI. Kalend. Junii.

Confirmavit postmodum Decano, ac Capitulo Ecclesiæ Colleg. S. Petri Wimpinensis prædictæ, idem donum, Eberhardus Worm. Episcopus, per Litteras suas, datas Anno MCCLXVI. in vigilia S. Mathæi Apostoli.

AGERSHEIM *vulgo* OBERSHEIM

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesiam parochialem habet S. *Kyliano* Episcopo & Martyri sacram, ad diem VIII. Julii. quanquam simul filialis sit respectu Ecclesiæ parochialis in Stuedernheim. Jus Patronatus ejusdem ad Decanum, & Cap. majus Ecclesiæ Cathedralis Vorm. spectat.

ALENMULE vid. SCHÖNBORN.

ALMSHEIM

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Hujus Ecclesiæ, sub Invocatione S. *Stephani* Protomartyris, ad diem XXVI. Decembris, spectavit olim jus Patronatus ad Nobiles de Lautersheim, ut constet ex Visit. Diocef. Anni MCCCCXCVI.

ALSHEIM

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Duas Locus hic continet Parochiales Ecclesias, quarum una B. *Mariæ* Virginis, altera S. *Bonifacio* dicata est; priorem conferunt Decanus, & Capitulum

EPISCOPATUS WORMATIENSIS.

9

lum Ecclesiæ Metrop. Moguntinæ ; posteriorem vero Decantis, & Capitulum Eccles. Collegiæ Neuhaufenfis juxta Worm.

ALZENBORN.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesiæ Parochialis S. *Vito* M. sacre ad diem XV. Junii, Jus patronatus spectabat quondam ad Præpositum Asceterii Enckenbach Ord. Præmonstratenfis, quod & ipsum S. *Norberto* dicatum, filia erat supradictæ Parochiæ.

Huc quoque pertinuit Oratorium in *Kurbirkeiler*; sed ob causas ad id moventes, ejus administratio Reçtori filialis Ecclesiæ in Stauff, sub Eisenberg, demandata fuit.

ARMBACH.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Jus patronatus hujus Ecclesiæ, quæ S. *Joanni Bapt.* sacra est, olim ad Comites Nassoviæ spectabat.

ASBACH.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesiæ SS. *Sylvestro*, & *Cornelio* dicata Patronum olim agnovit Abbatem in Sunzheim.

ASCHBACH.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesiæ sub invocatione S. *Blasii* Episcopi & M. Patronos Laicos olim habuit, Nobiles ab Oberstein, & Flersheim.

Filiales ejus sunt: DRIEBSTAT; Sanctæ *Cruci* dicata. DILSBERG, alias HILSBERG, S. *Cruci*, & St. *Georgio* sacra. Item Oratorium S. *Georgio* sacrum in Castro Wilstein.

ASSELNHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesiæ in honorem S. *Stephani* Proto-M. constructa est. Jus patronatus ejusdem pertinuit olim ad Abbatissam Rosenthalensem.

ATSMANSWEILER. vide LUTTERSCHAUSEN.

BABENHEIM vide BATTENBERG.

BOBENHEIM vid. ROXHEIM.

BALDSFELT.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesiæ S. *Cruci* dicata. Ejus Jus patronatus ad Vicarium quendam Ecclesiæ
HIST. WORM. TOM. I. B Colleg.

Colleg. Wimpinenſis ſpectaſſe docet Viſitatio Dioceſ. Worm. facta Anno MCCCXCVI.

BAN vide HORBACH.

BAPSTATT vid. GUMPER.

BARGEN.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Eccleſia S. *Petro* Ap. ſacra, cujus collatio ſpectabat olim ad Nobiles de Rhinberge.

BATTENBERG olim BETTEMBERG.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Eccleſia S. *Martino* ſacra; cujus Jus Patronatus Abbas, & Conventus Monafterii Glandaviſis, tranſtulerunt in Decanum maj. Eccleſiæ Worm. ut conſtat ex charta ſequentē.

„ALBERTUS Dei gratia Abbas, & Conventus Sancti Martini Glandaviſis, omnibus Chriſti Fidelibus perpetuam in Domino Salutem —

„Cupimus eſſe notum: quod Nos Eccleſiam in BETTEMBERG, ad noſtram præſentationem ſpectantem, voto & conſenſu unanimi contulimus Eccleſiæ Beati Petri Worm. ad Fratrum præbendas, accedente aſſenſu & auctoritate venerabilis Patris & Domini HEINRICI Episcopii, nec non NIBELUNGI, de domo Præpoſiti, & Archidiaconi dicti Locii — Decano Wormatiſis, quicumque fuerit pro tempore dictam Eccleſiam, nomine dicti Capituli, recipiente, qui & curam geret animarum, institutione Vicarii, ipſi Capitulo reſervata &c.

„Actum Anno Dom. MCCCXXI. menſe Madio. Indiſt. III.

Filiales ejusdem Eccleſiæ ſunt: CARLERACH, & BARENHEIM; prior ſub S. *Nicolai*, altera ſub B. *Marie* Virg. patrociniiſ conſtitutæ.

BECKLINGEN; alias BECKINGEN.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Eccleſia S. *Pancratii* M. dicata, cujus Jus Patronatus adhuc Anno MCCCXCVI. erat penes Nobiles de Beckingen.

Exiſtat haud procul inde Oratorium S. *Nicolao* ſacrum.

BECHTHEIM.

SEDES RURAL. GUNTERSBLUM.

Eccleſia S. *Lamberto* ſacra; cujus collatio ſpectabat olim ad Canon. Regulares S. Auguſtini, ſitos in monte S. *Ægidii* juxta Leodium; ut conſtat ex viſit. dioceſana Anni MCCCXCVI.

Eſt & ibidem propè, Oratorium S. *Cruci* dicatum.

BELLINGEN vide NECKAR GARTACH.

BENTERSHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Eccleſia ſub invocatione S. *Crucis* necnon SS. *Petri* Ap. & *Nicolai* Episcopii conſtituta eſt;

Jus

E P I S C O P. W O R M A T I E N S I S. 11

Jus patronatus ejusdem unà cum Decimis, aliisque attinentiis, habebat olim in subfeudum a Comitibus de Leiningen, Dizo miles de Eselenheim, Hermano de Rippur intermedio; sed ea omnia sibi acquisivere Anno MCCLX. Decanus & Capitulum Eccles. Colleg. S. Andreae Worm. accessit Emichonis Comitibus de Leiningen consensus, Anno MCCLXIII. nec non simul Eberhardi Worm. Episcopi ratihabitio, qui ex duplici persona, nimirum quà Dominus Feudi directus, & quà Ordinarius, redditus omnes inde provenientes eidem Collegiatae Ecclesiae incorporavit Anno MCCLXVIII. factum probante Papa Clemente IV. per bullam suam datam Viterbii eodem anno, die vero Kalend. Junii.

BERMERSHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Antiquitatem Ecclesiae, S. *Cyriaco* dicatae, commendat *Henricus* plebanus in *Birmersheim* testis adhibitus in charta quadam Henrici Comitis Bipontini Anno MCCLXXXII.

Fuit & Sedis, seu Decanatus ruralis quondam caput, ut constat ex diversis litteris Ann. MCCCXXX. & MCCCXC.

Jus patronatus ad Principes Palatinos.

BERWANGEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Cruci* sacra; cujus collatores censentur Nobiles de Gemmingen, ut ex Synodali Anni MCCCCXCVI.

BEVERTHAL, vide DIELNHEIM.

BIBERACH.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia SS. *Cornelio*, & *Cypriano*, sacra. Ejus Jus patronatus obtinebat olim Praepositus Eccles. Colleg. Wimpinensis.

BIRKENAU.

SEDES RURAL WEINHEIM.

BISCHOFFSHEIM.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Joanni Bapt.* dicata est; Jus patronatus ejusdem, ad Decanum & Capitulum Eccles. Colleg. Wimpinensis, ut litterae sequentes fidem faciunt:

„Ego RABANO de HELMSTAT, miles, commorans in Bischoffsheim recognosco — quod animo deliberato feci permutationem cum Reverendis Viris ac Dominis, PETRO Praeposito, GERLACO Decano, totoque Capitulo Ecclesiae Wimpinensis, cum jure patronatus Ecclesiae in Byschoffsheim, ejusque pertinentiis ad me pleno jure spectante, & cum una parte mea decimae
HIST. WORM. TOM. I. B 2 „majore

„majoris laicalis ibidem &c. pro Curiis in villa Grumbuch sitis — nec
 „non pro bonis universis in Buechelbuch — Dat. Anno Dom.
 „MCCCXXIX.

Hunc contractum Anno MCCCXXX. mox sequenti Gerlacus Electus
 & confirmatus Worm. Episcopus, a quo Jus Patronatus illud cum Decimis
 in feudum dependebant, ratum habuit; ac demum ejus successor Salman-
 nus Episcopus, omnes redditus inde provenientes, jam dicto Wimpinenfi
 Capitulo incorporavit per Litteras datas Anno MCCCXLVIII.

Exstat ibidem loci, Oratorium, quod Anno MCCCCLXXXVI. Wi-
 pertus de Helmstadt, ejusque Uxor Anna de Niperg extruxerunt, ac dotarunt,
 hac insuper conditione adjecta ut deficiente Hærede, Jus Patronatus cederet
 supradictæ Wimpinenfi Ecclesiæ.

BISSERSHEIM vid. KIRCHEIM.

BISSESSHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Parochiæ hujus antiquitatem demonstrant Litteræ Conradi Episcopi
 Worm. pro Coenobio Schonaugiensi datæ, Anno MCLXVIII. siquidem iis
 inter testes subscribit *Bertholdus* parochianus in *Biffensheim*.

Ecclesiæ in honorem S. *Andree* Ap. constructæ Jus Patronatus spectavit
 olim ad Conventum Zellensem.

BLANCKSTAT.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Nicolai* Ep. dicata est; ejusque Jus Patronatus pertinuit olim
 ad Abbatem & Conventum Monasterii Schonaugiensis.

BLEDESHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Jus Patronatus hujus Ecclesiæ quæ S. *Laurentio* M. sacra est; ad Deca-
 num & Capitulum Ecclesiæ Cathed. Wormatiensis.

BOCKENHEIM Majus.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia hæc sub invocatione S. *Lamberti* Episcopi & M. Monasterio
 Otterbergensi olim incorporata fuit, ad quod etiam spectabat Jus Patronatus
 ejusdem.

BOCKENHEIM Minus.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Martino* sacra est. Jus Patronatus ad Abbatem, & Conven-
 tum Monasterii Wadgassenfis.

Filialem habet RUNDENHEIM, S. *Martino* pariter dicatam.

Exstat insuper in Coëmeterio jam dictæ Ecclesiæ in Bockenheime, Ora-
 torium

EPISCOP. WORMATIENSIS. 13

torium *B. M. Virg.* cuius Jus Patronatus sibi olim vindicavit Petrus Abbas Otterburgenfis Anno MCCCXXX.

BONFELT.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesiæ hujus in honorem *S. Margarethæ* constructæ Jus Patronatus ad Decanum & Capitulum Wimpinense. Ejus Filiales sunt: FORFELT *S.S. Cruci*; & TRESCHLINGEN *S. Gallo*, sacræ.

BRAMBACH vide HEDDESBAACH.

BREIDENBORN vide DUDENZELLE.

BUBENHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia *S. Petro* Ap. dicata, de qua sequens exstat Notitia.

„ In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis Ego LUPOLDUS Dei gratia Wormacienfis Ecclesiæ humilis Minister —

„ Precibus HERBORDI venerabilis Abbatis in Arenstein libenter annuentes, auctoritate, qua fungimur, pro remedio animæ nostræ, nostroque Successorum, jam dictæ Ecclesiæ in Arenstein, una cum assensu, & per manum Archidiaconi ULRICI concedimus: ut ipse Abbas, & sui Successores, donum Altaris in Ecclesia sua BUBENHEIM ab Archidiacono, & suis Successoribus recipiat, nec non illic instituendi potestatem de Fratribus suis, quem voluerit, Vicarium habeat — Præterea ipsam Ecclesiam ab omni Jure Archipresbyteri, & Decani emancipamus — Hujus Facti testes sunt: SIGIFRIDUS *S. Pauli* Præpositus in Wormatia. Laicales personæ: EMBECHO Comes de LYNINGEN, Wernh. & frater ejus PHILIPPUS de BONLANT, CONRADUS de SMIDEVELT, SIGEFRIIDUS Frater WICNARDI, & alii quam plures.

„ Facta sunt hæc: Anno Dom. MCXCVIII.

Ast vero FRIDERICUS Abbas in Arenstein Ord. Præm. alienavit Anno MCCCCLXXVIII. totum prædium Bubenheim simul cum decimis, bonis, nec non cunctis Juribus, etiam Patronatus, idque in favorem Decani & Capituli *S. Martini* Worm. Factum probante REINHARDO Episcopo Worm. per Litteras sub data eadem. Accessit deinde Anno MCCCXCXI. Innocentii VIII. Pontificis desuper Apostolica confirmatio.

BUCHELNBACH vid. GUMPER.

BUDENBACH vid. NEUKIRCHEN.

CARLEBACH vid. BATTENBERG & HASELBACH.

CELLA vid. STETTEN.

CRIESHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia *S. Petro* sacra est; cuius Jus Patronatus ex liberali concessione Ottonis Dynastæ de Bollandia translatum est cum omnibus proventibus suis

B 3 ad

ad Decanum & Cap. majoris Ecclesiæ Worm. prout discimus ex charta sequenti :

„EMERICUS Dei gratia Electus, & confirmatus Ecclesiæ Worm. ad
„notitiam univerforum deducimus quod Nobilis armiger OTTO de Bo-
„LANDIA Imperialis Aulae Dapifer, Jus Patronatus Ecclesiæ in CRIGES-
„HEIM, nostræ Dioecesis, nec non universam decimam ipsius cum omnibus
„suis juribus & pertinentiis a nobis, & nostra Ecclesiâ, derivantes, quod,
„& quam, memoratus Otto principaliter a Nobis tenebat in feodum, in
„manus nostras liberaliter resignavit, transferens ea pleno jure in honorabi-
„les Dominos Decanum & Capitulum nostræ Wormatiensis Ecclesiæ supra-
„dictæ, supplicans nobis, quatinus dictæ translationi nostrum benivolum
„præstaremus assensum —

„Nos igitur attendentes &c. dictæ translationi seu collationi nostrum
„benivolum præstamus assensum —

„Dat. WORMATIÆ Anno Dom. MCCCIX. in Vig. Nativitatis S. Jo-
„annis Bapt.

COLGENSTEIN.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesiâ hæc, quemadmodum præcedens, S. Petro Ap. dicata est; spe-
ctatque similiter Jus Patronatus ejusdem, ad Decanum & Cap. Ecclesiæ Ca-
thedralis Worm. ut patet ex litteris sequentibus.

„Venerabilibus Dominis; DECANO, totique CAPITULO Ecclesiæ
„Wormatiensis; WERNHERUS de BOLANDIA Imperialis Aulae Dapifer,
„PHILIPPUS de FALKENSTEIN, Fratres; & PHILIPPUS de HOHENFELS,
„salutem & sinceræ dilectionis affectum.

„Ecclesiam in COLGENSTEIN, Worm. Dioecesis, cujus Jus patrona-
„tus ad nos pertinere dinoscitur, vacantem ex resignatione WERNHER
„MILITELLI, Canonici S. Andreae Worm. Vobis, & Ecclesiæ vestræ in
„augmentum præbendarum vestrarum offerimus propter Deum in perpetuum
„possidendam: Jus quoque patronatus sive præsentandi quod habemus, vel
„habere videmur in dictâ Ecclesiâ, Vobis & Ecclesiæ vestræ etiam donamus
„simpliciter & in Vos transferimus pleno jure —

„Dat. Anno Dom. MCCLVI mense Junio.

Accessit consensus EBERHARDI Worm. Electi Episcopi, qui universos
illos redditus simul cum Jure patronatus univit Capitulo Majoris suæ Eccle-
siæ Anno MCCLIX. Factum similiter probante Alexandro summo Pontifice.

Filiales hujus Ecclesiæ sunt: OBERKUM cum Oratorio S. Aegidii; &
HEDDESHEIM cum Oratorio S. Stephani.

DACKENHEIM.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesiâ B. Mariæ Virgini sacra; ejusque Jus patronatus spectabat quon-
dam ad Monaster. Viror. in Heyna. Exstat ibidem loci Nosocomium, cui
Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 15

Anno MCCCCXCII. incorporata fuere bona quādam feudalīa de quibus investiti eatenus fuerant Nobiles de Notthafft.

DAISTBACH vid. NEIDENSTEIN.

DALSHEIM.

SEDIS, SEU DECANATUS RURALIS CAPUT.

Ecclesiā hujus sub Invocatione S. S. *Petri*, & *Pauli* Apostolorum constructā Jus Patronatus ad Præpositum Ecclesiæ Maj. Worm.

Visitur ibidem Oratorium B. *Mariæ* Virgini dicatum.

DARSBERG vide NECKER-STEINACH.

DIEFFENTHAL vid. EYSENBERG.

DIELNHEIM al. DUWELHEIM.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Jus Patronatus hujus Ecclesiæ sub Titulo S. *Cyriaci* Mart. spectabat quondam ad Nobiles de Dalheim: verum transactione cum ipsis facta Nobles de Sickingen omne Jus Patronatus cum universis proventibus Anno MCCCCXCI. cupierunt incorporari Ecclesiæ in Ladenburg casu quo in Collegialem erigeretur.

DIENHEIM.

SEDES RURAL. GUNTERSBLUM.

Ecclesiā S. *Bonifacio* Archiep. & Mart. sacra est, quod olim ad Fuldensem Ecclesiam spectasset, a qua etiam Jus Patronatus simul cum attinentiis suis translatum est in Abbatem & Conventum Monasterii Eberbacensis.

Exstabat alias ibidem Cella, seu Oratorium S. *Nicolai*, quod incolabant Religiosi Ord. S. *Brigittæ*, nunc prædicto Eberbacensi cœnobio unitum, ut constat ex visit. dioeces. Worm. Anno MCCCCXCVI.

DIENTESHEIM.

SEDES RURAL. DALSHEIM.

Ecclesiā S. *Petro* Ap. dicata, cujus collatio ad Præpositum Ecclesiæ Cath. Worm.

DILSBERG vide ASCHBACH.

DILSBURG vide WESSENBACH.

DIRBACH vide MULHAUSEN.

DIRMSTEIN.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Antiquitatem parochiæ hujus S. *Petro* dicatæ, commendat *Volzo* Pastor in *Dirmstein*, Testis adhibitus in Litteris Henrici Episcopi Worm. pro Schönaugienfisibus Anno MCCXXV.

Præterea reperitur Landolfum ibidem Worm. Episcopum Anno MCCXL. mutuum iniisse contractum cum Canon. Reg. Frankenthalensibus ex ratione
jam

jam dictæ parochiæ in Dirmstein, insuper Herbordus de Dirmstein miles fundat Altare S. Catharinæ in Dirmstein. Consentiente in id ipsum Echardo Episc. Worm. An. 1382.

DOLGESHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. *Bonifacio* facta eandem quam Dienheimensis fortein obtinuit.

DORN.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Nicola* dicata est.

DORN-TURCKHEIM aliàs DURREN-DURICKEM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Hujus Ecclesiæ S. *Cyriaco* M. sacrae, Jus patronatus spectavit jam ab antiquo ad Abbatissam & Conventum Asceterii in Nonnenmunster, redditusque omnes inde provenientes Salmannus Worm. Episcopus eidem Conventui univit per litt. dat. Anno MCCCXLII.

Exstat & ibidem Oratorium in honorem divi *Georgii* erectum.

DOSENHEIM.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia S. *Pancratio* Martyri sacra est. ejus Jus patronatus, quod nonnulli nobiles ab Ecclesia Worm. in Feudum tenebant, translatus est in Decanum & Capitulum ejusdem Ecclesiæ Cathed. ut constat ex litteris sequentibus.

„ EBERHARDUS Dei gratia Worm. Electus & confirmatus recognoscimus — quod constituti in nostra præsentia ERKINGERUS de MANGENHEIM, & RUDOLFUS de NYFEN, Nobiles, confessi sunt se vendidisse Ecclesiæ Worm. decimam villæ in DOSENHEIM, cum Jure patronatus ejusdem villæ, & omnibus attinentibus, consensu SWIKERI advocati, & WALTHERI fratrum de HENTSCHUESHEIM libero accedente. Et quia a Nobis in feodo obtinebant — Nos dictis bonis in manus nostras resignatis Decanum & Capitulum Ecclesiæ Wormatiensis prædictæ de eisdem investivimus —

„ Dat. Anno Dom. MCCXCIII. die beati Bricii Episcopi.

DRIBSTAT. vide ASCHBACH.

DUDENZELL.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Vito* M. sacra, cujus Jus patronatus spectabat olim ad plebanum & capellanos parochialis Ecclesiæ oppidi superioris Wimpfenensis. Ejus Filialis Ecclesia est BREIDENBORN B. *Mariæ* Virg. dicata.

EBSTEIN.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Jus patronatus hujus Ecclesiæ quæ S. *Cyriaco* dicata est, contulit una cum

EPISCOP. WORMATIENSIS. 17

cum omnibus proventibus Anno MCCXCIII. Ecclesiæ Colleg. Neuhaufenfi Eberhardus II. Episcopus Wormatiensis.

Dotarunt illic Altare quoddam in honorem *B. Mariæ* Virg. Nobiles Hundt a Sawelnheim.

EBBERSHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Sebastiano* Mart. dicata est, ejusque Jus patronatus spectabat olim ad monasterium Viror. in Hegene.

EDINGEN al. ETTINGEN.

SEDES RURAL. HEIDELBERG.

Hæc Ecclesia Divo *Martino* sacra, donum est Caroli M. ut constat ex ejus diplomate Dat. Anno DCCXCVIII.

Eam cum Jure patronatus, ac cunctis redditibus transfudit Anno MCCLXVI. Eberhardus Worm. Episcopus in Decanum ac Capitulum Ecclesiæ suæ Cathedralis prout litteræ sequentes fidem faciunt.

„ EBERHARDUS Dei gratia Wormatiensis Episcopus &c.

„ Notum sit — quod Nos decimam in EDINGEN nostræ Dioecesis, a diversis Laicis per longa temporum interstitia detentam, & magnis „ laboribus & expensis ad plenum Jus & dominium nostrum, & Ecclesiæ, „ revocatam, dilectis Nobis Capitulo nostro cum Jure patronatus Ecclesiæ „ ejusdem villæ ob honorem Dei & beati Petri, patroni nostri, & animæ „ nostræ remedium liberaliter duximus conferendam, ita videlicet: ut ab „ hinc inantea dictum Capitulum tam decimæ prædictæ, quam Juris patro- „ natus, gaudeat pleno jure — ita tamen, quod ibidem ordinetur per „ ipsum Capitulum perpetuus Vicarius, qui curam habeat animarum de pro- „ ventibus ipsius Ecclesiæ, sustentatione sibi congrua deputata —

„ Actum Anno Dom. MCCLXVI. in die Vincentii Martiris.

Occupaverant autem prædictam Ecclesiam unâ cum decimis, Albertus de Alefeld, ejusque affectæ; id quod cum ex arbitrio Henrici Spirensis Episcopi, Emichonis Comitis de Leiningen, nec non Conradi de Stralenberg, & Joannis de Meti improbatum fuisset; Wernherus major Præpositus Ecclesiæ Spirensis, idemque ab ipsis *Rektor Ecclesiæ de Edingen* jam designatus, cessit juri suo, hancque parochialem Ecclesiam simul cum proventibus ad manus Decani, & Capituli Wormatiensis ultro resignavit.

EISENBERG.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Matheo* Apostolo dicata est; Ejusdem Jus patronatus ad Episcopum Wormatiensem. Exstabat ibidem loci Oratorium S. Joannis, Ord. Melitenfis.

Filiales Ecclesiæ sunt: DIEFFENTHAL B. Virg. *Mariæ* sacra. STAUFF, S. *Nicolaus*. HETTENHEIM, S. *Stephano*; ac denique, RAMSEE, sive RAMOSA, ubi & ejusdem nominis monasterium quondam exstitit.

EISSWEILER.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesia S. *Margaretæ* Virg. sacra, cujus Jus patronatus olim spectabat
HIST. WORM. TOM. I. C ad

ad plebanum Christianitatis in Gemino - ponte ut constat ex visitatione Dioecēfana Anni MCCCCXCVI.

Ejus Filialis est: MEYSENBACH, S. *Cyriaco* Martiri dicata.

ENSHEIM; vide GUNDERSHEIM.
ENCKENBACH; vide ALZENBORN.

ELSENZ.

SEDES RURAL SWEIGERN.

Ecclesiā hujus S. *Mariæ* Virg. dicatæ; Jus collationis ad supremum Magistrum Ord. Teutonici.

EPFFENBACH.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Joanni Baptiste* sacra est; ejusque Jus patronatus erat quondam penes Abbatissam Monasterii in Lobenfelt.

EPELNHEIM.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Bartholomæo* Ap. sacra est, Jus vero patronatus spectabat olim ad Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Collegiæ Neuhausensis.

EPELSHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Martino* dicata, habebat quondam sub se Filiales Ecclesias tres, nimirum: HANGENWEISSHEIM, BLEDESHEIM, & FLONBORN.

Cum bona, ac possessiones plurimas in dicta villa Eppelsheim, ejusque Territorio, haberent Decanus, & Capitulum Ecclesiæ Colleg. S. Salvatoris in Vrbe Mettensi, etiam Jus patronatus eisdem contulit Lupoldus Worm. Episcopus per litteras sequentes.

„ In nomine Sanctæ, & individuae Trinitatis.

„ LUPOLDUS Dei gratia Maguntinæ sedis Electus, WORMATIENSIS Episcopus, ULRICUS Præpositus, HEINRICUS Decanus, & totum Capitulum Ecclesiæ majoris — ad quos litteræ istæ pervenerint, subscriptam veritatem audire, credere, & fovere.

„ Cum Ego Lupoldus Episcopus Ecclesiam Sancti Salvatoris Metensis, audissem in divinis officiis sollicitam & devotam, & tamen in reddituum tenuitate angustam, interveniente pro ipsa apud Nos venerabili Fratre, & consanguineo nostro, Domino Spirensi Episcopo facilem præbuimus assensum, ut Ecclesia in EPELSHEIM cum omnibus ejus capellis, quas *Filas* appellamus, de cætero Fratribus memoratæ Ecclesiæ S. Salvatoris in augmentum præbendarum ipsorum, nostra concessione & privilegii nostri confirmatione, jure perpetuo cedere debeat; ita ut unus de illis Canonici, quemcumque Fratres elegerint, & cum Fidei litterarum testimonio ad Archidiaconum miserint, ab eodem donum Altaris, id est: curam recipiat animarum —

„ Acta sunt hæc Anno Dom. MCCIII.

His postmodum accesserunt & aliæ litteræ, tenoris sequentis:

GER-

„ GERNODUS Dei gr̃atia Sancti Pauli in Wormatia Præpositus. Toti Ca-
 „ pitulo Ecclesiæ Sancti Salvatoris in Meti, cum oratione fraternam in Domi-
 „ no dilectionem — Notum esse desideramus quod ad instantiam precum
 „ Domini nostri PHILIPPI inclyti Rom. Regis, & CONRADI venerabilis
 „ Episcopi Spirensis, Ecclesiæ vestræ concessum est, ut in parochia Eppels-
 „ heim, quæ in nostro Archidiaconatu sita est, Sacerdotem quemcumque
 „ volueritis, libere instituat, qui illam in amministratione divinorum pro-
 „ curet, & in Capitulis nostris compareat, & Episcopo, & Nobis de jure
 „ Cathedratico tempore congruo respondeat —
 „ Dat. WORMATIÆ Anno MCCIII. XVI. Kal. Martii.

Verum ob non modicam locorum inter se distantiam, aliaque incommo-
 da, iidem Decanus, & Canonici S. Salvatoris universas possessiones suas,
 simul cum jure patronatus, quas hic loci habebant, transulerunt titulo
 venditionis perpetuæ in Decanum, ac Capitulum Ecclesiæ Cathed. Worm.
 Anno MCCXXX. mense Martio.

ERENBERG vid. GEIMSHEIM.

ERFFENBACH.

SEDES RURAL WEIESTATT.

Ecclesia S. *Joanni Bapt.* sacra est, spectabatque olim ejus jus patronatus ad
 Abbatissam Parthenonis Lobenfeldenfis.

ERPELSHEIM.

SEDES RURAL FREINSHEIM.

Ecclesia S. S. *Albano, & Sylvestri* dicata; Jus patronatus ad Electorem Pala-
 tinum.

ERSSHEIM.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Nazario* dicata, cujus jus patronatus pertinuit olim ad Nobiles de
 Hirschhorn. Fuerat Filialis ejus HIRSCHHORN, usque in annum MDCCXXXII.
 quo in Parochialem erecta est.

ERSTATT.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Dioniso* sacra est.

ESSELBACH.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Burchardo* dicata.

ESSELBORN.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Jus patronatus hujus Ecclesiæ quæ S. *Margarete* dicata est, tenebant olim
 in feudum a Dynastis de Hohenloh Nobiles de Tzwingenberg, qui & illud
 HIST. WORM. TOM. I. C 2 Anno

Anno MCCCLVIII. vendidisse reperiuntur Petro de Muren Præposito Wimpinensi; a quo postmodum transiit ad Nobiles de Landschadt, siquidem constat ipsos Anno MCCCCXCVI. jus illud idem possedisse.

EYCH.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

De hac Ecclesia S. *Lupo* sacra, ita loquitur Buggo Worm. Episcopus in Diplomate suo pro Ecclesia Collegiata S. Pauli Worm. Dat. Anno MCXXXIX.

„ Investituram Ecclesiæ, quæ est in Echina, Fratribus eisdem S. Pauli concessimus, ut ipsi eidem Ecclesiæ Pastorem præficiant cum manso dotali „ &c. de reliquo verò, defectui præbendarum suarum subveniant.

FEUDENHEIM.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia SS. *Petro*, & *Paulo*, App. sacra est; jus patronatus ad Custodem maj. Ecclesiæ Wormatiensis.

Exstat & ibidem Oratorium SS. *Joanni* & *Paulo* M. M. dicatum, estque annexum Parochiæ.

FLAMERSCHEIM.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesiæ S. *Stephano* sacre jus patronatus pertinuit olim ad Præpositum Montis S. Georgii extra Phedersheim, eique subditum erat Oratorium in Ormsheim juxta Frankenthal.

FLÖRSHEIM seu FLERSHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Est vetus illud *Flaridesheim*, de quo mentio recurrit in Dipl. Ludovici Germaniæ Regis pro Ecclesia Neuhausensi. Dat. Anno DCCCLXIX. dividiturque in *Herren-Flersheim*, & *Nider-Flersheim*.

In priori exstat Ecclesia SS. *Petro*, & *Paulo* dicata, cujus primarius Pastor est Commendator Domus Ord. Teuton. in Marburg, habebatque illic loci tres ejusdem sui Ordinis Sacerdotes, qui animarum gerebant curam, ut constat ex Visit. Dioecæfana Anni MCCCCXCVI. in Inferiori vero Flersheim Ecclesia S. *Joanni Bapt.* sacra est.

Jus patronatus ad Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Cathed. Worm. ex liberali ac spontanea cessione Nibelungi ejusdem Ecclesiæ Cathed. Præpositi, ut Litteræ desuper emanatæ Anno MCCXXXIV. fidem faciunt.

FLINSBACH.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesiæ hujus S. *Agathe* dicatæ, jus patronatus olim erat penes

EPISCOP. WORMATIENSIS.

21

nes Nobiles de Hirfchhorn ; ut constat ex visit. dioec̄esana Anni
MCCCCXCVL.

FLONBORN.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Udalrico* Ep. sacraest ; Ejusdem Jus patronatus ad Decanum &
Cap. majus Ecclesiae Worm.

FORELT vid. BONFELT.

FRANKENBACH vid. NECKER - GARTACH.

FREINSHEIM.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Ecclesia S. *Petro* dicata est , habetque annexum Oratorium S. *Michaelis* ,
situm extra villam.

Jus patronatus una cum proventibus contulerant olim ad opus Parthenonis
in Enckenbach Dynastae de Bollandia, ut nos docent Litterae sequentes.

„ RICHARDUS Dei gratia Worm. Episcopus WALRAMUS majoris Ecclesiae
„ Praepositus, BURCHARDUS Decanus, & CAPITULUM ejusdem Ecclesiae
„ — Notum esse volumus quod Nos, salvo in omnibus in futurum, tam
„ jure Episcopali, quam Archidiaconali, liberam donationem quam WERN-
„ HERUS de BOLANDIA, & PHILIPPUS de FALKENSTEIN Fratres super
„ Parrochia S. Petri in FREINSHEIM cujus ad eos donatio pertinebat cum jure
„ patronatus, & jure Decimarum &c. Ecclesiae Sanctae Dei Genitricis Ma-
„ riae in Enkinbach fecerunt, ratam habemus — Dat. WORMATIAE
„ Anno Dom. MCCLVII. XVII. Kal. Februarii.

Verum Abbatissa, & Sanctimoniales ejusdem Asceterii, egestate pressae
cunctos redditus, quos ibidem loci habebant simul cum jure patronatus aliena-
runt Anno MCCLXXVIII. in favorem Capituli majoris Ecclesiae Worm.
consentiente in id ipsum Friderico Episcopo.

FRISENHEIM.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Leodegario* sacra, cujus jus patronatus liberali manu transfule-
runt sub annum MCCCLXXII. Decanus & Cap. majus Worm. in Decanum
& Capitulum Eccles. Colleg. Neo-stadiensis Spirens. Dioec̄es.

FURNHEIM.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia S. *Mariae* Virg. dicata est ; jus patronatus ad Archiep. Mogun-
tinum.

FURTH.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Filiales : LINDENFELS, & SCHLIRBACH.

C 3

GABS-

GABSHEIM.

Jus patronatus ad Nobiles de Dalberg.

GARTACH.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Distinguitur locus hic in *Grossen-Gartach* sive Garlach maj. & *Gartach an der Limpurg*, olim, *sub Castro Luncburg*, ut habent litteræ veteres.

Ex his prior *S. Laurentio* sacra est, ejusque Jus patronatus cum attinentiis alienarunt Anno MCCLXV. Abbatissa & Sanctimoniales in Nonnenmunster juxta Wormatiam, in favorem Decani & Capituli Ecclesiæ Colleg. Wimpinensis, prout nos docent litteræ sequentes.

„JUTTA Abbatissa, totusque Conventus monasterii in Nonnenmunster, Ordinis Cisterciensis — constare volumus quod Nos, accedente consensu Reverendi Patris nostri EBELINI, Abbatis Cisterciensis, qui Nobis præest, possessiones nostras cum universis attinentiis, & jure patronatus, quas in villa MAJORI-GARTACH hæcenus pacificè tenuimus — in Capitulum & Ecclesiam S. Petri Wimpinensis, justo venditionis titulo transferimus —

„Dat. Anno Dom. MCCLXV. XV. Kal. Maji.

Nihilominus ex Visitatione Dioecæfana Anni MCCCCXCVI. liquet jus patronatus idem spectare ad Capellanos in Odenheim.

Constat insuper ex litteris Anni MDXX. Reinhardum Worm. Episcopum primissariam in jam dicta Ecclesia a novo confirmasse.

Alterius Ecclesiæ in GARTACH mentionem faciunt litteræ Theodorici Worm. Episcopi per quas, universos ejus proventus unit, ac incorporat Collegio Canoniorum S. Petri Wimpinensis.

Ejus Filialis fuerat NIDERHOFEN, verum hæc in Parochialem Ecclesiam erecta fuit Anno MCCCCXL.

GAVANGELBACH aliàs GAVANGELACH.

SEDES RURALIS WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Petro* Ap. dicata est; Jus patronatus ad Sodalitatem B. M. Virg. Heidelbergæ, ut constat ex visit. Dioecæfana Anni MCCCCXCVI.

GEIMBSHEIM.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Hilario* sacra; Jus patronatus, penes Decanum & Capitulum

EPISCOP. WORMATIENSIS.

23

pitulum Eccles. Colleg. Wimpinensis exstat ibidem Castrum Erenberg cum Oratorio S. Albani.

Ejus Filialis est: MULBACH.

GEMMINGEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Martino* sacra est; Jus patronatus ad Decanum & Capitulum majus Spirense.

GEROLTZHEIM.

SEDES RURAL FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Leodegario* dicata est, cujus Jus patronatus transiit à Nobb. de Hauben ad Nobb. Camerarios de Wormatia, Lib. B. B. de Dalberg.

GIMBSHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. *Mauritio* sacra . . .

GOSENHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesiae S. *Dioniso* sacra est, ejusque Jus patronatus spectabat olim ad Abbatem in Ottersberg.

GROSSEN-SASSENHEIM. vide HOHEN-SASSENHEIM.

GRUNBUCH. al. GRUNBACH.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Hujus parochiae quae S. *Margareta* sacra est, mentio jam recurrit Anno MCCXIX. in Litteris Conradi Laurissenfis Abbatis. Jus patronatus ejusdem ad Capitulum Colleg. Eccles. Wimpinensis, cui & redditus inde provenientes incorporavit Anno MCCCLXII. Theodoricus Worm. Episcopus; ceterum Benefactores indicat Charta sequens.

„Universis Christi Fidelibus innotescat quod JOANNES de BERLICHINGEN, armiger; & ADELHEIDIS de MASSENBACH uxor sua legitima — de consensu honorabilium virorum D. D. Decani & Capituli Ecclesiae S. Petri Wimpinensis, patronorum Ecclesiae parochialis in GRUNBUCH, quoddam beneficium sacerdotale in Altari B. M. Virg. & S. Catharinae in dicta Ecclesia parochiali — cum certis redditibus instituerint & dotaverint —

„Nos igitur Echardus Episcopus Wormatiensis, cupientes divinum cultum augeri — institutionem beneficii memorati ratificamus —

„Dat. Anno Dom. MCCCCLXXXI. die III. mensis Octobris.

GRÜNSTAT.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Petro* sacra; cujus Jus patronatus olim fuit penes Nob. de Reipoltzkirchen, ut constat ex visit. Dioecessana Anni MCCCXCXVI.

Huc

Huc respicit parochialis Ecclesia MERTESHEIM.

GUMPER.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Cyriaco* Mart. dicata est; Jus patronatus ad Decanum, & Capitulum Maj. Ecclesiae Worm.

Ejus Filiales sunt: GUMPER inferior.

Item, utraque villa BUCHELENBACH, tum & BAPSTAT, quae Ecclesiam habet S. *Udalrico* sacram.

GUNDERSHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Locus hic, qui antiquitus Gunderamisheim dictus est, Ecclesiam habet S. *Remigio* sacram, cujus Jus collationis spectabat quondam ad Abbatifam de Sion, ut ex visit. Dioecessana Anni MCCCCXCVI. constat.

Ejus Filialis est ENSHEIM, cum Oratorio S. *Cyriaci*.

GUNTHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Laurentio* dicata est; Jus patronatus ibidem ad universitatem studii Heidelbergensis.

GUNTHERS-BLUM.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Ecclesia S. *Victori* dicata, cujus Jus patronatus una cum bonis ac redditibus eidem annexis sibi acquisivit Capitulum majus Ecclesiae Wormatiensis, ut perhibent litterae sequentes.

„LANDOLFUS Dei gratia Wormatiensis Episcopus &c.

„Cum Capitulum nostrae Ecclesiae universa bona in GUNTHERSBLUM, una cum Jure patronatus, quae quondam fuerant Xantenensis Ecclesiae, ab ipsa Xantenensi Ecclesia legitime comparaverit; Nos, inspecta tenuitate praebendarum Fratrum Ecclesiae nostrae — Fructus ad parrochiam in Guntersblum spectantes in decimis, & aliis, ad praebendarum suarum indulgimus meliorationem —

„Dat. Anno MCCXXXVII. Indiæ. X.

Consensere in contractum illum praeter Godefridum Colleg. Ecclesiae Xantenfis Praepositum, etiam Colonienfis Archiepisc. quia Dioecessanus.

Orta postmodum Anno videlicet MCCLXXXVIII. controversia super perfolutione minutae decimae in Guntersblum; in eandem condemnati fuerent Burgenfes & communitas loci ejusdem erga Capitulum Maj. Worm. ex sententia Simonis Worm. Episcopi; sub data X. Kalend. Julii anno quo supra.

Similiter Anno MCCCXII. diffinitum fuit per sententiam adversus Friedericum Comitem de Leiningen, quod Decanus & Capitulum Maj. Eccles. Worm. ratione bonorum suorum in Guntersblum, nihil quidquam conferre debeant ad precariam seu Exactionem quae *Herbiß* - *bede* dicebatur.

Joannes Armiger de Odernheim fundavit Anno MCCCXXXIII. primissariam in praedicta parochiali Ecclesia, idque de consensu Echardi Worm. Episcopi, ejusque Capituli majoris.

Exsta-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 25

Exstabant olim juxta locum hunc Guntersblum Oratoria duo; unum S. S. *Michaeli*, & *Margaretæ* sacrum; alterum S. S. Cruci dicatum; quod postremum Anno MCCCXC. erectum fuit;

GUTTENBACH.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Urbano* sacra est, atque annexa Ecclesiæ parochiali in Neunkirchen cujus quondam Filialis exstitit.

H A G.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Lamberto* Ep. & M. dicata cujus collatio ad communitatem Incolarum loci, ut discimus ex Visit. Dioecæfana Anni MCCCCXCVI.

HAMMEN vid. EYCH.

HANDSCHUESHEIM.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

Ecclesia S. S. *Vito*, & *Georgio* sacra est; Jus patronatûs ejusdem ad Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Metrop. Moguntinæ.

Filialis ejus Ecclesia est NÜRNHEIM, cujus antiquitatem commendat sequens Inscriptio;

„ Anno Dominicæ Incarnationis MCXXXVII. Nonis Augusti, ab Episcopo Domino nostro BOGGONE Wormatiensis Ecclesiæ, dedicatum est hoc Templum in nomine Sanctæ Trinitatis. Et in honore Sancti JOHANNIS Bapt. & M. & quorum vel quarum Reliquiæ continentur in hoc sanctuario, scilicet: Blasii M. & Nicolai, Ægidii confessorum, Virginumque Margaretæ, Afræ, Lucæ, Susannæ.

Cæterum in parochiali Ecclesia Handschuesheim fundavit olim insignè beneficium Joannes è Nobilibus de Handschuesheim in hæc verba.

„ Ego JOANNES miles de HANTSCUESHEIM ob honorem omnipotentis Dei &c.

„ Lego totam partem meam decimæ frumenti, & vini in terminis „Kircheim & Rorbach, agros, census & omnia bona mea, ibidem — ad „præbendam & sustentationem idonei & discreti sacerdotis, qui singulis „diebus missam in Ecclesia HENTSCUESHEIM in anteriori Altari in honore „B. Mariæ Virg. constructo, ante quod tumulari eligo, celebrare debet — Jus, donum, & collationem præbendæ seu beneficii Altaris a „me instituti in Reverendis. Dominum EMERICUM Worm. Episcopum, & „suos in Episcopatu successores transtuli — sic tamen ut Dominus ille, „qui in tempore vacationis beneficii memorati, Episcopali Cathedræ præ- „sederit, ob honorem Generis mei, de septem primis consanguineis meis, „scilicet: SWICKERI militis, MORHARDI militis, HERBORDI Fratris mei, „& quatuor Fratrum; DIETHERI, SVVICKERI, HEINRICI, & WILHELM, Filiorum quondam DIETHERI patruelis mei, unius semper Senioris

HIST. WORM. TOM. I.

D

inter

„inter prædictos, preces exaudiat & admittat a die vacationis infra quindecim
 „nam petentis pro idoneo sacerdote —

„ Datum Anno Dom. MCCCXVI. pridie Margaretae Virg.

HANGEN - WALHEIM.

SEDES RURAL. GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. S. *Mariae Mag. & Jacobo* Ap. sacra est. Pertinuitque olim Jus patronatus ejusdem ad Nob. de Hirshorn, ut constat ex Visitatione Diececesana Anni MCCCCXCVI.

HANGEN - WEISSHEIM.

SEDES RURAL. DALSHHEIM.

Ecclesia S. *Walpurgi* sacra; Jus patronatus ad Decanum, & Capitulum Ecclesiae Cathed. Wormatiensis.

Exstabat ibidem Oratorium, cujus cura ac dispositio erat penes Ord. Equitrem S. Joannis Jerosolym. Melitens.

HARBACH.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesia S. *Petri* sacra est, alternabaturque in Jure patronatus ejusdem, Elector Palatinus, cum Nobb. de Oberstein alias de Lapide - superiori, ut constat ex Visitatione Diececesana Anni MCCCCXCVI.

Ejus Filialis est BAN; in honorem S. *Valentini* Mart. constructa, tum & aliae circumpositae villae HERMERSBERG, WESELBERG, LINDE, QUINDERSBACH, KYNSBACH, CRIKENBACH, & HOCHSTEIN.

HARSHEIM vid. STETTEN.

HASELBACH, al. MONS - HASELBACH.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Cyriaco* dicata est; spectatque Jus collationis ad Abbatissam Parthenonis Nonnen-Munster juxta Worm.

Filiales habet: CARLBACH, & LAUMERSHEIM, quarum prior S. *Jacobo*, altera, quae modo matrix Ecclesia est, S. *Bartholomaeo* App. sacra est.

Huc quoque facit Notitia Simonis Episcopi Worm. pro donatione quadam Coenobio Schonauigenli Anno MCCLXXXVI. facta. Siquidem inter Testes occurrunt Bertholdus *Plebanus* Montis - HASELBACH, & Jacobus *presbyter ejusdem Montis*.

HASSMERSHEIM.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Dionisio* sacra; Jus patronatus ad supremum Magistrum Ord. Eq. Teutonici.

HEDESBACH.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Petro* Ap. dicata, cujus Jus patronatus spectabat quondam ad Nobiles de Landtschad.

Ejus

EPISCOP. WORMATIENSIS. 27

Ejus Filiales sunt : BRAMBACH, & SCHNITTEWAG, quarum illa S. *Marie Magd.* hæc vero, B. *Marie* Virg. dicatæ sunt.

HEDESHEIM vid. COLGENSTEIN.

HEDDESHEIM.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia in honorem S. *Remigii* constructa est ; Jus patronatus ejusdem ad Archiep. Moguntinum pro tempore existentem.

HEICHHAUSEN.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. S. *Petro*, & *Paulo*, App. dicata.

HEIDELBERG.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Ecclesia sub invocatione Spiritus Sancti, quæ quondam etiam collegiata erat.

Parochiæ antiquitatem demonstrant, Conradus *plebanus* in HEIDELBERG; testis adhibitus in Litteris Henrici Com. Pal. pro Schonaugienfibus Anno MCXCVI. tum Swickerus *Archipresbyter* de HEIDELBERG, dictus in amabili compositione inter Lobeveldenses & Schonaugienfes Anno MCCXXIII. super prædio in Nuwenheim inita.

HEILIGEN CREUTZ - STEINACH.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Jus patronatus hujus Ecclesiæ S. *Cruci* dicatæ acquisivit sibi jam olim Capitulum majus Wormatiense, ut patet ex charta sequenti.

„ EBERHARDUS Dei gratia Worm. Electus & confirmatus. Recognoscimus — quod constitutus in nostra præsentia CONRADUS de STRALENBERG, confessus est se vendidisse decimam villæ in Berlesbach, cum jure patronatus Ecclesiæ in HEILIG CRUCES-STEINA, cum omnibus attinentibus, Ecclesiæ Wormatiensi, & quia a Nobis in feodo obtinebat supra dicta, supplicavit ut nostrum consensum prædictæ venditioni adhibere curaremus : Nos, dictis bonis in manus nostras per dictum Conradum resignatis, Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Worm. prædictæ de eisdem investivimus —

Dat. Anno Dom. MCCXCIII.

HEINSHEIM.

SEDES RURALIS WEIBSTATT.

Spectat jus patronatus hujus Ecclesiæ ad Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Colleg. Wimpinensis, ut patet ex litteris sequentibus.

„ Nos ULRICUS, & ERKENGIERUS, Fratres, Milites de MAGENHEIM; constare volumus — quod donationi Juris patronatus Ecclesiæ HIST. WORM. TOM. I. D 2 in

„in HEINSHEIM factæ propter Deum a discreto viro HENRICO milite de BRETTACH honorabilibus viris Præposito, Decano, & Capitulo Ecclesiæ Wimp. cum universis attinentiis ad preces ejusdem militis, qui prædictum Jus patronatus cum attinentiis & bonis ibidem a Nobis in feodum obtinebat, nostrum consensum adhibuimus & præsentibus adhibemus, præsertim cum prædictus miles vineas suas in Rietensfurt, & in Phaphenhoven a Nobis in feodum recepit in prædicti Feodi recompensam —

„Dat. in Castro nostro MAGENHEIM Anno Dom. MCCLXXXVIII.

Accessit postmodum consensus Eberwini Worm. Episcopi, ut fidem faciant litteræ ipsius desuper emanatæ Anno MCCC. die crastino divif. Apostolorum.

Exstitere & hic loci Oratoria duo, quorum unum Conradus de Winsperg Archiep. Moguntinus prope Castrum suum Gutenberg *infra limites parochialis Ecclesiæ villæ HEINSHEIM, Wormatiensis diocesis* de consensu Capituli Wimp. instituisse ac dotasse reperitur, in honorem S. *Eucharistii* Anno MCCCXCIII. Alterum fundavit in honorem S. *Nicolai* Conradus junior de Winsperg, pro remedio fratruelis sui Conradi senioris de Winsperg; Anno MCCCXCVI.

HELMSTATT.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Distinguitur Locus hic in *Superiorem & Inferiorem*. illius Ecclesiam S. *Laurentio* sacram conferunt Nob. de Helmstat, hujus verò S. *Mauritio* sacræ jus patronatus ad Capitulum Wimpinense, ut suprâ sub *Aglesherhausen* ostendimus, ex litteris Wernheri, & Conradi de Horneck dat. Anno MCCLIII.

HEPPENHEIM uff der Wiesen.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Petro* Ap. dicata est; Ejus jus patronatus contulerat primitus majori suo Capitulo Lupoldus Wormatiensis Episcopus, ut nos docent litteræ sequentes.

„Ego LUPOLDUS Dei gratia Moguntinæ sedis Electus, Wormatiensis Episcopus. Paupertatem vestram gravem, Fratres Carissimi, Wormatiensis Ecclesiæ majoris Canonici, sæpius attendentes — Ecclesiæ in HEPPENHEIM redditus considerantes, & ejusdem Ecclesiæ dotem cum obligationibus atque donationibus Fidelium in sustentatione Sacerdotis ibi Divina ministrantis sufficere cognoscentes, ex auctoritate nostræ dispensationis per Scripta præsentia vobis indulgemus ut in eadem Ecclesia partem decimarum quæ hætenus ad Sacerdotem spectabat, ad supplementum stipendiorum vestrorum deinceps in perpetuum habeatis —

„Dat. Anno Dom. MCCIII. Indiæ. VII.

Verum Anno MCCXXXIV. idem jus patronatus acquisivit a Capitulo suo

EPISCOP. WORMATIENSIS. 29

fuo Nibelungus Præpositus major, quod & ejus in hac dignitate Successores sibi hæcenus retinuerunt.

HERNSHEIM al. HERELSHEIM.

SEDES RURAL. DALSHHEIM.

Ecclesiæ hujus S. *Petro* Ap. sacrae Jus patronatus spectabat olim ad Decanum & Capitulum Ecclesiæ Colleg. in Neuhausen.

Exstant in eadem Altaria duo, unum S. *Nicolao*, alterum S. *Catharine* sacra, quorum collatio pertinet ad Nob. Camerarios de Wormatia L. L. B. B. a Dalberg; prioris chartam foundationis hic referre juvat.

„ REINHARDUS Dei gratia Worm. Episcopus &c. significamus per præfentes, quod providus & Robustus Vir DITHERUS CAMERARIUS, armiger, noster consanguineus dilectus & fidelis, cupiens pro augmentatione divini cultus juxta speciale desiderium, & voluntatem quondam Gudæ Matris suæ, dum adhuc in humanis vivebat — quoddam perpetuum sacerdotale beneficium in Altari S. Nicolai Confessoris siti in Ecclesia parochiali in Herlesheim nostræ Diocesis, de consensu & voluntate Decani & Capituli S. Cyriaci in Nuhufen, collatorum dictæ parochialis Ecclesiæ in Herlesheim, — instituit, donavit, & deputavit ac dotavit —

„ Datum Anno MCCCXL. in die S. Ægidii Confessoris.

HERXHEIM.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Jacobo* maj. Apostolo dicata, cujus jus patronatus olim spectabat ad Cœnob. in Heina.

HESSHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Martino* sacra est, ejusque jus patronatus ad Decanum, & Capitulum maj. Ecclesiæ Worm.

Fuerat hæc parochia quondam sedis ruralis caput, ut constat ex quodam instrumento Anni MCCCCI. ubi Archipresbiter, Camerarius, ac Diffinitores, nec non personæ Capitulares *Sedis Ruralis in Hessheim* longo ordine memorantur.

HETTENHEIM vid. EYSENBERG.

HEUCHELNHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Circa hanc Ecclesiam sequens exstat notitia:

„ Nos EMERICUS Dei gratia Worm. Episcopus &c. Parochialem Ecclesiam in HUCHELNHEIM, cujus collatio, seu presentatio ad Nos, ratione Episcopatus nostri spectare dinoscitur, ob speciale commodum & honorem Episcopatus & Ecclesiæ nostræ Worm. prædictæ, Altari Capellæ Aulæ nostræ Worm. in honorem Petri & Pauli Apostolorum consecrato, incor-

„porandum duximus tali modo, quod dum eandem Ecclesiam vacare contigerit, Vicarius perpetuus per Nos, aut Successores nostros, eidem praestiatum Ecclesiae, reservata ipsi de redditibus Ecclesiae praebenda competenti — volentes quod residuum de redditibus ad eandem Ecclesiam pertinentibus, Capellano Altaris Capellae nostrae Worm. praedictae cedat. —

„ Dat. LAUDENBURG Anno Dom. MCCCXVIII. in vigilia beatae Agathae Virg.

Exstant & aliae litterae super fundatione beneficii cujusdam perpetui in eadem Ecclesia, quas pariter hic referimus.

„ CUNO Dei gratia Episcopus Wormatiensis recognoscimus — quod strenuus Vir JACOBUS dictus SCHRIMPH miles de HUCHELNHEIM — in Ecclesia parochiali villae HUCHELNHEIM, in Altari beatae Mariae Virg. beneficium sacerdotale, sive missam perpetuam instituisse, & ad ipsum deputasse annuos & perpetuos redditus XX. mald. filig. & redditus unius Caratae vini — ita quod ipse Capellanus plebano Ecclesiae in Huchelnheim, quando & quoties voluerit, in divinis officiis adesse tenebitur. —

„ Dat. Anno Dom. MCCCXXII.

Reservaverat sibi collationem hujus beneficii ipse fundator, cujus defectum supplet Episcopus Worm.

Reperio insuper Henricum Camerarium, dictum de Rodenstein, Anno MCCCCXX. fundasse ac dotasse in Ecclesia ibidem Altare B. Mariae Virginis.

HILSBACH.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesia S. Michaeli Archangelo dicata; Jus patronatus penes supremum Magistrum Ord. Teutonici.

Ejus Filialis est WEYLER, S. Leonardo sacra.

HILSHEIM.

SEDES RURAL. GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. Martino sacra, cujus jus patronatus olim habebat Abbatissa in Rosenthal.

HIRSCHORN.

SEDES RURALIS. WEIBSTAT.

Haec Ecclesia, quae quondam Filialis fuerat parochiae Erllheim; demum Anno MDCCXXXII. & ipsa in parochialem Ecclesiam erecta fuit sub titulo B. M. Virg. immaculatè conceptae; reservato jure patronatus Archiepiscopo Moguntino.

HOGHEIM al. HOCHHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia S. Petro Ap. sacra est. De ejus jure patronatus ita differit in diplomate suo dat. Anno MCXLI. Buggo Worm. Episcopus.

„ Venit

„ Venit ad Nos dilectus Filius noster HEINRICUS Præpositus beati Andreae Apostoli, quem dilexit Dominus in odore suavitatis, petens suppliciter, a Nobis, qualiter nostra permissione & confirmatione pro remedio animæ suæ, liceret ei offerre, & integraliter tradere fratribus suis, Deo & prædicto Apostolo militantibus in supplementum Canonice suæ Ecclesiæ illam parochialem in HOCHHEIM, quæ eo tempore vacabat, & cujus Investitura tunc ad solum Præpositum respiciebat; alligentes ergo tam laudabili voto, mediante GOTFRIDO Archidiacono majoris domus, cæterisque Fidelibus nostris, assensimus, ita tamen: ut Ecclesiæ prænominata proprium habeat Pastorem qui de Ecclesiasticis provideat, & respondeat — & sint quæ cedant in Specialitatem Pastoris, cætera universaliter, sive in Hocheim, sive in Phephilinheim, deputentur in communes usus Fratrum.

Verum suborta difficultate quadam, res non nisi ad Annum MCCXXIII. exitum suum integre sortita est, ac nudum jus patronatus cessit tunc Cantori ejusdem Ecclesiæ in perpetuum. Factum utrumque probante Gregorio IX. pont. per bullam suam. Dat. Anno MCCXXIII.

Ejus Filialis quondam fuerat *Phefflinkheim*; sed quæ postmodum in parochialem Ecclesiæ erecta fuit, ob rationes quarum mentio fit in litteris sequentibus.

„ PHILIPPUS Decanus, totumque Capitulum Ecclesiæ S. Andreae Worm. constare volumus, — quod cum Ecclesiæ in Pesslinkem, utpote filia a matrice Ecclesiæ in Hocheim dependet, & tribus tantum diebus presbyter parochialis de Hocheim missam ibidem celebraverit, quæ tamen propter inundationem Aquarum, & asperitatem Hyemis, Sacerdos non valens ire Pesslinkem, ibidem sæpius non fuerit celebrata, & ideo ex piæ devotionis studio & affectu inventum: ut Ecclesiæ nostra Sacerdoti in Pesslinkem cottidie celebranti ad præbendam amministret — cujus etiam plebani institutio & destitutio ad Nos Decanum, & Capitulum debet ante omnia pertinere — si vero Dominus Episcopus Worm. aut loci Archidiaconus, qui pro tempore fuerint, Jura Episcopalia, aut alia quæcumque recipere vellent, tanquam a parochiali Ecclesiæ, cum filia sit matricis Ecclesiæ in Hocheim, ut supradictum est, vel villani in Pesslinkem in solutione sibi competente negligentes — Nos Decanus & Capitulum Ecclesiæ S. Andreae ad nihil tenebimur —

„ Dat. Anno Dom. MCCCIII. in die B. Urbani Papæ.

HOFFEN.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesiæ S. S. *Vito*, & *Georgio* M. M. sacra . . .

HOHEN - SASSENHEIM.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

Ecclesiæ S. *Jacobo* maj. Ap. dicata est; jus patronatus ejusdem ad Comendatorem Domus Teutonicæ Francofurti.

Ejus

Ejus Filialis Ecclesia est: GROSSEN - SASSENHEIM S. *Mariæ Magd.* sacra.

HOHE - SPEYER.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesia S. *Cyriaco* sacra est; cujus Jus patronatus olim fuerat penes Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Colleg. S. Pauli Worm. verum inita Anno MCCXXII. cum Præposito, & Conventu Monasterii Hegenensis transactione, Jus illud simul cum annexis proventibus, ipsis cessit.

Huc spectabat Oratorium S. *Mariæ* in FISCHBACH, quod dein sub Annum MCCCCLXXI. in Monasterium excrevit.

HOHENSTAT vid. WIMPHEN.

HOHENSULZEN vid. SULZEN.

HORCHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Cruci* sacra; cujus collatio ad Capitulum majus Ecclesiæ Worm.

Ejus Filialis est: WEISSHEIM, S. *Bonifacio* dicata.

HÜFFELHART.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesiæ hujus S. *Vito* M. dicatæ Jus patronatus ab antiquo possedit Ecclesia Collegiata Wimpinenis, cui & universos redditus exinde provenientes univit THEODORICUS Worm. Episcopus per litteras datas Anno MCCCLXII.

Ejus Filiales sunt WOLLENBERG, S. *Valentino* sacra, & WAGENBACH.

HUSEN.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Kiliani* sacra, cujus Jus patronatus pertinuit quondam ad Nobb. de Neuberg.

IBERSHEIM.

Pro Jure patronatus hujus Ecclesiæ faciunt litteræ sequentes.

„GERHARDUS Dei gratia Præpositus S. Pauli Worm. præsentis paginæ Inspectoribus salutem in omnium salutari —

„Dilectorum Nobis in Christo Decani, & Capituli Ecclesiæ nostræ S. Pauli in Wormatia, devotionem, qua se nobis semper exhibent, ac indigentiam, quam ex tenuitate præbendalis stipendii in ipsa Ecclesia sustinent, attendentes; de consensu venerabilis Domini & Patris nostri EBERHARDI Worm. Episcopi, Ecclesiam in IBERSHEIM, Ecclesiam in ANGE-
LACHEN, & Ecclesiam in OTTERSHEIM, ad collationem nostram, ratio-
ne

„ne praepositurae nostrae, quam in praedicta Ecclesia S. Pauli obtinemus, „pertinentes, cum Juribus Patronatus, & aliis pertinentiis omnibus factis „pe dicto Decano, & Capitulo, praebendarum suarum libere conferimus, „& contulisse nos recognoscimus in augmentum, in cujus collationis „testimonium & perpetuam firmitatem, praesentem litteram praedicti Do- „mini & Patris nostri Episcopi Worm. & nostro sigillo eisdem dedimus „communitam.

„Dat. & Actum WORMATIAE Anno Dom. MCCLXX.

His accesserunt postmodum & aliae litterae, quarum tenor talis est.

„JOANNES Decanus, totumque Capitulum Majoris Ecclesiae Wor- „matiensis, Decano & Capitulo S. Pauli, requirentibus nostrum consensum „necessarium de unione Ecclesiarum & translatione in YBERENSHEIM du- „dum unitae, & in ANGELACHEN a novo unitae, in augmentum praeben- „darum suarum facta per consensum felicitis recordationis Domini nostri „Eberhardi Worm. Episcopi, nec non honorandi Viri GERHARDI prae- „positi Ecclesiae praedictae ratificata — ipsam unionem de ipsis Ecclesiis „cum Juribus & pertinentiis patronatus factam Ecclesiae S. Pauli prae- „dictae ratam habemus.

„Dat. Anno Domini MCCLXXXIX.

ILVESHEIM al. IVIESHEIM.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. Petro Ap. dicata est; Jus patronatus ejusdem ad Capitulum Majus Ecclesiae Wormatiensis, prout discimus ex litteris sequentibus.

„EMERICUS Dei, & Apostolicae sedis gratia Wormatiensis Ecclesiae „electus & confirmatus, honorabilibus Viris sibi dilectis, Decano & Capi- „tulo Ecclesiae Wormatiensis salutem — Cum Religiosi Viri J. Abbas „Conventus Monasterii Horbacensis Ord. S. Benedicti, Metensis Dioecesis, „ob honorem Dei, & beati Petri Principis Apostolorum, Jus patronatus „parochialis Ecclesiae in Iviesheim, nostrae Dioecesis, quod ad Eos perti- „nebat, in vos Decanum, & Capitulum, nec non Ecclesiam nostram pu- „re & simpliciter transtulerint, & donaverint pleno jure; Nos volentes ut „ex augmento temporalium rerum divino cultui propensius intendatur, prae- „fatam Ecclesiam IVESHEIM, vobis, & Ecclesiae nostrae Worm. praedictae „praesentibus unimus & incorporamus —

„Actum WORMATIAE Anno MCCCVIII. VI. Kal. Augusti.

ISSESSHEIM.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Hujus Nominis duplex locus existat, in *Majorem*, & *Minorem* distin- „ctus; prior ex iis Ecclesiam habet S. *Mauritio* sacram, cujus Jus patronatus „spectabat olim ad Abbatissam in Lichtenstein. Alter, Ecclesia S. *Cuniberti* „insignitus est; obtinebantque olim in eadem Jus patronatus Nobiles de La- „mersheim, ut constat ex visitatione Dioecelanae Anni MCCCCXCVI.

H I S T O R I A

KALSTAT vid. PFEFFINGEN.

KATZWEILER.

SEDES RURAL LANDSTUL.

KEFFERTHAL.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia S. *Mauritio* sacra est; Jus patronatus ad Decanum, & Capitulum Maj. Ecclesiae Worm.

KETWARTSHAUSEN.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia in honorem S. S. *Nicolai*, & *Udalrici* consecrata est...

KERTZENHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesiae hujus quae S. *Petro* Ap. dicata est: spectabant quondam Jus patronatus ad Abbatissam in Rosenthal.

KIBELBERG.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesia S. *Valentino* sacra.

Ejus Filialis est: MISAU.

KIRCHEIM.

SEDES RURAL FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Andree* Ap. dicata, cujus Jus patronatus olim erat penes Praepositum & Conventum monasterii de Heina.

Ejus Filialis est BISSERSHEIM S. S. *Blasio* & *Margaretae* Virg. dicata, cum Oratorio B. *M. Virg.* meminerunt litterae Anni MCCCLXXXIX. cujusdam Joannis Fidelini de Wachenheim, qui tunc Ecclesiae hujus gerebat curam.

KIRCHEIM.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Petro* sacra, pertinuit olim simul cum Jure patronatus ad Capitulum Eccles. Colleg. Neuhaufensis, cui Simon de Schoneck Worm. Episcopus etiam universos ejusdem redditus incorporaverat per litteras suas dat. Ann. MCCLXXXVI. die XIII. Kalend. Aprilis.

Filialis ejus Ecclesia est ROEBACH, S. *Benedicto* dicata.

KIRCHHAUSEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Albano* M. sacra est; circa cujus Jus patronatus sequens superest notitia:

„Nos

„ Nos EBERHARDUS Comes de WIRTEMBERG notum facimus —
 „ quod jus patronatus parochialis Ecclesiæ in HUNINGEN, Constantiensis
 „ diocesis, ad Nos & progenitores nostros ex antiquo pertinens — tradi-
 „ mus & assignamus HENRICO Monasterii in Aldenberg Præposito, ejusque
 „ successoribus, & hoc pro jure patronatus Ecclesiæ parochialis in KIRCHUSEN
 „ Wormatiensis diocesis, quæ dictus Henricus Præpositus assignavit, nostro
 „ nomine, strenuis Viris RABANO de HELMSTAT Militi, RABANO de
 „ THALHEIM, & CONRADO MUNCH, dicto ROSENBERG, armigeris —
 „ Actum Anno MCCCXCIII. in die S. Bened. Abbatis.

Ab his autem militibus jus illud patronatus transiisse ad Ordinem Teutoni-
 cum saccredibile est, siquidem ex viis. dicecesana Anni MCCCXCVI. con-
 stat supradictæ Parochiæ collationem spectare ad supremum Magistrum ordi-
 nis ejusdem.

KIRCHART.

Ecclesiæ hujus S. *Egidio* dicatæ jus patronatus similiter ad supremum Ma-
 gistrum Ord. Teutonicæ; existant enim litteræ Anni MCCCXCV. quibus re-
 cognoscit se se, suumque ordinem teneri quotannis in III. ceræ Libras erga
 Capitulum majus Ecclesiæ Worm. eo quod liberaliter consensisset in incorpo-
 rationem ejusdem Ecclesiæ suo ordini factam.

KIRSTETTEN vid. OBERKUM.

KLOPPEN vid. SECKENHEIM.

KOCHENDORFF.

In notitiam juris patronatus hujus Ecclesiæ nos inducunt litteræ se-
 quentes.

„ Ego CUNRADUS Nobilis de ALENVELT, constare cupio, quod ho-
 „ norabiles Viri Præpositus, Decanus, totumque Capitulum Ecclesiæ Wim-
 „ pinensis, jus patronatus parochialis Ecclesiæ in KOCHENDORFF, quod
 „ ARNOLDUS de KOCHENDORFF, a me, jure feodi hætenus tenuit, erga
 „ eundem Arnoldum comparantes, petiverunt ad hoc meam adhiberi autori-
 „ tatem &c. Testes ALBERTUS de TALHEIM, & CONRADUS de Ni-
 „ DECKE, Canonici Herbipolenses —

„ Actum Anno MCCXCIII. in die Cecilie Virg.

Postularunt deinde iidem Canonici Wimpinenses eandem Ecclesiam simul
 cum proventibus ejus, sibi incorporari, quod & ipsis gratiose concessit
 EBERWINUS Worm. Episcopus, qua loci dioecesanus; ut constat ex
 charta sequenti.

„ EBERWINUS Dei gratia Episcopus Worm. & Decanus, & Capitulum
 „ ejusdem Ecclesiæ, dilectis in Christo honorabilibus Viris, Præposito, De-
 „ cano, & Capitulo Ecclesiæ Wimpinensis — considerantes præbendarum
 „ vestrarum tenuitatem — communi consensu & de nostra auctoritate Eccle-
 „ siam in KOCHENDORFF, cujus jus patronatus ad Vos, & Ecclesiam vestram per-
 „ tinet, cum universis attinentiis &c. in augmentum Præbendarum vestrarum
 HIST. WORM. TOM. I. E 2 „ conver-

„convertimus, volentes tamen & statuentes ut vicario perpetuo studeatis pro-
videre — Actum Anno MCCCCI.

LADENBURG.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

Ecclesia S. *Gallo* dicata est, facitque ad parochiæ antiquitatem Adilbertus plebanus, cujus mentio occurrit in litteris Anni MCCVI.

Ejus filiales sunt: NECKERSHAUSEN, & STRASSHEIM; quanquam posterioriorem locum hunc MATHÆUS Worm. Episcopus aliquando in parochiam erigere decrevisset, ut litteræ ejus fidem faciunt, quas proinde hic subjicere visum est.

„MATHÆUS, Dei, & Apostolicæ sedis gratia, Episcopus Worm. uni-
„versis innotescat: quod cum devota Domina MEZA, nata de NYPPERG,
„quondam DIETHERI de HENTSCHUESHEIM, strenui Militis relicta, vo-
„lens beneficium Altaris S. Mariæ Magd. cum Capella consecrata, sita in vil-
„la Strassheim nostræ dioecesis, ut in Ecclesiam Parochialem erigeretur, ac
„etiam illam dotaverit certis bonis pensionibus ac redditibus — Nos Ma-
„thæus Episcopus supradictus, divinum cultum augeri cupientes, eandem
„Institutionem Ecclesiæ memoratæ autorisamus, approbamus, & præsentis
„scripti patrocinio eatenus confirmamus ut dictæ Ecclesiæ plebanus apud
„ipsam residere personaliter teneatur — populum sibi commissum governa-
„re, & in Sacramentis Ecclesiasticis salubriter providere —

„Dat. HEIDELBERG, ipsa die circumcisionis Anno Dom. MCCCCIX.

Instituerat autem id pia Mulier de consensu Henrici, & Hartmudi de Hantschuesheim, filiorum suorum, jusserratque ut jus patronatus novæ illius parochiæ esset penes Capitulum majus Ecclesiæ Worm.

LAMBSHEIM.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Stephano* proto-M. dicata, Patronum agnovit Abbatem Weissenburgens.

Exstat & ibidem Oratorium B. M. *Virg.* cujus dispositio penes Capitulum Ecclesiæ S. Pauli Worm.

LAMPERTHEIM.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

Ecclesia S. *Andree* Apost. sacra est. Ejus jus patronatus spectabat olim ad Præpositum Eccles. Colleg. S. *Andree* Worm. verum Conradus, eâ fungens dignitate, illud Anno MCCXXIII. transtulit in Decanum ac Capitulum ejusdem Ecclesiæ a quo demum cessit ad opus Custodiæ Anno MCCXXVIII. factum probante, præter Worm. Episcopum, etiam Gregorio IX. pont. max. per bullam dat. Ann. MCCXXXIII.

Confir-

E P I S C O P. W O R M A T I E N S I S. 37

Confirmaverat similiter Altare in honorem B. Mariæ Virg. cum annexa primiffaria in eadem Ecclesia erectum ac dotatum Anno MCCCXLIX. Salmannus Worm. Episcopus, quod serus ejus successor Henricus postmodum Ann. MDXLVIII. parochiæ univit, ac incorporavit.

LANDSTUL. aliàs NANSTAL.

SEDES RURALIS CAPUT.

Ecclesia S. *Andree* Ap. sacra, hoc singulare habebat circa jus patronatus, quod anno pari spectaret ad Baviaræ Duces, impari vero ad Comites de Bitfch; ut constat ex Visit. diocæsana Anni MCCCCXCVI.

Ejus Filiales Ecclesiæ sunt MITTELBOEN, & OBER-ARMBACH; prior ex his Sanctæ *Verenæ* dicata est.

LANGENZELL. vid. WESSENBACH.

LANGNADEN. vid. OBER-LAUBACH.

LAUMERSHEIM. vid. HASELBACH.

LAUTTER. vulgò KEYSERSLAUTER.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesia B. *Mariæ Virg.* ac S. *Martino* sacra est. Oratorium ibidem dedicat in honorem S.S. Petri Ap. & Richardis Imp. SIMON Episcopus Worm. Ann. MCCCXI.

LAUTERSHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Stephano* dicata est; ejus jus patronatus Comes de Westerberg septies consecutivè exercebat; octava verò vice Nob. de Lautersheim, ut constat ex Visit. diocæsana Anni MCCCCXCVI.

LEIMEN aliàs LEYMHEIM.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesiæ hujus S. *Mauritio* sacre jus patronatus penes Decanum & Capitulum Ecclesiæ Colleg. S. *Andree* Worm. prout id innuunt litteræ sequentes.

„ Nos RUDOLFUS, & LUDEWIGUS, Fratres Dei gratia Comites Palatini Rheni, Duces Baviaræ &c. constare volumus, quod OTTO de BRUNSELLA, noster Vassallus, duas partes decimæ &c. quas a Nobis in Villa LEIMHEIM, nomine feodi, hactenus obtinebat, cum jure Patronatus &c. in Capitulum, & Ecclesiam S. *Andree* Worm. transfudit — nos ad preces & instantiam ejusdem Ottonis, prænotatæ Translationi nostrum consensum plenarium adhibemus —

„ Dat. Anno MCCCIII. feria tertia ante S. Laurentii.

Sequuntur litteræ Investituræ.

„ JOANNES a RANDECK Præpositus novæ - Domus , extra muros
„ Worm. discreto viro Archipresbytero in Kirchheim. Ad Ecclesiam in LEIM-
„ HEIM Hermannus Prebendarius Ecclesiæ S. Andreae , Nobis ab honorab.
„ Viris Decano , & Capitulo S. Andreae , veris Patronis præfatæ Ecclesiæ
„ in Leimheim , præsentatum investimus ———

„ Dat. Anno MCCCIII.

Institutionem Primissariæ hujus loci ratam habet THEODORICUS Episc.
Worm. per litt. dat. Anno MCCCLXIX.

Fundavit Anno MCCCCXLV. loci Communitas Altare cum beneficio in
honorem SS. Trinitatis.

Anno MCCCCLIV. REINHARDUS Worm. Episcopus consentit in fun-
dationem ac dotationem Altaris B. Mariæ Virg. factam a Petro Nagelin de
Orngaw.

LEUSSELSHEIM.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Laurentio* dicata est ; jus patronatus ejusdem ad Præpositum
maj. Ecclesiæ Worm.

LIDRICHEIM.

Hujus Parochiæ jam mentionem facit charta Adalberti Episcopi Worm. ad
Annum MLXVIII.

Orta inter Capitulum Ecclef. S. Andreae ex una , & ejusdem Præpositum ,
ex altera , partibus , gravi controversia , super *positione Ecclesiæ Lidrichesheim*,
tandem Conradus in ea dignitate constitutus Anno MCCVIII. cessit juri suo,
& Capitulum jus illud idem patronatus postmodum Decanatu adnexum vo-
luit , sed nudum ; assentientibus tum Dioecesano loci Anno MCCXXVIII.
tum Gregorio IX. pont. max. Anno MCCXXXIV.

LINDENFELS vid. FURTH.

LOCHEIM.

Hic loci , Ecclesia parochialis quondam exstitit , contuleratque jus patro-
natus ejusdem simul cum proventibus Anno MCXCVIII. ad opus Cœnobii
Schonaugiæ Lupoldus Worm. Episcopus , cujus etiam autoritate postmodum
diruta est Anno MCCVIII. ut discimus ex litteris sequentibus.

„ LUPOLDUS, Dei gratia, Maguntinæ sedis Electus, Wormatiensis Episcopus.
„ Religiosarum idoneas petitiones personarum exaudire , commodisque earum
„ tenemur ex injuncto nobis officio efficaciter providere. Pervenire igitur ad
„ noticiam universorum præsens scriptum intuentium tam præsentis ætatis ,
„ quam successuræ posteritatis cupimus , quod Nos propter honorem Dei , &
„ B. Mariæ Virg. Ecclesiæ Schonaugiensis Abbati , & Fratribus suis , licentiam
„ indulgimus disponendi de Ecclesia in villa LOCHEIM sita, quidquid voluerint,
„ diruen-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 39

„diruendi eam videlicet, in eodemque loco Curiam, & quidquid eis placuerit ædificandi — Testes: ULRICUS, major Præpositus in Wormatia.
„WIGRAMUS majoris Ecclesiæ Worm. Decanus, HENRICUS Scholasticus,
„BALDEMARUS Cantor &c.

„ Actum Anno Dom. MCCVIII. Indiçt. XL

LUDELENHEIM vid. WALTENHEIM.

LUSSELSTAT.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesiæ hujus S. *Leodegario* sacræ Jus patronatus olim fuerat penes Præpositum & Conventum Monasterii in Heine.

LUTTERSHAUSEN.

Ecclesiæ S. *Joanni Baptiste* dicata est; jus patronatus ad Decanum & Capitulum maj. Ecclesiæ Worm.

Ejus Filialis est ATZMANSWEILER, in honorem S. *Crucis* erecta ac constructa.

MANHEIM.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

Ecclesiæ S. *Sebastiano* sacræ; Jus patronatus ad Capitulum S. Martini Worm.

MASSENBACH.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesiæ Divo *Georgio* sacræ est, spectabatque jus patronatus ejusdem, olim ad Nobb. de Neuberg. al Nypberg.

MECKLESHEIM al. MECKKESHEIM.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesiæ S. *Martino* dicata est; jus patronatus penes Capellanos Electoris Palatini.

Exstat ibidem Oratorium B. Virg. *Mariæ* sacrum.

Filialis ejus est SÜTZENHAUSEN, sub invocatione S. S. *Fabiani*, & *Sebastiani*.

MEISENBACH. vid. EISSWEILER.

MEISENBORN. vid. SCHONBORN.

MERLEBACH.

SEDES RURAL. WEINHEIM.

MERTESSHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesiæ S. *Martino* sacræ, cujus collatio spectabat olim ad Abbatem Glan.

Glandaviensem, quemadmodum & Oratorium S. S. *Trinitatis* ibidem ad ad ejusdem pertinuit provisionem.

MERTELSTEIN vid. OBERKUM.

METTENHEIM.

SEDES RURAL GUNTBRSLUM.

Ecclesia S. *Nazarino* dicata est.

In Visit. Dioecēfana Anni MCCCCXCVI. mentio fit Oratorii S. *Michaelis*, ibidem siti, cujus provisio erat penes Episcopum Worm. p. t. existentem.

MICHELBACH.

Ecclesia B. *M. Virgini* dicata est, cujus Jus patronatus exercuerunt alternis vicibus, Comites de *Lewenstein*, & Nobiles de *Helmstat*; ut habent acta visit. Dioecēfanæ Anni MCCCCXCVI.

MISAU vid. KIBELBERG.

MITTELBORN. vid. LANDSTUL.

MÖNCHZELL.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesiæ hujus in honorem S. *Petri* constructæ Jus patronatus erat penes Nobb. de *Monchzell*; seu *Monchell*, ut constat ex visit. Dioecēfana Anni MCCCCXCVI.

MONSHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Georgio* sacra est; spectabatque Jus collationis ejusdem ad Præpos. & Conventum *Cellensem*.

MORGSTATT.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Cyriaco* dicata, cujus Jus patronatus Anno MCCCLXXIX. Capitulum Maj. Ecclef. Worm. in Capitulum Ecclef. Colleg. *Neuhauſensis* liberaliter tranſtulit.

MÖRSCH.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Stephano* sacra est; obtinebatque Jus patronatus in eadem, quondam Abbas Cœnobii in *Frankenthall*.

MUCKENLOCH.

SEDES RURALIS WEINHEIM.

Ecclesia S. *Cyriaco* sacra, cujus Jus patronatus erat olim penes Nobiles de *Hirschorn*.

MÜER

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesiæ S. S. *Lamberto*, & *Bartholomæo* dicata; cujus Jus patronatus pertinuit olim ad Nobb. de *Niepling*.
Ex-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 41

Exstant litteræ Helfrici de Rudickeim, magni Prioris *sacræ Domus Hospitalis S. Johannis Hierosolym. per Alemanniam*, de data Anni MCCCXII. per quas instituit ac fundat ibidem loci beneficium *pro sacerdote qui (inquit) in domo nostra dicti loci Muren divina celebret.*

MULBACH.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S.S. *Valerio, Eucharis, & Materno* sacra est. Jus patronatus ad Nobb. a Gemmingen.

MULEBACH vid. RUPPACH.

MULHAUSEN.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia hujus in honorem S. *Margaretæ* constructa. Jus patronatus ad Ducem Wirtembergiæ. Ibidem Præmissaria, cujus collatio ad Episcopum Spirensen.

Ejus Filialis est DIERBACH.

MULHEIM.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Matheo* Ap. sacra est, spectavitque jam ab antiquo Jus patronatus ad Abbatissam in Nonnen-Münster, cui Alaceterio universos redditus inde provenientes etiam incorporavit Salmannus Worm. Episcopus per litteras suas datas Ladeburgi Anno MCCCXLIII.

MULSHEIM.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Egidio* dicata est, pertinuitque olim ejus Jus patronatus simul cum Oratorio S. Nicolai ibidem, ad Abbatem Hornbacensem.

MUNDENHEIM.

SEDES RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesia SS. *Petro, & Sebastiano* dicata cujus Jus patronatus postquam aliquamdiu exercuisset Capitulum Ecclesiæ Colleg. Sancti Andreæ Worm. tandem Joannes Worm. Episcopus omnes, ac singulos redditus inde provenientes, eidem univit Anno MCCCCLXXXIII. factum probante Sixto IV. Pontifice.

NANSTAL vid. LANDSTUL.

NECKERAW.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Martino* sacra est, ejusque Jus patronatus obtinere olim Abbas, & Conventus Cœnobii Schonaugienis ex liberali donatione Rudolphi, His: WORM. TOM. I F & Lu-

& Ludovici Com. Palatinorum, ut constat per litteras sequentes, quibus eadem Conventui parochiæ fructus incorporantur.

EMERICUS Dei gratia Worm. Episcopus Religiosis in Christo Abbati & Conventui monasterii Schonaugientis — supplicastis ut cum Jus patronatus Ecclesiæ parochialis in Neckeraw ab Illust. principibus Dominis RUDOLFO, & LUDOVICO, fratribus, ducibus Bavariæ, & Comitibus Palatinis Reni; illustris Matronæ Dom. MECHTILDIS, præfati Domini Rudolphi Collateralis legitimæ accedente consensu, vobis sit libere condonatum, ipsam parochialem Ecclesiam vobis & vestro Monasterio incorporare dignaremur — Nos igitur attendentes &c. liberum desuper præbemus assensum —

Dat. Anno MCCCXI.

NECKER - GARTACH.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesiæ S. Petro Apostolo dicata est; Jus patronatus ejusdem ad Commandatorem Domus Ord. Teut. in Hailbrunn.

Ejus Filialis est FRANCKENBACH. S. Albano sacra.

NECKER - GEMUNDE.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Ecclesiæ hujus, quæ S. *Udalrico* Ep. & Conf. sacra est, Jus patronatus olim fuit penes Abbatem Schonaugientem.

Ejus Filialis est WESENBACH.

NECKER-HAUSEN vid. LADENBURG.

NECKER - STEINACH.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesiæ S. *Cæcilie* dicata; patroni Laici ex Lege feudali L. L. B. B. de Metternich Mulenarck.

Ejus Filialis est DARSBERG. S. *Sebastiano* sacra.

NEUBERG aliàs NYPERG.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesiæ S. *Catharinæ* dicata est, spectabatque quondam Jus patronatus ad Nobiles loci hujus cognomines.

NEUKIRCHEN al. NIUNKIRCHEN.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Richowoni Episcopo Wormatiensi Otto I. Rex donaverat Anno DCCCXXXVII. Ecclesiam in Niunkirchen, simul cum dote, ut habet ejus Diploma; quod donum cessit postmodum præposituræ Eccles. Colleg. S. *Andræ*, ac dein Scholastici officio annexum fuit, ut discimus ex charta sequenti.

EBER-

EPISCOP. WORMATIENSIS.

43

„ EBERHARDUS de BEINEBURG, Præpositus Ecclesiæ S. Andree
„ Worm. dilecto sibi WERNHERO ejusdem Ecclesiæ Scholastico.

„ Cum Nos Ecclesiam in NUNKIRCHEN & BUDENBACH Worm.
„ Diocesis univimus Officio Scolastriæ in Ecclesia S. Andree noviter in-
„ stituto, & eandem Ecclesiam Tu possederis ante Institutionem ipsius Sco-
„ lasteriæ a bonæ memoriæ HEINRICO Præposito, nostro prædecessore,
„ Tibi collatam, qui post ejusdem Ecclesiæ collationem, & unionem ad
„ Officium Scolastriæ Tibi contulerit etiam Officium Scolastriæ, confir-
„ matione Reverendi in Christo Patris ac Domini EMICHONIS Episcopi
„ subsecuta, Capituli majoris Ecclesiæ accedente consensu, & nostræ, sicut
„ in litteris super hoc confectis plenius continetur. Nos de eadem Scolaste-
„ ria Te in his scriptis, in nomine Domini, investimus —

„ Dat. Anno Dom. MCCXCIX.

NEU - LEININGEN.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Ecclesia S. Nicolao sacra, quondam Filialis fuerat Ecclesiæ in Sauf-
senheim.

NIDERFLÖRSHEIM vid. FLÖRSHEIM.

NIDERHOVEN.

SEDIS RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia hæc olim fuerat Filialis Majoris-Gartach, a qua deinde Anno
videlicet MCCCCLX. separata exstitit.

NIEDENSTEIN.

SEDIS RURALIS WEIBSTAT.

Ecclesia B. M. Virg. dicata est.

Filialis ejusdem est DAISTBACH Beate Mariæ pariter sacra.

NITTELSHEIM.

SEDIS RURAL DIRMSTEIN.

Ecclesiæ hujus S. Petro sacre Jus patronatus spectare videtur ad Præpo-
situm Maj. Eccles. Worm. ex contractu desuper Anno MCCXXXIII.
inito.

Distinguitur autem locus hic a minori NITTELSHEIM, qui & aliàs
UTZELNHEIM dictus est, cujus Ecclesia S. Severino sacra, simul cum Jure
patronatus ad Capitulum S. Andree Worm. ut constat ex Charta sequenti:

„ EBERHARDUS Dei gratia Worm. Episcopus. Tenore præsentium
„ constare volumus — quod GERBODO & GODEFRIDUS de MORO,
„ fratres, milites Worm. qui decimas & Jus patronatus Ecclesiæ in UTZELN-
„ HEIM a nobis concessa perpetuo in feodum detinebant, in nostra præsen-
„ tia constituti prædictas decimas &c. in Capitulum & Ecclesiam S. Andree con-
„ tulerunt — Testes HENRICUS Camerarius, GERHARDUS frater ejus,
„ milites WORMATIENSIS. — Dat. Anno MCCLXX.

Accessit dein rathabitio Bonifacii VIII. pont. Anno MCCXCVIII.
NORTHEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Bartolomeo* Ap. dicata est, obtinebantque jus patronatus olim in eadem Nobiles de Neuhausen aliàs nova-casa.

NUSSLOCH seu NOSLOCH.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesiae hujus, in honorem S. *Laurentii* constructae, jus patronatus translatum est a Nobilibus de Wilre, qui illud ab Ecclesia Spirensi in feudum obtinebant, ad Decanum, & Capitulum maj. Ecclesiae Worm. ut constat ex litteris sequentibus.

„ Nos BERLEWINUS Dei gratia Praepositus Ecclesiae Nuhusensis extra muros Worm. notum facimus — quod constitutus in nostra praesentia „ ALBERTUS Rector Ecclesiae in NOZLOCH, nostri Archidiaconatus, filius „ Nobilis Viri GODEFRIDI de WILRE, praesentibus nobilibus viris MAR- „ QUARDO seniore, & MARQUARDO juniore de WILRE, patruo, & fra- „ tre dicti ALBERTI, idem Albertus dictam Ecclesiam in Nosloch in ma- „ nus nostras, patruo, & fratre praedictis, consentientibus, resignavit, pe- „ tens, ut Dominum Decanum majoris Ecclesiae Worm. nomine suo, & Ec- „ clesiae suae Wormatiensis, de eadem Ecclesia Nosloch investiremus; quam „ Investituram fecimus secundum quod ad nostrum Officium pertinebat — „ Dat. Anno MCCXCVI. in vigilia Ascensionis Domini.

Accessit Sibodoni Spirensis Episcopi consensus Anno MCCCII. tum & Joannes de Hohenart militis, qui & ipse jus quoddam in decimis obtinebat.

NUWENHEIM vid. HANTSCHUESHEIM.

OBER ARMBACH vid. LANDSTUL.

OBERKUM.

SEDES RURAL WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Lamberto* sacra.

Ejus Filiales sunt: MERTELSTEIN S. *Gregorio* sacra, & KIRSTETTEN.

OBERKEIM vid. COLGENSTEIN.

OBER - LAUBACH.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesiae hujus S. *Petro* dicatae jus patronatus penes Electorem Palatin.

Ejus Filiales sunt LANGNADEN & NIDERLAUBACH, quarum prior S. *Bartolomeo* sacra est.

OBERSCHEIM vid. AGRESHEIM.

OEDICKUM vid. OPPAW.

OFFTERSHEIM vid. SCHWETZINGEN.

ORMSHEIM vid. FLAMERSHEIM.

OPPAW. al. OPPHAW.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia S. *Martino* dicata est, cujus jus patronatus olim exercebat Praepositus maj.

EPI SCOP. WORMATIENSIS. 45

maj. Ecclesie Wormatiensis. Verum qui ea dignitate fruebatur Nibelungus Anno MCCXXXIV. transfudit idem Jus in Decanum & Capitulum jam dictæ majoris Ecclesie Worm.

Filialis ejus est OEDIKUM B. *Virg. sacra.*

OPPENHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Hoc oppidum bisarie divisum, separat Moguntinam dioecesim a Wormatiensi, quanquam ejus pars potior, cui infedit Ecclesia parochialis S. *Sebastiano* sacra, ad Wormatiensem jurisdictionem spectaverit antiquitus, ut ex litteris sequentibus colligere est.

„ GERHARDUS Dei gratia Moguntinus Archiepiscopus — cum ad
 „ mandatum Serenissimi Domini nostri Romanorum Regis Illustris, per anti-
 „ quiores, & meliores incolas loci, revelatis antiquis limitibus, qui Mogun-
 „ tinam dioecesim a Wormatiensi distinxerunt (quanquam per ignaviam
 „ fuissent in parte convulsi) exstiterit liquido declaratum: quod *nova Civitas*,
 „ in OPPENHEIM, in nostra sit dioecesi constituta — Nos, de consilio
 „ Capituli nostri, & Præpositi S. Victoris, loci Archidiaconi, Ecclesiam S.
 „ CATHARINÆ, in ipsa Civitate fundatam, in parochialem Ecclesiam eri-
 „ gimus —

„ Dat. MOGUNTINÆ Anno MCCLVIII.

Jus patronatus parochialis Ecclesie S. *Sebastiani*, olim ad Imperatores pertinuit, ut constat ex Rudolphi I. litteris, datis Anno MCCLXXVI.

Erant quoque ibidem loci sita Oratoria duo, unum S. *Anne*, alterum in Leprotorio S. *Nicolao*, dicata, ut constat ex visitatione dioecesana Anni MCCCCXCVI.

OSTHEIM.

Ex litteris Lupoldi Worm. Episcopi de dato Anni MCXL. discimus: jus patronatus hujus Ecclesie, quod ad Præposituram Neuuhufensem spectabat, ab ipso fuisse incorporatum ac unitum Ecclesie Colleg. Neuhausenli, simul cum redditibus inde provenientibus.

OSTHOVEN.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia S. *Remigio* dicata est. Ejus jus patronatus pertinuit primitus ad Abbatem, & Conventum monasterii in Hornbach, ut constat ex litteris Henrici Worm. Episcopi super ejusdem incorporatione emanatis Anno MCCCXXX.

Verum illud unà cum proventibus a jam dicto monasterio acquisivit postmodum Capitulum majus Wormatiense.

Exstiterit ibidem loci Oratoria duo, quorum unum S. *Pirminio*, alterum

F 3

S. *Joan-*

S. *Jovani Bapt.* sacra erant, patet ex visit. dioëcesana Anni MCCCCXCVI.

OTTERBACH.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesia B. M. Virg. in Coëlum assumptæ dicata.

OTTERPERG.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

OTTERSCHEIM. vid. STETTEN.

PFEFFINGEN.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Petro* Ap. sacra, cujus provisio ad stipendiarios Universitatis studii Heidelbergensis spectare memoratur in charta visitat. dioëcesanæ Anno MCCCCXCVI. Ubi pariter mentio fit Oratorii S. *Michaelis*, ibidem in monte constructi.

Filiales ejus Ecclesiæ sunt : UNGSTEIN S. *Nicolao*, & KALSTAT S. *Albano*, dicatæ.

PFEFFILKHUM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia hæc, quæ in honorem S. *Stephani* consecrata exstitit, separata est sub Annum MCCCIII. a Matre Ecclesia in Hoheim, ac ex filiali in parochialem pariter erecta; reservato Ecclesiæ Colleg. S. *Andræ* Worm. antiquo suo jure patronatus ibidem.

PHEDERSHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia B. *Mariæ* Virgini dicata est, spectavitque olim jus patronatus ejusdem ad Præpositum montis S. *Georgii* ibidem, quemadmodum & provisio Oratorii S. *Stephani* in Coëmiterio, tum & alterius cujusdam in Nofocomio constructi.

QUIRNHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia B. *Mariæ* Virgini sacra est, cujus jus patronatus exercebat quondam Præceptor Domus in Stephanfelt, ut habent acta visit. dioëcesanæ Anni MCCCCXCVI. quæ & simul mentionem faciunt Oratorii S. *Oswaldi* extra villam Quirnheim positi.

RAMO-

RAMOSA al. RAMSEE vid. EYSENBERG.

RAMSTEIN.

SEDES RURAL LANDSTUL.

RAPENAU.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Joanni Bapt.* dicata est; Jus patronatus ejusdem ad Nobb. de Helmstat.

REYEN.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesia B. *Mariae* Virg. sacra est, cujus olim jus patronatus obtinebant Nobb. de Neyperg.

RHEIN - TURCKHEIM.

SEDES RURAL DALSHHEIM.

Ecclesiae hujus, in honorem B. *Mariae* Virg. constructae, jus patronatus simul cum attinentiis sibi acquisivit Capitulum Eccles. Colleg. S. Andreae Worm. Anno MCCLXXXI. ut discimus ex charta sequenti.

„ FRIDERICUS Dei gratia Episcopus Worm. constare volumus universis;
„ quod FRIDERICUS dictus de MECKINHEIM miles, qui duas partes decimae &c.
„ in REINDURKEIM nostrae dioecesis cum jure patronatus Ecclesiae ibidem in
„ feodum sibi concessa, a dilectis consanguineis nostris, FRIDERICO, &
„ Emichone de LEININGEN, Comitibus, tanquam minor Vassallus habuit,
„ quas partes decimae &c. praedicti consanguinei a nobis sibi concessa perpe-
„ tuo in feodo haecenus tenuerunt — de eorum consensu, ex causa vendi-
„ tionis in Capitulum & Ecclesiam Sancti Andreae Worm. transtulit. Nos
„ vero praenotatae venditioni, & translationi plenarium consensum adhi-
„ bemus —

„ Dat. Anno Dom. MCCLXXXI. in crastino decollat. S. Joannis
„ Baptistae.

RICHARTS - HAUSEN.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Ceciliae* Virg. & M. dicata est, ejusque jus patronatus ab Abbate de Sunnesheim translatum est Anno MCCCXXVII. in Decanum, ac Capitulum Ecclesiae Colleg. Wimpinensis, prout litterae sequentes fidem faciunt.

„ CONRADUS, dispositione Divina, Abbas, totusque Conventus in Sun-
„ nesheim, Ord. Sancti Benedicti, dioecesis Spirensis — urgente debitorum
„ onere — Viris honorabilibus Praeposito, Decano, totique Capitulo Ec-
„ clesiae Wimpinens. Worm. dioecesis, de consensu R. P. ac Domini EMICHON-
„ nis, Episcopi Spirensis nostri dioecesis, iusto titulo vendidimus Curiam
„ nostram

„nostram sitam in villa RICHARTSHUSEN cum omnibus suis juribus &c. volumus
 „etiam, ut jus patronatus Ecclesiae parochialis villae praedictae, ad Nos, & no-
 „strum pertinens monasterium, jure utili transeat in dictos Dominos, & Ec-
 „clesiam eorum —

„ Dat. Anno Dom. MCCCXXVII.

Accessit dein etiam Consensus CUNONIS Worm. Episcopi, qui simul paro-
 chiae illius proventus Ecclesiae Wimpinensi incorporavit per chartam sequentem.

„ CUNO, Dei gratia, Episcopus Wormatiensis, dilectis in Christo Deca-
 „no & Capitulo Ecclesiae Wimpinensis salutem — Cum jus
 „patronatus Ecclesiae in RICHARTSHUSEN nostrae dioecesis, per Religio-
 „sos Viros Abbatem, & Conventum monasterii in Sunshheim Ord. S. Bened.
 „Spirensis dioecesis, ad quos olim pertinebat, in Vos, & vestram Ecclesiam
 „de novo sit translatum, Nos — praefatam Ecclesiam in Richartshusen
 „Vobis & Ecclesiae vestrae Wimpinensi, in Dei nomine, praesentis Scripti
 „patrocinio, unimus & incorporamus — ita tamen quod cum ipsam va-
 „care contigerit, vos perpetuo Vicario, qui loco vestri Ecclesiae praedictae
 „deserviet, in eadem competentem praebendam assignetis —

„ Dat. Wormatiae Anno Dom. MCCCXXVIII. feria tertia infra octa-
 „vam B. Martini Episcopi.

RICHEN.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesia B. *Mariae* Virgini dicata est; jus patronatus ejusdem ad Nobb. de
 Gemmingen.

RIESELSEHEIM.

SEDES RURAL. WEIBSTATT.

Ecclesia S. *Dionisii* Mart. sacra est, cujus jus patronatus olim pertinuit ad
 Nobiles de Hirschhorn.

ROCKENDORFF.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Ecclesiae hujus, S. *Sebastiano* sacrae, provisorio seu jus patronatus penes Decanum
 & Capitulum Ecclesiae Wimpinensis.

ROCHENHAUSEN.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

RODENBACH.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesia S. *Brigitte* dicata est; Jus Patronatus ejusdem ad praepositum maj.
 Ecclesiae Wormatiensis.

RODENBERG.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesiae hujus S. *Nicolaus* dicatae, jus patronatus penes Electores palatinos.

RORBACH vid. KIRCHEIM.

ROXHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Mariae Magd.* sacra est; jus patronatus ad Decanum & Capitu-
 lum Maj. Ecclesiae Wormatiensis. Filialis

EPISCOP. WORMATIENSIS.

49

Filialis ejus Ecclesia est BOBENHEIM, cum Oratorio S. *Mauritio* sacro.

RUCHEIM.

SEDES RURALIS DIRMSTEIN.

Ecclesia S. *Cyriaco* sacra, cujus provisio olim spectabat ad Capitulum Ecclesiæ Colleg. Neuhausensis juxta Wormatiam.

RUDELSHEIM.

SEDES RURAL. GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. *Vito* Martyri sacra est, pertinuitque olim ejus Jus patronatus ad Capitulum Eccles. Colleg. S. Catharinæ in Oppenheim.

RUMPACH.

SEDES RURALIS WEINHEIM.

RUNDENHEIM. vid. BOECKENHEIM.

RUPPACH.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesia S. *Egidio* dicata; Jus patronatus penes Baviaræ Duces.

Ejus Filialis est MULNBACH; quæ S. *Mariæ Magdalene* sacra est.

SANDHAUSEN.

SEDES RURAL. HEIDELBERG.

Ecclesia Sancto *Petro* Ap. sacra; cujus provisio olim spectabat ad Capellanos Castri principalis Heidelberg. ut constat ex visit. Dioecæfana Anni MCCCCXCVI.

SANDHOVEN vid. SCHAR.

SAUSSENHEIM al. SUSENHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Duæ hic loci recensentur parochiales Ecclesiæ; una, S. *Petro* dicata, cujus Jus patronatus habet Decanus major Ecclesiæ Worm. alteri S. *Stephano* sacrae providebant Abbatisa, & Conventus sanctimonialium in Nonnen-Münster, juxta Worm. quæ juri hoc suo cefferunt in favorem Richardi Wormatiensis Episcopi Anno MCCLIII. a quo idem Jus eodem anno translatum est in Decanum, & Capitulum Maj. Ecclesiæ Worm. factum probante postmodum anno videlicet MCCLIX. etiam Eberhardo Wormatiensi Electo.

Cæterum ejus Filialis est LEININGEN, licet hic loci celebrari consueverit synodalis conventus.

SCHALODEBACH.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

Ecclesiam ruinis suis confectam instauravit Anno MDCCXXVI.
HIST. WORM. TOM. I. G loci

loci tunc praefectus D. Jacobus Hardy, eandemque a novo dotavit, refer-
vato sibi jure patronatus.

SCHAR. al. SCHARREN.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia Divo *Bartholomaeo* sacra est, spectabatque olim Jus patrona-
tus ejusdem ad Abbatem Schonaugiensem, ex pia dispositione Ottonis
Palatini Comitis, ut testantur litterae sequentes:

„OTTO Dei gratia Comes Palatinus Reni, Dux Bavariae. AGNES
„uxor ejus, & LUDOVICUS Filius eorum ——— universis scire volumus,
„quod Nos in remissionem peccaminum nostrorum, Ecclesiam Scharren,
„cujus praesentatio ad Nos pertinere dinoscebatur, cum omni quod in ea
„habuimus, Ecclesiae Schonaugienfi, quam praeter caeteris nostri domini Ec-
„clesiis sinceriores favore complectimur ac promovere studemus, absolute de-
„dimus, perpetuo deservendam; volentes ut per ejusdem proventus, Fra-
„tres ibidem Deo famulantes honestius ac abundantius possint & debeant fu-
„stentari ——— Dat. NIWENBURG Anno Dom. MCCLII.

Hanc donationem ratam habuit Richardus Worm. Episc. per litt. dat.
An. MCCLIIII.

Ejus Filialis est SANDHOVEN, B. V. *Mariae* dicata.

SCHARTHAUSEN olim SCHAFFHAUSEN.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Nazario* sacra est, cujus Jus patronatus quondam habebant
Nobb. ab Hirschhorn.

Ejus Filialis est GAUBERG, S. *Petro* dicata, quam perpetuo benefi-
cio ornarunt, dotaruntque Henricus de Gauberg miles, & Cunigundis ejus
uxor sub. Ann. MCCCXII.

SCHLIRBACH vid. FURTH.

SCHLUCHTERN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesiae hujus S. *Pancratii* dicatae Jus patronatus pertinuit olim ad
Nobb. de Neuperg.

SCHÖNBORN.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Agidio* sacra est, eamque Anno MCCCCXCVI. ad Otto-
nem Bavariae Ducem spectasse testatur visitatio dioecel. illo tempore facta.

Ejus Filiales sunt: MEISENBORN, & ALENMULE.

SCHRIESHEIM.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia haec S. *Vito* sacra, simul cum omnibus suis proventibus cessit
Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 51

Anno MCXCIX. Abbati, & Conventui Monasterii Schonaugienfis, idque ex contractu quod hi defuper iniverant cum Lupoldo Worm. Epifcopo.

SCHWEIGERN.

SEDES RURALIS CAPUT.

Hujus Ecclefiae S. *Joan Bapt.* facrae Jus patronatus olim erat penes Nobb. a Neyperg. Exftabatque ibidem Oratorium S. S. *Severo, Maurilio & Vito*, facrum.

SECKENHEIM.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclefia S. *Agidio* dicata eft. Jus patronatus ad Capitulum Ecclef. Col. leg. Neoftad. ex donatione Ruperti Senioris Palatin Elect. ipfi facta Anno 1359. factum probante Theodorico Epifc. Worm.

Ejus Filialis eft KLOPPEN, S. *Albano* facta.

SIEGELSBACH.

SEDES RURALIS WEIBSTAT.

Ecclefiae hujus S. *Georgio* facrae, olim patroni erant Nobiles ab Hirschhorn.

SRITTEWAG vid. HEDDESBACH.

SPESBACH.

SEDES RURAL LANDSTUL.

— — —

SPECHTBACH.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclefia S. *Martino* facra, cujus Jus patronatus erat penes proviforem Oratorii B. *Marie Virg.* in Neckergemunde, ut habent acta Vifit. Dioecefanae Anni MCQCXCXVI.

STAUFF vid. EISENBERG.

STEINACH.

Hujus Ecclefiae mentio jam fit in litteris fundationis Coenobii Schonaugienfis Anno MCXLII.

STEINFURT.

SEDES RURAL WEIBSTAT.

Ecclefia S. *Petro* dicata eft, cujus provifio fpectabat quondam ad Abbatem in Sunshheim.

STEINWEILER.

SEDES RURAL LANDSTUL.

— — —

HIST. WORM. TOM. I.

G 2

STETT.

STETTBACH.

Ecclesia S. *Georgio* sacra est, pertinetque ejus Jus patronatus ad Decanum & Capitulum Maj. Ecclesiae Spirensis.

STETTEN.

SEDES RURAL. DALSHHEIM.

Ecclesia *corpori Christi* dicata, inter possessiones Coenobii Munster-Dreyfa recenscebatur, ex liberali donatione sibi a Majori Capitulo Worm. facta ad annum MCCXXXI. verum per sequiora tempora factum est, ut anno demum MCCCCXLVII. eandem Ecclesiam simul cum Jure patronatus aliisque emolumentis, transfulerit Abbas praedicti Coenobii in Decanum ac Capitulum Eccles. Colleg. S. Pauli Worm. rem probante pontifice max. per bullam dat. Ann. MCCCCXCIX.

Ejus Filialis est *Ottersheim*.

STETTEN,

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

- - -

STRAZHEIM vid. LADENBURG.

STUDERNHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesiae hujus S. *Georgio* dicatae Jus patronatus penes Capitulum Maj. Ecclesiae Worm.

Habet annexam sibi Ecclesiam in AGRESHEIM.

SULZEN.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Duæ sunt hujus nominis villæ; in harum una, existat Ecclesia S. *Joanni Bapt.* sacra, cujus provisio olim spectabat ad Decanum, & Capitulum Ecclesiae Neuhaufensis, prope Wormatiam; altera villa, quæ ad prioris distinctionem *Holsen - Sulzen*, sive *Ober - Sultzen*, nuncupatur, Ecclesiam habet S. *Mauritio* sacram, cujus jam Anno MCXLI. mentio fit in quadam charta Buggonis Worm. Episcopi.

Hujus autem posterioris Ecclesiae Jus patronatus, cum annexum esset olim præposituræ jam dictæ Ecclesiae S. Andreae, cessit Canonicorum usibus Conradus, qui Anno MCCVIII. ea dignitate fruebatur; ut litteræ ejus fidem faciunt.

„ CONRADUS Dei gratia Præpositus Sancti Andree in Wormatia.

„ Necessitatem Ecclesiae S. Andreae considerans, cui non meis meritis, sed miseratione Divina, nomine præpositi præesse teneor ac prodesse, quæ liter per incendia, per bellicam cladem, per violentam deprædationem, per

„per aeris intemperantiam, sub nostri temporis scismate, in bonis suis est ex-
 „tenuata; dignum duxi & necessarium ei succurrere — proinde dilectis in
 „Christo Fratribus meis, ejusdem Ecclesiae Canonicis in hoc assentum præ-
 „bui; ut Ecclesiam in *Sulzen*, cujus patronatus ad me pertinebat, cum pri-
 „mum vacaret, in posterum ad supplementum praebandae suae conferrent.
 „Præmemoratam igitur Ecclesiam in *Sulzen* jam dictis Fratribus meis in sub-
 „sidium praebandae suae semper habendam confero, & positioni illius renun-
 „tatio. Actum Anno MCCVIII.

Verum ob causas ad id moventes, re aliquamdiu dilata, urfit eam de-
 nuo idem supradictus Conradus, in haec verba sequentia.

„ Reverendo Domino suo LUFOLDO, Moguntino Electo, Episcopo
 „ suo CONRADUS, Dei gratia, & sua Praepositus S. Andreae in Worma-
 „ tia, & Camerarius Spirae, debitam Reverentiam &c.

„ Nuper cum essem apud dilectos Fratres meos, Canonicos Ecclesiae
 „ S. Andreae in Wormatia; quam vestra Clementia speciali favore amplecti
 „ consuevit, statum illorum percunctatus sum, & plene intellexi, quod tem-
 „ pus, & hominum malitia, fere totum triticum, & ex magna parte siligi-
 „ nem eis ademit — recordatusque quod vestrae sanctitatis Dignatio ali-
 „ quando eis Ecclesiam in *Sulzen* ad supplementum praebandae suae volebat
 „ confirmare, humilitatis meae consensu; licet tunc distulimus, nunc liben-
 „ annuo, pro vestrae petitionis affectu — & jus foundationis in manu ve-
 „ stra per praesens scriptum resigno, suppliciter exorans, ut auctoritate ve-
 „ stra praedictis fratribus meis ipsam Ecclesiam in subsidium praebandae suae,
 „ cum primum vacaverit, conferatis.

Itaque; fecit Praeful, quod rogatus fuerat, & Ecclesiam saepedictam
 Capitulo S. Andreae univit ac confirmavit per chartam suam datam Anno
 MCCXIII. Testibus adhibitis Udalrico Maj. Praeposito, & Henrico Maj.
 Decano Worm. Ecclesiae. Accessit insuper bulla confirmatoria Honori
 Pont. data Anno MCCXXI.

Huc insuper referre juvat institutionem praemissariae ibidem loci factam,
 quam suo quoque calculo probavit idem Capitulum S. Andreae, ut constat
 ex sequenti Notitia.

„ HENRICUS Praepositus, PHILIPPUS Decanus, totumque Capitu-
 „ lum Ecclesiae S. Andreae Wormatiensis — attendentes pium propositum
 „ ac devotionem laudabilem honesti viri, David, militis de *Sulzen*, —
 „ quo nobis exposuit, ut sibi quoddam altare consecratum in honore B. Ma-
 „ riae Virg. suis expensis in Ecclesia nostra parochiali in *Sulzen* constructum,
 „ cum praebenda competenti dotare liceret —

„ Dat. Anno Dom. MCCXC.

SUTZENHEIM vid. MECKLESHEIM.

SWETZINGEN.

SEDES RURAL. HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Pancratio* sacra est; spectabatque Jus patronatus ejusdem
 G 3 ad

ad Bavariae Duces, qui illud postmodum contulerunt: ad opus asceterii Neuburgensis firi ad Nicrum. Litteras donationis hic subijcimus.

Ejus Filialis: OFFTERSHEIM. S. *Kiliano* dicata.

„ Nos RUDOLFUS & LUDOVICUS, Dei gratia Comites Palatini Re-
„ ni, Duces Bavariae &c.

„ Notum facimus — quod Abbatissa & Conventus sanctimoniali-
„ um in NUWENBURG, Curiam earum in Sickenheim sitam &c. cum omni-
„ bus Juribus & pertinentiis in Nos, & nostros haereditate transfulerunt —
„ Nos vero in compensationem Curiae praedictae praefatae Abbatissae, & Conven-
„ tui in Nuwenburg, Jus patronatus Ecclesiae in Swetzingen, quod nos re-
„ spicit, cum omni jure donavimus —

„ Dat. in Ulma Anno MCCCXV. in octava pentecostes.

Accessit consensus Decani, & Capituli Maj. Ecclesiae Wormatiensis, *se-
de vacante*. Anno 1305. quo supra, in vigilia BB. Apostolorum Petri &
Pauli. Tum ipsa subsequens Episcopi confirmatio seu ratihabitio, in haec
verba.

„ EMERICUS, Dei & apostolicae sedis gratia Episcopus Worm. &c.

„ Jus patronatus Ecclesiae parochialis in Suecingen, nostrae Diocesis
„ petivisti a nobis pro augmento sustentationis vestrae, vestro monasterio in-
„ corporari — Nos vestris iustis petitionibus inclinati dictam Ecclesiam in
„ Suecingen, vobis & monasterio vestro, praesentibus incorporamus —
„ volentes ut memorata Ecclesia, cum vacaverit, ad vos, & monasterium
„ vestrum cum omnibus proventibus, & universis aliis juribus pertineat ple-
„ no jure, ita tamen quod sacerdoti, seu Vicario ibidem celebraturo, com-
„ petentes redditus deputentur —

Dat. Anno MCCCIX. feria VI. post Exaltationem S. Crucis.

* * *

TRESCHLINGEN vid. BONFELT.

* * *

UBERSCHEIM vid. IBERSCHEIM.

UCKLINGEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Georgio* sacra . . .

UDALSHOVEN.

SEDES RURAL SCHWEIGERN.

Ecclesia S. *Nazario* dicata, cujus Jus patronatus pertinuit quondam ad
Nobb. de Neyperg.

.UFFSTEIN al. OFFSTEIN.

SEDES RURAL NEO-LEININGEN.

Ecclesiae hujus S. *Martino* dicatae provisio spectabat olim ad Decanum
& Capitulum Neuhaufenensis Ecclesiae prope Wormatiam.

UL-

ÜLVERSHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

In actis Visit. Dioecesanæ Anni MCCCCXCVL duæ hic loci exstare dicuntur Ecclesiæ parochiales, quarum una *S. Martino* dicata, spectabat ad Capitulum Ecclesiæ Colleg. Neuhaufensis juxta Wormatiam; altera *S. Nazario* sacra, ad Collegium *S. Gangulfi* Moguntiae.

UMBSHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Ecclesia *S. Pirminio* sacra est; Jus patronatus ejusdem ad Decanum & Capitulum Maj. Ecclesiæ Worm.

UNGSTEIN. vid. PFEFFINGEN.

UTZELNHEIM. vid. NITTESHEIM.

WACHENHEIM ad Prumiam.

SEDES RURAL DALSHEIM.

Ecclesia *S. Remigio* dicata est, cujus provisio alternis vicibus spectabat ad Abbatem Hornbacensem, & Nobb. de Wachenheim.

WAGENBACH. vid. HUFFELHART.

WALDMICHELBACH.

SEDES RURAL WEINHEIM.

WAHLALBEN.

SEDES RURAL LANDSTUL.

Ecclesia in honorem *omnium sanctorum* constructa, patronum olim habuit Præpositum monasterii Lutrensis Ord. Præm. ut constat ex sequentibus Gregorii X. Pont. litteris datis Anno MCCLXXI.

„ GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei; dilectis Filiis Præposit. „to, Priori, & Conventui monasterii *S. Marie* in *Lutrea* Præm. Ord. salutem „& Apost. benedictionem.

„Cum a nobis petitur quod iustum est &c. exhibita nobis vestra petitio „continebat, quod REINHARDUS de HOHINECKE miles, Jus patronatus, „quod in Ecclesia WALHALBIM Diocef. Worm. obtinebat vobis, & monasterio vestro — de consensu Episcopi Dioecesani contulit — Nos „igitur vestris supplicationibus inclinati, quod super hoc pie ac provide factum „est, ratum & gratum habentes, id auctoritate apostolica confirmamus — „Dat. apud Urbem-veterem IIII. Non Octob. Pontif. nostri Anno primo.

WALLSTATT.

SEDES RURAL WEINHEIM.

Ecclesia *S. Petro* dicata, cujus Jus patronatus erat primitus penes Capitulum.

pitulum Maj. Ecclesiae Worm. a quo transit Anno MCCCCLXXXVI. ad Altariatam S. Crucis in Ladenburg.

WALTDORFF.

SEDES RURAL. HEIDELBERG.

Ecclesiae hujus S. *Petro* dicatae mentio jam recurrit in litteris dat. Anno MCXCVII. spectavitque Jus patronatus ejusdem ad Episcopos Wormatienses, quos inter Emicho illud transtulit in Capitulum suum majus, ut constat ex charta sequenti.

„EMICHO Dei gratia Wormatiensis Episcopus. Dilectis in Christo „Decano, & Capitulo Ecclesiae Worm. salutem.

„Ecclesiam in WALTDORFF nostrae Dioecesis, cujus Jus patronatus „ad Nos pertinere dinoscitur, cum primum vacare contigerit, vobis, & „Ecclesiae vestrae Wormatiensi, in augmentationem praebendarum vestrarum conferimus propter Deum in perpetuum possidendam, Jus quoque patronatus quod habere dinoscimur in praedicta Ecclesia Waltdorff, vobis „& Ecclesiae vestrae donamus —

„Dat. Anno Dom. MCCXCIII. in crastino B- Andreae.

Idem per litteras suas confirmavit postmodum Emichonis praefulus Successor Eberwinus Anno MCCCII. quo Joannes ab Hoënart, & Henricus de Hirtzberg milites, renuntiaverunt in favorem praedicti Capituli majoris, Juri suo quod in decimis villae Waltdorff habere videbantur.

Praemissariae fundator in supradicta Waltdorffensi Ecclesia existit Henricus de Phirt, miles Anno MCCCXL. qui & ejusdem provisionem penes praedictum Capitulum Maj. Wormatiense perpetuo remanere voluit.

WATTENHEIM.

SEDES RURAL. NEO-LEININGEN.

Ecclesiae hujus S. *Albano* dicatae Jus patronatus exercebat olim Praepositus monasterii Hegenfis.

Ejus Filialis est LUDELNHEIM, S. *Petro* sacra.

WEIBSTAT.

SEDIS RURALIS CAPUT.

Ecclesia B. *Mariae* Virg. nec non S. *Joanni Bapt.* dicata est. Eam Ado quidam Ecclesiae Neuhausenfi obtulit Anno DCCCLXXVII. a qua per concambium ad Ecclesiam Spirensensem transit, ac tandem cum Jure patronatus cessit suffraganeo Episcopi Spirensis, ut constat ex actis. visit. Dioecesanæ Anni MCCCXCVI.

WEILERBACH.

SEDES RURAL. LANDSTUL.

WEINHEIM.

SEDIS RURAL. CAPUT.

Ecclesiae hujus S. *Petro* dicatae antiquitatem commendat *Trutvinnus*,

pa-

Parochianus de Winneheim, testis adhibitus in litteris Conradi Episcopi Wormaliensis pro Schönauigenfibus. Anno MCLXVIII.

Ejus Jus patronatus, quod primitus ad Laurensensem Abbatiam spectabat, translatus fuit Anno 1224. ad asceterium Neuburgense, eique plene incorporatum per litteras sequentes.

„ Conradus Dei gratia Abbas Laurissensis Ecclesie &c.

„ Notum volumus, quod ex intimo karitatis affectu dudum ad hoc animus noster anhelavit, ut Ecclesie in Nuwenburg intra nostrae jurisdictionis terminos constituta, in qua coetus sanctimonialium jugibus Deo famulatur obsequiis, aliqua possemus impendere opera pietatis. Quo circa plenissime cognoscentes jam dictarum sanctimonialium invictam in preceptis dominicis perseverantiam, Ecclesie quoque illius nimiam in necessariis paupertatem, quoquo modo ipsarum inopie, paternitatis affectus, duximus consulendum & succurrendum, Ecclesiam in Winheim, cujus patronatus, ratione Abbatie Laurenfis, ad nos pertinebat, ex Capituli nostri beneplacito & consensu, prefatae contulimus Ecclesie, hoc modo: ut quidquid in ea juris habuimus, eo integraliter in perpetuum gaudeat Ecclesia memorata —

„ Acta sunt hæc Anno Dom. MCCXXIII.

Pium facinus approbarunt per litteras suas Conradus Portuensis Episcopus, apostolicæ sedis Legatus, Anno quo supra, Spiræ, die V. idus augusti. Tum & Henricus Worm. Episcopus in hæc verba: „ attendentes hujusmodi Domini Abbatis Factum Deo placere debere & populo, assensum nostrum, qui requirendus erat, insuper favorabiliter adhibuimus &c. memoratum siquidem Cenobium ad Ecclesiam ipsam, personam idoneam, nomine Pastoris habebit præsentare, de proventibus ipsis portionem sibi competentem assignando — Dat. Anno quo supra 1224.

Accessit denique & Honorii III. Pontificis confirmatio, concessa Laterani, die septimo idus Aprilis anno pontificatus sui nono, qui in annum 1224. superius expressum incidit.

WEINOLDSHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Ecclesia S. Petro Ap. sacra est; Jus patronatus ejusdem ad Capitulum majoris Ecclesie Worm. ex liberali donatione Wernheri de Bolandia, ut fidem facit charta sequens:

„ WERNHERUS de BOLANDIA Imperialis Aulae Dapifer &c. —

„ Jus patronatus Ecclesie in WINOLDSHEIM Wormaliensis Dioecesis cum omni jure quo ipsum Jus possedimus, accedente consensu Filiorum, & omnium hæredum nostrorum, Canonicis, & Fratribus majoris Ecclesie Wormaliensis, Deo & Sancto Petro in eadem Ecclesia famulantibus, liberaliter contulimus, perpetualiter possidendum, ita quod ipsi Canonici in eadem Ecclesia videlicet Winoldsheim certum locent Vicarium, & quidquid super præbendam ejusdem Vicarii residuum fuerit, ipsi sibi retineant in suarum subsidium præbendarum —

„ Hujus rei Testes sunt: GERLACUS Præpositus S. Pauli, HENRICUS Decanus ejusdem Ecclesie, LUDOVICUS de FALKENSTEIN &c. Dat. Anno MCCLVII.

Accessit postmodum Anno MCCLIX. Eberhardi Electi Worm. ratihabitio, qui & redditus inde provenientes majori suo Wormaliensi Capitulo univit ac incorporavit.

HIST. WORM. TOM. I.

H

WEIS.

WEISHEIM vid. HORCHEIM.

WEISSHEIM.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. *Cruci*, ac simul S. *Cyriaco* dicata est. Spectabatque quondam Jus patronatus ejusdem ad Decanum, & Capitulum Ecclesiæ Maj. Worm. a quibus translatum est Anno MCCCLXXIX. simul cum proventibus in Ecclesiam Colleg. S. Cyriaci in Neuhausen, prope Worm.

WEISSENHEIM.

SEDES RURAL. FREINSHEIM.

Ecclesia S. S. *Joanni*, & *Paulo* M. M. sacra est. Jus patronatus ejusdem simul cum attinentiis sibi acquisivit Anno MCCLXXXIII. Capitulum majoris Ecclesiæ Wormatiensis a Conrado milite de Richenbach, ejusque ex Wernhero fratre relictis Nepotibus Joanne, Wirico, Jacobo & Conrado, assentiente in idipsum Abbate Elwangenfi a quo prædictum Jus descendebat in feudum.

Emptionem illam ratam quoque habuit Simon Worm. Episcopus, qui & emolumenta inde provenientia majori suo Capitulo Worm. univit per litteras sequentes.

„ SIMON Dei gratia Worm. Episcopus ac WALRAMUS Præpositus
„ Wormatiensis, omnibus Christi Fidelibus salutem.

„ Considerantes præbendarum Ecclesiæ nostræ tenuitatem: attendentes
„ etiam quod Ecclesia in Wizenheim Diocesis & Archidiaconatus Worm.
„ cujus Jus patronatus cum universitate in ipsam translata est, in temporalibus & spiritualibus melius promoveri possit per Capitulum Ecclesiæ nostræ
„ Worm. prædictæ, Nos in nomine Domini in his scriptis de nostra auctoritate, & potestate prædictam Ecclesiam in Wissenheim præbendis Wormatiensibus unimus, & adunamus, statuentes: ut deinceps proventus dictæ Ecclesiæ in redditus & usus cedant prædictarum præbendarum —

Dat. Anno MCCLXXXIII. in die Dyonisii Mart.

WESSENBACH.

SEDES RURAL. WEIBSTAT.

Ecclesia S. *Egidio* dicata est, pertinuitque olim ejus Jus patronatus ad Capitulum Maj. Ecclesiæ Worm. a quo sub annum MCCCLXX. transiit ad Albertum Abbatem & Conventum monasterii Elwangenfis, abinde vero, titulo permutationis, ad Abbatem & Conventum Cœnobii Schönaugienfis.

Ejus Filiales sunt: DILSBURG S. *Osvaldo*, & LANGENZELL S. *Barbaræ*, dicatæ.

WESTHOVEN.

SEDES RURAL. DALSHHEIM.

Ecclesia S. S. *Petro*, & *Paulo* sacra, cujus Jus patronatus ex liberali con-

concessione Ruperti, & Henrici, Comitum Hirfutorum obtinet Capitulum majoris Ecclesiæ Worm. prout discimus ex sequenti notitia.

„ Nos EBERHARDUS Abbas, totusque Conventus monasterii Wis-
senbergensis, Ord. S. Benedicti, recognoscimus — quod dudum nobi-
les Viri, quondam RUPERTUS & HEINRICUS Fratres, Hirfuti Comi-
tes, recolentes provide se, & eorum prædecessores ab honorabilibus viris,
Dominis Decano, & Capitulo Ecclesiæ Wormatiensis, & ab eadem Ec-
clesia multa beneficia gratuite percepisse — Jus patronatus parochialis
Ecclesiæ in Wethoven, Diocesis Worm. quod iidem Comites, & eo-
rum prædecessores a nobis & dicto nostro monasterio in feudum obtine-
bant, eisdem Dominis Decano, ac Capitulo cum universis bonis, vide-
licet dotaliis, decimis, cæterisque Juribus &c. donaverunt, tradiderunt,
& in ipsos pie transtulerunt, Nobilibus viris & dominis, videlicet: Ru-
perto, quondam Domini HEINRICI Comitis prædicti Nato, Domino
WILHELMO nato quondam GEORGII Comitis ab antiquo Castro BEIN-
BURG, ac Domino PHILIPPO, novi Castri BEINBURG, Comitum Hir-
futorum, nec non CONRADO, & HENRICO, fratribus, dictis de RIPO-
TESKIRCHEN, donationem hujusmodi laudantibus & approbantibus —
Nos vero, tanquam Domini principales ipsius Feudi, pietatis opus per
Dominos Comites, & Nobiles supradictos ceptum, nolentes deferere im-
perfectum, ad laudem omnipotentis Dei, B. Mariæ Virg. & Beati Petri,
nostri & dictæ Ecclesiæ Worm. Patroni, donationi, Traditioni, & trans-
lationi supratactis libere consensimus &c. & in nomine Domini præsentibus
approbamus totale Dominium, proprietatem, & omne Jus quod, &
quam in sæpedito Jure patronatus habuisse dinoscimur in dictos Dominos
Decanum, & Capitulum, eorumque Ecclesiam Worm. vera & perfecta
donatione penitus transferendo —
„ Dat. Anno Dom. MCCCL. in vigilia beati Jacobi Apostoli.

WEYLER. vid. HILSBACH.

WIESSOPPENHEIM.

SEDES RURAL. DIRMSTEIN.

Ecclesiæ S. *Martino* dicata est; Jus patronatus ejusdem ad Præpositum Maj. Ecclesiæ Worm. p. t. existentem.

WIBLINGEN al. WEIBLINGEN.

SEDES RURAL. HEIDELBERG.

Ecclesiæ hujus, quæ S. S. *Bartholomæo*, & *Valentino*, sacra est, mentio jam recurrit in litteris Lupoldi Worm. Episcopi ad annum MCC. occasione decimæ in Grenshheim, quæ olim ad eandem spectabat. Quemadmodum Jus patronatus ejusdem ad Decanum & Capitulum Ecclesiæ Colleg. S. Spiritus Heidelbergæ.

— Ejus Filialis est GREUSSE.

WILSTEIN vid. ASCHBACH.

WIMPHEN.

SEDES RURAL. SCHWEIGERN.

Duplex hujus nominis oppidum Existat, unum in monte, alterum in valle positum.

HIST. WORM. TOM. I.

H 2

In

In horum priori, Ecclesia *B. Mariæ Virg.* dicata ad collationem Capituli majoris Ecclesiæ Wormatiensis, postquam ipsi Jus illud suum ultrò cesserat, Anno MCCXXXIII. Nibelungus major Præpositus. In posteriori, seu potius in Inferiori Wimpina, Ecclesia Sancto *Georgio* sacra, dependet a Capitulo S. Petri ibidem loci fundato;

Filiales Ecclesiæ memorantur HOHENSTAT, & JAGSTFELT.

Visitur insuper Oratorium *B. Mariæ* Virginis Anno MCCCCLXXIII. in Valle juxta Wimpinam erectum.

WINTERSHEIM.

SEDES RURAL GUNTERSBLUM.

Ecclesiæ hujus *B. Mariæ* Virgini consecratæ, Jus patronatus spectabat olim ad Nobiles de Stetten.

WINWEYLER.

- - -

WISSLOCH.

SEDES RURAL HEIDELBERG.

Ecclesia S. *Laurentio* sacra est, spectabatque quondam ejus provisio ad Præpositum monasterii Laurisheimensis; hinc in litteris Conradi Abbatis Laurisheimensis ad annum MCCXIX. mentio fit cujusdam Swickeri Archipresbyteri in Wizenloch.

Exstiteret etiam ibidem loci duo Oratoria, quorum provisio erat penes Comites Palatinos; ex iis unum cessit in usum monasterii Schonaugienensis, ut patet ex charta sequenti.

„ LUDOVICUS Dei gratia Comes Pal. Rheni, Dux Baviaræ &c.

„ Ad notitiam præsentium & futurorum cupimus pervenire, quod Capellam in WIZZENLOCH, cujus præsentatio ad Nos dinoscitur pertinere, „ Abbati & Conventui Schonaugienfi Ord. Cister. quos favore & affectione „ prosequimur speciali, cum omni jure & decimis ad eandem Capellam pertinentibus, Karissimæ uxoris nostræ MECHTILDIS, Serenissimi Domini „ nostri RUDOLFI Incltyti Rom. Regis Filiæ, ac LUDOVICI, RUDOLFI, „ & LUDOVICI, Filiorum nostrorum Illustrum accedente consensu donamus, & donavimus perpetuo possidendam —

Dat. in Lengevelt Anno Dom. MCCLXXXVI.

Alterum Oratorium sub invocatione SS. *Bartholomæi* & *Andree* constructum erat in arce ibidem; sitque ejus adhuc mentio in actis visit. Diocesane Annæ MCCCXCVI.

WOLLENBACH vid. HUFFELHART.

CAPUT III.

De Urbis WORMATIENSIS antiquitate, præstantia,

*Fatis, ac denique universa ejusdem Hierarchia etiam ab extra,
quaqua late patet, protensa.*

WORMATIA, olim CAPUT, seu CIVITAS VANGIONUM, juxta Rhe-
num sita, Ptolomæo BORBETOMAGUS; Antonino BORMITOMAGUS; Libell. prom-
vinc. Gallia.
Marcellino autem, quemadmodum reliquis illius ætatis scriptoribus, VAN- It. Anton. in
GIO dicta est. Hinc Imperatorum Valentiniani, & Valentis, Rescriptum Itiner. &
quoddam legimus ad Mufophilum Vicarium Africæ, datum VANGIONIBUS. Ammian.
quodam quoque inter Traditiones Fuldenses duæ, una Eggjolti ad annum Marcell. lib.
DCCLXVII. altera Folcrati ad annum DCCLXXI. utraque, VANGIONA, XV. & XVI.
Civitate publica, peracta; quod postremum nomen diu etiam videtur retinuif- Item, Sulpic.
se; siquidem in vetustis Francorum annalibus, sequens hæc ad annum DCCXC. Sever. in vita
occurrit Notitia: *Hic annus absque hoste fuit; nisi tantum ad VANGIONEM, Corp. Trad.
quod derivatum vocabulum dicitur VURMACIA.* Idem observat Autor vitæ Fuld.
Ludovici Pii, dum Imperatorem hunc Anno DCCCXXXV. post pascha, Annal. Fran-
Civitatem VANGIONEM, que nunc WORMATIA vocatur, abiisse dicit. Eam cor. apud
autem nominis immutationem haud aliunde quam a veteri Borbetomago de- Quercet.
sumendam esse mihi facile persuadeo, sic, ut per solam syncopen, ex Bor- Tom. II. pag.
betomago illo BORMAGUM, ex Bormago VORMACUM, ac denique ex 9.
VORMACO factum fuerit VORMACIA, seu etiam GUARMACIA, & GOR- Ibid. ano-
METIA, ut, præter Geographum Ravennatem, habent Chartæ nonnullæ, nym. in vita
ac diplomata. Nec dubium, quin primi Germanorum urbem eandem ab hoc Lud. Pii.
ipso Borbetomago, VORMIT-MAGEN dixerint; posteriores vero Germani, Anouym.
omissa particula illa adjecititia: *Magen, VORMIT, seu VORMIZ, & VOR- Ravennas
MATZ, effecerint, ex quibus tandem productum sit hodiernum WORMS.* lib. IV. cap.
26.

De Urbis conditore multi multa comminiscuntur, quæ nostra æ-
tas, ut plane delira, explodit; dum enim Gybiconem quandam finxere
Regem splendidissimum in his partibus imperantem, dum filiæ ejus
Crimhildis manu initum in proxima Insula immarcescibile Rosetum, ceu
coelo delapsum opus, extulerunt; dum Sigifridi gigantis, qui totus cor-
neus, in Ludis Olympicis a Crimhilde illa indictis, adversus Theodori-
cum Veronensem strenuè decertasse fertur, cecinerunt præconia, vix aliud
per hæc intendisse videntur, quam Regionem deliciis omnibus affluentem,
hominesque in ea degentes velut Semi-Deos venditare. Id certe
constat, felicem ac per-oportunum WORMATIÆ situm effecisse, ut nulla
in Imperio Civitas frequentiores Regum, seu Cæsarum; nec non simul
Ordinis utriusque procerum Conventus, tam ad sacra, quam Civilia ne-
gotia tractanda, habitos numerarit; nulla tot Regales nuptias, tot lu-
dos, spectacula, aliasque publicas solemnitates, intra, aut circum moë-
nia sua spectaverit. Unde & de Friderico I. Imperatore, natales suos
hic loci inter festivos plausus aliquando celebrante, Guntherus.

*Hunc celebrare diem digno meditatus honore
Cæsar, ubi illustrem legerat sibi Curia sedem,
Quo posset pleno tot millia pascere cornu,
WORMATIAM petit, medio quæ gurgite Rheui.*

H 3

Gunther.
Ligur. lib. V.

Gar.

*Gallica Germanis opponit Rura Colonis ,
Utraque frugiferis Tellus uberrima campis ,
Utraque vinetis exuberat , utraque pomis ,
Piscibus , atque feris , & cunctis rebus edendis.*

Quid mirum igitur? si vel sola hæc , quæ ad nostra tempora feliciter perdurat, fertilis soli ubertas, clades omnes sensim absterferit, quibus primaria illa in eo posita Civitas, hætenus afflicta fuit: (nam urbibus ac ædificiis, non secus ac hominibus, suum senium, sua quoque incumbit mortalitas) ut enim de Terræ motibus, incendiis, aliisque fortuitis casibus, quibus Wormatia sæpius obnoxia fuit, fileam; quantas non vel ex folis Barbarorum irruptionibus sustinuit vastitates! quam fœde a Vandalis Anno CCCCVII. ab Hunnis Anno CCCCLI. a Nordmannis Anno DCCCXCI. iterumque ab Hunnis Anno DCCCCXXXVIII. denique & nostra memoria, Anno videlicet MDCLXXXVIII. a Gallis direpta, incensa, ac everfa! attamen ex ruinis & cineribus nunquam non emerfit; quanquam spatium, quod hinc inde porrecta in longum suburbia occupabant, possessione pulsa veteri, contraxit, dum & quæ reliqua ejus olim ornamenta fuerant, pariter amisit. Hodie, novum eidem splendorem conciliant Ecclesia Cathedralis sumptuose instaurata, nec non Episcopale palatium, quod Reverendissimi ac Serenissimi Principis FRANCISCI LUDOVICI, Electoris Moguntini, itemque Wormaticensis quondam Episcopi munifica manus, haud ita pridem, opere perquam eleganti, ac vivendo a fundamentis erexit.

Religio loci, cultu triplici distinguitur, habetque Romano-Catholica hoc amplius ac excellentius, quod præter sedem primariam, complectatur Ecclesias collegiatis IV. ac parochiales totidem. Collegium Soc. Jesu, cum annexo Gymnasio. Ord. S. Dominici Cœnobium I. Carmelum I. nec non F.F. Capucinatorum Conventum I. sacrarum Virginum Asceteria III.

Ex his Templum majus, seu BASILICA SANCTI PETRI, ut habet Dagoberti Regis Diploma Anno DCXXXVIII. editum; ECCLESIAM SANCTI PETRI, & SANCTI PAULI, vocat in suo præcepto Ludovicus pius Imp. ad annum DCCCXIII. vel exinde antiquitatem suam sufficienter prodit.

Eam, postquam Anno DCCCLXXII. fulmine tacta, conflagraffet, instaurare quidem pro viribus conati sunt Episcopi, at labor omnis ob subsequentes Barbarorum incursiones in vanum cessit, donec tandem ex ipsis Burchardus incunte sæculo XI. interruptum toties opus strenue resumens, ut sua illi firmitas nunquam deesset, è sectis durissimi saxi quadris, quemadmodum & juxta positam octogonalis formæ Basilicam, fonte Baptismali instructam, per totum absolvit, ac utriusque dedicationem Anno MXVI. ipso præsentente Henrico II. Rege celebravit; quanquam ad ornatum, ædificique elegantiam multa tunc viderentur adhuc deesse; Hinc Burchardi successor Epopo, rem maximis expensis aggressus, ei Anno MCX. ultimam manum feliciter imposuit. Tum consecrationis munus alteri, honoris causa, deferens, illud die VIII. idus Junii coram Henrico V. Imp. Bruno Trevirensis Archipræsul, magno Cæremoniæ apparatu, peregit, assistentibus sibi Brunone Spirenfi, Eberhardo Eistetenfi, Albewino Merseburgenfi, & Hartwico Misnensi, Episcopis; aræ maximæ Deo Tri-uno, nec non B. Mariæ, ac Petro Apostolorum Principi, dicatæ, sequentes hæ inclusæ fuerunt insigniores Reliquiæ, videlicet: integra corpora S. S. Staetæi, Theoduli, & Justini M. M. femur S. Andræ Apostoli Brachium S. Felicis M. Capita S. S. Cyriaci, Nico-

Nicomedis, Cypriani, & Hermetis M. M. de sanguine S. S. Cornelii & Cypriani M. M. ampulla vitrea.

Demum Anno MCLXXXI. postquam Conradus Episcopus collapsum, magna sui parte, Templi ejusdem aedificium, plene iterum instaurasset, etiam ritu, quo alias, consecrari curavit; Arnolde Trevirensi Archiepiscopo, cum Ulrico Spirensi, & Hermanno Monasteriensi, Episcopis, ad diem VI. Non. Maji sacrum mysterium perficiente. Actunc quidem integra S. S. M. M. Justini & Stachæi corpora, quæ catenus in summo altari recondita latuerant, in mediam Basilicæ navem transferre placuit, ubi etiamnum quiescere perhibentur. Cæterum; stat eminetque locus sacer, (habens in longum pedes geometricos 470. in latum vero 110.) adspectu, atque operis magnitudine, non inter postremos habendus; Quæ porro se se facies illius ex sinistro latere aperit, spectabile frontispicium quinque olim statuas Hieroglyphicas continebat, quarum una, eaque primaria, etiamnum superest, reliquas aliunde desumptas vid. Wolfii insimul visum est reproducere, quod eas diversi diversimode interpretati fue. Leß. memo-
rab. Tom. II. Nos priore Beatam Virginem; alterâ Religionem Christianam, tertiâ Gentilitatem, quarta Judaismum, ac denique quintâ falsam Religionem designari existimamus. Quantum ad Basilicæ partem Orientalem, hæc S. Petro Ap. quemadmodum pars occidua S. Laurentio M. dicata est; utraque in hemicyclum efformata, ac duabus præaltis Turribus ex solido faxo deforis instructa, quæ totidem campanilia quondam consuebant. Ex horum uno æs campanum pendisse fertur, ponderis sexies centum millium Librarum, donum Emerici Præfulis, opus vero cujusdam Volmari, qui & versus sequentes eidem indiderat. pag. 169.

*Anno Milleno Tricenteno Duodeno,
Hoc per Volmarum fit opus tinnibile clarum.*

Inter ædes sacras eidem Basilicæ annexas, seu in proximo positas, memorantur.

I. ORATORIUM S. LAURENTII, quod occidua Templi partem occupat, ut supra monuimus; nam, præterquam quod oblationes fidelium hic loci fieri solebant, Vir quidam illustris Gerlacus nomine, majoris Collegii Canonicus, IV. sacerdotum beneficia ibidem circa Annum MCCXXXIII. instituisse reperitur.

II. ORATORIUM S. NICOLAI Anno MLVIII. conditum, ubi quondam sanctissimi hujus Episcopi digitus, salutare oleum destillans, religiose asservabatur, quem proinde etiam Fridericus Imp. una cum Beatrice Conjugæ Anno MCLXIII. præfens veneratus est.

III. ORATORIUM S. STEPHANI. Loci hujus foundationem ac simul donationem, sat loquitur vetus inscriptio lapidaris, quæ ante ejusdem devastationem talis erat.

„ Anno Dom. Incar. MLV. Indiæ. VIII. III. idus Junii. Dedicata
est ista Capella ab ARNOLDO hujus loci Episcopo cooperante sibi ARNOL-
do Spirensi Episcopo in honorem Domini nostri JESU CHRISTI & S.
Mariæ Virg. & S. Crucis, & eorum quorum Reliquiæ hic continentur.
S. STEPHANI Prothomartyris, Clementis Papæ Marcelli Papæ & aliorum
„ pluri-

„plurimorum Martyrum & Sanctorum, ad quorum veniam Arnoldus Præsul
 „ante limen januæ istius Templi, coram Clero, & Populo tradidit VI. man-
 „fos in Mojen.

Videtur de cætero Capella fuisse palatii, quandoquidem ea quæ illic recen-
 ter exstructa est, Titulum Sancti illius Prothomart. etiamnum præfert.

IV. ORATORIUM S. MAURITII. Hoc Azzecho Episcopus in *Cun-
 thario Fratrum*, seu Canonicorum Ecclesiæ suæ majoris, erexit ac fundavit
 circa Annum MXXXIII. ut charta ejus desuper confecta nos docet.

Aliud insuper pietatis insigne monumentum idem Præsul noster in Cathedra-
 liali sua Ecclesia extare voluit; Cum enim aliquando Conradus Imp. ad
 Altare S. Crucis, in memoriam Parentum ac Majorum suorum, qui ibidem
 prope commune obtinebant conditorium, bona quædam obtulisset, ipse
 Anno MXXXIII. in honorem S. S. Hyppoliti, ac Nicomedis novam erexit
 aram, in qua pro ejusdem Imperatoris, nec non Conjugis ejus Gislæ, sa-
 lute, statis anni temporibus, preces & sacrificia Deo offerrentur.

V. ORATORIUM S. Mariæ in Peristyllo a Joanne Dalbergio Episcopo
 erectum Anno MCCCCXCVI.

SACRARIUM Basilicæ, toties ornamentis suis spoliatum, hodie præter
 Evangeliorum Codices aliquot, seu Plenaria, ebore, varioque encaustico
 opere, artificiosè elaborata, vix quidquam prætiosi continet. Asservatur
 nihilominus in eo *Baculus S. Petri*, argentea lamina obductus, quo Episco-
 pi, loco ferulæ pastoralis, seu cambucæ, olim usi fuisse videntur. Est
 insuper quod Antiquarii ibidem attendant; videlicet: Annulus ex Onyche,
 intrinsecus aurea lamella inductus, effigiem Neronis, coelatorio opere, ad
 vivum expressam, præ se ferens.

§. I.

Nunc ad PAROCHIALES ECCLESIAS, quæ intra Urbem continentur,
 progredimur.

I. PAROCHIA S. JOANNIS BAPTISTÆ; utpote Ecclesiæ Cathedra-
 li annexa, inter reliquas, principem locum obtinet. Ejus jus patronatus,
 quod ad majorem Custodem spectabat, Wilhelmus quidam, qui eâ digni-
 tate fruebatur, Anno MCCLXIII. transulit in Decanum, ac Capitulum
 jam dictæ majoris Ecclesiæ.

II. PAROCHIA S. RUPERTI; hanc Ecclesiæ Collegiatæ S. Pauli subdi-
 tam, certis suis, iisque vastis, limitibus jam olim circumscripterat Adal-
 bertus Worm. Episcopus ut ex charta ejus Anno MLXXXIII. desuper edi-
 ta, constat fufius. Ejus jus patronatus, quod ad Custodiam ejusdem Eccle-
 siæ Collegiatæ pertinuit, postmodum, Anno videlicet MCCXXXIX. De-
 cano, & Capitulo unitum ac incorporatum fuit.

III. PAROCHIA S. MAGNI; Ecclesiæ hujus sub invocatione Sancti illius
 Suevorum Apostoli, meminit Buggo Worm. Episcopus in recensione, quam
 de bonis ac possessionibus, ad Ecclesiam Colleg. S. Andreae spectantibus
 Anno

Anno MCXLI. instituit. Ejus jus patronatus, quod penes Præpositos jam dictæ Ecclesiæ olim fuerat, cessit Decano ac Capitulo Gerhardus Anno MCCXXXVIII.

IV. PAROCHIA S. LAMPERTI; subest in omnibus Ecclesiæ Collegiæ S. Martini. Ejus jus patronatus olim ad Præpositos spectans, Siffridus Archiep. Moguntinus qui simul Anno MCCX. eam dignitatem obtinebat, supradictæ Ecclesiæ S. Martini annexum voluit, ea lege (quod & deinceps Anno MCCXIII. constitutum fuit) ut *quicumque Decanus fuerit S. Martini, is simul pastor sit Ecclesiæ S. Lamberti.*

§. II.

Supereſt, ut, quæ in suburbis hinc inde exſtabant, quondam parochiales Eccleſiās, hic pariter recenſeamus.

I. PAROCHIA S. ANDRÆ, *in Monte.* Poſtquam ineunte ſæculo XI. Collegium Canonicorum ex hac Baſilica in aliam intra urbis mœnia conditam translatum fuit, remanſit parochiæ eidem annexæ adminiſtratio penes Præpoſitum Capituli; donec tandem qui ea dignitate fruebatur Gerardus, jus omne ſuum ſimul cum proventibus Anno MCCXLIII. ceſſit Aſceterio ſorum de poenitentia, illic loci erigendo.

II. PAROCHIA S. AMANDI. Hujus Parochiæ mentio jam recurrit in litteris Anni MCCLXX. ſpectabatque jus patronatus ejusdem ad Præpoſitos majoris Eccleſiæ Worm. donec ex iis Henricus quidam, illud Anno MCCCXVIII. contulit ad Opus Eccleſiæ Collegiæ S. Mariæ.

III. PAROCHIA S. MICHAELIS. Hanc Edelwinus quidam, majoris Eccleſiæ Worm. Canonicus de bonis ſeu proventibus ſuis in Rhein-Turkheim, fertur inſtituiſſe. Ejus jus patronatus, quod Abbatiffa, & Conventus Sanctimonialium in Nonnen-Munſter Anno MCCLIII. in Richardum Episcopum Worm. tranſtulerant, majori Capitulo mox incorporatum fuit.

IV. PAROCHIA S. CECILIÆ in vicinia Parthenonis Nonnen-munſter ſita, cujus jus patronatus penes loci hujus Abbatiffam & Conventum erat. Ejus mentionem adhuc faciunt litteræ Anni MCCCCVIII.

Exiſtat ex adverſo ORATORIUM S. MEINARDI Eremitæ & Mart. ubi in Crypta ſubterranea viſebantur ſaxa catenis ferreis inſtructa; his autem dæmoniacoſ alligari moſ erat, qui pro ſalute, per Sancti illius interceſſionem recuperanda, illuc deducebantur. Cæterum, inter duo hæc loca facta, ſepultum fuiſſe volunt immanem illum Gigantem Syffridum, de quo ſuperius egimus; excitus hoc rumore Cæſar Maximilianus, Anno MCCCCXCV. in tumultum XLIIII. pedum longitudine ſpectabilem inquiri fecit, quemadmodum in Rolandi illius apud Aquitanos Franciſcus Galliarum Rex; at uterque caſſo labore, cum præter aquam & limum, occurrerit nihil.

§. III.

A Parochiis ad ORATORIA, quæ hinc inde per urbem disposita erant, convertimur; eaque, prout amplæ, seu breves nobis suppetebant notitiæ, hic visum est recensere.

I. DOMUS, seu COMMENDA Equitum Melitenfium, Ord. S. JOANNIS HYEROSOL. Ejus antiquitatem demonstrant Litteræ cujusdam Henrici, qui illic loci Commendam suam obtinuit Anno MCCCXIII.

II. ORATORIUM S. S. SYLVESTRI, & VALENTINI, M. M. Sacri hujus loci mentio fit in recensione possessionum omnium ad Ecclesiam Colleg. S. Andreae Worm. spectantium, quam Buggo Episcopus Anno MCXLI. instituit. Certe illum antiquioribus semper annumeratum fuisse, innuunt litteræ Emerici Episcopi, quibus Anno MCCCXI. ejusdem *Capelle S. S. Sylvestri, & Valentini*, per *vetustatem longi temporis*, demum collapsæ, instaurationem urget.

Huic loco in pristinum statum revocato, accessit, pro more illorum temporum, etiam Recluforium, ut constat ex charta cujusdam Agnetis de Mulin, per quam Anno MCCCXLIII. vendit *devotis Dominabus conversis inclusis, habitantibus in Clusa sua juxta Capellam S. Sylvestri Wormatiæ*, census V. solid. annui redditus. Huc quoque spectant litteræ sequentes.

„ PILEVS miseratione divina, Tit. S. Praxedis Presb. Cardinalis &c.
 „ Cum dilectæ in Christo AGNES, & AGNES, & KATHERINA, Inclusæ,
 „ infra limites Parochiæ Ecclesiæ S. Magni Wormatiæ, juxta CAPELLAM
 „ S. SYLVESTRI, incompulsæ, incompulsæ, sed ex propria devotione ini-
 „ bi desiderant Domino famulari, ac Christi Fidelium Eleemosynis dumtaxat
 „ pasci, refici, & nutrir. Nos præmissa laudabilia & pia desideria laudan-
 „ tes & approbantes — verè poenitentibus & confellis, qui pro susten-
 „ tatione dictarum Agnetis, & Agnetis, & Katherinæ manus porre-
 „ xerint adjutrices centum dies de injunctis eis poenitentis misericorditer
 „ relaxamus.

„ Datum WORMATIÆ XIII. Kalend. Septembr. Pontificatus Sanctiss.
 „ in Christo patris ac Dom. nostri URBANI VI. Papæ Anno II.

Hodie solum superest Oratorium, in quo statis diebus divina celebrantur; Festum vero S. Valentini M. quotannis magnâ hominum frequentia colitur.

III. ORATORIUM S. KILIANI Ep. & M. hodie in fabri ferrarii Of-
 ficinam in *der Zwerch, Gass* conversum; fundatorem habuit Azzecho-
 nem Episcopum circa Annum MXXXIII. hinc in Turri vetus hæc ex-
 stabat inscriptio.

Azzz-

AZZECHONI EPISCOPO

ET

BENZONI QUI FECIT,

VENIAM ROGATE.

IV. ORATORIUM S. ALBANI Cujus meminit Buggo Episcopus in litt. suis Anno MCXLI.

V. ORATORIUM S. UDALRICI Episcopi situm in vico Clypeorum, vulgò *Schiltersgass*, quod Emericus Episcopus propriis manibus consecravit Anno MCCCX.

VI. ORATORIUM S. PANCRATH situm in *inferiori Foro*, ut habent litteræ Anni MCCCXLI. hinc platea eò tendens, per syncopen: *Cratzen-Winkel*, seu vicus Pancratii, dicta est.

VII. ORATORIUM S. MARGARETHÆ haud procul ab illo S. Pancratii distitum. Ejus mentionem faciunt litteræ Anni MCCCL.

VIII. ORATORIUM S. SIXTI in Foro cognomine erectum, quod ruinis squalidum cecidit in usus profanos Anno MDLXXX.

IX. ORATORIUM S. GEORGIÏ prope portam S. Martini. Ejus patronatus spectabat ad majorem Decanum, ut constat ex litteris Anni MCCCXX.

X. ORATORIUM S. S. ANNÆ, & URSULÆ, quod Emericus Episcopus Worm. dedicasse fertur Anno MCCCX.

XI. ORATORIUM S. Mariæ MAGDALENÆ situm in vico Hagenonis, vulgò *Habu-gass*. Ejus mentionem faciunt litteræ Anni MCCCXXI.

XII. ORATORIUM S. GERDRUDIS de quo mentio interjicitur in contractu quodam Anni MCCCLX.

XIII. ORATORIUM S. THOMÆ, Ap. situm in ædibus maj. Decani Worm. quod Anno MCCCXLVIII. instauratum fuisse reperitur.

Huc quoque spectant NOSOCOMIA III. quorum unum & quidem antiquissimum, sub Titulo S. *Spiritus* & S. *Joann. Bapt.* erectum stetit extra Portam Spirensē. Alterum *novum Hospitale* dictum, cujus mentio fit in litteris Anni MCCLX. extra Portam novam situm erat. Tertium in memoriam *Dominici Sepulchri*, ante Portam S. Martini conditum circa Ann. MCCLXX. annexum olim habuit Oratorium *Sanctis omnibus* sacrum, quod recenter instauratum & consecratum superest.

§. IV.

Descriptis, seu designatis, eum in modum, locis sacris; reliquum est, ut quos summum Templum Wormatiæ Prælatos hæcenus sinu suo fovit ac complexum est, eos ordine, seu serie, quam chartæ veteres suggesserunt, hic recenseamus. Sequentur deinde Viri Illustres, nec non constituti ab Episcopis Wormatiensibus suffraganei, denique agmen claudet syllabus nobilium Canoniorum, quotquot eorum nobis occurrerunt, ordine alphabetico digestus.

Verum hisce omnibus sequentes notationes præmittere duximus non incongruum.

Prob. 18. I. CANONICOS WORMATIENSES, a primæva sui fundatione, sæcularis, non verò monachici fuisse instituti, vel ex charta Traditionis cuiusdam Geroldi, sæculo X. ineunte conscripta, manifestum est; per eam siquidem intendit donator, ut quem sibi ex Idiburga conjuge Deus filium dederit, offeratur Sancto Petro ad Wormatiam, ut CLERICUS fiat. Nec obstat, quod locus quem, pro more antiquitatis recepto, circum primariam Basilicam incolebant, Regularibus officinis instructus, *Claustrum*, seu & *Monasterium*, passim audit, cum vix alio nomine rectius indigitari potuerit, eo quod collatis in communi rebus ac fortunis, idem vestitus, eadem mensa, idemque cubile omnibus esset, & vitam Legibus disciplinæ seioris adstrictam, procul a turba agerent.

II. Quanta autem cura invigilaverint Episcopi, ne condita a majoribus statuta aliquando in defuetudinem abirent, discimus vel ex litteris sequentibus.

„ Notum sit omnibus tam futuris quam præsentibus, qualiter ADELGERUS, Dei gratia, Wormatiensis Episcopus, animadvertens & graviter dolens, sanctorum Patrum traditionem, CANONICIS ad S. PETRUM reputantem ac imbecillitate Rectorum omnino depravatam, Domino HEINRICO Rege Rom. annuente hanc venialem gratiam, & hoc singulare privilegium a principio revocavit.

„ Si quis non infima sobole natus, ad Sedem suam, annonam & consortium adipisci velit, is ipse ob charitatem stabiliendæ Fraternalitatis, VI. Libras argenti tribuat, unam tum temporis Episcopo, dimidiam Præposito, & dimidiam Prioribus claustris, & reliquas universis Fratribus inter se dividendas. Insuper in cibo, & potu, satis acceptabile convivium, vel mox congruam Convivi solutionem; & ad augmentum talis gratiæ, quoniam frequenter a malis hominibus patebantur scandalum, statuit, sub præfati Regis nutu, super ipsas litteras laicum iudicem: sed tunc temporis fecit Episcopum aut Priores claustris, secundum *Nobilium WORMATIENSIS ECCLESIAE commilitonum* Legem, in qualibet re pios Rectores existere.

„ De

„ De peculio vero eorum, id est: area, ædificiis, vestimentis, libris, & omnibus quæ absque omnium hæredum contradictione videntur possi-
dere, nulli liceat Episcopo, vel cujuslibet generis personæ, vivis deceden-
tibus: vel morientibus, aliquid rapere, infiscare, aut aliquo modo aliena-
re, sed liberam habeant potestatem locandi, mutandi, vel tale quid exinde
faciendi. Si vero (quod absit) aliquis subitanea morte præventus, aut cu-
juscumque causa necessitatis præoccupatus, sine scientia Fratrum obierit,
Curtis & ædificia, si ad Fratrum Jus pertineant, Fratri cui hæc minus
abundant, tribuantur, Clericalia vero vestimenta, libros, vasa argentea,
& cæteras res, quibus in clauistro, Refectorio & Dormitorio utebatur in-
ter se dividant, cætera ad hæredes, si qui legitimi sunt, redeant, si non,
Fratrum divisioni pateant.

„ Hujus constitutionis confirmatio facta est Anno Dom. Incar. MXLIIII.
Indict. I. Regnante HEINRICO Tertio Rege, & Anno I. supradicti
Episcopi.

Cæterum, occasione præsentis chartæ, nobis prætereundus non est tur-
pis error, in quem vir quidam alioquin eruditissimus, haud ita pridem in-
cidit; is enim, dum illud ipsum Episcopale præceptum evulgaret, obstu-
puit mox initio ad verba illa: *venialem gratiam*, putavitque ad sectæ suæ fir-
mitatem ut plurimum conferre, si, quod ipse exinde eliceret argumentum,
Lectori quoque suo in notis marginalibus indicaret, videlicet: tunc tempo-
ris, sæculo nimirum XI. *Indulgentias* jam fuisse *venales*; hinc est *malorum*
omnium in Ecclesia *initium*. Quam argute!

Jo. Petr. de
Ludervig
Reliq. M.S.S.
Tom. II.
p. 74.

III. Numerus Præbendarum, qui Anno MCCLXX. adhuc ad Quin-
quaginta ascendebat, ob succedentium temporum injurias, seu potius cala-
mitates, paulatim cœpit imminui, hodieque ex autoritate pontificia redu-
ctus est ad Capitulares XIII. Domicellares vero IX. Omnes, prout olim, ori-
gine Nobiles: longam enim majorum, ab atavis, abavisque repetitam se-
nem reposcunt inveterata consuetudine firmatæ Leges. Quin & Jus illud
suum Jure-jurando sibi devinctum, usque adeo probavit, nec non extendit
sedes apostolica, ut summi Pontifices, Martinus V. Anno MCCCCXXVI.
& post ipsum Nicolaus V. anno MCCCCL. quisque singulari Diplomate ca-
verit: ne illegitimo Toro natum, etiam si *Imperiali*, vel *Ducali Prosapia pro-*
creatus fuerit, ad consortium suum cogantur admittere,

IV. Circa *annum Gratie* observari meretur id, quod ex veteri Chron.
Wormatiensi MS. eruimus in hæc plane verba.

„ Anno MCXL. BUGGO Episcopus, indulgit ut Fratres Wormatiens-
es post obitum locare possint præbendam ad annum: Nam prius solum ad
„ XXX. dies locare poterant.

Hoc privilegium, postmodum ad eos etiam extensum fuit, qui, vale-
dicto Clero, monachum induebant, ut ex sequenti ordinatione constat
fusus.

„ EBERHARDUS Dei gratia Wormatiensis Episcopus, omnibus præ-
sentem inspecturis paginam, salutem — Dilecti in Christo Filii: Deca-
nus, & Capitulum Ecclesiæ nostræ maturo deliberationis examine singula,
disponentes, karitatis ducti spiritu decreverunt, & sollempniter statuerunt,
quod

„quod quicumque Canonici Ecclesiæ suæ, pia ductus intentione, Habitum Religionis cuiuscumque assumere voluerit, ne forte debitorum aggraviatus onere, tam sanum immutare cogatur propositum, ANNUM GRATIÆ præbendæ suæ libere percipiat, & in solutionem debitorum suorum convertat, salva tamen ordinatione super anno gratiæ facta in Concilio Moguntino — Dat. Anno MCCLXIII.

Quin & obeunti Canonico fructus præbendæ suæ, pro rata residentiæ, permittendos esse, decreverunt cum Theodorico Episcopo Worm. Decanus & Capitulum Anno MCCCCLXIII.

V. Inter veteres prærogativas hæc non infima est, videlicet: quod omnes ac singuli majoris Ecclesiæ Wormatiensis Canonici, jure castrensiū gaudeat in Civitate Oppenheim, ut tam eorum litteræ, quibus Anno MCCCCLVI. virum Nobilem Brendelinum ab Osthoven ibidem loci in Procastrensem suum hæreditarium constituunt, tum Wenceslai Regis super re eadem Anno MCCCXCVII. confirmatoriæ, fidem faciunt. Utrasque visum est hic subijcere.

„ 1. Wir der DECHAN, und das gemeyn CAPITELL zu dem Thum zu WORMS erkennen — daz wir dem erbern Ritter Hern BRENDEN von OSTHOFFEN, und sinen Erben, die Lehenber sint, nach Burg. Lehen recht zu OPPENHEIM umb daz daz Er, und sin Erben uns und unsern Stiff vermannen, und Werwelen zu Oppenheim, do wir Burgmanne sin, alle jare reichen und geben solln XXV. malter Korn &c.
„ Geben do man zalte von Christus Geburt MCCCCLVI.

„ 2. Wir WENZLAU, von Gots gnaden Romischer Konig — bekennen — daz wir durtz sonderliche gnade willen, als wir haben, zu den ersamen Probst, DECHANT, und CAPITEL zu WORMS — dieselben mit allen iren Luten und Guttern, in unsern sonderlichen Schutz, und Schirme gnediglich genomen und Entphangen haben — und gebietten darumb Schultheissen, Burgermeister, und Rate zu OPPENHEIM, dem Czollner, und sust allen andern Amptluden doselbs, unsern, und des Ruchs lieben Getrewen, daz sie die egenante Thum-Herrn alle und igliche besunder, ire Lipe, und gute, und die yren, von unsers und des Ruchs wegen, ALS ANDERE BURGMANNE ZU OPPENHEIM, hanthaben, schutzen, und schirmen, und auch bey rechten Fryheiden und gewonheiden behalten, und bliben lazzen, und sie daruber nit besweren lazzen, &c. Geben zu NURENBERG, noch Christs geburte MCCCXCVII.

Nec hic omitendum est Caroli V. Imp. privilegium, die XX. Aprilis Ann. MDXL. Gandavi editum; vigore cuius obeunte ex Eccles. Worm. Ministris, seu Officiatis aliquo, si plus Aeris alieni relinquat quam solvendo sit, hoc in casu, Decanus, & Capitulum, reliquis Creditoribus præferuntur.

VI. Denique circa quorundam ex Prælatorum numero, videlicet: PRÆPOSITI, CUSTODIS & SCHOLASTICI, munia, nonnullas observationes reliquis hic lubet adjicere.

I. PRÆPOSITUM, circa Temporalia continuò occupatum, (nam Decano spirituale, seu pastorale regimen incumbit) ea, quæ ad Canonici vitam, ac vestitum, spectabant, unice curasse, certum est. Hinc non exiguum apud scriptores laudem aliquando promeruisse, inter cæteros, Wol-

Wolbodo, & Wazo; ambo in Præpositi dignitate constituti, priusquam Leodiensem Episcopatum fuissent adepti: siquidem horum prior, tanquam *dispensator fidelis & prudens*, satagebat dare in tempore, *Tritici mensurancon-* Reinerus in
fratribus suis, nec tamen *pro cura exteriorum* curam negligebat *interiorum* vita Wolbod.
Alter vero *in dispensanda Domini annona*, pariter sedulus, ex polenta nivei & Martene
coloris, quam *similam* vocant, insuper *adiecit panem*, quin & *largiori vestitu*, script. vet.
confratres suos recreabat, & *ex vili, optimum reddidit*. Hæc autem omnia Tom. IV.
illis ipsis temporibus etiam WORMATIÆ obtinuisse, notanter circa album pa- pag. 887 in
nem, qui ultra solitam annonam Canonicis quotidie porrigebatur, discimus vita Wazo-
ex Burchardi Episcopi charta per quam Anno MXVI. Canonicis S. Pauli a nis.
se recenter fundatis donat molendina duo in Ysena rivo, ad *supplementum al-* Prob. 49.
bi panis. Pari modo se se erga S. Martini Canonicos beneficium exhibuit eo-
rum Præpositus Richwinus, dum Anno MCX. nonnullas frumenti decimas rum Præpositus
ipsis largitus est, *ad dispensationem albi panis*, quem (inquit) tunc *non habebant*.
Reliqua vero tam ad victum, quam ad vestitum necessaria, omnium Prob. 65.
optime ordinasse reperiuntur ex supradicti Burchardi successoribus Adelber- & 78.
tus, & Buggo, quorum provida mens circa duo hæc potissimum versabatur, videlicet: ut
Canonici omnes decimas suas in arbitrio suo teneant, ne aliquam in eis negligentiam vel malevolentiam alicuius Præpositi aliquando sentiant. Præpo-
situs vero, *ea quæ de mansis, & arcis circumquaque positæ perolveri debet, requi-*
rens, Fratribus suis fideliter provideat, & *ad divina Officia ordinatos, discurre-*
re ad judicia non compellat. Verum in ejusmodi Officio constitutos, feris
temporibus locum aliquem querelis adhuc dedisse liquet ex charta sequenti.

„JOANNES Decanus, totumque CAPITULUM majoris Ecclesiæ
„Wormatiensis — vacante Præpositura nostra, juravimus: quod quicum-
„que, *futurus a nobis*, erit Præpositus, frumentum, & census ipsi præposi-
„turæ attinentes, nunquam idem Præpositus in usus suos convertet, nec
„quicquam ex eis sibi vendicabit, nisi primitus in præbenda, *quam inter*
„*nos condridere tenetur*, nobis integre sit satisfactum; quinimo idem frumen-
„tum, quod *Leyb-Korn* dicitur, reponi curabit in Granarium nostrum, &
„frumentum sibi proveniens ex sui præbenda cum denariis & vino attinen-
„tibus præbendæ ipsius, quæ omnia erunt in potestate ejus qui est pro tem-
„pore Cellerarius noster, & loco Capituli habet curam Granarii nostri us-
„que ad plenam solutionem præbendæ, quæ de sua administratione nos
„contingit —

„Acta sunt hæc Anno Incar. Dom. MCCXLVI. in vigilia Epiphaniæ.

Hinc Præpositi munus, quoad distributionem annonæ, paulatim in
CELLERARIUM, qui & alio nomine *Portenarius*, seu *Portarius*, dictus est,
recidit; ut antiqui versus, quos hic constanter pro norma habere debebat,
id innuunt.

Sit circumspectus PORTARIUS, atque fidelis,

Qui recipit Censum, sedulo quinque notet.

Quis det, Quid, Quantum, Quo tempore detur, & unde.

Unum si desit ex hiis, Error erit.

Hodie electus in Præpositum (nam dignitas hæc ab antiquo electiva
est, ut vel ex præcedenti charta patet) omni onere, etiam Residentia per-
sonali exemptus est; sed è contra, nec beneficio Turni, (ut vocant) nec
certis

certis quibusdam aliis emolumentis gaudet, quanquam votum retineat in electione Episcopi ut jam alias anno videlicet MCCCLV. fuit recognitum. Ejus ultiores prerogativæ eum constituunt Cancellarium perpetuum universitatis studiorum Heidelbergensis, nec non Præpositum Ecclesiæ Colleg. S. Mariæ Worm. quibus annuerabatur Jurisdictio specialis, quam in lationes ac pistoris Civitatis-ejusdem Wormatiensis olim exercebat.

2. De CUSTODE, vix aliud notandum occurrit, quam quod universa suppellex sacra, nec non Ecclesiæ Opes ipsi conceditæ erant. Hinc & *Theaurarius* audiit, quo nomine quidam Ebbo, auri libras XX. argenti vero libras CC. Anno MXLIIII. ex sacro Ærario depromptas, ad Episcopum sui Adalgeri manus deposuisse reperitur, Henrico Cæsari mutuo dandas.

Prob. 12. Fecerat jam antea, anno videlicet MXXXIII. mentionem *Custodis S. Petri Azzecho* Præful, dum fundati a se divitis beneficii perpetuam administrationem eidem commissam voluit.

Exstat & ejusdem Præfulis charta alia sequentis tenoris.

In nomine Sanctæ & individuae Trinitatis.

Omnium Dei nostrorum Fidelium presentium videlicet & futurorum noverit sollicita, quonam modo Ego AZZECHO, licet indignus Wormatiæ tamen Divinæ providentiæ Clementiæ Præful, divino tactus amore, pro æternæ mercedis augmentatione, & interventu Fidelium meorum Dizmanni, Gerhardi, Mazelini, nec non EBBONIS Custodis servitio, octavo meæ ordinationis anno, Tributariorum ad beatum Petrum Wormatiæ respicientium capitalem justitiam, id est manumortuum, ex meo jure, hujus loci custodis juri concessi, in hæc verba: ut posthac singuli hujus loci Custodes indultum hoc quieto ordine teneant, nimirum: horum tantum Tributariorum capitalem justitiam ad hoc juris concessi, qui me Episcopatum regente, a primo ordinationis meæ die, usque ad ultimum vitæ meæ terminum, vel sponte, ex libertate se beato Petro tradiderunt, vel servitute liberati, aliorum Traditione venerunt, & ut ejus Emunitatis tuitio stabilis & invulnera perpetuo duraret, mei impressione sigilli assignari præcepi.

Memoratur insuper in litteris anni MCCVIII. Theodoricus *sub Custos*, quo tempore quidam Conradus Custodis dignitatem obtinebat.

Hodie Custodi nulla incumbit obligatio, cum & a Residentia personali sit exemptus, nec etiam Turno gaudet.

3. SCHOLASTICI Officium, egregie, si quis alius, in se ipse expressit, quem supra laudavimus, Wolbodo, Leodienstem Episcopus, is enim sub sæculi XI. initium, in Ultra-jestina Ecclesia MAGISTER SCHOLARUM factus, eruditabat multos. & pro gradu, pro ætate, pro capacitate singulorum, affabilis & benignus. Ut testatur vitæ ejus scriptor æqualis. Nec segnes, aut parum instructi in hoc ipso munere suo adimplendo fuisse videntur, qui sub idem tempus, & quidem jam longe antea, Scholis Wormatiensibus præfuerunt; quandoquidem prima eruditionis suæ fundamenta sub ipsis posuere, inter cæteros, Bruno, Regia Francorum stirpe ortus, qui & postmodum pontificalem Cathedram conscendens, Gregorius V. audiit; tum & Heribertus, Colonienstem factus Archipræful; id certe constat Episcopos Wormatienses magnam olim in promovendis studiis curam ac operam locasse.

Hinc

Reiner. in
vita Wolbod.

Hinc & eorum suggestione, seu potius jussu, emanata sunt Annis MCCLX. & MCCCXVII. tot salutaria praecepta, quibus adolescerent, qui vitae, morumque suorum integritate Rempublicam aliquando sustentarent; inprimis vero Clerum suum voluere doctum ac eruditum; Quapropter ipsis quoque Canonicis praebendis ab antiquo injunctum erat *SCHOLASTICORUM correctionem, & disciplinam, suscipere, & pati*; quando hi interea fructus seu redditus eorum annuos sibi percipiebant; nec ad aliud erga ejusmodi suos discipulos tenebantur, quam ipsis in victu, & vestitu providere, donec tempore, quod statuta requirebant, tandem expleto, emancipandi erant, prout id nos plenius edocent Salmanni Praefulis litterae Anno MCCCXLVII. desuper editae, quibus in eodem probationum codice sententiam adjecimus Anno MCCCCLV. latam ab arbitris, per quam constat, jus Emancipationis, vacante Scholasteria, esse penes Capitulum.

§. V.

SERIES PRÆPOSITORUM MAJ. ECCLESIAE
WORMATIENSIS.

BRÜNICO.

Huic, utpote *fidelissimo suo* Burchardus Episcopus collectionem Canonum in XX. Libros distributam, inscripsit circa Annum MVIII.

BUORO.

Testis reperitur adhibitus in notitia Azechonis Episcopi pro fundatione Oratorii S. Mauricii facta sub annum MXXX.

EBERHARDUS.

Occurrit inter Testes in charta Traditionis pie cujusdam matronae, Fulmudis nomine, pro Ecclesia Neuhaufensi ad Annum MXLIII. postmodum ad Archiepiscopatum Trevirensis promotus.

UDALRICUS de MARDIGIN.

Hunc cum reliquis Ecclesiae suae Praelatis Adalberto Worm. Episcopo Anno MLXVIII. testem adhibuit ordinationis a se factae, circa rem Oeconomiam Ecclesiae S. Andreae Wormatiae.

ADELBERTUS.

Ordinationem quandam ab Episcopo suo Adalberto factam Anno MCV. testimonio suo roborat; dictus Anno mox sequenti in alia charta *Praepositus* simul & *Custos*.

HENRICUS I.

Conrado Comiti de Louffen Anno 1127. Feuda sua ab Ecclesia Worm. recipienti praesens adstitit.

GODEFRIDUS.

Ejus mentionem faciunt diversae litterae Buggonis Episcopi, videlicet ab anno 1137. usque in Annum 1142. tum & Notitia Conradi I. Episcopi pro Coenobio Schonaugensi ad Annum 1152.

SIGEFRIIDUS.

Godefridum in dignitate videtur excepsisse liquidem Anno 1156. testis occurrit in diplomate Friderici I. Imp. pro Wormatiensibus.

CONRADUS.

Interfuit celebri commutationi bonorum inter Trevirenses, & Wormatienses, Ecclesias Anno 1158. initæ. Obiit Anno 1160.

HENRICUS II.

Conrado Successor datus, subscribit Anno 1160. litteris super locatione Curie Laurisheimensis in Wormatia, confectis.

DIETHERUS.

Testis in dipl. Friderici I. Imp. ad Annum 1184.

LUFOLDUS de SCHÖNVELT.

Præpositi munus, quod jam Anno 1194. gessisse reperitur, cum Episcopali dignitate conjunctum, sibi retinuit usque in Annum 1197. quo illud a se ultro abdicavit.

ULRICUS.

Memoratur in litt. Anni 1197. quo, ex Lupoldi prædecessoris sui cessione, Præposituram adeptus est. Ejus deinceps mentionem quoque faciunt diversæ aliæ litteræ ab Anno 1200. usque 1213.

HENRICUS Comes SARAPONTI.

Ulrico in præpositura substitutus sub Annum 1215. intervenit solemniter cuidam contractui quem Anno 1216. Abbas Schonaugiensis cum Bertolfo milite de Dirmstein iniit. Dein etiam ad præposituram Neuhaufensem promotus, tandem Anno 1217. Wormatiensem Cathedram conscendit.

NIBELUNGUS I.

Pacem, ac amicabilem compositionem inter Schonaugiensem, & Lobensfeldensem, Cœnobium instituit Anno 1223. dein testis occurrit in Notitia quadam pro Ecclef. Colleg. S. Andreae Anno 1227. quo tempore simul erat Præpositus S. Martini. Demum Hermannus Marchionem Badensem se se Anno 1233. Vassallum Ecclef. Worm. profitemi, præfens adfuit.

WALLERAMUS I.

Nibelungo Successor datus sub Annum 1234. quo Cleri Wormatiensis libertatem modis omnibus tueri conatus est; haud diu in dignitate superstes.

NIBELUNGUS II.

Jus patronatus Ecclesiæ parochialis in inferiori Flörsheim Anno 1234. transfuisse reperitur in favorem Capituli majoris Ecclef. Worm. Intervenit deinde Anno 1242. amicabili compositioni, quam Canonici Neuhaufenfes iniierunt cum Civibus Worm. Obiit Anno 1243.

WAL-

WALLERAMUS II.

In defuncti Nibelungi locum surrogatus quædam pie ordinat Anno 1253. in gratiam asceterii Nonnen-Munster. Tum & Anno 1271, in favorem Ecclesiæ Colleg. S. Andreae. In vivis esse desiit Anno 1274.

FRIDERICUS, ex Comitibus HIRSUTIS.

Eodem ipso Anno 1274. quo Nibelungum in dignitate excepit, ratam habuit acquisitionem decimæ in Gundersheim factam a Capitulo Eccles. S. Pauli. Creatus postmodum Anno 1277. Episcopus Wormatiensis.

WALLERAMUS III.

Transfert Anno 1281. in Capitulum suum Maj. Ecclesiæ Worm. Jus patronatus quod sibi competeat in Ecclesia Selsen, Dioecesi Mogunt. adhuc superstes Anno 1283.

GERARDUS.

Unionem Ecclesiæ parochialis in Ybersheim cum Eccles. Colleg. S. Pauli Anno 1289. peractam, suo quoque calculo probat.

LANDOLFUS.

Erat is simul Brixinensis Episcopus, occurritque testis in Diplomate Adolphi Rom. Regis pro Arce Willburgenfi Anno 1294. tum & in litt. investiturae Oratorii B. M. Virg. Worm. Anno 1296.

HENRICUS de DUNA.

Proximus Landolfi Successor, fundationem Eccles. Colleg. B. Mariæ in suburbio Worm. factam Anno 1298. strenue promovit. Electus anno mox sequenti in Præpositum Wimpinensem, ac demum Anno 1318. etiam in Wormatiensem Episcopum. Hinc fallitur Fisenius Hist. Leod. part II. pag. 55. dum ADOLFUM a MARCKA ex Præposito Worm. Anno 1313. creatum Episcopum Leod. affirmat, cum fuerit Præpositus S. Martini Wormatiæ.

FRIDERICUS ex Comitibus de LEININGEN.

Ejus mentio recurrit in litteris Anni 1330. quo simul fuerat S. Pauli Præpositus; tum & in aliis Anni 1335. adhuc superstes Anno 1351. ut pater ex contractu, quem cum Abbate Hornbacensi tunc iniit.

OTTO de SCHÖNEBERG.

Fridericum in dignitate excepit; ast eam simul cum vita posuit Anno 1354.

RORICUS de STERNBERG.

Antea major Decanus, nunc forte altera in Ottonis locum successus, quamdiu autem eum tenuerit, habemus incompertum.

FRIDERICUS SCHAFFART.

Post aliquod temporis intervallum, occurrit ad annum 1396. quo Cleri Wormatiensis jura ac libertatem strenuè tuitus est.

THEODORICUS BOGEL, sive BUGEL.

Memoratur in litteris Anni 1411. tum & in aliis sequentibus, usque ad annum 1429.

LUDOVICUS ab AST.

Electus Anno 1441. in Præpositum Maj. Eccles. adversus BERNOLDUM de WITSTAT, parem dignitatem obtinuit in Ecclesia Colleg. S. Martini; ac demum in Episcopum Wormatiensem electus, postremum hoc onus a se declinavit, pristinis honoribus ad obitum usque contentus. Obiit autem Anno 1455.

ÆNEAS SYLVIUS.

Is idem est, qui sub PII II. nomine Romanum postea gessit pontificatum.

JOANNES

Ex Ducibus Bavariæ.

Ad Monasteriensem Episcopatum promotus Anno 1457. priori dignitati nuntium misit.

JOANNES NIX de HOENECK.

Ex Wormatiensi præposito creatus Anno 1459. Episcopus Spirensis.

NICOLAUS ab HELMSTAT.

Joannem Nix in dignitate excepit, eratque simul Spirensis Ecclesiæ Scholasticus. Obiit Anno 1480.

JOANNES a DALBURG.

Is Nicolai successor electus; haud diu post, Anno videlicet 1482. ad Episcopatum Worm. promotus fuit.

GEORGIUS a GEMMINGEN.

Vacantem Præposituram Worm. obtinuit Anno 1483.

ULRICUS ab HELMSTAT.

Præter Præposituram Wormatiensem obtinuit & Spirensi. Vita functus sub Annum 1488.

PETRUS ANTONIUS de CLAPIS.

Ulrico substitutus est in præpositura Maj. Wormatiensi, quam cum S. Andreæ præpositura conjunxit. Obiit Anno 1512.

PHI-

PHILIPPUS a RECHBERG.

Simul Decanus Ecclesiæ Augustensis. Obiit Anno 1557.

GEORGIUS de SCHÖNEBERG.

Post Philippi obitum, Præpositus Worm. renuntiatus est; ac demum creatus Worm. Episcopus Anno 1580.

ANTONIUS a WILTBERG.

Simul Erfurti ad D. Virginem Præpositus. Obiit Moguntia Anno 1594. die 9. Februarii.

PHILIPPUS CRATZ a SCHARFFENSTEIN.

Hic Anno 1604. ad Wormatienses Insulas promotus est.

GEORGIUS - FRIDERICUS a GREIFFENCLAW.

Eandem cum Prædecessoribus suis sortem promeruit; siquidem Anno 1616. & ipse Wormatiensem Cathedram conscendit.

WILHELMUS THEOD. a DAUN.

Vacantem ex promotione Georgii Friderici dignitatem, cum alia Præpositura in Moxstat conjunxit. Obiit Anno 1622. die 29. Augusti.

ZENO a WELFFELT

Wilhelmum in Worm. Præpositi munere excepit, resignato prius ad manus Capituli officio Scholastici, quod eatenus tenuerat.

HUGO EBERHARDUS CRATZ de SCHARFFENSTEIN

Succedit Anno 1625.

JOANNES ab HEPPENHEIM.

Hic in Wormatiensem Præpositum electus fuit Anno 1650. Reliquos ejus honores, quibus pariter decoratus erat, loquitur Epitaphium, eidem in Oratorio S. Barbaræ, Moguntia in Ecclesiâ Metrop. positum, quod sic habet:

„Admod. R^{us} & Illustris Dom. JOANNES ab HEPPENHEIM,
„dictus a SAAL. Eccles. Metrop. Moguntinae; Cathedralium WORMATIEN-
„SIS, & Herbipolensis, respective PRÆPOSITUS, & Canonicus Capitu-
„laris Eminent. Principis & Elect. Mog. Domini JOANNIS PHILIPPI
„Consiliarius intimus, Consilii Aulici, & Camerae Præfex, nec non Archi-
„diæcesis Moguntinae locum tenens. Obiit Moguntia die III. Febr. Anno
„MDCLXXII. Requiescat in Pace.

JOANNES RICHARDUS de FRANKENSTEIN

Ex Scholastico , ad vacantem Præposituræ dignitatem illam promotus Anno 1672.

- - - de BASSENHEIM

Obeunti Franckensteinio ad Annum 1675. Successor datus est. Obiit & ipse Anno 1679.

PHILIPPUS EBERHARDUS ex Camerariis de Wormatia
L. B. à DALBERG.

Imperialis Cameræ Præses , in defuncti locum postulatus est Anno 1679.

WILHELMUS ULRICUS de GUTTENBERG
Dalbergio succedit ; electus Anno 1694.

* * *

SERIES DECANORUM.

EPP0, seu EBBO

Occurrit primum in litteris Episcopi sui Azechonis ad Annum 1030. dein & in Tabulis donationis cujusdam factæ Anno 1044. Ecclesiæ Neuhaufensi ; videturque superstes fuisse usque in Annum 1068. , quo ratum habuit , quid Episcopus ejus Adalbertus circa rem Oeconomicam Ecclesiæ Colleg. S. Andreæ tunc ordinaverat.

RUBERTUS

Testis adhibetur Anno 1106. in pia quadam dispositione , quam de bonis propriis fecerat Wolbero ejus Con-canonicus.

HENRICUS I. de WILENSTEIN.

Ejus mentionem faciunt diversæ Præfulum Wormatiensium litteræ , computando ab Anno 1127. usque in Annum 1160.

GERNODUS

Subscribit unâ cum aliis Friderici I. Imp. præcepto , per quod Anno 1173. cujusdam Hartwici pia institutio rata habetur.

MEGENWARDUS , aliàs MEGENHARDUS.

Ea , quæ Fridericus I. Cæsar Annis 1180. , & 1184. in favorem Civium Wormatiensium per diploma benigne constituit , ipse suo quoque calculo probavit.

HERBOLDUS

Megenwardi sub Annum 1190. Successor datus , Conradi Archiepiscopi Mogunt. litteras pro Ecclesia Colleg. S. Pauli Worm. suo firmat suffragio Anno 1194.

HEN.

HENRICUS II. dict. SMÜTZEL.

Herboldum in dignitate videtur excepiſſe, ſiquidem jam Anno 1195. ut & Annis ſequentibus 1197. & 98. occurrit. Teſtis adhibitus in diverſis negotiis, quæ nunc pro Cœnobio Schonaugiendi, nunc pro Eccleſia Colleg. S. Andreae, in ſe ſuſceperat Lupoldus ejus Episcopus.

WIGRAMUS

Intervenit Anno 1208. cuidam contractui, quem Lupoldus Episcopus ejus cum Schonaugienſibus iniit.

HENRICUS III.

Defuncto ſub Annum 1209. Wigramo ſubſtitutus eſt; perſtititque in dignitate uſque in Annum 1224. quo & ipſe obiit.

EBELINUS

Henrici Succellor, editum, in gratiam Capituli S. Andreae, Episcopale decretum, ſuo quoque teſtimonio roborat Anno 1224. idem ſenſit circa ea, quæ Nibelungus Præpoſitus Anno 1231. in favorem Capituli S. Pauli conſtituit.

LANDOLFUS ab HOHENECK.

Dum ſe Hermannus Marchio Badenſis Anno 1233. Eccleſ. Worm. Vaſallum profeſſus eſt, Teſtis inter plures adſtitit, mox Wormatiensẽ Cathedralẽ conſenſurus.

EBERHARDUS.

Landolfo ad altiora promotõ, vacantẽ ejus Decanatum obtinuit Anno 1234. qui & ei poſtremus fuit.

BERTHOLDUS.

Huic e contra prolixior dignitas obtigit, ſiquidem ea ultra Annum 1244. fruitus eſt.

JOANNES.

Proximus Bertholdi Succellor, quædam circa Eccleſiæ Worm. diſciplinam Anno 1246. & 47. ordinaffe reperitur.

BURCHARDUS I.

Intervenit Anno 1250. amicabili compoſitioni quam Nobiles de Schawenburg cum Schonaugienſibus inierunt ſuper bonis quibusdam in Hantschuesheim. Ejus pietatem ac beneficentiam teſtantur litteræ ſequentes

„ EBERHARDUS Dei gratia Wormatiendi Electus, omnibus in perpetuum
 „ — Notum ſit quod BURCHARDUS Decanus Wormatiendi Eccleſiæ,
 „ zelo fidei & devotionis ductus, legavit Capitulo Wormatiendi Curiam ſuam
 „ in Heppenheim, quam de propria ſua comparavit pecunia —
 „ Actum Anno MCCLIX. meſe Auguſto.

HEN.

HENRICUS IV.

Inter duos Burchardos medius occurrit ad Annum 1263. quo & ipsi successit is qui sequitur.

BURCHARDUS II.

Custodiam majoris Ecclesiæ Anno 1263. in multis sublevat, adhuc superstes Anno 1270. ut constat ex litteris Eberhardi Episcopi.

ALEXANDER.

Testis adhibetur in contractu quem Joannes de Scharffeneck Anno 1274. cum Decano & Capitulo Eccles. Colleg. S. Andreae initit; morte sublatu Anno 1276.

BURCHARDUS III.

Hujus mentionem faciunt litteræ Anni 1276. pro Eccles. Colleg. S. Martini.

EBERHARDUS de LUTRA.

Ratum habet contractum quendam Anno 1278. initum super quibusdam possessionibus Asceterii Sanctimonialium in Enckenbach, adhuc superstes Anno 1287.

JOANNES.

In Eberhardi locum ac dignitatem successit, unionem Ecclesiæ parochialis in Ybersheim factam Anno 1289. in gratiam Eccles. Colleg. S. Pauli, suo quoque calculo probat.

BERLEWINUS.

Ad acquisitionem decimarum in Colgenstein, Oberkeim, aliisque nonnullis locis, opem ac operam suam confert Anno 1292.

JOANNES de WIZZENBURG.

Memoratur in diplomate Adolphi I. Regis super arce Weillburg Anno 1294. editum. Occurrit & in aliis litteris Anni 1301. ratione Parochiæ S. Michaelis in Suburbio Wormatiensi.

JACOBUS.

Ortum Anno 1312. inter Episcopum suum & Judæos dissidium feliciter componit. In Dignitate sua Decanali jam Anno 1305. constitutus

JOANNES de RICHENBACH.

Consentit Anno 1318. ut fructus ac redditus Parochiæ S. Amandi incorporarentur Ecclesiæ Colleg. S. Mariæ extra muros Worm.

THEO-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 81

THEODORICUS de MECKMUL, alias MECKENHEIM.

Pium Cunonis Episcopi sui propositum obsecundat, dum hic vacantia sibi Anno 1325. ex obitu Wernheri de Berwangen bona clientelaria, transfert in Decanum, ac Capitulum Eccles. Colleg. Wimpinensis.

MACARIUS.

Assensum præbet Anno 1348. ut Ecclesiæ Colleg. Wimpinensi uniatur Parochia in Bischoffsheim.

RORICUS de STERNBERG.

Macarii in Decanatu Successor, eligitur Anno 1350. in Præpositum.

PETRUS de BOPARDIA.

Rorico in priori dignitate surrogatus est Anno 1354. quo supra.

ARNOLDUS de HEIMESDORFF.

Testis adhibitus in litteris Theodorici Episcopi Anno 1362. pro Eccles. Colleg. Wimpinensi; vixit in Decanatu Annos ultra XX.

JACOBUS HAMBACH.

Ejus mentionem faciunt litteræ Anni 1390. Sepultus post obitum in Oratorio S. Nicolai, ubi talis quondam legebatur Epigraphe:

„ Anno Domini MCCCCXIX. idus Augusti obiit venerabilis Dom. „ JACOBUS HAMBACH Decanus Ecclesiæ Wormatiensis.

CONRADUS a BECHLING.

Ut Jacobi dignitatem, sic & post obitum, juxta eundem sepulturam suam obtinuit, sequenti hoc notatam Epitaphio:

„ Anno Domini MCCCCXXII. in die Marei Evang. Obiit R. Dom. „ CONRADUS a BECHLING Decanus hujus Ecclesiæ.

FRIDERICUS a DOMNECK.

Postquam aliquamdiu Decani munere sedulo perfunctus fuisset, tandem sub Annum 1427. Wormatienses Infulas promeruit.

DITMARUS à TREISSA.

Vacantem, ex Friderici promotione, majorem Decanatum obtinuit Anno 1427.

BERTHOLDUS de WITSTAT sive Witstat.

Petrum de Oberstein Cantorem Eccles. Colleg. S. Andreæ Anno 1437. cum incolis villæ Hocheim conciliat. Sepultus post obitum in Perystilio maj. Ecclesiæ, hac addita Epigraphe:

„ Anno Domini MCCCCXLVI. idus Septembris Obiit venerab. Vir „ BERNOLDUS de WITSTAT Decanus hujus Ecclesiæ.

HIST. WORM. TOM. I

L

RUDOL.

RUDOLFUS de RÜDISHEIM.

Bertholdum, mox ab ejusdem obitu, in dignitate excepit; ast fortuna meliore usus, ad Episcopatum Vratislaviensem promotus fuit.

FRIDERICUS de MECKENHEIM.

Succedit in Decanatu Worm. Anno 1465.

JOANNES ENOLFUS de LAENSTEIN.

Is occurrit jam Anno 1477. in litteris emptitiis; præterea amicabilem compositionem ordinat Anno 1486. inter Præpositum, & Decanum Ecclesiæ Colleg. Neuhausensis. Mortuus, in Perystilio maj. Ecclesiæ sepulturam invenit, ac sequens hocce Epitaphium.

„ Anno Dom. MCCCCXCI. XIX. mensis Februarii. Obiit venerabilis Dominus JOANNES ENOLF de LAENSTEIN Decretorum Doctor.
„ Decanus Ecclesiæ Wormatiensis.

GEORGIUS a GEMMINGEN.

Occurrit ad Annum 1494.

ERPHO a GEMMINGEN.

Præcedentis aut frater, aut propinquus, officio suo Annis 1498. & 99. laudabiliter functus est, adhuc superites Anno 1507.

HENRICUS de SCHAWMBERG.

Decanatum gessisse reperitur Anno 1525. Ei succedit Anno 1527.

REINHARDUS a RIEPURG, seu RIPPUR.

Hujus Titulos, ac virtutes, nec non mortis fatalem Epocham, continebat olim Tabula aenea in Perystilio maj. Ecclesiæ affixa, ac in hunc, qui sequitur, sensum concepta.

„ Reverend. Nob. & Eximio Viro Dom. REINHARDO a RIEPURG,
„ hujus Ecclesiæ Decano; nec non Præposito in Wimpffen, & Bruchsal. Viro
„ in agendis rebus mirabili dexteritate prædito; in quo ornando, cum virtutes certarent omnes, importuna mors illum Ratisponæ in Comitibus è medio tulit, sicque bonos magna spe, & suos patrocinio privavit.

„ GEORGIUS, & BEATUS a RIEPURG

„ Fratres Germani, tristes, benemerito hocce monumentum fieri curarunt.
„ Vixit Annis XXXX. mens. IX. dies XVIII.

„ Obiit Anno Dom. MDXLI. VI. idus Junii.

N - - de NEYPERG.

Reinhardo datus est Successor; ejusque non una recurrit mentio, notanter Annis 1544. & 45.

THEO.

THEODORICUS de BETTENDORFF.

Ad majora natus, Cathedralam WORMATIensem, valens Decanatu, con-
scendit Anno 1552.

CAROLUS a WILTPERG.

Hic postquam Anno 1552. ad Decanatum Worm. promotus fuisset, eun-
dem resignavit ad manus Capituli Anno 1555.

WILHELMUS de SCHONEBERG.

Cenotaphium ejus quod WORMATIæ in Perystilio maj. Ecclesiæ quondam
obtinuerat, hic retulisse sufficiat.

„ Rev. ac Stemmatibus Nobilitate Præclarus Dom. WILHELMUS a
„ SCHONEBERG, hujus Cathedralis, & Divi Petri Moguntinensis Eccle-
„ siarum Canonicus, qui Anno MDLI. in Cantorem electus, post Annos V.
„ in Decanum assumitur.

„ Obiit Anno MDLXXI. humatus ante summum Altare B. Mariæ ad gra-
„ dus Moguntinæ.

PHILIPPUS ULWER de OTTWEILER.

Electus in defuncti Wilhelmi locum Anno 1571. haud diu in eodem su-
perstes fuit.

CHRISTOPHORUS NAGEL de DIRMSTEIN.

Ejus mentionem faciunt litteræ Emphiteuticæ Anni 1572.

CONRADUS SCHILLING de LAENSTEIN.

Videtur jam circa Annum 1580. in dignitate Decanali successisse prædicto
Christophoro. Cæterum morienti tale in maj. Ecclesia Monumentum po-
suere hæredes.

„ Anno Dom. MDXCVII. die XIII. mensis Januarii obiit Reverend.
„ & Nobilis Dominus CONRADUS SCHILLING a LAENSTEIN Cathedra-
„ lis hujus Ecclesiæ Decanus.

Apposita cernebantur hæc sequentia Insignia:

1. Schilling a Laenstein,	1. Liebenstein.
2. Rottenheim.	2. Enschringen.
3. von der Leyen.	3. Waldbott de Ulm.
4. Riedt.	4. Monstrial.

THOMAS BRINDT de HORCHEIM.

Aram è saxo affabre elaboratam in Ecclesia Cathed. Worm. erigi iusserat, æternum suæ erga S. Clementem Papam & Martyrem pietatis monumentum futurum, cui Hæredes ejus, sequentem etiam indidère Epigraphen.

„ THOMÆ BRINDT ab HORCHEIM dicto BROEL. Reverend. ac „ Nob. Dom. Decano hujus Ecclesiæ, quem Germania, Gallia, Italia, he- „ bree, græce, latineque peritissimum fecere; portui pauperum. Quem si „ vidisses: aut humilem sed indoctum, aut doctum humilem, aut doctum sed „ Pythagoram dixisses; Libris immortuo.

„ Executores Testamenti posuerunt.

„ Vixit Annis LIV. in Decanatu X.

„ Obiit Anno Dom. MDCVII. XXIV. Feb. Vesperarum hora IX.

„ Bonus Bono

„ Bene precare.

Insignia ex utroque latere, ornamentis loco, apposita, sunt sequentia.

ex parte Patris

ex parte Matris

2. *Querenhe.*

1. *Broël.*

1. *Orsbeck.*

2. *Gymnich.*

4. *Hulhove.*

4. *Rondorpl.*

3. *Ulaten.*

4. *Ulenbrock.*

ex parte Matris paternæ

ex parte Matris maternæ

2. *Wiltburg.*

1. *Hauß de Ulm.*

1. *Diepenbrock.*

2. *Bulich.*

4. *Koppenstein.*

3. *Rohr.*

3. *Teutsch de Übersbanjen.*

4. *Kessel.*

THEODORICUS a DAUN.

Consentit in admissionem P. P. Soc. Jesu Wormatiæ Anno 1613.

PETRUS ERNESTUS de WAERSPERG.

In dignitate sua jam Anno 1620. constitutus, eam cum vita posuit Anno demum 1653.

N - - SPIES de METZEBORN.

Waerspergio datus Successor; obit Anno 1658.

PHILIPPUS WIEDE ab AMECKE.

In defuncti prædecessoris sui locum surrogatur Anno 1658. quo supra.

CHRISTOPHORUS a VREDEN.

Philippo surrogatur sub Annum 1664. Obiit Spiræ Anno 1677.

ADOLFUS FRIDERICUS ab ELTZ.

Vacantem ex Christophori obitu Decanatum obtinuit Anno 1678. Successorem in eadem hac dignitateactus

JOHAN-

JOHANNEM ADAMUM ab HOENECK.

Is eligitur Anno 1715. postquam aliquamdiu Cantoris & Scholastici munere perfunctus fuisset; ad meliorem vitam evocatus in senectute bona, Anno 1731. ætatis suæ prope 80.

JOSEPHUS ANTONIUS de ROLL, in BERNAU.

Defuncto Joanni Adamo surrogatus fuit Anno 1732.

* * *

SERIES CUSTODUM.

EPPO.

Inter Testes adhibitus, quos continet charta donationis Fulmudæ, in gratiam Neuhaufenfis Ecclesiæ, Anno 1044. confecta.

ALEWICUS.

Occurrit Anno 1068. in litteris Adalberti Episcopi pro Ecclesia S. Andreæ.

ADALBERTUS.

Hic simul *Prepositi* munus gessit, ut constat ex litteris Anni 1105.

NIBELUNGUS.

Aut duo hujus nominis sibi invicem in eodem illo Officio successerunt, aut si unus dumtaxat fuit, is certe vitam protraxerit longius; siquidem diversæ Episcoporum Worm. litteræ ab Anno 1127. usque in Annum 1158. Nibelungi Custodis, mentionem faciunt; nec alius nisi ferus ei Successor occurrit.

LUFOLDUS.

Testis adhibitus in diplomate Friderici I. Imp. pro Wormatiensibus Anno 1180.

RUDOLFUS.

Simul *Cantor*, nec non insuper Friderici I. Imp. Pro-Cancellarius, in cuius diplomate ad Annum 1184. subscriptus reperitur.

WERNHERUS I.

Intervenit cuidam contractui Anno 1198. jussu Lupoldi Episcopi, inito.

CONRADUS.

Ratam habet piam Theodorici militis de Haufen ordinationem Anno 1208. in gratiam Schonaugensium factam.

L 3

WERN-

WERNHERUS II.

Ejus mentionem faciunt litteræ Lupoldi Episcopi ad Annum 1213. tum & alia Henrici Episcopi pro Ecclesia S. Andreæ Anno 1227. denique Anno 1233. intervenit amicabili compositioni cum Wormatiensibus initæ

CONSTANTINUS.

Landolfi Episcopi in Coenobium Schonaugienſe beneficentiam testatur Anno 1246.

DANIEL.

Memoratur in charta Walerami maj. Præpositi Anno 1253. pro Asceterio Sanctimonialium in Nonnen-münſter.

WILHELMUS.

Testis in litteris Eberhardi Episcopi pro Ecclesia S. Martini Anno 1259. adhuc superſites Anno 1274.

WERNHERUS III. de LIEBENSTEIN.

Occurrit in litteris Anni 1287. tum etiam ad Annum 1291. quo diſceptationem circa beneficii cujusdam collationem dirimit. Obiit autem Anno 1301.

CUNO de SCHONECK.

Intervenit contractui Anno 1316. ſuper acquisitione caſtri Wildeck, inito; poſtmodum ad Wormatiens ſe Insulas promotus.

BERTHOLDUS de RAVENSPURG.

Hujus mentionem faciunt litteræ Anni 1349.

REINOLDUS de BOPPARDIA.

Is in litteris Emphiteuticis Anni 1363. adhuc *Theſaurarius* audit. Sepulturam naſtus poſt obitum in Ecclesia majori juxta Altare S. Clementis, ubi ejus hoc quondam legebatur Epitaphium.

„ Anno Dom. MCCCLXIII. III. Kal. Octobris obiit REINOLDUS „ BEYER de BOPPARDIA Cultus hujus Ecclesia.

NICOLAUS de WISBADEN.

Hic Anno 1388. Cathedram Spirenſem conſcendit.

CONRADUS de ERBACH.

Longa annorum ſerie interrupta occurrit. Ejusque obitum referunt in Annum 1482.

JACOBUS PFAW de RIEPUR.

In Conradi dignitatem ſubrogatus, obit & ipſe Anno 1484. Sepultus Spiræ.

JOAN-

JOANNES ab HELMSTAT.

Jacobum in dignitate Custodis Worm. excepit, defunctus Anno 1501.

VRIEL a GEMMINGEN.

Ad majora natus, in Moguntinum Archipræsulem electus fuit Anno 1508.

LAURENTIUS TRUCHSES de BOMMERSFELT.

Exstat in peristylio Maj. Eccles. Wormatiensis ejus sepulchrale monumentum, seu potius cenotaphium, cui hæc insculpta leguntur.

„ Reverend. ac Nobili viro, Domino LAURENTIO TRUCHSES a BOMMERSFELT hujus Custodi ; Mogunt. & Herbip. Ecclesiarum Canonico
„ Jubilario, per varia Fortunæ ludibria exercito.

„ Amici posuerunt monumentum.

„ Moritur Herbipoli Anno Dom. MDXLIII. XX. Decemb. & ibidem
„ sepulturæ traditur .. cujus anima requiescat in pace.

Truchses

Schavvenberg.

Aurach

Paffenbalck.

ANDREAS ab HEPPENHEIM.

Hic pariter monumentum obtinuit in supradictæ Ecclesiæ majoris peristylio ubi & sepultus jacet.

„ Anno MDLXVIII. XIX. augusti obiit ANDREAS ab HEPPENHEIM. Dictus a SAAL. Custos hujus Ecclesiæ.

Heppenheim.

Oberstein.

Weingarten.

Erlebach.

PHILIPPUS CHRISTOPH de SOETERN.

Custodis officio functus est jam Anno 1562.

WILHELMUS a SCHONEBERG.

Eligitur in Custodem Worm. Anno 1568. Obiit 1571.

WILLIBRANDUS a RASFELT.

Hic obiisse reperitur Anno 1583.

PHILIPPUS a RODENSTEIN.

In munere superstes Annis 1594. & 97.

FRIDERICUS a BRANDT.

Occurrit in litteris Anni 1620.

GEORGIUS ANTONIUS a RODENSTEIN.

Hic postmodum Wormatiensem Cathedram conscendit Anno 1629.

Jo.

JOANNES CAROLUS a FRANCKENSTEIN.

Electus Anno 1654. in Custodem; pari cum prædecessore suo Georgio Antonio fortuna creatus est Wormatiensis Episcopus Anno 1683.

MAXIMILIANUS HENRICUS a GYMNIC.

Electus Anno 1700. in Custodem.

WILDRICUS MARSILIUS ab HOHENECK.

In defuncti prædecessoris locum ac dignitatem surrogatur Anno 1708.

SERIES SCHOLASTICORUM.

EKKEHARDUS.

Hunc Trithemio debemus, qui cum Anno 1006. vixisse asserit, ac ad Uragensis Abbatiae Infulas evocatum.

WINIHARDUS.

Memoratur in litteris Adalberti Episcopi pro Ecclef. Colleg. S. Andreae Anno 1068.

THEGENO.

Hic in pia-quadam Wolberonis Con-canonici sui dispositione ad Annum 1106. facta, *Magister Scholarum* audit.

WALTHERUS.

Testis adhibetur Anno 1127. in litteris clientelaribus Conradi Comit. de Louffen; adhuc superstes Anno 1139.

HERMANNUS.

Fundationem Cœnobii Schonaugiensis Anno 1142. suo quoque calculo probat; occurrit insuper in diversis aliis litteris Ann. 1158. & 1160.

ODALRICUS.

Intervenit contractui Anno 1159. inter Abbatem Schonaugiensem, & Waltherum de Hufen, militem, inito.

HENRICUS I.

Occurrit Anno 1208. in litteris Lupoldi Episcopi, tum & in aliis Udalrici Præpositi majoris ad Annum 1213.

ROBERTUS.

Inter Testes recensetur in charta Henrici Episcopi pro Ecclef. Colleg. S. Andreae Anno 1227.

HEN-

HENRICUS II.

Ejus mentionem faciunt litteræ Landolfi Episcopi pro Ecclesia S. Pauli Anno 1239. tum denuo, ratione vadi Heidelbergensis Anno 1245.

CONRADUS.

Henrico Successor datus Anno 1246. Amicabilem compositionem instituit Anno 1252. inter Capitulum S. Pauli & Camerarios de Wormatia. Adhuc superstes Anno 1256.

JOANNES de WATTENHEIM.

Scholastici munere functus reperitur Anno 1260.

BURCHARDUS.

Memoratur Anno 1264. in Tabulis testamentariis Wezelonis Cantoris Eccles. Colleg. S. Martini.

THEODORICUS.

Ratam habet, ac gratam, Eberhardi Episcopi donationem Ecclesiæ in Edingen majori Capitulo Worm. factam Anno 1266.

FRIDERICUS.

Exstant ejus litteræ Emphyteuticæ sub data Anni 1276.

HEILMANNUS.

In acquisitione decimarum in Colgenstein, Oberkem, aliisque locis Anno 1292. facta, opem ac operam suam confert.

BERLEWINUS.

Heilmanni proximus Successor; fuerat simul Præpositus Neuhaufensis; sepultus post obitum in Oratorio S. Nicolai, cum hac Epigraphe:

„ Anno Domini MCCCII. crastino Kiliani. Obiit BERLEWINUS
„ Scholasticus hujus Ecclesiæ.

HENRICUS III.

Recognoscit Anno 1315. ad se spectare collationem Altaris S. Nicolai, quod Johannes Bubenheimer, & Lucia pii conjuges in Eccles. parochiali S. Michaelis fundaverant.

HARTWICUS de SAUWELENHEIM.

Frequens ejus mentio fit in diversis litteris ab Anno 1349. usque 1363.

JOANNES de WACHENHEIM.

Hartwicum in munere videtur excepsisse, siquidem jam memoratur in litteris Anni 1368.

HISTORIA

PHILIPPUS WINTER de ALZEN.

Subscribit cuidam recessui capitulari ad annum 1382. condito.

JOANNES a DERS.

Officio Scholastici functus est Anno 1417.

THEODORICUS ROST de ALZEY.

Joannem in munere excepit Anno 1420.

JOANNES de MONTEMAR.

Ejus mentio recurrit in Anno 1430. conditus post obitum juxta Altare S. Martini, ubi sequens quondam legebatur inscriptio.

„ Anno Dom. MCCCCLI. in vigilia S. Nicolai Obiit venerabilis Dominus JOANNES NUWENBURG de MONTEMAR Scholasticus hujus „ Ecclesiæ.

JOANNES de BACHENSTEIN.

Occurrit in litteris Anni 1455. tum & in aliis Anni 1457.

HERMANNUS, HASSIÆ Landgravius.

Electus fuit in Scholasticum Worm. Anno 1479. Exstat præterea in fornice peristylii majoris Ecclesiæ Worm. sequens Inscriptio circum ipsius Insignia.

„ HERMANNUS Dei gratia Landgravius HASSIÆ Archiep. Colonien- „ sis, & hujus Ecclesiæ quondam Scholasticus.

„ Anno MCCCCLXXXVIII.

Ubi notæ Chronicæ se se referunt ad tempus, quo peristylum illud conditum fuit, non vero quo Scholastici Wormatensis peregit officium; hoc enim ultro ab se dimiserat cum Anno 1480. Coloniensem Cathedram conscendit.

GEORGIUS de SAXENHEIM.

Vixit circa Annum 1473. Obiit autem Anno 1500. die 8. Kal. Octobris.

GUILLELMUS à STOCKHEIM.

Munere suo functus est jam Anno 1511. obiens vero sepulturam suam obtinuit in peristyllo Maj. Ecclesiæ, ubi in Tabula ænea hæc quondam exstabat inscriptio, non è felici vena profluens.

Hæc GUILLELMUS habens a STOCKHEIM insignia, largus.

Justus, mansuetus, dormit in hocce loco

Illius, ut duxit vitale, Scholasticus, Ævum,

Templi & Canonicus, Coelica Regna colat.

Obiit Anno MDXXXII. die V. Januarii.

*Stockheim.**Waldeck de Uben.**Weiss a Feurvorbach.**Buchseck.*

PHI.

PHILIPPUS CHRISTOPH. a SOETERN.

Ad dignitatem Scholastici promotus Anno 1567.

EBERHARDUS a DIENHEIM.

Vacantem Anno 1568. ex libera cessione Philippi supradicti, Scholasteriam retulit.

PHILIPPUS CRATZ de SCHARFFENSTEIN.

Eberhardum in munere excepit sub Annum 1577.

THOMAS BRINT ab HORCHEIM Dict. BROEL.

Philippi Successor; ad altiora, videlicet majorem decanatum promotus est Anno 1597.

ZENO de WELFFELT.

Transit Anno 1622. ad majoris Præpositi dignitatem.

JOANNES LUDOVICUS a WALTERDORFF.

Zenoni in Officio Scholastici surrogatus fuit.

FRANCISCUS LUDOV. FAUST de STROMBERG.

Eligitur in Scholasticum Anno 1653.

WOLFGANGUS ERNESTUS a LAPIDE.

Hic obiit Anno 1663. die 3. Martii.

JOANNES RICHARDUS a FRANCKENSTEIN.

Electus pariter Anno 1663. in Scholasticum; postea, anno videlicet 1672. majori præpositura donatur.

JACOBUS de ROLLINGEN.

In Joannis - Richardi locum substitutus est, desitque inter vivos Anno 1676.

JOANNES ERNESTUS ab HAUBEN.

Vix Jacobo in dignitate successerat; cum ab effræni equo excussus, perit, Anno 1677.

PHILIPPUS-WILHELMUS ab HUGENPOET.

Vacantem denuò Scholasteriam obtinuit, eique immortalus est Anno 1684.

JOANNES-ADAM ab HOENECK.

Post Philippi - Wilhelmi obitum Scholasticus primùm, dein Anno 1715. major Decanus renuntiatus est.

JOANNES LOTHARIUS ab HAUBEN.

Hoheneckium ad altiora promotum excepit Anno 1715. in Officio Scholastici.

Anselmus Casimirus a Wambold successit, cui paulo post obitum successus est.

JOANNES PHILIPPUS ab HOHENECK.

Anselmo Casimiro, Anno 1723. defuncto, Successor datus est.

* * *

SERIES CANTORUM.

WOLFGANGUS.

Testis occurrit Anno 1068. in charta Adalberti Episcopi sui, pro Ecclesia Colleg. S. Andreae.

THEODORICUS.

Piam Buggonis Episcopi, circa Schonaugiense coenobium dispositionem, suo quoque calculo probat Anno 1137.

VOLMARUS.

Hic supradicti Monasterii fundationem pariter ratam habet Anno 1145.

HENRICUS.

Occurrit in litteris Emphiteuticis Anni 1160.

RUDOLFUS.

Simul *Custodis* munere functus est, vixitque Anno 1184.

EBERHARDUS I.

Rudolfi videtur fuisse Successor, siquidem ejus mentionem faciunt litterae Lupoldi Episcopi ad Annum 1196.

WERNHERUS.

Eberhardum excepit circa Annum 1198. quo certo cuidam contractui intervenisse reperitur.

BALDEMARUS.

Anno 1208. cum Spirensibus Tractatum init, adhuc superstes Anno 1213.

EBERHARDUS II.

Baldemari Successor, memoratur in litteris Anni 1216.

GERLACUS de GRASWEGEL.

Scholastici munere functus, obit Anno 1234.

AL-

ALBERTUS RUBE.

Simul Eccles. S. Martini Præpositus, intervenit diversis contractibus ab Anno 1235. usque in Annum 1250.

JACOBUS I. de ALZEJA.

In Alberti locum substitutus, quædam pie ordinat in Parthenone Nonnenmunster Anno 1253. adhuc superstes Anno 1276.

SIMON.

Hujus mentionem facit decretum capitulare editum Anno 1281.

JACOBUS II. de ALZEJA.

Simoni videtur fuisse surrogatus sub Annum 1292., quo Advocatiam in Selsen sibi acquisivit. Arbiter dein constitutus Anno 1312. in causa Eberwini Episcopi sui adversus Judæorum communitatem Wormatiæ.

NICOLAUS de OPPENHEIM.

Hujus mentionem faciunt diversæ litteræ Annis 1349. & 1354.

OTTO de WETTIN.

Ex Cantore Worm. factus Anno 1366. Episcopus Mindensis.

HEILMANNUS.

Occurrit jam Anno 1363. Hinc conicimus ipsum ex libera demissione Ottonis, ad Cantoriæ dignitatem fuisse promotum.

HENRICUS de DERS.

Exstabat olim in Oratorio S. Nicolai hoc sequens ejus Epitaphium.

„ Anno Dom. MCCCCXI. die X. mens. Octobris Dom. HENRICUS de DERS, Cantor hujus Ecclesiæ.

CONRADUS de BERLICHINGEN al. Berlingen.

Memoratur in litteris Anni 1417. adhuc superest Anno 1422.

JACOBUS de LAUDENBERG.

Conradum in munere excepit; vita functus Anno 1427.

JOANNES de SICKINGEN.

Jacobo datus Successor, Anniverfarium suum Anno 1429. prævie ordinat.

PETRUS de OBERKEIM.

Hic obiisse reperitur Anno 1443. die 21. Aprilis, Sepulturam nactus in Peryfilio majoris Ecclesiæ.

HISTORIA

WIPO de FRANKENSTEIN.

Hujus quoque Epitaphium vifitur in eodem Peryftilio, his conceptum verbis.

„ Anno Domini MCCCCLX. die XXII. Julii obiit venerabilis Dominus WIPO de FRANKENSTEIN, Cantor hujus Ecclefiae.

Frankenſtein.

Helmſtat.

Bickenbach.

Hendſchueſheim.

JOANNES de LAUDENBERG.

Wipponis in dignitate Succellor, eam Anno 1476. die 20. Januarii, ſimul cum vita poſuit.

JOANNES de HATSTATT.

In fornice Oratorii S. Nicolai ſequens hæc quondam legebatur inſcriptio :

„ JOANNES de HATSTATT, Canonicus, & Cantor, hujus Ecclefiae Anno MCCCCLXXXVI.

Hatſtat.

Landsperg.

Helmſtat.

Fleckenſtein.

REINHARDUS de RIPPUR.

Electus eſt Cantor Worm. Anno 1520. promotus inde Anno 1527. ad maj. Decanatum Wormatiensẽ.

HENRICUS a SCHAWENBERG.

Hujus ſepulchrale monumentum exſtat etiamnum in Peryftilio majoris Ecclefiae cum hac ſequenti Epigraphe:

„ Reverendus & Nobilis Vir

„ Dom. HENRICUS a SCHAWENBERG, hujus Ecclefiae Cantor & Jubilarius, poſt decimum - ſextum a ſe celebratum jubilarium Annum, vivus & bene va-
„ lens hoc ſibi Monumentum fieri curavit.

„ Moritur Anno Dom. MDLI. die XII. menſ. Febr. hic in proxima
„ area ſepultus, communem univerſae carnis reſurrectionem expectans

Schawenberg.

Hutten.

Thungen.

Sparneck.

WILHELMUS de SCHONEBERG.

Electus Anno 1551. in Cantorem, fit dein major Decanus Anno 1556.

CAROLUS de WILTPERG.

In dignitate ſuperſtes uſque in Annum 1583. ut nos docet ejus Epitaphium quod in Oratorio S. Nicolai olim viſebatur in hæc verba conceptum.

„ Anno Dom. MDLXXXIII. die XVIII. Julii Reverend. ac Nobilis
„ Dominus CAROLUS a WILTPERG Cantor & Canonicus hujus Ecclefiae, &
„ S. Gertrudis Auguſtæ Præpoſitus.

Wiltperg.

Daun.

Muhlen a Diefflich.

Keffel a Nörberg.

WIGAN-

WIGANDUS a RASFELT.

Caroli locum ac dignitatem obtinuit Anno 1583. quo supra.

HENRICUS ab EFFERN.

Wigandum in munere excepit, eidemque immortalis est Anno 1493.

PHILIPPUS a RODENSTEIN.

Henrico substituitur, haud diu in Officio superstes.

GEORGIUS FRIDERICUS a GREIFFENCLAW.

Hic Cantoriam ad manus Capituli resignavit Anno 1601.

WILHELMUS THEODORICUS a DAUN.

Muneri suo aliquamdiu functus est, illudque demum & ipse Anno 1607. in manus Capituli resignavit.

JOACHIMUS a WILTPERG.

Simul S. Guidonis Spiræ Præpositus; obiit Anno 1621. die 12. Maji.

JOANNES a WAERSPERG.

Joachimo Successor datus fuit Anno 1621.

WOLFGANGUS ERNESTUS ab OBERSTEIN.

Hunc in Cantorem electum fuisse reperio ad Annum 1653.

JOANNES FRANCISCUS a DALBERG.

Obersteinio videtur surrogatus, siquidem Anno 1669. Cantor renunciatus fuit. Obit Anno 1671. die 23. Novembris.

JOANNES ADAMUS ab HOHENECK.

Huic ad Scholasteriam haud diu post promotus successit.

SIGISMUNDUS de FRENTZ.

Anno 1700.

JOANNES LOTHARIUS ab HAUBEN.

Sigismundo surrogatus est, cum excepit

FRANCISCUS - RUDOLFUS de GROESCHLAG.

Electus Anno 1715.

CAPUT

CAPUT IV.

De Viris Illustrioribus, quos Ecclesia Wormatiensis protulit.

Sydyus omnium, quibus Wormatiensis Ecclesia unquam effulsit, splendidissimum merito veneramur in

PIO II. PONT. MAX.

Is enim, cum adhuc ÆNEAS SYLVIVS audiret, in descriptione sua Germaniæ, cap. VII. de Wormatia agens, ita de se testatur: *In hac URBE Nos PRÆPOSITURAM cum Palatio nobili obtinemus, & ejus causa in Schola Heidenbergensi Cancellariatum.* Promotus ad Pontificatum Anno 1458. Eum sequuntur Archiepiscopi, & Episcopi, juxta temporum seriem hic a nobis recensendi.

ARCHIEPISCOPI.

EBERHARDUS. Hezelonis Alemanniæ Comitis Filius, nec non Worm. Ecclesiæ Præpositus major. in POPPONIS Archiepiscopi Trevirensis locum, ac dignitatem substitutus est Anno 1047.

ALBERTUS. Circa Annum 1106. Canonicus Worm. ac simul Præpositus Neuhaufenensis munus Cancellarii sub Henrico IV. Imp. aliquamdiu gessit, donec tandem ejus favore ad Moguntinas Insulas promotus est.

JOANNES. Ex Baviaræ Ducibus; Worm. Præpositus major, a Calixto III. Pont. Monasteriensium Episcopus renuntiatur Anno 1457. inde translatus Anno 1466. in Sedem Magdeburgensem. Ejus obitus refertur in Annum 1475.

HERMANNUS. Patre Ludovico Hassiæ Landgravio genitus; Scholastici Worm. munereungebatur in Ecclesia maj. Wormatiensi, quando in Archiepiscopum Coloniensem electus fuit Anno 1480. è vivis ereptus Anno 1508. die 27. Sept.

URIEL de GEMMINGEN. Ex Custode Wormatiensi, creatus Anno 1508. Archiepiscopus Moguntinus. Obiit Anno 1514.

PHILIPPUS - CHRISTOPH. a SOETERN. Custos primum, Anno 1562. dein Scholasticus Worm. Demum Trevirensi Ecclesiæ datus est Archiepiscopus Anno 1623. Fatis ereptus Anno 1652.

EPISCOPI.

THEODORICUS Canon. Worm. & Præpositus S. Andrea; Cancellarii officio functus est sub Henrico III. Imp. a quo & ad Constantiensem Cathedralam evectus est.

CON

EPISCOP. WORMATIENSIS. 97

CONRADUS. Ex Comitibus de Druchsburg Canon. Worm. nec non S. Andreae ibidem Præpositus; Spirensem Episcopatum obtinuit Anno 1232. Defunctus Anno 1237.

LANDOLFUS. Ecclesiæ Worm. major Præpositus; Brixinensibus Episcopus præficitur. Ultramque dignitatem in ipso viguisse demonstrant ejus litteræ Anni 1296.

ADOLFUS a MARCKA. Ex Canon. Worm. & S. Andreae Præposito, factus Anno 1313. Leodiensium Præful.

OTTO de WETTIN. Ex Cantore Worm. Ecclesiæ, creatus Anno 1367. Episcopus Mindensis, haud diu in munere superstes; siquidem Anno mox sequenti obiit. Sepultus Mindæ in Ecclesiâ FF. Prædicatorum.

NICOLAUS de WISBADEN. Ex Custode Worm. electus Anno 1388. in Episcopum Spirensem.

JOANNES NIX de HOHENECK, dictus *Entzeberger*. Præpositus Wormatiensis, Spirensem Cathedram conscendit Anno 1459. verum Anno 1464. dignitate in Mathiam a Ramung translata, privatus vixit, arcis Obergrunbergenfis possessione contentus. Obiit Pförtzemii Ann. 1467. sepulturam nactus ibidem apud FF. Minores.

RUDOLFUS de RUDESHEIM. Decanus maj. Wormatiensis, nec non S. Pauli ibidem Præpositus. A Paulo II. Pont. Legatus Apostolicus ac Episcopus Lavantinenfis creatus Anno 1465. demum ad Wratlawiensem Episcopatum promotus Anno 1468. diem obiit supremum Anno 1482.

PHILIPPUS de FLERSHEIM. Ex Canon. Worm. creatus Spirensis Episcopus Anno 1529. humanis creptus est in Taberna-Rhenensi Anno 1552.

PETRUS ALBERTUS a RAMSTEIN. Ex eodem Canon. Worm. majori Collegio ad Basileensem Episcopatum promotus est sub Annum 1646. Obiit Anno 1651.

CAPUT V.

Series Episcoporum Suffraganeorum Sedis Worm.

FRANCISCUS

EPISCOPUS SALUBRICENSIS.

Hic, ex Ord. FF. Prædicatorum desumptus, consecravit Anno 1293. Ecclesiam recenter tunc fundati Parthenonis in Hocheim die 4. Non. Aprilis.

HIST. WORM. TOM. I.

N

WOLF.

WOLFRAMUS de FLECKENSTEIN

EPISCOPUS SALVIENSIS.

Templum F.F. Prædicatorum Wormatiæ Anno 1313. die V. Kal. Junii. ritu solemni dicavit.

NICOLAUS de WILTPERG

EPISCOPUS VERNENSIS.

Exstat hujus memoria veteri Necrologio S. Martini Worm. verbis sequentibus adscripta.

„NICOLAUS de WILTPERG Episcopus Vernensis, Vicarius in Spiritualibus Dom. Episcopi Worm. Ob. ipsa die Sancti Viti. Anno MCCCCXXXVIII.

LEONARDUS

SOLDANIENSIS EPISCOPUS.

Legebatur quondam in Oratorio S. Ægidii Wormatiæ, Episcopi hujus Epitaphium, in hæc verba, quæ titulos affatim exprimunt; non item Annum emortualem, qui oblitteratus erat.

ANNO DOM. MCCCC - - - - Ob. REVEREND.

PATER ET DOMINUS LEONHARDUS

SOLDANIENSIS EPISCOPUS. SAC. THEOLOG.

PROFESSOR, ORD. PRÆDicatorum

CONVENTUS ARGENTINENS. AC. DOMINI

WORM. IN PONTIFICALIBUS VICAR. GENERAL.

HERBORDUS

EPISCOPUS TANENSIS.

Instauratum in Ædibus Decani maj. Wormatiæ Anno 1448. Oratorium consecrasse reperitur. Sepulturamactus post obitum in Ecclesia Cathedrali, ubi juxta aram S. Martini sequens ejus visebatur Epitaphium.

ANNO DOM. MCCCCL. XV. DIE

MENS. APRILIS Ob. R. PATER HERBORDUS

EPISCOPUS TANENSIS. DOM. EPISCOPI

WORM. IN PONTIF. VICARIUS GENERALIS.

SIMON

SIMON de DURN.

MAGIONENSIS EPISCOPUS.

A Reinhardo de Sickingen Episcopo Worm. in suffraganeum assumptus fuit Anno 1457. sepultus post obitum in Carmelo Wormatiensi, hac addita brevi Epigraphæ.

ANNO DOM. MCCCCLXX. IN DIE
SANCTI AUGUSTINI OB. REVERENDUS
IN CHRISTO PATER D. SIMON
MAGIONENSIS EPISCOPUS ; ORD.
CARMELITARUM.

JOANNES

EPISCOPUS APTENSIS.

Oratoria aliquot Anno 1496. ritu, quo alias, invenitur consecrasse.

JOANNES LEOPOLDUS de GUDENUS

EPISCOPUS PERGAMENSIS.

Ecclesiarum Cathedralis Constantiensis, nec non Collegiæ S. Pauli Wormatiensis respectivè Decanus, & Canonicus; consecratur in Episcopum Anno 1711. Romæ. Obiit Wormatiæ Anno 1713. die 17. Martii Sepulturam natæ apud PP. Carmelitas.

JOANNES BAPTISTA GECGG

EPISCOPUS TRAPEZOPOLITANUS.

Fuerat simul Ecclesiarum S. Pauli Worm. nec non monasterii Eyffliæ, respectivè Præpositus, & Decanus. Obiit Anno 1730.

JOANNES ANTONIUS WALLREUTHER

EPISCOPUS SAREPTANUS.

Ritu Solemni consecratus fuit Wormatiæ Anno 1731. die 22. Aprilis. Vir omni laude dignus, quem fata præpropere eripuerunt Anno 1734. die 16. Januarii.

CAPUT VI.

Syllabus Canonorum majoris Ecclesiæ Worm.
quotquot eorum ex litteris, seu & monumentis sepulchralibus
eruerè licuit, Ordine Alphabetico digestus.

Adelhun	- -	Henricus de	- -	1213
Adelsheim	- -	Godefridus de	- -	obiit 1505
Alben	- -	Georgius de	- -	ob. 1552
Alzen five Alzeja	- -	Bertoldus de	- -	1281
	- -	Joannes de	- -	ob. 1470
Aschenbruch	- -	Joan. Franciscus ab	- -	ob. 1613
Ast	- -	Ludovicus ab	- -	1441
Aubach	- -	Herman. Lothar. ab	- -	1719
Bachenstein	- -	Joannes de	- -	1457
Barthenheim	- -	Waltl. de	- -	1363
Bassenheim vid. Walpot.				
Bechelingen	- -	Conradus de	- -	1386
Belle	- -	Wigandus de	- -	1364
Berge	- -	Conradus de	- -	1263
Bettendorff	- -	THEODORICUS de	- -	1552
	- -	fit Ep. Worm.	- -	
	- -	Anselm. Frider.	- -	adhuc Superstes.
Bevern	- -	Arnoldus	- -	1381
Bibra	- -	Arnoldus de	- -	1387
	- -	Laurentius	- -	1491
Bilenstein	- -	Henricus de	- -	1240
	- -	Merboto de	- -	1267
Bogel	- -	Theodoricus	- -	1411
Bolandia	- -	Henricus de	- -	1317
Boppardia dicti Beyer	- -	Albertus de	- -	1208
	- -	Burcardus	- -	1224
	- -	Joannes	- -	1338
	- -	THEODORICUS	- -	
	- -	fit Ep. Worm.	- -	1360
	- -	Remboldus	- -	ob. 1364
Brandt	- -	Fridericus a	- -	1596
Braunsperg	- -	Wilhelmus à	- -	ob. 1615
Breidebach	- -	Otto de	- -	1480
Brindt ab Horcheim	- -	Thomas	- -	ob. 1667
				Came-

Camerarij a Wormatia dicti a Dalberg.		JOANNES fit Ep. Worm.			1482
		Fridericus			ob. 1520
		Balthasar			1513
		Joachim			ob. 1532
		Wolfgangus			1562
		Frider. Diether.			ob. 1644
		Joannes. Francisc.			ob. 1671
		Philipp. Eberhard.			1679
		Joannes. Philipp.			1680
		Philipp. Wilhelm.			ob. 17..
Carben		Philippus de			ob. 1585
Clapis		Petrus. Antonius de			1511
Crantz de Geispoltzheim		Jacobus Samson			ob. 1636
Cratz de Scharffenstein		Joannes. Bertoldus			ob. 1598
		PHILIPPUS fit Ep. Worm.			1604
		Hugo			ob. 1619
		HUGO-EBERHARDUS fit Ep. Worm.			1652
Croneberg		EBERWINUS fit Ep. Worm.			1299
DAun aliàs Duna		RICHARDUS fit Ep. Worm.			1257
		HENRICUS fit Ep. Worm.			1318
		Theod. Nicolaus			1572
		Hermannus			ob. 1605
		Emericus			ob. 1620
		Wilhel. Theodoric.			ob. 1622
Ders		Deinhardus à			ob. 1382
		Joannes			1389
		EKKARDUS fit. Ep. Worm.			ob. 1405
		Henricus			ob. 1411
		Ekkardus			ob. 1431
		Ekkardus			ob. 1468
Dienheim		Eberhardus à			1567
		Fridericus			1547
Domneck		FRIDERICUS fit. Ep. Worm.			1426

E Bestein	<i>Conradus</i> de	-	-	-	1263
Efferen	<i>Henricus</i> ab	-	-	-	1588
	<i>WILHELMUS</i>				
	fit Ep. Worm.	-	-	-	1604
Elter	<i>Franciscus</i> ab	-	-	-	1650
Eltz	<i>Adolfus Frid.</i> ab	-	-	-	ob. 1715
Elwangen	<i>Cuno</i> ab	-	-	-	1233
Erlestat	<i>Adolfus</i> ab	-	-	-	1200
Ernberg	<i>Henricus</i> ab	-	-	-	ob. 1515
Erpach Pincernæ	<i>GERLACUS</i>				
	fit. Ep. Worm.	-	-	-	1329
	<i>Henricus</i>	-	-	-	1330
	<i>Conradus</i>	-	-	-	ob. 1482
F Aust de Stromberg	<i>Franciscus Ludovicus</i>	-	-	-	1653
Fleckenstein	<i>Wolframus</i> de	-	-	-	1313
	<i>Joannes</i> de	-	-	-	1397
	<i>JOANNES</i>				
	fit Ep. Worm.	-	-	-	1410
	<i>Michael</i>	-	-	-	ob. 1514
Flersheim	<i>Philippus</i> de	-	-	-	ob. 1552
Franckenstein	<i>Wippo</i> de	-	-	-	ob. 1460
	<i>Joannes Richard.</i>	-	-	-	1672
	<i>JOANNES - CAROLUS</i>				
	fit Ep. Worm.	-	-	-	1683
Frentz	<i>Sigismundus à</i>	-	-	-	ob. 1715
G Emmingen	<i>Vriel</i> de	-	-	-	1482
	<i>Georgius</i>	-	-	-	ob. 1511
	<i>Erpho</i>	-	-	-	ob. 1520
Geroltsheim	<i>Jacobus</i> de	-	-	-	1362
Ginnich	<i>Hugo - Otto à</i>	-	-	-	1625
	<i>Max. Henricus</i>	-	-	-	1700
Gifenberg	<i>N</i>	-	-	-	17..
Greifenclaw de Volrati	<i>GEORG - FRIDERICUS</i>				
	fit Ep. Worm.	-	-	-	1616
Groschlag	<i>Henricus</i> de	-	-	-	1355
	<i>Franciscus Rudolphus</i>				adhuc superstes.
Guttenberg	<i>Wilhelmus Ultricus</i>				adhuc superstes.
H Ambach	<i>Jacobus</i> de	-	-	-	ob. 1419
Hanawer de Babenhufen	<i>Reinhardus</i>	-	-	-	ob. 1529
Hafflæ Landgrav	<i>Hermannus</i>	-	-	-	1480

Hatstat

EPISCOP. WORMATIENSIS. 103

Hatstat	-	-	Joannes de	-	-	ob. 1486
Hatzfelt	-	-	Joannes ab	-	-	1572
Hauben	-	-	Joannes - Ernelus ab	-	-	ob. 1677
	-	-	Joannes Lothar.	-	-	ob. 1723
Heimesdorff	-	-	Arnoldus	-	-	1362
Helmstat	-	-	Reinhardus de	-	-	1426
	-	-	Ulricus	-	-	1484
	-	-	Petrus	-	-	1543
Henresheim	-	-	Joannes de	-	-	1568
Hentefsheim	-	-	Joannes de	-	-	1562
Hentschuesheim	-	-	Joannes de	-	-	1565
Heppenheim diēt. Saal	-	-	Andreas	-	-	ob. 1568
	-	-	Joannes	-	-	ob. 1672
Hetttersdorff	-	-	Franciscus - Rudolfus	-	-	ob. 1730
Hilcken à Lorch	-	-	Joannes	-	-	ob. 1577
Hildesheim	-	-	Siffridus	-	-	1324
Hirsuti Comites	-	-	EBERHARDUS	-	-	
	-	-	fit Ep. Worm.	-	-	1257
	-	-	FRIDERICUS	-	-	
	-	-	fit Ep. Worm.	-	-	1277
Hirtzberg	-	-	Eberhardus	-	-	1216
Hirtzhorn	-	-	Eberhardus ab	-	-	1337
Hoheneck	-	-	LANDOLFUS ab	-	-	
	-	-	fit Ep. Worm.	-	-	1234
	-	-	Anselmus - Franciscus	-	-	ob. 1704
	-	-	Joannes Adam	-	-	ob. 1731
	-	-	Franciscus - Jacobus	-	-	
	-	-	Joannes - Philippus	-	-	adhuc superstites
	-	-	Wildricus - Marfilus	-	-	
Hohenfelt	-	-	Franciscus Carolus ab	-	-	adhuc superstes
Hohenstein	-	-	Joannes de	-	-	ob. 1558
Holdingshausen	-	-	Fridericus ab	-	-	1568
Horneck	-	-	Wernherus de	-	-	1257
Horst	-	-	Henricus ab	-	-	1584
Huchelnheim	-	-	Conradus	-	-	1419
Ingelnheim	-	-	Gisilbertus de	-	-	1354
Kettler	-	-	Christoph. Jodocus de	-	-	adhuc superstes
Knebel à Katzenelnbogen	-	-	Ludovicus	-	-	1562
	-	-	Franciscus Lotharius	-	-	adhuc superstes
Krawel de Dramsfelt	-	-	Mensio	-	-	1461
Krieg de Geispitzheim	-	-	Joannes	-	-	1462
	-	-		-	-	Laden

L Adenbaum	Joannes de	1426
-	Joannes Ernolfus	ob. 1491
Laenstein	Conradus	ob. 1497
Lapide, <i>alias</i> Stein	Otto de	1449
-	Georgius	ob. 1451
-	Wolfg. Ernestus	1663
Laudenberg	Jacobus de	ob. 1424
-	Joannes	ob. 1476
Laumersheim	Joannes à	1332
-	Joannes	1451
Leéroth Comes.	Franciscus Adam	adhuc superstes.
Leiningen Comites	Fridericus	1329
-	Fridericus	1351
-	Joannes	1354
-	Egino	1382
Lerch à Dirmstein	Michael Caspar	ob. 1674
Lewenstein	Wernherus de	1283
-	Wolframus	1382
Liebenstein	Wernherus à	ob. 1301
Lichtenstein	Gerardus	1281
Linden	Ortvvinus de	1382
-	Conradus	1398
Lutra	Eberhardus de	1267
M Arcka	Engelbertus à	1298
-	Adolfus	1313
Meckenheim	Theodoricus de	1335
Meinberingen	Wernherus de	1281
Meinkemer,	Wernherus de	1300
Memmingen	Rabanus de	1450
Mentzingeti	Rabanus de	ob. 1470
-	Philippus	ob. 1538
Mettermich	Emericus à	1625
-	Franciscus Wolfg. de Molenarck	ob. 1690
Metzenhausen	Joannes Wilhelmus à	1625
Monsheim	Arnoldus de	1300
-	Conradus	ob. 1329
-	Jacobus	1372
-	Fridericus	1394
Moro	Wernherus de	1237
-	Conradus	
-	Henricus	
-	Emicho	1271
-	Meinhardus	1279
-	Berlevvinus	
	Mohr	

EPISCOPI WORMATIENSIS. 105

Mohr de Waldt	-	Wolff. Eberhardus	-	ob. 17 ..
Morsheim	-	Fridericus de	-	ob. 1363
	-	Joannes Cuno	-	1562
Mulalben	-	Carolus de	-	ob. 1607
Munch de Rosenber	-	Joannes	-	ob. 1487
Nagel a Dirmstein	-	Christophorus	-	1583
Nesselroth	-	Philippus Wilh. de	-	1650
Neiwenburg de Montemar	-	Joannes	-	1451
Neyperg	-	-	-	1544
	-	Georgius de	-	ob. 1557
Nitensheim	-	Gerbodo de	-	1213
Nix de Hohenack	-	Joannes	-	1454
Nothaft	-	Joannes Emeranus	-	1562
Oberkeim	-	Petrus de	-	ob. 1443
Oberstein	-	Wolff. Ernestus de	-	1653
Opelsheim	-	Conradus de	-	1420
Oppenheim	-	Nicolaus de	-	1354
Orsbeek	-	Wernherus de	-	ob. 1613
Pappenheim	-	Herboldus de	-	ob. 1417
Ramstein	-	Petrus Albertus à	-	1650
Randeck	-	Joannes de	-	1343
Rasselt	-	Arnoldus de	-	ob. 1573
	-	Willibrandus	-	ob. 1583
	-	Wigandus	-	1586
	-	Bitterus	-	ob. 1604
Rawenspurg	-	Bertholdus de	-	1349
Richenbach	-	Joannes de	-	1283
Riedt	-	Job de	-	1474
Rippur	-	Conradus de	-	1213
	-	REINHARDUS	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1503
	-	Reinhardus	-	ob. 1541
Rode de Dirmstein	-	Jacobus	-	1346
	-	Sigilo	-	1354
	-	Sigilo	-	1396
Rodenstein	-	Georgius à	-	ob. 1464
	-	Eberhardus	-	1461
	-	PHILIPPUS	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1595
	-	GEORG. ANTON.	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1629

HIST. WORM. TOM. I.

O

Roll

Roll in Bernaw	-	Joseph. Antonius de	-	adhuc superstes
Rollingen	-	Jacobus de	-	ob. 1676
Rorbach	-	Theodoricus de	-	1335
Rosenau	-	Lucas à	-	ob. 1531
Rudesheim	-	Ditmarus de	-	1355
	-	Rudolfus	-	1444
Rutlingen	-	Rudolfus de	-	1248
Sachsenheim	-	Georgius ac	-	ob. 1500
Sarbrücken Comites	-	HENRICUS de	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1217
Schaffart	-	Fridericus de	-	1396
Schluchter de Erffenstein	-	Antonius	-	ob. 1535
Schmutzel de Dirmstein	-	Henricus	-	1196
Schöneberg	-	Sigisfridus de	-	ob. 1309
	-	Arnoldus	-	1311
	-	Otto	-	1343
	-	Otto	-	1394
	-	Wilhelmus	-	ob. 1571
	-	GEORGIUS	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1580
Schönfels	-	LUFOLDUS de	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1196
Schöneck	-	SEMON de	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1283
	-	EMERICUS	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1308
	-	CUNO	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1319
	-	Hermannus	-	1339
Selbolt	-	Arnoldus de	-	1200
Siberg	-	Wimandus de	-	1445
Sickingen	-	Joannes de	-	1429
	-	Conradus	-	1445
	-	REINHARDUS	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1446
Sobernheim	-	Joannes de	-	1426
Soëtern	-	Philipp. Christoph.	-	1562
Specht a Bubenheim	-	Joannes	-	ob. 1524
Sporo	-	Conradus de	-	1208
Starkenbergh	-	Wernherus de	-	1274
Stega	-	Willecho de	-	1343
Steinach	-	CONRADUS de	-	
	-	fit Ep. Worm.	-	1151
	-		-	Stern-

EPISCOP. WORMATIENSIS.

107

Sternberg	CONRADUS		
	fit Ep. Worm.		1171
	Petrus		1354
	Roricus		1356
	Petrus		1394
	EBERHARDUS		
	fit Ep. Worm.		1426
Stockheim	Fridericus de		1273
	Conradus		1273
	Wilhelmus	ob.	1532
Swalbach	Wolpertus de		1568

Truchses de Bönnersfelt	Laurentius	ob.	1544
Treyffa	Ditmarus de		1445

Udenheim	Henricus de		1382
Ulwer de Ottweiler	Philippus		1571
Utzlinger	Joannes ab		1479
Venningen	Egeno de		1382

Wachenheim	Giselbertus		1300
	Joannes		1368
	Siffridus		1435
Wahlen	Ditmarus de		1375
Walheim	Titzmannus de	ob.	1401
Walpott in Bassenheim	Franciscus Caspar		1650
	FRANCISCUS EMERICUS CASPAR		
	fit Ep. Worm.		1679

	Franciscus Hugo	ob.	1711
Walterdorff	Godefridus de		1567
	Joannes Ludovicus		1622

Wambold	Anton. Casimir.		1697
	Anselm. Casimir.		1721

Waspersperg	Joannes de		1620
	Petrus Ernestus	ob.	1653

Wafen	Osvaldus de	ob.	1482
-------	-------------	-----	------

Wattenheim	Joannes de		1454
------------	------------	--	------

Weißenberg	Joannes de		1283
	Joannes de		1394

Werstadt	Joannes de		1382
----------	------------	--	------

Wettin	Otto de		1366
--------	---------	--	------

Wiedt ab Amecke	Philippus		1658
-----------------	-----------	--	------

HIST. WORM. TOM. I.

O 2

Wilt.

Wiltperg	Antonius de	1567
	Carolus	ob. 1583
	Joannes Philippus	ob. 1596
	Jacobus	ob. 1605
	Joachimus	ob. 1621
Wimpffen	Conradus de	1329
Wingarten	Hermannus de	1387
Winheim	Joannes de	1482
Witfatt	Bertholdus de	1446
Wolveskeel	Nibelungus	1216
	Conradus	1239
Wulfeld	Zeno de	1596
Zigenhain	Otto de	1405
Zu Rhein	Joseph. Bened.	
	Wilhelm. Jacobus	adhuc superstites.

ECCLE.

ECCLESIAE COLLEGIATÆ.

~~~~~

I.

Ecclesia Collegiata S. Cyriaci in Neuhausen.

Haud procul Wormatiâ, secus viam publicam, quæ abinde ducit Moguntiam, Regium olim viscebatur Palatium, quod cum in Ecclesiam Divo Martyri DIONYSIO sacram aliquando convertisset DAGOBERTUS; pium Regis hujus zelum æmulatus SAMUEL Wormatiensium Episcopus, locum novis structuris ac ædificiis Anno DCCCXLVII. a se ornatum, insigni insuper Canonicorum Collegio adauxit; quin & allatis Romæ Sancti CYRIACI Martyris Reliquiis, novum per eas patrociniū eidem conciliavit. Hinc passim NOVA-DOMUS, seu NOVA-CASA, vulgo NEW-HAUS dici coëpit, nomenque hoc constanter deinceps retinuit, etiam in Sigillo Capituli expressum, ubi circum S. Martyris effigiem sequens hæc legebatur inscriptio:

Est nova digna domus, regit hanc Sanctus Cyriacus.

Ne autem deductum à principio totius foundationis ordinem fera fortassis ignoraret posteritas, providi majores, versus sequentes, rudi stylo, prout ea ferebant tempora, elaboratos in fronte Templi existare voluerunt:

*Regalis quondam Solii memorabilis Aula,
Jam Cyriace nova sum Tibi digna Domus,
Qua felix recubans, celebres reſurus habenas,
Hic tranquilla tuis Osibus esto quies;
Te prior anteibat Ariopagita Patronus,
Nunc ambo ætherea plaudite nube pares.*

Magna deinceps loco celebri inhæsit Sanctitas, ac Religio, ut vелеx uno illo instrumento colligimus, quod sic habet:

„ Ego ARNOLDUS Dei gratia Episcopus Wormatiensis. Noverit „ omnium Christi Fidelium tam præsentium quam futurorum universitas, „ qualiter Domino nostro Jesu Christo in perpetuum regnante & me, licet „ indigno, sedi Wotmatiensi præſidente; quod Nobilis & Libera Domina, „ FULMUDIS nomine, cum esset annis multis paralyſi obſtricta, & omnium „ membrorum usu & vigore destituta, Nuhufæ in Ecclesiam, in qua bea- „ tissimi CYRIACI Martyris & Levitæ corpus requiescit, manibus Famulan-
O 3 tum

„tium est perlata, & ibidem per merita, & intercessionem præfati Martyris
„& Levitæ a Deo misericorditer sanitati est restituta —

„Acta sunt hæc NUHUSÆ Anno Dom. Incar. MXLIIII. Indiæ. II.
„Regnante, & in præterito Triumphante prælio HENRICO III. Rege. Ord-
„nationis nostræ primo.

His, aliisque insignibus miraculis permoti, præter Vulgus, ipsi quoque Re-
ges, ac Imperatores, Locum eundem variis donis locupletarunt: multa enim
Prob. 9. sunt, quæ LUDOVICUS Franciæ Orientalis Rex Anno DCCCLXIX. illuc
contulit; nec minor Succellorum ejus ARNOLFI, LUDOVICI, & CONRADII in
Prob. 13. 16. hoc pietas fuit, ac munificentia; siquidem utramque affatim testantur eorun-
& 52. dem diplomata. Sic potenti, si non semper liberali, manu, eidem *Regali Ec-
clesiæ* per omnia subvenire ex subsequenti Imperatoribus, seu Regibus, re-
liquis, notanter WENCESLAUS & SIGISMUNDUS; prior Annis MCCCXCI.
Prob. 278. & MCCCXCVIII. alter Anno MCCCCXV. tum & MAXIMILIANUS hujus
nominis primus, qui Martyris Cyriaci corpus & ossa Anno MCCCXCIV. cor-
am veneratus, sacri loci incolas, Regia sua Tuitione dignos censuit, eosque
Prob. 279. haud diu post novis honoribus ac privilegiis extulit; factum probante, nec non
per speciale præceptum roborante ipso etiam CAROLO V. Cæsare Anno MDXXI.

Talis, immo major fere in cunctis existit Episcoporum Wormatiensium erga
eandem hanc Neuhausenfem Ecclesiam caritatis affectus, eam enim, ceu Filiam
primogenitam, paternè complectentes, quemadmodum reliquis antefere non
Prob. 10. dubitarunt, sic benignius tractare, ac fovere destiterunt nunquam, cujus rei
104. testem vel ex pluribus adducimus cartam sequentem:

„Ego Peccator ADELBERTUS, Dei gratia, Episcopus Wormatiensis,
„Anno Ordinationis meæ XXXVII. manu mea propria firmissime reddidi Col-
„legio S. CYRIACI Nuhusæ Christo famulanti, villam Larlewersheim cum
„omni utilitate, agris, vineis, pascuis, quæ Prædecessorum meorum neglig-
„tia & quorundam detestabili, plurimis annis ablata est violentia —

„Hæc Traditio facta est a me, suggerente mihi, & supplicante ADEL-
„BERTO Cancellario Regio supradicti Nuhusensis loci Præposito Anno Incar-
„nationis Domini MCVI. Anno I. gloriosissimi Regis HENRICI V.

Verum hæc tot, tantorumque Præfulum indefinens sollicitudo non obstitit
quominus insigne illud Canoniconum collegium multimodis fatis ac adversi-
tatibus fuerit obnoxium, præsertim ex parte Civium Wormatiensium, qui
ob duplicem cladem eidem jam olim impune illatam, insolentiores facti,
locum integrum Anno MCCCLXXXVI. ferro & flamma deleverunt; dein
gravi sumptu instauratum in novos cineres & favillas coniecit Anno
MCCCCLX. Comes de GLICHEN, qui durante exitiali illo Moguntino dissi-
dio, partes DIETHERI YSENBURGICI, adversus NASSOVIIUM sectabatur;
denique Palatinus Elector FRIDERICUS Anno MDLXV. die IX. Maji Fun-
dum ipsum simul cum Ecclesia, ac attinentis universis, absorpsit, & abavi-
to Wormatiensium Episcoporum Dominio violentè avulsam, in suam rede-
git potestatem. Pulsi sedibus suis Canonici, dum simul in vincula trahun-
tur, Sanctissimi Patroni sui Cyriaci corpus, ex prædatorum manibus felici-
ter recuperatum, Stephano Holzapfel, Episcopi Wormatiensis, in Spiri-
tualibus tunc Vicario Generali custodiendum committere, sequenti hac ad
eum perscripta cedula:

„Præ-

„Præciosissimum Ecclesiæ nostræ Thesaurum ad Te mittimus, quem
„Tibi unice commendamus. Tuæ porro dignitatis erit & fidei, venerabiles
„illas S. CYRIACI Martyris Christi reliquias, per tot sæcula hic custoditas,
„& a nostrorum nemine annis jam XLV. inspectas, religiose & intemeratè
„conservare.

Graves interea Querelæ super perpetrato spolio deserebantur ad Cæsarem, quæ cum Anno MDLXVI. Augustæ in Comitibus discussæ fuissent, unanimi procerum voto decreta est restitutio. Ast eam continuè elusit Palatinus, resque post sæcula propè duo præterlapsa, eo tandem devenit, ut Neuhusam recuperare licuerit, dummodo æquivalens cederet Palatino. Nam frustra fuit, quod jam antea, durante scilicet tricennali bello, GEORGIUS FRIDERICUS se in loci illius possessionem reintromiserat, eundemque mensæ suæ Episcopali ab URBANO VIII. pontifice, Anno MDCXVI. obtinuerat incorporari. Transactio itaque Anno MDCCVIII. juxta conditiones præscriptas, inita, rediit tandem Nuhusa in pristinum Dominum, ostentatque hodie insigne pietatis opus, Orphanotrophium videlicet, quod Reverendiss. ac Sereniss. Principem FRANCISCUM LUDOVICUM Electorem Moguntinum, itemque Worm. quondam Episcopum, fundatorem agnoscit munificentissimum.

SERIES PRÆPOSITORUM

ADOLANDUS.

Hanc varia MSS. Chronica memorant vixisse circa Annum 805. insignemque Evangeliorum Codicem manu exarasse propriâ.

WOLFRAMUS.

Subscriptus reperitur ad Annum 1044. in charta donationis piæ ejusdam matronæ Fulmudis nomine.

SIGEBOTO.

Testis occurrit in litteris Adalberti Episcopi pro Eccles. Colleg. S. Andree Anno 1068.

ALBERTUS.

Præposituram gessit Anno 1106. dein ad Moguntinam Cathedram promotus.

GRAMMOLINUS, aliàs GRAMLIB.

Memoratur Anno 1127. in litteris Clientelaribus Conradi Comitis de Louffentum & in charta quadam Buggonis Episcopi ad Annum 1137.

GUMPERTUS.

Testis adhibitus in Notitia Buggonis Episcopi pro fundatione Coenobii Schonaugiensis Anno 1142.

CON-

CONRADUS I.

Intervenit cuidam contractui quem Schonaugienſis Abbas Anno 1152. cum Heilmanno milite iniit.

LUPOLDUS.

Ejus mentionem facit diploma Friderici I. Imp. Anno 1173. editum Wormatiæ. Videturque idem cum eo qui poſtmodum Wormatiensẽ Cathedralẽ conſcendit.

VOLPERTUS.

Donationem prædii Oppawe Schonaugienſi Monaſterio factam Anno 1196. per Henricum Pal. Comitẽ, ſuo quoque teſtimonio roborat.

CONRADUS II.

Volpertum in munere excepit, ſiquidẽ jam occurrit ad Annum 1198. in contractũ emptitiõẽ quem Schonaugienſes fecerant de prædio in Lochcim.

HENRICUS ex Comitibus SARAPONTI.

Prob. 104. Eccleſiæ ſuæ Neuhuſenſis benefactor, inſignis ut conſtat ex litteris Lupoldi Epifcopi ad Annum 1212. Electus poſtmodum in Epifcopum Wormatiẽſem.

STEPHANUS I.

Henrico in præpoſitura Neuhaufenſi datus Succellor, memoratur in diverſis chartis ab Anno 1224. uſque in Annum 1242.

CONRADUS III. a THAUN.

Stephano ſurrogatus, haud diu poſt Spirenſem Cathedralẽ conſcendit.

EBERHARDUS I. ex Comitibus HIRSUTIS.

Hic pari cum prædeceſſore ſuo fortuna electus fuit in Wormatiẽſem Epifcopum, cui dignitati etiam immortalis eſt.

STEPHANUS II.

Ex Comitibus Saraponti.

Vacantẽ, ex promotione Eberhardi, præpoſituram obtinuit; morte ſublatus Anno 1263.

GERHARDUS.

Stephani Succellor, occurrit in litteris Eberhardi Epifcopi, quibus Anno 1266. Eccleſiam parochialem in Edingen donat Capitulo ſuo majori Wormatiẽſi.

EBER-

EBERHARDUS II. de STRALENBERG.

Hujus mentionem faciunt litteræ Schonaugiensium super acquisitione prædii Hermanni de Lautenburg, facta Anno 1284. in Cathedram Wormatiensem sublimatus Anno 1296.

BERLEWINUS.

In Eberhardi locum, ac dignitatem a Neuhaufensibus electus, obiit circa Annum 1303.

JOANNES I. de RANDECK.

Berlewinum excepsisse videtur, ac ætatem cum dignitate etiam usque ad Annum 1343. produxisse.

HERMANNUS de SCHÖNECK.

Canonicus Mogunt. ac simul Wormatiensis Joanni successit, adhuc superstes Anno 1345.

WOLFRAMUS de LEWENSTEIN.

Reperitur subscriptus in contractibus Annis 1360., & 1382. initis.

JOANNES II. de FLECKENSTEIN.

Occurrit ad Annum 1397. in litteris Emphiteuticis.

GERARDUS BRANT.

Daventria oriundus; obiit Anno 1437. die 21. Maji.

JOANNES III. de WYNHEIM.

Vixit Anno 1449. videturque Gerardo fuisse surrogatus.

BERTHOLDUS de LORICH.

Præpositi munus gessit Annis 1492. & 1497.

ITELIUS DRUTWIN.

Juris utriusque Doctor, Anno 1524. superstes.

MICHAEL GILLIS.

A Carolo V. Cæsare diversa obtinet privilegia Anno 1537.

JACOBUS BONSTIEL.

Hujus mentionem faciunt litteræ Anni 1564. nec post eum alius nobis occurrit in ea dignitate Successor.

S E R I E S   D E C A N O R U M .

B E R N H E L M U S .

Testis adhibitus in litteris Buggonis Episcopi Annis 1137. & 1140.

W O R T W I C U S .

Memoratur in diplomate Friderici I. Imp. Anno 1173. Wormatiæ edito.

W O L C N A N D U S .

Conradi Archipræfulis Mog. ordinationi in favorem Eccles. S. Pauli Wormatiæ factæ Anno 1194. subscribit.

W I C R A M U S .

Wolcnandum excepit, ut conjicimus ex litteris Lupoldi Episcopi de Anno 1196. ut & 1198. quibus testis intervenit.

J O A N N E S I .

Occurrit ad Annum 1227. quo Henrici Episcopi piam quandam dispositionem suo calculo probat.

C O N O .

Intervenit amabili compositioni Anno 1239. cum Schonaugiensibus initæ.

B I L L U N G U S   d e   K A R L B A C H .

Ejus mentio fit in litteris Anni 1367. adhuc superstes Anno 1384. quo Cleri secundarii cum Primario unionem suo quoque suffragio firmat.

H E I L M A N N U S .

Per Instrumentum authenticum Ann. 1391. publice declarat: Rivum, dictum *die Pfraun*, ejusque decursum, a fonte suo prope Pæstlikheim, usque ad pontem lapideum qui Moguntiam itinerantibus occurrit, ad Ecclesiam Neuhaufensem spectare; ejusque latitudinem ab una ripa ad aliam, pedum esse XIII.

J O A N N E S I I .   d e   W A C H E N H E I M .

Vixisse reperitur Anno 1410. Adhuc superstes Anno 1414.

J O A N N E S I I I .   d e   W Y N H E I M .

Decani munere functus est Anno 1451. quo tempore ejusdem nominis alius, loci erat Præpositus.

P E T R U S   S C H I R M E R .

Videtur Joanni datus Successor sub Annum 1463.

II. E-

II.

Ecclesia Collegiata S. Petri, Wimpinæ.

CROTOLDO, quem inter primos Ecclesiæ Wormatiensis Episcopos referunt, loci Wimpinæ interioris, ad Nicrum positi, instauratio passim tribuitur, postquam is Anno CCCCLI. ex Hunnorum irruptione devastatus fuisset, quemadmodum id alibi fusc recitavimus. Nec hic stetit Præfulus ^{Vind. litter.} optimi ac piissimi cura, sed ut erat animo cœlestibus desideriis inflammato, ^{collect. II.} Ecclesiam, in honorem Divi PETRI Apostolorum principis, a se ibidem re- ^{pag. 17.} center constructam, amplo XII. Canonicorum collegio decoravit, addito ^{& seqq.} Præposito, cui, quâ Archidiacono, parerent Parochi universi ab Heidelbergâ fursum usque ad ultimos diœcesis suæ fines, quin & in perpetuæ subjectionis hujus signum, eos semel quotannis illic comparere voluit, prout id vetus testatur notitia, quam hîc subijcimus:

„ Hæc sunt nomina villarum, quæ tenentur singulis Annis feria II. in „Festo Pentecostes ad Ecclesiam Wimpinensem Cereos deportare, & duo „Sacrificia ad quodlibet Altare ponere. Est autem Sacrificium tale: Caseus, „panis in valore unius Hall. & II. Hallenses.

HELMSTAT, utraque villa.

BIBERACH.

MASSEBACH.

BONVELT.

SUEIGERN.

SLICHTERN.

GROSSEN-GARTACH.

NEKKER-GARTACH.

BECKINGEN.

Auxerunt deinde Ecclesiæ hujus census & vestigalia, Divinumque in ea cultum haud parum promoverunt exieris Crotoldi, in Wormatiensi sede, Successoribus nonnulli, præsertim ARNOLDUS, & ADALBERTUS, quorum prior villas duas, Bleginger videlicet, & Sletbach simul cum earum attinentiis, alter plenarium auro dolatum nec non magnam partem Sylvæ, re- ^{Vid. Necrolog. Wimpin. in Vind. collect. III.} jecti sunt donasse. At, postquam injuria temporum pristinus loci honor defluxisset, non minorem in eo reparando laudem promeruisse cum WERNHERO de HORNECK Præposito, RICHARDUS de DITENSHEIM Decanus, & qui hunc aliquando in dignitate excepit BURCHARDUS de HAL- LIS; eorum siquidem cura, ac vigilantia, factum est, ut non modo universa Templi fabrica novum splendorem acceperit, sed & Canonicorum in eo numerus usque ad XVIII. excreverit.

Prob. 165.
& 181.

Certe quantis deinceps honoribus ac privilegiis, eandem hanc Wimpinensem Ecclesiam ipsi quoque Reges ac Imperatores affecerint, testantur variorum diplomata, quorum antiquiora duo, unum a RUDOLFO Anno MCCLXXXI. alterum ab ADOLFO Anno MCCXCV. emanata, integre in Codice Probationum retulimus, reliqua vero, juxta eorundem mentem, pro temporum diversitate ac rerum indigentia, concessa, hic ordine recensuisse sufficiat. Primum est HENRICI VII. Regis datum Coloniae Anno MCCCX. die IV. Kalend. Januarii. Alterum FRIDERICI dat. Wimpinae Anno MCCCXX. die XIV. Kalend. Decembris. Tertium LUDOVICI IV. Imp. dat. Francofurti Anno MCCCXXXI. in vig. Nativit. Domini. Quartum debetur CAROLO IV. Imp. dat. Anno MCCCLVIII. per quod inter cetera, etiam amicabilem compositionem, quam Canonici cum Civibus jam alias, Anno videlicet MCCC. inierant, confirmat. Quintum indulgit WENCESLAUS Rex Norimbergae Anno MCCCLXXVIII. Sextum SIGISMUNDUS Basileae Anno MCCCCXXXIV. die X. Martii. Septimum a CAROLO V. Imp. emanavit dat. Spirae Anno MDXLIII. die XXVII. Maji. Octavum concessit MAXIMILIANUS Augustae Vind. Anno MDLXVI. Nomen RUDOLFUS II. Viennae Anno MDLXXVIII. die IX. Maji. Decimum ac postremum MATHIAS Imp. Ratisbonae Anno MDCXIII. die XVI. Octobris.

Verum omnibus illis patrociniiis non obstantibus, multas Equestris hae Ecclesiae adversitates sustinuit, quae & numerum praebendarum sensim minuerunt, & Praepositurae redditus in totum dissiparunt. Hinc a multo tempore suppressa manet haec dignitas.

SERIES PRÆPOSITORUM.

RUODPERTUS.

Inter Testes occurrit qui editam Anno 1068. Adalberti Episcopi pro Ecclesia S. Andreae ordinationem suo suffragio firmarunt. Hunc videntur exceperisse, incertum tamen quo Anno ac ordine, Bubo Wolcknandus, & Rudigerus, qui velut totidem Benefactores Necrologio inscripti reperiuntur.

SIGIFRIDUS I.

Hujus mentionem facit charta Buggonis Episcopi Worm. per quam Anno 1141. Parochiam in Hocheim Capitulo S. Andreae Worm. incorporat. Adhuc superstes Anno 1158.

LUFOLDUS.

Hunc posteritati commendarunt grati Wimpinenses, edita sequenti Notitia.

„ Nos WIMPINENSIS ECCLESIAE CANONICI, significamus cunctis
„ tam praesentis, quam futuri aevi fidelibus; qualiter Dominus LUFOLDUS,
„ Praepositus noster, mediante avunculo suo venerabili Wormatiensis Eccle-
„ siae Episcopo CUNRADO, pro remedio animae suae, suorumque, nobis,
„ ad instar Sanctae Matris nostrae Wormatiensis Ecclesiae, perpetuo jure con-
„ cellit, ut Praebenda nostra, post obitum unius cujusque nostrum, per
„ „ Annum

„Annum cedat in usum quemcumque Frater moriens constituerit.
 „Acta est autem hæc sollemnis Traditio Anno Incar. Dom. MCLXXV.
 „Indict. IX.

SIGEFRIÐUS II.

Memoratur Anno 1191. in charta Sigehardi Abbatis Lauresheimensis pro Schönaugia.

DIETHERUS.

Testis adhibetur in diplomate Henrici Abbatis Laurisheimensis pro Scho-naugia Anno 1224. tum & in alijs ejusdem litteris Anno 1229. inscriptus Necrologio ad diem VI. Kal. Septemb. tanquam benefactor, siquidem con-tulerat Ecclesiæ suæ inter alia, vineam unam in Oltenheim, & Domum seu curtim in Hirlespach.

WERNHERUS I. de HORNECK.

Hic quoque Annis 1254. & 1260. multas utilitates & commoda Ecclesiæ suæ reperitur procurasse; quæ inter Jus patronatus in Helmstat & Aglasters-hausen recensetur. Fuerat simul Decanus Ecclesiæ Spirensis, ut ex litteris Anni 1258. constat.

PETRUS I. de MUR.

Quædam in favorem Ecclesiæ suæ rite disponit Anno 1263.

WERNHERUS II. de HORNECK.

Simul Præpositus Spirensis. Vir eximie pietatis, ac munificentie, qui in hac sua Wimpinensi Ecclesiâ Præbendas IV. de propriis bonis fundavit Anno 1274. inscriptus Necrologio ad diem V. Kal. Octobris.

WERNHERUS de ALEFELT.

In Horneckii locum ac dignitatem surrogatus circa Annum 1275. Obiit Anno 1278. die 20. Decemb.

DIETHERUS de HELMSTAT.

Ex Decano in Præpositum electus, condit ac simul dotat Oratorium S. Catharinæ aliaque Ecclesiæ suæ beneficia præstat. Ereptus è vivis Anno 1299.

HENRICUS de DUNA.

Dietheri Successor; postmodum ad Insulas Worm. promotus fuit Anno 1318.

ENGELHARDUS de WINSBERG.

Henrico surrogatus, vitam usque in Annum 1329. produxisse vi-detur.

PETRUS II. de MUR.

Transigit Anno 1329. cum Rabanone de Helmstat super jure Patronatus in Bischofsheim. Fundator Oratorii ad introitum Templi, ubi & sepulcrum nactus est Anno 1368.

ALBERTUS de URBACH.

Occurrit ejus mentio in litteris Anni 1384. quibus Wipertus de Helmstat fundat Oratorium B. Virg. in Bischofsheim. Obiit autem Albertus Anno 1404.

BERNOLDUS de THANN.

Hic reperitur obiisse Anno 1432.

JOANNES de DURMENTZ.

Hujus quoque obitus refertur in Annum 1461. diem vero XIII. Kalend. Martii.

THEODORICUS RAMMUNG.

Memoratur in diversis contractibus ab Anno 1470. usque in Annum 1488. qui ipsi supremus fuit.

GOZO de ADELSHEIM.

J. U. Doctor; ac simul Præpositus in Odenheim. Diem clausit extremum Anno 1505.

REINHARDUS a RIPPUR.

Simul major Decanus Ecclesiæ Worm. obiit Anno 1541.

BITTERUS de RASSFELT.

Serus Reinhardi Successor, multis siquidem Præpositis intermediis, occurrit in Anno 1604. quo & mortuus est.

SERIES DECANORUM.

Ex antiquioribus Ecclesiæ hujus Decanis fuisse colligimus, quorum nuda nomina Necrologio inscripta reperiuntur in modum qui sequitur.

XVII. Kalend. Febr. HERTWICUS.

V. Kalend. Martii. RUDOLFUS. „ Qui in Offenheim XV. jugera dedit & Curiam suam in Wimpina.

XV. Kal. Aprilis. DRUTELINUS.

III. Idus April. EBERHARDUS.

Non. Junii. WEZELO. Hic de bonis suis II præbendas instituit.

X. Kalend. Septemb. CRAFTO.

Non. Octobris. MEIGOTUS.

XIII. Kal. Decemb. GEBENO; qui contulit Ecclesiæ II. marcas.

Hos sequuntur, quos chartæ indicant

HEN.

HENRICUS.

Locat Anno 1262. in Emphiteusim Curiam in Gartach.

RICHARDUS de DITENSHEIM.

Patre Diethone, Matre Agnete, nobilibus parentibus ortus, Ecclesie Wimpinenfis alter Fundator dici promeruit. Obiit Anno 1278. inscriptus Necrologio ad diem V. Kalend. Maji.

CONRADUS de HEILBRONN.

Vir largus, prudens, & strenuus audiit. Ejus obitus refertur in Annum 1296. diem autem XVI. Kalend. Martii.

BURCHARDUS de HALLIS.

Conradi Successor, fundat inter alia Oratorium S. Kyliani. Obiit plenus meritorum Anno 1300. die II. Non. Augusti.

GEROLDUS de HAWENSTEIN.

Burchardum in dignitate excepit; haud tamen in eadem diu superstes.

HENRICUS de GRUNBUCH.

Ad Decanatum promotus, obiit Anno 1315. die II. Non. Feb.

REMBODO de NYPERG.

Vir majorum origine clarus; Officium suum, quo aliquamdiu laudabiliter functus fuerat, in Petrum de Mur transtulit Anno 1329.

PETRUS de MUR.

Vix dignitatem adiit, cum obeunte Præposito, ad hanc promotus est Anno quo supra 1329.

GERLACUS de BETTINGEN.

Vacantem Decanatum obtinuit; fitque adhuc ejus mentio ad Annum 1335.

RABENO.

Intervenit cuidam contractui Anno 1348. cum maj. Capitulo Wormatiensi inito.

THEODORICUS de HEINSHEIM.

Memoratur in litteris Anni 1362. inscriptus Necrologio ad diem 25. Januarii quo obiit, ædes suas ac summam 80. Libb. Hall. Ecclesie suæ ex testamento reliquit.

JOAN-

JOANNES HORWE.

Cuidam contractui Anno 1384. inito adfuitisse reperitur.

FRIDERICUS de NIPPENBURG.

Vixit Anno 1404.

CONRADUS de WITSTAT.

Hujus obitus refertur in Annum 1421.

PETRUS TINCTORIS.

Occurrit in litteris Anni 1431.

THEODORICUS de GYSSEN.

Transigit Anno 1462. super lite quadam inter Capitulum suum ex una,
& Wiricum de Nyperg ex alterâ, partibus, orta.

WILHELMUS de STERNFELS.

In Theodorici locum successit Anno 1463. diem clausit supremum
Anno 1475.

JODOCUS BOCK.

Memoratur in litteris Anni 1480. Obiit & ipse Anno 1508. mense
Novembri.

JOANNES HEYLMAN.

Ad Decanatus munia rite obeunda impiger, iisdem immortalis est
Anno 1537.

JOANNES a BERNHAUSEN.

Hunc indicant litteræ Emphiteuticæ Anni 1583.

GEORGIUS PFINTZ de EBERSTAT.

Joannis proximus Successor; Obiit Anno 1591.

RUDOLFUS de BEVERSFORT.

Eodem anno, videlicet 1591. quo in Decanum electus fuerat, vitam
posuit.

WILHELMUS ab EFFERN.

Meliore fato Decanatum auspicatus est, siquidem Anno 1604. ad Wor,
matiensis Insulas promotus est.

BITTERUS ab HÖVEL.

E vivis excessisse reperitur ad Annum 1644.

GEORGIUS GEYER.

Bitterum excepsisse videtur. Siquidem & ipse obiit Anno 1655. die 25.
Maij.

HENRICUS-CHRISTOPHORUS a WOLFRAMSDORFF.

Simul Præpositus, ac Princeps Elwacensis, desuit esse in vivis Anno
1689. 17. Junii.

ADOLFUS FRIDERICUS ab ELZ.

In demortui Henrici locum successit; obiit major Decanus Wormi;
Anno 1715.

JODOCUS L.B. de KETTLER.

Etiamnum superstes.

III. Eccle.

III.

Ecclesia Collegiata S. Pauli, Wormatiæ.

INter præclara opera, quibus BURCHARDUS Episcopus nomen, simul & Regimen suum immortalitati commendavit, locum certe haud postremum obtinet Sancti PAULI Ecclesia, quam, diruto veterum Ducum Wormatiensium Palatio, hujus fundamentis superstruxit, eamque, additis ad cultum divinum XX. Canonicis, in Collegialem erexit, prout litteræ Anno MXVI. desuper confectæ amplius fidem faciunt. Verum, quod morte præ-
 ventus, parochiam, sub invocatione S. RUPERTI, eidem collegiatæ adne-
 xam, certis limitibus necdum circumscripserat, hoc tandem serus ejus in fe-
 de Wormatiensi Successor ADALBERTUS sub Annum Christi MLXXXIV. Prob. 66.
 sedulo executus est, multisque insuper commodis, ac beneficiis, novos loci Canonicos affecit.

Simili erga ipsos liberalitate jam antea usus fuerat ARNOLFUS Episcopus, ut anniversariam HENRICI III. Imp. ejusque Conjugis KUNIGUNDÆ Prob. 69.
 memoriam ritu solemniter peragerent, & quidem ipso die S. Margarethæ Virg. sacro, quo Princeps ille inter mortales esse desierat. Verum cum pia hæc institutio ob quorundam ejusdem Ecclesiæ Præpositorum avaritiam sensim in defuetudinem abiisset, eam Anno MCX. plene iterum instauravit, qui illo tunc munere fruebatur Hartwicus, quo factò, sui quoque perennem memoriam promeruit.

Opulentior deinde visa est BURCHARDI hujus nominis II. Traditio, facta ad Annum MCXXXIX. nec non alterius cujusdam donationis ratihabitio, quod S. Pauli redditus non parvum inde cepissent incrementum. Ex-
 stat de cætero ejusdem Præfatis charta, per quam anno proximo sequenti, prædecessorum suorum constitutiones circa Parochiam S. Ruperti olim latas, Prob. 76.
 iteratò confirmat. Unde postquam Anno MCXCIII. Lis super Jure patro-
 natus inter Marquardum Præpositum, & Henricum Custodem fuisset subor-
 ta, eam CONRADUS Archipræfatus Moguntinus in quem ambæ partes com-
 promiserant, facile diremit, videturque ulterius ipsum, in cujus favorem pronuntiaverat, induxisse Custodem, ut jus illud suum, simul cum emolu-
 mentis in usus Capituli perpetuos ultro transfunderet; Factum siquidem, pro
 auctoritate sua, probarunt postmodum hinc LUFOLDUS, inde LANDOLFUS, Prob. 133.
 Wormatienses Episcopi.

Aliam controversiæ materiam attulit Annus MCCLXI. Canonicis S. Pauli aliunde jam sat fatalis, quod eorum Ecclesia simul cum parochiali S. Ruperti, ex antiqua exustione, usque adeo tunc collapsæ essent, ut eas a fundamentis oportuerit instaurare. Agebatur autem de Rivo, qui mediam perfluit Civitatem, hunc cum ex mente Fundatoris sibi integre vindicarent Canonici, nec Cives id pro debito vellent attendere; placuit tandem difficultates inde enatas prudentum aliquot virorum arbitrio committere, quod
 ubi factum est, EBERHARDUS Episcopus judicium eorum aperuit. Prob. 149.

Denique; cum & circa præposituræ dignitatem ac emolumenta, aliquando fuisset discipatum; delecti Anno MCCLXXX. ab utraque parte arbitri hanc protulere sententiam, videlicet: quod S. Pauli Præpositus, ex

gremio Cathedralis Ecclesiæ imposterum defumendus, si Diaconus sit: proxime post Decanum, si vero Subdiaconus: super omnes Subdiaconos, locum & sessionem tam in Capitulo, quam & in Choro obtineat: redditus autem, seu proventus annuos, ad certam quantitatem perciperet; Verum postquam sub sæculi XVI. initium, illi redditus mensæ Episcopali fuissent incorporati, simul dignitas ipsa suppressa est.

SERIES PRÆPOSITORUM.

MAZELINUS.

Primus loci hujus Præpositus, ac post Fundatorem benefactor, ut ex sequenti charta conijcimus.

„Notum sit omnibus Fidelibus; qualiter Ego MAZELINUS, ad Sanctum Paulum indignus Præpositus, ex permisso Senioris mei BURKHARDI Episcopi Wormatiensis, prædium meum, quod propria pecunia, atque labore quæfiveram, ad beatitudinem animæ mei Senioris, atque meæ, si deli testamento disposui; prædium quod habeo in villa & in marka Ostthovin, cum omni utilitate, & ad Angelachen, & Banemadin, duos mansos, & quartam partem decimationis Basilicæ ad Angelachin, S. PAULO, & FRATRIBUS ibidem Deo servientibus, tradidi, ea traditione ut in singulis XII. mensium Kalendis, portenarius Fratrum de prædio ad Ostthovin, det Fratribus prædictis II. situlas vini & I. maltrarium tritici & I. victimam porcinam, quæ sit prætio XV. denariorum, & in diebus jununii, piscium ad XV. denarios, & Fratres eisdem XII. diebus, meo Seniori Burchkardo Episcopo, atque mihi, Vesperam Vigiliam & Missam communiter cantent, missarum vero orationibus finitis, omnes simul ad prandium eant, & VI. pauperibus laventur manus, & pedes, & cuique illorum pauperum detur I. panis, & I. stapus cerevisiæ, & I. denarius — Præterea I. mansum, quem habeo in villa Ormesheim, ad Altare S. Pauli tradidi, ita ut sit in providentia Custodis ejusdem Ecclesiæ, & in præcipuis festivitibus ante Altare S. Pauli septem bona cerea lumina ponenda, provideat.

JOANNES.

Testis occurrit adhibitus in charta Adalberti Episcopi sui pro Ecclesia Colleg. S. Andreae ad Annum 1068.

HARTWICUS.

Hic bona quædam, a Prædecessoribus suis male usurpata, Canonicis suis Anno 1110. ex integro restituit.

GEBEHARDUS.

Interfuit solemnî actui, per quem Conradus Comes de Louffen Anno 1127. de feudis paternis ab Episcopo Worm. investitus fuit. Obiit circa Annum 1138.

NIBE.

EPISCOP. WORMATIENSIS. 123

NIBELUNGUS.

Gebehardo in dignitate substitutus, adhuc Anno 1145. superstes reperitur.

EMICHO I.

Proximus Nibelungi Successor, nonnulla Friderici I. Imp. diplomata Annis 1156. & 1173. suo quoque testimonio roborat.

MARQUARDUS.

Emichonem in munere videtur excepisse, quandoquidem ejus jam mentio occurrit in diplomate Friderici I. Caesaris in gratiam Spirensis Civitatis Anno 1182. confecto. Is idem est, qui Anno 1194. Jus patronatus Ecclesiae S. Ruperti sibi debere, frustra contendit.

SIFFRIDUS.

Memoratur Anno 1196. in diplomate Henrici VI. Imp. pro Ecclesia S. Martini. Occurrit insuper in diversis contractibus Annis 1198. & 1200. cum Schonaugiensi coenobio initis.

GERNODUS.

In Siffridi locum ac dignitatem suffectus quaedam ordinat Anno 1203. tum & donationem Ecclesiae Eppelsheim ab Episcopo Worm. factam Anno 1204. suo quoque calculo probat.

GERBODO.

Hujus mentionem faciunt litterae Sigifridi Archiep. Mog. pro Ecclesia S. Martini Anno 1210. editae. Nec non & Henrici Worm. Episcopi aliae pro Ecclesia S. Andreae Anno 1227.

GERARDUS I.

Ex Comitibus Hirfatis.

Intervenit amicabili compositioni, quam Anno 1251. Canonici S. Pauli cum Nobilibus Camerariis de Wormatia inierunt. Adhuc superstes Anno 1254. quo videtur obiisse.

EBERHARDUS.

Gerardi Successor, memoratur in litteris Anni 1255. pro Ecclesia S. Pauli.

GERLACUS.

Eberhardum excepit circa Ann. 1257. quotestis occurrit in litt. Wernheri de Bollandia pro Ecclesia S. Pauli.

GERARDUS II.

Ex Comitibus Hirfatis.

Hic, de consensu germani fratris sui, Eberhardi Worm. Episcopi, Ecclesias in Ebersheim, Angelachen & Ottersheim, Capitulo Eccles. S. Pauli unit, ac incorporat Anno 1270. Electus postmodum in Episcopum Worm. sed non confirmatus, obit Anno 1293.

HIST. WORM. TOM. I.

Q 2

EMI

EMICHO II.

Ex Comitibus de Beynburg.

Gerardum consanguineum in dignitate excepit, factus & ipse Wormatiensis Episcopus; at forte meliore.

HENRICUS de DUNA.

Vacantem, ex Emichonis ulteriores promotione, dignitatem adeptus est, quam Annis 1312. & 1316. exercuisse reperitur.

CONRADUS de MUNSHEIM.

Occurrit in litteris Anni 1325. substititque usque in Annum 1329. quo obiit.

CONRADUS de WIMPINA.

Haud diu in munere superstes; siquidem eodem ipso Anno 1329. quo ad illud promotus fuit, diem clausit supremum; inscriptus Necrologio S. Martini ad diem XI. Kalend. Februarii.

FRIDERICUS.

Ex Comitibus de Leiningen.

Communi voto in Præpositum S. Pauli expetitus est Anno 1329.

CONRADUS de BECHELINGEN.

Longiori temporis spatio interjecto, tandem se se sistit ad Annum 1382. adhuc in vivis Anno 1386.

ANGELUS.

Tit. S. Laurentii in Damaso Presbyter Cardinalis.

Præpositura S. Pauli potitus est, ut ex litteris ejus Emphiteuticis Anni 1400. constat.

HENRICUS KATZMAN.

Hic in dignitate sua obiisse reperitur Anno 1429. die 3. Kalend. Januarii.

RUDOLFUS de RODESHEIM.

Idem, qui ad Episcopatum Vratislaviensem promotus fuit; præposituram S. Pauli tenuit adhuc Anno 1445.

LAURENTIUS de BIBRA.

Memoratur in litteris Anni 1491. quibus circa beneficium Altaris S. Nicolai in parochiali Ecclesia Eicheni, quædam ordinantur.

SYMON RYBEISEN.

Laurentium videtur excepsisse; ejus namque mentio fit in chartis Anni 1509.

OTTO

OTTO de LANGEN.

Simonis Successor : diem clausit extremum Anno 1511. sepultus in Ecclef. Metrop. Moguntina, cujus pariter fuerat Canonicus, ut ex ejus Epitaphio, quod juxta oram S. Petri ad vincula etiamnum cernitur, discimus.

„ Venerab. & egregius Dominus OTTO de LANGEN, Bevervordienfis,
„ Vir in optimos quosque, potiffimum peregrinos, divites fimul & pauperes,
„ confili, laboris, Hofpitiique inprimis liberalis. DIVI PAULI apud Wor-
„ matienfes Præpofitus; hujus quoque Templi Canonicus, & Archipresby-
„ ter, Anno MDXI. VI. Non. Maij. fui vero quarto fupra feptuagesimum,
„ diem fuum obiit. Cujus Corpus infra fub Saxo tegitur, Spiritus in Terris
„ Hofpitalitatis ftudiofiffimus, apud fuperos, perpetuo beatoque Hofpitio,
„ cum Deo Opt. Max. perfruitur.

SERIES DECANORUM.

LUFRIDUS.

Hujus mentionem faciunt litteræ Buggonis Epifcopi Worm. Annis 1137.
& 1140.

GISELBERTUS.

Nonnullis intermediis, occurrit ad Annum 1194. adhuc fuperfes An.
1203. quo donationem Ecclefie parochialis in Eppelnheim ratam habet.

ALBERTUS.

Gifelbertum proxime videtur exceffiffe, quandoquidem jam in litteris
Anni 1213. teftis occurrit adhibitus.

SIMON I.

Intervenit cuidam ordinationi, quam Anno 1227. Henricus Worm.
Epifcopus in favorem Ecclefie S. Andreae edidit.

HENRICUS.

Hunc indicant litteræ Emphiteuticæ Anni 1252. adhuc fuperfes Anno
1273.

JOANNES.

Henrico videtur furrogatus; deguitque inter mortales adhuc Anno
1289.

SIMON II.

Occurrit in quodam contractu Anno 1301. inito.

FRIDERICUS.

Memoratur in litteris Anni 1315.

GERARDUS.

In Friderici locum fuccellit, quem Anno 1319. adhuc tenuiffe compe-
rimus.

RICHERUS BONNONIS.

Hic in variis contractibus ab Anno 1362. ufque in Annum 1284. Eccle-
fie fuæ commoda & utilitates diligenter promoviffe reperitur.

STEPHANUS.

Ortam Anno 1402. inter Capitulum suum ex unâ, & Capitulum majus ex alterâ, partibus, controversiam, feliciter componit.

JOANNES BUMAN.

In Decani munere constitutus erat Anno 1425. in coque adhuc superstes Anno 1425.

HENRICUS de WINHEIM.

Vicariam sibi in Ecclesia sua vacantem confert Anno 1438. obiit vero Anno 1449. inscriptus Necrologio S. Martini ad diem III. Kalend. Februarii.

THEODORICUS de OBERSTEIN.

Hic in Decanum electus fuit Anno 1461. eique dignitati immortalis est Anno 1491.

BENEDICTUS DEYPACHER.

Serus Theodorici Successor, cum ejus mentio non nisi ad Annum 1558. occurrat.

THEODORUS MEURERS.

Memoratur in litteris Anni 1610.

BERNARDUS BURGERS.

Theodoro videtur successisse sub Annum 1628.

JOANNES LEONARDUS SCHADT.

Bernardum in dignitate excepit Anno 1631.

THEODORUS ZORN.

Sacrae Theologiae Doctor, occurrit ad Annum 1639. ejus Successores recensentur in modum qui sequitur.

JEREMIAS METZ Anno 1680.

MICHAEL STASSEN Ann. 1695.

JOAN. LEOPOLDUS de GUDENUS Ann. 1711.

Fuerat simul suffraganeus Worm.

JOANNES BAPT. GEGGG. Ann. 1715.

Iisdem quo prædecessor ejus honoribus functus, obiit Anno 1730.

CASPAR ANTONIUS RADEMACHER Joannem Baptistam in munere Decanali excepit Anno 1731. die 6. Decembris.

IIII.

Ecclesia Collegiata S. Andreae, Wormatiæ.

PRImævam Ecclesiæ hujus Sancti ANDRÆ originem, seu foundationem, ob documentorum penuriam ignorare cogimur. Id scimus eam, quæ extra urbis muros in vicino colle posita est, & cujus antiquitatem vel sola quæ illic visitur BERENHARII WORMATIENSII secundi in ordine Episcopi sepultura, satis aliunde commendat, occasionem præbuisse alterius; atque adeo BURCHARDUM Worm. itidem Præfulem incitasse, ut sublato inde, quo ornata erat, XX. Canonicorum Collegio, ac intra muros recepto, illud in Ecclesia sub ejusdem Sanctissimi Apostoli invocatione recenter à se constructa collocarit. Factum illustre lubet referre ad annum Christi MXX. siquidem Burchardi vitæ scriptor coævus certiorẽ aliam Epocham non exprimit.

Anonym. in
vita Bur-
chard.

Substitit itaque hic loci deinceps firmiter nova illa Colonia, claustralibus ædificiis, nec non simul proventibus annuis sufficienter instructa, dumquæ divinis laudibus, pro more recepto, sedulo intendit, rem oeconomicam, quæ naturæ humanæ fulcrum est ac sustentatio, haud parum debilitavit Præpositorum suorum negligentia. Hinc ADALBERTUS Episcopus ingravescenti malo occurrendum ratus, pro ea, quaungebatur autoritate, universalem omnium reddituum computum iniit, ac tandem unde Canoniconum victus, & vestitus, imposterum sumendi essent prudenter determinavit; Quin & solennem ordinationem a se Anno MLXVIII. desuper editam, sub anathematis poena perpetuum observari voluit.

Prob. 65.

Verum ut de facili nitimur in vetitum, novas jam Anno MCXLI. querelas coram Episcopo suo BUGGONE instituire necesse habuerunt illius temporis S. Andreae Canonici; quapropter ne lis noxia serperet longius, ac posteros etiam fortassis exerceret, visum est æquissimo Præsuli duas simul condere Tabulas, quarum una curatam bonorum seu possessionum omnium ad jam dictam Ecclesiam spectantium designationem contineret, altera vero, quid ex iis in quotidianos ac multiplices illos præbendariorum usus convertendum esset, liquido demonstraret. Id quod ubi sub illustrium aliquot utriusque ordinis virorum testimonio rite peregisset, anathema, juxta Prædecessorum suorum mentem, in contravenientes, & ipse pronuntiavit.

Prob. 78.
& 79.

Fuerunt & alia plura subsequentiũ Episcoporum in eandem S. Andreae Ecclesiam merita, quorum exemplum imitati etiam Præpositi, varis ejus necessitatibus deinceps benigne subvenerunt, ut infra in serie eorum docebimus. Hinc Divinus in ea cultus promoveri, ærariumque augeri coëpit; sic ut CALIXTUS pontifex max. in quadam Bulla sua, sub data Anni MCCCCLVI. eam inter alias illarum partium collegiatarum Ecclesiarum, plurimum insignem appellare, non dubitavit. Eam insuper in suam, ac Imperii protectionem suscepere CAROLUS V. FERDINANDUS, & MAXIMILIANUS, Cæsares; prior Anno MDXLIII. die IIII. Martii; alter Anno MDLIX. die XXIII. Junii; tertius Anno MDLXX. die IIII. Septembris.

Prob. 100.
& 118.

Cæ.

Cæterum, post fata aliquot, quæ Ecclesiæ huic cum Civitate fuere communia, stat hodie dum ex solido Saxo decenter instaurata, visiturque in ea sepulchrale monumentum, quod ANNA Brunswici Ducissa, Landgravii Hassiæ vidua, obiens Anno MDXX. die XVI. Maij, sibi erigi curaverat. Illic quoque juxta aram S. Crucis conditus jacet PETRUS VORSTIUS, Brabantinus, Episcopus Aquisgranensis, PAULI III. Pontificis utriusque Signaturæ Referendarius, quem Roma redeuntem mors stravit Wormatiæ Anno MDXLVIII. die IX. Decemb. hic insuper beatam expectant Resurrectionem Abbates de Schönaugia, & Otterberg, omnium postremi, quos hæretica pravitas, monasteriis suis ejectos, ad obitum usque exulare coegerat. Huc denique spectat vetus inscriptio, quæ e dextro latere Turris legitur in hæc verba.

„ Anno Dom. MCCCXXVI. post Joannis Bapt. exhumati sunt hic in Cymitherio LXX. Sarcophagi cum ossibus mortuorum, quæ reposita sunt in hac Crypta, & eorum anniversarius in Vig. Joannis Bapt. peragitur.

SERIES PRÆPOSITORUM.

THEODORICUS.

Hunc Henricus III. Imp. ad Insulas Constantienses promovit An. 1047.

ADALBERTUS.

Sub hoc facta est Anno 1068. ex autoritate Episcopi Worm. nova ordinatio circa rem oeconomicam Ecclesiæ S. Andreae.

HENRICUS.

Testis occurrit Anno 1137. in litteris Episcopi sui Buggonis; conferturque Anno 1141. Capitulo S. Andreae Jus patronatus, sibi prius competens, in parochiali Ecclesia Hocheim.

CONRADUS.

Diploma Friderici I. Imp. Anno 1156. in gratiam Wormatiensium editum suo quoque suffragio probat. Tum & Anno 1158. intervenit concambio cuidam bonorum, quod Wormatiensis Ecclesia cum Trevirensi iniit.

WERNHERUS.

Conradi Episcopi sui piam circa Schönaugienfes dispositionem suo testimonio roborat Anno 1174.

WORTWINUS.

Wernherum in dignitate excepit; adhuc superstes Anno 1178. quo videtur sequens condidisse instrumentum.

„ WORTWINUS Divina favente clementia Imperialis Aulae Prothonotarius, & beati Andreae in Wormatia Præpositus &c. Invenientes ædificia claustralium mansionum præscriptæ Ecclesiæ, videlicet beati Andreae ap. dilapsa, ac neglectu deformata, ex eo quod potestas ordinationis Fundi,

„di, quæ ex antiquitatis consuetudine post transitum alicujus Fratris, Præ-
 „posito pertinere videbatur, vires Testamenti super ædificiis consecrati prægra-
 „vabat, ac sæpius molestabat, in eodem articulo Fratrum quieti & com-
 „moditati consulendum decrevimus. Innotescat igitur universitati tam præ-
 „sentium quam futurorum Fratrum, quod Nos respectu salutis æternæ, & ut
 „memoria nostra in præfata Ecclesia jugiter recolatur, & anniversarius no-
 „ster cum sollempni officio defunctorum congruis temporibus celebretur, jus
 „præscriptarum claustralium arearum, quod prædecessoribus nostris, & no-
 „bis competeat, universis Fratribus resignavimus &c.

DITHERUS.

Proximus Wortwini Successor, haud diu dignitate sua potitus est, si-
 quidem Germanus ejus Hermannus Monasterienfis Episcopus conditam ab
 ipso in Ecclesia S. Andree anniversariam memoriam, suo pariter calculo pro-
 bavit Anno MCLXXXI. per chartam sequentem.

„Notitiæ tam præsentium, quam posterorum subjecimus, qualiter Ego
 „HERMANNUS Dei gratia Monasterienfis Episcopus, licet immeritus, Ka-
 „ritatis ac divini amoris instinctu ductus, ob memoriam dilecti Fratris nostri
 „DITHERI, dignæ memoriæ, Imperialis Aulae Cancellarii, & beati Andree
 „Præpositi, nec non ob memoriam nostri, & nostrorum parentum, dona-
 „tionem à jam dicto Fratre nostro factam Ecclesiæ S. Andree ac fratribus in
 „eadem Ecclesia Deo servientibus confirmamus, & confirmantes iteramus
 „tradentes, ut prætaxatum est, Ecclesiæ beati Andree XX. Jurnales, &
 „unum Jurnalem & dimidium campestrium agrorum, pratorum quoque
 „quantum novem homines in uno die metere valent, sita sunt autem hæc
 „prata in prato, quod dicitur *Lobvyssen* agri autem in campo *Puffelkum* &
 „Warmia.

„Testes hujus Facti sunt: *Hermannus* S. Mauricii Monasterienfis Præpo-
 „situs, *Philippus* in Heiligstein Præpositus; Comes *Hermannus* de Arnstete.
 „Wormatiensis quoque Civitatis, tam Ecclesiasticæ, quam seculares perso-
 „næ: *Herboldus* Præpositus S. Andree; *Rudolfus* ejusdem Ecclesiæ Decanus.
 „Laici: *Wolfram* Filius *David*; *Sigifrid* Filius *Gernodi*; *Gernoth*, & *Gerhart*,
 „Fili *Richcen*; *Erkenbreht* Dapifer, & *Richzo* Filius ipsius; *Wernher* Ca-
 „merarius; *Adalbreht* Pincerna; *Cunrath* de *Chirfeboune*; *Bertold* de *Dirme-*
 „*stein*, alique quam plures tam Clerici quam Laici, tam nobiles, quam de
 „plebe Cives Wormatiensis Civitatis. Ministeriales quoque Domini Wor-
 „matiensis extra Civitatem in rure habitantes.

HERBOLDUS.

Hunc charta præcedens indicat; occurritque insuper in charta Lupoldi
 Episcopi sui ad annum 1197.

CONRADUS.

In Herboldi locum surrogatus Anno 1198. Ecclesiæ suæ varia præstitit
 beneficia, quale fuit illud de quo in sequenti notitia agitur.

„CUNRADUS Dei gratia Præpositus S. Andree in Wormatia. Necessi-
 „tatem Ecclesiæ S. Andree considerans, cui non meis meritis, sed misera-
 „tione divina, nomine Præpositi præesse teneor ac prodesse &c. dilectis in
 „Christo Fratribus meis, ejusdem Ecclesiæ Canonicis in hoc assensum præbui,
 „ut Ecclesiam in Sulzen, cujus patronatus ad me pertinebat, imposterum ad
 „supplementum præbendæ suæ conferrent —

„Actum Anno Dom. MCCVIII.

HIST. WORM. TOM. I.

R

Idem

Idem erexit Custodis officium, ac denique Anno 1218. Lutfrido de Weibstat assensum præbet, ut navalem transitum in flumine Nicro Heidelbergæ, quem ab ipso tenebat in Feudum, conferret ad opus Monasterii Schonaugienſis: vitam de cætero diutine protraxit, ac novis subinde honoribus condecoratus est, siquidem in litteris Anni 1234. Spirenſis Episcopus, nec non S. Andreae Worm. Præpositus, audit.

GERARDUS.

Prædeceſſoris ſui Conradi veſtigia ſecutus, S. Magni parochiam Capitulo S. Andreae incorporari curavit per litteras, quarum hoc est initium.

„ Ego Gerhardus S. Andreae in Wormatia Præpositus — Decens „ est & oportum, ut hi qui in divinis officiis jugiter se exercent, pro hu- „ manis neceſſitatibus idoneam ſentiant conſolationem, hoc utique habens „ præ oculis Ego Miniſter humilis dictæ Eccleſiæ, ob tenuitatem noſtrorum „ confratrum, de officio meo ad conſulendum iſis, aliquid defalcavi — „ Dat. Anno Dom. MCCXXXVIII.

Simili modo contulit idem Gerardus Anno 1243. parochiam S. Andreae in monte ſororibus poenitentibus, quæ illic tam de ſuo, quam & Episcopi Worm. conſenſu domicilium fixerant.

ADELVOLDUS.

Occurrit in litteris Burchardi Maj. Eccleſiæ Decani ad Annum 1256. ubi *Scholaſticus Spirenſis*, *Canonicus Worm.* ac S. Andreae Præpositus, ſimul nuncupatur. Adhuc ſuperſtes Anno 1280. qui tamen ipſi ultimus fuit.

HENRICUS.

Ejus mentionem faciunt diverſi contractus Anno 1280. tam cum Lutrenſi, quam & Nonnenmunſter, Coenobiis initi. Obiit Anno 1297. inſcriptus Necrologio S. Martini ad diem IIII. idus Septemb.

EBERHARDUS de BEYENBURG.

Henricum excepit; quodque hic circa Scholaſtici officium diſpoſuerat, ipſe abſolvit Anno 1299.

JACOBUS de EBESTEIN.

Memoratur in litteris Emerici Episcopi ſui ad Annum 1311.

JOANNES I. EBERZONIS.

Intervenit cuidam contractui, quem Conradus de Sulzen Anno 1341. iniit.

HARTWICUS de SAUWELENHEIM.

Joannis Succellor, quædam ordinat circa bona in Nunkirchen Anno 1352.

JOANNES II. ad AUREUM CIRCULUM vulgo GULDIN-RING.

Vixit ſub annum 1370. quo fundavit Oratorium S. Quirini in peristylio Eccleſ. S. Andreae, ubi & Anno 1388. poſt obitum ſepulturam invenit.

Jo-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 131

JOANNES III. dict. GULDIN-RING.

Forte præcedentis frater, aut propinquus, postquam eadem qua ipse dignitate functus fuisset, moriens, juxta ipsum quoque voluit tumulari, sub hac Epigraphe.

„Anno Domini MCCCCX. die octava Innocentum ob. Dom. JOHANNES „GULDIN-RING, Præpositus hujus Ecclesiæ.

JACOBUS de LAUDENBERG.

Plura disponit Annis 1415. 1419. & 1422. circa bona Ecclesiæ suæ.

JOANNES IV. KRIEG de GEISPITZHEIM.

Jacobo videtur furrogatus, ejus quandoquidem mentio jam recurrit ad annum 1428.

HENRICUS RULB.

Reperitur in diversis contractibus Anno 1435. & 1440.

JOANNES V. KRIEG de GEISPITZHEIM.

Jam Anno 1452. Præpositi munus gessit; obiit Anno 1462.

JOANNES VI. WILCH de ALZEN.

Hujus Epitaphium in Oratorio S. Quirini olim tale erat.

„Anno MCCCCLXX. Feria IIII. ante Festum Simonis & Judæ ob. „Dom. JOHANNES WILCH de ALZEN. Canon Maj. & Præpositus hujus „Ecclesiæ.

PETRUS ANTONIUS de CLAPIS.

Legum Doctor, tam hujus S. Andreae, quam & majoris Ecclesiæ Wormatiensis Præpositus exstitit. Diem clausit extremum Anno 1511.

JACOBUS FURST.

Vacantem ex Petri obitu S. Andreae Præposituram nactus est.

EBERHARDUS de VOLTELEN.

Decretorum Doctor, Præpositi munus gessisse reperitur Annis 1530. & 32.

JODOCUS JEUTENUS.

Hujus mentionem faciunt literæ Anni 1545.

BENEDICTUS BEIWACHAR.

Vixit Anno 1570.

WILBRANDUS de RASSFELT.

Simul Custos majoris Ecclesiæ Worm. obiit Anno 1583.

ADOLFUS WOLFF METTERNICH.

Occurrit ad Annum 1593. obiit major Decanus Spirensis Anno 1619.

JOANNES WOLFF.

Post obitum Adolphi in Præpositum electus, obiit & ipse Anno 1625.

JACOBUS PFIFFER.

Haud diu in dignitate superstes, siquidem anno ejus primo, morte sublatus est.

MICHAEL MANDERUS.

Eandem cum præcedenti sortem habuit, nec Annum 1626. quo electus fuerat, explevit.

HENRICUS MOTMANN.

Michaeli Successor datus, vitam diutine protraxit.

ÆGIDIUS BERNIUS.

Hic obiisse reperitur Anno 1648.

SIGISMUNDUS à VOETZ.

Præpositi munus gessit usque in Annum 1670. quo illud sub beneplacito Pontificis transtulit in Fratrem suum germanum.

JOANNES - CASPAR à VOETZ.

Præcedentis germanus, cujus etiam beneficio Præposituram nactus est. Anno 1670.

HERMANNUS-ADOLFUS BERTRAM.

In dignitate Præpositi constitutus reperitur jam Anno 1678.

BERNARDUS BERK.

Simul S. Victoris Moguntiae Præpositus. Obiit Anno 1682. die 10. Octobris. Ejus in dignitate Successores hoc fere ordine recententur.

ADOLFUS WRENCKEN.

PAULUS CHRISTIANUS de BIELSTEIN.

DAMIANUS HARTARDUS de BIELSTEIN.

ANSELMUS FRANCISCUS de BIELSTEIN.

SERIES DECANORUM.

ZINZO.

Adalberti Episcopi sui ordinationem pro S. Andreae Ecclesia factam Anno 1068. suo quoque testimonio firmat.

BEREWIGUS.

Occurrit in diversis litteris Buggonis Episcopi ad Annum 1137. & 1139.

RUDOLFUS.

Subscribit Anno 1194. litteris Conradi Archiep. Moguntini pro Ecclesia S. Pauli. Idem quoque consensisse reperitur in alienationem prædii Lochem, factam. Anno 1198.

DRAGOTO.

Anniversariam sui memoriam condit Anno 1227. inscriptus Necrologio S. Martini ad diem II. Non. Februarii.

HARTUNGUS.

Memoratur in litteris Landolfi Episcopi sui pro Ecclesia S. Pauli Anno 1239. tum senio confectus, transfert de consensu Capituli, munus suum in Bertoldum qui sequitur.

BERTOLDUS.

Ex libera resignatione Hartungi in Decanum assumptus, illius Testamento subscribit Anno 1250.

EBERHARDUS.

Annis 1257. & 1260. varios init contractus.

WERNHERUS I.

Bona quædam acquirit in Northeim Anno 1271. adhuc superstes Anno 1274.

CONRADUS de STOCKHEIM.

Wernherum in dignitate excepit Anno 1275. ut ex litteris constat.

WERNHERUS II.

Contractum quendam init Anno 1282. super bonis sitis in Herlesheim.

NICOLAUS.

Hunc nobis suggererunt litteræ sequentes.

„ NICOLAUS Decanus, totumque Capitulum Ecclesiæ S. Andreae „ Worm. recognoscimus — quod PETRISSA, Ecclesiæ nostræ foror, no-

„vem quartalia campestris agri in terminis villæ Lutzilheim possidet —
 „& post mortem ejus ad nostram Ecclesiam devolventur — Aët. Anno
 „MCCLXXXIX.

PHILIPPUS de FLAMBORN.

Consentit Anno 1297. in dotationem Altaris. B. M. Virg. in Sulzen,
 factam à Davide milite de Sulzen; adhuc superstes Anno 1304.

JOANNES.

Ejus mentionem faciunt litteræ Anni 1321.

JACOBUS WACKERPHIL.

Frequens occurrit in contractibus ab Anno 1333. usque in Annum 1345.

JOANNES de WATTENHEIM.

Jacobi successor, multa in Ecclesiam suam S. Andreæ beneficia ac utilitates contulit durante suo Regimine, quod ab Anno 1349. usque in Annum 1367. protraxisse rei eritur.

WERNHERUS de LUTRA.

In Joannis locum ac dignitatem surrogatus Anno 1367. diem supremum obiisse videtur circa Annum 1375.

PETRUS WALPRECHT.

Wernhero substitutus, testamentum suum condit Anno 1380.

JACOBUS EBERZO.

Hujus meminerunt litteræ anni 1382. eratque adhuc superstes Anno 1399.

HERMANNUS.

Anno 1401. arbiter constituitur dissensionis ortæ inter plebanum S. Michaelis, & loci parrochianos.

JACOBUS de LAUDENBERG.

Hermannum Anno 1401. quo supra excepit, ut ex litteris constat anni ejusdem.

HERMANNUS de GEYSMAR.

Occurrit ad Annum 1412. & 1415.

GERARDUS.

Vixit Anno 1426.

EBERHARDUS de SCHRISSEIM.

Transigit Anno 1428. cum plebano in Hocheim super lite quadam.

Jo.

JOANNES UELACKER.

Exstant ejus litteræ emphiteuticæ sub data Anni 1439.

MARSILIUS à LAPIDE.

Proximus Joannis Successor circa Annum 1445. deguit inter vivos ad huc Anno 1454.

PETRUS GECKELER.

Hujus mentionem faciunt litteræ cujusdam Philippi Holtmunt pro Eccles. Colleg. B.M. Virginis. Anno 1486.

CONRADUS MOIVE de CASSEL.

Reperitur in variis contractibus ab Anno 1497. usque 1499.

NICOLAUS RODE.

Hic quoque plures contractus iniiit ab Anno 1508. usque 1524. quibus dignitate sua potius est.

FRIDERICUS NUSBAUM.

Memoratur in litteris ab Anno 1528. usque in Annum 1532.

ANDREAS REUBER.

Occurrit in Annis 1547. 1549. & 1551.

NICOLAUS WEYDLICH.

Hunc indicant litteræ Anni 1563.

PHILIPPUS SYLVIVS.

Sacrae Theologiæ Doctor, vixit Annis 1598. & 1599.

JOANNES LEMPIL.

Juris U. Doctor. Memoratur ad Annum 1615.

GODEFRIDUS DUNEWALT.

Obiit is Anno 1667.

JOANNES WENDELINUS NAGEL.

Vixit Anno 1682.

FRIDERICUS SLEUTTER.

Officio Decani functus est Anno 1688. quem secuti sunt.

N. HAFEN.

JOANNES PETRUS SCHMID.

DAMIANUS HARTARDUS de BIELSTEIN.

V. Eccle.

V.

Ecclesia Collegiata S. Martini, Wormatiæ.

Cum sub Annum CCCLV. JULIANUS Apostata, Rebelles Imperio Romano subactus, universi Exercitus sui delectum haberet Wormatiæ; S. MARTINUS qui in eodem stipendia meruerat, licentiam petiit, se seque non alium deinceps, quam Christi militem professus est; id quod ignaviæ seu vecordiae ejus tribuens Cæsar, vinculis onustum jussit illico in carcerem retrudi. Locum diligenter notarunt Fideles, magnaue religione coeperunt colere; donec tandem OTTO, hujus nominis III. Imp. eundem condignis honoribus extulit, ac in Ecclesiam Collegialem conversum, sub Sanctissimi illius Præfulis patrocínio perennari voluit.

Sulp. sever.
& Honor.
Fortun. in
vita S. Mart.

Prob. 34.

Pium simul & munificum Cæsaris intentum amplius promovere non destiterunt, hinc HILDEBALDUS, Wormatiensium Episcopus, inde GREGORIUS V. Pont. Max. ipsemet, siquidem Anno DCCCCXCI. dum Romæ existeret, eorum precibus inductus, contulit jam dictæ S. Martini Ecclesiæ, quidquid in Bopardia, insigni ad Rhenum Oppido, juris ac proprietatis tunc habebat, ne Telonio quidem excepto, quanquam hoc postremum, successu temporis, aliò detorsum fuerit. Cæterum quæ in eadem illa Ecclesia hodie in cistula eburnea religiose asservatur S. Martini stola, munus videtur ab Ottone itidem profectum; vitta est coloris subcærulei, continens in latitudine digitos III. in longitudine palmas XXXVI. cui hinc inde, certis intervallis, egregio opere intertexta leguntur verba sequentia, litteris Romanis in hunc modum expressa:

IN. NOMINE. DNI.

ORA. PRO. ME.

Prob. 114.

Prob. 70.
103. 105.
& 157.

His accessere postmodum tam ex BURCHARDI II. Worm. Episcopi, quam & ejusdem S. MARTINI Ecclesiæ Præpositorum munifica liberalitate bona quamplurima, quæ inter recensentur Decimæ in diversis locis circa Rhenum, nec non alibi sitis, tum & jus patronatus Ecclesiæ Parochialis S. Lamperti Wormatiæ, quam, cum omni utilitate sua, Decanatu adnexum voluere; divites enim ac longe amplissimi erant proventus, quibus Præpositi illi olim gaudebant; hinc & de eorum conservatione præ reliquis sollicitus CELESTINUS III. Pont. per bullam datam Anno MCXCIII. expressis verbis inhiuit: ne dignitas illa Episcopo Wormatiensi unquam deferretur: at vero cum sub Annum MDXXII. in manus RICHARDI a GREIFFENCLAW Trevirensis Archiepiscopi devenit, qui & eam mensæ suæ perpetuum incorporari obtinuit, an S. Martini Ecclesiæ rectius inde cautum, ac consultum fuerit, in medio relinquimus. Cæterum, quanta cura in universam insignis loci fundationem, utpote *Cæsaream*, intenderint, præter INNOCENTIOS VI. & VIII. Summos Pontifices, Ottonis in Imperio Successores ADOLFUS, CAROLUS V. & FERDINANDUS; testantur eorundem diplomata protectoria, quorum unum Oppenheimii die VII. idus Januarii Anno MCCXCIV. alterum Gandavi I. Augusti MDXXI. Tertium Viennæ Austriæ III. Aprilis MDCXXIX. reperiuntur emanata.

Prob. 74.

Quan-

Quantum ad adversa fata attinet, ea hic recensere superfedimus, cum eadem fere sint, quæ reliquas per Urbem Ecclesias affligerunt; instauratum autem aliquando funditus S. Martini Templum, vel ex veteri Calendario ibidem asseruato, discimus, ubi hæc habentur.

„ NONAS SEPT. *Dedicatio hujus Ecclesie.*

„ Anno Dom. MCCLXV. consecrata fuit Ecclesia S. Martini Worm.

„ matie a venerabili Domino EBBERHARDO Worm. Episcopo,

„ Dominica proxima ante Festum Nativit. Beatæ Virginis.

Inter ejusdem benefactores ex Ordine Equestri, primum locum meritò obtinent Camerarii de Wormatia, quorum lapidibus sepulchralibus integrum fere pavementum stratum est; inter benefactrices vero duæ nobis potissimum occurrunt, videlicet: GERTRUDIS, dicta *Sabbatissa*, soror Davidis militis Worm. *retro coquinam*, ut habent veteres notitiæ. Altera ADELHEIDIS de DANDESTAT; ambæ viduæ, quarum hæc Anno MCLIX. domum suam perpetuis solius Decani usibus ac habitationi inservire voluit; illa vero Anno MCCLV. erectum a se Altare S. Bartholomæi, de consensu Richardi Worm. Episcopi dotavit.

SERIES PRÆPOSITORUM.

HUGO.

Testis occurrit adhibitus Anno 1068. in litteris Adalberti Episcopi sui, pro Ecclesia S. Andreae.

RICHWINUS.

Insignis Ecclesiæ suæ benefactor, ut nos docet charta ejus Anno 1110. con- Prob. 15. secta.

SIGEFRIIDUS I.

Buggonis Episcopi res gestas ab Anno 1137. usque ad Annum 1142. suo quoque suffragio firmat; intervenitque demum Anno 1158. cuidam bonorum permutationi inter Wormalensem, & Trevirensensem, Ecclesias initæ.

SIGEFRIIDUS II. ab EPPENSTEIN.

Annis 1193. & 1194. quædam disponit ac ordinat circa suam S. Martini Ecclesiam; tum & Canonicos S. Pauli; creatus Moguntinus Archiepiscopus.

NIBELUNGUS I.

Simul majoris Ecclesiæ Worm. Præpositus vixit Anno 1227.

NIBELUNGUS II.

Eadem quæ Prædecessor ejus munia obtinuit, ut ex charta sequenti constat.

HIST. WORM. TOM. I.

S

„ LAN-

„ LANDOLFUS Dei gratia Worm. Episcopus — Notum cupimus, quod donationem Custodiæ Bopardiensis cum omnibus juribus & proventibus suis, pia consideratione factam Capitulo S. Martini Worm. per honestum Virum, & plurimum Nobis dilectum NIBELUNGUM, videlicet majoris Ecclesiæ Wormatiensis, & ejusdem S. Martini Præpositum — gratam & ratam habentes consentimus in ipsam —
 „ Dat. Wormatiæ Anno Incar. Dom. MCCXLI. III. Non. Martii.

EMBRICO.

Nibelungum in dignitate excepit Anno 1243. quo Ecclesiæ suæ S. Martini privilegia confirmari obtinuit.

ALBERTUS.

Simul in maj. Ecclesia Wormatiensi Cantoris officio functus est, ut constat ex litteris Anni 1250.

HENRICUS de BOLANDIA I.

Erga suos S. Martini Canonicos beneficus; id enim testantur litteræ sequentes:

„ HENRICUS Dei gratia Archiepiscopus Trevirensis nosse volumus — quod cum dilectus Nobis HEINRICUS de BOLAND, Archidiaconus Trevirensis, & Præpositus S. Martini in Wormatia, Decano, & Capitulo Ecclesiæ S. Martini prædicti, ad augmentum Præbendarum dictorum Decani & Capituli, decimam in Salzeche, nostræ diocesis liberaliter contulerit — Nos hujusmodi donationem ratam & gratam habentes &c.
 „ Actum Anno Dom. MCCLXXV.

Obiit autem idem Henricus Anno 1286. inscriptus Necrologio ad diem II. idus Novemb.

SIMON.

Henrico Successor datus, factam ab ipso donationem ratam habet Anno 1287.

GERHARDUS.

Simoni surrogatus, quædam in favorem Ecclesiæ suæ ordinat Annis 1292. & 93.

ENGELBERTUS a MARCKA.

Huic substituitur circa Annum 1298. is qui sequitur,

ADOLFUS a MARCKA.

Creatus Leodiensis Episcopus Anno 1313.

CONRADUS I.

Occurrit in litteris Anni 1315. super jure decimandi in Territorio Villæ Speji.

HENRICUS de BOLANDIA II.

Quædam ordinasse reperitur Anno 1317. circa bona ac decimas in Salzeche.

CON-

CONRADUS II.

Transigit Anno 1325. cum Capitulo S. Martini super bonis quæ Præposituræ suæ attinere videbantur.

JOANNES.

S. R. Ecclesiæ Cardinalis.

Simulque Sabinensis Episcopus, factâ separatione reddituum Præposituræ cum illis quæ Capitulum concernebant lites quæ inde enascebantur in dies, sustulit, ac quieti deinceps locum dedit.

PETRUS

S. R. Ecclesiæ Cardinalis.

Idemque Ostiensis & Velletrensis Episcopus Joannem in Præpositura S. Martini excepit, circa Annum 1378.

CONRADUS III. de LINDEN.

Ejus mentionem faciunt diversi contractus ab Anno 1382. usque ad Annum 1398. initi.

OTTO de ZIGENHAIN.

Exstant ejus litteræ Emphiteuticæ sub data Anni 1405.

SIMON de BOPPARDIA.

J. U. Doctor, memoratur in litteris Anni 1423. inscriptus Necrologio ad diem III. Kal. Martii.

LUDOVICUS ab AST.

Simul maj. Ecclesiæ Wormatiensis major Præpositus, quædam ordinat Annis 1441. & 48.

JOANNES.

Ex Baviaræ Ducibus.

Præpositi munus gessit jam Anno 1457. at universos ejusdem proven-
tus liberali manu contulit in Capitulum, ad dies vitæ suæ percipiendos.
Fuerat insuper Joannes Præpositus major Worm. nec non Monasteriensis
Episcopus.

GEORGIUS HESELER.

J. U. Doctor; postmodum ad Cardinalitias insulas promotus. Præposi-
turam S. Martini obtinuit jam Anno 1468.

OTTO DE BREIDEBACH.

Hic, postquam ab Anno 1480. usque in Annum 1522. Præpositura potitus fuisset, tandem eam in RICHARDUM de GREIFFENCLAW Trevirensen Archiepiscopum transtulit, qui ex summæ Sedis autoritate, eandem sibi, Successoribusque suis in perpetuum annexuit, ac Archiepiscopali mensæ incorporavit.

* * *

SERIES DECANORUM.

WILLICHINT.

Adalberti Episcopi sui ordinationem pro Ecclesia S. Andreae Anno 1068. factam suo calculo probat.

ADELMUNDUS.

Occurrit in Buggonis Episcopi litteris Anno 1137. & 1139.

FRIDERICUS.

Hujus mentionem facit Bulla Cælestini III. super bonis Præposituræ emanata Anno 1193.

VOLCNANDUS.

Consentit Anno 1198. in alienationem prædii Lochem factam a Lapolde Episcopo; adhuc superstes Anno 1200.

GERHARDUS.

Volcnandum excepiisse videtur; ejus mentio fit Annis 1208. & 1209.

WILHELMUS I.

Gerhardi Successor; obiit Anno 1212.

CONRADUS.

Wilhelmo substitutus; haud diu in dignitate superstes.

GISELHERUS.

Hunc varii contractus memorant ab Anno videlicet 1213. usque in Annum 1241. quo in Ecclesia propria fundat Altare S. Benedicti.

RICHERUS.

Testis adhibitus Anno 1248. in litteris Decani S. Andreae super bonis in Lutzelnheim.

WERN-

WERNHERUS.

In Richeri locum surrogatus est Anno 1259. adhuc superstes Anno 1264.

WILHELMUS II.

Occurrit in litteris Emphiteuticis Anni 1271. diemque supremum obiit Anno 1286.

WILHELMUS III.

Exstant litteræ Anni 1305. super annuo censu quem vidua quædam, Guda nomine, tenebatur persolvere. Testes subscribuntur Wilhelmus Decanus, & unâ cum eo Joannes de S. Cruce, & Eberhardus de S. Katharina, præbendarii Ecclesiæ S. Martini.

GERHARDUS de YSENBURG.

Transigit Anno 1341. super bonis in Osthoven sitis.

JOANNES de WATTINHEIM.

Memoratur in contractu sub Annum 1352. inito.

FRIDERICUS à MORSHEIM.

Hic reperitur obiisse Anno 1363.

JOANNES NAVERN.

Frequens est in litteris ab Anno 1368. usque in Annum 1384.

JOANNES JOCHGRIN.

Occurrit ejus mentio in Bulla Innocentii VIII. Pont. pro Ecclesia S. Martini, data Anno 1485.

JACOBUS SCRIBA.

Annis XXIX. munere suo functus est, desitque in vivis Anno 1551. die 2. Maij.

STEPHANUS HOLZAPFFEL.

Jacobum excepisse videtur. Obiit autem & ipse Anno 1576.

JOANNES KLINGENBERGER.

Stephani Successor, triennio regiminis necdum expleto mortuus est anno videlicet 1579. successisse feruntur deinde.

JOANNES BERSICK de LUTERSHAUSEN.

PETRUS HAASE Senior.

PETRUS HAASE Junior.

JOANNES GROSS.

PETRUS SHNELN.

MATERNUS HOHENSTET.

THOMAS de BECCARIA. ob. 1635.

MARCUS SELZER. ob. 1637.

JOANNES KEKE de DELMGEN.

GERVASIUS MARSTELLER. ob. 1656.

HARTMANNUS CONRADL. ob. 1680. 18. Aug.

ARNOLDUS STAUFFENBERG. ob. 1680. 31. Octob.

HENRICUS SPORMACHER. ob. 1685.

PETRUS DORN. ob. 1699. 24. Jan.

HENRICUS GREVEN. ob. 1723.

GEORGIUS FRIDERICUS DEVERKAUFF, quem Anno 1728. excepit.

PETRUS ADAMUS GREVEN.

VI.

Ecclesia Collegiata B. Mariæ Virginis extra muros Wormatiæ.

Prob. 122.

Foundationis hujus initium desumendum videtur ab *Ecclesia* illa, quam *ficam in suburbio*, HENRICUS II. Imp. *ex proprio* obtulit ad Altare S. Petri Wormatiæ, ut habet quoddam ejus Diploma Anni MVI. hanc enim EMICHO Wormatiensis Episcopus postmodum Anno MCCXCVIII. in Collegialem erigens, his planè verbis utitur: *in CAPELLA* (inquit) *B. Mariæ Virginis, in Suburbio nostræ Civitatis, secus litus Rheni, quæ olim VETUS MONASTERIUM vocabatur, & adhuc eodem titulo insignitur, Collegium XX. Canonicorum instituimus; hinc & in Sigillo, Præsepe Christi exprimente, quod idem Præful novellis Clericis utendum tradiderat, hæc circum legebatur inscriptio.*

Est VETUS ECCLESIA, regit hanc pia Virgo MARIA.

Certe locum, jam olim ob frequentia miracula per intercessionem ejusdem divæ Virginis patrata, celebrem fuisse, testantur diversorum Præfulum, notanter BERTHOLDI Wirceburgensis, FRIDERICI Spirensis, nec non & BERTHOLDI Bambergensis Annis MCCLXXVI. & VII. editæ litteræ, quibus ad inchoatam tunc novi ædificii molem explicandam, subsidia necessaria quavis parte suarum Dioëcesium postulandi facultas datur; quin & Ecclesiæ ejusdem provisionem, seu collationem ab antiquo ad majores Præpositos spectasse, vel una hæc, quæ sequitur, charta sufficienter edocet.

„Nos LANDOLPHUS, Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Brixinensis, nec non Ecclesiæ Wormatiensis Præpositus — scire volumus „quod cum Conradus bonæ memoriæ Capellanus CAPELLÆ S. Mariæ in „suburbio Civitatis Wormatiensis, cujus collatio ad nos, *ratione præposituræ* noscitur pertinere &c.

„Dat. Romæ XV. Kal. Febr. Anno Dom. MCCXCVI.

Com-

Complanatâ itaque veteri ædiculâ, publicis atque opulentis piorum hominum impensis surrexit nova longe augustior, quam demum omnibus numeris suis absolutam, Emicho antistes insigni Canonicorum Collegio ornavit, ut supra jam meminimus, iisdemque, quibus aliæ per Dioecesim, & Civitatem suas, Collegiatae Ecclesiae, privilegiis & exemptionibus frui ac gaudere voluit; hinc & in earundem societatem per litteras solemnes admissa fuit, quas proinde integras hic lubet subijcere.

„ MAJORIS, NUHUSENSIS; Sancti PAULI; Sancti ANDREÆ; & „ Sancti MARTINI, Ecclesiarum Wormatiensium DECANI, & CAPITULA. „ Honorabilibus viris in Christo dilectis DECANO, & CAPITULO Ecclesiae „ S. MARIAE extra muros Wormatienses, eorumque successoribus, salutem „ in Autore salutis &c.

„ Praesentis scripti Testimonio noverit aetas praesens, & sciat posteritas „ futurorum, quod Nos attendentes, quod fecundus Palmes in ECCLESIA „ S. MARIAE, ubi vos estis personae divinis obsequiis deputatae, sic per cultum divini Numinis erumpit in botrum, quod per obsequiorum frequentiam divinatorum sic botrus in Torculari calcatus liquoris redundat in copiam, sic triticum attritum in dominicum orreum, excussa palea, deportatur, sic granum frumenti cadens in terram, & famulantium manibus compressum & mortuum, uberem confurgit in spicam; Quod ipsa Ecclesia „ S. Mariae divinatorum obsequiorum radiis circumfusa in Christi Fideles radio sui luminis sic diffunditur quod in ipsa Ecclesia per rarum vel nullum quandoque divinatorum obsequium habebatur, nunc ad eam currit propter cultum divini Numinis plebs fidelis, & ideo videtur expediens & honestum „ per familiaritatem nostrarum Ecclesiarum ad vos contractam, Ecclesiarum „ Collegio vestram Ecclesiam honorabilius honorari, ut lateris Ecclesiarum „ nostrarum Comitatus illustret vestram Ecclesiam & personas; Et quia multa debent emunitate fulciri quos lateris nostri Comitatus illustrat, vestram „ Ecclesiam, & personas nunc praesentes & futuras in collegialis Ecclesiarum „ nostrarum Societatis recipimus, in nomine Domini, perpetuam Unionem: „ ita quod Ecclesiae Wormatiensis ritum & consuetudinem observetis secundum canonicas sanctiones, cum non liceat a capite membra recedere, & „ sic evidentius apparebit, quod sicut in nobis, & inter Nos, una debet esse „ fides mentium, sic & in nobis sit una pietas actionum. Volumus etiam, „ statuimus, & ordinamus, ut sitis recepti, & Vos recipimus ad Societatem „ Capitulorum, Exequias mortuorum, & ad libertatem univerforum iurium, „ & Societatem & defensionem, & eorum omnium quibus Collegiatae Wormatienses Ecclesiae fulciuntur, & sic ad Societatem nostrarum Ecclesiarum „ vestra Ecclesia vocata a nobis in partem sollicitudinis decus a nostris Ecclesiis recipiat & decorem — ad hujusmodi autem Societatis, & vocationis nostrae memoriam, & robur perpetuo valiturum, praesentes litteras formales conscribi fecimus, & sigillis Ecclesiarum nostrarum communibus „ communiri.

„ Datum Anno Dom. MCCCIII. in Vigilia B. Andreae Apostoli.

Aliud deinceps hæc S. Mariae Ecclesia non leve incrementum cepit, tum ex larga indulgentiarum concessione, quam ei Anno MCCCX. tribuerunt PETRUS Archiepiscopus Mogunt. HENRICUS Vratislaviensis, JOANNES Argentinensis, & HENRICUS Gurcensis, Episcopi; tum ex liberali dispositione Henrici Wormatiensium Praesulis, qui cum simul ejusdem Ecclesiae frueretur praepositura, jure suo in hoc usus, vicinam S. Amandi parochiam

una

unā cum proventibus universis, communi Canonicoꝝ mensē Anno MCCCXVIII. perpetuum annexuit prout litteræ sequentes fidem faciunt.

„ HEINRICUS Dei gratia electus, & confirmatus Episcopus Worma-
 „ tiensis, ac Præpositus ejusdem Ecclesiæ Worm. sibi in Christo dilectis De-
 „ cano, totique Capitulo *Ecclesiæ S. Mariæ veteris*, extra muros ibidem —
 „ Tenuitatem vestrarum Præbendarum considerantes, Parochiam Ecclesiæ
 „ S. Amandi extra muros Worm. ac jus patronatus ejusdem cum omnibus
 „ juribus & privilegiis suis ad nos, ratione nostræ Præposituræ pertinentia,
 „ accedente consensu Capituli Ecclesiæ nostræ Worm. incorporamus, & uni-
 „ mus —

„ Dat. Anno MCCCXVIII.

Crevit interea magis magisque in Deiparam Virginem devotio, tantusque ex omni prope Germania huc loci ad eam factus est populi confluxus, ut Senatus, Populusque Worm. diruta priori, ingentem ab imis fundamentis Basilicam, opus multorum annorum, molitus sit, seseque ad ejusdem instaurationem toties quoties obligarit, stimulos addente hinc Pío II. Pont. max. Anno MCCCCLXVII. inde REINHARDO Worm. Episcopo, per litteras suas datas Ladenburgi Anno MCCCCLXX.

Numerus Canonicoꝝ ob redituum tenuitatem, autoritate Emichonis Episcopi Anno MCCC. ad sex reductus est, qui & hodieum ita subsistit.

SERIES DECANORUM.

Ad hos desectimus; siquidem Præpositi S. Mariæ, iidem sunt, qui majoris Ecclesiæ Worm. proinde in horum Elencho, superius jam a nobis exhibitio, investigandi sunt, ordiendo ab Henrico de Duna ad Annum 1298.

JOANNES.

Primus est ex Decanis, qui nobis occurrit; Testis adhibitus in litteris Anni 1309. Adhuc superstes Anno 1313.

CONRADUS CLEMAN.

Hunc indicant diversæ litteræ seu contractus ab Anno 1317. usque in Annum 1319. initi.

GERLACUS.

Conradi Successor, quædam pro Ecclesiâ suâ adhuc Anno 1324. reperitur ordinasse.

JOANNES HOLZAPFEL.

Memoratur in litteris Anni 1340.

PETRUS de LUTRA.

Transigit super bonis quibusdam Ecclesiæ suæ adjacentibus Anno 1364.

JOAN.

EPISCOP. WORMATIENSIS. 145

JOANNES ERENFRID.

In Petri locum surrogatus est circa Annum 1367.

PHILIPPUS à S. GOARE.

Joanni videtur substitutus fuisse Anno 1376. quo super lite quadam transi-
git. Ejus quondam Epitaphium tale legebatur:

„ Anno Dom. MCCCXCVII. in Vigilia Epiphaniæ ob. PHILIPPUS
„ de Sancto GOARE, Decanus hujus Ecclesiæ.

JACOBUS MERGELEN.

Philippum excepit; adhuc superstes Anno 1399.

JOANNES MEFFRIDL.

Intervenit cuidam contractui ad Annum 1423.

JOANNES KERTZENHEIM.

Obiit is Anno 1488. die 5. Kal. Maji.

REINHARDUS SPIES.

Joannis Successor adhuc Anno 1499. inter vivos deguit.

Sequuntur reliqui hoc ordine:

WOLFFGANGUS KEHLER - - - 1522

STEPHANUS HOLTZAPFFELL Vicarius in Spiritualibus - 1572

LEO HOFFMANN SS. Theol. Doctor & Decanus primâ
Februarii - - - 1580

MARTINUS GOBELIUS - - - 1591

FRIDERICUS LIBHARDUS à SCHÖNAU - 21. Febr. 1596
Qui anno elapso Decanatu & Canonatu privatus est.

JOANNES GEORGIUS RENNER - - - 1597
Qui 1605. resignavit.

NICOLAUS VIETOR, - - - 1605
Decanus renuntiatus
Qui 1619. primâ Martii mortuus est, & laudabiliter
Ecclesiæ præfuit. 1609

HENRICUS VOGELIUS - - - 4. Septemb. 1624

JOANNES HOLTACKER - - - 12. Septemb. 1668
& mortuus 9. Octobris 1680.

HENRICUS HASSERT - - - 22. Octob. 1680
& mortuus 13. Junii 1714.

CASPARUS ADOLPHUS SCHNERNAUER SS. Theol. & Juris
utriusque Doctor - - - 28. Junii 1714
Qui in fine Anni 1717. resignavit.

THOMAS FRIDERICUS VANDERBECK vigore Bullæ Aposto-
licæ Decanus - - - 18. Martii 1718
& mortuus 17. Decembris 1731.

JOANNES MATHIAS SARTORIUS SS. Theol. Doctor, Consi-
liarius Ecclesiasticus - - - 1. Febr. 1732

HIST. WORM. TOM. I. T VII. Ecclæ.

VII.

Ecclesia Collegiata S. Spiritus, Heidelbergæ.

OPus est Ruperti, Palatini Electoris, ac Bavarie Ducis, qui postquam Anno MCCCC. adversus Wenceslaum, Rex Romanorum electus fuisset, Heidelbergam suam novo hoc pietatis monumento decoravit; hinc in Chori testudine sequens hæc olim legebatur inscriptio.

RUPERTUS ROMANORUM REX
HUIUS CHORI, & COLLEGII
FUNDATOR.

ELISABETH REGINA ROMANORUM.

Verum, quod Anno MCCCCX. morte præventus, nonnulla reliquit imperfecta, quæ tam insignis fundatio adhuc exigere videbatur, vices ejus in hoc supplevit relictus superstes Filius Ludovicus, totumque feliciter ac munificentissime absolvit; prout id testatur sequens inscriptio, priori conjuncta.

LUDOVICUS COMES PALATINUS
REGIS FILIUS
HUIUS COLLEGII CONSUMMATOR.
DOMINA PLANCHIA, FILIA REGIS ANGLIÆ;
UXOR EJUS.

Cæterum, primus noscentis hujus Collegii Decanus exstitit *Heyso Krautzel*, adhuc in vivis Anno 1429.

VIII.

Ecclesia Collegiata B. Mariæ Virg. Lutræ-Cæsareæ.

Jam plurimum a primævo Religionis Spiritu deficere coeperat LUTRENSE Jordinis Præmonstratensis COENOBIVM, quando JOANNES DALBURGIUS, Wormatiensium Præsul illud Anno MCCCCXCVI. ad meliorem frugem revocare studuit, datis eum in finem ad Ordinis generalem ac supremum Præpositum litteris, quibus eum valide hortatus est, velit ad tam salutare opus exequendum, unâ secum concurrere. Verùm disciplinæ, nec non jugi omnis impatientis loci coenobitæ, quò liberius deinceps vitam agerent, suoque Genio indulgerent, se se in LUDOVICI Electoris Palatini tutelam committere. Quin & cum ipso, nec non Germano Fratre ejus FRIDERICO sub Annum MDX. speciali Tractatu Heidelbergæ inito, Regularem Habitum in sæcularem convertere, ac simul Ecclesiam suam in Collegialem erigere non dubitarunt.

Factum indigne tulerunt ab utraque parte Superiores, illudque alte etiam improbarunt; donec tandem assidua Principum intercessione flexus, victusque Pontifex Max. novellam institutionem sub duplici patrocinio, videlicet S. MARIE, nec non S. MARTINI Episcopi, repositam firmavit, ac ratam habuit; quo cognito, CAROLUS V. Imp. per diploma suum datum Anno MDXXI. eandem variis privilegiis condecoravit; quemadmodum & FERDINANDUS secundus Augustæ Vind. Anno MDLIX.

Destruere quidem proprium opus, ac bona eidem annexa invadere conatus est postmodum Fridericus Palatinus; at quominus hæc machinatio effectum suum tunc sortita fuerit, obstitit supradicti Ferdinandi Cæsaris mandatum inhibitorium, quod THEODORICUS Wormatiæ Præsul Anno MDLXII. die XXVII. Julii Spire ab ipso impetraverat; quanquam posteris temporibus denquò impetita, in totum corruerit pia fundatio.

MONA-

MONASTERIA VIRORUM.

I.

Monasterium S. Mariæ Magdalænæ in Franckenthal

Ord. Can. Regg. S. Augustini.

Absolutis, quas ERKENBERTUS, illustri Camerariorum de Wormatia ortus progenie, hinc inde exstruere coëperat, sacris ædibus, novum, sed majoris molis opus in *Franconthal*, veteri vico, haud procul Wormatia disito, aggressus est; positus itaque, conjuncta manu piæ Conjugis suæ RILINDIS, Anno MCXIX. die vero VII. Kalend. Maji, fundamentis, vastum surgere visum est Monasterium, quo intra Annos V. ad fastigium perducto, Clericisque Beati Augustini regulam sectantibus, in illud, solemni ritu, inductis, BUGGONI Dioecesano Episcopo suo, qui aram principem, Templo licet eatenus adhuc imperfecto, in honorem S. Mariæ MAG. jam dicaverat, totum obtulit; ita ut tam ipse, quam & reliqui ejus Successores, jus ac rerum omnium gerendarum arbitrium in eodem sibi perpetuum haberent, juxta quod fusc continetur in prædicti Antistitis notitia, Anno MCXXV. desuper edita.

Prob. 72.

Hæc fuere Franckenthalensis Coenobii initia, quæ mox alteri instituto occasionem præbuerunt; cum enim primus loci Rector BERTOLFUS, officio suo, nescio qua de causa, valedixisset, ad illud obeundum, sese ipsemet illico accinxit Fundator; hinc conjux, mariti vestigia studiose premens, in proximum a se pariter erectum Asceterium secedere statuit (ut alibi videbimus) dum ipse interea, collecta apud omnes Sanctitatis fama, demum Anno MCXXXII. in Vigilia Nativitatis Christi, vivere desuit, Ætatis suæ LIII.

Crescente autem Religione loci, crevit & ejusdem celebritas, dignusque aliquando visus est, qui Pontificia, simul & Cæsarea protectione impositum gauderet, id quod utrobique testantur tum INNOCENTII II. Papæ bulla, perquam Anno MCXXXIII. universa ejusdem jura nec non Prob. 73. possessiones omnes, ac has inter Cellam Omersheim, quam tunc Deo dicatæ mulieres incolebant, confirmat; tum CONRADI Regis præceptum in gratiam Abbatis Folmari Anno MCXXXIX. emanatum.

Prob. 75.

- Prob. 262. Prolixam dein privilegiorum, eidem huic Cœnobio identidem concessorum enumerationem instituit Anno MCCCCXLVIII. REINHARDUS Episcopus, simulque suam adjecit rathabitionem: ast, ubi illud a pristino fervore deficere, inque pravos mores prolabi advertit; dum adhibitæ insuper frequentes hortationes ac minæ nihil quidquam proficiunt, ejecto inde JOANNE ab INGELHEIM Abbate, cum ignavis Monachis, melioris frugi
- Prob. 267. Canonicos Regulares iisdem substituit Anno MCCCCLXVIII. Quanquam nec hæc nova colonia, feliciore successu insita fuit; siquidem vitia in eandem irrupere, etiam prioribus pejora, quibus & ipse infectus loci Antistes JOANNES ab ANDERNACH, poenitendo in omne ævum contractu inito, non solum hoc suum Monasterium, sed & eidem incorporata duo Virginum Ascesteria, videlicet Franckenthalense illud minus, de quo supra fecimus mentionem, nec non Kirchgartenfæ aliud in manus FRIDERICI Electoris Palatini Anno MDLXIII. tradidit.

Reclamavit quidem adversus imprudens factum THEODORICUS a BETENDORFF, Worm. tunc Episcopus; at, non nisi serus ejus Successor GEORGIUS FRIDERICUS a GREIFFENCLAW jus in hoc pristinum recuperavit Anno MDCXXII. recuperatumque Societatis JESU patribus Worm. Anno MDCXXVI. integre cessit. Verum, cum res, nescio quas moras traxisset, exciti, velut e somno, Canonici Regulares, sese Patrum votis fortiter opposuere, amissamque loci possessionem sibi revindicare conati sunt. Hinc orta lis inter utrosque, quæ diutius coram Judice agitata, tandem Anno MDCXLV. in utriusque partis favorem decisa est, simultaneâ possessione ipsius adjudicatâ, dum tamen eâ neutra gaudet.

SERIES ABBATUM.

BERTHOLFUS.

Ex Springhirsbacensi Canon. Regularium Monasterio accersitus, Franckenthalensibus constituitur primus Abbas, seu Præpositus circa Annum MCXXIII. at quietis amans, haud diu post officio suo valedixit, & ad priorem nidum reversus est.

ERKENBERTUS.

Loci fundator, semetipsum Bertholfo substituit, verbisque & exemplo novellæ suæ plantationi ad obitum usque præluxit.

GUIBERTUS.

Huic Innocentius II. Pont. Anno 1134. bullam protectoriæ indulgit.

FOLMARUS.

Guibertum in regimine excepsisse videtur sub Annum 1139. quo Monasterium hoc suum, universarum possessionum suarum hæredum instituit. Adhuc superstes Anno 1174.

HENRICUS I.

Obtinet Anno 1180. ab Alexandro III. Pont. confirmationem omnium privilegiorum sui Monasterii.

HEN.

HENRICUS II.

Intervenit Anno 1248. amicabili compositioni quam super jure quodam controverfo Schonaugienfes Monachi iniere cum Hagenenſibus.

WERNHERUS.

Acquirir Anno 1277. bona quædam ab Henrico de Ebeſtein, & Joanne Rube, militibus.

CYPRIANUS.

Hujus mentionem faciunt litteræ Beatricis Magiſtræ Sanctimonialium in Hagene Anno 1285.

CONRADUS.

Cyprianum in Regimine excepit, ut teſtantur litteræ ejus emphiteuticæ datæ Anno 1285.

THEODORICUS.

Ortam Anno 1315. inter Episcopum Worm. & Renwartum de Stralenberg, litem componit.

DITZO.

Theodorico Successor datus sub Annum 1318. quo Baldemarum de Ebeſtein a ſolutione cujuſdam annui redditus eximit

ANSELMUS BLIDECKIN.

Davidem Armigerum de Guntheim cum Capitulo S. Andrea, ſuper collatione cujuſdam beneficii altercantem componit Anno 1336. adhuc ſuperſtes Anno 1346.

WILHELMUS.

Transigit Anno 1375. cum Capitulo S. Andrea Worm. ſuper bonis quibusdam ſitis in Ebeſtein.

JOANNES de BECHTELSHEIM.

Memoratur in quodam contraſtu emptitio ad Annum 1413. inito tum & in aliis litteris emphiteuticis Anni 1440.

JOANNES ab INGELHEIM.

Abbatum Franckenthalenſium ultimus, utpote, quem Episcopus Worm. dignitate exutum Anno 1468. Præpoſiturâ Dirmſteinenſi deinceps contentum vivere juſſit.

II.

*Monasterium Hegenense Ord. Can. Regg.**S. Augustini.*

EMICHO, RICHARDI Comitis de Leiningen, ex ADELHEIDE Comitissa, filius, coelestibus desideriis æstuans, ALBERATÆ Conjugi, quæ ex NASSOVIIS Comitibus ortum trahebat, autor fuit, ut ad sacri cujusdam monasterii constructionem, in quo corpora eorum post obitum conderentur, unâ secum concurreret.

Re, etiam inter propinquos, Anno MCXXXV. mature discussâ, nullus proposito aptior locus visus est, quam qui arbutis, ac dumetis obsitus, Leiningensem Arcem, vetus majorum domicilium, proxime adjacebat. Hinc a voce Theotisca: *Hagen*, alias *Hayn*, quod est: Dumetum; nascenti cœnobio nomen inditum, ac mox ubi ejusdem structura in totum absoluta existit, Canonicis Regularibus Ord. S. Augustini commissum fuit; quin &, ut templum, cui pariter fastigium imposuerant pii fundatores, majore gloria dicaretur, invitatus ab ipsis BUGGO Wormatiensium Præsul Anno MCXLI. consecrationis munus, in honorem S. S. Apostolorum PETRI, & PAULI, nec non VERENÆ Virg. summa cum exultatione, pietatisque sensu peregit.

Magnum dein loco incrementum, pro suo in novellam coloniam studio addidit eisdem nobilissimi Conjuges, ut vel ex sequentibus versibus, seu inscriptionibus colligimus, quas per totum Basilicæ ambitum regnare voluerunt.

*Trinitas una Deus, oblatum suscipe munus
EMICHO quod donat, consensu Coniugis ALBRAT.*

..

Hoc pro spe vite, munus pie suscipe PETRE.

..

*Sponsa, VERENA, CHRISTI, per mundi climata noti,
Auxilium nobis pete supplex omnibus horis,
Hæc tibi dona damus, ut summa luce fruamur.*

..

*Votis affectu, simul assentimur & aſſu,
Ut vestræ sortis, finis ambo tempore mortis.*

Quod postremum votum, ambo feliciter assecuti videntur; siquidem piis operibus immortuos, donec in beata resurrectione coelestia gaudia simul ingrediantur, unum servat sepulchrum, cui olim ante loci sacri devastationem sequens hæc insculpta legebatur Epigraphe:

HIC JACET IN TUMBA COMES EMICHO, CONSOCIATA
CONJUGE, DICTA ALBRAT; QUI TEMPLUM CONDIDIT ISTUD.

SERIES

SERIES PRÆPOSITORUM.

HARTUNGUS.

Primus loci Rector a Fundatoribus designatus est. Vir omnino dignus, cuius institutione nascens coenobium ad virtutis apicem assurgeret.

AMILIUS.

Hunc, interrupta serie, tandem demonstrat charta sequens, quam hic integram dare juvat;

„ In nomine sanctæ, & individuae Trinitatis. AMILIUS divina miseratione Præpositus, totumque Capitulum Hegenensis Ecclesiæ — notum esse volumus: quod nos, communi comportato voto, cum Canonicis Ecclesiæ S. Pauli in Wormatia, scilicet: quamdiu parochiam nostram in Hochspira habuerimus, jam dictis Canonicis pro quadam decima quam ibidem habent in Mellingesbach nobis concessa, singulis annis X. Solidos Worm. monetæ solvemus — præsentem paginam impressione Sigilli nostri roborantes, Testes etiam assignando *Amilium* Præpositum, *Godefridum* Priorem, *Henricum* Cellerarium, *Siboldum* Camerarium, & cæteros Ecclesiæ nostræ Con-canonicos. Acta sunt hæc Anno Dom. MCCXXII.

GERARDUS.

Contractum quendam iniisse reperitur Anno 1263. cum Jacobo milite de Lapide.

SYMON.

Arbiter controversiæ constitutus Anno 1290. inter Capitulum S. Andreæ Worm. ex una, & Hæredes Davidis militis de Guntheim ex altera, partibus.

JOANNES.

Exstant litteræ Anni 1389. quarum hoc est initium: *Wir JOHANN Probst, und der gemeyn Convent des Stiffts zu Hene, sancts Augulins Orden, in Wormisser Bistum &c.* quibus innotescit ipsum conventum memorati monasterii debitorem esse erga Capitulum majus Ecclesiæ WORMATIENSIS in annum censum XX. modiorum siliginis cum medio.

III.

Monasterium Kirschgartense juxta Wormatiam,
Ord. Can. Regg. S. Augustini.

DISSOLUTIONE KIRSCHGARTENSE Asceterium mores infecerant, quam ut sanari unquam posse videretur; Quapropter, eliminatis inde pessimis Monialibus, FRIDERICUS à DOMNECK WORMATIENSIS Episcopus, propria sua usque auctoritate, frugi melioris Canonicos Ord. S. Augustini Anno MCCCCXLIII. ex Bôdicensi Collegio desumptos, ipsis substituit, ac simul novæ

novæ huic Coloniae BERTHOLDUM STARM, virum disciplinæ monasticæ peritissimum, præfecit.

Quam provide autem idem Præful arduum illud opus aggressus fuerit, quamque feliciter deinceps processerit, rerum mox docuit eventus; siquidem Bertholdus ille, in quem curam fere omnem rejecerat, trium insuper ejusdem sui instituti monasteriorum, videlicet: Rebdorffensis, & Birkenburgensis in Eysfettenfi Dioecesi, nec non & Sundelvingensis in Ducatu Wirtembergico; Reformator exstitit; quem Religionis Zelum, successores ejus reliqui, notanter JOANNES ZONSBECKIUS, & HENRICUS de DIRMSTEIN, sedulo imitati sunt, donec sæva malorum ingruente tempestate, Cives Wormatienses, facto in ipsum monasterium impetu, illud Anno MDXXV. penitus devastarunt; recepti itaque in vicinum Frankenthalense palabundi clerici, illic usque in Annum MDXLVI. subsistere, quo eandem cum hoc sortem subierunt.

Cæterum; quo tempore Kirschgartenfæ Cœnobium sub regulari Virorum disciplina viguit, illud doctrina ac virtute præprimis illustrarunt PETRUS HELIGERUS, & JOANNES de LAMBSHEIM, quorum opera in diversis Bibliothecis etiamnum asservantur.

IV.

Monasterium S. Mariæ in Lutra - Cæsarea

Ord. Præmonstratensis.

Radevvic.
Lib. II. cap.
76.

LUTHRA, seu LUTERA, locus antiquissimus; quandoquidem ejus mentio jam recurrit in divizione illa Regnorum, quam Anno DCCCLXX. inter se inière Filii LUDOVICI Pii Imp. Superbum insuper olim ostentabat palatium, quod Sæc. XII. ad finem vergente, FRIDERICUS I. ex seditis rubrisque lapidibus illic sibi construxerat; hinc & de ipso Poeta non inelegans.

Gunth. Li-
gur Lib. VII.

*Rursus Vangionum campos, LUTHRAMQUE revisit,
Regalesque sibi, quos struxerat ipse, Penates,
Incoluit — —*

Prob. 108.

Hic autem loci, postquam & Domum Hospitalem, sub Titulo S. Mariæ a se pariter conditam, idem supradictus Cæsar in Cœnobium convertere decrevisset, structurâ ædium claustralium jam in totum absolutâ, illud sacræ Religioforum Præmonstratensium Coloniae inhabitandum tradidit, additis ornamentis, nec non redditibus necessariis, quos dum Filius ejus simulque in Imperio Successor HENRICUS, quemadmodum & PHILIPPUS Rex, sua quoque munificentia adauxissent, ambo gloriosum fundatoris nomen, & ipsi exinde promeruere, prout id testatur, qui eadem ortus prosapia, eodemque insignitis diademate postmodum inclaruit FRIDERICUS hujus nominis II. in diplomate suo, dato Hagenowæ Anno MCCXV. per quod novellam illam plantationem confirmat, jubetque in cunctis suis Juribus, ac possessionibus perpetuum servari illæsam.

Talis omnino, etiam subsequen-
tium Regum, seu Imperatorum, erga
idem Monasterium mens fuit & affectus; nam præter-
quam quod ex ipsis
HEN.

EPISCOP. WORMATIENSIS.

153

HENRICUS & RUDOLFUS, prior An. MCCXXII. alter An. MCCLXXXIII. Prob. 112. & MCCLXXXIII. illud in specialem suam protectionem suscipientes, ab 159. 170. omni simul exactione, ac onere imposterum voluere exemptum, quemadmodum id GREGORIUS X. Pont. per bullam suam Anno MCCLXXII. etiam constituisse reperitur; hæc, aliaque ejusmodi privilegia, suo quoque Regio præcepto deinceps firmarunt ADOLPHUS I. in Oppenheim Anno MCCXCIII. die XV. Kal. Feb. LUDOVICUS IV. Herbipoli Anno MCCCXXXV. CAROLUS IV. Spiræ Anno MCCCXLIX. II. Kal. Aprilis. RUPERTUS in Alzeja Anno MCCCCIII. ac denique etiam FRIDERICUS III. Francofurti, Anno MCCCCXLII.

Prob. 179.

Verum iis nonobstantibus, constans ille monasticæ disciplinæ vigor, qui per aliquot sæcula hic loci jam perduraverat, paulatim inclinare visus est, donec tandem, nullo sat promptum adferente auxilio, penitus concidit; instauratus quidem Anno MDX. Cultus divinus, coepit, prout antea, peragi, ast ritu sæculari, adeoque præter mentem Fundatorum, qui receptam ibidem S. Norberti, seu Præmonstratensium Religionem, in alium vid. supra in-
Ordinem unquam commutare, expressis verbis vetuerant. Hinc nova illa Ca- ter Colleg.
nonicorum sæcularium institutio, seu substitutio, haud diu post, & ipsa Eccles. num.
inde eliminata fuit, ut supra ostendimus. VIII.

SERIES PRÆPOSITORUM.

UDALRICUS.

Testis reperitur adhibitus Anno 1190. in litteris Conradi II. Episc. Worm. pro Asceterio Enckenbach.

JOANNES.

Transigit Anno 1286. super lite, quam communitati opidi Lutrensis intenterat.

SYFFRIDUS.

Hunc contractus emptitius Anni 1298. nobis suppeditavit, estque ejus initium tale: *Nos Syffridus Præpositus, Wernberus Prior, totusque Conventus Monasterii Lutrensis, Ord. Præmonstrat. Worm. Diocesis; notum facimus &c.*

PHILIPPUS.

Vixisse reperitur ad Annum 1327.

JOANNES ab HOHENECK.

Occurrit in diversis litteris ab Anno 1333. usque 1340.

HUGO.

Joannem excepsisse videtur circa Annum 1343. quo amicabilem compositionem iniit cum Ord. Teutonico.

PETRUS de MONTFORT.

Transigit Anno 1351. super lite quadam cum Abbatisa Monasterii in Gummerfcheim.

JOANNES II.

Hujus mentionem faciunt diversæ litteræ epheuticæ Ann. 1389. & 1391.

HIST. WORM. TOM. I.

U

V. Mæ

*Monasterium S. Mariæ Virg. in Schönau.**Ord. Cisterciensis.*

Trithemius
Chron. Hir-
saug. nov.
edit. pag.
401.

Cæteras inter virtutes, quibus BUGGO, seu BURCHARDUS, hujus nominis II. Wormatiensium Præsul, decoratus erat, maximopere semper enituit pietas, hinc & coenobium aliquod erigere proposuit, quo se se ad coelestia puriore meditatione haurienda, interdum reciperet, ac ubi demum post mortem a laboribus requiesceret. Itaque Anno MCXXXV. haud procul Heidelbergæ, ex altera parte Nicri fluminis, solitudinem ingressus, locum delegit in amœna valle, inter aspera montium juga situm; hunc postquam, contractu cum BOPPONE Comite de LOUFFEN inito, sibi totum libere acquisivisset, necessariisque structuris ac ædificiis ornasset, SCHÖNAUGIAM appellavit, & novellis Sancti BERNARDI discipulis, qui Benedictinorum Regulam usquedum profitebantur, excolendum dedit: Ne autem sacra hæc colonia, rerum divinarum vacationi dicata, a quoquam posterorum facile inturbaretur, eidem ipse per omnia diligenter providit, ut literæ ejus Anno MCXLII. desuper contactæ amplius fidem faciunt.

Prob. 82.

Prob. 88.

90. 96. 98.

99. 102. 115.

118. 137.

143. 173.

Prob. 83.

Hæc fuere celeberrimi monasterii initia, quæ tum ex assidua CONRADI, LUPOLDI, HENRICI, LANDOLFI, EBERHARDI, SIMONIS, nec non subsequentium Episcoporum Wormatiensium cura ac liberalitate, tum ex aliorum Fidelium oblationibus, non levia deinceps ceperunt incrementa: Nam præter GUNTHERUM, & BERINGERUM, Spirentes Episcopos, quorum ille Anno MCLII. alter Anno MCCXXIII. bona plurima illuc donasse reperiuntur, præcipuis loci benefactoribus merito accensendi sunt Palatini Duces, seu Comites, quotquot eorum illa potissimum tulit ætas, notanter CONRADUS, & HENRICUS, qui etiam ambo sepulturam ibidem nacti sunt, ut nos docent Inscriptiones sequentes inter rudera ab Eruditis resectæ, ac descriptæ.

I.

„ ANNO DOM. INCAR. MCXCV. VI. IDUS NOVEMB. OB. ILLU-
„STRIS PRINCEPS DÑS CONRADUS, COM. PAL. RHENI. DUX SUE-
„VIÆ. COMES IN GEMINO-PONTE. FRIDERICI IMPERATORIS
„GERMANUS.

II.

„ PRINCEPS MAGNIFICUS, COMES AULÆ. GLORIA RHENI
„JUNIOR HEINRICUS - - - - -

Exstat, de cætero, posterioris hujus Henrici, qui Agnetem, supradicti Conradi Filiam, uxorem duxerat, insignis pietatis monumentum, quod hic integrum subijcimus.

„ HEINRICUS, Dei gratia Palatinus Comes Rheni &c. dignum
„ducimus suppletionis manum pio & memorando operi dilecti foceri
„nostri CONRADI, illustri Palatini Comitis Rheni, dignæ & reco-
„lendæ memoriæ adhibere & opus misericordiæ, quod inceperat
„æternæ securitati commendare. Quapropter, notum facimus —
quod

„quod præfatus focer noster Palatinus Comes Rheni, unà cum illustri conjugæ suæ, & dilectæ socra nostra, domina IRMINGARDE, divinæ retributionis intuitu, Ecclesiæ B. Virg. Dei Genitricis Mariæ in Sconaugia, in qua sibi, & jam dictæ Irmengardæ, prænobili jugali suæ, sepulture peti-locum, & elegit, tradidit quoddam prædium suum in Opphove, cum ju-re & utilitate sua habendum perpetuo. Voluit quoque & tradidit liberam potestatem suæ ditionis hominibus, cujuscumque forent conditionis, eidem Ecclesiæ se posse offerre, & de rebus suis mobilibus vel immobilibus, quan-do & quantum vellent, tribuere. Post mortem vero ipsius, clarissima ejus uxor, Insulas Rheni ipso prædio adjacentes, pro remedio animæ viri sui, & suæ, præscripto donavit monasterio, jure perpetuo habendum. Claris-sima quoque soror ejus, domina LUTGARDIS, obtulit vineam XX. marca-rum, custodiæ jam dictæ Ecclesiæ, ex qua vinum consecrationis missarum, perpetuo habeatur. Hoc itaque pium & laudabile factum pro parte nostra; & dilectæ conjugis nostræ AGNETIS, confirmantes, addimus insuper, ut si qui postea novi habitatores supervenerint, sicut & primi habeant præ-scriptam potestatem se, & sua, libere offerendi.

„Hanc autem scripturam hujus rei seriem complectentem, nostro si-gillo, & focrus nostræ, ipsiusque Germanæ, iussimus communiri, & sub-scriptis idoneis Testibus confirmari.

„SIGEHARDUS, Abbas Laurensis; MEFFRIDUS Abbas Eberbacensis; DIE-poldus Abbas Schonaugiensis; MARQUARDUS Præpositus de novo-castro; HELFRICUS Præpositus de Lobenselt; SIMON Comes de SARAPONTE; HEINRICUS Comes de GEMINO-PONTE; WALRABUS Comes de NASSAW; BOppo Comes de LOUFFE; BLICKERUS de STEINA, & alii quam plures.

„Acta sunt hæc Anno Dom. Incar. MCXCVI. Ind. XV.

Huc quoque spectare videntur LUDOVICI, Palatini itidem Comitis, litteræ, suæ erga prædictum monasterium venerationis testes luculenti,

„LUDEWICUS, Dei gratia, Palatinus Comes Rheni, & Dux Bavariæ
„— Cum non sine causa judex gladium portet, scire Nos convenit, qui gladio cingimur, quod illum ad militandum summo Regi in defensione vi-duarum & pupillorum, & præcipuè in protectione sanctæ Dei Ecclesiæ, & Religiosarum Domorum accepimus, & si aliquando perperam aliquid agen-do, ea abutimur, studio pietatis excessum corrigere debemus. Inde est, quod scire universitatem vestram volumus, nos tactos dolore cordis intrinsecus pro dampno, quod homines nostri, nobis invitis, intulerunt monasterio, & venerabilibus Fratribus SCHONAUGIÆ; cupientes Deo, & ipsis satisfacere, reversi a Militia Domini Regis FRIDERICI, de inferiori Germania, ad ipsum Claustrum accessimus, ac in Capitulo, plenaria Fraternitate recepta, Domino Abbati, & ejus Fratribus, ad resarciendum dampnum per nostros irrogatum, piscationem nostram in Opphowe, donec pura concilietur, entia dicent sibi satisfactum, liberaliter contulimus, de cætero ad nos redituram. Huic donationi accessit etiam bona voluntas, & pius consensu AGNETÆ, Nobilis puellæ, sponsæ Filii nostri sc. OTTONIS quæ vera hæres est ejusdem rei —

„Actum est hoc; Anno MCCXIII.

Nec prætereundi sunt CONRADUS, & BOppo de LOUFFEN, BOppo de DILSBERG, Comites; PHILIPPUS & WERNHERUS de FALKENSTEIN, tum & GODEFRIDUS de EPPENSTEIN, dynastæ; quorum posterior hic *junctis* cum ELISA conjugæ, *palms*, accedente insuper GERARDI & GODEFRIDI filiorum, consensu, prædium suum in Mittelliderbach Anno MCCLXXII. ad opus sæpe-dicti Schonaugiensis Monasterii contulit, quomodo & ante ipsum, Anno videlicet MCXLV. suas possessiones sacris ejusdem loci Incolis, jam dicaverant

MEGENLAHUS, WOLPRANDUS, & HERMANNUS, nobiles viri de OBERKEIM; ac denique Anno MCCLIII. etiam DEMUDIS, pia mulier, relicta HELFRICI de HOENECK. Suis quoque gratis, ac privilegiis, locum sanctum ornarunt, ex Romanis Pontificibus INNOCENTIUS III. & ALEXANDER IV. quorum prior Anno MCCIII. universas ejusdem possessiones in S. Sedis protectionem suscepit; alter Anno MCCLV. eundem a variis oneribus exemit; at toto orbe celebrem reddidit B. HILDEGUNDIS, Novesii, ditionis Colonien-sis oppido orta; hæc enim sexum, raro artificio, solerter mentita, sub JOSEPHI nomine, post varia fata, inter Schonaugiensēs admīssa, eidem, cui ipsi, disciplinæ regulari collum subdidit, ac jugum Domini portavit; donec tandem Anno MCLXXXVI. die XII. Kalend. Maji. sexum, quem vivens pietate, modestiā, aliisque egregiis animi dotibus, dissimulaverat, mortua patefecit. Hinc Tumulo ejus sequens apposita fuit Epigraphe.

OMNIS HOMO MIRETUR HOMO QUID FECERIT ISTE
HÆC CUJUS FOSSA CINERES CONCLUDIT ET OSSA
MAS VIVENS PATET, MORIENS SED FOEMINA CLARET
VITA FEFELLIT, MORSQUE REVELAT REM SIMULATAM
HILDEGUNT DICTA, VITA EST IN CODICE SCRIPTA
MAI BISENIS EST HÆC DEFUNCTA KALENDIS.

Hodie eversum jacet Cœnobium; at quam ampla, & augusta moles quondam fuerit, ipsæ in vicino circumquaque sparsæ ruinæ satis indicant, quas inter vetustissima hæc occurrit Inscriptio: *Wernherus miles de Wormatia emit nobis vineam in Scrizheim, ad nocturnum Lumen Dormitorii.*

SERIES ABBATUM.

CONRADUS.

Domo ortus HENNEBERGICA. Regimen hujus monasterii primus tenuit, ac usque in Annum 1153. & forsitan ultra produxit. Disciplinæ monasticæ severus exactor, cui nihil propius erat, quam ut ipse, & Fratres sui, sibi viverent, secreti ab hominum collocatione.

GODEFRIDUS.

Hunc varii contractus, ab Anno 1182. usque in Annum 1191. initi, demonstrant.

DIEPOLDUS.

Godefridum in dignitate Abbatiali excepit, fitque ejus mentio jam ad Annum 1196. quo prædium Locheim pro CCCC. Marcis a Comite Boppone de Louffen acquisivit. Translatus inde Anno 1206. ad Abbatiam Eberbacensem in Rhingavia, cui pari fervore præfuit.

WALTHERUS.

Diepoldi Successor, memoratur in litteris Anni 1206. tum & in alijs Anni 1208.

PHI-

PHILIPPUS.

Walthero surrogatus, transigit Anno 1209. cum Conrado Abbate S. Lamberti super iuribus quibusdam in fwenden.

DANIEL.

Solemne contractum init Anno 1216. cum Bertolfo de Dirmstein super allodio in Scharra; at longe utiliore, cum Præposito Eccles. Colleg. S. Andreae Anno 1218. pepigit, quando transitum Nicri fluminis, seu potius trajectum juxta Heidelberg monasterio suo acquisivit. Hinc mutua exorta est inter utraque Collegia fraternitas tenebanturque monachi quotannis *magnum officium defunctorum* recitare; tum quilibet sacerdos, missas XX; quilibet inferioris ordinis monachus, Pfalteria X; quilibet conversus mille, & quingentis vicibus, *miserere mei Deus*.

CHRISTIANUS.

Transigit Anno 1220. cum Nobilibus de Hirtzberg, super jure advocatiæ in Schrißlheim.

BERTOLDUS.

Occurrit Anno 1225. in quadam Notitia Civium Heidelbergensium super sylva, dicta *Hegene*. Prudens ac vigilans Oeconomus; obiit Anno 1232.

CONRADUS.

Testis adhibetur Anno 1233. in diplomate Henrici VI. Regis pro monasterio Brumbacensi; tum & in litteris Conradi de Stralenberg, quibus hic Anno 1240. renuntiat omni juri quod habere videbatur in villa Schriefflheim.

ULRICUS.

Conrado surrogatus videtur sub Annum 1242. quo decimas in Bruchhausen, & Blickersforst, monasterio suo acquisivit.

RUDOLFUS.

Anno 1245. amicabilem compositionem init cum Friderico & Marguardo de Bonvelt super vado Heidelbergensi. Tum & ortum Anno 1249. di-
rum Schifina in Eccles. Wormatiensi extinguere conatur. Vixit sub eo Conradus de Reysenberg, qui abdicato Hildesheimensi Episcopatu, Ord. prædicatorum amplexus fuerat, ac dein ad Schonaugienfè monasterium fecedens illic Anno 1248. pie obiit.

HENRICUS.

Rudolfo Successor datus, subscribit Anno 1251. Testamento cujusdam Civis Worm. adhuc superstes Anno 1256.

EBELINUS.

Memoratur in charta Eberhardi Electi Worm. per quam hic donat
U 3 Anno

Anno 1259. Coenobio Schonaugienſi partem prædii Lobenfelt. Cæterum Ebelinus tradit Anno 1263. in emphiteuſin curtem quandam ſui Coenobii, exiſtenteſ Wormatiæ.

OTTO.

In huius favorem renuntiat Anno 1268. Joannes miles de Wynheim jure ſuo quod ſuper bonis in Virmheim habere videbatur. Exſtat & Ottonis charta ſequens.

„Frater OTTO, dictus Abbas Schonaugiæ — ſtatuiſmus ut deinceps in „perpetuum Camerarius Domus noſtræ annuatim quatuor ſervitia de albo „pane, piſcibus & vino Franconico, conventui noſtro memorato fideliter „adminiſtret, quorum unum dabit in anniverſario quondam Merhardis „conjugis Jacobi, bonæ memoriæ, monachi domus noſtræ &c. —

„Acta ſunt hæc Anno Dom. MCCLXX.

WERNHERUS.

Inſigne diploma proteſtorium obtinet Anno 1282. a Ludovico Palatino Comite. Dein prædia quædam in Wiblingen ſibi vindicat Anno 1287. per interventum Henrici de Sachſinhufen, Ludovici Palatini ſupremi Magiſtri curiæ.

JOHANNES.

Hunc prodit charta ſequens.

„Nos Frater JOANNES dictus Abbas de Schonaugia proſitemur, quod „religioſa mulier Domina MECHTILDIS Begina de Spira contulit nobis „CLXIII. Libras Hallenſ. &c. Actum Anno MCCXCIV.

PETRUS CLEMAN.

Occurrit in litteris anni 1304.

JACOBUS.

Hujus mentionem faciunt diverſæ litteræ contractûs Annis 1312. & 1315.

ENGELBERTUS.

Contractum init Anno 1327. cum Abbatia Lobenfelt.

DRUTWINUS.

Anno 1350. Executor Bullæ Clementinæ conſtitutus ab Balduino Trevirenſi Archiepiſcopo adverſus Caroli IV. hoſtes.

HEILMANNUS.

Occurrit in contractû cum Joanne milite de Dalsheim An. 1363. inito.

PETRUS.

Exſtabat olim hujus Epitaphium in peristylio monaſterii Eberbacenſis, ubi ſepulturam repererat, in hæc verba ſequentia compoſitum.

„Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 159

„ Anno Domini MCCCXCV. Nonas Octobris ob. venerabilis Pater
„ Dominus Petrus quondam Abbas Monasterii Schonaugienfis.

EBERHARDUS.

In Petri locum substitutus videtur. Vixit is Anno 1405.

CONRADUS.

Transigit Anno 1423. cum plebano in Oppaw, super minuta decima
ibidem loci percipienda. Adhuc superstes An. 1437.

JACOBUS.

Hic ætate jam gravis, dignitatem ultrò posuit Anno 1520. die 21 Junii.

MARCUS.

Prædecessoris sui Jacobi vestigia secutus, susceptum onus à se abdicavit
Anno 1523.

NICOLAUS.

Vacantem ex Marci libera demissione dignitatem adiit.

LAURENTIUS.

Memoratur in litteris Anni 1527. Obiit vero Anno 1529.

SEBASTIANUS.

Electus est die 11. Januarii Anni 1529. adstititque deinceps variis Ele-
ctionibus quales fuere, *Wendelini* Abbatis Erbacenfis Anno 1535. Item
Caroli ibidem Anno 1537. Item *Joannis* ibidem Anno 1539. Item *Andree*
ibidem Anno 1542. ac denique *Palladis* ibidem Anno 1553.

WOLFFGANGUS CARTHEISER.

Monasterii sui Abbatum ultimus; sæviente enim per Palatinatum Hæ-
resi, exulare coactus est; fecessit itaque cum suis Wormatiam, ubi paulò
post morore contabuit; sepultus in medio navis Ecclesiæ S. Andreae, sub
sequenti hac Epigraphe.

„ Anno Dom. MDLXIII. die XXIII. Augusti ob. Reverend. Pater

„ WOLFFGANGUS CARTHEISER, filius Conventus Wormatiensis &

„ Abbas Schonaensis, in vera antiqua Religione perliitens.

VI.

Monasterium Sunßheimense Ord. Can. Regg.
S. Augustini.

CRAICHGOVIÆ Comites hoc Coenobium antiquitus fundasse, stabilità
in eodem Sancti Augustini Regulà, passim perhibent scriptores; quin
& JOANNEM Spirensium Præsulem, nec non Illustris illius stirpis proge-
nem

Eysengrein
Chron. Spi-
renf. pag.
197. & Ec-
card. Script.
Tom. II.
Chron. Spi-
renf.

niem ultimam, postquam locum hunc, qui eatenus Dioecesis Wormatiensis fuerat, inito certo quodam concambio, sibi, suisque successoribus acquisivisset, deductos inde Anno MC. feu, ut alii volunt, Anno MCII. Canonicos Regulares, in æde divo Germano sacra collocasse Spiræ, dum Ord. S. Benedicti Monachos qui Basilicam hanc incolebant, in Sunshheimense illud Cœnobium transtulit; illic sepultus post obitum Anno MCIII.

Verum temporis successu, hunc ipsum locum, Sancto Michaëli sacrum, simul cum attinentiis suis universis, in Jus ac dominium Episcoporum Wormatiensium rediisse, vel exinde patet evidenter, quod eundem sibi Anno MDLXV. a Palatino Electore ablatum, repetierunt semel, iterumque, actione etiam coram Cæsare, ac Ordinibus Imperii desuper instituta.

Ex loci Abbatibus memorantur.

EGGEHARDUS.

Testis adhibitus in charta Guntheri Episcopi Spirensis pro Cœnobio Limpurgensi Anno 1149.

HENRICUS.

Occurrit in contractu quodam Anno 1182. inito.

BOLLANDUS.

Hujus mentionem faciunt litteræ Anni 1274.

DIETHERUS de URBACH.

Contractum quendam cum Engelhardo de Franckenstein Anno 1286. iniisse reperitur.

CONRADUS.

Hic Jus patronatus Ecclesiæ in Richartshausen transtulit Anno 1327. in Decanum, & Capitulum majoris Ecclesiæ, Worm.

EBERHARDUS.

Memoratur in litteris Anno 1341. & 1348.

FRIDERICUS de VENNINGEN.

Obiit is Anno 1409. die 1. mensis Junii.

APELO de FINSTERLOCH.

Partem villæ Steinfort à Wiperto de Neuhaus acquisivisse reperitur Anno 1419.

Ex Decanis vero, postquam nimirum idem Cœnobium in Ecclesiam Collegialem conversum fuit, occurrunt WERNHERUS de NOTTHAFT, & JOANNES - CUNO de MORSHEIM; prior in litt. Anni 1556. alter obiit Anno 1571. fueratque simul majoris Ecclesiæ Worm. Canonicus.

MONA-

MONASTERIA VIRGINUM.

I.

Monasterium S. Mariæ Magdalænæ, vulgò Berg-

Closter, extra muros Wormatienses; olim Ord. S. Augustini,

nunc S. Dominici.

Juxta Wormatiam, ad suburbii caput, locus sacer est, in colle positus, qui omnium ferè censetur antiquissimus; Nam fama sæculorum propagatum, tres Virgines illic pro Christi fide simul cæsas, quo tempore Barbararum Nationum copiæ Regionem hanc inundaverant. Certe earum corpora ibidem in tumbâ lapideâ, Gothico opere elaborata, ac his inscriptâ nominibus: S. EMBEDE; S. WARBEDE; S. WILBEDE; adhuc asservata esse, pie credunt; an autem, qui proxime adjacet, VITALIUS Rex, cum PLACIDIA Regina, eandem cum ipsis sortem subierit; aut quo fato amborum corpora, huc quoque post obitum, pervenerint, prout id eorum Lapides sepulchrales, quos in æs incidi curavimus, indicare videntur, ob documentorum penuriam ignorare cogimur.

vid TAB. IV.
Fig. I. & II.

Hoc certe constat, BERENHARII Wormatiensium Præfulis, in ordine secundi, ossa, hic loci olim fuisse deposita; Quin & successorem ejus BURCHARDUM, sæculo XI. ineunte, insigni Canonicorum Collegium, sub S. ANDRÆ Ap. Titulo erectum, exinde in urbem transfulisse.

Luxit aliquamdiu amissum decus suum vetus Basilica, solo parochiali jure deinceps nota, donec tandem Anno MCCXLIII. eam GERHARDUS supradicti S. Andræ Collegii tunc Præpositus, ad quem ex dignitatis suæ prærogativa spectabat, oportune solatus est, dum requisito prius ad hoc LANDOLFI Episcopi sui consensu, universam loci structuram simul cum Prob. 136. attinentibus ædificiis, in coenobium, quod Virgines S. Mariæ Magdalænæ ordinem professæ, hoc est: a voluptatibus sæculi ad sanio rem mentem redeuntes, excolerent, convertit.

Stabilitâ itaque cum in modum novellâ Familiâ, quam Præpositi secundum Divi Augustini Regulam in cunctis sedulò dirigeant, census, ac vectigalia ejusdem, ex frequentibus Fidelium oblationibus,

HIST. WORM. TOM. I.

X

haud

Proh. 142.
& 249.

haud parum cepere incrementum; quin & Monasterium ipsum, quoties id necessitas exigere videbatur, sua continuo dignati sunt protectione tam Reges, quam & Imperatores, quomodo ex iis WILHELMUM Anno MCCLV. RUPERTUM Anno MCCCCVIII. CAROLUM V. Anno MDXLI. ac denique RUDOLFUM II. fecisse comperimus, quo postremo, nullus auxilium tulit efficacius, aut oportunius: nam, præterquam quod jam Anno MDLXXVII. omnia ac singula prædecessorum suorum privilegia, eidem loco olim concessa innovaverat, ac simul confirmaverat, ea quanti faceret ostendit, dum ejectas Anno MDLXXXIII. die XXIII. Septembris, per civium Wormatiensium insolentiam, sanctimoniales fœminas, sedibus suis illico restitui, ac in cunctis iuribus & possessionibus suis manuteneri voluit.

Cæterum, ex Asceterii hujus Præpositis, qui, quemadmodum ex Prioriis, nobis pauci occurrerunt, unam hic commemorare libet HENRICUM de SUGEN, alias SIGEN, qui inter alia Templum instaurasse videtur; proin, sepulchrale monumentum promeritus est, cujus inscriptionem, aliqua sui parte vitiosam ac mutilam, sic legendam esse censemus.

„Anno Domini MCCCXX. in Feslo Georgii Ob. Frater HEINRICUS de SUGEN Præpositus Ordinis nostri, & noster specialis benefactor,

Inductæ autem loco primitus Augustini Leges, specialem suum habuere Inspectorem, qualis fuit, inter cæteros, Wernherus, qui in quodam contractu Ann. MCCLXIX. inito, hunc titulum præfert: *W. miseratione Divinæ Generalis Præpositus Monasteriorum S. Mariæ Magdalene, Ord. S. Augustini & sedis Apostolicæ Capellanus &c.* Facta dein mutatione aliqua, sanctimoniales, retentâ priori Regulâ, habitum Ordinis S. Dominici induerunt, quem & hodieum gestant. Ad Priorissarum seriem spectant sequentes.

CATHARINA de PETERSHEIM Ann. 1390.

EVA de SAUVELENHEIM Ann. 1454.

ELISABETHA WEGLIN de DIRMSTEIN Ann. 1508.

MARIA MAGDALENA FIGELIN Ann. 1676.

MARIA ELISABETHA VAILLANT ob. 1703.

MARIA ROSA KRESSIN ob. 1724.

MARIA JOHANNA ALTWAGERIN. hodieum superstes.

Observavimus de cætero, interiori Ecclesiæ solido parieti insertum vetus marmor quoddam, continens in latitudine palmas II. in longitudine vero IV. sequenti hac notatum Epigraphæ.

Hic. Pausat. Corpus. Azduaiuhi, Cujus.
Anima. Gaudet. in. Cœlo.

vid. TAB. IV.
Fig. III.

Venerandæ illud antiquitatis monumentum, quod unâ cum sacris Reliquiis, seu Roma ex Catacumbis, seu aliunde, hic olim transmissum portamus, curiosorum oculis siscere duximus non incongruum.

II.

*Monasterium S. Mariæ in Enkenbach,**Ord. Præmonstratensis.*

Considerat Vir quidam Illustris, HUNFRIDUS nomine, haud procul Lutra-Cæsarea, sat grande ædificium, quod unà cum districtu suo, Divo Norberto sacratum esse voluit; hujus itaque instituti, ac Regulæ Viris ex Monasteriensi, vulgò Munster-Dreyfa, Coenobio, accitis, postquam illud tradidisset incolendum, mutata mox sententiâ, optavit ut ipsi Otterbergenfibus in eo locum facerent. Hinc lis inter utriusque Coëtus Abbates desuper orta est, quam demum Anno MCXC. CONRADUS II. Worm. Antistes, supremus ab HENRICO Rege ad hoc judex constitutus, diremit, ac secundum Monasteriensem pronuntiavit.

Prob. 93.

Imposita tunc loco selecta Virginum Ord. Præmonstratensis ejusdem Colonia, cujus præ-primis benefactores exstiterè, hinc Wormatiensium Præful HENRICUS Anno MCCXXI. inde WERNHERUS de BOLANDIA, ejusque frater germanus PHILIPPUS de FALKENSTEIN Anno MCCLIV. ab iis enim Jura patronatus in Egersheim, & Freinsheim, cum omnibus emolumentis processerunt; quin ad absolvendam universi Claustrî structuram, haud parum opis contulerunt EBERHARDI Worm. Episcopi litteræ commendatitiæ, cum in finem Anno MCCLXV. emanatæ, dum idem ipse, ut locum quietiorem redderet, contestatum jam ab Anno MCCXXIV. Jus advocatiæ, sibi, suisque in Worm. sede successoribus Anno MCCLXXI. acquisivit.

Prob. 111.
Prob. 139.Prob. 152.
Prob. 113.
Prob. 156.

Vetum; sævis postmodum ingruentibus temporibus, tantum æris alieni contraxere sanctimoniales, ut eo solvendo plane impares cum essent, distractis pro rei necessitate ac exigentia, jam aliquot prædiis, quod reliquum superfuerat, hoc unà secum in protectionem FRIDERICI Worm. itidem Episcopi commiserè Anno MCCLXXVIII. Factum probante Abbate in Munster-Dreyfa, quâ loci directore.

Prob. 160.

Ex Præpositis hujus Asceterii occurrunt DUDO, & BERTHOLFUS, quorum ille testis occurrit in litteris Anni MCXC. alter vixit sæculo XV. incunte.

Ex Magistris, seu Prioris, nisi duas comperimus, & quidem unius, ejusdemque nominis: AGNETEM enim præferunt litteræ tum Anni MCCLXXVIII. tum Anni MCCCXCVII.

III.

*Monasterium S. Mariæ in Fischbach,**Ord. S. Augustini.*

Patribus Monasterii Hegeneris Ord. Canonicorum Regg. S. Augustini, commissum ac donatum fuerat Anno MCCCXXXIX. vetus Oratorium

HIST. WORM. TOM. I.

X a

quod.

quoddam in loco FISCHBACH, intra districtum Parochiæ Hochsphy, Dioecel. Worm. situm. Hoc dum varie excultum, sub almo B. MARIE Virg. patrocinio ut plurimum deinceps coepisset efflorescere, quin & multis inclare miraculis, ita ut languentis populi ad illud undique confluxus magis ac magis in dies augeretur, visum est ædiculam arctis hæcenus circumscriptam limitibus, novis ampliare structuris; Factum inprimis probantibus nec non simul promoventibus FRIDERICO II. & REINHARDO I. Wormatiensium Episcopis, quorum ille locum Anno MCCCCXXXII. indulgentiis ac vengalibus a se auctum, supra memorato Hegenensi Cœnobio incorporavit, alter condendi in eodem novi Parthenonis autor exstitit.

Prob. 169.

Re itaque sub Annum MCCCCLXXI. maturo consilio pertractata, mox operi manus admota fuit; interea vero adscitæ advenrunt ex Lippia, Westphaliæ Oppido, sanctimoniales, Regulam Divi Augustini dudum professæ, quibus locus, ubi primùm suis numeris absolutus stetit, ad inhabitandum traditus est, non sine fructu, siquidem adhuc Anno MDLV. *Anna de Brechtelen* Magistræ officio in eodem fungebatur.

IV.

Monasterium S. Stephani in Franckenthal,

Ord. Can. Regg. S. Augustini.

Abfoluto, quod ERKENBERTUS, & RILINDIS, pii, nobilissimique conjuges, sub Annum MCXIX. conjuncta manu ædificare coeperant, Franckenthalensi Canonorum Regularium Cœnobio; mox alterius pro Foëminis jacta fuere fundamenta; cum enim prius illud Fundator per semet regendum suscepisset, ejus exemplo permota Fundatrix, jugum Domini & ipsa subiit. Quapropter, condito haud procul inde Asceterio, quod Anno MCXXXIX. absolutum, BUGGO Worm. Episcopus, Divo Stephano Protomartyri dicavit, in illud secedens matrona religiosissima, præclarum Antistitæ munus inter ejusdem Ordinis S. Augustini Virgines implevit, sanctioreque disciplina honoratam exercuit senectutem.

Substitit autem novellum hoc plantarium usque in Ann. MCCCCXXI. quo eliminatis inde, ob mores corruptos, sanctimonialibus, EUGENIUS IV. Pont. universos ejusdem proventus, supradicto majori Franckenthalensi Monasterio unitos voluit.

SERIES MAGISTRARUM.

ADELHEIDIS.

Contractum quendam iniisse reperitur Anno 1263. cum Wolframmo de Lewenstein.

BERTRADIS.

De consensu Gudæ Priorissæ, totiusque Conventus sui, bona quædam alienat An. 1296.

DEMUDIS.

Bertradim in regimine excepit, parique cum ipsa, necessitate pressa, de prædiis sui monasterii quædam divendit Anno 1299.

AGNES

AGNES.

Occurrit in litteris Anni 1333.

HUSELA de HOHENHART.

Transigit super lite quadam cum Wernhero Colb de Wartemberg An. 1351.

ADELHEIDIS de WATTENHEIM.

Exstant ejusdem litteræ Emphiteuticæ datæ Ann. 1364.

MARGARETA.

Omnium, ut videtur, postrema; siquidem ejus mentio recurrit ad Ann. 1419. quo tempore disciplina regularis paulatim imminui coëpit; ac in totum evanescere.

V.

Monasterium Hagenense Ord. S. Augustini.

In notitiam hujus quondam Parthenonis, siti juxta Bolandiam, nos inducit charta sequens.

„ Ego BEATRIX, Magistra, & reliquæ Dominæ in *Ecclesia HAGEN*, Ord. S. Augustini *Worm. Diocesis*, recognoscimus — quod nos, accedente consensu venerabilis Patris D. CYPRIANI, Abbatis, & Conventus in Franckenthal, ad quos spectat gubernatio, & regimen domus nostræ, agros nostros apud Geroldsheim &c. D. Abbati, & Conventui Monasterii Schonaugienfis concessimus jure hæreditario possidenda &c.

„ Dat. Anno MCCLXXXV.

Præterea; exstat syllabus sanctimonialium quæ in eodem illo Asceterio simul vixere ad Annum MDXV. sub regimine MARGARETÆ N. Abbatissæ, quem hic subicere visum est.

MARGARETA a LAUTERN.

SCHOLASTICA ab HOHENECK.

ELISABETHA de LAUTERN.

MARGARETA de ENGELSTAT.

CATHARINA de STEIN.

GERTRUDIS de WINTHAUSEN.

CATHARINA de HOHENSTEIN.

ELISABETHA de SOETERN.

CLARA de SOETERN.

Ex his MARGARETA de ENGELSTAT, in Abbatissam creata fuit circa Annum MDXL. an autem tristi Monasterii sui fato supervixerit, quando nimirum GEORGIUS Dux Palatinus, lineæ Simmerensis, illud sibi usurpavit, habemus incompertum.

VI.

*Monasterium S. Mariæ in Heddesheim,**Ord. Cisterciensis.*

Discimus ex Visitatione Dioecésana, jussu Joannis Dalbergii, Wormatiensis Episcopi Anno MCCCCXCVI. facta, exstitisse olim hic loci vetus Virginum Asceterium Ord. Cisterciensis, sub directione Abbatum S. Disibodi; Verum illud tunc temporis jam inter rudera disiectum, nihil pristini splendoris, seu potius existentiae suæ, ostentasse præter Oratorium divo Prothomartyri Stephano sacrum, cujus Jus Patronatus supradicti Abbates sibi retinuerant.

Locus ipse Filialis erat Parochiæ in Colgenstein, sub decanatu Rurali Neo-Leiningensi comprehensus.

VII.

*Monasterium Cæli-Coronæ in Hoeheim,**Ord. Can. Regg. S. Augustini.*

THYROLFUS SMÜTZEL, Vir genere nobilis, sed religione, caritateque christiana clarior, dum, quod animo dudum conceperat, Monasterii alicujus instituendi propositum, AGNETI conjugii aperuisset; illa mariti sententiam ardentè amplexa, suis & ipsa juvat opibus; sicque amplissimam, quam in villa HOEHEIM, haud procul urbe Wormatia possidebant hereditatem, JESU CHRISTO, ejusque Virgini Matri integre dicarunt; tum condito ibidem, sub annum MCCLXXXVIII. ex FRIDERICI Worm. Antistitis autoritate, Cœnobio, cui nomen COELI-CORONA mox inditum fuit, castis Virginibus, Divi Augustini regulam profitentibus, quas tamen prior, seu alius Fratrum Ord. Prædicatorum, in spiritualibus perpetuo dirigeret, illud incolendum tribuere.

Coëptam deinde Templi fabricam strenue urserunt, pii conjuges, quæ demum Anno MCCXCIII. absoluta, earum Filia unica AGNES, quam interea susceperant, primam se se Deo viventi hostiam obtulit, ac in novum Parthenonem recepta, reliquis sociabus suis opere ac exemplo ad obitum usque præluxit. Ejus tumulo sequens inscripta legebatur Epigraphæ.

Anno Dom. MCCCXXI. in crastino Sancti Andreæ Apostoli ob. Soror AGNES, Filia Dom. TYROLFI militis, Fundatoris hujus claustræ.

Filiam autem religiosissimam parens optimus Anno MCCCXVIII. die vero X. Julii ad beatam æternitatem jam præcesserat, ut ejus quoque Epitaphium nos edocet.

*Miles hic insignis, quem laudibus excolo dignis
COELI-CORONA; bonum Patrem, propriumque Patronum,
Mille trecenteno, sexto anno cum duodeno,
Astra petit, decimo Julii; Cælo receptus, ab imo.*

Viti.

Visitur præterea ibidem in navi Ecclesiæ Tabula ænea, quæ operæ suoriorio versus sequentes exprimit.

*DYROLFF vir gnarus, operum fulgore clarus,
Hæc loca plantavit, protexit, atque rigavit,
Bis sex millenis Libris, annis quadragenis.
Forcior mens in Eo, potiorque Jude Machabæo;
Hinc cælestis Forum, sibi possunt vota SORORUM.*

Unde discimus, virum munificentissimum integro XL. annorum spatio, quo post fundatum a se monasterium, superstes vixit, quotannis XII. Librarum millia ad opus ejusdem, liberali manu contulisse. Huc quoque spectat ipsius Testamentum.

Nos DIROLPHUS, miles, & AGNES, conjuges, Cives Worm. fundatores Claustrî ad COELI CORONAM in Hocheim, Ord. FF. prædicato-Worm. Dioecesis, ad honorem omnipotentis Dei, & B. Virginis Mariæ, & omnium sanctorum, & in remedium animarum nostrarum, & animarum omnium progenitorum nostrorum, de mille, & trecentis maldris filiginis mensuræ Worm. quæ in certis & perpetuis redditibus habuimus in villis, & terminis infra scriptis, testamentum nostrum ordinavimus in hunc modum; Primo quidem ordinavimus centum viginti maldra pro dote altarium quæ in Ecclesia dicti claustrî consecrata sunt &c. apud eandem Ecclesiam in Choro sororum sepulturam nostram elegimus, quam immutabilem esse volumus — item ordinavimus XL. maldra pro anniversaria videlicet mei Dirolphi militis prædicti, CAROLI, & EVÆ, parentum meorum, item AGNETIS prædictæ, conjugis meæ, CONRADI, & AGNETIS parentum suorum, AGNETIS, & EVÆ, filiarum nostrarum, item; CAROLI & MARGARETÆ, DIROLPHI, & EVÆ, item; CONRADI & GUTÆ, RICHERI, & HILDEBURGIS, avorum nostrorum, & aviarum nostrarum; item; HUNOLDI Patruis mei, & LUDOVICI Patruelis mei, item sororis ALEIDIS Priorissæ, quæ pro tempore hujus ordinationis officium suum XVII. annis tenuerat laudabiliter & honeste —

Datum Anno MCCXCIX. IV. Kal. Maji Anno XX. a Fundatione Claustrî.

Secuta est demum conjux conjugem, eique in cœlis confociata; quod ipsum innuere videtur ejus sepulchralis Inscriptio.

*Anno Dom. MCCCXXIX. V. Kalend. May ob. Domina AGNES. Uxor
Dni DYROLFI militis, pia Fundatrix hujus loci.*

Cæterum fata, quæ splendidum ac sumptuosum opus illud deinceps exagitarunt, eadem videntur fuisse, quæ circumjacentium cœnobiorum, nisi quod inductâ sub annum MCCCCXXX. ex Schonen-Steinbach nova Virginum Colonia, in melius fuit reformatum, quanquam postmodum unâ cum reliquis in Palatini Electoris manus devenit, jure, an injuria? nec hic quærimus. Certe postremis illis temporibus locum hunc amplissimis adhuc instructum fuisse vestigialibus, vel exinde colligimus, quod totidem fere quot in fundationis suæ primordio videlicet XXII. virginibus sacris alendis suffecerit, ut ex sequenti notula Anno MDXVIII. confecta constat, quam & proinde hic visum est apponere.

BAR-

HISTORIA

BARBARA a BACH. *Priorissa.*
 GUDA CAMERISSA de WORMATIA.
 APPOLONIA a MERSBACH.
 MARGARETA a MERSBACH.
 ANNA KRANCH a KIRCHHEIM.
 ELISABETHA STEIFF.
 ADRIANA vom VELT.
 MARGARETA a FALKENSTEIN.
 DOROTHEA BLICK a LICHTENSTEIN.
 OTILIA ab ERNBERG.
 MARGARETA a FLERSHEIM.
 CATHARINA a MONTZINGEN.
 ANNA a CRONBERG.
 CATHARINA a MOSBACH.
 CLARA a LANDAU.
 APOLONIA a WACHENHEIM.
 ELISABETHA a DIRMSTEIN.
 MARGARETA a DIRMSTEIN.
 MARGARETA a DALSHHEIM.
 ELISABETHA CAMERISSA de WORMATIA.
 ANNA de SAUVELENHEIM.

Exstitit insuper hic loci, prope coëmiterium parochialis Ecclesiæ, CLUSA BEGUINARUM, cum Oratorio, quam MARGARETA de RIMICHEM ex Colonienſi ditione oriunda, *ad laudem omnipotentis Dei, beatæque Virg. Mariæ, & omnium sanctorum edificari fecit*, ut habent INNOCENTII VI. Pontificis litteræ confirmatoriæ Anno MCCCCLXII. deſuper emanatæ. Hanc Fratrum Prædicatorum curæ pariter commiſſam, cum REINHARDUS Worm. Præful ſub annum MCCCCLVI. ſupradicto Cœnobio ſanctimonialium unitam ac incorporatam vellet, obniti coëpere contra Decanus, & Canonici Eccleſ. S. Andrea; aſt interveniente CALIXTI III. Pont. auctoritate partes invicem conciliatæ ſunt.

SERIES PRIORISSARUM.

ADELHEIDIS. Præfuit annis XVII.
 JUTTA.
 MARGARETA.
 CLARA.
 METZA de WYNHEIM. Vixit Anno 1388.
 ELISABETHA de BOPPARDIA. Ann. 1391.
 ANNA de RODENSTEIN. Ann. 1395.
 ERLANDIS I. de FRISENHEIM. Ann. 1408.

N..

N.. de RODENSTEIN. Obiit Ann. 1414.

ELISABETHA de FRISENHEIM.

AGNES de MOGUNTIA. Vixit Ann. 1417.

ERLANDIS II. de FRISENHEIM. Obiit Ann. 1427.

GUDA CAMERISSA de WORMATIA. Hæc ultro cessit honoribus.

CATHARINA de MOGUNTIA. Hæc sub Ann. 1429. Afce-
terii sui reformationi sedulo intendit; arduumque opus il-
lud perfecit.

MARGARETA ZORN. Hæc dignitatem sponte abdicavit.

CATHARINA ab HIRSCHHORN.

HILDEGARDIS ab HIRSCHHORN.

ELISABETHA de FLERSHEIM.

MARGARETA de GEMMINGEN. Obiit Ann. 1473.

ANNA de RODENSTEIN. Obiit Ann. 1476.

MARGARETA LINERT. Obiit Ann. 1482.

JOANNA 'de SICKINGEN. Rem auxit oëconomicam, ac
monasterium variis ædificiis ornavit. Obiit Ann. 1493.

ANNA de SCHOTT. Breve regimen ejus vix menses VI. adim-
plevit.

CATHARINA a BACH. Obiit Ann. 1497.

GUDA CAMERISSA de WORMATIA. Electa in priorissam
Ann. 1497. feria V. post pascha; confirmatur anno eodem
die ultima Martii.

BARBARA de BACH. Vixit Ann. 1518.

VIII.

Monasterium Horti S. Mariæ vulgò Kirschgarten,

Ord. Cistercienss.

Locus erat ad urbis Wormatiensis moëmia positus, situ peramcenus, nec
non simul censu dives; hunc cum annexa piscinâ, quam præterfluens
Yferna rivus efformabat, postquam Anno MCCXXVI. ab HENRICI II.
Worm. Episcopi munifica manu accepisset Camerarius ejus RICCHEZZO,
feudi lege deinceps possidendum, coëlestibus aliquando desideriis inflamma-
tus, coëpit cum AGNETE conjuge super sacri alicujus loci constructione fre-
quens inire consilium, dumque sic ambo pergunt in proposito, placuit tan-
dem ex supradicto Fundo Coënobium sanctimonialium constituere.

Prob. 130. Impetrato itaque LANDOLFI Antistitis sui prævio ad hoc consensu opus magno ardore inchoatum, pii Fundatores intra breve tempus absolvunt, illudque circa annum MCCXXXVII Virginibus Cisterciensium disciplinam profitentibus præbuere incolendum, a quibus simul ipsi, sanctitatis ac vitæ exempla purioris haurient.

Tunc loco, quem Abbas Otterbergensis tam suo, quam Successorum suorum nomine, regendum suscepit; Titulus: HORTUS S. Mariæ, seu quod cerasorum maxime ferax esset, HORTUS CERASORUM, vulgò KIRSCHGARTEN, inditus fuit; multisque eum prædiis ac beneficiis locupletarunt

Prob. 129. EBERHARDUS Comes de EBERSTEIN Anno MCCXXXVI. SIFFRIDUS
 & 134. de STARKENBERG Anno MCCXL. ARNOLDUS Dapifer de WINNENHEIM, ejusque uxor AGNES Anno MCCLXXII. tum & WERNHERUS Archiepiscopus Moguntinus, qui Ecclesiam in Munzheim, donum quondam

Prob. 158. HENRICI Comitis Gemini-pontis, ejusque Conthoralis AGNETIS, eidem Asceterio, simul cum universis juribus ac proventibus suis incorporavit Anno

Prob. 174. MCCLXXIII. accessit Ecclesia in Haselach, ex Liberali munificentia ADOLFI Regis, quando jam præcesserat RUDOLFI. Diploma protectorium Anno MCCLXXXII. Oppenheimii emanatum, juxta quod CAROLUS IV. Imp. suum pariter Anno MCCCXLVIII. iisdem monialibus gratiose indulgit, Wormatiæ.

Floruit autem sic per aliquot sæcula continua locus sacer, multisque interea vesticulis auctus est; ast ubi, laxatis aliquando disciplinæ pristinæ habenis, cuncta in pejus ruere cœperunt, nec emendationis spes affulgeret ulla, FRIDERICUS a DOMNECK Wormatiensium Præful, enatum inde grave scandalum diutius non sustinuit, sed, eo radicitus sublato, novam Canoniorum Regularium S. Augustini Coloniam Anno MCCCXLI. vacuo Parthenoni induxit, quæ tamen posteris temporibus, & ipsa inde avulsa, nec non penitus destructa fuit.

SERIES ABBATISSARUM.

BEATRIX.

Hæc, teste anonymo kirchgartenfi, una ex primis fuit quæ sacri hujus loci regimen gesserunt.

HILDEGARDIS.

Exstant hujus litteræ emphiteuticæ, datæ Anno 1269. quarum initium sic habet: *Nos HILTIgardis Abbatisa, totusque conventus monialium ad Hortum beate Virg. extra muros Worm. Cisterciens. Ordinis &c.* Sub ea primævi instituti fervor in tantum viguit, ut coetum tam pulchrè ordinatum suis dignum gratis judicaverit Rex Adolfus siquidem Anno MCCXCIII. Jus patronatus Ecclesiæ in Haselach, quod tunc unâ cum proventibus ad Imperium feudi lege spectabat, eidem contulit, accedente etiam Friderici Spirensis Episcopi, utpote loci Dioecessani, consensu.

LUTGARDIS.

Hildegardin in dignitate videtur excepsisse, prout id innuunt ejus litteræ datæ Anno 1303. per quas anniversariam Ditzonis de Bussingen militis, nec non Gudæ ejusdem collateralis memoriam condit.

CLA-

CLARA.

Bona quædam in Nittesheim alienasse reperitur Anno 1330. de consensu Henrici Abbatis Otterbergenfis.

MECHTILDIS.

Hæc quoque bona quædam sui Asceterii dividit Anno 1359.

CATHARINA HOLDERBAUM.

Occurrit in litteris Anni 1385. pro Ecclesia Collegiata S. Martini Worm.

MARGARETA SPENNE.

In Catharinæ locum furrogata, haud diu in eodem superstes remansit.

AGNES de KEDENHEIM.

Successit Margaretæ sub annum 1389. fitque adhuc ejus mentio in litteris Anni 1392.

BENIGNA.

Hæc contractum quandam cum Capitulo Ecclesiæ Colleg. S. Andreae Worm. iniiit Anno 1417.

GUDA de BUCHES.

Vixit Anno 1435. videturque omnium fuisse ultima : quandoquidem Anno 1443. ex autoritate Episcopi Worm. locus cessit Canonicis Regg. S. Augustini.

IX.

Monasterium Sanctæ Mariæ Virg. in Liebenawe,

Ord. S. Dominici.

Exstabat olim ad lævam vici Neuhausen, vetus ædificium, quod passim *Columbarium* vocabatur. Hoc postquam Cives Worm. Anno MCCLXXXVIII. per seditionem devastassent, ac evertissent funditus; rudera a Neuhausenfis Ecclesiæ Canonicis sibi acquisivit JACOBUS ENGELMANNI, dictus HOLDERBAUM, vir dives, sed improlis, proinde locum ipsum in pios usus convertere statuit. Oblatis itaque CHRISTO cunctis opibus suis, de Parthenone in ipsius, nec non divæ Matris ejus, honorem rite instituendo, unice fuit sollicitus. Jam, positis fundamentis, surgere coëperant claustrales ædes, templumque iisdem cohærens, magna sui parte stabat absolutum, quin & loco sacro fundis ac vestigalibus abunde dotato, nomen LIEBENAWA a LIEBA, supradicta Jacobi conjuge jam inditum fuerat, quando Fundator optime meritus, in medio velut operum conatu, Anno MCCC. ad cœlestia præmia evocatus est. Prob. 181.

Hanc tam eximiam Civis sui pietatem in vanum cedere, non tulit EBERWINUS, Wormatiensium Præful, sed, ut erat animo ad Divinum cultum promovendum pariter intento, manum intermisso operi admovens, tum illius, tum & propriis expensis quod reliquum fuerat ædificiorum explevit; accitæque mox ex ordine Divi DOMINICI (cujus tunc maxima ob disciplinae mores ac pietatem celebritas erat) sacrarum Virginum Colonia, iis locum tradidit excolendum.

Quam felicibus autem auspiciis novelli illius Asceterii res ac status, deinceps processerint, quantaque apud omnes existimatione effloruerit, testantur Inscriptiones, & monumenta sepulchralia, quibus olim ejus Basilica decorata fuit. Hic enim loci conditæ fuerunt post obitum duæ IRMENGARDES, lectissimæ virtutis matronæ, quarum illa ADOLFI Palatini Comitis relicta uxor, LUDOVICI vero Comitis OETINGENSIS ex AGNETE WIRTEMBERGICA Filia, S. Dominici institutum arripiens, pudicitiam, genus, opes, & formam, CHRISTO consecravit, felicius celesti sponso impolsterum fociata, sanctimonialis obiit; alteram cum fama sanctitatis mortuam celebrant scriptores; utriusque Epitaphium hic accipe.

Anno Dom. MCCCXXXXIX. in die S. Leonhardi conf. obiit inclyta Domina, soror IRMIGARDIS, quondam legitima Sereniss. Principis, Domini ADOLFI, Comitis Palat. Rheni, & Ducis Bavarie, cujus parens Dominus LUDOVICUS de OETINGEN, Mater vero de WIRTEMBERG, de Illustribus Comitibus, que floruit in ordine Prædicatorum XL. annis, multis virtutibus.

•••

Anno Dom. MCCCXXI. Kalend. Januarii obiit devota Domina ARMEGARD Comitissa de NAZZAW.

His Adolphi, Infantis, Bavarie Ducis, ac Comitis Palatini Rheni, tum & quæ aliarum Illustrium personarum fuere Inscriptiones funebres, pariter visum est subjicere.

Anno Dom. MCCCXLVIII. in die Apostolorum Philippi & Jacobi Ob. Nobilis Dux ADOLFUS, puer trium annorum.

•••

Anno Dom. MCCCCLXVI. in die Sancti Clementis Ob. Inclyta Domina MARGARETHA Filia legitima Sereniss. Principis, Domini LUDOVICI Comitis Palatini, Ducis BAVARIÆ ex MARGARETA de SABAUDIA.

•••

Anno Dom. MCCCCLXXIX. in Vigilia beate Mariæ Magdal. Ob. Nobilis Dom. MARGARETA, soror Ord. prædicatorum velata; Filia Domini Comitis UDALRICI de WIRTEMBERG legitima.

•••

Anno MDIII. quinta die mens. Septembris Ob. devota soror MARGARETA de HANAW, generosi Domini Comitis PHILIPPI de HANAW Filia inclyta.
Cæ.

EPISCOP. WORMATIENSIS. 173

Cæterum; inclinatum aliquando hic loci regularem disciplinam, feliciter instaurasse fertur PETRUS de GENGENBACH cui pio operi cum fuisset immortalus, talem promeritus est Epigraphen.

Anno Dom. MCCCCCLII. XVI. Kalend. Januarii Ob. Reverendus Dom. Pater, Frater PETRUS de GENGENBACH, hujus monasterii Reformatior, Filius Conventus Argentinenfis. Ord. Prædicat.

SERIES PRIORISSARUM.

MARGARETA.

Acquirat bona quædam ab Ullmanno de Flamborn Anno 1370.

AGNES SCHEULREN.

Hujus mentionem faciunt litteræ Emphiteuticæ Ann. 1393.

ELISABETHA SCHENCKIN de ERPACH.

Transigit Anno 1410. cum Joanne de Wachenheim super lite quadam.

DOROTHEA.

Fuit hæc RUPERTI Rom. Regis, ex OTTONE fratre Com. Palatino de MOSBACH Neptis; reliquos titulos præfert ejus Epitaphium, quod quondam tale existit.

Hic jacet Bavaria Ducis OTTONIS, ex JOHANNA conjuge de Bavaria, atque Austria Regie propaginis Filia; hujus Sancti Coenobii celeberrima Priorissa; quæ obiit Anno Dom. MCCCCCLXXXII. idus May Ascens. Domini.

Salva sit O! DOROTHEA, anima tua:

BARBARA GOLTHUS.

Hæc quoque, serie aliquantum interrupta occurrit. Diciturque obiisse Anno 1502.

URSULA de WESTERSTETTEN.

Sub hac Anno MDXV. simul & semel vixisse reperiuntur sanctimoniales Numero XIII. omnes genere nobiles, quas proinde hic recensere juvat.

ANNA a WACHENHEIM.

ELISABETHA de BETTENDORFF.

ELISABETHA a WACHENHEIM.

ELISABETHA de GEISPITZHEIM.

APOLONIA GOELER de RAVENSPURG.

CATHARINA de RODENSTEIN.

OTILIA GOELER de RAVENSPURG.

CHRISTINA de UDENHEIM.

WALPURGIS de BETTENDORFF.

BARBARA de HENTSCHUESHEIM.

APOLONIA a SCHAWENBURG.

GERTRUDIS de WOLFFSKEEL.

ELISABETHA a DALSHHEIM.

Obiit autem supradicta Priorissa Anno 1535. ut constat ex ejus Epitaphio.

Anno Domini MDXXXV. die VIII. Decembris Ob. devota & nobilis Mater
URSULA de WESTERSTETTEN Priorissa huius loci. C. A. R. I. P.

X.

*Monasterium S. Mariæ in Lobenfelt,**Ord. Cisterciensis.*

Quo tempore, Anno videlicet MCXLV. MEGENLAHUS de OBERCHEIM, vir Illustris, conjunctâ manu Fratrum suorum WOLFRANDI, & HERMANNI, quasdam communis substantiæ suæ res, monachis Schonaugienibus fructus tradidit; prædium Lobenfelt in proximo pago Craichgowo situm, quod tunc solus possidebat, Divino pariter cultui agendo dicatum esse volens, in Franckenthalensi cœnobio ad aram Principem Christo, ejusque Virgini Matri obtulit.

vid. Prob. 81.

Insigne, ac nobile donum, coram universa sacri loci Congregatione BURCHARDUS, hujus nominis II. Wormatiensium Antistes, & ipse præfens, ritu solemnî suscepit, nec non juxta piam Fundatoris mentem, in puellaris monasterii constructionem totum convertit: Verum, adscitæ ex Divi Augustini Familia sanctimoniales Virgines, pedem vix in eo fixerant, cum obeunte Megenlaho, CONRADUS III. Rom. Rex idem prædium Lobenfelt, atque adeo ipsum Asceterium jure hæreditario sibi evincere proposuit, evicissetque, ni Divinum honorem suo præferre duxisset satius; proinde solita usus benignitate, novellam plantationem, in Fundo controverso, non solum confirmavit, sed & eandem simul cum universis attinentiis suis, Regia, seu Imperiali protectione perpetuum gaudere voluit, nec alterius cujuscumque subjacere judicio.

Hinc, ubi sub annum MCLXXXI, BOPPO Comes de LOUFFEN ex amica ac mere gratuita defensionis opera, quam parens ejus BOPPO, Parthenoni huic, dum viveret, multoties impenderat, jus quoddam Advocatiæ elicere, illudque sibi arrogare præsumpisset, stitit juvenis audaciam FREDERICUS I. Cæsar, eumque coram se citatum, nec non a CONRADO II. Wormatiensium Præsule injuriarum convictum, eo adegit, ut prætersum jus suum ultro a se abdicarit.

Prob. 92.

Cæterum; quæ loco primitus inductæ fuerant Augustini Leges, seu infeliciter procederent, seu temporum id exigeret ratio, in iis abrogandis egisse videtur EBERHARDUS I. Episcopus, siquidem post annum MCCLXX. quo adhuc in viris existit, nulla Asceterii hujus *Magistrarum* amplius mentio fit, sed illud per *Abbatissas* regulam Cisterciensium professas, regi deinceps

ceps solitum testantur reliquæ chartæ superstites, notanter LUDOVICI IV. Rom. Regis Diploma, datum Heidelbergæ Anno MCCCXXVI. die XVI. Kal. Julii, per quod omnia ac singula ejusdem privilegia a novo stabilit; quanquam successu temporis labefcente rursus disciplinæ vigore, hunc Anno MCCCCLIX. erigere, ac in pristinum statum revocare opus habuit REINHARDUS itidem Worm. Præsul, donec tandem per sequiora fata plane concidit, & locus sacer in solitudinem conversus fuit.

SERIES ABBATISSARUM.

ADELHEIDIS.

Hujus mentionem faciunt litteræ certi cujusdam contractus Anno 1272. cum Schonaugienfibus initi.

SOPHIA.

Possessiones quasdam acquirit Anno 1327. a Boppone de Steinach.

MARGARETA de HELMSTAT.

Transigit Anno 1331. super lite quadam cum Bertholdo de Aglastershausen.

MECHTILDIS.

Abolata per vim nonnulla Asceterii sui bona, ope, ac potenti protectione Ruperti, & Rudolphi Palatinorum Comitum, adjuncta, feliciter recuperat Anno 1337.

ANNA de BETTENDORFF.

Occurrit hæc, serie ut plurimum interruptâ, ad annum MDXL. fuit. que Theodorici Wormaltensium tunc Episcopi soror germana.

XI.

Monasterium S. Bartholomæi in Neu - Burg

Ord. S. Benedicti.

Stabat paulò supra Heidelbergam, in adverso Nicri fluminis littore Arx quædam, sub Laurisheimensis Abbatie dominio posita; hanc postquam ANSELMUS Abbas, deducta illuc, circa annum MXLIII. monachorum suorum colonia, in Cellam, seu Præposituram, Divo Bartholomæo dicatam, convertisset, prius nomen *Arcis-nove* vulgo *Nurven - Burg*, eo quod haud ita pridem condita fuisset, simul retinere jussit; dum tamen insequenti tempore etiam *Nova - Civitas* interdum dicta est, ut vel ex LUCH II. Pontificis bulla protectoria constet, quam is MARQUARDO Præposito Ecclesie Sancti Bartholomæi de NOVA-CIVITATE, ejusque Fratribus Regularem vitam professis &c. Anno MCXLV. reperitur concessisse.

Helvich.
antiq. Laur.
ridh.

Verum ob sævos illos, ac frequentes bellorum motus, qui regionem hanc, seu Tractum Nicri multimode deinceps agitarunt, vel potius ob male ad-

administram oëconomiam, collabentibus sensim ædificiis, etiam disciplinæ regularis vigor labescere coëpit; jamque locus prope desértus, ac Religione vacuus erat, quando CONRADUS Palatinus Comes, eundem instaurare proposuit, perpetuum Virginibus sacris futurum domicilium.

Solemni itaque cum Laurisheimensibus Tractatu desuper inito, manum operi admovit, illudque intra breve tempus absolvit. Ac tunc demum aggregato illic sub annum MCXCV. nobilium puellarum, ordinem S. Benedicti profitentium coëtu, Filiam suam CUNIGUNDIM eidem præfecit Abbatissam; Ne autem rei feliciter peractæ seriem subséquens ignoraret posteritas, visum est eam, sub illustri Testimonio, litteris commendare in modum, qui sequitur.

„SIGEHARDUS, Dei gratia, Laurensis Ecclesiæ Abbas, dilectæ in Domino Filia, CUNEGUNDI, Abbatissæ de Nuwenburg, eique regulariter substituendis, in perpetuum.

„Ad pastorem curam, autore Deo, ideo vocati sumus, ut Ecclesiæ nostræ honorem & utilitatem propagare vigilantibus sollicitudinibus per Nos, tum per alios, quantum Dominus donaverit, iustis quibuscumque modis possumus, intendamus. Eapropter, religiosi desideriiis CUNRADI Illustrissimi Palatini Comitis Rheni, & ejus nobilissimæ conjugis IRMINGARDIS, faventes, cum beneplacito Fratrum, & Fidelium, ac ministerialium Ecclesiæ nostræ, concedimus: ut in cella nostra NUWENBURG liceat eis, Conventum sanctimonialium coadunare, sub Abbatissa, secundum Regulam Sancti Benedicti viventium; & ut petunt, ejusdem cellæ meliorationem commendamus, ad hoc, ut quia pro ipsis congregationis numerum admittimus, nobiscum manum apponant in ejus ædificationibus & facultatum ampliationibus, quatenus idem locus honesto conventui fiat accommodatus, ut dum Deo famulantes inibi spiritualibus incumbunt exercitiis, temporalibus non destituantur auxiliis; Ne vero de jactura calumniemur quasi de corpore nostri monasterii hanc cellam amputaverimus, petitionem istam pro Divino obsequio ibidem ampliando, ipsam tamen cellam a Dominio Laurensis Ecclesiæ jam alienatam, admittimus; sane hoc distinguentes, ut Abbatissa, & sorores cum ea venientes, a suo Magisterio emancipatæ, solummodo respectum ad nos, & Monasterium Laurensense deinceps se noverint habere, pro eo, quod unum in vinculo Fraternitatis a modo erunt nobiscum; cum Abbatissa eligenda fuerit ab ipsa congregatione secundum Dei timorem, ac beati Benedicti Regulam eligetur, & per Abbatem Laurensensem investietur, & ei faciet ore, & manu, obedientiam secundum Regulam. Provisor idoneus per Abbatissam, & sorores, pro beneplacito earum, de quo ordine voluerint, assumatur, qui respectum ad Abbatissam habebit. Quod si ad benedicendam Abbatissam, vel Virgines Domino dicandas, Episcopus vocandus fuerit, per nos, & Abbatissam illud procurabitur. Monachatum eis, cum visum fuerit, exhibebimus, quod nulli alii Abbati facere concedimus, facientes: ut ordo, & vestium habitus hujus Inchoationis, per nullum in perpetuum immutetur. Si quæ præcipua ordinanda illic fuerint, vel si quæ mota fuerint, quæ forte Abbatissa diffinire non potuerit, protinus nos invitat. Igitur, post omnia, quia Deo placere credimus, ut merito & numero, servientes ei augeantur, auctore Deo, felicibus auspiciis, dominæ Abbatissæ & ejus Sanctæ Congregationi præfatum locum cum suis pertinentiis, promptissima voluntate assignamus; & ne tractu temporis, oblivio facti convalescat, præfati testamento confirmamus, & sigilli nostri solemnitate roboramus.

„Actum

„Actum Anno Dominicæ Incar. MCXCV. Indiçt. XIII. Imperante
„gloriosissimo Rom. Imperatore HEINRICO.

„Hi sunt Testes : CUNRADUS Decanus Laurenſis , EHREMFRIIDUS
„Præpoſitus de Alden-munſter , ERHARDUS Camerarius ; ALEXIUS Præpo-
„ſitus de Michelſtat ; EBERHARDUS Præpoſitus S. Michaelis , Mengor Cu-
„ſtos , Simon Portenarius , Siffriidus Cellarius , & de ipſo Conventu plures.

„De Nobilibus : CUNRADUS Palatinus Comes Rhēni ; HEINRICUS
„junior , Dux Saxonix ; BOBBO Comes de LOUFFEN , EBERHARDUS Co-
„mes de EBERSTEIN , Jolphus Præpoſitus &c.

„Liberi : Marcolff ; Menger ; CUNRADUS de HIRZBERG ; Heinric.
„Minifteriales Laurenſis Eccleſiæ : Herbordus , Burchardus &c. Miniſteria-
„les Palatini Comitſ : Bertholdus , Phungo HERTWICUS de LINDENFELS,
„& alii plures.

Reliquum fuerat , ut juxta quod præcedentia ferebant paſta , Conra-
dus , novelli Parthenonis fundos ac redditus ampliaret ; at morte præventus
Princeps , quæ eum in finem animo conceperat , exequi haud potuit. Hinc
re familiari paulatim extenuatâ , *nimiam* Sanctimonialium , etiam in *necessa-* vid. ſupra in
Dioceſ.
Worm. art.
Weinheim.
riis , paupertatem miſertus aliquando Laurisheimenſis Abbas CONRADUS ,
eiſdem benigne ſubvenit , collatis in commune ærarium proventibus , qui ra-
tione juris patronatus Eccleſiæ Weinheimenſis , ſibi , ſuoque monaſterio prius
competebant.

Accellit deinde , etiam jus patronatus in Swetzingen , quod unâ cum vid. ibid. art.
Swetzingen.
universis ſuis attinentiſ , RUDOLFUS , & LUDOVICUS , Palatini Comitſ
idemque Bavarix Duces , Lege concambii , in ſæpeditas Abbatiffam , & mo-
niales Newburgenſes Anno MCCCIV. tranſtulerunt , quo tempore ob juris-
dictionem ſpiritualem cum Epifcopo Wormatienſi , ejusque majori capitulo ,
aliquantum collifæ erant : quanquam litis mox pertæxiæ eorundem arbitrio ſeſe
ſubmiſerunt in hæc verba ſequentia :

„Nos ABBATISSA & CONVENTUS Sanctimonialium in NUEMBURG ,
„omnibus ad quos præſens ſcriptum pervenerit , ſalutem.

„Cum nos , & monaſterium noſtrum , ſubſimus Eccleſiæ Worm. & me-
„rito tam Domini Epifcopi , quam Decani , & Capituli Eccleſiæ Worm. debeat
„mus ſalubribus obedire mandatis — promittimus , & nos adſtringimus
„per præſentes , quod abhinc inantea nullum alterius profeſſionis , ſeu Regulæ
„viſitatore ſeu confeſſorem recipiemus aut aſſumemus , abſque conſenſu Do-
„minorum Epifcopi , & Capituli præſatorum. Quod ſi contrarium facere
„nos contingat , volumus : ut jus patronatus Eccleſiæ in Swetzingen —
„cum univerſa decima ad eandem pertinente , nobis , & monaſterio noſtro in-
„corporata , ſine qualibet contradicitione , omni jure , quo poſſidemus , trans-
„eat ad Dominos Decanum & Capitulum Eccleſiæ Worm. prædictæ —

„Datum Anno Domini MCCCIV. Feria VI. poſt Feſtum Apoſtolorum
„Petri & Pauli.

Certe firmas impoſterum hæſiſſe in propoſito Sanctimoniales foëmīnas ;
nec alium , præter Wormatienſem Epifcopum tam in ordinando , quam & re-
formando , agnoviſſe ſuperiorem , teſtantur inter cætera , FRIDERICI Electo-
HIST. WORM. TOM. I. Z ris

ris Palatini litteræ Anno MCCCCLIX. editæ, quibus zelum, quem in hoc ipso REINHARDUS Præful, assultente sibi EBERHARDO S. Jacobi Mogunt. Abbate, recenter adhuc demonstraverat, magnifice attollit. Quod utinam! & in reliquis Friderici successoribus mens eadem, præsertim orto jam fatali illo Religionum dissidio, perdurasset; staret tortassis etiamnum locus sacer, pristino suo splendore conspicuus, quando è contra per turbida fata varie distractus, vix dum integre aliquando in manus Patrum Societatis Jesu devenit, JOANNE WILHELMO, Electore Palatino, eundem unà cum juribus ac pertinentiis suis universis, ad opus Collegii Heidelbergensis liberaliter in perpetuum conferente, per litteras solemnes datas in Arce Bensberg die XXXI. Octobris Anni MDCCVL

SERIES ABBATISSARUM.

CUNEGUNDIS.

Conradi Palatini Comitis ex Irmengarde conjuge, stirpis Hennebergicæ, Filia natu minor, Regimen novi Asceterii suscepit prima; idque circa Annum 1195.

IRMENTRUDIS de WEINHEIM.

Hujus mentio recurrit in litteris Anni 1273.

DEMUDIS de SPORO.

In Irmintrudis locum suffecta circa Annum 1280.

AGNES ULER de DIPPURG.

Vixit sub finem sæculi XIII. visiturque etiamnum ejus Epitaphium, in hæc verba:

„Anno Domini MCCCXVI. ipsa die Barbaræ Virginis ob. piæ memoriæ
„Domina AGNES ULNERIN de DIEPURG Abbatissa hujus monasterii.

CATHARINA de ERLIKEIM.

Eam Anno 1513. Abbatissæ gessisse munus testantur diversæ litteræ.

CATHARINA.

Philippi Electoris Palatini Filia, priori videtur surrogata; siquidem jam Anno 1526. in vivis esse desit, ut constat ex sequenti ipsius Epitaphio.

„Anno Dom. MCCCCXXVI. uf den XVI. tag Januarii ist verschieden
„die Hochwurdig Durchleuchtig Furstin, Fraw KATERINA Abbatissin zu
„Neuburg, geborne Pfaltzgrevin bi Rhein, und Hertzogin in Beyern.
der Seelen Got gnade.

ANNA de FRANCKENSTEIN.

Occurrit in litteris Anni 1549.

HELENA de RIPPURG.

Annam in dignitate ac regimine excepit, haud diu & ipsa in utroque superstes.

BRI-

BRIGITTA.

Joannis II. Comitis Palatini, Lineæ Simmerensis Filia, in Helenæ locum suffecta est Anno 1552. Obiit vero die ultima Aprilis Anni 1562. ætatis suæ 46. ab Orthodoxa Majorum Religione devia.

SABINA.

Domo PALATINA, Lineæ Bipontinæ, orta, Brigittam in Regimine excepit Anno 1562. quo supra, ut constat ex contractu quem sub idem tempus super bonis quibusdam iniit cum Elisabetha de Nyppenburg Abbâtissa in Seebach.

XII.

Monasterium S. Mariæ vulgo Nonnen - Munster
extra Muros Wormatienses Ord. Cisterciensis.

LUDOVICUM pium, CAROLI M. Imperatoris Filium, prima Asceterii hujus fundamenta in quodam monte W ALLENBERG nuncupato, jecisse, referunt Scriptores; hinc veteres profluxère Rithmi:

Claustri Fundator LUDOVICUS Induperator,
Princeps egregius, cui det Deus poli jus.

Verum, quo in tempore illud inde translatum fuerit ad locum ubi nunc visitur, non constat; hoc certum est, BURCHARDUM Wormatiensem Antistitem jam Anno MXVI. *Abbatie Monialium S. Mariæ*, cui tunc germana ejus soror Prob. 49. MECHTILDIS præerat, donasse, inter cætera, molendinum unum in Ysena rivo, qui communicato cum Abbatia hac alveo, mediam perluit Wormatiam Civitatem, juxta positam.

Quod si ulterius in vitæ genus, seu vota inquirimus, quibus loci istius Virgines olim adstrictæ erant, nec id facile assequemur; proinde nosse sufficiat, earum mores sæculo XIII. incunte, jam plurimum fuisse dissolutos, siquidem ad Canoniarum sæcularium statum deflexerant, unde & LANDOLFUS Præsul Anno MCCXXXVII. curis omnibus ad Dioecesis suæ dignitatem, nec Prob. 131. non simul disciplinam retinendam conversis, malo huic præprimis remedium adferre aggressus est.

Salutaribus itaque legibus, seu statutis, cum in finem a se editis, emoluitam dudum monialium illarum vitam ad eorum normam sedulo exegit; at ubi impensus labor omnis in vanum cessit, visum est Landolfô collegium dissolvere. Quam rem maturo judicio decretam, nec non unanimi majoris Capituli suffragio probatam, posteaquam suis quoque litteris ratam habuisset GREGORIUS IX. Pontifex; placuit juxta ejusdem mentem, abrogata veteri, novam ex Cisterciensium ordine huc loci inducere Virginum coloniam.

Sic tandem desolato Parthenoni pristinum decus suum redditum est, quod & deinceps constanter retinuit; hinc bonis tam spiritualibus, quam

MIST. WORM. TOM. I.

Z 2

tempo-

Prob. 163.

Joan. Script.
Rer. Mogunt.
tom. I.
pag. 955.

temporalibus abundare coepit, *numerusque Sanëimonialium in Nunnan-munster* (quod notant chartæ veteres) jam Anno MCCL. *ultra solitum, in XX. erat feliciter augmentatus.* Suis quoque gratis ac privilegiis locum eundem deinceps multimode ornarunt tum Romani Pontifices, tum Imperatores; nam præter NICOLAI III. Bullam protectoriam Anno MCCLXXIX. a sancta sede emanatam, exstant ejusdem tenoris plura, quæ Cæsares CAROLUS V. Wormatiæ die XXII. Junii Anno MDXLV. MAXIMILIANUS II. Augustæ Vind. die X. Maji MDLXVI. RUDOLFUS II. Viennæ, die ultima Julii MDLXXVII. FERDINANDUS II. ibidem die III. Novemb. MDCXXVI., tum & LEOPOLDUS Anno MDCLXXVI. ac denique JOSEPHUS die XVI. Julii Anno MDCCVI. concessisse certum est. Is autem omnibus merito accensumus ANSELMUM CASIMIRUM, Archipræfulem Moguntinum, siquidem ad opus prædicti Asceterii contulit Anno MDCXLIII. redditus universos, qui quondam ad Cœnobium in Gummersheim spectabant.

S E R I E S A B B A T I S S A R U M.

MECHTILDIS.

Antiquior hac occurrit nulla; vixit adhuc Anno 1025. inscripta veteri Necrologio his verbis:

II. Kalend. Februarii obiit MECHTILDIS Abbatissa, soror beati BORCHARDI Episcopi Worm. & requiescit corpus ejus in antiquo choro nostro.

AGNES.

Ex Ordine Cisterciensi prima, post inductam reformationem, loci hujus Abbatissa; Regimen suum, de Landolfi Præfulis autoritate, auspicata est Anno 1240. Obiit Kalend. Aprilis Anni 1254.

JUTTA I.

Agneti furrogata; alienat Anno 1265. jus patronatus in Gartach; idque de consensu Ebelini Abbatis Cisterciensium. Obiit Anno 1296. die festo S. Joann. Bapt.

IRMENGARDIS.

Exstant ejus litteræ Emphiteuticæ, quas Annis 1305. & 1307. confecit sub beneplacito Joannis Abbatis in Hemmerode, conventus sui tunc Visitatoris.

JUTTA II.

Hujus obitus refertur in Annum 1334.

ANNA de FRIESENHEIM.

Memoratur Anno 1344. in Tabulis testamentariis Wernheri de Wattenheim diciturque obiisse Anno 1346.

CHRISTINA de WATTENHEIM.

Henrici militis de Wattenheim, ex Adelheide conjugæ, filia, Annam in regimine excepit. Ab hac luce subtrahita die 12. Maji 1365.

T A U D E.

TRUDELA.

In Christinæ defunctæ locum substituta, quædam bona in favorem Capituli S. Andree Worm. alienasse reperitur Anno 1366. sub testimonio Joannis Claræ-Vallenfis, nec non Henrici Eberbacensis, Abbatum ibidem præsentium.

MARGARETA de KETTENHEIM.

Huic diuturnum regimen fuit, siquidem Trudelæ succedens, obiisse fertur Anno 1404.

BARBARA.

Post Margaretæ obitum in Abbatissam electa, præfuit Annis XII.

LIEBA ad ANNULUM AUREUM,
vulgo, zum GULDIN-RING.

Anno 1416. ad Regimen assumpta; sequenti hoc elogio post mortem decorata est.

„ Anno Dom. MCCCCLIII. VII. mens. Decemb. Ob. honorabilis Domina LIEBA, quæ hanc Domum XXXVIII. Annis feliciter rexit.

ELISABETHA de LINDENFELS.

Hæc pari, cum præcedente, felicitate rexit. Obiit Anno 1482. die 3. Kal. Martii.

CATHARINA de RUDESHEIM.

Vacantem, ex Elisabethæ obitu, dignitatem adiit, eique immortalis est Anno 1500. die 10. Julii.

MARGARETA KREITZBERGER.

Francofurto oriunda, breve regimen habuit; defuncta Anno 1506.

APOLONIA.

Postquam Annis multis summa cum laude præfuisset, rediens ex balneis amesiæ, quæ valetudinis recuperandæ causâ inviserat, ac ad Eberbacensæ Ord. sui monasterium ex itinere deflebens, illic vitæ finem, ac simul tumulum reperit cum hac Epigraphe:

„ Anno MDXXI. Sexto Calend. Junii Obiit venerabilis Domina „ APOLONIA Abbatissa in Nonnen-munster Wormat.

MARGARETA HALBQUERTIN.

Diem clausit supremum Anno 1543.

ELISABETHA HERDIN.

In Margaretæ locum substituta; obiit & ipsa Anno 1562. 3. Kalend. Aprilis.

MARGARETA KIESSLIN.

Hujus obitus refertur in Annum 1590. diem vero 7. Kal. Aprilis.

EVA SENGERIN.

Electiōni de se factæ consensit quidem, sed eodem ipso Anno 1590. dignitatem ultrò posuit.

MARGARETA SEYFRIDIN.

Annis 22. continuis clayum tenuit. Obiit ætate gravis, Anno 1612. die 23. Januarii.

MAGDALENA KREUSIN.

Obiit Anno 1620. die 20. Decembris.

MARGARETHA LOTHRINGSHAUSEN.

Eligitur in Abbatisfam Anno 1621. die 24. Januarii. Obiit Anno 1659. die 18. Junii ætatis suæ 71.

MARIA SALOME LASSERIN.

Margaretæ surrogata, præfuit Annis 14. Obiit Anno 1662. die 12. Octobris.

MARIA URSULA BENDERIN.

Spirensis; præfuit Annis 26. Obiit Anno 1698. die 6. Novembris, ætatis suæ 70.

ANNA BARBARA KOLBIN.

Eligitur Anno 1698. die 23. Novembris; obiit verò Anno 1703. die 25. Aprilis, ætatis suæ 53.

MARIA GERTRUDIS ECKENHAGEN.

Patria Colonienfis. Succedit in dignitate Abbatali Anno 1703. supradictò, die 30. Aprilis; etiamnum superstes.

XIII.

*Monasterium Dives, vulgo Reich - Convent.**Ord. Can. Regg. S. Augustini.*

ERANT DAUIDI de GUNTHEIM, militi, ædes amplissimæ, haud procul a Palatio Episcopali Worm. retro S. Stephani Oratorium conditæ; in hac cum pro hospitris humanitate simul & pietate, admissæ aliquando fuissent Virgines, Tertiam Regulam S. Francisci professæ, crevit sensim earum numerus, ac in tantum profecit, ut jam Anno MCCXLVIII. sub titulo *Conventus Sororum ad S. Crucem* coëperit innotescere; ast ubi quidam GUDILMANNUS, Vir dives, omnia bona sua, tam mobilia, quam immobilia, Anno MCCXCIII. huic loco contulisset, prioris benefactoris nomen, per novum hunc paulatim oblitteratum fuit, & locus ipse deinceps haud aliter, quam *Conventus Gudelmanni*, seu *dives* audiit.

Prob. 178.

Hunc

Hunc, REINHARDUS a SICKINGEN, Wormatiensium Præsul, ad perfectiorem statum adducere aliquando aggressus, sanctimonialibus in eodem commorantibus, S. Augustini Regulam triplici, eoque solemnî Religionis voto, firmatam, proposuit, obtinuitque feliciter Anno MCCCCLXIX. Prob. 268. ut juxta eandem, nomen ac habitum profiterentur, quotquot prioris instituti tunc supererant.

Perstitit itaque his imbuta legibus docilis Congregatio, usque in annum MDLXXXIII. quo pene avulsa ac destructa fuit: nam, ignis ex improviso erumpens tanta sæviit ferocia, ut brevi tempore Basilica simul cum Claustralibus ædibus seu ædificiis, in bustum consideret. Hinc dum Virgines sacræ, errantes ac palabundæ, refugio locum aliquem quærunt, ambustas parietes illico occupavere Cives, seseque per fas ac nefas in Territoriis, quæ late patebat, possessionem intromiserunt.

Non tulit audax, ac iniquum facinus, qui Wormatiensem Cathedram tunc regebat GEORGIUS Episcopus, sed querela desuper ad RUDOLFUM II. Cæsarem delata, decretum de restituendo spolio impetravit tantò facilius, quod constitutio, haud ita pridem, videlicet Anno MDXLVIII. Augustæ Vindelicorum, ex mente omnium Imperii Ordinum confecta, id videretur potissimum intendere; Reluctari quidem, ac moras nectere conati sunt Cives, quin & blandis verbis egere apud sanctimoniales, ut jus suum sibi cederent, Magistræ præter XVI. frumenti modios, L. florenos promittendo, reliquis alia ad necessariam sustentationem quotannis ad dies vitæ præstituri.

Verum obstinatos eorum animos simul fregit, ac artificium omne sustulit rigida Anno MDLXXXVII. die XXX. Decembris ex Imperiali Camerâ emanata sententia; cui postquam factum fuisset satis, etiam jacens disiectum inter rudera monasterium erigi cœpit, in quod plene tandem instauratum, moniales solemnî ritu reductæ, ac reimmissæ fuerunt, perstantque hodie dum in divino obsequio assiduæ ac ferventes.

Ad Seriem MAGISTRARUM, spectant.

AGNES de FRISENHEIM, Ann. 1343.

ELISABETHA de HEIDELBERG, Anno 1467.

Cæterum; huic Asceterio contiguum olim erat *Brigittinarum* aliud, in gratiam Viduarum, a nescio quo Fundatore, conditum. Ejus mentionem adhuc faciunt littære anni MCCCCXCIV.

XIV.

*Monasterium S. Mariæ in Ramosa.**Ord. Cisterciensis.*

Haud procul ab arce Stauffensi, celebre quondam exstitit virginum coenobium, cui nomen RAMOSA, corrupte RAMSOA, vulgè RAMSSEE; ut quidem discimus ex litteris Anni MCCCXCV, per quas *Habela de Zuvryn-bruckke*, loci Abbatissa, alienat Curtem quandam sitam in Pedersheim, idque de consensu Godefridi Abbatis Schonaugensis, cui tunc Visitatoris officium incumbabat.

Præter unicam illam notitiam (nam ob documentorum penuriam, etiam ipsum Fundatoris nomen ignorare cogimur) alia nulla superest, nisi quod ferunt Parthenonem illum sæculo XVI. ob ingruentes undique varias calamitates, Religione vacuum, simulque ruinis suis proximum, destruere quam refarcire visum opportunius, ejusdemque facultates, ne in totum diriperentur, aut perirent, mensæ Episcopali Worm. ex auctoritate Joannis VIII. supremi Pontificis, fuisse unitos, id quod testantur inprimis Joannis III. Worm. Episcopi litteræ, per quas Anno MCCCXC. Petro Hoën fructus omnes exinde colligendi curam mandat.

XV.

*Monasterium S. Mariæ in Valle Rosarum,**Ord. Cisterciensis.*

Insignis, quin & simul hæreditaria fuit, veterum EBERSTEINENSIVM COMITUM, præsertim erga Ordinem Cisterciensem, pietas; hanc, cum munificentia conjunctam, dum EBERHARDUS, & OTTO, ambo illustri illo stemmate progeniti, sub medium sæculi XIII. strenue promouent; tandem gloriolum Fundatoris nomen ac titulum utrumque ambientes, prior ex ipsis illud, de quo hic agimus, Virginum Asceterium, in Dioecesi Wormatiensi, haud procul ab Arce Stauffi, erexit; alter vero, Albæ-Dominarum Coenobii in Ducatu Wirtembergico, conditor exstitit.

Certe, dum Nos præmemorati VALLIS-ROSARUM, monasterii rudera aliquando curiose lustraremus, deprehendimus ad dextrum Basilicæ latus, juxta semidirutum altare, Lapidem sepulchralem, luto, ac pulvere vid.TAB.III. fordidum, sed qui mox lotus, eâ, quam in Tabella expressimus, formâ, Fig.IV. se seconspiciendum præbuit.

Epi-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 185

Epigraphen sic legimus: XII. KALEND. APRILIS, FERIA II. PROXIMA
POST JUDICA Ob. EBERHARDUS COMES DE EBERSTEIN FUNDATOR
HUIUS ECCLESIAE.

Optandum fuerat, ut præter diem emortualem, etiam annum adscri-
bi curassent gratæ moniales, quo facilius in tanti benefactoris notitiam per-
venire potuisset posteritas. Cæterum; a scuto ejus gentilitio, quod Rosam
præfert, VALLIS - ROSARUM nomen, Parthenoni, in amoena valle sito,
inditum fuisse, nostrum non vanum est augurium.

SERIES ABBATISSARUM.

MECHTILDIS.

Hæc Anno MCCCXXXV. quædam bona reperitur alienasse in favo-
rem Capituli Maj. Ecclesiæ Worm. idque de consensu Wilhelmi Abbatis
Eberbacensis, tanquam directoris ejus Asceterii.

ELISABETHA.

Sorte similiter improspera, Regimen tenuisse videtur, siquidem & ipsa
Anno 1359. certos quosdam annuos proventus divendidit, quos in villa
Hocheim, ex liberali donatione Ditzonis de Bettenberg hæcenus possederat;
ejus litterarum desuper confectarum, tenor talis est.

» NOS ELISABETH Abbatisa, totusque Conventus monasterii in
» ROSENDALE, prope Castrum vulgariter Stauß; Ord. Cister. Worm. Dioce-
» cesis — profitemur; quod cum Nos, & dictum nostrum monasterium,
» essemus periculosis debitorum oneribus multipliciter prægravatæ, quibus
» damna gravia accreverunt, nos indemnitati prospicientes &c. Act. An.
MCCCLIX.

ANNA de LOFSTAT.

Dilapsam rem oeconomicam sensim instaurare coepit, dum inter alia
insigne prædium acquisivit a Joanne Kolb de Wartemberg Anno 1452. visi-
tur etiamnum ejus sepulchrale monumentum, hac circum inscriptione
apposita.

» Anno Domini MCCCCLXXXV. VII. Kalend. Februarii obiit Do-
» mina ANNA de LOFSTAT, quondam Abbatisa Vallis Rosarum. C.A.R. I.P.

MARGARETA de VENNINGER.

Hujus mentio fit in litteris Anni 1497. eamque constat obiisse Anno
1505.

BARBARA de GÖLER in RAVENSBURG.

Margaretam in regimine excepit Anno 1505; occurrit deinceps in
contractu quodam Anno 1512. cum Joanne de Odenwalt, Decano Lutren-
sis Ecclesiæ, inito.

HISTORIA RELIGIOSI ORDINES.

Collegia Patrum Societatis JESU.

WORMATIÆ.

Prob. 329.

Domicilium in hac urbe invenerunt Patres Anno MDCXIII. munificentia Wilhelmi ab Effern, Episcopi Wormatiensis, qui, suffragante simul summae ædis Collegio, eos ad erudiendam Juventutem, aliaque ipsis incumbencia munia obeunda accersivit.

HEIDELBERGÆ.

Bello durante Bohemico, hic sedem fixerunt Patres sub auspiciis Maximiliani Bavarie Ducis Anno MDCXXII. variisque deinceps satis expositi fuere. Nam tertium exulare coactos, tandem firmo pede stabilivit Anno MDCXCVIII. Joannes-Wilhelmus Elector, Collegiumque a fundamentis erectum, etiam Neuburgensis quondam Asceterii redditibus dotavit Anno MDCCVI.

MANHEIM.

Recentissima est Collegii hujus fundatio, quæ Caroli-Philippi Electoris Palatini profusæ liberalitati tota debetur.

Conventus FF. Ord. S. Dominici.

WORMATIÆ.

Prob. 125.

Adfecti sub annum MCCXXVI. Fratres Prædicatores Wormatiam, mox in ipso suo introitu dissentire coeperunt cum Henrico urbis Antistite; at, litem motam Decanus, Cantor, & Scholasticus, Ecclesiæ Metrop. Trevirensis quæ delegati a sede Apostolica Judices, amabili compositione terminarunt Anno MCCXXXIII. perfectis itaque intra breve tempus claustralibus ædificiis, templum eisdem annexum, non nisi Anno demum MCCCXIII. absolutum stetit; illudque Wolframms de Fleckenstein, Emerici Worm. Episcopi in pontificalibus Vicarius in honorem S. S. Trinitatis, nec non B. Virg. Mariæ, tum & S. S. Jacobi Maj. Apostoli, Mariæ Magdalænæ, Nicolai, & Dominici, ritu solemniter consecravit; quomodo instauratum aliquando idem templum Joannes Schadlandius Wormatiensis Præsul Anno MCCCLXIII. propriis manibus, a novo dedicasse memoratur. Squallet hodie semirutus, ex ultimo urbis excidio, locus facer, amissasque pristini sui splendoris notas queritur, quas inter merito recensentur hæc, quæ sequuntur, sepulchralia monumenta, uno, eodemque anno ibidem erecta.

ALOY.

E P I S C O P . W O R M A T I E N S I S . 187

„ ALOYSIO MARLIANO Mediolanensi.

„ Episcopo, & Domino Tudenfi.

„ Viro undequaque doctissimo, cujus prudentia & fide, CAROLUS
„ Cæsar, cum valetudine conservanda, tum in reliquis Imperii negotiis
„ utebatur.

„ Obiit VI. Iduum Maji Anno MDXXI.

.

„ Hic jacet Dominus Joannes-GUNDISALVUS de MENESES; artium,
„ & Medicinæ Doctor Episcopus Almeriensis; serenissimique Dom. FERDI-
„ NANDI Infantis Hispaniarum, Archiducis Austriæ &c. Magister.

„ Obiit Anno MDXXI. die XXVII. Aprilis.

.

„ PHILIPPO MANUELI, Hispaniæ Nobilitatis viro, Alcantaræ Mili-
„ tiæ Commendatario Portugalesæ, nec-non CAROLI V. Cæsaris, Hispa-
„ niarum Regis, ab aula, dum Cæsarem sequitur, in Germania vita functo.

Amici Ben. Mer. posuerunt.

Obiit XV. Maji MDXXI.

W I M P I N Æ .

Engelhardus Senior ex Dynastis de Winsperg Anno MCCLXIX. FF.
Prædicatoribus Coenobium & Templum condidit ubi prius publicum exsta-
bat patibulum, nihil veritus loci infamiam; hinc locum eundem sanctissimæ
Cruci dicatum voluit.

H E I D E L B E R G Æ .

Prima hujus conventûs fundamenta jecit Mechtildis de Sabaudia, Lu-
dovici III. Palatini Comitis &c. conjux pientissima, quæ dum Anno
MCCCCXXXVIII. immatura morte sublata fuisset, ulterioris sui propositi
executorem habuit Fridericum Electorem Palatinum, qui coëpro operi co-
ronidem imposuit circa annum MCCCCCLXXI.

Exulare coacti Patres Anno MDLXIV. jussu Friderici III. Electoris Pa-
lat. totum ædificium in Nosocomium conversum fuit; at restituti tandem
Anno MDCXXII. pristinum institutum ædibus suis indiderunt.

Conventus FF. B. M. Virginis de Monte-Carmelo.

W O R M A T I Æ .

I n suburbio Illo, ad quod olim ducebat Porta - nova, oportunam usibus
suis sedem nahti Carmelitæ, eandem sibi ab Emichone Worm. Episcopo
confirmari obtinuerunt Anno MCXCIX. dein Templum omnibus suis nu-
meris absolutum, ritu perquam solemnî consecravît Anno MCCCLXXXVII.
Echardus, ferus Emichonis in Worm. Cathedra successor. Nec mi-
nor fuit reliquorum Antistitum erga eundem locum cura ac sollicitudo;
illum siquidem Reinhardus Anno MCCCCCLVI. per speciales litteras Prob. 164.
in protectionem suam recepit; cumque sub annum MDCXXXII.

HIST. WORM. TOM. I.

Aa 2

cxu.

exustus fuisset ac devastatus, sacris ejus Incolis Hugo-Eberhardus Anno MDCLVII. liberale ac honorificum inprimis hospitium intra palatii sui Episcopalis septa assignavit, donec eorundem Monasterium simul cum Ecclesia splendori pristino, religionique restitutum fuit.

WEINHHEIM.

Conventus hic Fundatores agnoscit Nobiles de Swende, quorum generosa stirps sub sæculi XV. initium penitus extincta est.

HIRSCHORN.

Joannes & Eberhardus, milites de Hirschorn, germani Fratres, nec non Conradus de Hirschorn, Alberti filius. Conjuncta manu huic Carmelo initium dedere sub annum MCCCCVI.

HEIDELBERGÆ.

Carmelius est FF. Discalceatorum, quibus pietas Sereniss. Electoris Palatini Ecclesiam S. Jacobo Ap. sacram in suburbio assignavit;

Conventus FF. Augustinianorum.

WORMATIÆ.

In hanc urbem adsciti venerunt S. Augustini Heremitæ Anno MCCLXIII. sedes suas ibidem fixuri. Locum habitationi aptum assignavit Eberhardus Episcopus, quin & perfectis ædificiis claustralibus, ubi Basilica pariter absoluta stetit, ejus simul consecrandæ curam in se suscepit; Verum unde Wormatia nova pietatis sentire incrementa debuerat, inde grave aliquando scandalum hausit; orto enim fatali Religionis dissidio, dum plures ex monachis extorres fiunt, aut metu dilabuntur; solus in suo illo Worm. Conventu superstes Wendelinus, infamis apostata Anno MDLXVII. ignem eidem supposuit, ut occasionem inde fumeret ambustum ac desolatum locum tradendi in manus Magistratus Civici.

HEIDELBERGÆ.

Quem hic quondam incoluere locum Fratres supradicti, is nunc everfus, ac funditus sublatus est. Ejus antiquitatem designat sequens sepulchrale monumentum quod in templo ibidem olim visebatur.

„ Illustriſſ. Principum, Equitum auratorum, RUDOLFI & LUDOVICI, Com. Palatin. &c. ac ſacri Rom. Imperii Archidapiferorum, & Electorum, lamentabilia deſcripta, altare quod cernis, recondita tenet. Lubrica ſors rarum favorem brevitate gloriæ ac vitæ compenſavit, & hunc tantum ex tantis fortunis rudem, etſi ſanctum tumultum conceſſit. Quorum prior tota patria illachrymante, acerbo funere raptus eſt Anno Dom. MCCXCIII. die II. Februarii, alter Anno MCCCXIX. die XI. Auguſti.

Con-

Conventus FF. Minorum.

WORMATIÆ.

Familiam ex S. Francisci ordine desumptam primus Wormatiam induxit HENRICUS hujus nominis II. Episcopus, civibusque liberaliter operam suam conferentibus, habitationem ei attribuit Anno MCCXXIX. juxta Oratorium S. Nazarii. Verum; siue anguste nimis ibidem degerent Fratres, seu incommode populus eò conflueret, in meditullium urbis migrarunt, fixumque illic habuere domicilium usque ad turbida Lutheri tempora, quæ dum Magistratus Civicus in usus suos vertere studet, locum ut Religione, sic habitatoribus pene vacuum, Anno MDXXXIII. in suam redegit potestatem; exfoluto prætio CC. Libl.

HEIDELBERGÆ.

Conventum Franciscanorum extra oppidi hujus mœnia condiderat sub annum MCCXLVIII. Herbrandus de Neckraw, Vir Nobilis; at postquam casu fortuito conflagraffet, palabundos Fratres recollegit Mechtildis Nassowica, Ruperti Senioris Palatini Comitis ac Electoris parens, iisque Anno MCCCXXI. novum in ipsa urbe domicilium condidit; Conventualibus, qui primi fuere loci sacri Incolæ, substituti sunt Observantes Anno MCCCXXVI. ac his demum minores recollectæ. Adhæserat olim Templo elegans Oratorium, nunc per bellorum injurias funditus destructum: conditæ in eo jacuerunt Friderici III. Victoriosi mortales exuvie, sub sequenti Epigraphæ.

„FRIDERICUS Bavarie Dux, Comes Rheni Palatinus, S.R. Imperii
„Elect. &c. Salus Patriæ, prædonum Fulmen, Tres illustres Ho-
„stes vici, Principatum auxit & pie vivis excessit Anno Dom.
„MCCCCLXXVI. pridie idus Decembris.

Fuit ejus vitæ virtus sociâ,
Gloria mortis Comes.

LUTRÆ - CÆSARÆ.

Sancta Franciscani coetus consuetudine captus Imperator Fridericus II. cum uberem ab eo speraret fructum; Domicilium ei statuit in urbe sua Lutrensi circa annum MCCXX.

OPPENHEIM.

PP. Franciscanos, tertur, antiquissimam hic loci habuisse sedem. Id constat, eos Reformationis Leges subisse Anno MCCCCLXIX.

SUNSHEIM.

Locum ac domicilium sæculo superiore Franciscanis juxta hoc oppidum statuit Fidelium quorundam pietas.

Domus Hospitalis S. Spiritus Wimpinæ.

Præter *Gumbertum* quendam, qui Domui huic Anno MCCCXVIII. præfuisse reperitur, occurrit & JOANNES, ad annum MCCCXLIII. in literis super Oratorio S. M. Magdalænæ juxta Wimpinam oppidum sito, quarum hoc est initium: *Wir bruder JOHANS, gnant Trutznit, Meißer, und der Convent gemeinlich des Hospitals zu Wimpffen des heiligen Geists orden, thun kunt &c.* Et hæc quidem ad brevem notitiam. Hodie unicus, ibidem loci, degit ordinis monachus, qui oeconomiae ac simul templi sat elegantis curam gerit.

Conventus S. Remigii Ord. S. Guillelmi.

Guillelmitarum, qui Wormatiæ in veteri illo, nunc diruto, suburbio quod Moguntiam ducit, ædes ac domicilium suum olim fixerant, jam mentio fit in testamento Wilhelmi de Wattenheim Canon. S. Andreæ ad annum MCCCXLIII. Locum expressis verbis curate designant litteræ cujusdam contractus Anno MCCCCL. ex parte Prioris, & Conventus ejusdem initi, quæ sic ordiuntur: *Wir JOHANN gnant BYNGER, Prior des Convents, und des Hofes zu den REYMER, gelegen zu Worms by der Pharre zu sant Amanden bekennen &c.* hodie, præter Oratorium intra ædes (quæ corrupte *Reyneyer-Hoff* etiamnum indigitantur,) inclusum, nihil pristinae religionis superest: siquidem cuncta in privatorum usus cesserunt.

Conventus FF. Capucinatorum.

Ord. S. Francisci.

WORMATIÆ.

Marte suecico cuncta per Germaniam devastante, plurima loca sacra, notanter Wormatiæ, cultu remanere vacua hinc Georgius - Antonius, Wormatiensium Præful, damnis illis reparandis intentus, adscitis sub annum MDCXXXVII. Patribus Capucinis, desolatum parochiale S. Amandi templum, unâ cum adjacente territorio, iis incolendum tradidit. At vero, dum in aptando sibi hoc domicilio lente admodum procederent, visum est eosdem patres collocare juxta Divæ Virginis Ecclesiam, sitam in proximo, ut vel sic peregrinorum, aliorumque illuc confluentium hominum vota, pietatemque obsecundarent. Itaque tractatu cum loci Canonicis Anno MDCXLII. desuper inito, cesserunt deinceps in Patrum usus duæ ædes claustrales, cum annexo Oratorio S. Jodoci, ad Peristylii introitum condito; ubi nunc sedem obtinent. Factum per omnia probante, ac ratum habente supradicto Episcopo, per litteras datas Moguntiae die VI. Martii Anni MDCXLII.

H. E.

HEIDELBERGÆ.

Admissi in hanc urbem Anno MDCXXX. pro domicilio obtinuere curiam quæ ad Episcopos Worm. spectabat. Inde fuere ejeti Anno MDCXLIX. per turbida Religionis ac bellorum motus ; at insequenti tempore iterum reducti quietis nunc mansionibus fruuntur.

LADEBURGI.

Sedem quam illic habebant FFr. Capucini in parochiali Ecclesia, evertit ac inde eos expulit Elector Palatinus Anno MDCLI.

MANHEIM.

Initia sua hic loci sumpsit Conventus FFr. Capucinatorum sub annum MDCXCVIII. sumptus pro ædificiis ad hoc liberaliter subministrante Joanne Wilhelmo Elect. Palatino.

FRANKENTHALII.

Capucini a Milite Hispano huc loci invitati sub ann. MDCXXIII. annuente Worm. Episc. aream illam pro domicilio obtinuerunt , quam olim occupaverat conventus sanctimonialium Ord. S. Aug. ibidem.

GRÜNSTAT.

Postquam Philippus - Ludovicus Comes de Leiningen Westerburg unà cum patre suo Ludovico - Eberhardo , fidem catholicam Anno MDCLXXIII. fuisset amplexus , Patribus Capucinis , quos prius in arce sua receperat , domicilium condidit in Grünstat Anno MDCXCVIII.

Congregatio Sanctimonialium sub Tit. Visitationis

B. M. Virg.

HEIDELBERGÆ.

Fundatio hæc debetur JOANNI-WILHELMO Electori Palatino sub Ann. MDCC. qui sanctimonialium coloniam , è Bonnenfi conventu accitam, hic loci collocavit.

MANHEIM.

Fratris germani pietatem imitatus CAROLUS-PHILIPPUS Elector Palatinus, deductæ ex superscripto Heidelbergensi Asceterio Virginum facrarum Colonie , in metropoli sua Domicilium statuit Anno MDCCXXII.

HISTO.

HISTORIÆ

EPISCOPATUS WORMATIENSIS

P A R S II.

*****

DE

EPISCOPORUM WORMATIENSIVM

JURIBUS, PRÆROGATIVIS,

A C

PRIVILEGIIS.

Fandi amplissimi, telonia, census, vectigalia, homines & mancipia utriusque sexus, cæteraque id genus plurima rerum dominia, nec non simul opum accessiones æquissimæ, quibus illustriores Germaniæ Ecclesias passim ornamunt, ditaruntque, hinc liberali sua munificentia Reges, ac Imperatores; inde suis erga eosdem, ac Rempublicam universam promeritis, ipsimet Ecclesiarum Præsules; tum & Fidelium reliquorum pietas, sacra illa diversis in Provinciis constituere Patrimonia, quæ congruis deinceps honoribus, juribus, ac privilegiis aucta, temporum successu, totidem Imperi status feliciter composuerunt.

Etenim; ubi primum in Principes Ecclesiasticos, etiam Rerum summa, quæ olim penes solos Reges erat, derivata est, & tota Jurisdictionis ratio ad eosdem translata, exclusis Comitibus, qui delegata dumtaxat ad hoc utebantur potestate, exeruit se se mox utendi, fruendi, disponendi, omittendi, omniaque in Territoriis suis ex beneplacito agendi plena simul libertas; hæc autem cum Superioritatem Territorialem, vulgo: *Landes-Hoch-Oberrichter*, manifeste innuat, ac in se complectatur, necesse est, ut cui ex jam dictis Principibus, fidam Imperio operam adpromittenti, illa omnia sub nomine Regalium, solemni ritu, prout fieri consuevit, confirmantur, hic tam quæsitum, quam & fundatum Jus habeat, vigore cujus, non modo omnium in Territorio suo comprehensarum urbium, locorum, bonorumque, sed & in eisdem commorantium personarum cujuscumque status, aut conditionis existant, sit Dominus; quia & immedietas illa, seu Superioritas Territorialis, unâ cum juribus sibi adnexis, usque adeo eidem integra salva, & illæsa inhære debet, ut eam infringere, usurpare, aut auferre, si inobedientiæ, aut felonici casus excipias, ne Imperatori quidem liceat.

Facessant igitur infantes Nugatores illi, qui Urbes in *Territorio* alicujus Principis Ecclesiastici stas, de *Territorio* neutiquam censendas esse contendunt, eademque fronte, summa imis confundentes, non verentur ex Principe, & Magistratu, unum simul corpus efficere, ac si ille potestatem suam habens a Cæsare, administrator solummodo foret rei alienæ, nec ullus daretur in Germania aut potentatus, aut superioritas, sed jurisdictio Principis pro nutu & arbitratu Cæsaris ubique esset vicaria.

Verum enim vero; quod tot sæculorum retro serie, bona fide possessum, quod primæ vetustatis monumenta, & annalium memoria liquido probant, quod usus & consuetudo assidue confirmarunt, quod & ipsimet sæpius agnoverunt Cæsares, iis non prævalebit quæ homines partium, quam veritatis studiosiores, absque testimoniis conjectando dumtaxat effutierunt? unum profecto, ex multis, Exemplum, in rem nostram, hic juvat adducere.

Fuerat FRIDERICUS, hujus nominis II. Imperator, si quis decessorum suorum alius, qui Episcoporum Autoritatem variis artibus impetere, quin & simul deprimere conatus est, quod livido forsitan oculo cerneret, eadem ipsos jura potentatibus sibi tribuere, quæ Principes Ordinis sæcularis; proinde, quod prava consuetudine tunc quasi inoleverat, ut defunctorum Episcoporum exuvias, & Clericorum spolia Fiscus Cæsaris tolleret, id ipse omnium severissime exegit, nudas ac corrasas Ecclesias eorundem successoribus relinquens, quin & simul veteres prærogativas, & privilegia altius investigans, nihil non egit ut ea infirmaret; præterea motus seu dissidia, si quæ in eorum urbibus oriebantur, ea clanculum fovebat, quod in spem venerat, Urbes illas legitimo subducendi Dominio, ut Imperiales faceret, quanquam statim initio Regiminis sui amplissimum Wormatiensis Ecclesiæ Præceptum ab ipso retulerit; per quod ejus tunc Antistiti LUPOLDO omnia Jura, tam Ecclesiastica, quam sæcularia, quæ etiam in ipsa *Civitate Wormatia* hæcenus habere consueverat, jussit perpetuum esse illibata.

Prob. 106.

Verum omnis illa Cæsaris hujus machinatio, in brevi concidit; siquidem Libertatum ac Jurium suorum vindices Episcopi, rem eò deduxerunt, ut Fridericus Anno MCCXX. in publicis Comitibus Francofurti celebratis, non modo in pristinam cum iis concordiam redierit, sed & luculento diplomate, quod integrum vulgati Codices servant, plurima sanciverit sibi, quemadmodum posteris serio observanda. Nam Principum Ecclesiasticorum Exuvias, horum successoribus deinceps unice reservandas, reliquis omnibus interdixit. Monetæ, quemadmodum & Teloneorum jura, in eorundem Territoriis, quaque late patent, firma voluit ac inconcussa; Jura item Clientelaria, nec non universas Ecclesiarum possessiones, ubique tueri præcepit; Homines quocumque genere servitutis Ecclesiæ addictos, in Civitatibus seu Oppidis Imperatoris recipi pro Civibus haud licere statuit; Communionem ab Episcopis depulsos, seu interdictos, si notorii sint, post elapsum VI. septimanarum spatium proscribi jussit; Castra, munitiones, propugnacula, aliaque ejusmodi ædificia a quoquam in Ecclesiæ fundo, Dominis invitis, erigi prohibuit; denique, & Friderici I. Imp. vestigia secutus, speciali Edicto cavet, ne quis ex Cæsareis ministris unquam in Civitate Episcopali jus dicere, vestigalia, aut Telonia exigere, nec imperare præsumat, excepto solo illo Otiduo ante, & post quemlibet Conventum, in ejusmodi urbe jussu Cæsaris indictum: Quod si alio, quam Curiae nomine Cæsar ad urbes illas accedat, nihil & ipse Jurisdictionis in iisdem attingat.

Prob. 110.

Paca-

Pacatis eum in modum animis, rediit nihilominus haud diu post ad pristinum ingenium Fridericus, & novas artes, Proposito suo aptas, procudens, hanc imprimis ad effectum perducere cogitavit.

Coëperant jam ab aliquo tempore Civitates in Imperio crescere ad amplitudinem, eo quod Nobiles, nec non inferioris ordinis homines, in easdem sese magno numero receperant, reciperentque in dies, communi fœderis lege cum periculis Civitatis suæ quoque communicaturi; qui usus cum ex dominorum conniventia plus nimium convalesceret, magnum deinceps fuit seditionis & licentiæ incitamentum: nam populus, ejusmodi potentum Civium accessione inolescens, factusque ad turbida pronior, julto ac assueto Imperio sese paulatim subducere enituit. Præfenserat hæc Fridericus; quapropter, ut turbida turbidis oportune misceret, cunctis opificibus, artificibusque, qui ruri agebant, in circumvicinas urbes transmigrare jussis, novam illam hominum prope innumerabilem multitudinem in diversas Tribus, & Collegia, seu potius coctus, & factiones distributam, variis cohonestavit privilegiis, fovitque in tantum, ut amodò non nisi suis auspiciis, suoque protecti Clypeo, vitam & operas agerent. Hinc enata ipsis audacia, qua dominos territoriales despectui habere, Magistratui frontem obvertere, partiri inter se Republicæ munera, quærere præsidia externa, omniaque ea facere non sunt veriti, quæ apertam rebellionem indicant.

Hæc tristi rerum tempestate exciti præ aliis Episcopi, quod eidem obsistere minus fortasse valerent, recurrunt ad HENRICUM, Friderici filium, qui dudum in spem Imperii inunctus, Parentis, in Transmarinis partibus occupati, vices tunc in Germania gerebat, eique multis de Civium suorum pertinacia conquesti, rogant, siquidem hos ab eorum obsequio dilapsos, nec monitis amplius, nec comminationibus revocare potis sint, velit suamet autoritate in ordinem redigere, ac simul impedire quominus Episcopalis nominis honos tam indigne conculetur.

Henricus, ut erat Princeps omnis pacis, ac æquitatis amans, justis exponentium querelis faciles aures præbuit, reque simul cum ipsis, Wormatiæ, Anno MCCXXXI. in solempni Conventu, mature discussa, statuit, atque omnium ore edixit: ut nulla civitas, nullum oppidum, adinventum nuper hæc Tribunalium Collegia, opificumque conventicula, quibuscumque demum nominibus, legibus, ac institutis, inter se colligata essent, deinceps sustineret, aleretque amplius; sed eisdem penitus abrogatis, quisque pro sui status conditione, sibi in juncto munere, ac officio, pacem, ac tranquillitatem sectaretur, justisque Dominorum imperiis morem gereret.

Redierat interea ex Palestinæ oris Fridericus Cæsar, atque in Italiam delatus, dum hanc iisdem legibus, quibus nuper Sarracenos, sibi subdere cogitat, pervenit ad aures ejus factum Filii, quo non parum contristatus, eum quantocyus ad se evocat; imperati itineris ratio haudquaquam obscura erat; unde & utriusque ordinis proceribus serio, ac incessanter invigilandum fuit, ut libertas eorum recenter asserta, adversus Cæsaris machinationes in tuto quoque collocaretur, neve Pater tolleret in Italia, quod Filius, se absente, recto animo decreverat in Germania. Itaque, ad concordiam, mutuumque voluntatum ac animorum consensum invicem hortati, jurejurando sese insuper adstringunt, quemcumque demum casum fors tulisset, unâ subire, atque pro avitis sedibus, juribus, & sacris, decertare fortiter;

isto ad hunc modum inter se foedere, Henricum Regem iter suum ingredientem, frequenti Comitatu prosequuntur, & alpihus superatis, simul omnes Ravennae in Friderici conspectum veniunt. Hic Majestatem Numinis ejus, pro more, venerati, mox postulant indici Comitia; quae dum ineunte Anno MCCXXXII. ibidem loci placuisset celebrari, recensita fuere primum longo ordine mala, quae, veluti sopita summi Principis autoritate, Rempubicam eatenus agitaverant, atque haec inter Coetus illi, & Conventicula, quibus ad res novandas, & Civitates perturbandas abusi fuerant Populares, dum pro ingenio ac libidine in proprios dominos, proculcata omni reverentia, insurrexissent; urserunt proinde Caesarem communi petitione Optimates, ut quidquid tum circa hos, quam & plures alios ejusmodi excessus, pro tuendis ac conservandis eorum juribus, Filius ejus, Imperii Provicarius, nuper WORMATIAE, Comitiali Decreto statuerat, id omne Parens, sua quoque auctoritate, confirmare velit.

Caesar, etsi de causae aequitate, & postulatorum recta ratione plane convictus, infelicem nihilominus hunc propositi sui exitum ægre tulit; at, conceptum exinde dolorem prudenter dissimulans, solemne Filii decretum, quod tacite improbabat, publicis Tabulis ratum habuit. Ne quid autem in his invitus fecisse videretur, ea quae ulterius in WORMATIENSI illo Conventu ordinata fuerant, etiam circa eorundem Procerum in suis respective Civitatibus & Territoriis jura, non modo probavit, sed & in frequentibus Comitibus hoc ipso Anno apud Sibidatum, in Ducatu Foro-Julienfi, celebratis, nonnulla haud exigui momenti capita prioribus adjecit, quae tamen beneficii, aut concessionis loco haberi voluit idem Fridericus, quanquam in iis faciendis non tam suam, quam Majorum suorum mentem aperuit; proinde antiqua magis reddidisse, quam nova creasse censendus est; siquidem Proceres ea omnia jam tenebant jure primitivo ac originario.

Rem latius non prosequimur; quandoquidem ea totius Instituti nostri scopus sit; id unum hic monuisse sufficiat: tribus illis supra memoratis Comitibus praesentem interfuisse HENRICUM è Comitibus Sarapontanis, WORMATIENSIS Praefulem, qui & cuncta in iis actitata suffragio suo probavit, ac subscriptione firmavit, cum pro magnitudine Jurisdictionis, nec non dominatus sui, tantà in Imperio tunc polleret autoritate, quantà vel quisquam reliquorum Germaniae Procerum; alios enim non habuit WORMATIA Dominos, quam pleno jure Episcopos; Quod utinam! assidue recoluisse Posteris, ac in eorum animis ad nostra usque tempora perdurasset, non mihi jam demonstranda foret superioritas illa, quae, ex primævis Imperii institutis, WORMATIENSIS Episcopum jurisdictionis Dominum facit, non administratorem; Nec mihi insuper inquirendum in graves illos ac frequentes nimium confictus, ea potissimum occasione motos, quos non tam hominum malitia, quam temporum fuscitavit infelicitas. At, ipsum Opus nunc aggredimur.

CAPUT I.

*De Episcoporum Wormatiensium Libertate,
Immunitate, nec non Exemptione, omnimodis.*

Inter multifaria onera, ad quæ olim in Imperio tenebantur indiscriminatim omnes, notiora sunt, quæ Missis, seu Legatis Regiis, præstanda erant, videlicet: *Foderum*; quod est frumenti commeatus, *Parata*, seu *Angarie*: sumptus ad transvehenda impedimenta, nec non reficiendos pontes, & vias; *Mansionaticum*, locus ad excipiendos Legatos, necessario adparatu instructus. His proxime accensebantur ea, quæ in usus bellicos seu expeditiones militares cedebant, qualia erant: *Hofenditium*, & *Parafredum* dare, seu equum bellatorem, cum mancipio, quod eum curaret. Huc quoque spectabat *Fredum*, multæ genus, quod delinquentes Fisco pendebant, unde & *Weregeldum*, *Nuingeldum*, *Truingeldum*, aliæque plures ejusmodi pecuniarum exactiões originem suam sumperunt. Ab his autem omnibus in totum eximi, inter insigniores gratias merito reputabatur.

Quapropter, dum suis adhuc versata incunabulis, Wormatiensis Ecclesia, tali privilegio per DAGOBERTUM Regem jam Anno Christi DCXXXVIII. affici promeruerat, quando ejus Immunitatem per omnia stabiliendo, cunctas villas & loca, ac quicquid ad ipsam Civitatem Wormatiam aspicere videtur, eandem frui voluit; quid mirum? si quos ille postmodum in Imperio successores habuit, ejus pietatem, religionis zelum, ac simul munificentiam æmulati, eandem Ecclesiam suo quoque favore prosequi, quin & ob insignia Præfulum suorum erga se merita, altius etiam evehere, ac novis in dies augere prærogativis non destiterunt. Asseri hujus nostri Testes adducimus, præter SIGEBERTUM, CHILDERICUM, & PIPPINUM, Reges, ipsum CAROLUM M. hujusque filium LUDOVICUM, Cæsares, quorum ille, per diploma suum, datum Valentianis Anno DCCXCVIII. ortam inter Fiscis Exactores, & Ecclesiam Wormatiensem, controversiam, in hujus favorem diremit. Nec enim Wormatiensis Ecclesiæ initia tam prospera fuere, quin & suos invidos, æmulosque experta sit, qui Exemptionem, aliæque ejus privilegia inturbare ausi sunt; proinde idem Imperator, ritu Majorum, omnes ejus libertates innovando, si quæ damna fortassis jam perpessa fuisset, additis nonnullis possessionibus abunde compensavit, dum, in beneficiis præstandis, Parenti haudquaquam dissimilis Filius ipsam, BERNHARI Wormatiensis Episcopi, SEDEM, (quam Wormatiam Civitatem ritè interpretamur) *sub plenissima* defensione, & Emunitatis tuitione recepit; ulterius per solemnes Tabulas, Anno DCCCXIII. Imperii sui primo, Aquisgrani editas, præcipiens: ut nullus Judex publicus, aut quislibet ex judicaria potestate, in Ecclesias, loca, agros, seu reliquas ejusdem possessiones, in quibuslibet pagis, & territoriis litas, ingredi præsumat, ad causas audiendas, freda, vel telonia exigenda, mansiones, vel paratas faciendas, Fidejussores tollendos, redibitiones requirendas, homines etiam tam ingenuos, quam & servos, distringendos. Quo facto spem Fiscis deinceps omnem ademit, eaque simul ejusdem Ecclesiæ homines libertate donavit, ut ipsos noluere a quoquam in hostem duci, nisi id necessitas regia exigat, quo solo casu, una cum suo Episcopo, pergerent in expeditionem.

vid. infra
part. III.
initio.

Prob. 1.

Prob. 3.

- Idem deinde præstiterunt LUDOVICUS Germaniæ Rex, Anno DCCCLVIII. tum & ARNOLFUS Imp. Anno DCCCXCVIII. quorum concessionibus, ac immunitatum privilegia, in gratiam Wormatiensis Ecclesiæ emanata, suis quoque præceptis firmarunt OTTO I., huiusque Filius æquivocus OTTO II., Cæsares; prior, Anno DCCCCXLVII. alter, Anno DCCCCLXXIII. quo postremo tempore Wormatiæ existens, solemmniter inhibuit: *ne quis COMES, aut publicus JUDEX*, ullam potestatem exerceat, vel exactionem faciat in rebus, locis, aut personis, ad Ecclesiam Wormatiensem quocumque modo spectantibus, sed voluit: ut deinceps, *coram ADVOCATO præfatæ Ecclesiæ, quasi coram REGIO EXACTORE*, totum quod lex ab eis poscit, persolvant. Simili quidem edicti formula usus jam antea fuerat in supracitatis filiis Tabulis, tum & in aliis Wimpinam specificè concernentibus, Ludovicus Germaniæ Rex, dum iussit: ut in cunctis villis, quæ aut *per totum*, aut *ex maxima parte* ad Wimpinam, proinde ad Ecclesiam Wormatiensem, pertinere dignoscerentur, *nihil Regiæ potestatis, aut COMES, vel JUDEX retineat, sed totum ad manus EPISCOPI, ejusque ADVOCATI respiciat*. At omnium optime in rem nostram OTTO, hujus nominis III. Imperator; is enim, postquam Hildibaldo Wormatiensi itidem Episcopo, suoque tunc Cancellario, ad cujus interventum tot gratiæ, ac beneficia, in diversas alias Ecclesias hætenus dimanarant, omne quod regiæ potestatis, tam infra, quam extra Wormatiam tunc reliquum fuerat, singulari diplomate Anno DCCCCLXXXV. Diusburgi edito, confirmasset, simul vetuit: *Ne quis COMES, vel JUDEX, aut aliqua judiciaria persona, in prædicta CIVITATE VUANGIONE, ullam deinceps exerceat potestatem, nisi is solus, quem Pastoralis Dignitatis sollicitudo præfecerit ADVOCATUM*. Hinc certe constat evidenter, Reges, seu & Imperatores, dum Wormatiensem Ecclesiam a Fiscis jure & exactionibus absolutam, insuper a Comitum, sive Judicum potestate liberarunt, omne rerum dominium, totamque simul jurisdictionem, ipso facto, in Episcopos transfuisse. Ecquid enim reliqui omnes, quotquot existant hodieum per universam Germaniam, Principes Ecclesiastici, ad probandam, in pari casu, illam suam Superioritatem Territorialem allegare aut exhibere poterunt amplius?

CAPUT II.

De Episcoporum Wormatiensium Jurisdictione omnimoda, seu mero mixtoque Imperio, tum & reliquis eorundem Juribus regalibus.

BANNUM Imperiale, ad eum, quem observavimus, modum, plene adepti Wormatienses Episcopi, addita potestate: ut illud seu per se, seu per substitutos exercerent, Viris fortibus simul ac præpotentibus ad hoc usi sunt, quibus pro lege, nec non constanti in omnibus regula fuit, ut fidem & obsequium servaturi, tum in jure dicundo, tum in Ecclesiæ possessionibus, ac facultatibus propugnandis, omnem locarent operam atque industriam. Is autem, qui huic officio præsidebat, nunc Wormatiensis Ecclesiæ ADVOCATUS, nunc COMES, nunc MAJOR-DOMUS, quin & interdum VICE-DOMINUS audiit. Quanquam passim hæc Vice-Dominorum dignitas ad solam urbis præfecturam restringebatur, & uni ex Collegio-Principe desumpto Canonico, conferri solebat. Hinc evenit, ut interdum duo Vice-Domini simul occurrerent, prout constat ex charta BUGGONIS Episcopi pro Ecclesia Sancti Andreæ sub data Anni MCXLI. cui pariter

pariter subscribunt: SYMUNT, *Urbis prefectus*, & ERINBERTUS *Vice-Dominus*, tum ex privilegio FRIDERICI I. Imperatoris Anno MCLXXX. Ci-
vibus Wormatiensibus ad petitionem Episcopi concessio, ubi BURCHARDUS
Vice-Dominus memoratur in contextu, & quidem inter eos, qui *Jus*, ac
potestatem in Crues habere videbantur; alter vero EBERHARDUS *Vice-Domi-*
mus in fine ejusdem diplomatis inter Testes adhibitus reperitur. Huc quo-
que facit charta alia supradicti Buggonis Episcopi, per quam An.MCXXXVII.
majoris suæ Ecclesiæ Canonicis donat curtem suam Crigesheim, & *quidquid*
(inquit) in eadem villa habuimus, in COMITATU PRÆFECTURÆ Civitatis
nostræ, sitam, quod est: in districtu, seu Territorio præfecti Civitatis Wor-
matiensis; nam Advocati, seu Comitum jurisdictio longe amplior, se se per
universam ditionem extendebat. Hujus autem excellentissimi muneris anti-
quitatem commendant inprimis NOTHINGUS, & GRIMOLDUS, illius si-
quidem mentio fit in charta præstaria Theotolachi Episcopi sui, Anno podun. in
MCCCXCVI; alterum, qui ex competente sibi prærogativa, *Advocatus* Append.
Sancti Petri, nuncupatur, produnt donationis Tabulæ cujusdam Geroldi,
serius aliquantum, puta sub annum DCCCCXLVII. conditæ; his insuper
annumerandi sunt STEPHANUS *advocatus*, & CHUNO *Vice-Dominus*, quos
ambos Adalbertus Episcopus in litteris suis Anni MLXVIII. reponit inter
Testes; denique, huc quoque facit SIMON, ex Comitibus Sarapontanis or-
tum trahens, qui certum quoddam concambium Anno MCLV. quæ *Advo-*
catus majoris Domus Wormatiensis Ecclesiæ, suo calculo probasse reperitur.

Freher.in Lu.

podun. in

Append.

Prob. 47.

Prob. 48.

Cæterum; nova illa Wormatiensis Ecclesiæ Advocatorum ab Episcopis
erectio, quantum reliquis per circuitum Comitibus displicuerit, vel exinde
facile est colligere, quod hi, delegata sibi a Cæsaribus potestate abutentes,
in Familiam, ac res Sancti Petri, contra quod vestitum fuerat, quaquæ data
occasione, jus pristinum resumere, eamque diris modis exagitare præsump-
serunt; quamquam audax facinus haud diu continuatum fuit; siquidem
Henricus Imperator, ubi primum illud ex Burchardi Episcopi querelis intel-
lexit, mox, ut rem *injustam*, ac *irrationabilem*, condemnavit, statuens inter
cætera per præceptum suum, desuper Anno MXIII. emanatum: ut si quis
deinceps *ex Familia Wormatiensis Ecclesiæ, furtum, vel pugnam, aut ullam aliam*
CRIMINALEM CAUSAM, in eadem Familia perpetrasset, ad manus EPISCOPI,
SUO ADVOCATO componat: si autem *extra Familiam, cum Extraneo aliquo*
rixam habuerit, si raptum peregerit, si furtum commiserit, ADVOCATUS SUUS,
COMITI pro eo justitiam faciat. De cætero Reus, toties quoties, pro gra-
vitate cujusque delicti, plectendus, nunquam potestati Comitum subijciatur;
nisi forte in Legali, hoc est: publico ac generali Placito, cui Missi, seu Le-
gati Regii, præsidere solebant, palam in furto deprehensus fuisset, quo solo
casu, in compede Comitum sit, donec Scabinionum sententia recte iudice-
tur; ut habent verba diplomatis.

Terminata autem in hunc modum controversia, recruduit nihilomi-
nus iterum Anno MLV. sub Henrico hujus nominis III. Rege. Ast hic, ut
erat pacis ac Justitiæ cultor eximius, insolescentem illam Comitum potenti-
am auctoritate sua coercuit, iisdemque, quas olim prædecessor ejus statu-
erat, legibus, circumscribere duxit necessarium; quando interea ex pravo
hoc adversariorum conamine nihil quidquam præjudicii in Ecclesiam Wor-
matiensem redundavit; Nam, præterquam quod supradictus Præsul Burchard-
us, post perfectam ac absolutam a se Anno MXVI. Sancti Pauli Basilicam,
una cum adjacente Canoniconum clauistro, cujus circumscripti limites se se
longe

longe lataque per urbem diffundeant, tale Edictum tulit, videlicet; ut infra illum terminum, *nec Comes Civitatis, nec aliquis JUDEX, aliquid agere, vel exigere præsumat*, excepto EPISCOPO &c. hæc autem verba cum sint Imperantis (quæ constitutis aliquis hic loci a Cæsare Comes, sive etiam JUDex, docili aure haud quaquam accepisset) consequens est, utrumque unice ab Episcopi dependisse arbitrio. Certe, dum sub annum MXXXIII. Rex Henricus secundus, ratione supremæ suæ in Imperio potestatis imploratus fuit, ut enata tunc temporis inter Wormatiensem & Laurisheimensem Ecclesias, dissidia tolleret, non alicui ex Comitibus, aut judicibus suis, quorum nihilominus sat multi in circumvicinia ad manum erant, negotium demandavit, aut causam hanc dijudicandam commisit: sed Legatos a latere suo desumptos, eo locorum direxit, qui cum utriusque partis ADVOCATORUM Consilio, & auxilio, diuturnæ contentioni optatum finem imponebant. Nec præconceptam spem fefellit eventus, quin & insuper Burchardo nostro occasionem præbuit, insignes ac æquissimos illas Civibus suis præscribendi Leges, duobus & triginta articulis comprehensas, quas merito æternum suspiciat ac veneretur posteritas: id autem eo potissimum fine a se factum testatur optimus Præsul, ne aliquis ADVOCATUS, aut VICE-DOMINUS, aut MINISTERIALIS, novi aliquid subinferre posset; sed unâ, eademque Lex diviti, & pauperi, ante oculos prænotata, omnibus effectus communis.

Prob. 50.

Quali autem prærogativarum jure, quibusve emolumentis olim gavisi fuerint advocati, vel exinde libet colligere, quod cum Burchardi serus aliquantum in sede Wormatiensi Successor Adalbertus Episcopus, COMITIS WERNHERI petitione, aliorumque OPTIMATUM SUORUM Consilio, sub annum MCVI. Tribum, seu Collegium XXIII. Piscatorum certis conditionibus instituisset, lata est in Infrafores multa trium Talentorum, de quibus duo Præfuli, unum Comiti persolverentur. Piscatores vero, quotannis tempore Rogationum tres salmones, duos Præfuli, tertium Comiti, vicissim offerrent, quo facto accepti beneficii confirmationem obtinerent. Huc quoque facit Decretum illud Anno MCCLXI. editum adversus eos, qui Paullini Aquæ-ductus fluentia quovis modo obstruerent aut impedirent; ubi multæ inde provenientes cedere dicuntur pro mediocritate COMITI, & Judicibus Civitatis. Hinc patet, Comitis, seu advocati, dignitatem illam, quam veteres Sarapontani Comites hæreditario quasi jure per aliquot sæcula possedisse reperiuntur, diu in Ecclesia Wormatiensi perstitisse, & quidem præter morem aliarum Ecclesiarum, quæ munus hoc passim tunc abrogabant, eo quod hi, quibus vigore ejusdem incumbat facultates Ecclesiæ a rapinis aliorum defendere in tantos ipsimet sensim prolapsi fuissent excessus, ut adversus nullos magis defensione opus haberent.

Prob. 68.

Prob. 149.

Solebant autem primario illi advocato, penes quem Jura sua, certis limitationibus residere sinebant Episcopi, quod solus oneri ferendo impar esset, præstantes aliquot virtute ac doctrina Viri, adjungi, ex quorum sententia consilioque, leges & momenta causarum temperaret; dum ejus in rerum capitalium administratione officium, plerumque subibat Prætor Urbanus, quem a debiti & noxarum exactione *Scultetum* appellari placuit. Unde & priusquam Comitis, seu advocati munus illud ex Episcoporum autoritate penitus sublatum exstitit, hi criminalem jurisdictionem suam per Scultetum, seu Prætozem, jam tum censebantur exercere; id enim inter alia aperte demonstrat Friderici II. Diploma, quod Anno MCCXXXVIII. in

Prob. 132.

Co.

Comitiis Cremonensibus ab hoc Imperatore retulit Præful Landolfus; ubi sub nomine Regalium expressis verbis comprehenduntur, *Officium Sculteti, & Judicium seculare*. Utrumque autem jus Gladii, sive *den Pann uber das Blut zu richten*, importabat, de quo Wormatienses Episcopos investiri, styli ac moris erat antiquissimi.

Verum ubi ex singulari quodam eorundem Episcoporum favore, ne dicam nimia indulgentia, etiam jus illud cum Magistratu Urbano communicatum fuit, accepti tam insignis beneficii memoria apud huic paulatim cœpit evanescere, quin & adjectas conditiones, seu pacta, quæ illud perpetuò inculcare debuerant, successu temporis aut negligere, aut in diversum sensum interpretari non puduit. Requirebatur autem inprimis agnitio Domini directi, videlicet: Episcopi, utpote, penes quem vitæ, necisque potestas primariò residebat, residetque etiamnum. Quapropter stipulatum fuerat inter cætera, ut quilibet capitis damnatus, seu aliàs ob delictum plectendus, priusquam ad supplicium raperetur, pulsante tertium ære campano Palatii Episcopalis, ducendus esset è Domo Civica, recto tramite, versus lapideum illum Cippum, qui juxta introitum immunitatis claustrum majoris politus, passim *Niger* dicitur, aliàs *lapis sanguinis*; quo in gyrum salutato, idem reus haud procul inde pergeret ad Gradus Palatii, illic post relectam, ac publicè pronuntiatam sententiam, Episcopo sistendus. Præterea existabant juxta idem Palatium certæ quædam ædes, vulgo *Gerichtshaus* dictæ, in quibus simul convenire, ac pro Tribunali federe tenebantur causarum, seu rerum criminalium constituti Judices. Erant & in diversis locis tam intra, quam extra urbem notæ quædam stationes, ubi pro qualitate delicti a Reis sumebatur supplicium: sic, qui capite plectendi, aut quibus juxta veteres *ibidem* & Burchardi Episcopi Leges Anno MXXIII. editas, corium & capilli detra- hendi erant, nec non utraque maxilla ferro candenti inurenda, deduceban-
Prob. 336.
Prob. 299.
Artic. 26.
Prob. 336.
Prob. 51.
Prob. 299.
Art. 31.

Cæterum Prætoris illud, seu Sculteti, officium, quod olim unà cum ministris suis, totum ex solius Episcopi dependebat arbitrio, non uni deinceps mutationi obnoxium fuit; siquidem in eo constituendo sibi quoque votum arrogavit Magistratus, & annuum donum II. Lagerarum vini, nec non II. cum dimidia Librar. denariorum Hallensium Episcopo exinde die festo S. Martini præstandum, ad tres florenos reduxit; dum interea reliquos census, ac reditus, quales EBERHARDUS Episcopus Anno MCCLXXI. in eodem hoc *Officio Sculteti*, NOSTRÆ (ut inquit) CIVITATIS, emisse reperitur, tum quos ejus Successores, notanter FRIDERICUS, & JOANNES, prior Anno MCCCCXXVII. alter Anno MCCCCCLXXX. *uff dem Schuttheissen, und vverentlichen Gericht zu Worms*; in feudum concessere, tempus edax rerum absumpsit.

Ad omnimodam autem Wormatiensium Episcoporum jurisdictionem probandam, superest, ut quos in Criminalibus dominos jam observavimus, eos parem in Civilibus auctoritatem constanter obtinuisse, nunc demonstramus.

Si veterem judicii formam, quæ passim in Germania viguit, attendimus, eam simplicem fuisse ac rectam, nec ex adeo multis Ministris compositam deprehendimus. At vero crescente in dies subditorum multitudine, crevit & eorum numerus, quorum opera illis in officio continendis uterentur Principes. Hinc Scabinorum Tribunal invaluit, & Ministerialium Ordo innovit, quos omnes utpote ingenuæ conditionis Viros, amplissimis muneribus ornare, insuper prædiis, ac possessionibus, feudi quidem lege, ditare opus fuit, ut rei gerendæ essent avidiores. Sane, dum sub sæculi XI. initium, emergentem ex ruinis Wormatiam suam novis legibus ac præceptis imbuunt Burchardus Episcopus, jam non *Advocati* dumtaxat, qui cunctis Negotiis præsidere solebat, sed & *Vice-Domini*, & *Ministerialium*, seu *Ministrorum*, nec non *Scabinorum* mentionem facit, sub quibus stabat tunc tranquille Republica, tantoque deinceps egit securius, quod Jus, legesque, pro sua Principis auctoritate, ita quoque curarent Burchardi successores reliqui, ut virtuti suus honos, vitio supplicium, Pax publico esset; unde & inter ipsos ADALBERTUS, postquam Anno MCVI. erectam a se Piscatorum Tribunal, certis ornasset privilegiis, infractores eorundem *ante judices propositi*, & *facto judicio*, trium talentorum multa affici jussit.

Verum labente ævo cum moribus, aliam post aliam Wormatia faciem induit, diuturnumque ejus otium, sæpius deinceps turbatum fuit, ac tunc quidem maxime, quando coëca ambitio se se etiam in Cives effundens, hos ad Magistratus honores aspirare fecit, rem promovente FRIDERICO I. Cæsare. Is enim postquam Anno MCLVI. specie quidem conservandæ Pacis publicæ, re vera autem ut Episcopalem dignitatem in aliquo imminueret, novum Wormatiæ erexit Tribunal, Cives XXVIII. cum XII. illis Ministerialibus, qui hætenus pro Episcopo jus dicere assueverant, conjunctos, eidem præfecit: prout id alibi expendimus fufius.

Hinc Episcopis amplius aliquid curarum accrevit; siquidem ipsis invigilandum fuit serio, ne XL. Judices illi, qui *Consules*, seu *Consiliarii* deinceps dicti sunt, se se jurisdictioni Civitatis immiscerent, neve capitalium rerum cognitionem attingerent, donec successu temporis in eum, quo reliqua Dicafteria, ordinem simul redacti, tandem probè intellexerunt: si quæ ad promovendam justitiæ administrationem, aliaque politiam concernentia decreta conderent, hanc facultatem ab Episcopis, velut fonte omnis jurisdictionis, emanare, ut patebit in sequentibus. Proinde hoc suum qualecumque regimen sub longe graviori ac excelsiori consistere: quandoquidem summæ ac ulturæ cognitionis prærogativam, a majoribus acceptam, sibi soli reservassent Episcopi.

§. I.

De supremo Dicafterio Aulico, seu Palatii.

Constans semper apud Wormatienses Episcopos cura ac sollicitudo obtinuit, ne Prætor, Scabini, Judices, alique Præfecti ab ipsis designati, quandoque nulla legum ratione habita, jus dicerent, neve quid damni ex lite æquo longius protracta, aut certe ex ipsius Justitiæ neglectu in populum sibi subiectum derivaretur: hinc & antiquissimum est Tribunal illud, quod juxta potestatem, sibi per Investituræ litteras a Cæsaribus hucusque confirmatam, videlicet: *das Hoffgericht zu besetzen*, a quo etiam ejusdem Præsides, Hoff- Richter, antiquis *Richter des Hoves*, ut in litt. anni 1315. passim audiit, in proprio Palatio crexerunt. Nam ad illud Civium quilibet sive Christianus is sit, sive Judæus, qui sibi jus quocumque modo violatum queritur, interjecta appellatione recurrere potest, quodque hic loci de proposito causa dijudicatur, id ratum manet ac inconvulsam, si ulterius provocetur ad Cæsarem, prout Articulo XXVIII. Transactionis An. MDXIX. initæ conventum fuit, quando usus olim aliter obtinere coepit; scriptum est enim in veteri statuario: *Non licebit alicui Crivum ad MAJOREM AUDIENTIAM, quam ad DOMINUM NOSTRUM EPISCOPUM appellare*. Certe extra urbis muros Civis Civem ad Judicium evocare non poterat, sicut nec ipse a quoquam conveniri, evocari, aut compelli, juxta quod in eodem illo statutorum libro plenius continetur, in hæc verba: *si quis Crivum suum concivem alias CIVITATEM, quam coram EPISCOPO, & SUIS, ac CIVITATIS JUDICIBUS, super quacunque re traxerit in causam, ille dabit XXX, Solidos Worm. ad poenam, & deponet patienti damna, quæcumque ab ipso sustinuerit, & tunc conveniet eum si voluerit pro causa sua. Habent itaque Crives a divinis Imperatoribus, Regibus, & Episcopis, quod nullus Crivis Wormatiensis suum concivem convenire debet, nisi coram suo Episcopo, & Judicibus Worm. & ad alium Judicem non potest appellare; hanc etiam gratiam Dominus Papa Crivibus confirmavit*. Ubi postrema hæc se se referunt ad Bullam ALEXANDRI IV. Pontificis per quam Wormatiæ Incolis Anno MCCLX. similem favorem impertitus est, quo fruerentur quamdiu Catholicæ fidei adhererent, videlicet: ut per Apostolicas, vel Legatorum Apostolicæ sedis litteras evocari ad Judicium nequeant, dummodo coram Episcopo suo, seu ejus delegatis judicibus se se adversæ parti fistant. Illud autem privilegium ipsis de voluntate proprii Episcopi concessum fuisse, vel ex altero hoc, per quod Fridericus III. Imp. Anno MCCCCXLVII. ipsos pari modo a Rotweilensi, aliisque extra-neis Tribunalibus exemptos declaravit idque ad requisitionem Reinhardi Præsulis; cum Dominorum maxime interfit, ne subditi sui ad aliena judicia in præjudicium ordinariæ suæ jurisdictionis trahantur.

Licuit autem antiquitus supremum illud Episcopi Tribunal implorare, quoties in prima actione agebatur de re etiam levissima; Verum ex ipsis idem qui supra Reinhardus, Anno MCCCCCLXXVII. communicato cum Magistratu Urbano consilio, edixit, ac statuit: rei litigiosæ, cujus infra XX. florenorum summam valor esset, appellationem non debere admitti, sed ordinario judicio standum esse, ut vel sic evitaretur litium frequentia, & immortalitas; illa autem XX. flor. summa, postmodum vigore supra memoratæ Transactionis Anni MDXIX usque ad L. aucta est, qua limitatione hodie dum fixa manet.

- Prob. 338. Cæterum; cum Juris ordo, seu methodus quæ in ejusmodi appellationibus solet observari, eadem fere sit, quæ multis locis per Germaniam passim recepta est, eam hic non moramur; sed Inhibitorialem, nec non Compulsorialem litterarum formulas, etiam cum annexa arctiori clausula, & multâ XL. marcarum argenti: in casum non partitionis, aut actorum redhibendorum protractionis; quanquam hujusmodi pauca admodum existent, siquidem Magistratus (qui & ipse hic in Judicium evocari potest) jussu Episcopi Principis sui in his cum omni debita submissione, & reverentia exequi solet.
- Prob. 339.

§. II.

De Dicasterio Urbanorum, aliâs Heinburgiorum.

Majoris ordinis Viri patricii XVI: ex omni Civium Wormatiensium universitate selecti; quos Teutonice *Heinburger*, seu *Heimburger*, latinè vero *Urbanos* nominari placuit, peculiare illud constituiebant Tribunal, cui pro Episcopo is præsidebat, qui simul Camerarii munere apud ipsumungebatur.

His autem iudicibus unice pro objecto erat salus Reipublicæ, quam modis omnibus promovere tenebantur. Unde, quoties ad Placita in Palatio Episcopali, ter quotannis, videlicet: Januario, Aprili, & Junio, mensibus, diebus vero: Martis post trium Regum; Martis post dominicam quasi modo-geniti; Martis post Johannis Bapt. respectivè celebranda, conveniebant; quilibet eorum, baculum manu tenens, a Camerario, cui ad hoc speciali Juramento obstrictus erat, rogabatur; ecquid sciret? quod contra jus fasque in Civitatis damnum ac perniciem fuisset aut esset perpetratum. Si quid erat; illico Camerarius, secundum relata ex mente assessorum sententiam ferebat, & pro qualitate causæ, seu delicti, dictabat multam infra III. Quindenâs persolvendam.

- Prob. 68. Cæterum instituti hujus antiquitatem, ac simul subjectionem non parum commendat charta Adalberti Episcopi, per quam jubet: ut si quis ex XXIII. Piscatorum Tribu illa, a se sub annum MCVI. Wormatiæ erecta, decessisset, nullos relinquens hæredes, locus ejus *URBANORUM communi Consilio* per alium suppleretur; præcipiens ulterius, ut pisces quos præter vetitum comparatos, hoc in casu ab emptoribus auferri placuit, inter eosdem *Urbanos* æqualiter dividerentur.

Videtur autem hoc idem Tribunal demum sæculo XIII. in Senatum Civium fuisse receptum, ac eidem incorporatum; hoc pristinae suæ originis indicio retento, ut qui *Magister Civium* audiret, hic solus baculum, vulgò *der Heimburger Stab*, deferret, perpetuum officii sui symbolum futurum, quo, post evolutum anni cursum, quando Magistratus pro more innovandus est, in manus Episcopi resignato, munus simul expirasse censebatur.

§. III.

De Dicasterio Monetariorum, vulgò Husgenossen.

Officinam monetariam ex veterum Regum concessione, seu privilegio, postquam in urbe sua crexissent Wormatienses Episcopi, jus cudendæ, fig-

nan-

mandaque pecuniæ, simul cum ipsa officina transulère per modum feudi, in illos suorum Civium, quos negotio huic exercendo idoneos, nec non ferendis sumptibus suppare esse judicabant. Hinc a domo, seu officina illa monetaria nomen *Husenossen*, vel etiam *Muntzgenossen* quod est: *Socii*, seu *Sodales domus* fortiti sunt, paremque cum ipsis denominationem vicus in quo olim domicilium suum fixerant, obtinuit; siquidem *Platee Monetariorum* jam Anno MXVI. Burchardus Episcopus, in Notitia sua pro fundatione Ecclesiæ Sancti Pauli, mentionem facit, & *platee* juxta *monetam* Adalbertus in charta sua Anni MLXXXIV. quin & integras Familias peculiare cognomen suum abinde mutuasse, testimonio esse possunt *Conradus*, & *Reuberus de Moneta*, quorum prior occurrit in charta Lupoldi Episcopi Anno MCXCVI. alter, in amabili compositione quam Anno MCCXXVI. Henricus Episcopus cum Hartrado de Merenberg iniit. Sic & in litteris Anni MCCLIV. subscriptus inter ceteros reperitur *Wernherus retro monetam*, tum in aliis Anni MCCLXX. *Hugo ante Monetam*, ambo Cives Wormatienses.

Prob. 48.
Prob. 66.

Distinctum autem a Plebe Corpus conficiebant Monetarii, quibus pro Episcopo, ejus major Camerarius præerat; insuper variis ac prorsus singularibus privilegiis ornati, officiorum publicorum partem potiore administabant, de reliquo; Argentariam facere, Nummum commutare, de Moneta adulterina cognoscere, ipsis folis concessa facultas, dum eorum Magistro, qui sub simplici titulo *Monetarii* locum inter Episcopi Ministeriales constanter obtinebant (prout diversæ chartæ ac litteræ fidem faciunt) id potissimum muneris incumberebat, ut statis anni temporibus, tum & extra ordinem pro libitu sæpius, aurificum ædes, mercatorumque Tabernas omnes circumiret, ac sub unius ex conjudicibus, nec non duorum Civium fideli testimonio, stateras & ulnas diligenter inspiceret, pondera ad libram exigeret, ulnas vero juxta veterem dimensionem muro summi templi qua parte deforis chorum ambit, infixam, probaret. Quo rite peracto; eos quos in his fraudulenter egisse deprehenderat toties quoties coram se in Curia Episcopali citatos, condigna punitione afficiebat.

Hæc Monetarii præminetia, nec non simul sociorum ejus, quorum alii nobilitatis genere conspicui, alii antiqua Patriciorum stirpe orti, opibus insuper floridi erant, singulares prærogativæ, non modo Plebejorum invidiam multoties excitant, sed ipsos etiam Episcopos interdum ad indignationem provocant: ac tum vero maxime, cum id hominum genus, Dominorum imperio jam minus obsequens, rem monetariam pro suæ voluntatis arbitrio tractare præsumpsit, quin & eo simul insolentia progressum est, ut, nonobstante Rudolphi I. Cæsaris Edicto desuper in Comitibus Brisacensibus ad annum MCCLXXXIII. emanato, se se in male coepts manuteneri voluerint, prout suo loco ostendemus in sequentibus.

Prob. 215.

Prob. 167.
vid. Part. III.
ad hunc annum.

Inviti itaque tam Episcopis, quam populo, dum libertatem, & jura immoderatus sectantur, vix non a Senatu Worm. in servitutem redacti sunt, qua de re audiendus nobis est Author Synchronus, qui factum refert in hæc verba:

Mich. Gasser.
Chron.
Worm. M. S.

„ Anno Dom. MCCCCLXXXIX. Consulatus Wormatiensis impetrat, verat ab Imperatore Friderico Mandatum contra Ministeriales Episcopi, „ vulgariter *Husenossen*, sive *Muntz - Junhern* dictos; eo fine ut hi libertati- „ bus ac juribus suis renuntiarent, cui cum parere negarent, eos una cum

uxoribus ac pueris urbe excedere coegerunt Wormatienses; secedunt itaque, & per fugiū locum quærunt Neuhufæ, ubi remanserunt, donec Imperator melius informatus, Comiti Eberhardo de Wirtemberg causam examinandam commisit; quo peracto, Domicelli illi, seu *Husgenossen*, restituti sunt pristinis honoribus.

Prob. 176.
217. & vid.
Client.
Worm.

Verum Senatus propositi tenax; quo tempore se seipsum et jurisdictione Episcopi eximere conatus est, hoc simul Monetarios illos ab eadem revulsi; Tractatu defuper Anno MCCCCXCI. cum ipsis inito, per quem communi Civium sorti ac conditioni, mediantibus ter mille florenis, in perpetuum acceperunt. Dum primævæ subjectionis suæ notas adhuc commonstrant veteres Episcoporum Wormatiensium litteræ clientelares, per quas hi Tributum sibi ex receptione cujusque Monetarii debitum, vassallis suis donare solebant, in hunc aut alterum fere sensum: item; *Wer HUSGENOSS vviert, der gibt davon VIII. Unz, und VII. Heller. Item, vver ein HUSGENOSS zu Worms vviert, oder das HUSGENOSSEN-AMPT ufsholt, der gibt iglicher ein halben gulden.* Prout inter plures Anno MCCCCXXVI. Philippi Boos de Waldeck, & Anno MCCCCCLXXX. Emerici de Lewenstein litteræ reversales, fidem faciunt.

§. IV.

De eo, quod circa Judæos versatur iudicio, vulgò Juden-Gericht.

vid. Part. III.
ad hunc ann.

Judæos cum antiquissimis Wormatiæ Incolis invicem comparare non hæsitamus: postquam enim a tempore, cujus non exstat memoria, in eandem cum ipsis Civitatem recepti sunt, eadem, quæ & ipsi, lege, Episcopis fuere subiecti. Hinc quoties in horum litteris de Civium Wormatiensium universitate agitur, toties Judæorum simul mentio recurrit, in hunc fere modum expressa: *unsere liebe burger, JUDEN, und CHRISTEN*; quomodo & Fredericus II. Imp. in diplomate suo Hagenuæ ad annum MCCXIII. edito, declaravit; nullam se in Civitate Wormatiensi apud BURGENSES, sive JUDÆOS, facturum exactionem nisi per solum Episcopum, utpote rerum Dominum. Hoc tamen Judæis inhærebat amplius, quod sub Episcopi continua ac singulari tutela positi, aliud præterquam ipsius non agnoscerent Tribunal, cujusmodi exemplum nobis in hoc subministrat inter plures Annus MXCVII. donec tandem utraque hac prærogativa, sed feudi lege, donati sunt majores Palatii Episcopalis Camerarii, in quorum Illustri Gente cognomine etiamnum perseverat, vigore litterarum clientelarium, quæ sequentem hanc clausulam: *das JUDEN-GERICHT, und die JUDEN zu schirmen, als das herkommen ist*; constanter præ se ferunt. Hinc quoties Judæi, ritu suo, aut nuptias celebrant, aut funera ducunt, adest Bacillifer, ex parte prædictorum Camerariorum constitutus, qui in signum perpetui illius patrocinii, lugubrem, seu hilarem concomitantium ordinem, utrobique præcedit, munusque inde debitum recipit.

Prob. 337.

vid. Part. III.
ad hunc ann.

Nec his obstat Caroli IV. Imp. Privilegium illud, per quod postmodum Anno MCCCXLVIII. Judæos eosdem in Civitatis communes usus transfudit, quandoquidem corporali sacramento erga Principem suum Episcopum, juxta formam antiquitus receptam, adstricti, remaneant, eaque omnia sedulo adimplere ac observare pergant, in quæ olim erga eundem jam tenebantur, nec non quæ solemne pactum Anno MCCCXII. initum, ab eis ulterius exigit.

exigit. Cæterum Judæos, præter jam dicta, speciali cuidam judicio fuisse quondam reservatos, innuunt Emerici de Lewenstein litteræ, quibus recognoscit se se Anno MCCCCLXXX. a Reinhardo Episcopo in feudum accepisse inter alia plura: *Das GERICHT uff dem HOFF von den JUDEN; da solln voir unser theil haben.* Nisi hæc de supremo Dicafterio Aulico intelligenda sint; nam juxta Artic. LV. Transactionis Anno MDXIX. initæ, tenentur insuper judæi, triplex Forum agnoscere, nimirum: in Criminalibus Consules, & Senatum Worm. in contentiosis Judicium ordinarium, in usurariis vero Consistorium Episcopale, quod postremum tanto rigidius adversus delinquentes solebat procedere, quod Episcoporum Wormatiensium vetus prærogativa, seu jus quoddam singulare, inter reliqua in Cæsareæ Investituræ litteris nominatim comprehensum, id exigeret, cui accessit insuper Anno MDXLVIII. Caroli V. Imp. Edictum, vetans: ne quis Judæus bona subditorum Ecclesiæ Wormatiensis immobilia, ex capite usuræ, aggredi, seu attentare in judicio præsumat. Hoc insuper notandum occurrit, quod in materia Appellationis tenentur Judæi se se coram Judicio Aulico Episcopi sistere, Civitate præterita; ac tunc appellans deponit nummum aureum, ea lege: ut si causa cadat eundem simul amittat, quod si e contra eam evincit, simul evincit nummum.

§. IV.

De Jure Monetandi.

Inter alia plura, quæ JURIS REGALIS *infra Civitatem Wormatiam* olim censebantur, (ut habent vetera diplomata) contulit Samueli Episcopi Ludovici Germaniæ Rex, Anno DCCCLVIII. *MONETAM ad integrum*, si-Prob. 6. 15. ve jus feriundæ, signandæ, consilandæque monetæ; quod idem, postmodum Anno DCCCXCVIII. Arnolfus Imp. aliiq; ex ejus successoribus nonnulli, Ecclesiæ Worm. a novo confirmarunt, atque in ipsius ornamentis commodisque perpetuum existare voluerunt.

Quanta autem cura invigilaverint posteri, ne quid insigni huic privilegio decederet, aut certe in eo, etiam ex parte ipsorummet Cæsarum obreperet præjudicii, testimonio esse poterit vel unus Henricus, hujus nominis II. Worm. Episcopus, dum Anno MCCXX. Francofurti in publicis Comitibus, reliquorum per Germaniam Coepiscoporum suorum causam, suam propriam reputans, Fridericum II. adegit in hæc verba, videlicet: *novas monetas*, se se *in ipsorum Territoriis seu Jurisdictionibus*, eis invitis ac inconsultis deinceps non statuturum: sed *antiqua monetarum jura*, eorum *Ecclesiis concessa*, servaturum inconcussa & illibata. Quin & in altero illo generali utriusque ordinis procerum Conventu Anno MCCXXXII. Ravennæ celebrato iterum institit; ut idem supradictus Cæsar Fridericus, speciali Edicto & 121. vetuerit ne quisquam in Civitate, ubi *moneta cuditur*, merces aut victualia aliquo *argenti pondere* emeret, seu venderet; sed ad hoc nummis uteretur illa in Civitate passim notis ac receptis; quando in subsequente Conventu Ulmenensi Cæsar ipsemet sancte promisit: nullam *novam monetam* se se in alicujus Principis Territorio instituturum, seu cudi facturum, per quam ejusdem Principis moneta in aliquo deterioretur.

Unde prælaudato Henrico nostro postmodum facile fuit, & in generali Curia, quam Anno MCCXXXIII. supradicti Friderici filius Henricus Rex, Fran-Prob. 127.

Francofurti celebravit, sequens hoc obtinere decretum, videlicet: nemini, præterquam actu in itinere seu peregrinatione constituto, licitum esse secum deferre auri, aut argenti massam: sed quicumque argentum haberet venale, illud *ad monetam*, quod est: *Officinam monetariam*, præsentare teneretur; qui secus facere, & argentum sive aurum extra Civitatem Wormatiensem ad mundinas seu altròve transvehere præsumpsisset, hic amissione ejusdem puniretur ab Episcopo. Aliam insuper pro conservatione hujus sui juris sententiam, ex Friderici Cæsaris ore in Comitibus Cremonensibus idem Præsul retulit Anno MCCXXXVIII. licet ea non tam ad rem monetariam, quam ad Tribunalium suorum auctoritatem restabiliendam opus habuerit.

Prob. 132.

Cæterum; ut *Marcarum*, ac *Talentorum*, sic *Librarum*, *Unciarum*, *Solidorum*, & *Denariorum Wormatiensium*, antiquissima, nec non simul frequens in chartis, ac litteris diversis, mentio recurrit; notanter: in Notitia Burchardi II. Episcopi pro fundatione Cœnobii Franckenthalensis facta Anno MCXXV. ubi Præposito loci injungitur inter alia, ut quotannis duos *denarios argenteos*, *WORMATIENSIS MONETÆ*, super majus altare S. Petri Wormatiæ offerat, in recognitionem accepti beneficii; tum & in contractu illo, quem cum Henrico VI. Imperatore iniit Anno MCXCVI. Conradus Episcopus, ubi XIII. unciae, *Wormatiensis monetæ*, marcam puri argenti constituere dicuntur; tum & in altero quodam venditionis contractu Anno MCCXVI. celebrato, vigore cujus Abbas Schonaugienfis comparasse fertur a Bertolfo milite alodium quoddam in Dirmstein pro L. marcis, & XX. *Libris Wormatiensibus*, numeratis insuper uxori venditoris, pro pallio, *Unciis XXXIII. Wormatiensibus*. Huc quoque spectat vetus ordinatio Friderici a Domneck Episcopi facta sub annum MCCCCXXVIII. quam ex veteri Cod. M.S. eruimus in hunc, qui sequitur, modum.

I. Uncia Hallensium facit XV. Hallenf. veteres.

V. Unciæ Hallenf. faciunt VIII. Solidos. III. Hallenf.

X. Unciæ Hallenf. faciunt XVII. Solidos minus IV. Hall.

Medius Solidus Worm. facit VIII. Hallenses.

I. Solidus Worm. facit XV. Hallenf. veteres.

V. Solidi Denar. Worm. faciunt VIII. Solid. III. Hallenf.

X. Solidi Denar. Worm. faciunt XVII. Solid. minus III. Hallenf.

I. Uncia Hallenf. æquivalet I. Solido Denar. & quisque facit XV. Hallenses.

Media uncia Denar. Worm. facit XIII. Hallenf. vet.

V. Unciæ Worm. Denar. faciunt XIV. Solid. minus uno Hallenf.

I. Denarius Worm. facit II. Hallenses novos.

III. Denarii Worm. faciunt V. Hallenses.

Ubi comparatæ inter se unciae, nec non solidi Hallenses, cum unciis ac solidis Wormatiensibus, valorem, seu pretium illud denotant, quod pro auctoritate sua a majoribus accepta, determinavit, ac iisdem inhaerere voluit supradictus Episcopus, utpote rerum Dominus, proinde monetæ, seu Nummorum Wormatiensium solus, ac legitimus æstimator.

§. V.

De Jure Telonii , Vectigalium , Censuum &c.

Francorum Regum munus omnium antiquissimum , quod in Ecclesiam Wormaliensem redundavit, jus fuisse TELONEORUM, testantur ipsimet Ludovicus, & Lotharius Cæsares, in Tabulis suis, per quas Anno DCCCXXXIX. ^{Prob. 5.} Jus idem Richowico Episcopo ejusque successoribus confirmarunt. Auxit deinde proventus & commoda Ludovicus alter Germaniæ Rex, dum Anno ^{Prob. 6.} DCCCLVIII. præter omne Telonium, & vectigal, nec non quæcumque infra, vel extra Wormatiam in dominicum Fiscum redigi poterant, adjecit modii Regii exactionem. Similiter fecit Arnolfus Imperator, quando Fiscalinos servos, seu homines censuales, quorum magnus tunc usus erat, tum quidquid Wormatiæ Fiscus ejus in servitoribus debito servitio mancipatis, seu reliquis etiam ^{Prob. 14.} utriusque sexus mancipiis adhuc possidere videbatur, in prædictæ Ecclesiæ & 15. potestate deinceps esse voluit, duplici præcepto Annis videlicet DCCCXC VII. & DCCCXC VIII. desuper edito. Quæ omnia, postquam & Otto I. Imp. Anno DCCCCXLVII. nec non filius ejus æquivocus Otto, Anno ^{Prob. 20.} DCCCLXXXIII. suis quoque Tabulis rata ac firma habuissent, visâ est super-^{& 26.} esse adhuc Teloneorum tertia pars, quam Regio Fisco hæctenus reservatam, tunc in feudum obtinebat Otto Dux, supradicti Ottonis II. Imp. ex Lukarda sorore nepos. At vero, ut gratiæ ac beneficii residuum illud, nunc tandem coalesceret cum anterioribus, effecere Hildibaldi Præfulis nostri apud eundem Ottonem merita, prout ex hujus Filii Ottonis III. Augusti diplomate constat, ^{Prob. 30.} quod Anno DCCCCLXXXV. prodit Duisburgi.

Concessi autem tam divitis, tamque insignis Telonei districtum, non urbem solum complecti, sed ab extra, etiam in Rhenum usque sese diffundere, ac illic intra fluvii hujus utramque ripam, certis quidem ac determinatis; sed longe protensis limitibus, cum omnimoda jurisdictione, nec non cunctis utilitatibus, quocumque nomine censcantur, comprehendi, docent nos tum chartæ veteres, tum Cæsareæ Investituræ instrumenta, quotquot horum exstant; de reliquo, varias vectigalium species, quales sunt: *Portorium*, quod in ipso civitatis ingressu penditur; *Forense*, quod de eduliis in foro venum expolit, solvitur; *Pecuarium*, quod de omni pecude præstatur; *Nauticum*, *Pedagium*, aliaque id genus plurima, ab uno, eodemque fonte promanantia, hic sigillatim referre, aut recensere duximus superfluum. Quandoquidem Telonii generale jus illud, cum superioritate territoriali conjunctum, Episcopis Wormaliensibus sat autoritatis tribuebat, ut sub multiplici nomine, quamquam legitima semper ratione suffulti, de rebus quibuscumque commercio aptis, emolumenta, ac utilitates suas tam a subditis, quam & exteris, quærere potuerint, prout certe quæserunt. Hinc passim inter vetustiores Ecclesiæ Wormaliensis Ministeriales, sub simplici TELONEarii nomine, occurrunt: *Gerbodo* ad Annum MCXXVII. *Henricus* Annis MCXXXVI. & MCXLII. *Wernberus* Anno MCLII. alique plures, in diversis Episcoporum Worm. chartis seu litteris comprehensi, quibus munus illud ab his fuerat demandatum.

Verum enim vero; postquam Telonium & vectigalia illa, etiam ad civium manus venerunt, factum est per sequiora tempora, ut quibus hæctenus titulo conductio dumtaxat, aut certe pignoratio usi fuerant, ea deinceps sibi in pro-

Prob. 91.

prium retinere conati fuerint; cujus asserti nostri sat luculentum indicium præbet vel unicum illud Friderici I. Diploma, per quod Anno MCLXXX. idem Imperator Cives prædictos de expresso consensu ac voluntate Conradi Episcopi a Jure manus mortuæ, quod odiosum ac grave nimis videretur, tum & a censuum, quos in singulas Familias & capita pendere solebant, solutione eximens, voluit insuper, ut eorum nemo invitatus a Magistratu super *Telonium navium* constitueretur, ne *servitium*, tam sibi, quam & EPISCOPO WORMATIENSI exinde debitum, minui fortassis contingeret.

Prob. 110.
120. 121.Prob. 246.
art. 13.

Erat itaque tunc penes Magistratum Civicum, si non totalis, saltem aliqualis Teloneorum ad Cæsarem, & Episcopum, in commune spectantium, administratio; & quidem (quod verba diplomatis innuunt) non sine periculo defraudationis. Ast ubi iidem Reges, seu Imperatores, Privilegiarum a prædecessoribus suis olim concessorum haud satis memores, jura Ecclesiarum & ipsi coeperunt minuere, *nova Telonia* in earum Territoriis erigendo, quin & *nova Fora*, & *Banna Nundinatoria*, cogendo, aliena ab earum dominatu; quæsitum tandem est urgenti jam plus nimium malo remedium; & primò quidem in Comitibus Anno MCCXX. Francofurti celebratis; dein & in aliis successivè, tum Ravennæ, tum Siboldati, Anno MCCXXXII. in eundem finem indictis; nec a proposito destiterunt Episcopi, donec præjudiciis, ac novitatibus, in totum sublati, antiqua jura Ecclesiis suis fuere restituta; quanquam forte ac fortuna minus prospera in hoc usi sunt Wormatienses Episcopi: siquidem, haud diu post, vetus collectandi, seu exactiones & angarias constituendi Jus, quo hætenus soli gaudebant, communicandum cum Civibus, quin & Telonium, aliaque ejusmodi emolumenta, denuo ex Imperatorum manibus fuere requirenda, quæ proinde, non nisi incisa ac imminuta recuperare licuit.

Prob. 256.
257. 299.
& 309.

vid. Part. III.

Prob. 321.

Sic sensim periëre splendida illa Wormatiensis Ecclesiæ decora: Nam quod ex iis reliquum permanst, id Cives sibi quærere, ac retinere modis omnibus studuerunt; quasi parum esset, quod in opprimenda Episcoporum suorum auctoritate hætenus fecerant, nisi & hoc quoque fructu eos privarent. Hinc largam causâ hæc litigandi materiam semper præbuit, præbetque etiamnum; dum insuper effecit, ut in singulis fere subsecutis Transactionibus, Teloniorum, vestigaliumque frequens recurreret mentio, sed plerumque odiosa; cum, nescio quo ducti fato, Cives, adversus Ecclesiæ jus illud antiquissimum nihil tentaverint unquam, quod seu vi, seu clam, seu precario, non obtinuerint; prout id fusè demonstrabimus in sequentibus. Quando tamen in idem hoc suum Regale, ipsosmet Cæsares intendere, illudque integre servare, oportuerat; qualiter ex ipsis Maximilianus hujus nominis, non certe I. sed II. fecisse reperitur, dum per speciale diploma, die XIX. Septembris Anni MDLXVII. edito, Wormatiensibus publicas Nundinas tempore Pentecostali quotannis celebrandas, indulgit, hac lege: ne quid Episcopo circa Teloniorum jura ipsi ab antiquo debita exinde decederet.

CAPUT III.

*De Episcoporum Wormatiensium supremo, directo,**et utili in Cives, et Civitatem Wormatiensem, Dominio.*

Wormatia, sive sub veterum Romanorum potestate, sive sub Francorum Regum Imperio constituta, Jus Reipublicæ nullum, proinde superioritatem nullam, Regimenque ex se nullum habuit, sed omni prorsus jurisdictione destituta, primum per Præsides, dein per Comites, vicaria utrobique potestate, gubernata fuit, donec qui Civitati antiquissimæ dati fuerunt Episcopi, spiritualia jura sua temporalibus conjungendo, ejusdem, nec non circumjacentis Regionis, quæ conjunctim cum ipsa Territorium clausum ac separatum effecit, simul Domini facti sunt; quemadmodum id in superioribus jam demonstravimus; nec alio fine ea latius hic prosequimur, quam ut novis exemplis ostendamus: Episcopos Wormatienses, Jura omnia Civitatis constanter obtinuisse; ut enim ab ipso Fundo, seu Territorio ordiamur, nihil profectò in rem nostram facit evidentius, quam quæ de Burchardo hujus nominis I. ante annos DCC. in membranas retulit Autor Synchronus, dum Præsulem hunc consépultæ ruderibus suis Wormatiæ, velut instauratorem præcipuum deprædicat, quodque insuper Turribus & Propugnaculis universum ejus solum occupaverit, simul Dominum manifeste innuit.

Equidem; post perpessam Anno DCCCXCIII. ex Normannorum in-
 cursu vastationem, quam Hunnorum, seu Hungarorum duplex illa, annis Contin. Re-
 videlicet DCCCCXXIII. & DCCCCLIIII. subsequentibus, excepit, gin. Marian.
 usque adeo desolata jacuit Wormatia, ut (teste anonymo nostro) non Scot. & An-
assui nalista Saxa
Hominum, sed ferarum, & maxime Luporum latibulis, aptissima esset: planities
enim valli, & destructio muri, Latronibus & feris facillimum præbebat introitum
Quam tristem florentissimæ olim urbis fortem miserti præ-primis illorum tem-
porum Antistites Theothelacus, Richowo, & Hiltibaldus, ejus instaura-
tionis non parum videntur infudasse; siquidem jam Anno DCCCCLXXXV.
in diplomate, quod postremo huic Rex Otto III. concessisse reperitur, simul Prob. 30.
Wormatiæ novæ, & antiquæ, mentio recurrit. Quamquam Hiltibaldi pro-
ximus Successor antedictus Burchardus, hoc amplius laudis ac gloriæ pro-
meruit, quod intentatum eatenus moeniorum opus, cujus præclara vesti-
gia etiamnum superiunt, aggressus, stupenda in omnem posteritatem cele-
ritate, intra quinquennium absolvit; nec satis: sed, ut erat vir maxime pro-
vidus ac circumspectus, jussit simul: ut si quid imposterum labis, aut da-
mini ingens illa ac vastissima moles, seu temporum injuria, seu alias con-
traxisset, id urbis Incolæ, nec non circumvicini Accolæ pro sua cuique as-
signata parte quantocyus instaurarent. Edictum ipsius perpetuum desuper
in Tabulas redactum hic subjicere lubet.

„ De loco, qui dicitur *Frisonen-Spira*, usque ad Rhenum, ipsi FRISONES restauranda Muralia procurent.

„ RIEDELESHEIM, VVINESHEIM, EICHANA, HAM, METTEN-
 „ HEIM, a supradicta *Frisonen-Spira* usque ad locum, qui *Rbeni-Spira* vo-
 „ catur, provideant.

„ In eodem latere *Civitatis*, *FAMILIA SANCTI LEODEGARII, portam*
 „ *quandam* reedificare debent.

„ Deinde, usque ad *Pavonium portam*, *URBANI*, qui *Heingeriden* vo-
 „ cantur, operando pervigilent.

„ Hinc usque ad *Angulum meridianum*, *BOBENHEIM*, *LIGRICHESEIM*,
 „ *ROXHEIM*, *AGRESHEIM*, & omnes juxta *Rhenum* habitantes, usque ad
 „ *HEMMINGERESHEIM* prævideant.

„ Media pars de *RUCHEIM*, & sic omnes ab alia parte *Rheni* habitantes
 „ usque ad fluvium, qui *Karlebach* vocatur, in *occidentali angulo* terminum
 „ operis ponant; de quo angulo incipientes ex utraque *KARLEBACH*, usque
 „ *KIRCHEIM*, & usque ad *Sancti Andree Portam*; ab hinc omnes ex utraque
 „ parte fluvii, qui *YSANA* vocatur, sedentes, usque ad *MERTESHEIM*, muros
 „ civitatis usque ad *portam Martini*, procurent, de qua, omnes juxta utramque
 „ fluvii partem, qui *PRYMMA* vocatur, quousque *MALESBACH* eundem fluvium
 „ influit, usque ad jam dictam *Frisionem - Spiram*, provideant.

Præterea: de media parte *MUNTZENHEIM* usque ad *DIENHEIM*, tam
 hi, quam omnes, infra ambitum prædictorum fluviorum & villarum habitan-
 tes, eandem Civitatem cum propugnaculis, & omnibus necessariis, prout
 tunc temporis locus exegerit, incessanter insistant.

Insigne profectò antiquitatis monumentum! & ad plenum Episcopi Do-
 minium, tam intra, quam extra urbem *Wormatiam* asserendum, evidens nec
 non simul efficax argumentum; quod cum *Fridericus Zornius*, & *Andreas*
Wilckius, ambo licet civico Regimini addicti, in sua quoque *MSS. Chronica*
Wormatiensia referre non dubitarint, fidem meretur tanto majorem.

Urbe itaque, in eam, qua sese effert amplitudinem, a novo efformata,
 civibusque, adhuc pro magna parte palabundis, ad pristinas sedes feliciter re-
 vocatis, dum *Burchardus* noster, pro utroque munere suo, saluti ac commodis
 singulorum intendit, magnaque potentia renascentem *Rempublicam* stabilire
 pergit, *Ottonis Principis* invidiam in se concitavit. Erat is alta *Ducum Worma-*
mationensium ortus progenie, qui non dominio, aut proprietate loci, aut jure
 aliquo ita passim nuncupabantur, sed simplici titulo, eo quod prædium cum
 palatio, sibi beneficii vice a Cæsaribus concessio, *Wormatiæ* possiderent.
 Hæc autem nobilis ædificii moles, cum esset firmissima, crebris exinde infesta-
 tionibus Clerum simul & populum usque adeo divexare coëpit idem *Otto*, ut
 vincula & servitutem, vulnera & prædam quasi quotidie quererentur. Non
 tulit iniquam *Tyrannidem* Episcopus, sed ut se, suosque valide adversus ean-
 dem tueretur, quod incolebat palatium, in Castelli formam redactum, turri-
 bus munitionibusque adauxit, dein firma, tam ministerialium, quam & *Va-*
fallorum manu undique accersita, vim vi repellere, quin & ultiores intesti-
 ni hostis excursiones fortiter reprimere, eumque vicissim modis omnibus de-
 fatigare non destitit; donec tandem ad æquas pacis leges adegit. Verum
 cum nec sic Hospes sibi tutus videretur ab Hospite; in hoc serio intendit
Burchardus, quomodo civitatem suam ab imminente jugo, nec non quoti-
 dianio metu liberaret; jamque in eo erat, ut circumducto muro, nidum
 illum unâ cum habitatoribus excluderet, quando *Ottonis III. Imp.* mors in-
 tervenit, oportunius aliquid huic malo remedium attulit; nam, qui eidem
 mox successor designatus fuit *Henricus, Bavarie Dux*, præstitam sibi in adi-
 piscendo

Vid. part. III.

EPISCOP: WORMATIENSIS. 213

piscendo Imperio non levem antistitis nostri operam compensare, ejusque simul votis satisfacere cupiens, inito sub Annum MIL. cum duce Ottone concambio, huic Bruchfellam pagi Creisgowiæ caput, nec non quas Burchardus ipse pecunias de suo in eundem finem adjecerat, perpetua donatione contradidit, ea lege: ut quidquid idem dux, seu beneficiario seu proprietario jure hætenus in urbe Wormatia obtinuisset, id omne cum universis attinentiis ipse in potestatem ac dominium Burchardi Episcopi, hujusque successorum transfunderet; quod pium Henrici Regis factum, singulari etiam diplomate a se confirmatum, in Annales suos referens Ditmarus Merseburgensium tunc temporis inclytus Præsul, sequentibus hisce versibus celebrare duxit operæ prætium.

Prob. 41:

Ditmar.
Chron. lib. V.
in fine.

URBS WORMACENSIS gaudet temporibus istis
Libertate sua, cujus manebat in umbra
Hætenus; atque Ducum fuerat sub lege suorum.
BURKARD Antistes letatur, & inter Heriles,
Ex animo, Proceres, quod non timet amplius Hostes;
Nunc ex contiguo longe semotus ab illo,
Aula Ducis, Domini domus est; jam prædia CHRISTI,
Et Judices varios Clerus nunc deprimit illos.
Hoc Rex HENRICUS fecit pietate coruscus,
Hanc propriis rebus solvens, CHRISTOQUE remittens.
Annuit ista pius OTTO Dux, atque benignus
Munere regali, concessit abunde teneri.
Ex hoc letantes sint semper quique Fideles.

Enimverò Burchardus, Wormatiæ, sic demum in potestatem beati Petri integre ac absolute redactâ (ut ipsemet loquitur) nihil habuit sollicitius, quam ut Ducis palatium illud, sibi suæque civitati olim tam noxium, everteret funditus. Ne autem humanæ vindictæ plus aliquid in hoc tribuisset videretur, insignem sumptuoso opere Basilicam eodem in loco erexit, eamque XX. Canoniorum collegio instructam, nec non amplissimis ditatam redditibus, Divo Paulo, Gentium Doctori, sub Annum Christi MXVI. propriis manibus dicavit; tum beneficia beneficiis cumulando, etiam Ysenæ Rivi fluenta a fonte deorsum, simul cum ejus alveo qui per mediam ducit Civitatem, nec non cunctis utilitatibus exinde provenientibus, in eorundem Canoniorum proprietate, perpetuum esse voluit. Nec hic stetit Præfulis sanctissimi zelus, sed æde principe in eam qua se se spectandam præbet formam ac pulchritudinem a fundamentis instaurata, Collegialem Ecclesiam Sancto Andreæ Apostolo sacram de foris sitam, intra urbis suæ moenia recepit, & loco, qui sibi ad hoc visus est opportunior, non sine ingenti expensarum mole, collocavit.

Prob. 48.

Prob. 49.

Sedulus Burchardi imitator exstitit, qui & eundem postmodum in sede Wormatiensi excepit Adalbertus. Hic enim tum ejus, tum aliorum suorum Prædecessorum egregia facta, nec non ordinationes publicè aliquando collaudans: inter cetera (inquit) secundum quod CIVITATEM NOSTRAM ab ipsis divisam, in quatuor accepimus Parochias, nos Parochiam Sancti Pauli terminavimus. Dein hujus limitibus in diploma suum Anno MLXXXIII. desuper editum, ordine relatis, simul Canoniorum Sancti Pauli commodis ut plurimum

Prob. 66.

intendit; siquidem ipsi *duas Portas*, nec non *duo foramina* PER MURUM CIVILITATIS indulsit, serio prohibens i ne quis ea in parte (ubi certa ac indubitata concessi privilegii etiamnum exstant indicia, cum uni etiam ex illis portis, nunc praelusis, superposita S. Pauli statua adhæreat) *exitum* eorum, suis necessitatibus oportunitum, *per terram*, vel *per aquam* obstruere vel arctare præsumat.

Prob. 125.

Audiendus & nobis est ex Adalberti Successoribus Henricus, hujus nominis II. dum in Fratrum Ord. Sancti Dominici, quos sub Anno MCCXXXIII. Wormatiam invitaverat, admissione ita loquitur: *Præbuimus ipsis assensum & auctoritatem bonæ voluntatis nostræ, emendi locum, sive areas, ad construendum CLAUSTRUM & ECCLESIAM, cum aliis officiis, & inhabitandum infra Muros CIVITATIS nostræ, ubicumque potuerint, excepto eo loco, quem dicti Fratres primitus occupaverunt, quem quidem locum accipiant ad censum debitum.* Simili fere consensus formula Eberhardus Episcopus usus est erga Divi Augustini, nec non & Divi Francisci Familias, nisi quod his fundum domicilii suis extruendis necessarium gratuito assignavit, ut testatur vetus autor anonymus in hæc plane verba:

„ Sub Domino EBERHARDO venerabili Episcopo intraverunt Fratres „ Sancti Augustini, & Fratres de Saccis, Civitatem Wormatiensem, licentia „ a Domino Episcopo, *Civibus* totaliter *irrequiritis*. Acta sunt hæc Anno Do „ mini MCCLXIV. mense Decembri ante Natales.

Utriusque autem monasterii fundum, Magistratus urbanus, in sæva illa temporum perturbatione, quando religio jam prope exulare coacta fuit, a residuis Fratrum illorum putidis aliquot membris præsentii pecunia acquisivit, ac in usus suos convertit.

Huc insuper faciunt litteræ Emichonis Episcopi Anno MCCXCIII. ab ipso editæ, quas proinde integras proferimus.

„ EMICHO Dei gratia Wormatiensis Episcopus universis præsentibus „ litteras inspecturis salutem in omnium salvatore.

„ Pro eo quod honorabiles Viri, DECANUS & CAPITULUM Ecclesiæ „ Sancti MARTINI Wormatiensis, de quadam Curia in eorum Parochia „ sita, quam quondam bonæ memoriæ WILHELMUS, ejusdem Ecclesiæ San „ cti Martini Decanus possedit, quam ANSHELMUS de OPPINHEIM judeus „ comparasse dinoscitur, preces nostras favorabiliter admiserunt, eis pater „ na sollicitudine providere volentes: ne ullus judeus inane aliquam Curiam, „ sive domum, in dicta Parochia debeat comparare; quod qui facere præsum „ pserit, Cameræ nostræ XX. Ecclesiæ Sancti Martini XX. & Civibus Wor „ matiensibus XX. marcas argenti pro poena perfolvet &c.

Prob. 182.
& 183.

Ex his enim discimus, Judæos olim per urbem sparsim habitasse, nec non Episcopi dominio in totum fuisse subiectos; quandoquidem (quod aliunde constat) pro solo jure domicilii, annum XL. librarum Hallens. censum ipsi pendere solebant. Exstant & aliæ ejusdem Præfatis litteræ, tum pro fundatione Ecclesiæ Collegiæ S. Mariæ, quam, utpote in *suburbio suæ Civitatis* factam, Anno MCCXCVIII. necessaria autoritate corroboravit; tum pro receptione Fratrum Ord. B. Mariæ de monte Carmeli, quibus Anno

Anno proxime sequenti MCCXCIX. domicilium firmum & stabile indulgit in hæc verba: *concedimus, ut in loco, quem nunc EXTRA MUROS CIVITATIS, NOSTRÆ WORMATIENSIS, recepistis & possidetis, ECCLESIAM, ORATORIUM, & CLAUSTRUM &c. habeatis. Quod si sedem mutare contingat, consensum & auctoritatem impertimur, ut Ecclesiam INFRA MUROS CIVITATIS NOSTRÆ prædicte, domos, & loca pro Ecclesia, clauſtro &c. construendis recipere valeatis.* Et certe; postquam Mars Suevicus in Imperio jam turbasset omnia ipsi Fratres Anno MDCLVII. coenobio suo exulto, in urbem migrarunt, protegente, nec non liberaliter eos habente Hugone Eberhardo, tunc temporis Episcopo, donec pristinis sedibus fuere restituti. Prob. 312.

Longior forem quam ratio postulat, si singula Oratoria, Tempa, nec non Opera, seu ædificia publica hic recensere pergam, quæ eadem autoritate in oculis ac conspectu Civium erecta fuere; cum vel pauca illa jam a nobis commemorata, satis superque innuant, Episcopos WORMATIENSIS non curasse in his populi subditi suffragium, sed urbis suæ, ut & fundi ejusdem constanter fuisse Dominos, siquidem & suos in ea habuerint *Præfatos*. Hinc toties in ipsorum chartis seu diplomatibus recurrit illud *Civitas nostra*; quo, præter antedictos Præfules passim in chartis, seu litteris suis usi sunt BURCHARDUS II. Anno MCXXXVII. LUFOLDUS Anno MCCCXVI. RICHARDUS Anno MCCLIII. EBERHARDUS Annis MCCLXI., MCCLXII. & MCCLXXI. EBERWINUS Anno MCCCVIII. ECHARDUS Anno MCCCLXXXIV. tum & ex recentioribus fere omnes, notanter uterque REINHARDUS I. videlicet, & II. quibus hæc præsertim clausula: *Datum in Civitate nostra WORMATIENSI*, nec non hæc erga Consules, & Cives WORMATIENSIS apostrophe: *unser lieben Getrewen*, quod est: *dilecti nostri Fideles*, usitatisimæ fuerunt. Quo sensu etiam *dilectos nostros cives*, seu alias *unsern lieben Burger, beide Christen, und Juden*; jam olim dixere FRIDERICUS Anno MCCLXXXVIII. SIMON Anno MCCLXXXIII. EBERHARDUS Anno MCCXCIII. alique eorum successores Episcopi, unde & ECHARDUS acceptam ab ipsis locutionem suæ quoque chartæ inseruisse reperitur, per quam Anno MCCCCII. recognoscit sibi de CCCL. florenis vigore certi cujusdam tunc initi contractus percipiendis, ex parte Magistratus Worm. plene fuisse satisfactum: *des hant uns die egenanten Burgermeister, und Rath der stat zu Worms, UNSER LIEBEN GETREWEN, die vorgeschriben vierthalb hundert gulden, gentslich und gar bezahlt.* Et quidem duplici ex capite *dilecti Fideles* impostorum audierunt, nimirum: quæ subditi, & quæ Vassalli, simul; nam posterioris hujus Tituli, seu potius qualitatis, testes exstant litteræ eorum reversales, omnium antiquissimæ, quas proinde integras hic lubet producere.

„Wir BURGERMEISTER, und RADT, der STADT WORMS, be-
 „kennen — das von dem Hochwurdigen in Gott Vatter, und Hern,
 „Hern JOHANS Bischof zu Worms, *unserm gnedigen lieben Herren*, der er-
 „me Marx Morsheimer, gnant Wagentriber, unser Mitburger, von unser,
 „und unser Stadt, und auch von unsern befundern geheiß wegen zu Lehen
 „entphangen han, sin leitag uff, und nit further uff sin erben, die-
 „se hernach geschriben gude: den Spanswerd, da der weg durch-
 „ghet an das far, mit aller siner zugehorde obwendigk und indewendig des
 „wegs, als er gelegen ist; ane alle geverde. und Er hat auch von Unser, und sinen
 „wegen globt, gehuldt, und gefworn, dem obgenanten unserm gnedigen Herren,
 „und

„und sinem Stiff, getruwe, holt, und gehorsam zu sin &c. Datum uff
 „sanct Barbaren tag, nach Cristi unsers Herren geburt MCCCCXXXII.
 „Jare.

Hinc passim stylus Curiae, etiam hodiernæ, den *Ersamen vweisen unsern
 lieben getreuen Burgermeister, und Rath der Stadt Worms*, hucusque obtinuit,
 quando vice versa idem Magistratus Episcopum suum, tum scripto, tum
 viva voce haud aliter quam Dominum suum *unser Herr der Bischoff*, quin &
 simpliciter, sed rectius, *unser Herr von Worms* salutarunt; idque olim, sæ-
 culo titulorum parco: Nam posteris temporibus idem Episcopus apud ipsos
 etiam gratosus Dominus, *gnädiger Herr, & gnädiger lieber Herr*, audit, au-
 ditque in præsens. Dum interea aliam, præter communem illam urbis: *der
 Stadt Worms, five der Stadt zu Worms* appellationem, Wormatia non habuit;
 nec in ullis actis, chartis, aut litteris, tam publicis, quam privatis: *Civitas
 Imperii*, dicta, ac nuncupata fuit ante sæculi XVI. initium; ac tunc qui-
 dem tumultuarie ac arroganter satis; ut patebit in sequentibus. Ea enim
 fuere, suntque etiamnum Episcoporum Wormatiensium in ipsam suam Ci-
 vitatem jura, quæ eandem, saltem cum reliquis per Germaniam Municipa-
 libus, ut facile, sic meritò confundant.

vid. Part. III.
 ad ann. 1508.

Etenim; qui, pro recepto aliàs more, Præful designatus, confirmatus-
 que, Urbem, solemnī ritu, equo vêtus ingressurus erat, huic adventanti
 ambo Consules, vel unus ex ipsis, cum aliquot Senatorii ordinis viris, nec
 non lætissimorum Civium turma equestri, obviam procedebat, patentique
 campo, omnes Principi adventum gratulati, Consul propius accedens, hu-
 milique voce Dominum reverentur salutans, rogabat eundem, vellet Civi-
 tati antiquas consuetudines, privilegia, jusque id omne quod more majo-
 rum sibi peperissent, confirmare; id postquam Episcopus dextra pectori ad-
 hibita palam testatus fuisset, splendido comitatu per urbem mediam, Civi-
 bus cum candela ardente in manu, utrumque plateæ latus stipantibus, de-
 ducebatur usque ad summi Templi penetralia; illic a Clero, religiosisque
 ordinibus exceptus, Equum, quem ascenderat, permittebat excurrere, ut
 fieret primò occupantis, & si quis capitis damnatus forte in vinculis tunc
 detinebatur, hunc vita donabat. Posthæc, mutata veste, Præful inter fau-
 stas populi acclamationes, nec non Cleri Hymnos, cantusque, solemnī
 cum supplicatione ad aram maximam, inde vero, sacris prius rite exsolutis,
 ad Palatium progressus, lætam pompam magnifico, sumtuosoque Epulo
 clauderat; tum die proxime sequenti, ad trinum æris campani pulsū, con-
 vocatus in Palatium Magistratus, ibidem novo Principi fidelitatis Homagi-
 um, juxta veterem formulam conventionibus insertam, præstabat, se se,
 Remque publicam universam, quam circumfusa Populi multitudo exprime-
 bat, in ejus verba committendo.

Hic ille solemnīs inaugurationis actus erat, quem, ob varios casus, qui-
 bus videri poterat obnoxius, jam ab aliquo tempore intermitti quidem, non
 tamen idcirco aboleri placuit; cum id ab arbitrio Principis dependeat. Scri-
 ptum est enim: Wormatienses, Episcopo suo, (Electo, an confirmato, non
 refert) una, eademque fidelitatis & obsequii lege perpetuum teneri in omni-
 bus, five urbem, pro recepto aliàs more, ingressus fuerit, five non; cum
 & annis singulis, quo die Magistratus ordo innovatur, eodem se se erga ip-
 sum subjectionis sacramento adstringant, quo erga Cæsarem, quanquam sub
 diverso respectu, medietatis videlicet & immedietatis; cæterum pro indubi-
 tatis

Prob. 299.
 art. 59.

Ibid.
 art. 57-58.

tatis Episcopi sui, quā Domini Territorialis, subditis habendi sunt, quamdiu de eorundem exemptione legitime obtenta, non constat.

Unde; qui ad regendam Rempubicam, juraque temperanda, olim Wormatiæ, præter Comitum, adhibiti fuerant Judices XII. ex universo Ministerialium corpore, Episcopi arbitrio delecti; hi potestatem, ac auctoritatem suam omnem haud ab alio, quam ab ipso mutuabant; idque juxta receptam passim in Imperio veterem consuetudinem, ipsius etiam Cæsaris Friderici II. calculo probatam, dum Anno MCCXXXII. in Comitibus Ravennatensibus, publice testatus est: *Quemadmodum retroactis temporibus, ORDINATIO CIVITATUM, & honorum omnium, quæ ab Imperiali Celsitudine conferuntur, ad Archiepiscopos & EPISCOPOS pertinebat; sic eandem ordinationem ad IPSOS, & eorum OFFICIALES, AB EIS SPECIALITER INSTITUTOS, perpetuo pertinere.* Quod enim Fridericus I. Imp. jam in antea anno videlicet vid. supra MCLVI. ibidem Wormatiæ erexerat Tribunal, id pacis publicæ conservandæ causa fecit, ut supra jam ostendimus; proinde Cives illi XXVIII. quos antedictis XII. Ministerialibus in eodem assidere jusserat, intra mandatorum suorum fines rigide semper fuere coarctati, nec ulla ipsis in urbe tum Civilium, tum capitalium rerum permilla cognitio, quoadusque tandem Episcopo debitam subjectionem voverunt; ac tunc quidem Nomen, ac titulum tam publicis quam & privatis notitiis seu instrumentis, sententiis, & ordinationibus præfigere, aut eandem suo testimonio roborare licuit, cujusmodi plurima exempla supersunt, ex quibus unum Anno MCCXX. ab ipsis promulgatum Edictum, sic orditur.

„ MINISTERIALES, JUDICES, & CONSILIARII WORMATIENSES; Frid. Zornii
 „ ad honorem & profectum Civitatis propensius intendentes &c. præcipimus, Chron.
 „ & SALVA INDEMNITATE DOMINI NOSTRI EPISCOPI, ratum esse volumus. Worm.
 „ mus, ut Barones, Comites, Milites &c. nullam in hospitibus pressuram, M. S.
 „ vel incommodum ex concursu Jaculatorum sustineant &c. Ubi indemnitas
 seu libertas illa Principis, idem est quod *Superioritas Territorialis*, siquidem
 hæc per eam rite denotatur. Exstat insuper Lupoldi Episcopi charta confirmatoria
 cujusdam contractus Anno MCCXVI. initi; quæ facta dicitur
 WORMATIÆ, *ad stipulantibus XL. consiliariis nostræ CIVITATIS, in Ecclesia sancti Stephani;* qui locus, Palatio Episcopali, ubi conventus suos agere
 solebant, proximus erat. Hinc & in alio simili contractu, finalis clausula
 sic habet: *Acta sunt hæc Wormatiæ in PALATIO EPISCOPALI Anno MCCXIII.* Anonym.
 nonas Junii; quamquam postmodum Anno MDXIX. concessum fuit conven- Kirchsgart.
 tus illos alio transferre. in Chron.
 M. S.

Substitit autem hic qualiscumque Senatus usque in annum MCCXXXII. vid. Part. III.
 quo iisdem cum plebe involutus Factionibus, easdem cum ipsa pœnas dedit, ad hunc Ann.
 prout alibi expendemus fufius. Prodiit itaque ex subsecutæ tunc compositionis
 Legibus, in quas Episcopus, nonnisi fato quodam adactus, consensit,
 jam tertia Regiminis Civici forma, illustrium aliquot arbitratorum voluntate, Prob. 123.
 nec non ipfiusmet Henrici Regis interventu, in hunc fere modum disposita:
 Penes Episcopum potestas esto deligendi ex universo Civium corpore, probæ
 notæ viros novem. His vero permiffum fit deligere viciffim milites sex, de
 illorum numero, qui civitate donati, omnium visi fuerint præstantiffimi,
 observata utrobique fide integra; horum autem XV. virorum, sub perpetuo
 Episcopi præsidio, id muneris fit: justitiam colere, ac simul bono publico
 invigilare; qui secus fecisse deprehensus fuerit, è reliquorum coëtu,

ejusdem Episcopi autoritate, ejiciatur, mox supplendus per alium. Infuper conventum fuit, ut simultaneo, tam Episcopi, quam & illorum XV. virorum voto, Prætor, cum Scabinis, aliisque Ministris suis constitueretur quotannis in festo S. Martini.

Unde velut spurias ac interpolatas merito rejicimus chartas illas, seu Tractatus jam dicti Exempla, quæ præter memoratos articulos, etiam sequentes continent, in hæc verba.

„Item Dominus Rex ex IX. Burgensibus Consiliariis eligit unum in Magistrum Civitatis, commutando ipsum, si placuerit, de anno in annum, vel immutatus ab eo in eodem officio pro suæ voluntatis arbitrio permanebit. Nos vero de sex militibus unum eligemus in festo sancti Martini, & ipsum de anno in annum commutabimus. Item omnes Fraternitates Civium, *Husgenoz*, & *Wiltverker* illis exceptis, omnino penitus cessabunt. Præter hæc omnia quæ supra dicta sunt, nos jura omnia, omnia privilegia, bonas consuetudines Civitatis salvas conservabimus, confirmabimus, & meliorabimus.

Prob. 124.

Siquidem, nec Rex, nec ipsi Cives, quorum tamen maxime intererat, fictitia pacta illa in chartis suis separatim editis, ne verbo quidem attingunt. Præterea, ut quid hic *Burgen/les* vocantur, qui in genuino contractu haut aliter audiunt quam *Cives*. Et in decreta generali illa Tribuum, seu Collegiorum suppressione; cur hic excipiuntur *Husgenoz* seu monetarii, qui immediate dependebant ab Episcopi jurisdictione? cur denique *Wiltverker* seu pannifici excipiuntur, cum tamen ab his, utpote numero ac opibus præstantioribus, plus imminebat in seditionibus periculi.

Duplex itaque deinceps fuit Confessus Senatorius, prior mixtim ex Equitibus ordinis viris, ac Patriciis aggregatus; alter ex Civicis Tribubus adscitus; quomodo primitus factum fuisse discimus ex anonymo cœvo.

„Anno MCCXXXIII. Dominus HENRICUS Episcopus cum Clero Wormatiensi venit Nuhufam, & accesserunt Cives universi ad ipsum; illic pedes, & genua incurvantes super Terram, absolvit Dominus Episcopus ab Excommunicatione, & sic cum gaudio omnes simul reversi sunt in Civitatem, & divina continuo constituta, & statim cum Dominus Episcopus intravit Civitatem suam, continuo elegit sub forma prænotata novem Consules, & convocat populo per campanam, coram in Stega sua, præsentem Clero ipsos novem denominavit &c.

vid. supra
Cap. II. §. 2.

Hinc etiam duplex Litterarum initialis forma invaluit, nimirum: *Wir die BURGERMEISTER*, und der *RAD*, *gemeinlich der Stadt WORMS*; necnon: *Wir SCHOLTHEIS*, und *SCHÖFFENN*, und das *WELTLICHE GERICHT der Stadt WORMS*. Verum, ut est mutabile semper vulgus; necdum anni multi effluerant, quando supradictis illis XV. viris, unum superaddere, atque adeo XVI. urbanorum, seu Heimburgiorum Tribunal, de quo superius egimus, abrogare, ac in Magistratum civicum transfundere visum est, baculo dumtaxat ad honores retento; hunc siquidem, omnibus Heimburgiis olim communem, solus nunc, ab Episcopo acceptum, deferret Civium Magister, seu Consul primarius; nam sub simplici consulis nomine, olim quilibet ex Magistratu designabatur, quomodo inter alia sumenda sunt, quæ vetus autor notat his verbis:

„Anno

„Anno MCCLII. Dominus REINHARDUS intravit in Civitatem WORMATIAM in vigilia Cathedralis Petri, & statim post ipsius introitum, assumptis, & restitutis tribus CONSULIBUS, qui decesserant, cum reliquis conjunxit.

Nec sic tamen stabile permanfit Reipublicæ regimen, sed alias post alias mutationes seu vi, seu etiam precario accepit. Nam præter sæpeditos IX. viros in officio suo ad obitum usque perpetuandos, cooptati fuere in senatum alii XVI. ex quatuor parochiis electi, quorum potestas, quemadmodum illa Prætoris urbani, ejusque ministrorum seu officiatorum annalis dumtaxat. Certe ex Litteris amicabilis compositionis Anno MCCC. sub Eberwino Episcopo initæ, constare videtur, viros XVI. ex parte Episcopi & Magistratus electos, cum totidem viris aliis XVI. ex parte universitatis Civium denominatis, conjunctos, Magistratum tunc temporis composuisse; unde & Trithemius ad Annum MCCXCVIII. „EBERWINUS Episcopus Worm. ad Trith. chron. „instantiam Civium suorum consensit, quod XVI. viri de communitate ad senatus Hirsang. „consilium fuerunt admissi, quod antea fieri in ea Civitate non consuevit. tom. II. „quam idem Senatus haud alia usus fuerit inscriptione præter quam: Wir der pag. 73. RAD, und die SECHSZEHENE zu Worms &c. prout testantur inter plures, Litteræ anni MCCCXII. & MCCCXXXVIII. rem vero ipsam dilucide explanant vetusta Ordinationes quædam, juxta quas universis ille Wormatienſis Magistratus quotannis ipſo Feſto ſancti Martini, in quemcumque diem illud incidisset, innovari seu instaurari solebat in modum qui sequitur.

Congregato de mane ad præstitutam diem, in aula palatii, senatu, illic quoque invitatus per duos ex novem-Viris, quorum unus actu Consul, alter mox Consul futurus esset, adventabat Episcopus, cui sub folio sedenti, is qui inter XVI. viros Consul electus, eoque nomine secundarius fuerat, duos florenos, ex multis anni præterlapsi provenientes, reverenter offerens, simul gratias agebat pro munere sibi eatenus concredito; accedebat dein & alter desumptus ex Novem-viris Consul, qui supra, ac baculo, officii sui symbolo, in manus Episcopi resignato, simul dignitatem ponebat; quod idem, pro more recepto, præstabant unà cum prætoris iudices reliqui. Posthæc accedens denuo secundarius Consul, Episcopo schedulam exhibebat, nomina XXIII. virorum ex quatuor Civitatis parochiis, nec non quavis populari Tribu, pridie jam electorum, in se complectentem; horum XVI, postquam, cæteris rejectis, suo probasset calculo Episcopus, ac unum inter ipsos, de quatuor sibi ad hoc præsentatis, consulem designasset, reliquum erat, ut cui ex novem-viris par dignitas obtigerat, sua quoque autoritate, per traditionem baculi, firmaret, adjungeretque ipsis viros IIII. vulgo Bischoffs-männer dictos, quod hi peculiari nexu sibi adstricti essent; denique, constituto Prætoris Urbano, Episcopus simul ejusdem Tribunalis innovabat; hisque omnibus rite peractis, insigni auctus comitatu prodibat in publicum, ac stans super Palatii sui gradus, singulorum ex Magistratu officia & dignitates, eo, prout a se instauratæ fuerant, ordine, populo, ad æris campani sonitum aggregato, annuntiari, ac per unum ex novem-viris alta voce recitari jubebat. Die autem sequenti, postquam idem novus Magistratus in Palatio rursus convenisset, dextra sacris apposita, primum sese erga Episcopum fidelitatis juramento obstringebat, dein jurabat nullo se munere dato, promissove dignitate ambivisse, sine dolo malo,

malo, integraque fide officium commissum administraturum, rationibus aërii publici sincera cura prospecturum, & quæ his sunt familia.

Prob. 299.

Cæterum; hic Magistratum creandi ritus ab antiquo receptus, & qui integro sæculo XV. adhuc subsistit, varias deinceps iterum passus est vicissitudines, ut enim Maximiliani I. Cæsaris ordinationem Anno MDXIII. factam prætereamus, siquidem una cum reliquis suis in causa Wormatiensi decretis concidit, & per subsequentes transactiones rescissa fuit. Confessus Senatorius Anno MDXIX. mixtim ex Equestris Ordinis viris VI. patriciis XII. compositus erat, quibus juncti ex Civiciis Tribubus viri XVIII. numerum insimul personarum XXXVI. conficiebant; instauratio autem annalis translata est a festo S. Martini, in diem proxime sequentem Festum trium Regum.

Prob. 309.

Tandem Anno MDXXVI. ex novo pacto, ac Episcopi indulgentia, adsciti viri XIII. qui perpetuum Senatum deinceps constituerent; his additi viri XII. ex XXIIII. ad hoc præsentatis electi, sed quorum annalis dumtaxat potestas esset, Tribubus præsentantibus personas succedentes in loca abeuntium. Complement autem hanc urbici Regiminis formam Magister Civium, & Burgi-Magister; ambo, quemadmodum Prætor, ab Episcopo designati, prior è numero XIII. virorum, alter è numero XII. virorum. Conventum tunc fuit insuper, ut, absente Episcopo, illa Magistratus innovatio per Præfectum, seu Locum-tenentem ejus sæcularem, non Ecclesiasticum, fieret: cum tamen utrumlibet in arbitrio principis hucusque stitisset; sunt & alia nonnulla, quæ neque minuendæ autoritatis, neque infringendi juris antiqui causa, sed ex mera gratia ipsis pariter remissa fuere; id autem inter cætera firmum mansit, ut ex Palatio Episcopali, ubi actus ille solemnis peragitur, omnes, eo finito ac absoluto, procederent ad summum Templum, illicque in choro posteriore, S. Laurentio Martyri sacro, juxta formam præscriptam, sacramentum Episcopo dicerent.

Cæterum; quanta ubique, ac in omnibus Episcoporum Wormatiensium olim fuerit judicialis autoritas; siquidem nullus contractus censebatur legitimus, nisi prius per ipsos, aut eorum nomine confirmatus fuisset, demonstrant chartæ superstites, ubi frequentissima hæc occurrit locutio; *coram nobis, & Burgensibus CIVITATIS NOSTRÆ; seu, coram nobis, & probis viris, CIVIBUS NOSTRIS WORMATIENSIBUS sicut moris est, & juris CIVITATIS NOSTRÆ*; ut habet, inter alias, notitia Eberhardi Præfulis pro Schonaugiensibus Anno MCCLXII. edita.

Huc quoque faciunt sigilla, tum majoris unum, tum minoris formæ duo, quibus ex singulari Episcoporum concessione Wormatienses ab olim uti consueverant. Exhibetur in iis S. PETRUS Ap. dextra claves, sinistra Evangeliorum librum præferens, collocatus in Cathedra ad frontispicium orientale summi Templi, quod ex utroque latere ambiunt quadratæ moeniorum Turres, portis suis interstinctæ, quo simul ipsius urbis primarius denotaretur patronus; hinc & communi Civium voto, per totum majoris sigilli circuitum seu limbum diffuso, in hæc verba:

TE SIT TUTA BONO, WORMATIA, PETRE, PATRONO.

idem

Idem sanctus, versu mox sequenti, intra arcus superioris limites comprehenso, respondere videtur, quod Clienti Patronus,

SEMPER ERIS CLYPEO, GENS MEA, TUTA MEO.

Sigilli hujus antiquitatem, vel una inter plures commendat Lupoldi Episcopi Worm. charta Anno MCXCVIII. super alienatione prædii Loecheim confecta, quam CIVIUM WORMATIENSIVM sigillo communiri idem Præful jusserat. Quanta autem cura circa ipsum sigillum antiquitas fuerit adhibita, discimus ex Transfatione Anno MCCC. inita, ubi de recto ac licito ejusdem usus, tum de arca in qua asservabatur, Seris IV. munita, deque hujus custode, tam erga Episcopum, quam & Magistratum sacramento fidelitatis adstricto, fuscè dissertitur. Prob. 18f. art. 3.

Eadem fere in duobus reliquis sigillis, quarum unum ad causas, alterum ad *judicium seculare*, spectabat, observanda occurrunt; nisi quod cum posteriori ex iis, hac insignito Epigraphæ: SIGILLUM JUDICII SÆCULARIS CIVITATIS WORMATIENSIS, novam formam, propria auctoritate, aliquando indidisset Magistratus (fortassis quod jurisdictionem criminalem se se ab Episcopo tenere, amplius videri nollet) injunctum ipsi fuit, ut rupto hoc quod sibi tribuere ausus fuerat, ac quantocyus abolito, alterius usum resumeret, abstinereque impostum ab ejusmodi attentatis. Prob. 256. art. 4.

Verum; postquam turbidis ingruentibus temporibus cuncta fusque deque versa sunt, & vis seu usurpatio ante Leges fuit, WORMATIENSIS etiam nova sibi confingere sigilla præsumperunt, quibus deinceps uterentur; cumque alium hucusque, præter Petrum, non agnovissent Tutelarem, ut quidem manifeste testatur cum reliquis eorum sigillum majus, quod adhuc Anno MDVIII. litteris suis, ad Judicium Camerale directis, appenderunt; abolitâ nunc tandem Divi hujus Apostoli effigie, vetera Episcopatus WORMATIENSIS insignia æmulati sunt, quodque hæc, Clavem argenteam diagonali situ locatam, in Campo, seu Solo nigro, lapillis tetragonis aureis resperso, præ se ferrent, ipsi Clavem omnino similem, sed in Campo plano minui coloris locarunt; quin ut novo huic partui, cui LIBERA WORMATIA, nomen, cognomen vero: SACRI ROMANI IMPERII FIDELIS FILIA, mox inditum fuit, novus aliquis accederet ornatus, placuit sigilli majoris scutum, duobus custodiendum committere Draconibus, dum minoris formæ reliquis Draco unus ad hoc sufficeret. Ectypa utriusque, tam veteris, quam & recentioris formæ, sigillorum, in æs incisa, exhibemus, si forte invicem comparata, pudorem aliquem ex WORMATIENSIBUS adhuc eliciant. vid. TAB. VI.

His quoque subnectere poteramus Ectypa sigillorum, quibus Artificum, Opificumque Collegia, olim numero XXIII. postmodum vero ad XVI. reducta, uti solebant, si modo operæ prætium fuisset; nam antiquiora ex iis, seu PETRUM, seu sancti ejusdem CLAVEM supernè locatam, in signum perpetui patrocinii, nec non subjectionis, præ se ferunt; nec enim aliter *Wimpina* utraque, superior videlicet, & inferior, quemadmodum & *Ladeburgum*, ditionis WORMATIENSIS quondam Oppida, debitum suum erga WORMATIENSEM Ecclesiam obsequium expresseferunt;

Denique; sicut in læto Episcopi - Principis sui introitu, Cives WORMATIENSIS, eidem debita cum reverentia occurrere, sic ubi triste fatum eundem ex hac luce subtraxerat, Funebris pompæ obviare, ejusque solemnibus

Ec 3

Exc.

Ludewig. re-
liq. M. S. S.
Tom. II.
pag. 141.

Exequiis assistere tenebantur, ad primos erga vivum, ad ultimos, seu supremos erga mortuum adstricti; id enim antiquitus, atque adeo jam Anno MCCXCIX. in obitu Emichonis observatum fuisse notat vetus Chronicon Kirschgartense, actusque ejusmodi plures deinceps, notanter ad Ann. MCCCXLV. MDIIL. MDXCV. MDCIV. in chartam relatos reperimus.

vid. Gail.
observ. XIV.
num. 7.

Ex quibus omnibus simul sumptis, patet evidenter, quam fallaci nitantur principio, qui Jus omne, ac quidquid demum Principatus, aut Potestatis tenent ac possident Wormatiensis Ecclesiae Antistites, id pariter omne Transactionibus illis cum Magistratu, ac Civibus, multoties initis adscribere non erubescunt; cum tamen Regum, seu Imperatorum, unice munus esse, multis retrò stabilitum sæculis, aperte loquatur, ac simul testetur Codex noster diplomaticus; quando è diverso Wormatienses, ad eam, quam sibi venditant, libertatem assurgere nunquam potuerint, nisi vel seditionibus, vel ipforummet Episcoporum beneficio, aut conniventia; qua occasione meritò illorum Temporum Fata ac mores deploramus, & priscorum incautam reprehendimus benignitatem, nedum simplicitatem. Quod si Wormatienses ad Cæsarium pariter provocent privilegia, hæc multo recentiora sunt, ac vix aliud quidquam continent, quam quæ ipsimet Episcopi ipsis prius confirmarant: nullus enim Imperatorum ea se concedere aut confirmare censetur, quatenus prætenduntur, aut exerceri debent in præjudicium Tertii, hoc præsertim non audito: sed quatenus, salvis ejus juribus, bono titulo habentur. Quapropter alia Civium privilegia non agnoscimus præter ea, in quibus, aut Episcopi consensus, aut certe ejus jura indicantur, aut ad minus reservantur. Præterea ridiculum est in ea restitui velle (prout insitire jam sæpius) quæ antea nunquam possederant, & quorum nullus extat possessionis actus, quam qui violenter extortus, aut obreptitus fuit; luculentiora profecto supersunt originariæ, ac primariæ eorum subjectionis indicia, quam ut unquam præscribi queant; nec enim pro jure immediatatis faciunt matricula, & Taxa Imperii, Convocatio ad Comitata, sessio, votum, &c. hæc siquidem omnia olim etiam habuere TREVIS, & MONGUNTIA: attamen hæ Civitates non nisi usurpatum quandam statum possessionum effecere, sine juris fomento, & dumtaxat quoad exteriorem speciem fundatæ; unde, & Earum prior Anno demum MCCCCLXII. altera Anno MDLXXX. in ordinem fuere redactæ, ac suis respectivè Archiepiscopis immediate subditæ, & subjectæ. Jacent interdum longa quasi nocte sepulta Principum jura; at, depulsis tenebris, sua, ut olim, luce radiant.

CAPUT. IV.

De reliquis Episcoporum Wormatiensium prærogativis, ac privilegiis.

Inter prærogativas, quibus ab antiquo condecorati resurgebant Wormatienses Episcopi, haud postrema censetur Jus MINISTERIALIUM, seu potestas specialis in Viris quosdam, genere nobiles, sed servitio Ecclesiae in totum, & per omnia, mancipatos; non tamen sine præmio; siquidem amplioribus beneficiis, ac vectigalibus devinciendi erant, ut & tanquam honoratioris Vasalli, fidem suam, & obsequium, quoties publicæ, aut domesticæ rei status id exigebat, tanto præstarent alacrius; hinc & numerus eorum plerumque manebat indeterminatus, licet Officia, seu Ministeria, ad quæ

EPISCOP. WORMATIENSIS. 223

quæ assumi solebant, jam olim designasset Carolus M. Imp. quando per Capitulare suum jussit, ut quilibet Episcopus *Mareschalcum*, *Pincernam*, *Dapiferum*, & *Camerarium* haberet, quibus accessit ex ordinatione Henrici III. Cæsaris, etiam *Venator*, ac denique ex usu & consuetudine, supremus *Culinæ Præfectus*, aliàs *Culinarius*. Occurrunt autem in chartis nostris WORMATIENSIBUS.

MARESCHALCHI.

HENRICUS Anno 1125.

BERTHOLDUS Anno 1198.

LIUTFRIDUS Anno 1229.

DAPIFERI.

ERKENBERTUS Anno 1181.

RICHEZO Anno 1213.

PINCERNÆ, seu BUTELARII.

ALBERTUS Anno 1198.

CUNO Anno 1225.

CAMERARII.

ERKENBERTUS Anno 1127.

DUDO Anno 1180.

RICHEZO Anno 1237.

MAGISTRI CULINÆ.

EDELWINUS Anno 1213.

Hi vero omnes, seu eorum Progenitores, ab illis ipsis officiis aulicis novum vetustæ Nobilitati suæ Titulum quæsiuisse videntur, sed quem soli Camerarii, propagine felici, in Nepotes hæctenus transfuderunt.

II. Est insuper penes Wormatienses Episcopos, DIRECTORIUM PRIMARIUM Circuli Rhenani superioris, occasione cujus, JOANNES-CAROLUS a Franckenstein ea fruens dignitate, solemnem Anno MDCXC. cum JOANNE-WILHELMO Electore Palatino, quæ Duce Zimmerensi, proin Circuli ejusdem con-Directore, Tractatum iniit, per quem Ecclesiæ suæ in hoc Jura denuo recognita, ac amplissimis verbis elucidata fuere.

III. Circa usitatam ac receptam olim Episcoporum Wormatiensium, tam in publicis Imperii Comitibus, solemnitatibus, nec non Conciliis provincialibus, PROEDRIAM, non semel, pro more illorum Temporum, disceptatum fuit; hodie alternarum jure fruuntur cum Herbipolenis Ecclesiæ Præsulibus.

vid. Lundorp. tom. IV. lib. 4. cap. 13.
Item. Linnæum. addit. ad Lib. IV. cap. 9.

CA.

CAPUT V.

*De Clientela Wormatiensi Beneficiaria; nobili,
& Equestri.*

Curiam Feudalem Wormatiensem, late per omnia hic expendere, ac juxta quod aliàs cum Fuldensi fecimus, peculiari opere complecti, haudquaquam duximus necesse, cum ad ejusdem notitiam assequendam duplex ille, quem hic subjicimus, tam primi, quam & secundi ordinis vassallorum Elenchus, suis ubique innixus, ac firmatus, probationibus, vel ex se ad hoc videatur sufficiens; verumtamen ne Lectoris otio abutamur, laborem, quem similes observationes requirere solent, in nos prævie suscepimus, ac pro modulo etiam exequi conabimur.

§. I.

Wormatienses Episcopos, eadem, quâ reliqui per Germaniam Principes Ecclesiastici, sorte olim jactitatos; bona plurima a Patrimonio sacro distrahere opus habuisse, ut ex circumvicinis Optimatibus potentiorum quemque sibi conciliarent, eorumque promptam in adversis experirentur opem ac operam, extra dubium ponimus cum vetustissimæ Comitum Palatinorum, Veldenziorum, Leiningensium, Louffensium, Spanheimensium, aliorumque possessiones lege Feudi irretitæ, vel id satis innuant, ipsaque, inter plures, BURCHARDI Antistitis nostri charta loquatur, per quam in summæ ædis suæ Canonicos transfert Anno MCXXXVII. Curtem Chrisheim, quæ ex antiqua donatione, prius fuerat in Fundo & proprietate S. Petri, sed inde dudum avulsa ac inbeneficiata, tandem omnibus hæredibus qui ex beneficiorum jure, in eadem successerant, viam universæ carnis ingressis, leges caducitatis recenter subierat.

Prob. 74.

Vindem.
Litterar.
Collect. II.
pag. 113.

Quam profusa autem, nedum prodiga eorum in his extiterit liberalitas, ita ut viribus pene in totum exhaustis, collabanti sensim Ecclesiæ sustentaculum aliquod querere tandem compulsi fuerint, testatur inter cætera FRIDERICI I. Regis decretum illud Anno MCLIII. die vero XVIII. Kalend. Julii, Wormatiæ in plenis Comitibus, ipsomet dictante, prolatum in hæc plane verba: *Nulli Episcoporum licitum sit bona ad mensam pertinentia inbeneficiare, vel invadiare; quod si quis fecerit, successori suo nullum faciat beneficii præjudicium.* Hinc & LANDOLFUS, Antistes itidem noster, quod Prædecessores ejus LUPOLDUS, & HENRICUS, gravibus tum exteris, tum civilibus bellis, continuo fere impliciti, non modo Ecclesiæ exhaustissent Ærarium, sed & pinguiore ejus Fundos Vassallis suis elargiti fuissent, ad similes ex hoc capite angustias aliquando redactus, HENRICUM Regem, qui parentis in Imperio vices tunc gerebat, interpellare, ab eoque remedium necessitatibus suis oportunitum, juxta quod alias ordinatum fuerat, efflagitare non dubitavit.

Re itaque, unâ cum aliis nonnullis gravaminibus, An. MCCXXXIII. Ezlingæ, in solemnî utriusque Ordinis Procerum conventu, proposita, sequens hoc, inde mox emanavit præceptum.

HEIN-

„ HEINRICUS, Dei gratia, Romanorum Rex universis Imperii Fide-
bus &c. Cum nos velimus dilectum Principem nostrum, venerabilem
„ WORMATIENSEM ELECTUM conservare in omnibus iustitiis suis, scire
„ volumus universitatem vestram, quod talis coram nobis lata est sententia,
„ & ab omnibus approbata; quod omnes, qui aliquibus ædificiis occupa-
„ verunt Curiam ipsius Electi, prorsus ipsa ædificia demere debent; Insu-
„ per, per sententiam obtinuit generalem quod redigere debet cum omni in-
„ tegritate ad usus suos omnia Feoda illa, quæ ex novo, a prædecessoribus
„ suis LUIPOLD, & HENRICO sunt concessa, & pro Feodis, licet indebi-
„ te, possidentur. Mandamus itaque, & præcipimus, sub obtentu nostræ
„ gratiæ, & Imperii, ut nullus sit, qui memoratum Principem nostrum, no-
„ bis dilectum, in ipsis sententiis audeat vel præsumat impedire, quod qui fe-
„ cerit, a Gratia nostra sit exclusus.

„ Datum apud EZLINGEN Kalend. Novembris Indiæ. VIII.

Verum quod idem Rex alios iussit, hoc in semet ipso primus exequi de-
buerat, & Wimpinam restituendo, reliquis Ecclesiæ Worm. Vassallis prælu-
xisset Exemplo. Unde & lata hæc ab eo sententia, ut ut universo optima-
tum assensu comprobata, talem vix sortita fuit effectum, qualem sibi fortassis
prævie sponsonderat Episcopus; quanquam egregia nobis subministraret argu-
menta, ad refellendam quorundam, etiam nostri temporis, Pseudo-politico-
rum erroneam, imo absurdam opinionem, illius in primis, qui nuper Perfo-
natum Severinum Monzanbanum germanicè versum, commentarius illustra-
vit, dum Feuda Ecclesiastica, per totum, oblata esse contendunt, iisque, pro
genio suo, abutuntur; quod si hanc nostram lucubratiunculam ulterius evol-
vere eos non pigeat, invenient certe, quo mentem multimode sanent.

vid. Mon-
zanb. Nov.
edit. anni
1715. pag.
332.

§. II.

Ad Feudorum Wormatiensium naturam quod attinet; sunt ea originarie,
nec non universim Masculina, si unum, alterumvè dumtaxat excipias,
quæ Principis gratia juris fecit promiscui, consentiente in idipsum mayo-
re suo Capitulo, cujus proinde sequens hæc ubique in primis subsecutæ in-
vestituræ litteris clausula, inserta legitur; „ Und dieweil diese veränderung,
„ und neue belehnung, vorberurter Lehensguter, mit unser Dechant, und
„ Capituls, des Thum-stifts zu Worms, guten worwissen, willen, und
„ bewillignuß gescheen, und zugangen ist, so haben wir unsers Capituls
„ insigel, als fur das erstmal, bey hochgedachtes unsers gnädigen Fursten,
„ und Herren, an diesen brief auch wissentlich gehengt, der geben ist &c.

vid. Bertram.
Bettendorff.
Seiblin.
Wachen-
heim.

§. III.

Feudorum *oblatorum* pauca admodum, nec ultra IV. nobis occurrerunt.
Feudum de *Canera* unicus aliquando accepit Conradus de Witst; qui ve-
ro ex Vassallis in *Castrenses* assumpti reperiuntur, hi in tribus sequentibus Ec-
clesiæ Wormatiensis munitionibus dumtaxat, videlicet Stein, Leiningen,
& Ladeburg, stipendia sua promeruerunt.

§. IV.

In investiendis Vassallis nulla dierum sacrorum, seu Feriatorum, qui vul-
gari appellatione *gebundene Tage* dicebantur, habita fuit ratio; siquidem ut
HIST. WORM. TOM. I. Ff jovis,

jovis, sic Dominicis, ac Festis diebus, quin & maximis anni solemnitatibus, quales sunt Pascha, & Pentecostes, Episcopos Wormatienses actum illum publice percipisse, testantur eorum chartæ superstites, quibus insuper, ut & reliquis, passim inserta habetur sequens clausula: *mit beheltnuss unser, uners listis, unser mann, und cyns yglichen Rechten*: ne aliquis præjudicio, undecumque demum enascenti, detur locus, sed Jura Feudalia apud Wormatiensem Ecclesiam antiquitus recepta, perpetuo integra, illibataque permaneant.

§. V.

Vasallus petens Feudi sui investituram, tenebatur ante omnia exhibere rerum, ac bonorum, quomodo-libet ad illud spectantium, enumerationem specificam, sub poëna amissionis eorundem; hanc qui certius vitare intendebat, sequenti in Litteris suis reversalibus utebatur clausula: *Und wveißt auch zu dyr zyt nit me, ersuhr ich aber edt me, das vrvolt ich nym gnedigen Hern gern verkunden*. Cæterum; ne vetus ille mos aliquando in desertudinem abiret, eum, nostris temporibus, per speciale ac solemne Edictum innovavit serenissimus Princeps FRANCISCUS-LUDOVICUS, quâ Wormatiensis Episcopus, in hæc verba:

vid. Dalberg
Wardorff
&c.

„Der Hochwürdigst: Durchleuchtigste Fürst und Herr, Herr FRANTZ-LUDWIG, postulierter Bischoff zu Wormbs &c. &c. unser gnädigster Herr; lästet allen, und jeden „Dero Hochstift Wormbs Vasallen, und Lehen-Leuthen hiemit in genere, und in specie „Krafft dieses anfragen und bedewten, daß der, und dieselbe 1mo nicht allein eine rich- „tige designation, und Verzeuchnuß aller derer Lehenstücken, und appartenentien, wels- „che sie von ihren stift Wormbs zu Lehen tragen, furdersambst einschicken, und 2do ders- „selben grundtmäßigen bericht besorgen sollen wo dieselben mit ihren anwendungen und „beforchungen eigentlich gelegen, 3tio wasi solche vor gerechtfamme haben, und wasi 4to „vor beschwerungen, und mit, oder ohne Consens des Lehen-Herren gemachte Schul- „den, und lassen darauff haften. 5. Ob sie solche noch alle gar beklammen haben, oder „6. da sie deren in mangel stehen, in wasi händen selbige, und welcher gestalt jetziger „Zeit begriffen 7. Wie und umb welche Zepten, auch mit wessen Consens, und auff „wasi fur condition, sothane Lehenstück von dem Lehen abkommen, und werauffert wor- „den. So dann 8. in welchem bay und besserung, so wohl die hauser, als guther sich „anjeso befinden. 9. Wie dem selben zu helfen, und wie 10. die Verphante, oder gar „veraußerte Lehen-stück wieder ledig zu machen, und daß Lehen zu redintigriren, auch „11. ob? und von wehnie, und wasi fur eintrag demselben beschehen, und wie Er, oder „sie vermainen, daß zu remediren seye; sondern auch 12. vor der neuen Investitur, eine „beglaubte Genealogi und stammbaum, vom Ersten Acquirenten, wie weniger nicht „13. den Lehen brief entweder in Originali, oder einer vidimirter abschrifft davon; und „dann 14. wosern sich etwa unter den Vasallen und Lehen-trägern inmittels einige falle „zugetragen, solche nicht allein specificiren, sondern auch 15. beglaubte documenta mor- „tis, innerhalb acht Wochen a dato, unserer nachgesetzten Regierung und Lehen-Hoff zu „Wormbs, einschicken und sich daran unter der in denen Lehen-rechten außgemessener „straff, respectiv Caducitatis, & Feloniz, nichts behindern sollen, gestalten dann darauff „befindenden Dingen nach fernere resolution erfolgen solle. Wormach sich ein jeder „zu richten.

„Sign. unter Hochgeb. Ihrer Hochfürstl. Durchl. eigenhändiger untersch. ist und bey- „gedruckten Cansley-Secret. Insiegel. Breslaw den 24. Januarii 1701.

§. VI.

Incumbit præterea vasallo, cujuscumque demum status, seu conditio- nis existat, hæc, inter reliquas, obligatio; ut præsens sit, ac corporaliter Feudi

Feudi sui suscipiat Investituram; id enim antiquitus constanter jam obtinuisse demonstrant selectæ ex pluribus litteræ sequentes, quarum prior HENRICO Worm. Episcopo in hunc sensum a WILHELMO Nassowia Comite Anno MDXLIX. reperitur exhibita.

„ I. Hochwurd. Durchlawchtigster Fürst &c. Gnädiger Herr &c. daß Ew. Churf. Gnaden uff mein bittlich ersuchen mich, und meinen Sohn, den Yringen zu Uranien, als Erstanten und Erclärten Catzenelnbogischen Erben, mit der Vogtey zu Dietkirchen &c. gnädig belehnen wollen, habe ich von Peter Scheer von Swarzenburg verstanden — dierevil aber, gnädiger Fürst, und Herr, ich dieser zeijt bey E. G. Gnaden in Eygener Person/ nicht erscheinen kan, so habe ich, mit vorgehender Entschuldigunge meines nit selbst Erscheins, obbemelten Peter zu Ew. Fürstl. Gnaden abgefertiget —

„ Dat. Dillenberg den 6. Junii 1549.

WILHELM Graff zu Nassau Catzenelnbogen,
Vianden und Dietz.

„ II. Wir JOHANN Graff zu WYDE &c. thun kunt und bekennen — nachdem wir etlich Lehen von dem Hochw. Fürsten, Hern REINHART Bischoven zu Worms, und seiner Gnaden stift, unser Herschafft zu Ronckel antreffend, zu lehen haben solln, die wir dann zu empfangen also willes, so uns aber itzunt durch muglich ursachen, unsern Herrn, und frund, in eigener person anzufuchen, des wir willes, als billich benomen wirt, und deshalb an sin Gnadengebetten, desmalen die durch einander empfangen zu lassen, ze vergonnen; das sin Gnade uns uff sonder fruntschafft uff unser biett zugelassen haben, darumb den vesten Kulman Walpoden von Passendorff zu seiner Gnade mit ganzer voller macht gvertiget, in aller massen von unser wegen brieff zu geben, — ob wir in eigner personen erschinen &c.

Dat. Anno MDIII.

„ III. Ich ANTONIUS SCHUTZ von Holzhausen bekenne — als HENRICH von HOLZHAUSEN selige, myns Vatter bruder diese nachgeschribene Lehen von dem Hochw. Herren REINHART Bischoff zu Worms &c. zu man- lehen getragen, und nu von todes wegen abe gangen ist; do haben CONRAT, und GILBRACHT SCHUTZEN von Holzhausen, myn lieber Vatter, und Vetter, dem benannten mynem gnedigen Hern geschriben, und gebetten mir sollich Lehen, von iren wegen zu Lihen, dwile sie alters und krankhit halb, ir libs, nit geweren, und solich Lehen selbst empfangen mogen. Da hat myn gnedig Herr angesehen ir unvermoghlichkeit zu wandern, darzu ir flissige bede, und hat mir in solcher massen die nachgeschriben Lehen zu rechtem man- lehen geluhen —

Dat. Martis post Viti MCCCCLIX.

IV. Ich FRIEDERICH LANDTSCHAD von Steinach bekenne — daß von dem Hochw. Fürsten und Herren, Hern GEORG-ANTON Bischowe zu Worms &c. meinen Gnadigen Herren durch den Wohlgebornen Herrn Hern Maximilian Guengers, als meinem Crafft übergebener Vollmacht verordneten Gewalthabern; Weslen ich wegen zugestander leibsun- passlichkeit, dieser belehnunge in aigner Person bezujohnen nit vermogt diese nachgeschriben Lehen Empfangen &c.

„ Dat. Anno 1645. die 12. Martii.

Pauca illa in rem nostram hic adduxisse sufficiat.

§. VII.

Fidelitatis, & Obsequii juramentum, toties, quoties, præstandum, paucis verbis expresseſſerunt veteres, cum & integer Litterarum reverſalium contextus eſſet maxime ſimplex, ac in hunc fere modum conceptus.

„ Ich N . . erkenne mich, daz ich diſſ nachgeſchriben Lehen han, und
 „ trage von dem Erward. in Gott Vatter, und Hern, Hern N . . Biſchof
 „ zu Worms, und ſinem ſtiſt — und ſal ym darum verbunden ſin, als
 „ ein man ſynem Herren.

Prolixius deinceps in ſimili caſu Fidem ſuam obſtrinxere poſteri, qualiter, inter cæteros, feciſſe reperitur LUDOVICUS Palatinus Comes, dum Anno MCCCCLXXXIII. erga JOANNEM Episcopum Worm. his verbis uſus eſt:
 „ Und vvir Herzog LUDWIG obgenant, haben jme hiruff globt und geſworn,
 „ jme, und ſinem ſtiſt getruw, bolt, gevertig, und geborſam zu ſin, fur im
 „ ſchaden zu vvarnen, und alles das zu thun, das ein man einem Hern ſchuldig &c.
 Idem omne, jam aliàs, a FRIDERICO Palatino Electore exegerat REINHARDUS Episcopus, quando hunc de Feudis Neo-Leiningenſibus inveſtiens, intendit ut tam ipſe, quam & ejus ſucceſſores, ſibi, ſuæque Wormatienſi Eccleſiæ hominum præſent juxta formam tunc uſitatam: ſolln auch hiſſur uns davon huldiung thun, geborſam, und verbunden ſin, als ſolchs Lehen-recht, und gezwonheit iſt. Ut habent ejus Litteræ Anno MCCCCLXVIII. Germesheimii conſectæ.

Eodem autem obligationis vinculo, Vaſallum teneri erga Capitulum majus, declarat WENCESLAI Regis ſententia, quam Anno MCCCCLXXXIV. relatum in Tabulas hic ſubjicimus.

„ Wir WENTZLAW, von Gottes gnaden Romiſcher Kunig &c. bekennen — daz wegen der Erſamen, der Thum-Herren, und des ſtiſtes zu
 „ Wurms, wir mit fleiß gebetten ſein, daz wir von Kuniklicher macht etliche
 „ nochgeſchriebene ſtuck, die ſie, und den ſtiſt, notlichen beruren, zu leut-
 „ tern und declariren, gnediglichen geruchten; zu dem erſten: Wer des Biſ-
 „ choves, und des ſtiſtes zu Wurms man were, und jm geſworn hette, ob
 „ der die Thum-Herren, und den ſtiſte angreifen ſolde oder mochte. Zu dem
 „ andern male: Ob yemand in gemeynen Lehenen feſſe, und des ſtiſtes ge-
 „ nuffe von der ſelben Lehen wegen, ob der auch nicht dem ſtiſte gebunden
 „ ſolle ſein gleich den andern die die ſelben Lehen empfangen haben; des haben
 „ wir mit wolbedachtem mute, und gutem Rate unſer Furſten, Edlen, und Ge-
 „ truwen, gelautert und declarirt, lautren und declariren mit Krafft dietz bri-
 „ ves, rechter wiſſen, und Romiſcher Kuniclicher mechte, daz alle ſolche
 „ Manne des Biſchoves, und des ſtiſtes, die im geſworn haben, die Thum-
 „ Herren, und den ſtiſt bey den ſelben Eyden nicht angreifen, noch beſche-
 „ digen ſolln in dheyne weiſ. Daz ouch dieſelben die in gemeynen Lehenen
 „ ſitzen, und des ſtiſtes genuffen von der Lehen wegen, als vorgeſchriben ſtet,
 „ dem ſtiſte ſolln gebunden ſein, gleich den andern die leiblich die Lehen em-
 „ pfangen haben —

„ Geben zu PRAG nach Criſt geburt Druzenen hundert Jar, und dor-
 „ noch in dem vier und achzigſtem Jare, an dem nechſten mitwochen nach
 „ Valentini &c.

§. VIII.

§. VIII.

Ad obeunda servitia, ex Lege Feudi præscripta, adstringuntur Vasalli indiscriminatum omnes; hinc & JOANNES-PHILIPPUS Elector Mog. idemque Wormaliensis Episcopus, Eos Anno MDCLXVI. adversus Palatini impetitiones, per publicum decretum in arma concitavit, poena amissionis Feudi comminata in refractores; quin & ex successoribus ejus Ludovicus-Antonius, quo exhaustæ, ac pene ad incitas redactæ Ecclesiæ suæ, aliquando subveniret, pecuniarum subsidia ab iisdem exigere æquum reputavit, ut Litterarum, ab eo desuper editarum, exemplar hic appositum id nos fusius edocent.

„Es ist nicht nur Land- und Reichskindig, sondern mániglich unverborgen, in was
 „vor einem desolaten Zustand unser betrangtes Stifft Wormbs, durch allerhand fatale
 „Zuefáll und begebenheiten (deren Specialitäten Wir glimpffs halben dermahlen ohnberurt
 „lassen) insonderheit aber durch die in bisherigen langwúrigen Kriegs-zeiten durch brandt
 „Raubplunderungen und grausamste Hostilitäten gesetzt, und dergestalten in die euserste
 „Ruín gesturzt worden, daß zu forderst ohne Góttliche Húlf und beystandt, so dann ohn
 „ergreifung erlaubter, und bey anderen Lehen- hóffen ublichen mittel dieses unser vor jein
 „ten in so grossen ansehen und flor gestandenes Ubralte Bisthumb, wohe nicht in sei
 „nen vorigen standt gerathen, dannoch sohanes von so viel, und fast unzahlbar erlitten
 „nen eusersten pressuren, Verfolgung, und devastationen, biß auff den hóchsten grad er
 „schöpft und geschwáchtes Hochstift, wenigstens in etwas respiriren und zu Kráfften kom
 „men mögen. Nachdem nun bey sohaner beschaffenheit und umbländen, unser Landts
 „Zust. forsáht dahin zu richten wir uns ohnumbgánglich gemusiget befinden, damit un
 „ser, zu gánzlichem Untergang sich naigenbes betrangte Bisthumb, so viel immer möge
 „lich empor gebracht, und nit völlig zu grund gericht werde; zu deren so hochndíhtigen
 „Húlf, und sublevation aber vor ein zulángliches mittel angesehen von mehr besagten
 „unser Hochstifts getreuen Vasallen einig subsidium zu Erfordern; so werden selbige
 „dieses unser gesinnen von selbstn umb so billicher erachten als, eines theils, ihnen eben
 „sowohl an conservation, und auff rechthaltung unser so euserst ruinirten Bisthumb
 „mercklich gelegen; andern theils aber, ihnen ohne dem obliegen will wegen der von un
 „seren stift tragender Lehen, mithin gemessender beneficien, dero treu und Dancknemmen
 „ches gemutht werthhaftig zu erzeugen, so fort an statt der sonstn gewöhnlichen Lehen
 „diensten, womit sie don fast ohnfürdenlichen Jahren ohnbeschwert und verschont ge
 „blieben, mithin weit besser als anderer Lehen- Herren Vasallen conditionirt gewesen, un
 „sern in euserster noch stehenden bishthumb mit einer frey-wílligen bestreuer zu succu
 „riren, gestalten dann ihr Euch nit werdet zu wieder sein lassen, bey gegenwártigen
 „Eusersten nothfall uns mit einigen beptrag von . . . . Florin innerhalb 2. monathen
 „à dero unter die arm zu greiffen, indessen ohnverhofften wíedrigen Entstehung aber uns
 „nicht zu verdencken, daß wir mit denen von unseren stift tragenden Lehen Euch zu bele
 „hen billigen anstandt nehmen, nebst dem auch die von uns wegen renovation der inve
 „stítur ertheilten indulta zu revociren, und zu cassiren auch sonstn auff andere mittel und
 „weeg bedacht sein müssen, unser eigenthumb, zu abwendung des unsern stift beworste
 „henden eusersten unheils in ander weeg anzusprechen. Worzu ihr aber zu Euvoren eige
 „nen besten kein anlaß zu geben gemeint sein werdet. Womit wir Euch mit gnaden
 „wohl zugethan verbleiben &c.

Nec sexus foemineus ab illo servitiorum onere eximebatur, nam quod
 ties Viduæ, ratione dotis, aut dotalitii aut certe aliàs in fundo feudali resi
 dere, eoque ad dies vitæ uti frui, gratiose indulgebatur, toties pro-vasallo
 opus erat, qui defuncti ejus mariti vices suppleret, ut habent passim investi
 turarum Litteræ: „so soll und mag dieselbe iren leptagen usf, und nicht lenger
 „iren possz und Lyp-zucht von den selben guern haben und das die genannten man
 „leben zu eyn iglichen zeyt, des noit iß, empfangen und getragen vwerden von
 „eyn man der schietz und helms genoff sy, und solches leben verdienen mag. Ni
 major quandoque in his intervenit Principis favor, quomodo ad an
 ff 3 num

num MCCLXXXVIII. MECHTILDI, LUDOVICI PALATINI Ducis conjugii SIMON Episcopus usufructum Castri & Civitatis Heidelbergensis reperitur concessisse, ac simul *omne servitium*, sibi, suæque Ecclesiæ exinde *ratione homagii* debitum, remisisse.

§. IX.

Supereft, ut, qui Feuda Ecclesiastica passim Juris promiscui esse contendunt, nec caducitatem in iisdem admittunt, priusquam cum Lineâ masculinâ, etiam foeminina in totum defecerit, hos ad duplicem, quem infra exhibemus, Wormatiensium Vassallorum Elenchum remittamus; siquidem à crassis illis præjudiciis sanari velint; nam quoad modos, quibus Feuda alias amitti solent, hos pro parte explanat solemnîs Caroli IV. Imp. declaratio in favorem Wormatiensîs Ecclesiæ Anno MCCCLXVII. evulgata, quam proinde ex autographo integram hic subijcimus.

„ Wir KARL, von Gots gnaden, Romischer Keyser &c. bekennen — daz wir mit rate de Fursten, Graven, Herren, und Edlen, des heiligen Richs, mit rechter Wissen, und mit Keyserlicher mechte volkomenheit, urtheilen, declariren, und lutern, das allemenglich in welchen wurdeh, adel, Eren, adir wesen die sin, ader gesin mogen, die von dem stift zu Worms Lehen haben, die selben yre Lehen nit verkauffen, versetzen, adir bekumeren mogen in keine wise, noch sie vorbaz ymant vorlehen, adir ufgeben, adir dheinen gemeyner zu yn nemen der yr wartende sye noch irm tode, noch dheinerley andere entpfundunge, adir wandelunge getun mogen ane eins Bischoffs zu Worms hant, sine sonderliche gunst und willen, und ob das ymant getan hette, adir noch tun wurde, daz ist allzumale untugelich und unkrefftig. Were ouch solche sache tede wider des egenanten stifts rechte und fryheit der sal und ist siner Lehenrecht verfallen und beraubet. Mit urkunde diß briefs versigtelt mit unser Keyserlicher Majestät yngesigel, der geben ist zu PRAGE, nach Crist geburte Druzehen hundert jare, und darnoch in dem sieben, und sechzigesten Jare, am sonntag, den man nenet zu Latin: In, vocavit.

vid. in
Elench. II.

Quam rigide autem in his processum fuerit, vel ex SIGIFRIDI de RUXINGEN, nec non HENRICI SCHUTZ de HOLZHAUSEN, Litteris, facile est colligere.

ELEN-

ELENCHUS VASALLORUM WORMATIENSIIUM PRIMI ORDINIS.

I.

Reges seu Imperatores.

Wimpinam, antiquum Wormatiensis Ecclesiae patrimonium, concupiscenti oculo multoties jam intuitus fuerat FRIDERICUS hujus nominis II. Rom. Rex, cumque ejus possessionem, nequidem titulo Feudali, consequi potis esset; iras conjecit in Episcopum, quasi hic unicus repulsae autor foret. Erat is HENRICUS, ex Saræ-pontanis Comitibus oriundus, qui redemum Anno MCCXX. cum majori suo Capitulo communicata, ab eo facultatem obtinuit Regis annuendi postulatis, eique, *si supersedere* vid. Cod. *nollet*, urbem supradictam, simul cum ejusdem attinentiis, in Feudum con- Prob. num. 109. cedendi.

Verum; seu tergiversationis impatiens, seu morae longioris pertæsus Cæsar, seu demum alio occupatus, quod in hoc tunc neglexisse visus est, id Filius ejus HENRICUS Rex, pari cum ipso ductus concupiscentia, postmodum Anno MCCXXVII. in effectum redegit; quanquam conditione aliquantum onerosâ, vid. ibid. num. 117. siquidem, ob acceptum pingue illud beneficium, idem princeps se se erga Episcopum, & Wormatiensem Ecclesiam obligavit in summam mille, & Trecentarum marcarum argenti puri, Fidejussores constituendo inter cæteros: Ludovicum Bavariae, & Lupoldum Austriae, Duces, hinc factum est, ut nexu illo Feudali sensim dissoluto, ac in oblivionem reducto, Wimpina sub Imperiali manserit potestate; si tamen bona praevis jam tunc inter vassallos distributa, aliaque tam circa Episcopi jura, quam & majoris Capituli possessiones, reservata, inde excipias.

II.

Palatini Princ. Elect.

Quo tempore Urbs, superius a nobis memorata, Wimpina, Henrico Regi in Feudum cessit, reliquus ille Nicri fluminis Tractus, qui abinde Heidelbergam usque se se diffundit, ac dilatat, sorte eadem, Serenissimæ DOMUI PALATINÆ ferè in totum obtigit. Dum enim sub Annum MCCXXV. LUDOVICI Bavariae Ducis Filius, OTTO, cum AGNETE, HENRICI Comitum Palatinorum ultimi, Filia, matrimoniali foedere jungitur, sicque nobilissimi duo Germaniae Principatus, videlicet: Bavarria, & Palatinatus Rheni, simul in unum coeunt; præpotentum vicino-

Vicinarum gratiam ac favorem prævie auspiciatus, Henricus Worm. Antistes, eidem Ludovico Duci, ejusque ex Filio Hæredibus masculis, arcem Heidelberg cum subiecto Oppido, nec non integram Cometiam Stalbuhel in feudum contulit, prout id testantur litteræ sequentes.

„HENRICUS Dei gratia Wormatiensis Episcopus, Domino LUDOVICO, illustri Duci Bavarie, & Comiti Palatino Rheno, salutem.

„Quia vobis commisit Dominus potestatem, & Dominae AGNETI, uxori, Filii vestri, per quam Wormatiensem Ecclesiam juvare potestis, & ei assistere, in suis necessitatibus; ut ad auxilium, & consilium, tam nostrum, quam ejusdem Ecclesie, tam vos, quam successores vestri, & Dominae Agnetis, qui per masculinum sexum descendant, sitis perpetuo obligati; vobis, & successoribus dictis, in Feodum concessimus, & assignamus de communi consensu Capituli nostri, Castrum in Heidelberg, cum Burgo ipsius Castri, & Cometiam Stalbohel cum omnibus attinentiis suis.

„Acta sunt hæc WORMATIAE Anno Domini MCCXXV. IX. Kalend. Aprilis Ind. XIII.

Subjicimus hæc, litteras consensûs majoris Capituli Wormatiensis.

„HENRICUS Præpositus, Decanus, totumque Capitulum majoris Ecclesie Worm. omnibus præfens scriptum inspecturis, salutem.

„Infeodationem, quam Dominus HEINRICUS, Episcopus noster Wormatiensis, fecit de castro Heidelberg, cum Burgo, & Comitatu Stalbuhel; concedendo prædictam infeodationem Duci Bavarie, & Dominae AGNETI, uxori, Filii sui, & successoribus ab eo descendantibus per masculinum sexum; consentimus, & eam ratam habemus, & super hoc præfentes litteras sigillo nostri Capituli fecimus communiri.

„Acta sunt hæc WORMATIAE, Anno Dom. MCCXXV. IX. Kalend. Aprilis Indict. XIV.

Cometiam, seu Comitatum Stalbuhel, a loco cognomine (cujus in contractu quodam Anno MCCVI. cum Henrico milite de Kirchheim initi, meminit Lupoldus, itidem Worm. Episcopus) ita dictum, collocat Freherus, & post ipsum Tolnerus, inter Schriefheim, & Ladenburg; at, situm ejus intra Wimpinam, & Ifensheim certius investigandum esse, monet nos Burchardus Sturmfeder, Eques; dum, quæ Anno MCCCXLV. Decano, & Capitulo Wimpinensi venderat X. agrorum jugera, ibidem dicit jacere, nimirum: *use dem STAHELBUHEL, zuwischen Wimpfen, und nidern-Ifensheim, an dem Ochsenberg, gelegen &c.* ut habent ejus Litteræ. Duplicis præterea, aliunde commissi, erroris, hic à nobis arguendus est idem Tolnerus; quod Conradum Sueviæ Ducem, qui Hermanno Comiti Palatino sub Annum MCLVI. absque Liberis defuncto, in ejus Ditionibus surrogatus dicitur, Advocatum Ecclesie Wormatiensis creet, eoque nomine Feuda supradicta eidem, omnium primo, attribuat, cum præter Sarapontanos Comites, Ecclesia Wormatiensis alios olim non agnovit advocatos; nec etiam Litteræ clientelares superscriptæ aliud quidquam pro objecto habuerint, quam celebre illud conjugium: licet vices male aliquando rependerit Ludovicus; dum sub annum MCCXXXII. nescio quo seductus consilio, villam Neckerawe invasit, ac unâ cum attinentiis suis a Dominio Worm. Ecclesie avellere conatus est; obtinuit quidem, per sententiam Cæsaream, iniqui spoliî restitutionem Episcopus, at nec sibi, nec successoribus suis, pace, aut quiete ulla frui licuit, donec Locus illaturam

Tolner Hist.
Palatin. pag.
29.

Tolner. ibid.

vi. Cod.
Prob. num.
122.

turam Feudi induit, ac reliquis connumeratus est; ut vel ex sequentibus Ludovici II. ex Ottone Palatino geniti litteris reversabilibus manifeste constat.

„Nos **LUDWIGUS** Dei gratia Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariae. „Notum facimus praesentium inspectoribus universis, quod a Reverendo in „Christo Patre, & Domino nostro **SIMONE**, venerabili Episcopo Worma- „tienti, & Ecclesiae, castrum & civitatem in Heidelberg, Comitiam in „Stalbuhel, & villam *Neckerauwe*, in Feudum recognoscimus nos tenere; & „ne in posterum super hoc aliquis dubietatis scrupulus valeat suboriri, eis „praesentes dedimus super eo, sigilli nostri robore communitas.

„Datum in **FURSTENBERCH** Anno Domini **MCCLXXXVIII** Kalend. „Januarii.

Ceterum, ad nuptias, quas junior Ludovicus Palatinus Comes praecedens filius primogenitus, cum **Elisabetha** Lotharingica eodem hoc Anno contraxit, feliciter celebrandas, rursus Episcopi Wormatiensis interventu & autoritate opus fuit: dum enim **Mechtildis**, Ludovici senioris uxor, consensisset, ut in Fundo suo dotali, novae Sponsae donatio constitueretur propter nuptias, aequum erat ei aliunde provideri; id autem quomodo processerit, indicant litterae sequentes, etiam Wormatiensis Capituli consensu munitae, quas, prout deinde ab ipsomet **Rudolfo** Rege visae ac recognitae fuerunt, hic subjicimus.

„Nos **RUDOLPHUS** Dei gratia Romanorum Rex & semper Augustus. „recognoscimus, nos vidisse & audivisse litteras subnotatas, non cancellatas, „non abolitas, nec in ulla sui parte viciatas, sub sigillis veris venerabilis patris „**Simonis** Episcopi Wormatiensis, & Capituli sui, in haec verba.

„Nos **SIMON**, Dei gratia, Episcopus Wormatiensis Ecclesiae, notum „facimus praesentium Inspectoribus universis, quod cum magnificus Princeps „**Dominus LODEWIGUS**, Illustris Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariae, „castrum, & civitatem in Heidelberg, quae à nobis in feudum tenuit, ad manus „nostras libere resignavit, petens instancius, ut illustrem dominam **MECH-** „**TILDEM**, collateralalem suam, Serenissimi Domini nostri **RUDOLPHI** in christi „Rom. Regis &c. Filiam, dignaremur in recompensam, seu restaurum castri „**Wachenheim** cum suis pertinentiis, quod ab ipso Domino nostro Rege, una „cum ipso marito suo in feudum tenuit, & ad ipsius mariti sui instantiam, „resignavit, ut illustris Domina **ELISABETH**, Sponsae illustris Domini **LUD-** „**WIGI**, Filii sui primogeniti, Filiae magnifici Principis, Domini **FRIDE-** „**RICI**, illustris Ducis Lotharingiae, & Marchionis, constitueretur donatio „propter nuptias in eodem, & cum nihilominus investire, ejusdem Domini „Ducis precibus inclinati, praefato Domino Duci & eidem Dominae **Mechtil-** „**di**, collateralali suae in feudum, castrum & civitatem Heidelberg, contuli- „mus, & conferimus antedictam, ita: quod ipso Domino Duce praemor- „tuo, praefata Domina Ducissa, bona eadem teneat & possideat pro tempore „vitae suae, & ea mortua, ad ipsius Domini Ducis haeredes primi matrimonii, „& secundi, aequaliter dividenda, secundum numerum personarum, sine dis- „cultate qualibet, redeant bona illa; si autem ipsa praemortua fuerit, ad „ipsum Ducem, & eosdem haeredes suos, quovis cessante obstaculo, rever- „tantur. Remissimus praeterea, & remittimus pro vita ejusdem Dominae „Ducissae, omne servitium, si quod nobis, & Ecclesiae nostrae, ex parte „ipsius, exinde ratione Homagii, deberetur. Dilectorum in Christo Fratrum „ipsius Ecclesiae nostrae Capituli, accedente consilio & consensu. In cuius rei „testimonium praesentes damus, nostri, & ipsius nostri Capituli sigillorum ro- „bore communitas.

„Datum Wormatiae Anno Dom. **MCCLXXXVIII**. VI. idus Januarii.

HIST. WORM. TOM. I.

Gg

„Nos

„ Nos Rudolfus, Dei gratia, Romanorum Rex, & semper Augustus, prædictus, in signum visionis & auditionis prædictarum litterarum, sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum. Anno Domini prænotato. XIII. Kalend. Martii.

Crescente deinceps magis, ac magis, Palatinæ Domus potentia, magnum quoque ejus Feuda Wormatiensia ceperunt incrementum; nam & Ruperto, in Regem Romanorum recenter electo, concedenda fuit Anno MCCCC. investitura castri Hohinrot, quod unâ cum adjacentiis a Bertoldo de Oberkeim, Ecclesiæ Worm. Vassallo acquisiverat, ut ex litteris.

„ Wir RUPRECHT von Gots gnaden Romischer Konig &c. — als wir, uns, und unsern Erben, Pfalzgraven by Rine die Nuwe-Burg zu Oberkeim, und etliche Gutere, umb BERCHTOLD VETZER von OBERKEIM erblich gekauft han, mit gutem willen und verhengnis des Erwid. ECHARDS Bischoff zu Wormis, unsers, und des Richs Fursten; wann die selben Burg, und guter von ym, und demselben syme styffte zu lehen rurent, und gent, darumb sollen, und wollen wir, und unser Erben Pfalzgraven by Rine die obgenant Burg und Gutere, von dem selben Bischoff ECHARD, und syme styffst vorgeant, zu lehen haben, und tragen, und davon verbunden sin, als von andern Lehen, die wir von ym, und syme stifte obgenant, von unser Pfalz by Rine wegen zu Lehen han —

„ Geben zu HEIDELBERG off Sant Thomas des heiligen Apostels tag, nach Christi Geburt Dufent und vierhondert Jare. unsers Riche in dem ersten Jare.

Plura ejusmodi bona, Duci LUDOVICO, prædicti Regis Filio, obtingere; siquidem præter medietatem locorum Dirmstein, & Lumersheim unâ cum eorum juribus ac attinentiis; cuncta, quæ Comites de Spanheim hætenus ab Ecclesia Worm. possederant, huicque tunc vacabant, idem Princeps Anno MCCCCXIX. impetravit, per solutis simul ac semel bis mille, & centum florenis, ne Beneficium tam insigne, omninò gratis videretur consecutus. Litteras ejus reversales, ex hoc capite exhibitas, hic integre referimus; aliis, quæ Dirmstein & Lumersheim concernebant, intermissis, cum tempore infrequenti per specialem contractum abolitæ fuerint.

„ Wir LUDWIG, von Gots gnaden, Pfalzgrave by Rine, des heiligen Romschen Richs Ertztruchses &c. bekennen — als der Erwid. in Got vatter Her JOHANN Bischoff zu Wormse, mit willen und verhengnis der Erfamen Dechann, und Capitels sines stiffts zu Wormse, uns, und unsern manlehens Erben, Pfalzgraven by Rine, die dan, nach unserm tode, die Herschafft, und Herlichkeit der Pfalz by Rine besitzent, und innehan, Kestel Burg und Stad, und Sprendelingen das dorf mit allen iren rechten und zugehorungen, als die Graven von SPANHEIM, die, von sinen vorsarn, Bischoffen und dem stift zu Wormse, zu manen Lehen gehabt und getragen hant, und yme, und sinen stifte verfallen, und ledig worden sint, vor verfallen Lehen zu manlehen geluhen hat, nach uffweisung sine versigelten briefes, den er uns mit sinem, und sines Capitels zu Wormse, ingesigel versigelt, daruber gebin hat.

„ Des

„ Des versprechen, gereden, und globen wir &c. das wir dem obge-
 „ nanten Herren Johann Bischoff zu Wormse, oder sinen nachkomen Bi-
 „ schoven zu Wormse, in den nehten dryen menden, nachdem wir, oder
 „ unser vorgeschriben Erben, die obgenante Sloss Kestel &c. zu unsern
 „ handen bracht, und in nutzlicher gewere innehaben, und uns die Bur-
 „ ger, und Armen-lute doselbs dehuldet und gesworn hant, Ein-und zwen-
 „ zig hundert guter Rynischer gulden unverzuglichen geben, und bezalen
 „ sollen, ane alle geverde —

„ Geben zu HEIDELBERG Anno MCCCCXIX. uff den Montag, nach
 „ dem Sontag, als man singet zu Latin: Invocavit.

Horum autem, nec non præcedentium omnium Feudorum renova-
 tionem Anno MCCCCXXVIII. Junior LUDOVICUS Palatinus Comes, vi-
 vente patre, obtinuisse reperitur; proinde litteras suas his verbis concludit;
*Des alles zu urkund und vestem zezeugniß, so hat der hochgeborn Fürst, Herr
 LUDWIG Pfalzgrave &c. unser lieber Herre, und Vatter, sin ingesigel für uns,
 an diesen brieff gebangen, vwant vuir selber noch kein eygen Ingesigel han.*

Geben zu HEIDELBERG, off dem heiligen Osterdag Anno MCCCCXXVIII.

Accesserunt deinde Bona alia non pauca, per obitum Hessonis Land-
 gravii de Leyningen Ecclesiæ Wormatiensi Anno MCCCCLXIII. vacan-
 tia; dum enim defuncti soror, & cum ipsa proximiores Agnati, qui se se,
 præter jus, in eadem intromiserant, inde armis expellendi essent, nec Epi-
 scopo vires ad hoc suppetere; admissus in belli societatem Fridericus Pa-
 latinus, rem intra paucos annos feliciter absolvit, omniumque Feudorum
 apertorum medietatem, & ultra, in præmium retulit, ut Investituræ litte-
 ræ id plenius nos docent.

„ Wir REINHART von Gots gnaden Bischoff zu Worms, bekennen
 „ — als uns, und unsern Stifft Worms, New-Leyningen Sloss und
 „ Statt, mit iren zugehorungen die Vogteye zu Osthoven, Rhyn-Turkeim
 „ das Dorff, Ybersheim das Gericht, und die gerechtigkeit an Hammen,
 „ von dem Volgeborn Hesso Landgraffen zu LEININGEN seeligen, ver-
 „ fallen ist, und nachdem Uns unsern vorfaren, unsern Stifft Worms, und
 „ den unsern mercklich und viel gnaden von dem Durchleuchtigen, Hoch-
 „ gebornen Fursten und Hern, Hern FRIEDERICHEN Pfalzgraffen by Ri-
 „ ne &c. — und Kurfursten, bewisen ist, auch getruwelich geschirmt, ge-
 „ schutzet, und gehandthabt hat, und Er, und sin Erben, hinfuro wol
 „ thun solln und mogen. So haben wir mit wissen, willen, und verheng
 „ niss der Ersamen Dechant, und Capitel unsers Thom-Stifts zu Worms
 „ den benanten Herzog Friderichen und sinen Erb-Lehens Erben, New-
 „ Leiningen Sloss und Statt, mit iren zugehorungen halb, die Vogtey zu
 „ Osthoven ganz, Reyn-Turkheim das dorff halb, und die gerechtigkeit an
 „ Hammen halb, mit allen rechten, gewonheiten, atzungen &c. und allen
 „ andern rechten &c. wie dan solches der obgenant Landgraff Hesse vor-
 „ mals von uns zu Lehen gehabt hat, seinen gnaden zu rechten Erb-Lehen
 „ verleyhen han; und Er, und sein Erblehens Erben, die das Furstenthumb
 „ der Pfaltzgraffschafft bey Rein Kuntlich besitzen werden, solln auch hinfur,
 „ und so dick des not geschicht; das obgeschriben Lehen, mit allen rech-
 „ ten, als vorgeschriben stet, von Uns, unsern nachkomen Bischoffen, und
 „ dem Stifft zu Worms, zum Erb-Lehen emphanngen, haben und tragen,
 HIST. WORM. TOM. I. Gg 2 uns

„uns auch davon huldigung thun, gehorsam und verbunden sin, als solchs
 „Lehenrecht und gewonheit ist. Und Er, und sin vorgeschriben Erben,
 „solln auch zu einer iglicher zeyt, und als dicke sie die vorgeschriben Le-
 „hen von uns, unsern nachkommen, und dem Stifft zu Worms zu Erb-Le-
 „hen emphanngen, uns ihre versigelten brieffe in der beste forme von nu-
 „wen daruber, mit iren Insigeln besigelt, geben —

» Datum GUERMERSHEIM uff donnerstag nach Margreten- tag Anno
 » Dom. MCCCCLVIII.

vid. Win-
 sparg infra
 art. XLX.

Per duas itaque litteras separatas, Feuda Gentis suæ, post Fridericum supramemoratum, recognovit PHILIPPUS Palatinus itidem Comes, & Elector Anno MCCCCLXXXIII. ac in iis specialem insuper mentionem fecit Castri Swartzach, quod una cum attinentiis suis universis, quondam Dux Ludovicus, de consensu Reinhardi Worm. Episcopi, a CONRADO Dynasta de WINSBERG comparaverat; cumque extincta Comitum Palatinorum Linea Mosbacensi, arx nova in Oberkeim; de qua superius egimus, & quam ipsi hætenus possederant, in reliquorum Feudorum censum venit, hæc quoque separatim recognoscenda fuit; sic ut LUDOVICUS Elector Palatinus, jam Anno MDLXXXVIII. triplici investitura opus habuerit; id quod ex successoribus ejus deinceps religiose observarunt FRIDERICUS, hujusque Filius FRIDERICUS, prior Anno MDXCVI. alter MDCXV. tum & CAROLUS-LUDOVICUS Anno MDCLL. postquam vigore pacis Westphalicæ in Ditiones suas restitutus fuisset. Ast ubi Anno MDCLIII. post Georgii - Antonii Episcopi obitum, Feudorum renovatio petenda fuit, idem Princeps, ut erat difficilis ingenii, de verbis curialibus, quibus Palatini Principes, quæ Wormatiensis Ecclesiæ Clientes, compellandi erant, contendere coëpit, morasque & difficultates ex hoc capite internexuit, quæ si juxta æquitatis Leges expendendæ fuissent, facile in autorem redundassent, ut qui omnium optime noverat, quanta semper facienda sit inter Dominum, & Vasallum differentia; hinc & a priori sententia sensim visus est recedere, quandoquidem paulo post, nec non denuo post Hugonis - Eberhardi Episcopi mortem Anno MDCLXIII. de Feudis suis, more majorum, investiri petiit; quod & a posteris seu successoribus ejus, Lineæ Neo-burgensis, hætenus fuit observatum, prout testantur eorum litteræ, notanter CAROLI PHILIPPI, moderni Electoris, in verba frequentia.

Unser freundlicher Dienst, auch was wir mehr liebes und gutes vermögen juro. Hochwürdigster Fürst, besonders lieber Herr und Freund. Demnach auff leghin erfolgten tödtlichen Hintritt Beyland des Hochwürdigst. Durchlauchtigsten Fürsten, Herrn Franz Ludwigen Erzbischoffen zu Maynz ꝛ. Bischoffen zu Worms ꝛ. ꝛ. unseres in Gott ruhenden freundlich geliebtesten Herrn Bruders hochseeligen Lieb. und geburen will, die von Ewer Edd. und Dero Stifft Worms ruhrende Lehen zu requiriren, und zu empfangen; als ersuchen wir Ewer Edd. hiemit dienstfreundlich, uns sothaner widerem pfengnus zeit und maßlstat zu bestimmen, da wir dan Erbietig jemand der unserigen zu bevollmächtigen, welcher in unserm Naamen sothane Lehen, dem herkommen gemäß, Emphanngen, und dasjenige was sich in dergleichen fällen aignet und gebühret, præstiren und leiste; insowiden aber dieses unsers gethanen ansuchens uns schein und muthgettel zu ertheilen; wir seind hingehen solche bezejgende Willfährigkeit zu erwidern geneigt, und verblieben andern zu Erweiseung aller angenehmen freund. nachbarlichen diensten jederzeit bereit und willig ꝛ.

Manheim den 31. Januarii 1733.

III.

III.

Palatini Principes Lin. Bipont.

Obtigerat STEPHANO Bavariae Duci Uxor, ANNA, Filia unica FRIDERICI Comitis de VELDENZ ac simul ejusdem hæres Anno MCCCCXL. hinc genitus ex hoc conjugio LUDOVICUS Palatinus inter alia bona plurima sibi ex parentum obitu relicta, etiam eorum possessionem apprehendit, quæ ab Ecclesia Wormatiensi descendebant in Feudum; ita concedente Domino directo. Idem præstitit Filius ejus æquivocus Anno MCCCCCLXXXIII. cuius litterarum reversalium hoc est initium. *Wir LUDWIG von Gots gnaden Pfaltzgrave by Rine, Herzog zu Byern, und Grave zu Veldenz bekennen — daz wir von dem Hochvv. Herrn JOHAN Bischoff von Worms, emphan-gen han, als Grave zu Veldenz, die hernach geschriben Leben &c. tum concludit: und haben ime hiruff globt, und gesvorn, Ime und sinem Stift getruu, holt, gevuertig und gehorsam zu sin, fur ihm schaden zu vvarnen, und alles das zu thun daz ein man einem Herren schuldig, und solcher Leben recht, und ge-vvonneit ist &c.*

Dat. Heidelberg Anno MCCCCCLXXXIII.

Successerunt Ludovico parenti in Feudis illis, ejus relicti Filii duo, CASPAR, & ALEXANDER, Palatini Comites Anno 1490. die Veneris post Jacobi Ap.

Occurrit deinde ad annum 1570. JOANNES Comes Palatinus, qui, uti Senior, tam pro se, quam & Fratribus suis: PHILIPPO - LUDOVICO, OTTONE - HENRICO, FRIDERICO, & CAROLO, Feudorum renovationem obtinuit.

Ex supradicti autem Joannis Palatini Comitis Linea descendente; ortus est aliquando CAROLUS XII. Rex Sueciæ, qui & ipse, more majorum, de Feudis Veldenzibus investitus est Anno 1689. petiitque de iisdem denuò investiri, idque per litteras suas datas Holmiæ Anno 1699. die 11. Jan. postquam scilicet, vigore pacis Riswicensis, in Ducatûs sui Bipontini possessionem reimmisus fuisset.

Carolus Regem, qui in bello adversus Danos Anno 1718. occidit; mox excepit GUSTAVUS - SAMUEL - LEOPOLDUS Biponti Dux, idemque Palatinus Comes: ejus proximior agnatus, qui feuda sua pariter requisivit, ac postquam Anno 1731. improlis obiisset, de ipsius successione altercantes tam Elector Palatinus, quam Princeps Birkenfeldensis ambo ab Ecclesia Wormatiensi debitam Feudorum investituram requisiverunt.

IV.

Nassau Dietz.

Feudum antiquissimum, quod ab Ecclesia Wormatiensi, olim Comites Catimelibocenses, nunc Principes NASSAU-DIETZII tenuere, fuit Advocatia in Diekirch, cum adjuncto iudicio, reliquisque juribus; *die Voity zu Diekirch, und das Gericht das man spulget ze haben in des Probstes Hof daselbst mit allen iren rechten und zugehorunge &c.* ut habent investiturarum litteræ passim.

Gg 3

Ac-

Accessit deinde Arx Greiffenstein cum attinentiis, quæ a Joanne de Seyna Anno 1395. translata dicitur in JOANNEM Comitem de NASSAW, ut hujus litteræ reversales nos docent.

„ Ich JOHANN Graf zu NASSAW erkennen mich — von al solicher Lehen wegen, als der Edel, myn lieber Neve, JOHAN von SEYNE (den man nennet *Griffstein* mit namen) dietzu der Herschafft von Gryffstein gehorent, von dem Erward. myne lieben Herren, Herren EGHARD Bischoff zu Wormsse und syme Stifte zu Lehen halte, die derselbe Johann von Seyne, an mich gewant hat, darzu der vorgenante myn Herre von Wormsse sinen willen, und verhengnisse gegeben, und mir die zu andern mynen Lehen, die ich von yme und sime Styfte haen, geluhen hat, als man eym manne billich Lehen lihen sol, und sol ich dorumb sin, und sins Stiffts Man, und getruu sin —

„ Dat. den nesten Sundag noch unfers Frawen-tag Nativitatis Anno Dom. MCCCXCV.

Hinc aliquando ex supradicti Joannis Comitibus Successoribus JOANNES alter, Feudi utriusque renovationem obtinens Anno 1474. ea per litteras suas recognoscit in hæc verba.

„ Wir JOHANN Grave zu NASSOWE, zu Vianden, und zu Dietze &c. doen kont — daz ich vur etlichen Jaren by den Erward. in Gott Vater &c. Herren REINHART Bischoff zu Wurmes, mynem gnedigen Herren, zu Menze gewest byn, und zu erkennen gegeben hain, wie myne Vuraldern, seeligen gedechtnisse, Lehen von Ihm, und sine Styft haben, die ich auch willig were zu empfangen — Demnach han ich jenzunt aber gebeden mir sulche Lehen zu lyhen; da hat der benante myn gnediger Herre &c. mir diese nachgeschriben Lehen zu rechtem Manne. Lehen geluhen, mit namen: Gryffenstein daz Sloff, und Herschafft, mit allen zugehoringe &c. und darzu nemlich: die Voydie zu Diekirchen, und daz Gericht daz man heldet under der Linden, mit allen huben, Guden, &c. und ich und myne Manlehens Erven solln auch hinforter so dick, des not geschiet, dieselben Lehen &c. empfangen, haben, und tragen —

Dat. Anno Dom. MCCCCLXXIV.

Cæterum; post jam dicti JOANNIS, nec non & PHILIPPI Comitum, obitum, successore: quæ Comites Catimelibocenses, sub annum 1492. WILHELMUS, dein HENRICUS, tum & hujus Filius WILHELMUS, quem ad annum 1521. demum excepit PHILIPPUS; omnes Hassiæ Landgravii.

Verum, postquam WILHELMUS Nassowiae, Catimelibocensis, & Dietzii Comes, Henrico Wormatiensis Ecclesiæ administratori, perscriptisset Anno 1549. in hæc verba.

„ Hochward. Durchlauchtiger, Hochgeborn Fürst, u. Gnädiger Herr. Daz Ewer Fürstl. Gnaden uff mein bittlich Ersuchen, mich, und meinen Sohn, den Dringen zu Uranien, als erkanen und erclärten Esgenelebogischen Erben, mit der Vogten zu Diekirchen, so wendelt die Graffen von Esgenelebogen, und hernachmahls Lantgraff Wilhelm der Jünger zu Hessen, von Ewer Fürstl. Gnaden Vorfahren zu Lehen getragen haben, gnädiglich zu belehnen willen, habe ich von Peter Scheer von Schwarzenburga verstanden — dieweil aber, Gnädiger Fürst, und Herr, ich dieser zeit bey E. F. Gnaden, in eigener Person nicht erscheinen kan — so habe ich mit vorgehen der

„der Entschuldigang, meines mit selbst Erscheins, obbemelten Peter zu E. Fürstl. Gnade den abgefertiget —

„Datum Dillenburg den VI. Junii Anno MDXLIX.

Utraque Feuda, superius memorata in unum coaluerunt, ut antehac; successeruntque in iisdem hoc ordine reliqui.

Anno 1555. WILHELMUS præcedentis Wilhelmi Comitis Filius.

Anno 1563. JOANNES Comes Nassowia, qui pro se, quam & Fratribus suis LUDOVICO, ADOLFO, & HENRICO Feudorum renovationem obtinet.

Anno 1596. JOANNES Nassowia Comes.

Anno 1607. WILHELMUS-LUDOVICUS Comes Nassowia pro se & Fratribus suis: GEORGIO, JOANNE, ERNESTO-CASIMIRO, & JOANNE-LUDOVICO.

Anno 1660. LUDOVICUS-HENRICUS Nassovia Princeps, pro se, & respective Fratribus, & agnatis.

Anno 1669. JOANNES-MAURITIUS Princeps Nassovia & pro se, & GEORGIO-FRIDERICO, MAURITIO-HENRICO, JOANNE-FRANCISCO, ADOLFO, FRANCISCO-BERNARDO, HENRICO, WILHELMO-MAURITIO, FRIDERICO, AUGUSTO-HENRICO, & HENRICO-CASIMIRO, respective Fratribus, & agnatis.

Anno 1694. JOANNES-FRANCISCUS, Princeps Nassovia &c.

Anno 1700. HENRICUS, Princeps Nassovia &c. quo ad annum 1702. obeunte, Feuda recognoscit WILHELMUS-HYACINTHUS Princeps Nassovia &c.

V.

Nassau Sarbrück es Weilburg.

Multa sunt quæ jam Anno 1427. PHILIPPUS Comes de NASSAU se fe ab Ecclesia Worm. in feudum tenere recognoscit; at eorum longe plura commemorat PHILIPPUS alter, prioris nepos, in litteris suis reversalibus Anni 1486. quas hic subjicimus.

vid. Merenberg Art. XVI.

„Wir PHILIPS Grave zu NASSAU, und Sarbrucken, bekennen —
 „daz wir von dem Erwid. in Got Vatter und Herren JOHANSEN Bischoff
 „zu Worms &c. diese nachgeschriben Guttere, zu Lehen entphangen ha-
 „ben: Merenburg das Slos, und die Statt, Item Schelmenhufen, Richen-
 „born, Ruckershufen; Item das halbe teil an Allendorff, und das halbe
 „teil an Haselbach, Item zu Rulhufen uff der Ulme, die Fauthie; Item
 „Solms uff der Lane, und die Fauthie daselbs, item die Fauthie zu Niun-
 „kirchen mit dem Walt daselbs, und mit dem nuwen Hus * Kykenburg,
 „die Grave JOANNES selige von NASSAU gebowet hat, mit den Dorf-
 „fern daby gelegen, Breitenbach, Crekenbach, und Hublingen; Item die
 Fau-
 * hodie Kirchenburg.

„Fauthie zu Bechtheim; item die Fauthie zu Wilburg, zu Limpurg, und
 „Diekirchen, die dry Stifte; Item die Fauthie Winthusen, Item die Fau-
 „thie Duders, die furmals andern zu manschaft geluben sin, Item die ge-
 „richter und dorffere zum halben teil mit namen Meerse, Roxheim &c.

Quæ omnia ac singula, cum eorum juribus ac attinentiis universis ad
 Philippi posteros transiere, hoc fere ordine.

Anno 1494. Feudi renovationem obtinet LUDOVICUS Comes de NASSAU. Idem faciunt:

Anno 1526. PHILIPPUS, præcedentis Ludovici Comitis de NASSAU Filius.

Anno 1561. post Philippi obitum, ALBERTUS, & PHILIPPUS, Comites de NASSAU, ejus relictæ Filii.

Anno 1595. PHILIPPUS Comes, pro se, & relictis ex Alberto Fratre suo nepotibus LUDOVICO, WILHELMO, & JOANNE-CASIMIRO, cujus postremi, utpote minorænnis, simul tutor existit.

Anno 1603. LUDOVICUS Comes de Nassau.

Anno 1630. WILHELMUS-LUDOVICUS Comes de NASSAU, pro se, & Fratribus suis JOANNE-CASIMIRO, ERNESTO CASIMIRO, & OTTONE;

Anno 1650. JOANNES-CASIMIRUS Comes de NASSAU, quæ Senior pro se, necnon ERNESTO-CASIMIRO, JOANNE-LUDOVICO, GUSTAVO-ADOLFO, & WALRABO, respectivè Fratribus, & agnatis.

Anno 1681. JOANNES-LUDOVICUS, uti Senior, pro se, & WALRABO, LUDOVICO-CRATONE, JOANNE-ERNESTO, CAROLO-LUDOVICO, GEORGIO-AUGUSTO-SAMUELE, FRIDERICO-LUDOVICO, & GUSTAVO-ADOLFO, respectivè Fratribus & agnatis, Comitibus de Nassau.

Anno 1688. JOANNES-LUDOVICUS, idem qui supra, pro se, tum & WALRABO, LUDOVICO-CRATONE, JOANNE-ERNESTO, CAROLO-LUDOVICO & GEORGIO AUGUSTO, Fratribus & agnatis.

Anno 1720. FRIDERICUS-LUDOVICUS Princeps de Nassau, tanquam Senior, pro se, & agnatis suis GEORGIO-AUGUSTO, CAROLO, & WILHELMO-HENRICO, tum & pro CAROLO-LUDOVICO, & CAROLO-AUGUSTO, omnibus respectivè Principibus, & Comitibus de NASSAU.

Ex his postremus, nunc Illustrissimæ Gentis suæ Senior, ut Feudum natura sua promiscuum, videlicet medietatem Castri Eschershausen &c. a Nobb. de Schwalbach originarie proveniens, sibi acquirere liceret, illud per modum Feudi novi masculini suscepit Anno 1724. hac solummodo conditione adjectâ; quod si ipsum absque liberis masculis decedere contingeret, tunc ejus duo agnati CAROLUS, & WILHELMUS-HENRICUS Principes de NASSAU, horumque hæredes masculi, in eodem succederent. Litteras investituræ hic subnectimus.

„ Von Gottes Gnaden. Wir Franz, Ludwig Erzbischoff zu Trier &c. Bischoff zu Worms befehlen — daß Wir dem Wohlgebornen unsern besondern lieben Freundt, und getreuen Carl, August Grafen zu Nassau, Saarbrück &c. und dessen Ehliche Mannleibs, Lehens Erben, und furtier auff absterben und Erlöschung dessen Mannes, stamm, denen Hochgebornen Herren Carl, und Wilhelm, Heinrich, Kurfürsten zu Nassau, Grafen zu Saarbrücken &c. Seinen Vetteren, und dem Ehlichen Manns, leibs Lehens Erben, diese nachgeschriebnen Lehens Gutten, welche von uns, und unserm Stift Wormbs Sabina, Lamberta Frey, Frau von Friesenke / als es ne gebohrne von Esch / zu Lehen gehabt, obgedachter Graff Carl, August aber, von ihr, nit unsern Willen und Wissen, auch Consens unsers Rhomb-Capituls erkaufft hat, zu einem rechten neuen Mannlehen geliehen haben &c. in Krafft dieses Briefs mit Namen: die Burg zu Eschershausen halb, mit ihrer zugehorte, und den Kirchlas daseibs; tem Vier und funffzig Morgen Acker; item Sieben Morgen Walde am Spielmansberg &c. — Geben zu Wormbs den 2. Octobr. im Jahr ein tausent Sieben, hundert, Vier und zwanzig.

VI.

Baden.

Hermanni Marchionis Badensis litteras hic producimus, per quas An. 1233. suae proprietatis praedia duo, Ecclesiae Wormatiensi donat, eaque brevi manu ab eadem in Feudum recipit; illud autem quo pacto dissolutum aliquando fuerit, nos latet.

„ In nomine CHRISTI JESU; amen. HERMANNUS Dei gratia Mar-
„ gravius de BADEN, & IRMENGARDIS Marchionissa, tenore praesentium
„ ad notitiam deducimus — quod nos, communicata manu, & libera ac-
„ cedente nostrorum consensu Liberorum, omne nostrum allodium, quod in
„ villis Oppaw, & Vluersheim, in campis, sylvis, pratis &c. habere di-
„ noscimus, Ecclesiae beati Petri in Wormatia integre donamus, & contra-
„ dimus absolute. Verum-tamen Ego Margravius deinceps habebō, & ha-
„ bere me recognoscā dictum allodium in Feodo ab Ecclesia Wormatiensi,
„ & a Domino HEINRICO, venerabili nunc ibidem Episcopo, & successori-
„ bus ejusdem. Quod etiam allodium nostrorum debiti haeredes Feodorum,
„ suo tempore, a Domino Episcopo tunc existente in Feodo recipient, &
„ ab ipso, & Ecclesia Wormatiensi se tenere recognoscent.

„ Ut autem haec nostra Traditio, & Feodi recognitio, in suo sistens
„ robore, debitum fortiatur effectum, praesens scriptum nostris duximus si-
„ gillis consignandum, adhibitis Testium, qui aderant, nominibus, ut fa-
„ ctum ipsius vivacius in posteros propagetur.

„ Nibelungus, major Praepositus; Landolfus Decanus; Nicol. Con-
„ stantinus, Custos Nuhulensis &c. Praepositus de Willeburg nomine Bur-
„ chard, & Magister Wolzo, Ecclesiae Worm. Canonici; & Notarius Lu-
„ dovicus. Milites quoque: Reinbold Pincerna de Loutenbure, Rychezo
„ Sygelo, & David. Cives quoque Wormatienses: Ebelinus, & Ebelinus
„ Zeyfolfi, Cunzo Dyrolfi Filii. Winezzo Magister Civium, Sigelo Mo-
„ netarius. Et alii quam plures.

„ Actum Anno MCCXXXIII.

VII.

Bipontini Comites.

Alienaverat Anno 1298. Eberhardus Comes Bipontinus in favorem Asce-
terii Nonnen-munster, villam Lydrichstein, quam una cum attinentiis & ju-
risdictione tenebat in Feudum ab Ecclesia Wormatiensi, hinc eidem assignat in
restaurum, seu recompensam, villam suae proprietatis Gillenheim &c. prout
ex litteris ejus desuper confectis patet fufius.

HIST. WORM. TOM. I.

Hh

„Nos

„ Nos EBERHARDUS Comes GEMINI-PONTIS, nec non AGNES
 „ nostra Collateralis, communicata manu unâ cum Fratre nostro WALRA-
 „ MO, suisque Filiis HEINRICO, & SYMONE, recognoscimus — Nos
 „ villam nostram Gillenheim, cum jurisdictione, Reverendo Patri Domino
 „ nostro Emichoni Episcopo Worm. & ejus Ecclesiæ, proprie assignasse in
 „ recompensam villæ Lydrichsheim & ejus jurisdictionis, monasterio &
 „ Conventui de Nonnenmunster a nobis venditæ cum omni jure & consue-
 „ tudine, sicut ipsa villa Lydrichsheim ad nos pervenerat ab antiquo, faten-
 „ tes Nos prædictam villam Gillenheim a dicto Domino nostro Episcopo, &
 „ ab ejus Ecclesia Worm. Homagio & nomine Feodi recepisse; ponentes et-
 „ iam villam nostram Kutenheim in subpignus, tali modo; videlicet: quod
 „ si a Nativitate Domini proxima infra annum, aliquis consanguineorum
 „ nostrorum, prædictum Dominum Episcopum vel ejus Ecclesiam Worm.
 „ super his impetierit, dicta villa Kutenheim, pariter cum villa Gillenheim
 „ in Feodo redibit —

VIII.

Leiningen.

Ut plurima, sic varia, Comitibus de LEININGEN ab Ecclesia Wor-
 matiensi obtigere Feuda, quorum vestigia sæculo XIII. in EMICHONE, &
 FRIDERICO, jamprehendimus; remque ipsam loquitur Eberwini Epi-
 scopi Worm. charta sequens, Anno 1308. in formam mutui contractus con-
 secta.

„ Nos EBERWINUS Dei gratia Wormatiensis Episcopus, litteris præ-
 „ sentibus recognoscimus, nos nobili viro, FRIDERICO de LININGEN,
 „ Comiti Seniori, Feuda, quæ ab Ecclesia nostra de jure obtinet, liberali-
 „ ter concessisse, & quod idem Comes Nobis & Ecclesiæ nostræ præstabit
 „ auxilium & juvamen, quandocumque fuerit per nos requisitus secundum
 „ exigentiam debitam sui juramenti, specialiter tamen quod ipse nobis, &
 „ Ecclesiæ nostræ contra Cives Wormatienses, & Clericos Ecclesiarum no-
 „ stræ Civitatis, si qui (quod absit) nobis & Ecclesiæ nostræ se opponere
 „ præsumerent, & jura, libertates, & privilegia nostra impetere, minuere,
 „ & turbare conarentur communiter vel divisim, consilium, opem, & ju-
 „ vamen, etiam manu militari, promisit, sub vinculo dicti juramenti, & si-
 „ cut in litteris suis expressum est &c.

Certe, inter Feuda illa præcipuum fuisse videtur Arx novæ Leiningen,
 ad distinctionem veteris, ita dicta; quam uterque Fridericus Senior, & Ju-
 nior, qui de eadem simultaneè investiti erant, aliquando oppignorarunt, ut
 testantur litteræ sequentes.

„ Wir FRIDERICH der alte, und FRIDERICH der junge, gebruder,
 „ Graven zu LYNNINGEN, verihen uns offenbar — daz umb solche gna-
 „ de als der Erward. in Got Vatter und Herre Her ECHART Bischoff zu Wormf-
 „ se, unser gnediger Her, uns getan hat, daz er vor sich und sine nachkomen
 „ Bischoffen zu Wormse sin gehencknis und guden willen darzu getan und
 „ gegeben hat daz mir verpfant und versetzt han ein Fiertail unser vesten zu
 „ der nuwen-Lyningen, die von cyn Bischove und dem Stieft zu Wormse ganz
 „ und gar mit aller zugehorunge zu Lehen ruwet, als itz ouch von Ime empfangen
 „ ist, dasselbe Fiertail der nuwen-Lyningen wir unserm lieben Vetter Grave EMY-
 „ CHEN von LYNNINGEN vor fier dusent gulden versetzt und verpfant han, und
 „ darume so han wir dem obgenanten unserm gnedigen Hern, Hern Echart &c.
 „ widerlegt gein dem Fiertail der nuwen-Lyningen ein Fiertail unser vesten der
 alt-

„alt-Lyningen mit allem dem daz darzu gehort, die unser Eygen ist —
 „und sal itz genießen und bruchen als lang als das obgenant Fiertail der
 „nuwen Lyningen versätzt und versant &c. hy by sint gewest die Erbern
 „Lute Her Arnolt Dechant, und Her Jacob Monsheym Canonick zu dem
 „Dume zu Worms, —

„Dat. Anno MCCCCLXXII. an S. Peters Abent den mannenet Cathedra
 „Petri.

Fuit autem Feudi hujus ultimus Possessor Hesso Comes, qui & Land-
 gravius de Leiningen audiit; eo enim absque liberis defuncto, illud sibi
 Wormatiensis Episcopus adversus Comites de Leiningen Hartenburg, & Ru-
 xingen, nec non defuncti sororem, quæ N. de Westenburg nupserat, plene
 vindicavit Anno MCCCCLXVIII. quanquam medietas ejusdem Friderico
 Palatino in novum Feudum cessit.

vid. supra
 Art. Palat.
 Elect.

IX.

Leyen.

Feudum, quod pridem per simultaneam investituram possidebant Mos-
 bachii, Rotii, Schwalbachii, & Hatftenii; hoc Henricus Mosbach de Lin-
 doufens pro parte sua transtulit Anno 1677. in CAROLUM-CASPAREM de
 LEYEN, ejusque Fratres & agnatos, consensum suum ad hoc præbente Do-
 mino directo, videlicet DAMIANO HARTARDO Episcopo Wormatiensi.

vid. Mos-
 bach & Rode
 in Elench. II.

Ejusdem Feudi renovationem obtinent CAROLUS-CASPAR de Leyen,
 ejusque agnatus HENRICUS-FERDINANDUS An. 1708.

X.

Louffen.

CONRADUS Comes de LOUFO, alias LAUFFEN post obitum parentis
 fui BOPPONIS, solemnem omnium Feudorum suorum investituram reperitur
 suscepisse Anno MCXXVII. in quorum recognitionem obtulit, more majo-
 rum, super altare S. Petri WORMATIÆ VIII. ex Ministerialibus suis unâ cum
 eorum uxoribus, Familia, ac substantia.

Idem præstiterunt Conradi hujus Successores BOPPO, circa annum 1140.
 HENRICUS, Anno 1174 ac denique CONRADUS, & BOPPO, Comites de
 Louffen Anno 1184. quorum genus haud diu post extinctum videtur.

XI.

Scharffenstein.

Deficiente Ernbergiorum prole mascula, Feudum quod nobilis hæc Gens
 haftenus tenuerat, recidit quidem, ut apertum, in potestatem Ecclesiæ Worm. vid. Ernberg,
 at ex gratia mox collatum fuit Comitibus CRATZ de SCHARFFENSTEIN,
 quibus tandem aliquando pariter deficientibus, idem Feudum mensæ Episco-
 pi incorporatum fuit.

XII.

Schönborn.

Bona in Dornmassenheirn, quæ prius Schöneburgiorum fuerant; his ex-
 stinctis, translata fuere An. 1667. in Illustr. Gentem SCHÖNBORNIAM per
 HIST. WORM. TOM. I. Hh 2 mo-
 vid. Schöne-
 burg.

modum Feudi novi masculini possidenda, gratiam hanc ipsi exhibente, de consensu majoris sui Capituli Worm. JOANNE-PHILIPPO Episcopo.

XIII.

Spanheim.

Comitum SPANHEIMENSIVM stirpe penitus sublatâ, omnes eorum possessiones, quas Feudi Lege eatenus tenuerant ab Ecclesia Wormatiensi, declaratæ sunt apertæ. At easdem mox Anno 1419. sibi suisque successoribus masculis conferri obtinuit LUDOVICUS Elector PALATINUS, ut supra jam vidimus.

XIV.

Veldenz.

FRIDERICUS Comes de VELDENZ, qui illustri suæ prosapiæ demum ultimus exstitit, Feuda, quæ, more majorum, ab Ecclesia Wormatiensi possidebat, adhuc anno 1432. reperitur recognovisse, his verbis ac nominibus, videlicet: *Lansperg das Slojs, Moschell die Statt darunder gelegen, mit iren begriffen &c. Unkenbach das Dorff mit sinen zugehorden. Item das Gericht und Guet vvas vvir zu Alsenz haben. Item Wynden das Dorff und Montfort das Slojs mit iren begriffen und zugehorden, vwie unser Furfern Graven zu Veldenz die an den zuweyn enden gehabt hant.* Verum; hæc omnia fortem eandem habuere cum bonis Spanheimensibus, ac in potestatem Comitum Palatinorum, Lineæ Bipontinæ, devenerunt sub annum MCCCCXL.

vid. supra
Art. III.

XV.

Wyde.

Vacans ex obitu JOANNIS dynastæ de RUNCKEL Feudum Griffenstein, obtinuit, quâ proximior agnatus, JOANNES Comes de WYDE An. 1503. ut constat ex ejus litteris reversalibus.

„Wir Johann Grave zu Widdes / zu Hemberg und zu Runckel, bekennen —
„dass wir von dem Hochw. in Gott Vatter und Heren, Herren Johans Bischoff zu
„Worms &c. als der an den die Herrschafft Runckel durch abgang des Edlen Johan
„Herr zu Runckel / zu Lehen gefallen ist, diese nachgeschriebene Lehen zu Mannlehen erbs-
„phangen han — mit namen Gryffenstein, mit sein zugehorungen &c. als der vorge-
„nant Johann Herr zu Runckel die ingehabt und getragen hat —

„Dat Anno Dom. Millefimo Quingentesimo Tertia.

Feudi illius renovationem Anno 1564. obtinuisset reperitur JOANNES Comes de WYDE, quondam JOANNIS Comitis Filius.

XVI.

Merenberg.

In amabili compositione quam HARTRADUS de MERENBERG Anno 1226. cum HENRICO Worm. Episcopo iniisse reperitur; expressis verbis enunciatur est, inter alia; „quod ad uberiores Wormatiensis Ecclesiæ, „quam offenderat, gratiam captandam; partem illam *Castri in Merenberg,* „quam a Rudolfo de Bilstein olim comparaverat, beato Petro tradidit, ra- „tione cujus *Vasallum* se fecit Wormatiensis Ecclesiæ *absolutum*, quod vul- „gò dicitur *Ledichman.*

Pro-

Promiserat insuper idem Hartrodus WORMATIENSIS Ecclesiæ se se jura, ac possessiones ubique defensurum, id si negligeret, *Feuda tam nova, quam & antiqua, quæ ab Ecclesia Worm. habet*, ad illam redirent.

Hinc Gentem Merenbergicam Vassallitico nexu erga eandem Worm. Ecclesiam, dudum jam illigatam fuisse constat; quin & hoc modo illigatam deinceps perstitisse, probat ortus ex ea HARTRADUS alter, qui Anno 1288. publice recognovit, accepisse se se in Feudum a SIMONE Worm. Episcopo integrum Castrum Merenberg, cum attinentiis suis universis, quæ inter recensiebantur Neukirchen, Hublingen &c. Fuerat autem huic Hartrado, nobilis suæ prosapiæ ultimo, Filia unica GERTRUDIS nomine, quæ postquam JOANNI Comiti de NASSAW, Linæ Weilburgicæ, ADOLFI quondam Rom. Regis nepoti, nupta fuisset; EMERICUS Worm. Episcopus in gratiam tam illustis conjugii, Feuda Merenbergica, quæ Ecclesiæ suæ proxime vacatura fuerant, contulit jam dicto Joanni Comiti, ejusque posteris masculis possidenda. vid. Nassav. Weilburg. supra Art. V.

XVII.

Runkel.

FRIDERICO dynastæ de RUNCHEL contulit Anno 1406. MATHÆUS Worm. Episcopus in Feudum arcem Griffenstein cum attinentiis universis, vid. supra Nassav. Dietz, art. IV. nec non simul Castrensis militibus. Idque ad instantiam JOANNIS de SEYN qui illud in ejus gratiam hoc anno refutaverat; successit in eodem hoc Feudo THEODORICUS de RUNCHEL Anno 1420. cujus reversales litteræ tales sunt:

„ Ich Dyetrich Herre zu Runkel bekennen — daz ich von dem „Erwird. in Gott Vatter und Herren Hern Johann Bischoff zu Worms, zu „eym rechten Mannlehen emphanen habe — Griffenstein mit siner zu- „gehorungen, mit Slossen, Landen, Luten &c. — des zu urkunde so „han ich gebeden den Edlen Johann Graven zu Katzenelbogen, myn lieben „Swager, daz er sin eygen Ingefigel, brestent halb des mynen, an disen „brieff wolt tun hencken —

„ Dat. Anno MCCCCXX. off mitwoch vor unsers Herren Lychams „Tag.

Theodicum illum excepit Anno 1445. THEODORICUS de Runkel alter, qui duos ex se reliquit Filios, videlicet: THEODORICUM, & JOANNEM; prior ex his Feudi sui investituram renovasse reperitur Anno 1483. alter vero post Fratris obitum Anno 1486. sed postremo hoc absque liberis defuncto, tota ejus successio devoluta est ad Comites de Wyde. vid. supra Wyde Art. XV.

XVIII.

Wartemberg.

In Feudi, ab Ill. hac Gente, olim oblato, noticiam nos inducit Henrici VI. Imperatoris Diploma sequens.

„ HEINRICUS sextus, Dei gratia, Romanorum Imperator & semper „augustus &c.

Hh 3

No-

„ Notum fieri volumus — quod Fidelis noster HEINRICUS de „ WARTENBERG, in praesentia nostra constitutus, per manum nostram de- „ dit Allodium montis in Osthoven beato Petro, & Episcopatu Worma- „ tiensi; HEINRICO Episcopo recipiente illud allodium, nomine Ecclesiae „ Wormatiensis; & Nos factum illud ratum habemus; & praesenti pagina „ confirmamus. In munitione autem praedicti montis, idem Henricus fe- „ ret auxilium, & sui Successores, bona fide, Episcopo Wormatiensi, & suis „ Successoribus, & illa munitione patebit Episcopo Wormatiensi, & suis Suc- „ cessoribus, cum opus fuerit.

„ Actum apud TARENTUM. Anno Domini MCXCV. Indiæ. XIII. Idus Martii.

XIX.

Winsperg.

Dynastarum in Winsperg multiplicia olim fuere Feuda, ut vel ex se- quentibus Conradi de Winsperg litteris reverfalibus constat.

„ Wir CONRAD Herre zu WINSBERG erkennen — daz wir von „ dem Erward. in Got Vatter und Herren, Hern FRIEDERICH Bischoff zu „ Worms &c. diese nachgeschriben Gut und Sloss zu Lehen emphanen han „ — mit namen: Gutenberg das Sloss &c. item die Vogty zu Hufelnhart. „ Item zwey teil zu Kelbershuln an der Vogty. Item Mulnbach das wyler „ under Gutenberg und die zwo Capellen doselbs; item Zwarzag mit der „ Vogdy, und Dorffere, die darzu gehorent. Item Necker Gartach; Item „ Lunburg und Gartach darunder &c. Item Wynneden Burg, und Statt „ mit aller finer zugehorde —

„ Dat. in Octava assumpt. B. Virg. Anno Dom. MCCCCXXVII.

Verum haec omnia, seu extincta, seu adhuc superstita Nobili illa Gen- te, in varias manus transierunt, notanter Arx Swartzag, quam una cum cognomine villa, tum & Hag, Nunkirchen, & Swanden, aliisque ejus pertinentiis LUDOVICUS Palatinus, titulo emptio, sibi, suisque posteris acquisivit.

vid. supra
Art. II.

XX.

Ordo Teutonicus.

Vetus Feudum, seu Beneficium, quale Comes Boppo (de Louffen) ad vil- lam Aasmarsheim; & in Ecclesia, & in omnibus utilitatibus tenuit, confir- mavit olim Ecclesiae Wormatiensi Conradus Rex per Diploma suum datum Anno MXXVI. Transiit autem idem Feudum successu temporis ad Ordinem Teutonicum, hac lege, ut desumptus ex eo Eques aliquis, ratione ejusdem Feudi perpetuus supradictae Ecclesiae Vassallus existeret, quemadmo- dum ex frequentibus Ordinis Supremi Magistris litteris patet evidentiis.

„ Wir CONRAD von EGLOFFSTEIN, Meister Dutsches Ordens &c. „ tun kunt — von alsolichen zehenden wegen zu Hasmersheim, gelegen „ by Hornecke, der do zu Lehen ruret von eym Stifft zu Wormesse, daz „ wir dem Erward. in Gott Vatter und Hern Hern MATHEUS Bischoff zu „ Wormes, HEINRICHEN von HETTIRSDORFF geben hon zu einem man, die

„die selben Lehen zu tragen, von uns, und unser orden wegen — also
 „wan der vorgevant Heinrich von todts wegen abgegangen ist, oder anders
 „die Lehen uff lisse, so solln wir von unser, und unsir ordins wegen dem
 „egenanten Stifft einen andern also wolgebornen man, der schilt und hel-
 „meis genofs sy an sin stat geben —

„Dat. HEIDELBERG Anno MCCCCV. off sant Simons und Jude
 abent.

Continuatum itaque fuit in hunc modum; Feudorumque, bonis ali-
 quot interea auctorum, renovatio toties quoties rite petita, ac impetrata
 fuit usque in annum 1606. quo solemniter utrimque conventum fuit, ut
 Feuda illa penes Ordinis Commendatorem in Horneck perpetuo deinceps re-
 siderent, sic ut quoties ejus in Commenda successores, aut supremus Ord.
 Magister, aut denique Episcopus Worm. obiret, seu alias deficeret, toties
 Feudum innovaretur.

Verum, FRANCISCO-LUDOVICO, in quo utraque illa dignitas coa-
 dunata fulgebat aliter de his disponere placuit Anno 1712. ut ex ejus litteris
 desuper editis constat fufius.

„Wir Franz Ludwig / von Gots gnaden Administrator des Hochmeisterthums in
 „Preussen, Meister Teutschen Ordens ꝛ. Bischoff zu Worms ꝛ. ꝛ. bekennen —
 „Nachdem zwischen denen Ritterlichen Teutschen Orden und unsern Stifft Wormbs
 „Vorfahren Bischoffs Wilhelm seeliger gedachtnus, der von uns, und unsern Stifft er-
 „lanter nachgeschriben Manlehen halben abgeredt, und bewilliget, und beyderseits ver-
 „glichen worden: das hinfuro in und allenwegen gerurte Lehen durch des Ordens Rittersn
 „und Commenthurn zu Horneck emphanen und getragen werden ꝛ. hierauff dann wir,
 „umb Entgehung der daraus entslandenen unordenungen, solchen beschriebenen verglich
 „dahin mitgirt, das nuhr in zweyen todtsfallen, nemlichen: des DOMINI DIRECTI,
 „eines zeitlichen Bischoff zu Wormbs, und VASALLI, nemlich eines zeitlichen Hochund
 „Teusch Meisters das Lehen innerhalb Jahr und Tag zu muthen, und der zeitliche Com-
 „menthur zu Horneck, oder fals daselbst ein Haus, Commenthur seyn solte diese Lehen zu
 „entphangen gehalten ꝛ. Geben zu Wormbs den zwanzigsten Aprilis. Ein Tausent
 „Siebenhundert und zwolff Jar.

XXI.

Wormatia.

Juramentum Principi-Episcopo suo, Magistratus WORMATIENSIS duplici
 ex capite exhibere tenebatur; nimirum: quà Domino supremo Territoria-
 li, & quà Domino directo Feudi *Spinnverth* &c. quod ab aliquot retrò sæ-
 culis jam recognoverunt, ut eorum testantur litteræ reversales.

ELEN-

ELENCHUS

CLIENTUM

SEU

VASSALLORUM

SECUNDI ORDINIS.

AFFENSTEIN.

WOLFFGANGO ab AFFENSTEIN Equiti, confert Anno 1527 Henricus Coadjutor Worm. Feudum ex obitu CHRISTOPHORI de LINDENFELS, sibi, suæque Ecclesiæ apertum.

„Wir HAINRICH von Gots gnaden Coadjutor zu Worms — bekennen — daz wir unserm Rath und lieben getrewen WOLFFEN von AFFENSTEIN Ritter, umb seiner trewen und nutzlichen dienst willen &c. das Lehen so CHRISTOPH von LINDENFELS von uns, und dem selben Stifft Wormbs, zu rechtem Manlehen gehabt, und durch seinen todlichen abgang uns, und unserm Stifft heimgefallen, zu rechtem Manlehen auff besondern gnaden Ihm und sein Man - lehens Erben gnadlich ange- setzt und gelauhen haben — mit namen X. mansmat wiesen gelegen im Lampperther velde — Item XII. mansmat wiesen gelegen im Bürfatter velde &c. Anno MDXXVII.

Accessit deinde & Feudum aliud, vacans per obitum EMERICI de RANDECK, de quo pariter investitus reperitur ad annum 1561. WILHELMUS-CHRISTOPHORUS ab AFFENSTEIN, supradicti WOLFFGANGI filius. Ut ex litteris.

„Wir Dietrich Bischoff zu Wormbs zc. bekennen — das wir den Besten, unsern lieben Bettern Wilhelmen, Christoffen von Affenstein / diese nachgeschrie- ben Lehen, so durch weylandt Emerichen von Randeck seligen Erlebiget — zu rechten leibs Manlehen gelihen haben — mit nahmen: ein halb theil des gehenden zu Kirchhaim, und Biffersheim, Wein, und Korn. Item ein Hoff zu Kirchheim under Leiningen gelegen zc. — Geben zu Landenburg 27. Febr. Anno MDLXI.

Utrumque Feudum Anno 1584. die 28. Julii post obitum WILHELMII CHRISTOPHORI, per litteras separatas recognovit Filius ejus PHILIPPUS-JACOBUS ab AFFENSTEIN, deque iis investitus est. Hic de consensu Theodoric Episcopi Worm. constituerat Florenos mille in dotatium uxori suæ JOANNÆ de ZILNHART, super bonis illis Feudalibus.

Suc-

successit postmodum parenti Filius FRIDERICUS-CASIMIRUS ab AFFENSTEIN in utroque Feudo, quod de assensu Wormatiensis Episcopi pariter jam oneraverat in bis mille florenos erga conjugem suam MARIAM-ELISABETHAM de BOBENHAUSEN.

Demum deficiente sub annum 1659. Affensteiniorem stirpe mascula, possessionem omnium feudorum apprehendit Episcopus Hugo-Eberhardus, concessio nihilo-minus ex speciali gratia, eorum usufructu Joanni FRIDERICO de KNOBLOCH, ejusque conjugi, idque ad dies vitæ dumtaxat.

BECHTOLSHEIM.

Feudum Castrense in Neo-Leiningen vacans ex obitu HENRICI RUDWIN de TURCKHEIM, obtinuit JODOCUS de BECHTOLSHEIM Anno 1494. videlicet Curtim cum attinentiis sitam juxta fontem ibidem. vid. Prombheim.

Transiit postmodum ex nova gratia feudum hoc ad Wernherum Koch J. U. Doctorem, sed cum jam Anno 1576. in hujus Filio absque prole mascula defuncto defecisset, contulit illud Theodoricus Worm. Episcopus Georgio Seiblin, Cancellario suo bene merito, idque de consensu maj. Capituli.

BERGEN ab ESCHERSHAUSEN.

Echardus Worm. Episcopus CONRADO ab ESCHERSHAUSEN contulisse reperitur Anno 1391. die 17. Junii in feudum: arcem Eschershausen cum jure Patronatus ibidem, nec non decimis in Evveshufen, Wilmunster &c.

Investitiv & de eodem feudo JOANNEM de BERGEN in ESCHERSHAUSEN, hujusque ex fratre Nepotem CRATONEM THEODORICUM a BERGEN, Theodoricus Worm. Episcopus per Litteras dat. Anno 1563. die 18. Januarii, ut hic infra:

„Wir DIETHERICH von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. bekennen —
„ daß wir unserm lieben Getrewen JOHAN von BERGEN zu Eschershausen von sein selbst,
„ und Weylandt seines bruders seligen verlassenen Sohn, KRAFFT-DIETRICH von
„ BERGEN — diese nachgeschriebene Lehenlust, zu rechten Man Lehen geluben haben, wie sein
„ ne Vorditteren, die von unsern Vorfahren zu Man Lehen Emphanen — mit nahmen
„ die Burg zu Eschershausen, mit ihrer zugehorden, mit dem Kirchsaß, und dem Zehenden
„ henden zu Erveshufen, Wilmunster &c. —

„ Geben den achtzehenden Januarii MDLXIII.

Hæc Feuda, deficiente in totum nobili illa Bergiorum gente, translata fuerunt in Schwalbach. vid. Schwalbach.

BERTRAM.

Joannes-Philippus Archipræsul Moguntinus, idemque Wormatiensis Episcopus, desumptam ex bonis feudalibus Affensteinianis huic suæ Ecclesiæ olim apertis, curtem unam in Burstatt, contulit Cancellario suo CONSTANTINO de BERTRAM Anno 1672. die 16. Aprilis; sic, ut etiam successio promiscua in eodem hoc feudo deinceps locum haberet.

HIST. WORM. TOM. I

I i

Obeunte

Obeunte itaque Constantino patre ad annum 1693. feudi novi investituram obtinuit filius ejus GUNDOBALDUS-JOSEPHUS de BERTRAM Canon. ad S. Andream Worm. quo nuper etiam defuncto, stitère sese hæredes utriusque sexus non pauci, simultané de vacante feudo investiendi, juxta litteras primarias.

BETTENDORFF.

vid. Marschalck de Waldeck,

Feudum sibi, suæque Worm. Ecclesiæ apertum ex obitu PHILIPPI-MELCHIORIS MARSCHALCK de WALDEGG, contulit Theodoricus Episcopus germano Fratri suo PHILIPPO de BETTENDORFF per Litteras datas Anno 1555. die Martis post dominicam *Cantate*; ubi inter alia sic: „bis nachgeschriebnen Lehen, welches dann durch absterben weylant des vesten, unferst lieben getrennen PHILIPS-MELCHIOR MARSCHALCK von WALDEGGEN, als des lebendigen verstorbenen dieses stammes, und nahmens, uns, und unserm stift erlediget und heimgefallen — mit nahmen: die Wiesen in Lampertther Markung, genant das rothe feld, halb; item III. Morgen in Dirmsteiner Markung &c. Consentiente in id ipsum majori Capitulo Wormatiensi.

Cæterum; reperio in illis bonis aliquando, videlicet: Anno 1570. successisse FRIDERICUM & JOANNEM de BETTENDORFF, Fratres germanos.

II. Est & Feudum aliud, quod etiamnum in nobili hac prosapia viget; illud idem qui supra Theodoricus Præsul instituit, legibus ac conditionibus in charta solemnī Anno 1579. defuper confecta, exprellis, quam hic accipe:

„Kundt und offenbar seye hiemit, als der Hochw. Fürst und Herr, Herr DIETRICH Erzbischof und besteltigter Bischof zu Wormbs von weilandt seiner Fürstl. Gnaden freundlichen lieben Vatter, dem Erlen und Ehrenvesten HANNSEN von BETTENDORFF, Churfürstl. Pfalz. gewesenen Haus hofmeister seligen, das Haus, Hoff, und Gueter zu Nußloch geerbt — undt demnach seiner Fürstl. Gnaden bruder weilandt der Edel und Ehrenvest PHILIPS von BETTENDORFF seliger keinen sohn, dann allein vier töchter, deren auch jeko nicht mehr dann eine im leben verlassen — so haben demnach sein Fürstl. Gnaden ihren Nachkommen Bischoffen und stift Wormbs, gemelte Haus, Hoff &c. zu Nußloch &c. zu Erb-Lehen gemacht, uffgetragen, undt mit den Würdigen, Erlen, seiner Fürstl. Gnaden Thumbstift zu Wormbs, Dechan, und Capitul, wegen ihrer nachkommen am stift, und ihrer selbst, volgendt Pact und geding in Ewigkeit zu halten abgetredt getroffen und geschlossen. Nemlich das in der Ordnung, wie under bestimbt, die von Bettendorff, alldieweil dessen stammes, und nahmen vorhanden; und wo deren keiner mehr wehret, als dann und nicht ehe, die weiblich geschlechts personen, von seiner Fürstl. gnaden nachkommen und stift Wormbs, solche Haus, Hoff &c. zu Erb-Lehen wie gebräuchlich recognosciren, Emphanen und vermannen sollen, dermaßen als Weiland gedachts seiner Fürstl. Gnaden freundlichen sieben Vatters bruder seliger WOLFF von BETTENDORFF, under anderen zwen söhne gehabt, der ein genant FRIEDERICH, der ander HANS von BETTENDORFF, welcher Hans gleichfals verstorben aber drey söhne, als HANS-WOLFFEN, HANS-CHRISTOPH, und HANS-WILHELMEN, verlassen, sonst keiner von Bettendorff, dann ernants Friederichs sohn, anjeko in rerum natura ist; damit nuhn berurt Haus, Hoff &c. bey einem seye, hat hochgedachter Herr Bischof — verfuget, also das Hans-Wolff von Bettendorff, nach deren absterben in mehr angeregt Haus, Hoff &c. zu Nußloch eintreten — und als Erb-Lehen vom stift Wormbs Emphanen — im fall dann sich nach dem Willen Gottes beuge das Hans-Wolffen Linie mit manlichen geschlecht außsterben wurde, als dann soll angezogen Haus, Hoff &c. zu Nußloch, auff Friederich von Bettendorff, und seine Linien manliches geschlechts fallen, und selbige dagegen Hans-Wolffen Eigenthums Erben, dasjenige und so viel was er Friederich gelieffert, nemlich 4000. gulden, wie das Testament mit sich bringet, erhalten — sollte sich aber auch schicken, das keiner manliches geschlechts von Hans-Wolffen, oder Friederichs Linien vorhanden, so sollen darnach Haus, Hoff, &c. wachsen uff Hans-Wolffen beide obgemelte gebruder ihr manliche kinder und kunds kinder, und uff

„alle

„alle sühle mit der investitur gehalten werden wie eben beredt, und gesetzt. Jeglich der
 „gang stamm, und nahm Bettendorff ab und auß stirben wurde, ist — die ding da-
 „hin gestellt. das hochgedachts Herrn Bischoffen brüderes, wepland obernants Philipsen
 „von Bettendorffs Döchter, deren Eine noch in leben, als FOLICITA von STOCKHEIM
 „und der andern zweien, als VERONICA FAUSTIN von STROMBURG, und URSULA
 „GROSCHLÄGIN kinder und ihre Erben, und Erbens Erben dieses Erb-Lebens, ordine
 „successivo, die nächsten fur und fur vähig sein &c.

„Gescheen den 7. Aprilis nach Christi geburt Taufent funff hundert, und im netons
 „und siebenzigsten Jare.

Hinc, juxta præcedens pactum, reperio ad annum 1669. obeunte
 REINHARDO-FRIDERICO de BETTENDORFF, admissos fuisse in bonis illis
 feudilibus, Filios ejus JOANNEM-PHILIPPUM, GEORGIUM-BERNARDUM,
 & JOANNEM-LUDOVICUM. tum & relictos ex horum prædefuncto Fratre
 FRIDERICO, minorennnes Liberos: PHILIPPUM-FRIDERICUM, GEOR-
 GIUM-EBERHARDUM, FRIDERICUM-FERDINANDUM, & JOANNEM-
 GODEFRIDUM.

Ann. 1702. post obitum JOANNIS-LUDOVICI de BETTENDORFF,
 succedit ex fratre nepos CAROLUS-LUDOVICUS.

Ann. 1712. die 25. Aprilis; Feudi sæpediti investituram recipit PHILIP-
 PUS-LUDOVICUS de BETTENDORFF, tam pro se, quam & Agnato
 suo PHILIPPO-ADAMO.

BICKEN.

Contulit Anno 1555. Theodoricus Worm. Episcopus, CONRADO de vid. Widen
 BICKEN, ejusque ex Fratre PHILIPPO de BICKEN; nepote PHILIPPO, stein.
 eorumque hæredibus, curtem quandam in Eschershausen, decimam in Lon-
 nenburg, aliaque bona feudalia, sibi, suæque Wormatiensi Ecclesiæ vacan-
 tia ex obitu JOANNIS de WIEDERSTEIN.

Investiuntur postmodum Anno 1596. de eodem Feudo: Joannes-Geor-
 gius de Bicken, ejusque Agnati Jodocus-Philippus, & Joannes Hartmannus,
 ambo relictæ quondam Philippi de Bicken, Filii.

BLICK de LICHTENBERG.

Joannes Worm. Episcopus per Litteras suas dat. Heidelbergæ Anno
 1483. in Vig. Nativ. Christi contulit FRIDERICO BLICK ejusque Hæredibus
 masculis Feudum Castrense in Neo-Leiningen consistens in annuo re-
 ditu XX. mod. Frumenti, XX. unciarum Hallens. &c. nec non in duo-
 bus pratis juxta Leiningen.

Anno 1533. succedit in supradicto Feudo JOANNES BLICK, quo
 obeunte

Ann. 1549. Investituram pro relictis ejus minorennibus Libris PHILIPPO,
 & JOANNE-FRIDERICO BLICK, tutorio nomine accepit Adam de Hirschberg.
 HIST. WORM. TOM. I. I i 2 Ex

Ex iis autem, postquam & stirpis ultimis, Joannes-Fridericus, decessisset Anno 1573. absque Liberis, Feudum, ut apertum, donavit Cancellario suo, Georgio Seiblin, Theodoricus Wormatiæ Præsul.

BOCK de ERPFENSTEIN.

vid. Rodenstein.

Acceperat Anno 1406. a Mathæo Worm. Episcopo, CONRADUS BOCK bona haud exigua, eidem in Dirmstein, & Eppelsheim ex obitu quondam Hermanni de Scharpfenstein, vacantia, quæ dum in SIGIFRIDUM BOCK filium transmisisset, feudi Lege possidenda, hic obiens sub Annum 1475. cuncta denuò reliquit aperta.

BOCKLIN de UTERINA-VALLE.

vid. Stein in Steineck.

WILHELMUS BOCKLIN investitur Anno 1444. de Feudo, quod vitri-
cus ejus, JACOBUS de STEIN refutaverat, ut ex Litteris sequentibus:

„Ich WILHELM BOCKLIN von UTINGER-TALE, bekennen —

„Als JACOB vom STEIN zu STEINECK, myn stieffater, solich Lehen
„so er von dem Erward. in Got Vater und Hern, Hern FRIDERICHEN Bi-
„schof zu Worms &c. zu manne-Lehen enphangen gehapt und getragen,
„nemlich: einen teile an der Win-Zehenden zu Northeim, demselven
„mynem gnedigen Herren offgeben — da bekennen ich daz der vorgenant
„myn gnediger Herre mir die vorgeschriben Lehen zu eym rechten manne-
„Lehen geluhen hat —

Geben Anno MCCCCXLIII.

vid. Greck
de Kochen-
dorff.

Ann. 1469. post Wilhelmi parentis obitum succedit in eodem feudo filius
WILHELMUS BOCKLIN, a quo transit titulo emptitio ad Nobiles de Greck in
Kochendorff Anno 1481.

BONN de WACHENHEIM.

CONRADUS, JOANNES, & HENRICUS BONN Agnati, idem feudum
jam Anno 1427. possidebant, super quo eorum successores *Wilhelmus, Richar-*
duus, & Joannes Litteras suas Anno 1483. dedere in hæc verba:

„Ich WILHELM BONNE bekennen —

„daz ich von dem Hochward. in Gott Vatter und Herren, Hern Jo-
„HANS Bischoff zu Worms &c. diese nachgeschriben guter, darinn ich mit
„RICHART, und HANS BONNEN, min Vettern, in gemeynschafft sitze,
„zu rechtem mann-Lehen enphangen han — mit namen: eyllf pfunt und
„sechs schilling Heller Wormser werung, uff dem Zolle zu Wormbs. Item
„unser teil an der mulber awe, item der Salmen-grund &c.

„Dat. Anno Dom. MCCCCLXXXIII.

Transferunt autem, seu potius pervenerunt bona illa, ad relictos ex
Joanne Bonne supradicto, filios, CHRISTOPHORUM, & ORTHONEM, qui
& de iisdem investiti fuere Anno 1535. tum & de aliis bonis feudali-
bus, videlicet: „ir teil an dem jrruvasser, und morscherwerde &c. quæ
per

E P I S C O P . W O R M A T I E N S I S . 253

per Litteras separatas recognoscere tenebantur , juxta quod parentes eorum fecerant.

Christophoro improle defuncto , nec non & fratre ejus germano Orthone , successerunt Anno 1565. 17. Maji hujus Orthonis relictii Filii: PHILIPPUS, & JACOBUS BONN de WACHENHEIM.

Demum unicus ex Philippo procreatus filius GEORGIUS-ORTHO BONN, Anno 1580. 11. Jan. patri succedens , sub tutela Georgii ab Hatstein constitutus ; cum esset stirpis suæ ultimus , obiens improlis , sub Annum 1600. feuda sua Ecclesiæ Worm. reliquit aperta , ex quibus Civitati pars aliqua gratiose in feudum cessit ; curtis vero in Babstat transiit certis sub conditionibus ad Nobiles de Hauben.

vid. Hauben.

BOOSS de WALDECK.

EMICHONE BOOSS defuncto , successit Anno 1426. in Feuda ejus , PHILIPPUS frater , cujus Litteras reversales hic subjicimus.

„Ich PHILIPS BOSS von WALDECK bekenne — daz ich diese nach-
„geschriben Leben zu rechtem mannlehen von dem Erward. in Gott Vatter und
„Hern, Hern FRIDERICHEN Bischoff zu Worms &c. entphangen habe, die
„vor EMICH BOSS, myn bruder selig &c. gehabt hat — mit namen: dru
„phunt sibem schilling Heller off dem wege zoll zu Worms ; Item ander-
„halb pfunt pfeffers , die fallent zu Pfingsten ; — Item wer Husgenoff
„wirt, der gibt davon acht untz, und sibem Heller ; Item was Husen ho-
„rent in Kammerhoff, was lantlosung darinn gescheent , und fallent, daran
„der runde Heller ; Item zu Glesswyler XIII. garven Knoblauch &c.

„Geben uff sant Sylvestres tag, Anno Dom. MCCCCXXVI.

Feudi ejusdem investituram adhuc Anno 1483. accepisse reperitur *Hermannus Boss*.

BRAUBACH dict. ANGELOCH.

WILHELMUS de BRAUBACH acceperat Anno 1406. a Mathæo Worm. Episcopo curtem quandam in Swebzingen sitam , feudi Lege deinceps possidendam ; hanc cum Anno 1427. de consensu Domini directi , sibi acquisivisset Ludovicus Elect. Palatin. ab EBERHARDO de BRAUBACH Wilhelmi fratre ; præmium inde percipiendum ; videlicet summa 740. Flor. naturam Feudi induit , transitque ad Eberhardi posteros JACOBUM, & PHILIPPUM de BRAUBACH, qui postremus adhuc Anno 1483. de eodem simultaneè investitus est cum WILHELMO, relicto ex Jacobo Fratre, Nepote.

Tandem , postquam ex refutatione JOANNIS de BRAUBACH, Feudum hoc ad ALEXANDRUM ejus Filium Anno 1536. pervenisset ; hic, consentiente iterum Domino Feudi ; pecunias in usus suos convertens Anno 1572, Epplingen proprietatis suæ villam mox substituit , ut testantur Litteræ sequentes.

„Wir DIETRICH von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. be-
„kennen —

„Als der Vest unser lieber getreuer ALEXANDER von BRAUBACH genant ANGE-
113
LOCH,

„ LOCH, und seine Voralteren, von uns und unseren Vorfahren am stift dreissig sieben
 „ Gulden auff der Churphalz, von wegen des Hoffz zu Schwetzingen zu Lehen Emphan-
 „ gen, welche gedachtem Alexander mit sieben hundert vierzig gulden abgelöst worden.
 „ Dargegen, und an stat solcher erlegter Summa, Et Alexander unsi und unserm stift von
 „ neuem zu Lehen gemacht, und ussetragen hat, nemlich sein Eienthumlich Dorff
 „ Eppling bey Saargemunde gelegen, mit aller zugehorde — so wir ihm selbst zu rech-
 „ tem mann-Lehen geluben haben &c.

„ Dat. zu Ladenburg uff Marix Heimfuchung Anno Dom. MCCCCLXXII.

Obiit deinde Alexander, quem & proxime secutus est Filius ejus JO-
 ANNES-WOLFGANGUS, siquidem natus ex hoc WILHELMUS-MARCOLFUS
 de BRAUBACH jam anno 1576. de supradicto feudo investitus fuit, vices
 in hoc agente Tutore ejus Christophoro de Helmstat. Sed majorennis factus,
 transtulit illud Anno 1595. in Joannem de Kerpen.

CLEËN aliàs CLEË.

Mathæus Worm. Episcopus donat Anno 1405. JOANNI de CLEË in
 feudum bona aliquot in Dorn-Massenheim, simul cum jure patronatus ibi-
 dem, ut constat ex hujus Litteris, quæ sic habent:

„ Ich HENNE von CLEEN, Edelknecht, bekennte — daz ich diese
 „ nachgeschriben Lehen zumanlehen han, und emphanen von dem Erward.
 „ in Gott Vatter und Herren, Hern MATHEUS Bischof zu Wormes &c. zum
 „ ersten den Kirchsatz zu Dorn-Massenheim und das niderste teil desselben
 „ dorffes da die kirche uff stet. Item funf huben Landes und die zehenden
 „ halp &c. Item die Lehen die ich Liehen in dem selven Gericht —

Dat. Anno Dom. Millefimo Quadringentesimo quinto.

Successit in hoc Feudo paterno, Filius WENCESLAUS de CLEË Anno
 1416. illudque possedit usque in annum 1474. quo ætate jam gravis, ac viri-
 bus prope exhaustus, Curiae Feudali nuntium misit, petitque quam instan-
 tissime a Reinhardo tunc Worm. Episcopo, velit GODEFRIDUM & FRIDE-
 RICUM de CLEEN, Filios, de suprascriptis bonis feudalibus investire, quod
 & factum est.

Continuata itaque serie; Feudum quod Wenceslaus patens refutaverat;
alters, und krankit bald fins Libs, under sinem sigell, uffgesagt hat (qui tenor Littera-
 rum est) obtinuerunt ejus ambo Filii supradicti, ex quibus solus aliquando ad an-
 num 1483. superstes Godefridus, Filium post se reliquit OGERIUM de CLEË,
 Feudi successorem; verum hic Anno 1520. obiit improlis, Feudum suum Ec-
 clesiae Worm. reliquit apertum, cujus tamen ususfructus THEODORICO de
 CLEEN, supremo Ord. Teutonici Magistro, quæ defuncti Ogerii Agnato, ac no-
 bilis hujus prosapiæ ultimo, ex singulari gratia ad dies vitæ concessus est.

Præviderat quidem hunc ipsum stirpis suæ interitum Ogerius; proinde,
 haud hicita calliditate usus, bona, quæ ab Ecclesia Worm. hætenus tenuerat, de-
 dit Philippo Weits de Furbach in subfeudum. At contra hunc ille, inscio Domino
 directo, peractus, mox rescissus fuit, nec aliter, quam novâ desuper transactione
 inita, prædictus Philippus, Feudi memorati partem sibi retinuit, dum altera, seu
 reliqua pars Casparo Lerchel cessit in donum, feudilege, simultaneè cum Phi-
 lippo possidenda.

vid. Weits de
 Furbach, &
 Lerchel de
 Dirmstein.

II. Aliud

II. Aliud Feudum, & quidem superiori illo praestantius, tenebat ab Ecclesia Wormatiensi CRATO KRUG de CLEEN, videlicet: Decimas in Lichtenhart, Ramshart, Ysenbach, aliisque locis plurimis, tum & Cursum in Cubach &c. quae omnia, & aperta ipsi concesserat Mathaeus Worm. Episcopus per litteras sequentes:

„ Wir MATHEUS, von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. Erken-
 „ nen — daz wir gelihen han — CRAFFTEN KRUG von CLEEN, un-
 „ sern lieben getrewen, diese nachgeschribene Lehen, mit namen: den zehen-
 „ den zu Lichtenhart, zu Ramshart, Item den zehenden zu Ysenbach, Item
 „ zu Ascheshusen &c. Item ein Hoff zu grossen Cubach &c. und ander Lehen,
 „ so Wyland HUNDT DYDE, und SUWER, gebruder von Wilburg von un-
 „ sern Furfahren, und stift Worms zu Lehen getragen haben &c. —
 „ Auch han wir gegonnet, und gonnen dem vorgenanten Crafften: were es
 „ daz er abgieng von dodes wegen, ane Lehenber Libes Erben, daz CRISINA,
 „ sin eliche Husfrowe sol bliben sitzen in den selben gutren, und Lehen, ir Leb-
 „ tage, und solln darnach wider an uns, und unser nachkommen, und unsern
 „ stift verfallen sin; doch mit beheltnuß unser, unsers stiftes, und unser Mann
 „ Recht, daz wir in allen unsern Lehen schafften uz nemen —

„ Geben zu Heidelberg, uff Sant Franciscus-tag. Anno MCCCCVIII.

Horum autem Feudorum, seu Crato ipse, seu Filius ejus Crato, investitu-
 ram adhuc Anno 1427. accepisse reperitur; id certum est, ea ex illius, aut alte-
 rius obitu rursus vacasse, & quidem circa Annum 1430., aut 1435. quo in
 Joannis Rubsamen de Merenberg manus pervenerunt. vid. Rubsamen.

CRONEBERG in CATZENFURT.

Extincta in DANIELE, sub Annum 1601. Nobili MUDERSPACHIORUM vid. Muderspach.
 prosapia, redibant in Ecclesiae Worm. sinum bona cuncta feudalia, quae ipsi
 Genti exinde olim provenerant; quando HARTMUNDUS de CRONEBERG,
 defuncti Danielis Sororius, prece ac pretio effecit, ut ea sibi impofterum firma
 remanerent, contractu cum Philippo Worm. Antistite desuper inito, quem hic
 subjecimus.

„ Zu Wissen: als hiebeforen bey denen hochwird. Fursten und herren, herren
 „ PHILIPSEN Erwölts, und bestättigten Bischöfen zu Worms, und seiner Jurist. Gnaden
 „ Duhm-Capitul daselbst in uff todtlichen abgang Weylant des Edlen und Vessen DANIELEN
 „ von MUDERSPACH, der auch Edle und Veste, HARTMUTH von CRONEBERG, der Jun-
 „ gere, umb newe ansehung der Muderspachische Thro Jurist. Gnaden, und dero stift, erßhne-
 „ ten und anheim gefallen Lehen-stuck uf ihnen, und seine Ehliche Leib mann-Lehen Erben,
 „ gegen geburlicher Recompens zu dirigiren, unterthanig angesucht und gebetten, ihm darauf
 „ auch gnädiglich willfahret und einacwilliget &c. auch dahin geschlossen und verabscheydet:
 „ das die mehr angezogene Lehen-stuck, wie sie Ernarter Daniel von Muderspach seeliger biß zu
 „ begebenen Apertur innen gehabt, nunmehr uff ihnen Hartmuden von Cronberg, und seine
 „ söhne, und furters ihre descendenten, und Ehliche Manns Erben, so lang deren sein wer-
 „ den, und auch zu begebenden sallen, gedachte söhne alle verstorben, und keine Manns Erben
 „ mehr vorhanden, als dann auf sein Hartmudens von Cronberg des jungeren Lehen und seiner söhne
 „ Ehliche Döchter, und also in Erb-Lehen ertheilet, gerichtet, und dahin gesetzt sein —
 „ gegen und an statt jekt geborter Willfahret, und in recompens, Er Hartmud von Cronberg,
 „ funfßehen hundert gulden — gen Worms zu ihrer Jurist. Gnd. Kelleren entrichten —
 „ So dann, da es nach gottlicher schickung geschee, das sein Hartmuts von Cronberg Söhne,
 „ und Leibmanns Erben, ohne männliche Erben verstorben, und besagte Lehen, den Döchtern,
 „ wie obgedacht, anerwachsen, als dann sie, Die Döchter, ob hochernanten Herren Bischöfen,
 „ oder

„oder seiner Fürstl. Gnaden am stift nachkommen, noch weiter funff hundert gulden rich-
tig und onsehlbar bezahlen, und abstaten —

„Geben und gescheen zu Worms, Freytag den sechszehenden Novembris newen Ka-
lenders, im Jahr Sechszehen hundert, und Ein.

His demum conditionibus, Anno proxime sequenti 1602. die 16. Augusti, Hartmundus, bonorum Feudalium investituram accepit, quæ inter recensabantur: Decimæ in Catzerfurt, Dielenheim, Eringshausen, Kolhausen, & Lempe, in tractu Solmensi percipiendæ, tum & aliæ decimæ in Rosbach, Bischoffheim &c. Eaque simul omnia Anno 1608. obiens, transmissit in susceptos ex ELISARETHA de MUDERSPACH conjuge, Liberos minores; JOANNEM-DANIELEM, WALTHERUM, JOANNEM-SWICARDUM, JOANNEM-PHILIPPUM, & HARTMUDUM de CRONBERG, sub tutela Joannis Godefridi de Stein, & Joannis-Swicardi de Sickingen, constitutos.

Occurrit deinde ad annum 1660. jam generatio altera, videlicet: JOANNES-DANIEL præcedentis Joannis Danielis Filius, qui tam suo, quam HARTMUDI Fratris, nec non communis eorum Agnati, JOANNIS-NICOLAI, quondam Joannis-Swicardi de Cronberg, ex Agnete de Rodenstein conjuge, Filii, nomine, Feudorum innovationem, pro more obtinuit.

Ex tribus illis, eorumque progenie, (nam Joanni-Danieli interea filius fuerat HARTMUDUS nomine, qui & ipse obiit) solus superstes remansit Joannes-Nicolaus, quo tandem sub annum 1704. vita pariter functo, Feudum declaratum fuit apertum. At Juliana-Barbara de Waldecker, nata Boos de Waldeck, contra obnitente, quod hæc, ortum se se a primo acquirente trahere, assereret; tandem Anno 1711. causam suam gratiosè evicit.

vid. Walde-
cker.

DALBERG.

Eadem hodie cum sit DALBERGIORUM, quæ olim CAMERARIORUM de WORMATIA fuerat, Familia; Eam sub priore nomine, quo in vulgo notior est, hic sistimus, ejusque in Feudis Wormatiensibus successionis ordinem simul indicamus.

Certe nexus Vassallicæ antiquitatem, sat commendare videtur sequens notitia, seu designatio specifica bonorum Feudalium, Mathæo Wormatiensium Cathedram Anno 1406. conscendenti, exhibita per Henricum Camerarium, in hæc verba:

„Dits sint die Lehen, die ich HENRICH KEMERER Ritter, und mine
„sune, die Kemerer, in gemeinschaft besitzen, und zu Lehen han von
„unserm Hern, dem Bischoff zu Worms; die ich HENRICH vorgeant,
„vom mym Hern, Bischoff MATHEUS emphanen han, als hernach un-
„derscheiden, und geschriben ist. Zum ersten; han wir das Juden Gericht
„zu Worms, und die juden zu schirmen, als das herkommen ist; sollent
„alle Kemerer, und ir gut in dem Borg-friden zu Worms fry sin
„daz

„daz die stat zu Worms, ober sie und daz ir kein gebot machen, und auch
 „ober sie, und ir jung gebrote Gefinde, kein gericht halten noch dun sollen,
 „und solln auch alle kemerer Höff fry sin, und auch kein gericht darinn gehen
 „soll. Item, das recht das wir han uff den Kemer-Höffen, und die selbe
 „Höffe sollent ouch fry sin, und wer darinn fluet, obir den soll auch kein
 „gericht geen, do en sie dan ein geborn Kemerer by. Auch han wir Kemerer
 „die fryheid daz wir der stat zu Worms kein ungeld oder zolle von dem unfern
 „geben solln, und daz wir mogen unfer frucht, wyne, und anders dun uz und
 „inn faren, alles ane hinderniß &c. item; mogen wir Kemerer unfern wyne
 „schencken mit der alten maaf an ungelte zu Worms. Item han wir Kemerer den
 „Buden sant, den walt, und die wifen, mit finer zugehorden, — Item han
 „wir auch fallende Erdperen, glässer, und narten, und waz darzu gehoret.
 „Item unfer recht an den schiffen, und der farth zu Worms &c. Item XXIII.
 „mansmat wifen die man nennet die Kelebach. Item XVIII. mansmat wifen
 „liget zu Hoheim &c. — des zu Orkund han ich Heinrich obgenant myn
 „Ingelgel gehenckt unden an disen brief.

„Geben off Sambstag nach unfer Frawen tag kertzwie Anno Dom.
 „MCCCCVI.

Quin & Feudum illud avitum, novis subinde cumulatam fuisse gratiis, ac
 beneficiis, testantur subsequenti Episcoporum litteræ, ubi, præter in eodem
 specificata, tum jura, tum bona, enumerantur, census ac decimæ, nec non
 pratorum, & agrorum jugera quam plurima, notanter in minori Nittesheim
 sita, in quorum locum novissime substituta fuerunt bona in Hoffheim; quomo-
 do, & de iis omnibus, THEODORICUS Camerarius, tam suo, quam magna-
 torum suorum nomine, jam Anno 1446. investitus reperitur; dum interea
 Theodorici hujus immediati prædecessores, WOLFFGANGUS, & PHILIPPUS,
 circa certas quasdam Feudi ejusdem particulas, & alienationes abinde factas,
 solemniter contraxerunt cum Friderico a Domneck, Worm. Episcopo, in mo-
 dum ac formam, a posteris perpetuò rati habendam, quam & proinde Anno
 1483. PHILIPPUS & FRIDERICUS Camerarii de Wormatiâ, agnati, recogno-
 verunt, in verba sequentia:

„Ich PHILIPPS; und ich FRIDERICH, Ritter, KEMERER, von DAL-
 „BURG, gevettern, bekennen — als zuschen dem Erward. Hern FRIDE-
 „RICH, Bischoff zu Worms, seliger gedachtnus, und den KEMEREREN, als
 „von der Mar-Auwe wegen, zu ziden gerecht, beteidigt, und ein rachtung ge-
 „macht wurden; daz die Kemerer, zwene Kemerer zu manne von der mar-
 „awe geben sulln, werden aber der Kemerer wenigk, und daz irer nit me dann
 „einer were; so sulle man dem selben allein lihen, nach uswyfung der selben
 „rachtung; also haben wir von dem Erward. in Gott Vatter, und Hern,
 „Hern JOHANS, Bischoff zu Worms &c. die mar-awe, zu einem rechten
 „mann-Lehen entpfangen — und als unfer furaltern, das beldich mit Holz,
 „sich wasseret, wiesen, und andern zugehornde, und sinen begriff en den bo-
 „densant stoffende fur der statt Worms gelegen, mit andern auch zu mann-
 „Lehen gehapt, und getragen han, und Her WOLFF, Ritter, myn Vatter
 „selige, und ich PHILIPPS Kemerer, gebrudere, solichen busch dem Closter
 „zu Hoheim verkauft, das sin Gnaden furfare seligen dan verwilliget hat.
 „dar geyn wir beyde dann dem stift Worms Vier dhufent gulden zu Lehen
 „gemacht, und zu mann-Lehen entpfangen haben. Und demnach solich
 „Vier dhufent gulden an guden heupt gutern, hinder den dumstieff Worms
 „gelegt

„gelegt (alles nach Iut der briff daruber sagende) also haben wir obgenant Philipp Kemerer und Friederich Kemerer, Ritter, von myn, und myner brüder wegen solich vierdhufent gulden zu Mann-Lehen entphangen, von dem obgenanten unsern gnedigen Herren, und entphangen die auch in crafft dis briefs — der geben ist zu Worms, uff montag nach Corporis Christi Anno Dom. Millef. Quadringentesimo, Octuagesimo Tertio.

Hinc Dalbergiorum reliqui, duplices exhibendo litteras reversales, Investituram feudorum suorum fulceperunt, hoc ordine.

Anno 1493. FRIDERICUS, & JOANNES Camer. a DALBERG pro se, & respective Fratribus suis.

Anno 1505. JOANNES Camer. a DALBERG uti senior, pro omnibus, ac singulis.

Anno 1533. WOLFGANGUS Camer. a DALBERG uti senior, pro omnibus.

Anno 1553. FRIDERICUS, & EBERHARDUS Camer. a DALBERG, agnati, pro reliquis.

Anno 1578. THEODORICUS, & PHILIPPUS Camer. a DALBERG, agnati, pro omnibus.

Anno 1596. WOLFGANGUS & JOANNES Camer. a DALBERG, agnati.

Anno 1687. ERKENBERTUS Camer. a DALBERG, pro se & FRIDERICO-ANTONIO fratre, nec non PHILIPPO-FRANCISCO-EBERHARDO, FRIDERICO-THEODORICO, tum & JOANNE-PHILIPPO-ERKENBERTO, agnatis.

Anno 1708. FRIDERICUS-THEODORICUS Camer. a DALBERG, uti senior, pro se, & agnatis: DAMIANO-ERKENBERTO, JOANNE-HERIBERTO, FRANCISCO-ANTONIO, PHILIPPO-WILHELMO, FRANCISCO-ERKENBERTO & WOLFGANGO-EBERHARDO, Fratribus.

Anno 1721. FRANCISCUS-ERKENBERTUS pro se & Fratribus, DAMIANO-ERKENBERTO, FRANCISCO-ANTONIO, PHILIPPO-WILHELMO, & WOLFGANGO-EBERHARDO, CAMERARIIS a WORMATIA. LL. BB. a DALBERG.

DEGENFELT in HOHEN-EYBACH.

vid. Neuv-
haus.

Feuda, de quibus ab antiquo investiti fuerant Nobiles de & in NEUHAUSEN, cum per obitum JOANNIS-PHILIPPI, hujus profapiae ultimi, Anno 1582. recidissent in potestatem dominorum directorum, videlicet: Worm. Episcopi, & Wirtembergiae Ducis; factum est, ut hic partem suam CHRISTOPHORO a DEGENFELT gratiose contulerit, induxeritque Episcopum, ut & suam quoque eidem conferret, id quod testantur litterae sequentes:

„ Ich **Christoph** von **Degenfelt** zu **Hohen, Eybach** und **Aronhaus** / **Bursil.**
 „ **Wirttembergischer** **Haus-, Hoffmeister** bekenne — als durch absterben **Weyland Hanß**
 „ **Philipffen** von und zum **Newen-Hausen** Seligen, die stude, die Er, und seine **Vor-**
 „ **älteren**, von dem **Hochwur.** **Bursien** und **Herren**, **Herren Georgen Bischoffen** zu **Wormbs**
 „ &c. zu lehen gehabt, uff des durchleuchtigsten **Bursien**, und **Herren**, **Herren Ludwigen** /
 „ **Hertzogen** zu **Wirttemberg** &c. aussürlischen intercediren und ersuchen, obhochgedachte
 „ **ihro hochfürstl. Gnad.**, auch am stift **Wormbs** nachtomen mehr solche erledigte **Lehenstude**
 „ von newem zu einem rechten **Mann-Lehen** gnadig angesehen und geluhen worden seyen in crafft
 „ **diss briefs**, mit nahmen: das halbe theil an dem dorff **Erst** &c. desgleichen, den dritten
 „ theil an dem grossen und kleinen **Lehenden** in der **gangen Gemark** &c.
 „ Geben den letzten **May MDLXXXII.**

Admissus itaque in feuda præmemorata **Christophorus**, post exsolutionem ter mille flor. in quam se, pro obtinendo consensu majoris Capituli, obligaverat; Ea Anno 1587. in Filios suos: **CHRISTOPHORUM-FRIDERICUM**, & **FERDINANDUM-FRIDERICUM** a **DEGENFELT** transmissit obiens, qui & de iisdem investiti fuere die 17. Aprilis.

Successit deinde Anno 1609. die 16. Feb. solus **JOANNES-CHRISTOPHORUS**; relictus **Christophori Friderici Filius**; quem secuti sunt

Anno 1614. **CHRISTOPHORUS-JACOBUS**, præcedentis **Joannis Christophori** a **DEGENFELT**, minorennis Filius, sub tutela **Joannis-Philippi** ab **Helmstat** constitutus.

Anno 1660. die 8. Junii **JOANNES-CHRISTOPHORUS** a **DEGENFELT**; **Christophori-Jacobi** pariter minorennis Filius, Tutoris partes explente **Joanne Conrado** ab **Helmstat**.

Anno 1687. post **Joannis-Christophori** obitum, feudum paternum simultaneæ adierunt Filii ejus **CHRISTOPHORUS-FRIDERICUS**, & **FERDINANDUS-FRIDERICUS** a **DEGENFELT**:

DEß, seu DERß.

Feudum duplex in hac Gente nobili aliquamdiu substituisse reperio.

Primum; quod inter alia continebat Terræ arabilis jugera XXXI. in villâ **Horchheim**; prata itidem aliquot in **Roxheim**, & **Mörlicher awe** &c. obtinuit **LUDOVICUS** de **DEß**, **ECKARDI** quondam Filius; ut ex litteris:

„ Ich **LUDWIG** von **DEß**, **ECKARTS** seligen sone, bekennen —
 „ dazich von dem **Erwird.** in **Got Vater**, und **Herren**, **Hern FRIEDERICH Bi-**
 „ **schoff** zu **Wormbs** &c. zu einem rechten **mann-Lehen** enphangen han —
 „ ein und drissig morgen acker gelegen zu **Horchheim** &c. Item uff dem **Gericht**
 „ zu **Worms VII.** phunt **Heller.** Item uff dem phunt-zoll zu **Worms VII.**
 „ phunt **Heller.** item **III.** mans-mat-wiesen zu **Roxheim** gelegen. item; die
 „ **awe** niden an dem **Spanwerds**; item **III.** mansmat wiesen uff der **mörlicher**
 „ **awe** —

„ **Dat. Ann. MCCCCXXVII.**

II. Alterum feudum, consistens ex insulis quibusdam in **Rheno** juxta **Wormatiam**, & **Roxheim** sitis, quod Anno 1427. ut supra, innovaverat **THEODORICUS** a **DEß**, **JOANNIS** quondam Filius. Desiit Anno 1496. in **LUDOVICO**; & **ECKARDO** de **DEß**, mensæque Episcopali reincorporatum fuit.

HIST. WORM. TOM. I.

Kk 2

DUNE,

DUNE, sive DHUNE de LEININGEN.

Cum post HESSONIS Landgravii in Leiningen obitum Feuda plurima in pristinum Episcoporum Worm. dominium rediissent, contulit exiis Reinhardus Episcopus Anno 1468. FRIDERICO DUNE de LEININGEN, inter alia, Curtem sitam in Neo-Leiningen cum attinentibus ædificiis, aliisque emolumentis inde provenientibus, castrensum more promerendum ac deservendum. Id enim innunt litteræ ejus reversales, in hæc verba:

„ Ich FRIDERICH DUNE von LEYNINGEN bekenne — daz der
 „ Hochwurd. Furst in Got Vatter und Herre, Her REINHART Bischof zu
 „ Worms &c. mir dise nachgeschribene Guttere, nemlich: Huse und Hoff mit
 „ sinem begriff zu New-Leiningen &c., die von dem Hochgebornen Herren,
 „ HESSEN Lantgraven zu LEYNINGEN seeligen, an sin gnade und sinen
 „ stift Worms gefallen sint — zu rechtem Burg-Lehen geluhen hat &c.

„ Dat. Anno MCCCCLXVIII.

Transiit postmodum hoc idem Feudum Anno 1489. a FRIDERICO de DUNE, ad PHILIPPUM Filium, qui illud Anno 1505. tam suo, quam & Fratrum nomine, denuò suscepisse reperitur.

Occurrunt deinceps EBERHARDUS DUNE, & REINHARDUS DUNE, prior in litteris clientelariis Anni 1526. Alter itidem Anno 1533. Denique Nobilis hæc Gens propagata per ULRICUM DUNE, qui vixit adhuc Anno 1555. Protulit EBERHARDUM, & FRIDERICUM Fratres, quorum hic postremus obiit absque liberis, Feudum Wormatiensi Ecclesiæ reliquit apertum Anno 1562.

vid. Wachen-
heim.

ERNBERG, ERINBERG, seu ERIMBERG.

Nobilis hæc Profapia, in duas olim distincta lines, Arcem cognominem, aliaque circumjacentia bona plurima, ex duplici capite investituræ, tenuit ac possedit in feudum ab Ecclesiâ Wormatiensi, ut nos docent HENRICI & CONRADI ab ERNBERG, litteræ reversales hic appositæ, quæ cum Anno 1411. datæ dicantur, nescio an antiquiores præsupponant.

„ Ich HEINRICH von ERNBERG bekenne — daz ich von dem Er-
 „ wirdigen in Gott Vatter und Hern, Hern JOHANN Bischoff zu Worms
 „ &c. zu eynem rechten mannehen enphangen han — Ernberg die
 „ Burg und den vorhoff halben, mit allen iren rechten &c. Item ein
 „ dritteil des dorffs zu Heinsheim, und die Höffe zu Zimmern &c. Item
 „ die Höffe zu Grunbach und iren zugehorden — Item Barga das
 „ dorff, und Wollenberg das Wilerlein mit iren zugehörungen —
 „ Item den Kirchsatz dafelbst zu Barga. item den Kirchsatz zu Hasmers-
 „ heim &c.

„ Geben im Jare Vierzehenhundert, und darnach im Eilften Jare. —

„ Ich

„ Ich CONRAD von ERNBERG bekenne — daz ich von dem Er-
 „ wird. in Gott vatter und Herren, Herrn JOHANN Bischoff zu Worms &c.
 „ zu eym rechten manlehen enphangen han — Ernberg die Burg, und
 „ den Vorhoff halben &c. item eindritteil an dem dorff zu Zymmern und die
 „ Vogteye mit allen eckern, wifen &c. Item ein hoff zu Bargaen &c. Item
 „ den zehenden von ewen vil Eckeren in der marck &c. — Geben &c.
 „ *ut supra.*

Successerunt deinceps in eadem feuda, juxta modum præscriptum, Anno
 1428. HENRICUS, & JOANNES ab ERNBERG; quos secuti sunt

Anno 1483. ALBERTUS ab ERNBERG, nec non PHILIPPUS, CON-
 RADI ab ERNBERG quondam filius; qui posterior villam Bargaen de consensu
 Reinhardi Episcopi alienasse reperitur in favorem Nithardi Horneck de Ho-
 renberk, sed eandem mox Anno 1487. revindicavit.

Anno 1534. JOANNES ab ERENBERG; tum & agnatus ejus DIETHERI-
 CUS, DIETHERICI ab ERENBERG relictus minorennis filius.

Anno 1560. DIETHERICUS ab ERENBERG, & agnatus ejus JOANNES-
 HENRICUS ab ERNBERG, Joannis quondam filius.

Anno 1596. simultaneè investiuntur relictæ ex utraque stirpe posteræ; vide-
 licet WOLFGANG - EBERHARDUS, HENRICUS - DIETHERUS, GEOR-
 GIUS - CHRISTOPHORUS, & WOLFGANG - ALBERTUS Dietherici de
 ERENBERG quondam filii; tum PETRUS, JOANNES - HENRICUS, & PHILIP-
 PUS - ADOLFUS Joannis Henrici ab Erenberg, ex N. Echter de Mespelbrunn,
 procreati filii. Quibus omnibus demum morte sublatis, cum nulla superesset
 ex iis proles mascula, universum Feudum caducitatis leges subiit quidem; at
 mox in Comitibus Cratz de Scharffenstein gratiose revixit; quamquam post-
 modum & ab his in dominium ac potestatem Ecclesiæ Wormatiensis denuo
 recedit.

vid. Comites
 Cratz de
 Scharffen-
 stein.

ERLICKEM, sive ERLICKEIM.

Sedem nobilem in Swabenheim, unà cum attinentibus prædiis, nec non
 Jurisdictione ibidem &c. acceperunt Anno 1427. ab Ecclesia Worm. in Feudum,
 more majorum, JOANNES ab ERLICKEIM, JOANNIS quondam filius;
 nec non JOANNES alter, ALBERTI ab ERLICKEIM quondam filius.

His ferus aliquando successor ac hæres datus est JOANNES ab ERLICKEIM,
 a quo postquam ejusdem cognominis agnatus RUPERTUS supradictum Feu-
 dum de assensu domini directi acquisivisset, illud cum alio suo conjunxit, ac
 utrumque simul recognovit Anno 1483. in hæc verba:

„ Ich RUPRECHT von ERLICKEIM, bekenne — daz ich von dem
 „ Hochw. in Gott Vatter und Herren, Herrn JOHANS Bischoff zu Worms &c.
 „ zu mann-Lehen entphangen han — VI. phunt gelts uff dem Scholtheis-
 „ sen ampt zu Laudenburg, und die sind ein Burg-Lehen doselbst. Item den
 „ zehenden zu Botzem under den baumen. Item den Elfen zehend der
 „ Fischery uff dem Necker, die angeet zu Schwabheim und uffgeet zu Ul-
 „ vesheim, item die Schubfisch, die man seheth mit den Elfen; item X. Heller
 „ uff dem fare zu Neckerhufen.

K k 3

„ Auch

„ Auch so han ich obgenant Ruprecht dise nachgeschribene Lehen zu mann-
 „ Lehen entphangen, die ich durch myns gnedigen Herren fursarn seligen ver-
 „ gonnunge, umb HANSEN von ERLLICKEM recht und redelich koufft han
 „ — die vogtey zu botzem, das Hufs zu Swabeheim item das Gericht und
 „ die Vogtey &c.
 „ Geben zu Heidelberg, uff frytag nach Visit. B. M. Virg. Anno
 „ MCCCCXXXIII.

vid. Hent-
 schusheim.

Transferunt autem postmodum hæc feuda, notanter: ædes, cum annexa ju-
 risdictione in Swabheim &c. titulo emptio, ad Henricum de Hentschuesheim,
 circa Annum 1515.

FEUER, five FUWER de HEILBRONN.

Exstant PETRI FEUER litteræ reverfales sequentis tenoris:

„ Ich PETER FUWER von HEILBRONN bekenne — daz ich von
 „ dem Erward. in Gott Vatter und Hern, Hern FRIDERICHEN Bischoff zu
 „ Worms &c. zu rechtem man-Lehen entphangen han — eyh sechst teil des
 „ grofs- und kleinen zehenden zu Northeim —
 „ Geben uff samstag nach dem heiligen Phingstag, MCCCCXXVII.

Succedit in feudo paterno PETRUS FUWER, quem Anno demum 1483.
 excepit in eodem WOLFGANGUS Filius; sequitur deinde

Anno 1527. WOLFGANGUS FUER junior, præcedentis senioris Wolfgan-
 gi Filius; post quem, feudi renovationem petiisse reperiuntur Anno 1575.
 JOANNES-PHILIPPUS, & JOANNES-CONRADUS, ambo PETRI FUER
 quondam Filii.

Idem præstitit Anno 1596. per Tutorem suum Georgium Becht de Heilbronn,
 PHILIPPUS-LUDOVICUS FUER, Joannis-Philippi quondam relictus mino-
 rennis Filius.

FLAMBORN.

Agrorum jugera aliquot sita in campis villarum Flamborn, & Eppelsheim &c.
 tenuit olim ab Ecclesia Worm. in feudum BERTHOLDUS FLAMBORN; a quo
 transferunt Anno 1406. in SIGIFRIDUM filium, ut ex charta sequenti inno-
 tescit.

„ Ich SYFRID, etwan Hern BERCHTOLS seligen Son von FLAMBORN,
 „ Ritter, erkenne mich, daz ich dieß nachgeschriben Lehen han und trage von
 „ dem Erward. in Gott Vatter, und Hern, Hern MATHEO Bischoff zu Worms
 „ &c. mit namen: IIII. morgen ackers gelegen hinder den Wingarten zu Flam-
 „ born, item I. morgen ackers in Eppelsheimer markung &c. Item das Scholt-
 „ zen ampt, und ein schutzen zu setzen, sitzen ich mit PHILIPP GAWERN
 „ in gemeinschaft —

„ Dat. Ann. MCCCCVI. dinstag nach heiligen Crutz tag.

Mortuo supradicto Sigifrido, feudi investituram pro relicto ejus minorenni
 Filio BERTHOLDO de FLAMBORN, obtinuit Anno 1411. Wilhelmus Jude
 de Stein Tutor; donec Anno 1427. idem Bertholdus per semetipsum feudatua
 suscepit, præsentem ibidem Joanne Schluchter de Erffenstein, ejus Vitrico.

FLEC.

FLECKENSTEIN.

HENRICUS de FLECKENSTEIN senior, desumpta ex Dalbergiorum bonis clientelaribus prata aliquot, sita in Horcheim, & circum Wormatiam, Anno 1417. in feudum accepit, consentiente in idipsum Friderico Camerar. de Dalberg.

Hujus itaque feudi, nec non simul alterius, quod ex meris bonis censualibus conflatum erat, investituram per litteras separatas suscepisse reperiuntur Anno 1427. FRIDERICUS, & DIETHERICUS de FLECKENSTEIN; horumque posterius, usque in Annum 1546. quo HENRICUS, JOANNES, & GEORGIUS de FLECKENSTEIN, de consensu Domini directi, prata abalienarunt, substitueruntque minutam decimam in Rulzheim, eadem, quā suprà, lege possidendam; ut constat ex sequentibus:

„ Wir Heinrich under Landvogt in Elsass Hans / und Georg von Fleckenstein, Greyherrn von Dagstuhl bekennen — Nachdem der hochwurd. Herr Herr Heinrich administrator des stifts Wormbs &c. auch die hochw. Dechant und Capitell des Rhumbstifts zu Wormbs &c. auff hievor beschehene unsere underthänige bitt, gnädiglich und gutlich zu gelassen haben, daß wir etliche Mans. mat. wiesen bey Wormbs gelegen, so unser voraltern, und wir von dem stift zu Wormbs zu Lehen biß anhero getragen &c. Erblich zu verauffen und dagegen den kleinen zehenden zu Rulzheim, zu ergankung desselben Lehens Eygentumb verglichen, und zu Lehen in geburlicher form aufgetragen, und zu manlehen empfangen sollen und wollen — thun atzt solches in bester form &c. —
„ Geben Anno MDXLVI.

Successit deinceps, Anno videlicet 1562. LUDOVICUS de FLECKENSTEIN in eodem hoc novo feudo, hac lege: daß es ein ale Lehen sein soll, wie es vor beschreier abwechsel gewesen ist. Transmisitque illud per obitum Anno 1578. in minorem filium suum PHILIPPUM WOLFGANGUM de FLECKENSTEIN; qui investituræ suæ renovationem denuo obtinuit Anno 1596.

FLÖRSHEIM.

Bona feudalia quæ circa Annum 1525. per obitum Adami de Randeck Ecclesie Worm. vacaverant, obtinuerat BERTOLFUS de FLÖRSHEIM; hinc eadem ipsi confirmat Henricus Worm. Episcopus per litteras datas Anno 1537. ubi sic loquitur:

„ Wir Heinrich &c. thun kunt und offenkant daß wir unseren getruwen Bertoltzen von Florsheim — dieses nachgeschriben Lehen, Zin, und seinen Leib. mans. Lehen. Erben, welches dann dem Erwid. in Gott vatter unseren nechsten vorfaheren, herren Keim. harten Bischof zu Wormbs &c. durch absterben Weylandt Adam von Randeck / Goefriedes Seligen sohn, als ein verfallen Lehen, heimgefallen, und mit wervilligung unsers Rhumbstifts Capitel Zme Bertoltzen als ein newe. Lehen angelegt worden, nemlich ein Wiengarten &c. Item daß gericht zu Kleffweyer bey Lampertheim, item XXX. schilling Wormbscher pfenninck uff der Munk zu Wormbs &c. —
„ Dat. Ann. MDXXXVII. Sambstag nach Martini.

Post Bertolfi obitum, feudi investituram obtinuit JOANNES-EBERHARDUS ejus Filius Anno 1578. admittisse fuere simul in idem JOANNES-BERTOLFUS, JOANNES-FRIDERICUS, PHILIPPUS-JACOBUS, FRIDERICUS, JOANNES-CHRISTOPHORUS & FRANCISCUS-BERTHOLFUS de FLÖRSHEIM, omnes respective Fratres, & agnati.

Anno

Anno 1596. succedit PHILIPPUS - JACOBUS de FLÖRSHEIM, Familiae senior; Feudumque tam suo, quam & reliquorum nomine recognoscit; superant enim tunc praeter ipsum, FRIDERICUS, JOANNES - CHRISTOPH. FRANCISCUS - BERTOLFUS, JOANNES - FRIDERICUS, JOANNES - PHILIPPUS, & AUGUSTINUS de FLÖRSHEIM, omnes ut supra respective Fratres & agnati.

FRANCK de OSTHOVEN.

HERMANNO FRANCK de OSTHOVEN donavit in feudum Fridericus Worm. Antistes Anno 1427. Jugera VIII. pratorum in marca ac districtu Bibles, sed quae ex posteris ejus HERMANNUS alter, per obitum suum Ecclesiae Worm. reliquit aperta.

FRANCKENSTEIN.

Obeunte sub Anno 1440. PETRO de WATTENHEIM, recidit in potestatem Eccles. Wormatiensis insigne praedium Bapstat. Hoc postquam Fridericus Episcopus CUNRADO de FRANCKENSTEIN per modum novi feudi contulisset; is donum grateranter recognovit, sibi ab ipsius successore Joanne confirmari obtinuit Anno 1443. cujus rei testes hic adducimus ejus litteras.

„Ich CUNRAT zu FRANCKENSTEIN, bekenne — so als myn gnediger „Herre von Worms, seliger gedachtnuß, hat angesehen danckneme, und getruwedinst, so ich im getan han, und auch hinfür dem hochwird. in Gott „Vatter und Herren Herren JOHANS Bischoff zu Worms &c. in kunftigen zyden thun soll. hat mir singnade diese nachgeschriben Lehen zu mann-lehen, „für mich, und alle myn rechten libs manlehenbars Erben von besundern gnaden geluhen — mit namen: Bapstat das dorff und Gericht. Item XX. malter korn gult zu Hofheim, sint Burg Lehen zum stein; item XIII. morgen an „einem stuck &c. — were es ouch daz ich obgenant Cunrat zu Franckenstein myn Libs manlehens, oder derselben Libs manlehenbars Erben von toitt „wegen abgingen &c. so sullen dieselben itzunt bestimpte guttere und Lehen „alle wider an das stift Worms verfallen sin —

„Geben zu Heidelberg uff sonntag Quasimodo Anno MCCCC. Quadragesimo Tertio.

Tali modo feudum illud in nobili hac gente continuatum fuit; exstant enim, inter alias, Theodorici Worm. Episcopi litterae, sub data Anni 1570. per quas LUDOVICUM de FRANCKENSTEIN, GEORGII - OSWALDI quondam Filium, nec non ejus agnatos: JOANNEM, & BARTHOLOMÆUM de FRANCKENSTEIN, GODEFRIDI quondam Filios, de eodem supradicto feudo investit. Hos exceperunt.

Anno 1638. post obitum JOANNIS - EUSTACHII de FRANCKENSTEIN, Filius ejus JOANNES - CAROLUS, simul cum agnatis.

Anno 1680. PHILIPPUS - LUDOVICUS de FRANCKENSTEIN, quā Familiae senior, ejusque agnati omnes.

Anno 1708. JOANNES - PHILIPPUS L.B. de FRANCKENSTEIN, uti senior; unā cum reliquis.

Anno 1711. FRIDERICUS - GODEFRIDUS de FRANCKENSTEIN in *Ochstatt*; uti senior; ac cum eo masculae stirpis reliqui.

FRAWEN.

FRAWENBERG.

Jus patronatus in Northeim simul cum attinentiis, quod Feudum fuerat quondam BALTHASARIS de NEWHAUS, sibi acquisivit LUDOVICUS de FRAWENBERG deque eodem investitus fuit Anno 1529. ut nos docet charta sequens.

„Wir Heinrich von Gottes gnaden Coadjutor zu Worms &c. bekennen —
 „daß wir unsern lieben getrewen Ludwigen von Frawenberg/ und seinen Man/Lehens
 „Erben die hernach geschriebene Lehen/Güter, so hievor Balthasar von Newhaus und
 „anderen, von unsern Vorfahren und Stifft Wormbs zu Man/Lehen emphanen und
 „getragen hat, und nach seinen todlichen abgang, mit unser bewilligung (vermöge iwerer
 „Entscheide, zwischen ersigedachtem Ludwigen von Frawenberg seiner Hausfrauen Anna
 „von Seetten / vorgemelts Balthasars von Newhausen verlassener Wittib, an einem;
 „und beyden Philippen Gebruder von Newhaus, andertheils, betedinget) in eines rech-
 „ten ewigen Kauffweiss uff denselben Ludwigen von Frawenberg seinen Namen und Stam-
 „men erblich erwachsen — mit Namen: den Kirchsaß zu Northeim, bey Brackenheim
 „gelegene mit dem theil der Frucht, und Wein Zehenden &c. — Dat. Dirmstein
 „MDXXIX.

Substitut autem hoc Feudum adhuc usque in annum 1596. quo JOANNES - LUDOVICUS de FRAWENBERG ejus investituram obtinuisse reperitur.

GAWER de FLAMBORN.

Exstant litteræ Mathæi Worm. Episcopi sub data Anni 1406. quibus PHILIPPO GAWER de FLAMBORN confert in Feudum inter alia bona plurima, agrorum jugera LX. in districtu villæ Flamborn sita; tum villam ipsam.

Succedit in Feudo paterno sub annum 1427. EMICHO GAWER; ac tandem in PHILIPPO GAWER, stirpe deficiente, bona supradicta obtinent Nobiles de Rodenstein. vid. Rodenstein.

GEMMINGEN in GUTTENBERG,

BONFELT, & FURFELT.

Postquam circa annum 1449. JOANNES de GEMMINGEN, cognomento *Dives*, arcem Guttenberg unâ cum circumjacentibus villis ac prædiis acquisivisset; Filius ejus PLEIKARDUS arcem Bonfelt cum attinentiis suis universis Anno 1476. a Nobb. de Helmstat pariter coemit, ac utramque se se ab Ecclesia Wormatiensi tenere & possidere in Feudum, testatus est per solemnes litteras, datas Anno 1483. in hunc sensum.

„Ich BLICKER von GEMMINGEN bekennen — so als der veste
 „HANS von GEMMINGEN myn liber Vatter, Guttenberg das Sloss
 „mit Dorffern, Wylern, und Hoffen, Mulbach und Hussenhart,
 „Sigelbach, Kelwertshausen &c. solichs von dem Erward. in Got
 „Vatter und Herren, Hern JOHAN Bischof zu Worms &c. zu Le-
 „hen ruert und geet, mit des Erwardigen in Got Vatters, Bischoff
 HIST. WORM. TOM. I. LI REIN.

„REINHARTS, seiner gnaden Furfarn seligen verhengnis kauft hat —
 „da han ich obgenant Blicker, von dem egemelten Herren JOHANS Bischoff
 „zu Worms &c. die itzgemelten Lehen gutter, Guttenberg das Slosß &c.
 „zu rechtem Manlehen, für mich, und myn Manlehens Erben entphangen
 „— Anderwerff han ich Blicker von dem obgenanten mynem gnedigen
 „Herren, die Burg und den Furfhoff zu Bonfelt als wyt es mit Garten und
 „Graben umbgriffen hat. Item das Dorff mit dem Gericht und Vogthy de-
 „selbs mit aller siner zugehornden &c. an das die Fryhen von Drefchlingen
 „da haben, das da auch von dem obgenanten mynem Gnedigen Herren
 „und siner Stift Worms zu Lehen ruret, wie dan HENRICH von HELM-
 „STAT der alt, und sin Furaltern das bis hieher dafelbt gehapt, gnossen,
 „und von siner gnaden Furfarn seligen und Stift Worms zu Manlehen ge-
 „tragen und mit desselben siner gnaden Furfarn seligen gonnung umb den-
 „selben Henrich von Helmstat kauft hat &c. — Geben zu Heidelberg uff
 „Sant Thomas Tag — Anno MCCCCLXXXIII.

Hisaccessere Bona alia quæ sub annum 1516. a SEBASTIANO, & BUR-
 CHARDO de HELMSTAT, comparaverunt supradicti Pleickardi relictæ Filii:
 PHILIPPUS, DIETHERICUS, & WOLFGANGUS de GEMMINGEN videli-
 cet villam Erstat, nec non partem villæ Steinfurt cum attinentiis, tum &
 Arcem, & oppidum Furfelt &c. consensum necessarium ad hoc præbente
 Domino directo, cujus proinde Investituræ litteras bonorum illorum posses-
 soribus, adhuc Anno 1617. concessas hic subjicimus.

„Wir von Gottes gnaden Georg, Friederich Bischoff zu Wormbs zc. bekennen
 „und thun kunt — daß wir dem Wesen unsern lieben getrewen Friederichen von
 „Gemmingen wegen brüderlicher Erbtheilung, und aus unpartheilichen Loß inhaberen
 „Kurfeld Burg, und Statt, und als gevollmachtigten seines Bruders Reinharts von
 „Gemmingen zu Bonfelt, Item Eberharts von und zu Gemmingen / Philipps von
 „Otten, und Wolff / Andreß / Gebrudere, Johans seligen Söhne; Dietrich/
 „und Hans / Wolff / Wolff / Dietrich seligen Söhne, gevettern; alle von und zu
 „Gemmingen; als vor sich selbst. So dann obgedachts Eberhart von und zu Gem-
 „mingen, und Johann / Philipps Greden von Kochendorff in Nahmen Wolffs / Die-
 „trichs / Wolffs / Dietrichs von Gemmingen seligen noch minderjährigen Sohns.
 „Wie nit weniger auch Melchior / Ludwigs von und zu Neupberg, als Weiland Chri-
 „stophe von und zu Gemmingen zu Guttenberg, seligen hinterlassenen dreier Söhne,
 „Namens: Ernst, Dietrich / Georg, Wilhelm und Hans / Bernharten besattigter
 „Vormunder. Wiederumb und ebenmäßig mehr ermeldtes Eberharten von und zu Gem-
 „mingen, in Namen Hans / Bleichhart von Gemmingen / Weiland Ludwigen von
 „und zu Gemmingen zu Guttenberg seligen hinterlassenen Sohns, als nächten Blut-
 „freundt und nächten Agnaten, diese hernachgeschriben Lehen Gutter, so von Uns, und
 „von unsern Stift Wormbs zu Lehen gehen, alsdamm gedachter Dietrich, und seine
 „Brüder selige, solche umb Weilandt Bastian, und Burcharten von Helmstatt erkaufft
 „zc. zu rechten Man-Lehen geliehen, und leihen ihnen die inn, und mit Krafft dieses
 „Brieffs, mit Namen: Kurfelt Burg und Statt zc. Geben zu Laubenburg den XXIII.
 „Julii Anno Dom. MDCXVII.

Eodem plane modo investiti fuere ab Hugone-Eberhardo Episcopo An.
 1660. WOLFGANGUS-FRIDERICUS & WIRICUS, FRIDERICI de GEM-
 MINGEN relictæ Filii. Tum PLEIKARDUS-DIETHERICUS, DIETHERICUS,
 JOANNES-DIETHERICUS, BERNOLFUS-DIETHERICUS, & OTTO-DIE-
 THERICUS de GEMMINGEN, Fratres. Item WOLFGANGUS-FRIDERICUS,
 quondam WOLFGANGI-DIETHERICI Filius, ac denique JOANNES-RU-
 DOLFUS, quondam WOLFGANGI-ANDREÆ Filius.

Anno

Anno 1680. Feuda innovant. PLEICKARDUS-DIETHERICUS de GEMMINGEN, tum & reliqui ejus respectivè Fratres, & agnati: DIETHERICUS, BERWELFUS, THEODORICUS, JOANNES - THEODORICUS & OTTO-DIETHERICUS; item, WOLFGANGUS-FRIDERICUS, & JOANNES - RUDOLFUS, qui suprà.

Anno demum 1712. JOANNES-DIETHERICUS de GEMMINGEN unà cum agnatis suis, videlicet: JOANNE-ADAMO, Joannis-Dietherici quondam Filio. PLEICKARDO-DIETHERICO, & FRANCISCO-REINHARDO, quondam Pleickardi - Theodorici Filiis. FRIDERICO - CASIMIRO, REINHARDO, & PHILIPPO, quondam Friderici - Christophori de GEMMINGEN, Filiis.

GEMMINGEN in DRESCHLINGEN.

Avitum Gentis hujus Feudum, fuerat Curtis quādam in Bonfelt cum attinentibus bonis; auxit illud deinde sub annum 1538. EBERHARDUS de GEMMINGEN, dum interveniente consensu Domini directi, acquisivit à SEBASTIANO de HELMSTAT, arcem Dreschlingen cum subiectâ villâ cognomine, nec non juribus universis; prout investituræ litteræ id nos plenius edocent.

vid. Nideck & Helmstat.

„ Wir Heinrich von Gottes gnaden Administrator des Stiffts Wormbs zc. beken-
nen — daß Wir unseren lieben getrewen Eberharden von Gemmingen, und seinen
„ Man, Lehens Erben, zu einem rechten Man-Lehen gelauben haben, und leihen ihm die
„ in Krafft dieß Brieffs, die dann von uns und unserm Stifft Wormbs zu Lehen ru-
ren und der vorgenant Eberhart, umb Bastian von Helmstat erlaufft hat, mit namen:
„ Dreschlingen new und alt Burgl, das Dorff mit der Vogtey-Gerecht, Walde, Was-
ser zc. Item noch zwene Höffe zu Dreschlingen so Hans von Noydeck von Teutschens
„ Herren an sich mit 200. fl. gelbt hat. Item ein Hoff zu Bonfelt zc. — Geben Wir
„ noch nach Palmarum Anno Dom. Tausent, funffhundert dreißig und acht Jar.

Successisse itaque in his Feudis reperiuntur:

Anno 1573. EBERHARDUS junior, REINHARDUS, & JOANNES-WALTHERUS, relictī quondam EBERHARDI de GEMMINGEN, Senioris, Filii.

Anno 1596. REINHARDUS a GEMMINGEN, nec non relictī ex Fratre ejus EBERHARDO Nepotes: BERNOLFUS, & SWICKARDUS de GEMMINGEN.

Anno 1676. WIPERTUS, quondam REINHARDI de GEMMINGEN Filius; tum & JOANN-REINHARD, quondam JOANNIS-CHRISTOPHORI Filius. Item: GEORGIUS-SWICKARDUS, & ACHILLES-CHRISTOPHORUS, quondam EBERHARDI de GEMMINGEN Filii; denique & JOANNES-ALBERTUS, JOANNIS CONRADI de GEMMINGEN, quondam Filius; Agnati.

Anno 1712. REINHARDUS de GEMMINGEN, Senior unà cum Fratribus suis EBERHARDO, FRIDERICO & LUDOVICO.

JOANNES-ADAM, CAROLUS-LUDOVICUS, & VRIEL, quondam VRIELIS de GEMMINGEN in Hornberg & Rappenau, Filii.

ERNESTUS-LUDOVICUS de GEMMINGEN in Hornberg, quondam WIPERTI Filius.

JOANNES-CHRISTOPHORUS, quondam JOANNIS REINHARDI de GEMMINGEN in Meihensfelt & Iugenheimb Filius.

JOANNES-REINHARDUS & FRIDERICUS, quondam JOANNIS-ALBERTI in Wieden & Meyenfelt Filii.

JOANNES-BERNARDUS & EBERHARDUS, quondam ACHILLIS-CHRISTOPHORI de GEMMINGEN in Burg, Filii.

FRANCISCUS-IGNATIUS, quondam JOANNIS-GOTTLIEB de GEMMINGEN Filius.

GILTTLINGEN.

Vid. Venningen. Acquisitum aliàs a BERTHOLDO de KIRCHEIM Feudum videlicet: Curtem in Weibstatt cum appenditiis, Nobiles de VENNINGEN sub annum 1468. alienarunt in favorem BALTHASARIS de GILTTLINGEN, qui & illud postmodum obiens transmissit in JOANNEM filium, ut ex litteris sequentibus.

„Ich HANS VON GILTTLINGEN, BALTHASARS seligen Sone, bekennen — das ich von dem Hochwird. in Gott Vatter und Hern, Hern JOHANS Bischof zu Worms &c. zu einem rechten Manlehen entpfangen han — ein Hoff zu Weibstat gelegen — die erwan BERTOLD von KIRCHEIM selige von sine Stift gehabt, und von demselben Bertold an die von VENNINGEN komen, die den auch gehabt und zu Lehen getragen — und BALTHASAR myn Vatter selig, denselben Hof mit allen zugehorden umb die von Venningen kauft hat &c.

„Anno Dom. MCCCCLXXXIII.

Quoniam Curtis illa ad Nobiles de Venningen supradictos rediisse videatur sub annum 1560.

GOELER de RAWENSPURG.

vid. Lemlin. ENGELHARDUS GÖLER, accedente consensu Worm. Episcopi, quæ Domini directi, acquirit Anno 1616. bona quædam in Nordheim, Zimmern, & Neipperg, quæ prius Feudi Lege possidebant Nobiles LEMLIN de DALHEIM, deque iis anno proxime sequenti 1617. investitus est.

Successit in hoc Feudo FRIDERICUS GÖLER, qui illud in FRIDERICUM-JACOBUM Filium transmissit, verum hoc absque prole mascula obiente Anno 1717. rediit in Dominium Eccles. Wormatiensis.

GRECK de KOCHENDORFF.

JOANNES GRECK, GOZONIS Filius, investitur Anno 1392. more majorum, de bonis ac iuribus quibusdam in Kochendorff videlicet: *zuvo Fischenzeen zu Kochendorff. Item ein acht. theil des zehenden in der Marck doselbs, groß und klein. Item das Fare zu Lagesfelt &c.* in quæ omnia pariter admissi fuerunt.

Anno 1411. SIFFRIDUS GRECK, præcedentis Joannis Filius.

Anno 1427. JOANNES GRECK, Siffridi Filius.

Anno 1439. CRATO, & WOLFGANGUS GRECK.

Anno

Anno 1480. CRATO & JOANNES GRECK, quondam Cratonis Filii, qui & anno proxime sequenti, Feudum aliud, sibi, suisque posteris acquisiverunt a Wilhelmo Bocklin; ut constat ex charta sequenti.

„ Ich HANS GRECK VON KOCHENDORFF bekenne — solichs Lehen, so
„ WILHELM BOCKLIN von Uttinger-dall von dem Hochwird. in Gott Vat-
„ ter &c. REINHART Bischove zu Worms &c. zu Lehen gehapt und ge-
„ tragen, die myn Bruder, und ich mit unfers gnedigen Herren gunnung
„ recht und redelich gekauft haben, und der obgenant Herre, mir, und
„ CRAFTEN myn Bruder vorgenant &c. zu einem rechtem Manlehen gelu-
„ hen hat — mit Namen ein teyl an dem Wyn-zehen zu Northeim &c.
„ — Geben nach Cristi geburt Vierzehenhundert Achtzig und ein Jar.

Hinc ambo supradicti Fratres Anno 1483. quemadmodum & eorum posterum Feudum illud per litteras separatas recognoverunt. Hoc fere ordine:

Anno 1515, JOANNES, & WOLFGANGUS GRECK; quondam Joannis Filii.

Anno 1535. JOANNES, & WOLFGANGUS - CONRADUS GRECK, agnati.

Anno 1599. WOLFGANG - CONRADUS junior; nec non Fratres ejus JOANNES - PHILIPPUS, & WALTHERUS, quondam Senioris Wolfgangi-Conradi GRECK Filii.

Anno 1628. WOLFGANG - CONRADUS junior, unâ cum agnatis suis WALTHERO, & JOANNE - WOLFGANGO GRECK.

Anno 1660. JOANNES GRECK quondam Wolfgangi-Conradi superstes Filius, qui cum obiisset Anno 1713. successerunt anno mox sequenti ejus Filii duo: JOANNES - WOLFGANGUS & WOLFGANGUS - CONRADUS L. L. B. B. GRECK in KOCHENDORFF.

GREIFFENCLAU in VOLLRATZ.

Obeunte JOANNE de RÖDENSTEIN, sui stemmatis ultimo, Feuda ipsius quæ An. 1627. Ecclesiæ Wormatiensi vacaverant, collata fuere in FRIDERICUM de GREIFFENCLAU, vigore Litterarum sequentium.

„ Wir Georg Friederich von Gottes gnaden des H. Stuls zu Meynß Erzbischoff zc. Bischove zu Wormbs zc. bekennen — Nachdem uns, und unsern
„ Stift Wormbs durch absterben Hansen zu Rodenstein/ a's uff Seiten des ersten
„ Acquirenten, und letzten des Stamm und Rahmens, diejenige Lehenstuck so Er von
„ uns, und unserm Stift zu Wormbs theils in gemeyn mit und neben andern dreyen
„ Stammen Swalbach, Mosbach, und Hattstein — welche bey lebzeiten und vor-
„ absterben die von Rode zu Lehen gehabt. So dann ein Schiff am Fahr zu Wormbs
„ am Rhein, so vor diesem durch todlichen abgang Friederichen von Lewenstein sampt an-
„ dern stucken eröffnet — und Er von Rodenstein damit von neuen investiret gewesen
„ — das wir numehro uff das besten unseres Raths zc. und lieben getrewen Hein-
„ rich Greiffenclau von Vollratz, underthanig bittlich ersuchen, und unsers Dhom-
„ Capitels zu Wormbs daruber erlangte Bewilligung zc. solch obspecificirte Roden- und
„ Lewensteinische, uns heimgefallene Lehenstuck, under welchen der Zehendt zu Windthaus-
„ sen, item zu Cubach zc. Iyne, und feinen Leibs, mans Lebens-Erben zu rechten neuen Man-
„ Lehen gnädiglich gelihen — Geben zu Wschaffenburg den 30. Junii Anno Dom. Millef.
„ tsercentesimo vigesimo septimo.

Feudi hujus investituram deinceps innovarunt:

Anno 1639. FRIDERICUS GREIFFENCLAU.

Anno 1662. FRIDERICUS, & GEORGIUS-PHILIPPUS LL. BB. de GREIFFENCLAU, quorum prior obiit Anno 1681, alter 1689. Eos itaque exceperunt, JOANNES-ERWINUS, FRANCISCUS-FRIDERICUS, & CHRISTOPHORUS-HENRICUS BB. de GREIFFENCLAU, Fratres.

Anno 1727. JOANNE-ERWINO defuncto, Feudi investituram obtinuit CAROLUS-PHILIPPUS-HENRICUS tam pro se, quam & reliquis Fratribus suis.

HANDSCHUESHEIM al. HENTSCUSHEIM.

Feudum quod Nobili huic Genti primùm inharebat, recognovit Anno 1427. HARTMANNUS de HANDSCHUESHEIM, in hæc verba.

„Ich HARTMAN VON HENTSCUSHEIM, bekenne — daz ich von dem Erward. in Got Vatter und Herren, Hern Friderichen Bischoff zu Wormbs &c. entphangen han — XII. phunt gelts, alle Jare uff S. Martins-tag off dem Scholtheissen Ampt zu Laudenburg, daz ist ein Burg, Lehen doselbs; item; ein dritteil an dem Fruchtzehenden zu Blangtatt; item; ein Dritteil an dem Kleinzehenden doselbst zu Greufsheim. Daz ist alles Manlehen ——— Dat. Anno MCCCCXXVII.

Succedunt postmodum Anno 1488. in eadem bona DAMIANUS de HENTSCUSHEIM, nec non agnati ejus DIETHERUS, & HENRICUS de HENTSCUSHEIM, qui posterior rem familiarem insigniter auxit, dum sub annum 1515. a Joanne de Erlickem locum Swabenheim cum jurisdictione, aliisque commodis ac proventibus acquisivit, simulque a consentiente Domino Feudi, omnium investituram obtinuit eodem Anno 1515. posteris vero concessa est, prout sequitur.

vid. Erlickem

Anno 1575. admissi fuere in suprascriptis Feudis CHRISTOPHORUS, & JOANNES de HANTSCHUESHEIM, quondam DAMIANI Filii, tum & WILHELMUS, & HENRICUS de HANTSCHUESHEIM, quondam CHRISTOPHORI Filii.

Anno 1589. JOANNES, unicus ex Henrico de HENTSCHEUESHEIM superstes Filius, sub tutela Philippi de Lamsheim constitutus, adhuc Anno 1596.

HATSTEIN.

Commune quoddam Feudum olim exstitit, in quod simultanè cum Nobilibus de Rode, Mosbach, & Swalbach admissus tandem fuit Anno 1477. JOANNES de HATSTEIN, quondam Conradi Filius; hunc in eodem exceperunt.

vid. Rode.

Anno 1483. MARQUARDUS ab HATSTEIN quondam Joannis Filius.

Anno 1520. JOANNES ab HATSTEIN, quondam Marquardi Filius.

Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 271

Anno 1557. WOLFGANGUS, & DIETHERICUS ab Hatstein, quondam Joannis Filii, unâ cum CONRADO, & GEORGIO, quondam CONRADI ab HATSTEIN Filiis.

HAUBEN.

Duxerat VALENTINUS ab HAUBEN in conjugem, CATHARINAM, BALTHASARIS de WYLER filiam, quæ cum ipsi attulisset in dotem bona plurima sita in Ebershein, ea, quod lege Feudi sed promiscui dependerent ab Ecclesia WORMATIENSI, ipse tanquam Provasallus, suscepit Anno 1497. vid. Wyler.
successerunt deinceps in idem Feudum suscepti ex hoc matrimonio liberi.

Anno 1537. WOLFGANGUS, ERASMUS, & JOANNES ab HAUBEN, Fratres.

Anno 1553. JOANNES ab HAUBEN, nec non relictus ex ERASMO Fratre nepos JOANNES-ALBERTUS.

Anno 1573. VALENTINUS, & JOANNES- WOLFGANGUS ab HAUBEN, agnati.

Anno 1583. JOANNES- WOLFGANGUS ab HAUBEN nec non relictus ex Valentino Filii FRIDERICUS, & CASPAR ab HAUBEN. Ex quibus Joannes-Wolfgangus superstes mansit usque in annum 1617. & ultra.

Anno 1660. accessit ex singulari gratia Hugonis-Eberhardi Worm. Episcopi Feudum novum videlicet: Curtis in Baptat &c. cujus proinde investituram accepit per Filium suum Joannem-Georgium, JOANNES- CASPAR ab HAUBEN; anno ut supra. Recognoscendo simul per litteras separatas Feudum alterum promiscuum, id quod & posterius observarunt.

Anno 1688. JOANNES-GEORGIUS ab HAUBEN.

Anno 1708. JOANNES- CAROLUS, JOANNES-LOTHARIUS, JOANNES-GEORGIUS, & JOANNES FRIDERICUS ab HAUBEN, præcedentis Joannis-Georgii relictus Filii, ex quibus unicus superstes remansit Joannes Carolus usque in annum 1728. quo obiit, Feudum masculinum reliquit apertum, dum in promiscuo succedere ANNA- ELISABETHA ab HAUBEN defuncti foror, & Neptis ex Fratre; & LOTHARIUS & WILHELMUS BB. de LEYSER in Lambsheim.

HELMSTAT.

Ex multis, iisque insignibus Feudis, quibus nobilis hæc profapia olim cumulata fuerat a Worm. Ecclesia, recensentur.

I. ARX, & oppidum Furfelt cum attinentiis, similiter Arces Bonfelt, & Dreschlingen, nec non villæ Erstat, Steinfort &c. de quibus omnibus investiti reperiuntur: PETRUS de HELMSTAT, RABANI Filius Anno 1427. Item HENRICUS de HELMSTAT; tum REINHARDUS, Petri de HELMSTAT Filius Anno 1483, ac tandem SEBASTIANUS & BURCHARDUS de HELMSTAT Anno 1516. qui opulentam illam hereditatem distraxerunt, ac de consensu Domini directi transfulerunt in Nobilem Gentem de Gemmingen. vid. Salsen-heim.
vid. Gemmingen.

II Pars

II. Pars decimæ in Helmstat, unà cum aliquot aliis bonis, ac censibus; quod omne JOANNES de HELMSTAT, quondam CONRADI Filius, Anno 1484 in Feudum masculinum a Joanne Worm. Episcopo accepit, tam pro se, quam & Fratribus suis; hos exceperunt:

Anno 1572. ERASMUS, JOANNES-CONRADUS, & JOANNES-PHILIPPUS, quondam ADAMI ab HELMSTAT Filii.

Anno 1584. JOANNES-PHILIPPUS, JOANNES-CONRADUS, PETRUS, & RABANUS, omnes respective Fratres, & agnati, ab HELMSTAT.

Anno 1651. JOANNES-CONRADUS, ADAM-CHRISTOPH, EBERHARDUS-PLEICKARDUS, & CAROLUS-FRIDERICUS ab HELMSTAT, agnati.

Tandem cum aliquando solus, ac unicus a primo acquirente superfuisset WOLFGANGUS-ADAM ab HELMSTAT, isque absque prole mascula obiiisset Anno 1694. Feudum ejus declaratum fuit apertum.

III. Vicus, seu oppidum Bischoffsheim cum arce, ac attinentiis, Curtis in Buchelbach, pars decimæ in Weibstat &c. vetus Gentis Helmstatiæ Feudum constituunt; siquidem jam Anno 1330. Jus patronatus in Bischoffsheim RABANUS de HELMSTAT tradidit Ecclesiæ Colleg. Wimpinensi, de consensu Gerlaci Worm. Episcopi qua Domini directi. Exstant insuper WIPERTI ab HELMSTAT litteræ reverales in hæc verba:

„Ich WYPRECHT VON HELMSTAT, Ritter, bekenne — daz ich „von dem Erwid. in Got Vatter &c. MATHEO Bischoffe zu Wormse &c. „zu Lehen entphangen habe — Bischoffsheim mit allen sinen zugehor- „den — Item den Obern - Hoff zu Buchelbach — item ein Sechstheil „der Zehenden zu Weibstat &c. Datum feria III. post Martini Episcopi „Anno Domini MCCCCIX.

Continuantur itaque in hoc Feudo:

Anno 1421. JOANNES ab HELMSTAT, quondam Wiperti Filius.

Anno 1423. WIPERTUS ab HELMSTAT.

Anno 1447. JOANNES, & WIPERTUS, quondam REINHARDI ab HELMSTAT Filii, unà cum agnatis;

Anno 1479. MARTINUS ab HELMSTAT, quæ Senior pro reliquis.

Anno 1514. WIPERTUS ab HELMSTAT qua Senior pro reliquis. Hic acquirit a CHRISTOPHORO ab HELMSTAT agnato suo partem quam is in Feudo Bischoffsheim habebat. Huic, Wiperto indulsit insuper Reinhardus Episcopus Anno 1524. ut Claram-Annam natam Greck de Kochendorff conjugem suam dotare possit de bonis quibusdam Feudalibus ad dies vitæ.

Anno 1526. PHILIPPUS, & JOANNES ab HELMSTAT, agnati. Hi acquirunt pro se ac hæredibus a Wernhero de Utzlingen partem decimæ in Berwangen cum Terris ac censibus, ibidem; assensum ad hoc præbente Henrico administ. Worm. Ecclesiæ per litteras sequentes dat. Anno 1529.

„Wir

„Wir HEINRICH von Gots gnaden Coadjutor zu Worms &c. bekennen — daß wir unsern lieben getreuen PHILIPPEN von HELMSTAT, von wegen sein, und JOHANS von HELMSTAT seines Vetter, und ihrer beyder Man-Lebens Erben sampt und sonder in rechter gemeinschaft, die hernach geschriben Lehen gutter, die Er, und bemelter sein Vetter Johann umb unsern lieben getreuen WERNHER von UTZLINGEN recht und rebedelichen, in eines rechten ewigen Kauffs weis mit unserm Thum-Capitels gutten Wissen und bewilligung erkaufft haben — zu einen rechten Man-Leben geluhen haben — nemlich ein dritten teil an der Zehenden zu Berwangen, Item XII. morgen acker &c.

„Geben zu Spier uff den Sontag Jubilate Ann. Dom. MDXXIX.

Sic Feudo hoc pariter ad Posteris transmissio, duplici etiam deinceps investitura opus fuit, quam & hoc fere ordine susceperunt.

Anno 1542. PHILIPPUS-JACOBUS ab HELMSTAT, quā Familiæ senior, pro reliquis.

Anno 1570. CHRISTOPHORUS ab HELMSTAT, quondam Joannis Filius; quā senior.

Anno 1579. JOANNES-PHILIPPUS ab HELMSTAT pariter Joannis Filius; uti senior.

Anno 1595. JOANNES-WIPERTUS ab HELMSTAT quondam Joannis-Philippi Filius, pro PLEICKARDO, VALENTINO, LUDOVICO-CAROLO, & PHILIPPO, Fratribus; nec non & Agnatis.

Anno 1607. LUDOVICUS-CAROLUS ab HELMSTAT uti senior, pro reliquis.

Anno 1660. JOANNES-NICOLAUS ab HELMSTAT unā cum agnatis suis JOANNE-FRIDERICO, & CAROLO-VALENTINO.

Anno 1680. CAROLUS-VALENTINUS ab HELMSTAT & JOANNES FRIDERICUS quondam Pleikardi filius, ejus agnatus.

Anno 1701. CAROLUS-VALENTINUS, & PLEIKARDUS ab HELMSTAT, agnati.

Anno 1720. PLEICKARDUS ab HELMSTAT simul cum agnatis suis EBERHARDO-WIRICO, JOANNE-FRIDERICO, WOLFGANGO-HENRICO, ab HELMSTAT.

HULCH, al. HILCHEN de LORCH.

FRIDERICUS HULCH tenebat a Worm. Ecclesia in feudum tres curtes vid. Stein. in marca seu districtu loci Brubach, &c. illasque post obitum suum transmissit Anno 1485. in PHILIPPUM Filium.

Philippus vero, idem Feudum Anno 1506. ob ingravescantis ætatis incommoda ad manus Domini directi refutans, petit de eo investiri Filium suum cognominem PHILIPPUM, a quo postmodum videtur descendisse FRIDERICUS HULCH seu HILCHEN qui supradicta bona adhuc possidebat Anno 1555. ut constat ex Litteris ejus reverfalibus.

HIST. WORM. TOM. I.

M m

HIRSSHORN.

HIRSSHORN.

Avitum Genti huic inhæsisse Feudum testantur Litteræ sequentes, per quas OTTO de HIRSSHORN Anno 1483. recognoscit se, suosque agnatos tenere ab Eccles. Worm. in feudum, villam Aglastherhaufen ex integro, partem vero arcis Steinach &c.

„Ich OTTE von HIRSSHORN, Ritter, bekenne — daz ich von dem Hochw. Fürsten Hern JOHANS Bischoff zu Worms &c. als der Elts, diss zyt, von myn, und CASPAR myns bruders selige Söne, HANSEN, und EVCHARIEN, wegen, zu Lehen entphangen han — Aglesternhufen das dorff gantz mit Gericht und Vogtey &c. Item das teil an der Burg Steynach, item ein teil an dem dorff Dasperg &c. —

Geben Anno Dom. MCCCCLXXXIII.

Succedunt in bonis illis Feudalibus Anno 1490. JOANNES ab HIRSSHORN, nec non relictus ex Ottone ab Hirschhorn Filius PHILIPPUS; tum demum Anno 1569. LUDOVICUS, & PHILIPPUS ab HIRSSHORN, quondam Joannis Fili.

HOËNNBERG al. HOËMBURG.

Exstant Litteræ JOANNIS de HOENBERG sub data anni 1428. per quas fatetur se se ab Eccles. Worm. possidere in feudum jus Patronatus Oratorii S. Servatii in Hoffheim, Dioec. Trevirensis. Illud postquam ad JOANNEM, & DIETHERUM de HOENNBURG, sorte præcedentis Joannis Filios, pervenisset; cessit ex horum liberalitate in donum F. F. Ord. Guillelmarum Limpurgi ad Lanam commorantibus; ne tamen suo jure frustraretur per hoc Wormatiensis Ecclesia, substituerunt supradicti Nobiles redditum annuum X. modior. frumenti super curia sua in Fulbach quotannis percipiendum, ac feudi Lege tam ab ipsis quam ab Eorum posteris perpetuo deinceps possidendum. Litteras Anno 1486. desuper confectas hic subijcere visum est.

„Ich HANS von HOENNBURG bekenne — als ich, und myn bruder DIETHER von Hoenberg, Got zu lob und zu eren, die Capel und beneficium zu Offheim Triers Bisdom, in sant Servatius Ere gewihet, in der pharkirchen zu Diekirch begriff gelegen, den Erfamen und Geistlichen Hern Prior, und Convent in der Windespach zu Limpurg, sant Wilhelms Orden, und iren nachkomen &c. zugecygnet — und damit dem stift Worms nit abbruche geschee an stat des obgemelten Lehens, widerlegt, und zu lehen gemacht X. malter korns uff all unser eigen guter und hoff zu Fulnbach, die ich, myn erben und nachkomen ewiglich hinfur von eym Bischoff und stift Worms zu Lehen entphangen und tragen sulln —

„Geben zu Francfort Anno Dom. MCCCCLXXXVI.

HOHENFELS.

HOHENFELS.

WERNHERUS, & HERMANNUS, quondam PHILIPPI de HOHENFELS filii alienant Anno 1294. in favorem Decani ac Capituli Eccles. maj. Worm. tertiam partem decimæ in Colgenstein &c. idque de consensu Emichonis Episcopi Worm. quâ Domini directi.

HORNECK de HEPPENHEIM.

Eadem fere huic Genti fuerunt Feuda, quæ nobilibus Bonn de Wachenheim, si pauca excipias, quale fuit inter alia: *ein sand, der sich erhaben hat an der Mulber avu zu Worms, den mus ich gantz von neuven mit Wyden besetzen*; ut loquitur in suis reversalibus WERNHERUS de HORNECK; quo tandem Anno 1491. obeunte absque liberis, cuncta ad Worm. Ecclesiam rediére. vid. Mortheim.

HOTZFELT.

Habuit GODARDUS de HOTZFELT in feudum ab Ecclesia Worm. inter alia decimam in Hophausen, nec non jus patronatus in Hoger, Fronhausen, Drescheldorff &c. quorum omnium investituram a novo acceperunt Godardi relictæ Filii, CRATO & JOANNES de HOTZFELT Anno 1485. à vid. Kolb. quibus translata fuere per gratiam ad nobiles de Kolb.

KLUPPEL, seu KLUPPFEL de ELKERSHAUSEN.

JOANNI KLUPPEL contulerat in feudum Reinhardus Worm. Episcopus Anno 1447. medietatem decimarum in Weinbach, nec non jus patronatus ibidem. Ut ex ejus Litteris:

„Ich HENGIN KLUPPEL von Elkershusen bekenne — das ich von dem Erward. in Gott Vatter und Hern, Hern REINHARDEN Bischoff zu Worms &c. den Zehenden halber zu Wynbach, und den Kirchsatz do selbs zu rechtem Manlehen entphangen han —

„ Geben Anno Döm. MCCCCXLVII. &c.

Cujus Feudi investituram renovarunt posteri hoc ordine.

Anno 1483. PHILIPPUS, & JOANNES KLUPPEL, prædicti Joannis quondam, Filii.

Anno 1508. PHILIPPUS KLUPPEL.

Anno 1555. JOANNES, & ECKARDUS KLUPPEL, agnati, eorumque respective Fratres.

HIST. WORM. TOM. I.

M m 2

Anno

Anno 1588. JOANNES-FRIDERICUS, & PHILIPPUS-CUNO KLUPPEL, agnati.

Anno 1660. JOANNES-PHILIPPUS, JOANNES-ALBERTUS & PHILIPPUS ADAM, KLUPPEL, agnati.

Anno 1676. JOANNES-PHILIPPUS, & JOANNES-ADAM KLUPPEL.

Anno 1680. JOANNES PHILIPPUS, & PHILIPPUS-ADAM KLUPPEL, agnati.

Anno 1694. PHILIPPUS-FRANCISCUS KLUPPEL sub tutela matris suæ Mariæ-Annæ ab Hatzfelt constitutus; qui postmodum obiit anno 1725. absque prole mascula, Feudum suum Ecclesiæ Worm. reliquit apertum.

KOLB de WILENSDORFF.

vid. Hotzfeld.

Feudum masculinum quod nobiles de HOTZFELT possidebant ab Ecclesia Worm. illis de KOLB concessum videtur in persona HERMANNI, qui illud anno 1496. moriens transmisit in Filium suum JOANNEM KOLB; ut constat ex hujus Litteris reversalibus.

LAMMERSCHEIM, sive LAUMERSCHEIM.

vid. Ruxingen.

Decimæ in Northeim, aliaque bona ibidem, quæ quondam Nobilium de RUXINGEN feudum constituebant, SAMSONI de LAMMERSCHEIM collata fuere, pari lege possidenda, ut ex hujus Filii JOANNIS-JACOBI de LAMMERSCHEIM Investituræ litteris, datis Anno 1583. constat fufius.

„Wir GEORG von Gottes gnaden Bischoff zu Wormbs &c. bekennen — das wir unsern lieben getrewen HANS-JACOBEN von LAMMERSCHEIM diese nachfolgende Güter zu rechten Manlehen gelaufen, wie das vormals die von Ruxingen von uns — zu Lehen gehabt und getragen, und uns, und unserm Stifft Wormbs durch absterben Weiland GEORGEN von RUXINGEN wiederumb heimgefallen und SAMSON von LAMMERSCHEIM, sein Hans-Jacobs Vatter, von unsern Vorfahren hochseeliger Gedächtnus mit Vorwissen und Bewilligung Dechan, und Capitels unsers Thum-Stiffts zu Wormbs von neuen angelegt —

„Geben zu Wimpffen den 19. Decemb. im Junffzehnen hundert, drey und achtzigsten Jar.

Idem Feudum Anno 1595. JOANNES-SIXTUS de LAMMERSCHEIM, pro se, nec non Fratribus suis JOANNE-CASPARO, JOANNE-CHRISTOPHORO, WOLFGANGO-ALBERTO & JOANNE-RICHARDO, suscepisse reperitur.

LANDSCHAD de NECKER-STEINACH.

Feudi, quod nobilis hæc profapia olim ab Ecclesia Worm. tenuit ac possedit, antiquitatem simul & valorem demonstrant Litteræ sequentes:

„Ich

„Ich DIETHER LANTSCHADE, erkenne — daz ich zu eym rechten
 „Man-Lehen han von dem Erwid. in Gott Vatter und Hern, Hern FRIE-
 „DERICHEN Bischoff zu Worms &c. zu ersten: Steinach die Burg, gantz, ane
 „das teyl das ein Bischoff von Spier da hat, daz Henzel Triegel innehat. Item
 „zu Steynach in der statt das Gericht halbs, item das Gericht zu Grive mit fei-
 „ner zugehorden; Item das Gericht zu Branbach &c. item Langendall das
 „dorff gantz &c. item zu Hendespach der klein und grosze zehenden &c.

„Geben uff sant Kilians tag. Anno Dom. MCCCCXXVII.

Occurrit post DIETHERUM suprämémoratum in bonis illis Feudalibus
 BLICKERUS de LANDSCHAD Anno 1483. a quo ea successive pervenerunt ad
 JOANNEM LANDSCHADE; siquidem hujus Filii JOANNES-ULRICUS, &
 OTTO-HENRICUS, eorundem investituram obtinuisse reperiuntur Anno 1596.
 tam pro se, quam & reliquis agnatis suis JOANNE, & PHILIPPO, tum & relicto
 PHILIPPI LANDSCHADE minorenni Filio PHILIPPO-PLEIKARDO, sub Tu-
 tela Dietheri Knebel de Katzenelnbogen. Demum Anno 1645. post PHILIPPI-
 BERNARDI LANDSCHAD obitum, successit FRIDERICUS ejus agnatus, quo pa-
 riter absque hærede masculino defuncto, Feudum Anno 1653. caducum, ex nova
 gratia translatum est in nobilem Gentem de Metternich de Borscheid; eadem,
 qua supra, Lege deinceps tenendum ac possidendum.

vid. Metter-
 nich in Bor-
 scheid.

LEMLIN, seu LEMBLIN de DALHEIM,
 in HORCKE.

Acquirat Anno 1470. VOLMARUS de LEMLIN senior a GEORGIO de
 NEWHAUSEN, Feudum quod hic ab Ecclesia Worm. more majorum posse-
 derat, videlicet partem decimarum in Neyperg, Zimmern, & Northeim &c.
 contractum ratum habente Domino Feudi directo.

Successerunt itaque in bonis illis ex Volmaro orti.

Anno 1483. JOANNES LEMLIN, nec non Fratres ejus PÉTRUS, &
 VOLMARUS.

Anno 1533. VOLMARUS, junior.

Anno 1554. VALENTINUS, quondam JOANNIS LEMLIN filius.

Anno 1569. GODEFRIDUS quondam VOLMARI LEMLIN filius.

Anno 1596. PHILIPPUS, & PHILIPPUS-CHRISTOPHORUS LEMLIN,
 agnati, quos secutus est GEORGIUS-VALENTINUS LEMLIN, qui de con-
 sensu Episcopi Worm. Feudum transtulit Anno 1616. in Nobiles de
 Göler.

vid. Göler.

LERCH, seu LERCKEL de DIRMSTEIN.

Avitum in hac Gente Feudum hæud magni valoris fuisse, testantur Lit-
 teræ quibus Anno 1481. de eodem investituræ ANTONIUS, & CASPARUS,
 reliqui CASPARIS LERCH minores Filii.

„Ich Heinrich Muspach bekenne — daz ich von dem Hochw. in
 „Gott Vatter und Hern, Hern REINHARTEN Bischoff zu Worms &c. die-
 „se nachgeschriben Lehnguter, als ein treger ANTONS, und GASPAR
 „LERCKLEN von Dirmstein, gebruder, GASPAR LERCKLEN seligen, söne,
 „die noch under iren jaren sin, zu einem rechten manlehen entphangen
 „han — mit namen: XII. malter korns, und II. fuder wyns uff dem ze-
 „henden, und bett, alle jare zu Dirmstein fallend &c.

„Geben uff S. Gallen-tag Anno Dom. MCCCCCLXXXI.

vid. Rubsa-
me.

Verum postquam ex duobus illis Fratribus solus aliquando superstes
 CASPAR LERCH, duxisset in conjugem, Magdalenam de Rippur, Rein-
 hardi Worm. Episcopi, ex Fratre Casparo neptem, sensit præfatus hujus
 benignam ac liberalem manum, siquidem, Feudum ejus paternum ex sibi
 Anno 1519. vacantibus prædiis abunde auxit, ut constat ex Litteris se-
 quentibus.

vid. Clée

„Wir REINHART von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. bekennen — das
 „wir den Besten unseren lieben getrewen CASPAR LERCHEN von Dirmstein, und sinen
 „Mant-Lebens-Erben — zu besserung seiner Lehen so Er vorher von uns, und unseren
 „Stift Wormbs obgemelt habent und tragent ist, geluben han, und liehen ihm hiemit
 „diese hernach geschriebene Mann-Lehen, die Wolant der Vest, unser lieber getrewer
 „EBERHARD RUSAME seliger, von uns, und gemelten unseren Stift, zu Mantlehen
 „gehabt, und nochmahls durch desselben Eberharts seligen Doit und Abgang, uns, und
 „unseren Stift verfallen sin, nemlich: Den Zehenden zu Dielnhausen &c. Item die Le-
 „hen so Wolant HANS RUSAME, des genannten Eberharts seligen Vatter, von Wo-
 „lant unseren Fürsaren Bischoff Friederichen seligen emphanen hat, die zehenannten
 „Bischoff Friederichen, und Stift Wormbs verfallen waren von CRAFT von CLEEN
 „seligen, mit namen: Den Zehenden zu Lichtenhart Item zu Ranshart &c. wvther, so
 „haben wir Ihm, Caspar Lerchen geluben den Lehen/Zins von XLV. Morgen Acker zu
 „Dirmstein gelegen, die wir hievor Ihm zu Wolant Frau MAGDALENEN, CASPARS
 „von RIEPPUR, unsern lieben bruders seligen Tochter, syner ehlichen Hufstrawen zu
 „Ehestewer geben haben &c. darumb so hat derselbe Caspar uns mit Hand, gebenden
 „truwen gelobt &c. —

„Geben off Donnerstag nach S. Margreten-Tag Anno Domini Millef. Quingentesimo
 „Decimo-nono.

vid. Wais de
Furbach.

Duplicem igitur investituram per Litteras suas recognoverunt, qui Caspa-
 ris illius Anno 1555. defuncti Filio, CASPARO, dati fuere Tutores; idem &
 observarunt ejusdem Casparis Filii Anno 1593. videlicet CHRISTOPHORUS, &
 CASPAR LERCH, quos exceperunt, tam in supradictis Feudis, quam & in illis
 quæ ipsis deinceps cum Waislis communia fuere. Anno 1660. MICHAEL-
 CASPAR-HENRICUS LERCH, post obitum Fratris sui WILHELMI-CASPA-
 RIS; tum & relictus ex eodem nepos, HUGO-EBERHARDUS-MICHAEL LERCH;
 qui postremus dum Anno 1675. solus ac unicus feudi hæres existit, illud Anno
 1699. per subsecutum obitum suum, Ecclesiæ Worm. reliquit apertum.

LEWENSTEIN.

Anno 1483. duplex nobili huic Familiæ Feudum obtigit, unum Ca-
 strense, in Neo-Leiningen deserviendum, ut sequentes Litteræ id
 innuunt:

„Ich

„Ich BRENNER VON LEWENSTEIN bekenne — daz ich von dem
Hochw. in Gott Vatter und Hern, Hern JOHANS Bischoff zu Worms &c.
IX. phunt gelts jerlich zu Asselnheim fallende, die sin Gnade mit Nuntzig
phunt Heller ablosen mag, zu Burglehen zu Nuwe-Leiningen entphangen
han — und sullent ich obgenant Brenner, oder myn Lehens Er-
ben solich nuntzig phunt in eygen guttere zu dem besten anlegen,
und dann dieselben von yme oder siner gnaden nachkomen zu Burg-Lehen
haben &c. —

Dat. Heidelberg uff montag assumpt. B. Virg. Anno MCCCCLXXXIII.

Feudum aliud, quod diversos census ac redditus annuos in se comple-
tebatur, quales erant: *uff dem schultbeissen ampt zu Worms XXVI. wutz Hel-
ler &c. Item ein schiff an dem Fare zu Worms an dem Rine — Item vver ein
Husenoff zu Worms vvirt, der gibt iglicher ein halben gulden &c.* hoc per char-
tam sub eadem data, qua præcedens, contulit Joannes Worm. Episcopus
EMERICO de LEWENSTEIN, quondam EMERICI Filio, ejusque Heredibus
masculis possidendum; quales existere.

Anno 1534. JOANNES, & EMICO de LEWENSTEIN; Fratres.

Anno 1536. WOLFGANGUS, FRIDERICUS, & CAROLUS de LEWEN-
STEIN, quondam JOHANNIS relictæ Filii.

Anno 1558. FRIDERICUS de LEWENSTEIN; nec non relictæ ex
Fratre ejus Carolo, Liberi: WOLFGANGUS & SAMPSON de LE-
WENSTEIN.

Anno 1571: WILHELMUS, & CHRISTOPHORUS de LEWENSTEIN;
Fratres.

Unicus demum ex omnibus a primo acquirente ortis superstes FRIDE-
RICUS de LEWENSTEIN, deficiente prole mascula, Feudum amisit obiens; vid. Roderi-
dum ex nova gratia translatus fuit in Nobilem Gentem de Rodenstein, ut Stein.
constat ex Litteris anni 1602.

Tertium Feudum a prioribus distinctum, videlicet tres partes Vineæ in
Randeck obtinebat is qui supra ad annum 1558. memoratur WOLFGAN-
GUS a LEWENSTEIN, idque qua membrum ganerbiatus in arce
Randeck:

LEYEN:

Feudum, quod originarie a Nobilibus de Stockheim provenit, cor- vid. Stock-
sistebatque in aliquot jugeribus vinearum, & Curia in superiori Ingelheim, heim.
obtinuit olim ULRICUS de LEYEN, communi manû cum Hermanno
Stump de Waldeck tenendum ac possidendum, ut constat ex horum Litte-
ris reversalibus datis Anno 1410.

Successerunt itaque in hoc feudo Anno 1433. ADAM de
LEYEN, supradicti Ulrici filius, tum Anno 1515. PETRUS
de LEYEN, quondam PHILIPPI Filius. Denique Anno 1575.
JOANNES-

JOANNES-MEINHARDUS, & PETRUS de LEYEN, quondam EBERHARDI relictii Filii, qui dum feudum idem adhuc tenerent anno 1617. quo Stumpthorium itirps direxit, illud ipsi ex integro cedit.

II. Obtigit interea Genti de Leyen Feudum aliud, quod olim tenebat Hermannus More, cuius Filiam GEORGIUS de LEYEN Adami supramemorati filius in uxorem duxerat, circa annum 1483. hinc duplici investitura opus habere, qui Georgii existerunt successores; horum cum nonnullos in priori serie jam recensuerimus, reliquum est, ut quos recentiores chartæ indicant, hic quoque subiciamus.

Anno 1660. EMICHO de LEYEN, PHILIPPI Filii, utrumque Feudum recognoscit tam pro se, quam & tutorio nomine pro relicto PHILIPPI NICOLAI de LEYEN minorenni Filio IGNATIO-WILHELMO-CASIMIRO; tum & pro reliquis agnatis suis, EBERHARDO, WOLFGANGO-FRIDERICO, & CRATONE-CUNONE, Fratribus, quondam JOANNIS MEINHARDI de LEYEN, filii. Denique & pro FRANCISCO-EBERHARDO quondam JOANNIS-CASPARIS de LEYEN filio.

Anno 1677. WOLFGANGUS-FRIDERICUS Baro de LEYEN, pro se, & Fratre suo CRATONE-CUNONE, nec non reliquis agnatis.

Anno 1721. JOANNES-WILDRICUS Baro de LEYEN, parentis sui JOANNIS-EBERHARDI nomine, investitur, simulque probat quidquid circa Feudum Stumpthorium aliàs gestum fuit; ac in sequentibus Litteris plenius continetur.

„Wir FRANTZ-LUDWIG von Gottes gnaden Erzbischoff zu Trier &c. &c. Bischoff zu Worms &c. bekennen — als weyland JOHANN MEINHART, und PETER von LEYEN gebürt, diejenige Lebensstücke zu Ober-Engelheim, so sie in gemeinschaft mit den Stumpffern von Waldeck, von unsern Stifft Worms zu Lehen getragen, und nach der Stumpffen absterben, gänglich Lehen-weis ingehabt und genossen, nach inhalt des jüngeren Lehenbrieff de anno 1617. mit consens unsers Vorfahren am Stifft Worms, Herrn Bischoffen GEORG-FRIEDERICH, und unser Domb-Capitul gegenhaltung umb fauffhundert Gulden dergestalt verkauft haben, daß sie auß ihren eigenthümlichen adelichen Güttern ein æquivalent vor solche verkauffte Stück zu widersehen sollen &c. solches aber wegen langwitrigen Krieg, bis zu unsers Vorfahren am Stifft Worms, Herren Bischoffen HUGO-EBERHARDEN wohlseelig andenden, Regierunszeiten anstehen blieben, das seine Liebden, vermöge dero Lehenbrieff, mit weyland EMICHEN, und EBERHARDEN von LEYEN, als Ältesten, und gevollmächtigten dieses Stammes, sich dahin verglichen, daß an statt der verkaufften Lebensstück, diese hernachvolgende eigenthümliche freye adeliche Güter zu Eelsen &c. wurdlich cedirt, abgetreten und eingeräumt &c. und solten nummehr hinfuro vorgemelter Emich, und Eberhard von Leyen, ihre Mans, Erben solche Güter so viel es zum fall kommet, von uns, und unsern Nachkommen am Stifft Worms zu rechten Man-Lehen emphanen; als auch der Wohlbedachte JOHANN-WILDERICH Freyherr von LEYEN, in crafft gewalts von seinen Vattern dieselben Güter, jeho also emphanen — und seit die Güter, nemlich: uff dem feld nacher Momenheim acht halb morgen ackers — Item drey morgen ackers, seind gar zehend frey &c.

„Geben zu Worms, den Elfften Februarii im Jahr Ein tausent, Sieben-hundert, und Ein und Zwanzig.

Mortuo denique Anno 1732. post Filium etiam patre, cum nulla ex ambobus proles mascula superesset, feudum, ut apertum, recidit in Ecclesiam Wormatiensem.

LINDEN-

LINDENFELS.

Refutaverat feudum suum, consistens in pratis aliquot circum villas Lampertheim & Burstat &c. Henricus Silberborn, quando ea Anno 1501. eadem lege possidenda accepit PHILIPPUS de LINDENFELS.

Successit ipsi Anno 1505. Filius ejus minorenns PHILIPPUS, primum sub tutela patris sui Joannis de Lindenfels, dein Anno 1509. sub illa Jodoci Martolfi, dicti Rineck constitutus. Ab hoc autem Philippo progenitus fuit CHRISTOPHORUS de LINDENFELS, qui improlis obiit, feudum reliquit apertum. vid. Aßenstein.

LUTERSHAUSEN.

Exstant GELFFRICI de LUTERSHAUSEN litteræ de Anno 1427. in hæc verba :

„Ich HANS GELFFRICH VON LUTERSHAUSEN erkenne — daz „ich von dem Erwird. in Got Vatter und Herren, Hern FRIEDERICH Bischove zu Worms &c. zu rechtem Burglehen enphangen han — uff den Schultheissen Ampt zu Laudenburg XX. Unz. Heller jarlich uff Sant Martins - Tag fallende. Item: han ich ein Schultheissen, und ein Schulzen „zu setzen — Geben Anno Dom. MCCCCXXVII.

Transit feudum hoc ad Joannis Filium cognominem, quo sub annum 1470. fatis functo, simul bona ad Dominum directum rediere.

MARSCHALCK de WALDECK.

Bona, quæ in districtu Locorum Dirmstein & Lamperthem, feudi lege, tam suo, quam Philippi Fratris sui nomine susceperat Anno 1483. Joannes Marschalck, haud ultra Philippum Melchiorem Marschalck fuere transmissa in posteros. Hic enim, qui Anno 1533. adhuc minorenns de iisdem investitus fuerat, vices ejus in hoc peragente Tutore Conrado Stumpff de Waldeck, vitam simul cum feudo amisit Anno 1555. quo illud in Nobiles de Bettendorff gratiose contulit Theodoricus Worm. Antiistes. vid. Bettendorff.

MASSENBACH.

Fuit JOANNI de MASSENBACH in feudum pars Juris patronatus in Northeim, ut ex ipsius charta innotescit, quam hic subjecimus.

„Ich HANS VON MASSENBACH erkenne mich daz ich dis nachgeschriben Lehen han und trage von dem Erwird. in Gott Vatter und Herren, „Hern MATHEO Bischoff zu Worms und sine Stifte, mit Namen: ein „dritteil des Kirchsatz zu Northeim, mit siner zugehorungen, und sal ym „darumb verbunden sin, als ein Mann synem Herren —

„Dat. Anno Dom. MCCCCVI. in Oppido Heidelberg, Dominica qua „in Ecclesia Dei cantabatur Cantate.

Videtur autem hoc feudum adhuc Anno 1355. substituisse in BERTOLDO, & ALBERTO de MASSENBACH.

METTERNICH in BORSCHIEDT.

vid. Land-
schad.

Vacantia Anno 1653. Landschadiorum feuda ex obitu ultimi possessoris, postquam WOLFGANGUS HENRICUS de METTERNICH prece, ac pretio, ab utroque Domino directo, videlicet: Wormatiensi, & Spirensi, Episcopis impetrasset, tres ejus filii, quibus dives hæc parabatur successio, morte sublati fuerunt, hinc moestus parens apud ambos præfules mature agere cœpit, de Genero sibi in iisdem feudis post obitum substituendo; jamque res procedebat feliciter, quando & ipsum mors sustulit die 12. Decembris Anni 1699.

METTERNICH in MULLENARCH.

CAROLUS - CASPAR - HUGO B. de METTERNICH, alter demortui Metternichii in Borscheid Gener, potenti, JOANNIS - HUGONIS Electoris Trevirensis, quâ Spirensis Episcopi, nec non feudi denuo vacantis Con-Domini, intercessione usus, tandem voti compos factus est, & sæpediti feudi investituram, etiam ex parte FRANCISCI - LUDOVICI Worm. Episcopi obtinuit die 29. May 1700. exsolutâ prius (juxta quod, pro impetrando Maj. Capituli Worm. consensu, conventum fuerat) 6000. Flor. Summâ, quæ in Cathedralis Ecclesiæ instaurationem conversa est.

MORE.

GERBODO, & GODEFRIDUS de MORO, decimas, & Jus patronatus in Uzelenheim, hodie minori Nittesheim, avitum Gentis suæ feudum, transfülere Anno 1270. in Decanum ac Capitulum Ecclesiæ S. Andreae Worm. idque de consensu EBERHARDI Worm, Episcopi quâ Domini directi.

MORSSHEIM.

vid. Horn-
eck.

Bona in Roxheim; tum & quæ olim ab Ecclef. Worm. in feudum tenebantur Nobiles Horneckii, hæc Morssheimiorum fuit possessio, ut constat ex litteris sequentibus.

„Wir Dietrich von Gottes gnaden Bischoff zu Worms zc. bekennen — das
„wir dem Besten, unsern lieben getrewen Hans, Henrich von Morssheim / Johan
„von Morssheim Ritters Eeligen Sohn, von sein, und Hansens Melchior / sein
„nes Bruders wegen, zu rechten Man-Lehen geluben haben, diese hernach geschribene
„Lehen, so Weylant der obgemelt Johan von Morssheim desselben Vatter, und Voraltern
„seelige von Alter hero von unsern Stifft Worms zu Lehen emphanen haben, mit Na-
„men: ein Auro zu Roxheim, gnant die Kuitten, Auro zc. weither, die hernach geschrie-
„ben Lehen die hievor der erste Horneck von Heppenheim / und seine Voraltern, und
„zulezt der vorgeschriben Johan von Morssheim Ritter von uns, und unsern Stifft
„Worms zu Man-Lehen entphanen haben, nemlich ein theil am Irzwasser ein theil am
„Moorswerde zc. — Geben Mitwoch nach Galli, Taufent, funffhundert, funffzig und
„vier Jahr.

Investiti itaque, juxta præcedentes hæsc litteras, JOANNES - HENRICUS, & JOANNES - MELCHIOR, de MORSSHEIM, quondam JOANNIS Filii Anno 1554. feudum ad posterôs transmülere hoc ordine:

Anno

Anno 1570. JOANNES-LUDOVICUS de MORSSHEIM quondam JOANNIS-HENRICI Filius, Feudi renovationem obtinet, tam pro se, quam & JOANNE-MELCHIORE agnato, nec non Fratribus suis LUDOVICO-FRANCISCO, & HARTMANNO, de MORSSHEIM.

Anno 1595. LUDOVICUS de MORSSHEIM, pro se, & agnato suo JOANNE-FRIDERICO, tum & pro relictis ex hujus defuncto Fratre Henrico liberis GEORGIO - ALBERTO, & JOANNE MELCHIORE, de MORSSHEIM.

MOSBACH de LINDENFELS.

HENRICUS de MOSBACH investitur Anno 1483. de Feudo, cujus simultanei cum ipso possessores erant Nobiles de Rode, Schwalbach & Hatstein. Succedunt: vid. Rode.

Anno 1488. PHILIPPUS, & HENRICUS de MOSBACH, quondam Henrici præcedentis Filii.

Anno 1533. HENRICUS, & PHILIPPUS de MOSBACH, Fratres.

Anno 1567. JOANNES-FRIDERICUS, JOANNES-ANDREAS, & JOANNES-BALTHASAR de MOSBACH, Fratres; tum & relictis ex prædefuncto eorum Fratre REINHARDO Nepotes, JOANNES-HENRICUS, & JOANNES-ANDREAS de MOSBACH.

Occurrit demum HENRICUS de MOSBACH ad annum 1677. quo feudum hoc transit in illuſtr. Familiam de Leyen. vid. Leyen in ſuper. Elencho.

MUDERSPACH.

Inſigne feudum olim ab Eccleſia Worm. retulit DANIEL de MUDERSPACH, ut conſtat ex ejus reverſalibus litteris datis Anno 1446.

„ Ich DANIEL VON MUDERSPACH, Ritter bekenne — daz ich diſs „ hie nachgeſchriebene Lehen von dem Erwid. in Gott Vatter und Herren, „ Hern REINHART Biſchoff zu Worms zu rechtem Man-Lehen entphangen „ han &c. — und ſint diſs die Gutere : zwo Huben Landes in Kingswi- „ ſen — Item ein teil an dem Zehenden zu Katzenfurt, item zu Dieln- „ heim, zu Eringshaufen, Kolhaufen &c. —

„ Geben Anno Dom. MCCCCXLVI.

Succedunt itaque Danielis poſteri in feudis illis, hoc ordine.

Anno 1478. JOANNES, & FRIDERICUS de MUDERSPACH, Fratres; quondam Danielis filii.

Anno 1511. LUDOVICUS, & FRIDERICUS de MUDERSPACH, agnati.

Anno 1521. EMERICUS, & WIGANDUS de MUDERSPACH Fratres, nec non eorum agnati LUDOVICUS, & WILHELMUS MUDERSPACH.

Anno 1541. WOLFGANGUS de MUDERSPACH, quondam Emerici Filius, tum & ejus agnati WIGANDUS, & WILHELMUS de MUDERSPACH.

Anno 1572. DANIEL de MUDERSPACH, qui demum Anno 1601. obiens abſque prole maſcula, feudum reliquit apertum. vid. Croneberg.

NAGEL de DIRMSTEIN.

Quas FRIDERICUS NAGEL de SOBERNHEIM decimas in Roxheim &c. adhuc Anno 1427. titulo Feudali possederat, hæ in Gentem NAGEL de DIRMSTEIN translatae fuerunt, siquidem earum possessor occurrit ad ann. 1483. PETRUS, ex Gente illa nobili originem trahens.

Accessit deinde Feudum aliud in Neo - Leiningen, Castrensum more deservendum, quod Anno 1555. THEODORICUS WORM. Episcopus PETRO NAGEL de DIRMSTEIN gratiose contulit, ac in quod Anno 1581. successit PETRUS NAGEL, prædicti Petri Filius, quem Anno 1596. duo ejus Filii excepisse videntur.

NIDECK.

Ex duplici capite Gens hæc erga WORM. Ecclesiam adstricta erat.

Primo: ratione partis decimarum in Hafsmarshaim quam unà cum duabus Curiis ibidem in Feudum tenere visus est CONRADUS de NIDECK Anno 1427.

Secundo: Ob arcem Dreschlingen, quam unà cum subjacente villa, nec non univ. juribus, titulo Feudali, quondam possedit MARTINUS de NIDECK; quo sub annum 1483. mortuo, admissi sunt in idem Feudum EBERHARDUS, & DITHERICUS de NIDECK; a quibus deinde illud acquisiverunt Nobiles de Helmstat.

vid. Helmstat.

NEUHAUSEN aliàs NUWENHUSEN.

THEODORICUS WORM. Episcopus confert Anno 1360. HENRICO de NEWHAUSEN, ejusque Filio JOANNI in Feudum, *daz Dorff, daz do heist Eyrstat, und das Viertel - teil des Dorffes daz do heizet Steinfurt, item daz Drit - teil der zehenden zu Haussen &c.* ut habent ejusdem litteræ;

II. Accessit deinde & Feudum aliud, videlicet: Jus patronatus in Northeim, cum attinentiis &c. ut constat ex litteris reverfalibus Alberti de Neuhausen, datis Anno 1406. in modum, qui sequitur.

„ Ich ALBRECHT von NUWENHUS erkenne mich, daz ich dis nach -
„ geschriben Lehn von dem Erwird. in Gott Vater und Hern, Hern MA -
„ THEO Bischoff zu Worms, und sine Stifft han, mit namen: den Kirch -
„ satz zu Northeim by Loffn gelegen mit sinen zugehorde. Item zu Zim -
„ mern by Brachenheim ein teil an der Zehenden. Item an dem Dorff zu
„ Steinfurt by Sunfsheim ein Funffteil. Item Erstat das Dorff by Nuwen -
„ hausen ganz, mit sinen zugehorungen &c. Geben als man zalt &c. Vier -
„ zehen hundert und sechs Jar.

Succedunt deinceps pari modo in utroque Feudo:

Anno 1412. BERTOLDUS, ALBERTUS, & EBERHARDUS de NEUHAUSEN, agnati.

Anno 1419. WIPERTUS de NEUHAUSEN.

Anno

Anno 1444. BALTHASAR de NEUHAUSEN.

Anno 1475. WIPERTUS de NEUHAUSEN, quondam Balthafaris Filius.

Anno 1502. BALTHASAR de NEUHAUSEN, nec non Fratres ejus, BERNHARDUS, & WIPERTUS.

Anno 1520. PHILIPPUS Senior, & PHILIPPUS junior, de NEUHAUSEN Fratres; qui de consensu Domini directi partem Feudorum suorum alienant in favorem Ludovici de Frawenberg, ut patet ex charta sequenti, data Ann. 1529. vid. Frawenberg.

„Wir Heinrich/ von Gottes gnaden Coadjutor erwelter und bestetigter zu Wormbs
„z. bekennen — daz wir unsern lieben getrewen Philippen von Neuhaus den
„tern, von sein, und seines Bruders Philips wagen, und ihrer beyder Mann-Lehen
„Erben zu rechten Man-Lehen geliehen haben — mit Namen: ein Viertel an dem
„Dorff Ersat by Nuwenhausen gelegen zc. wie dann solich Lehen Balthasar von Neu-
„haus von unsern Vorfahren und Stifft Wormbs empfangen und getragen hat, ohne
„den Kirchsaß zu Northheim/ mit den Zehenden und Zugehörungen, so ermeldter Baltha-
„sar von unsern Vorfahren auch zu Mann-Lehen getragen, und sie beyde Philippen Ge-
„bruder, demselben, unsern lieben getrewen Ludwig von Frawenberg/ mit unser Ge-
„billigung verkaufft haben — Geben Samstag nach Sontag Cantate. Anno Dom.
„MCCCCXXIX.

Præterea reperio, quod ex supramemoratis Philippis de Neuhausen, unus, aut alter, recognoverit Anno 1535. in Feudum, suæ proprietati decimam in partem unâ cum jugeribus Terræ araturæ XVII. ca lege, ut sibi, suisque posteris in proprietatem perpetuâ cederent duæ octavæ partes in Steinfort.

Cæterum, in Feudo paterno successit An. 1554. PHILIPPUS, quondam PHILIPPI de NEUHAUSEN Filius, tum reliqui, prout sequitur.

Anno 1567. LUDOVICUS, & DAVID, quondam Philippi Filii.

Anno 1574. JOANNES-PHILIPPUS de NEUHAUSEN, quondam Ludovici Filius, sub tutela Reinhardi de Neipperg constitutus; is cum Anno 1580. absque prole mascula obiisset; Feudum ejus, ex mera gratia, translatum fuit in Nobiles de Degenfeld. vid. Degenfeld.

● ● ●
OBERSTEIN.

Commune Feudum cum nobilibus Bonn de Wachenheim, habuere ab Ecclesia Worm. Nobiles ab Oberstein, ut fidem faciunt litteræ Sigifridi, in vid. Bonn. hæc verba.

„Ich SIGIFRID von OBERSTEIN bekennen — daz ich von dem
„Erwid. in Gott Vatter und Herren, Hern FRIEDERICHEN Bischoff zu
„Worms &c. zu einem rechten Man-Lehen empfangen han — die Awe
„die da heisset die Auwel, Item den Salmengrunt, Item XX. Untz Heller
„uff der BONNEN theil &c. Geben Anno MCCCCXXVII.

Occurrit deinde in iisdem Feudis ad annum 1483. YMAS de OBERSTEIN, quem secuti sunt Anno 1578. WOLFGANGUS ab OBERSTEIN, ejusque Fratres RUDOLFUS & GEORGIUS, quondam JOANNIS-SIGIFRIDI ab OBERSTEIN Filii.

PRUMBHEIM.

CAROLUS de PRUMBHEIM obtinet Anno 1483. Feudum Castrense in Neo-Leiningen, quod ex obitu HESSONIS Landgravii de Leiningen vacaverat; at eo haud diu potitus est; siquidem & ipso mortuo, translatum fuit in Rudwinum de Turkeim; a quo ulterius pervenit ad Nobiles de Bechtolsheim.

RAMMUNG de DASPACH.

Acquisitæ, titulo oneroso, curtis, domus, aliaque iisdem adjacentia bona in Weibstat, nexu feudali vinctos detinere aliquamdiu Nobiles de Rammung, ut ex Mathiæ sequentibus litteris Anno 1483. datis, constat.

„ Ich MATHIS RAMMUNG von Daspach, bekenne — daz ich „ von dem Hochw. in Gott Vatter, und Herren, Hern JOHANS Bischoff „ zu Worms &c. solich Man-Lehen so Her HANS RAMMUNG Ritter, und „ HANS RAMMUNG, myn Vatter, und Bruder seligen, von sin gnaden „ Furfarn, und Stifft getragen haben, nemlich: den Hoff, Garten, Ecker „ &c. zu Weibstat gelegen, gnant der Erlicher-Hoff &c. Item III. Mor- „ gen Korn Ackers, gelegen an dem Rorbacher Hoff &c. — das alles der „ benant min Vatter selig, umb ALBRECHT von VENNINGEN kaufft hat „ — fur mich, und myn Man-Lehens-Erben, solich obgemelt Manle- „ hen von sin gnaden also enphangen —

„ Dat. Anno MCCCCLXXXIII. uff Sant Johan-Evangelisten Tag.

RANDECK.

Nobilis hæc Gens, in duas divisa lineas, totidem feuda olim possedit ab Ecclesia Wormatiensi; nam quæ HESSONI de RANDECK jam Anno 1427. fuere in feudum, videlicet: pars decimæ in Kircheim sub Leiningen, item Curtis ibidem &c. hæc, post obitum aliquot EMERICORUM de RANDECK, pervenerunt in Familiam de Affenstein sub annum 1561.

vid. Affen-
stein.

Aliud Feudum; nimirum: bona in Gleffwiler, & Lampertheim &c. a GODEFRIDO de RANDECK, in WILHELMUM pervenit Anno 1483. & ab hoc denuo in GODEFRIDUM hujus nominis alterum; donec tandem obeunte ADAMO de RANDECK, Godefridi ejusdem Filio, simul perii; & Flersheimorum prosapiæ Anno 1537. in modum novi feudi, dono cessit.

vid. Flers-
heim.

RODE.

Tria in hac Gente occurrunt Feuda, inter se distincta.

vid. Scharf-
fenstein.

I. Primum a JOANNE de SCHARFFENSTEIN sibi suisque posteris, de consensu Domini directi sibi acquisivit Anno 1466. PHILIPPUS RODE; ut fidem faciunt litteræ sequentes:

„ Ich

„Ich PHILIPS RODE, bekenne — als JOHANN von SCHARPENSTEIN dem Hochw. &c. REINHART Bischoff zu Worms, in eym offen Brieff geschriben hat, wie daz er sich mit mir eyns Kauffs der Lehen halben, so er von dem obgenanten mynem gnedigen lieben Herren, und sine Stiff bisher zu Manlehen gehapt und getragen vereinigt habe, und sine gnade deshalb gebetten sinen gunst, willen, und verhengnis darzu zutun — demnach han ich Philips Rode diese nachgeschriben Lehen, von dem obgenanten minem gnedigen Herren zu rechtem Manlehen entphangen — mit Namen: ein Hofstat zu Wilburg; item den Zehenden zu Herbishaufen, item den Zehenden zu Tromershufen —

„Dat. Anno MCCCCLXVI. uff Sant Michels - Tag.

II. Alterum Feudum, videlicet: Jura patronatus in Heyer, Fronhufen, Dressildorff alisque locis, obtinuit THEODORICUS RODE Ann. 1467. Ejus litteræ reversales, sic habent:

„Ich DIEDERICH RODE, bekenne — daz ich von dem Hochw. in Gott Vatter und Hern, Hern REINHART Bischoff zu Worms diese nachgeschribene Lehen zu eym rechten Man - Lehen entphangen han &c. und sind diz die Lehen mit Namen: den Kirchsatz zu Heyer, den Kirchsatz zu Fronhufen, zu Dressildorff, zu Burgbach, zu Nunkirchen, zu Wilensdorff, zu Rode, zu Affil; Item ein teil an dem Zehenden zu Hophaufen, zu Ordorff, zu Steinbach &c.

„Anno Dom. MCCCCLXVII.

III. Tertium æque antiquum, si non antiquius reliquis, consistebat pariter in diversis decimis ac Juribus patronatus, sed quæ omnia RODII per simultaneam investituram possidebant, cum nobilibus de Mospach, Swalbach, & Hatstein, ut patet ex litteris reversalibus Friderici Rode, de data Anni 1477.

„FRIEDERICH RODE bekenne — daz ich von dem Hochwird. in Gott Vatter und Hern, Hern REINHARTEN Bischoff zu Worms &c. von mym, und JOHANS myns Bruder wegen, diese nachgeschriebene Lehen in gemeynschafft mit Heinrich Mospach, Volprecht von Swalbach, und Henne von Hatstein, Cuonrats seligen Son, und iren Manlehens Erben zu besitzen, myn, und myns Bruder teil daran zu Manlehen entphangen han — die dan PHILIPS RODE, unser Vatter selig auch also mit Henrich Mospach, Volprecht von Swalbach, und Henne von Hatstein seligen, in gemeinschafft gnossen, und besessen hat — und sind dis die Gutere: den Zehenden zu Wilmonster und den Kirchsatz. Item den Zehenden zu Paffenhufen; item den Zehenden zu Helmerode —

„Geben auff mitwoch nach S. Magdalenen Tag MCCCCLXXVII.

Horum Feudorum investituram per litteras separatas suscepisse reperiuntur.

Anno 1494. FRIDERICUS Rode, pro se, & relicto ex JOANNE Fratre filio minorenni JOANNE RODE.

Anno 1520. PHILIPPUS, & JOANNES RODE, Fratres.

Anno

Anno 1529. PHILIPPUS RODE, quondam Philippi minorennis Filius, sub tutela Georgii de Schönborn;

Anno 1596. GEORGIUS supradicti Philippi Filius, nomine parentis fui; at paulo post, morte sublato Georgio, videlicet Anno 1599; parens cum proxime secutus est, sicque bona feudalìa omnia suprascripta ad Worm. Ecclesiam reverfa sunt.

vid. Rodenstein.

RODENSTEIN.

Ex antiquioribus feudis, quæ nobili huic profapiæ collata fuere, unum est, quod ex obitu quondam Philippi Gauwer vacavit, videlicet: villa Flamborn, cum attinentiis, ut ex JOANNIS de RODENSTEIN litteris hic appositis constat.

„Ich HANS zu RODENSTEIN, Hermans seligen Son, bekennen — „daz ich von dem Hochw. &c. JOHANN Bischoff zu Worms &c. zu rechtem Manlehen entphangen han — das Dorff Flamborn, und der Hubhoff mit andern, das dan PHILIPS GAUWER selige von sinen gnaden Furfarn seliger gedechtnis, und Stiff, zu Manne-Lehen entphangen und getragen hat — Dat. Anno MCCCCLXXXIII.

II. Aliud feudum, nempe: villa Dorren-Massenheim &c. ipsi JOANNI RODENSTEIN supradicto, commune fuit cum ERKENGERO de RODENSTEIN, agnato suo; quod & unà cum præcedenti feudo ad posteros transmiserunt; quanquam in ERKENGERO stirps sua sub annum 1492. defecit; hinc bona, quæ parens ipsius CONRADUS de RODENSTEIN, ex obitu Sigisfridi de Erphenstein vacantia, a Matheo Worm. Antistite retulerat, denuo caducitatis legi fuere subiecta.

vid. Bock de Erphenstein.

III. Denique; postquam ex liberali munificentia PHILIPPI de RODENSTEIN, Worm. Episcopi etiam bona feudalìa universa, quæ quondam Philippi, & Georgii Rode, nec non Friderici de Lewenstein possessiones fuerant, de consensu majoris Capituli Wormatiensis, Anno 1602. in JOANNEM de RODENSTEIN, supradicti Episcopi fratrem Germanum, recidissent, per modum feudi novi deinceps possidenda, obiit & ipse Anno 1627. prole mascula destitutus, ac alteri Familiæ commoda, sibi inde obventa reliquit.

vid. Rode, & Levvenstein.

vid. Greiffenclavv.

RUBSAME de MERENBERG.

Feudum vetus, seu primarium, de quo Gens hæc jam ab Anno 1404. investita reperitur, fuere decimæ in Dilnhäusen; at illud postmodum insigniter auxit FRIDERICUS a DOMNECK Worm. Episcopus, circa annum 1430. dum bona, sibi, ex CRATONIS de Cleen obitu, vacantia, superioribus gratiose conjunxit, ut constat in litteris sequentibus.

vid. Clée sub Num. II.

„Ich JOHANN RUBSAME von Merenberg, bekenne — daz ich „von dem Erwid. in Gott Vatter und Herren, Herren REINHARTEN Bischoff zu Worms &c. dis nachgeschriben Lehen zu einem Manlehen entphangen han fur mich, und min Lehens-Erben, mit Namen: den zehen „den zu Dielnhusen, mit sinem zugehorden.

„ Auch

„Auch han ich enphangen solchs Lehen die myn Vatter felig, HANS
„RUBSAME, von Bischoff FRIEDERICH felige enphangen und getragen
„het, die dan jtz genannten Hern Friederich, und sinem stift Worms von
„dodes wegen CRAFFT von CLEEN verfallen waren &c.
„Dat. Anno Dom. MCCCCXLVI.

Succesit in feudis illis Anno 1483. Joanni parenti, Filius EBERHARDUS vid. Lercke
de Dirmstein.
RUBSAME, qui decedens Anno 1519. absque prole mascula, feuda reliquit
aperta, eaque mox obtinuit Caspar Leichk, hac lege, ut defuncti Eberhar-
di Rubsame uxor, Margareta Blick de Lichtenberg, iis frueretur ad dies
vitæ.

RUXINGEN.

Contulerat Anno 1427. Fridericus Worm. Episcopus SIGIFRIDO de
RUXINGEN, bona quæ sibi per obitum quondam Conradi de Clingenber-
g recentr vacaverant, videlicet: pars decimarum aliaque bona in Northeim;
verum, neglectâ investituræ renovatione, feudum illud, ut apertum, ob-
tinuit proximior agnatus, ut litteræ sequentes fidem faciunt:

„Ich SYFRID VON RUXINGEN, bekenne — dazich von dem Hochw.
„Fürsten, in Gott Vatter und Hern Hern JOHANS Bischoff zu Worms &c. die-
„se nachgeschribene Lehen, die sin gnade und sin stift Worms, durch rüt
„entpfangender von RUXINGEN verfallen gewest sint, von sunder gnaden und
„flüßiger bette willen, zu man lehen geluhen hat, die ich dann also von sinen
„gnaden entpfangen, mit namen: ein drittel eins korns-zehenden zu Nort-
„heim &c.
„Dat. Anno MCCCCXCIII.

Transferunt itaque hæc bona à parente in Filium GEORGIUM de RUXIN-
GEN, sed cum hic circa Annum 1560. decessisset improlis, ea gratiôsè col-
lata fuere nobilibus de Lammerſcheim, vid. Lammer-
scheim.

SASSENHEIM.

BERTOLDO de SASSENHEIM concessit JOANNES Worm. Episcopus,
villam Erstat pro medietate, nec non tertiam partem villæ Steinfort &c. aliaque,
in feudum masculinum, per litteras suas datas Anno 1422. cujus feudi inve-
stituram postmodum etiam innovarunt Anno 1464. relictî ex Bertoldo liberi,
CONRADUS & JOANNES de SASSENHEIM, tam suo, quam & prædefun-
cti Fratris sui Bernoldi, liberorum nomine. Verum hi simul omnes, decon-
sensu domini directi feudum suum alienarunt in gratiam nobilium de Helmſtat,
contractu desuper cum Reinhardo de Helmſtat inito ad Annum 1483. vid. Helmſ-
stat.

SCHARFFENSTEIN, al. SCHARPENSTEIN.

Vacantia sibi, per obitum HERMANNI de SCHARFFENSTEIN, bona in
Dirmſtein, quæ inter recentr ebantur ultra XXX. terræ jugera, contulit in
modum novi feudi, MATHEUS Worm. Episcopus CONRADO BOCK de ERF-
FENSTEIN; hinc, velut in compensam, majoribus beneficiis affecit Anno
1406. ex eadem gente, CUNONEM de SCHARFFENSTEIN, ut litteræ ejus re-
versales demonstrant.

HIST. WORM. TOM. I.

Q o

„ Disſ

„ Difsint die Lehen , die ich CUNNE von SCHARPENSTEIN, der alte, „han und trage vor mich, und myn ganerben, von dem Erwird. in Gott Vater und Herren, Hern MATHEUS Bischoff zu Worms und sin stifte, mit „namen: ein Hofstet gelegen zu Wilburg in der Stadt — item einen zehenden zu Anhusen, item zu Drommersheim &c.

„ Dat. Ladeburgi MCCCCVI.

vid. Rode.

Cunoni supradicto substitutus est in feudo NICOLAUS de SCHARFFENSTEIN, cujus Filius JOANNES, illud PHILIPPO RODE vendidit Anno 1466. consensum suum ad hoc præbente REINHARDO Episcopo, per litteras suas, datas ipso Festo S. Michaelis.

SCHÖNEBURG.

vid. Lerch
de Dirmstein.

JOANNE CASPARO WEISS de FEURBACH, sui stemmatis ultimo, è vivis erepto, sub Ann. 1593.; feudum, quod prius fuerat Nobb. de CLEE, & quod tunc per simultaneam investituram possidebat cum Casp. Lerch, contulit nepoti suo, JOANNI RICHARDO de SCHÖNEBURG, GEORGIUS ejusdem nominis Worm. Episcopus, Anno, ut supra, die 3. Augusti.

vid. Schönborn Com.

Verum pereunte ipsa quoque Schöneburgiorum prosapia, feudum vacans Anno 1667. translatum fuit, de consensu maj. Capituli Worm. in illust. Gentem Schönborniam.

SCHUTZ de HOLTZHAUSEN.

Tulit, olim ab Ecclesia Worm. HENRICUS SCHUTZ tam pro se, quam & hæredibus suis masculæ stirpis in feudum, decimam in Lonburg, aliaque bona in circumvicinis locis, ut testantur litteræ reverales Henrici supradicti Anno 1405.

„ Ich HENRICH SCHEZ von HOLTZHAUSEN, bekenne, daz ich die „nachgeschriben gude zu Lehen han von myn gnedigen Herren von Wormze „&c. den zehenden zu Lonborg mit aller zugehorde, Item die auwe zu Oder „spach, item den wingarten berg und gulde die darzu gehorend, und besonder „ein halben morgen wingarten, der Hundis dochter was, den sie ufs myns „egenanten Herren Lehen virkouffte hatte mit unrecht; Item; den Hoib zu „Selters, den man nennet Her Johan Stephandis Hoib, der myme Herre, und „syme stifte vor langen zyden virholen und verfallen ist —

„ Dat. Anno Dom. MCCCCV.

Feudi hujus investituram a novo obtinuerunt Henrici successores, hoc fere ordine:

Anno 1427. HENRICUS SCHUTZ, Junior.

Anno 1484. ANTONIUS SCHUTZ pro se, & agnatis suis.

Ann. 1505. GILBERTUS, & JOANNES SCHUTZ Fratres.

Anno 1540. JOANNES SCHUTZ, pro se, & relictis, ex GILBERTO Fratre, agnatis, ANTONIO & JOANNE SCHUTZ.

Anno 1570. RICHARDUS SCHUTZ, pro se, & Fratre suo REINHARDO PHILIPPO, tum & agnatis suis.

Anno

Anno 1578. JOANNES - GODEFRIDUS, JOANNES - WILHELMUS, & PHILIPPUS - ECCARDUS, quondam CUNONIS SCHUTZ minorennis Filii sub tutela Georgii a Dehrn. Tum; JOANNES - RICHARDUS, & JOANNES - CUNO, quondam RICHARDI SCHUTZ Filii. Denique ECCARDUS, & PHILIPPUS, quondam JOANNIS SCHUTZ Filii.

Anno 1605. JOANNES - CUNO SCHUTZ, pro se, & agnatis suis JOANNE - GODEFRIDO, & JOANNE - WILHELMO SCHUTZ, Fratribus.

Hi sub Annum 1613. cum Georgio Comite de Nassau Dietz &c. contractu inito, feuda sua commutarunt; at tractatum non nisi aliquanto tempore post probavit Wormatiensis Episcopus, quā dominus directus, ut constat ex charta sequenti data Anno 1660.

„ Wir Hugo Eberhard von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. bekennen —
 „ als mit vorwissen und bewilligung unser löblicher vorfahren am stift Worms und Rhomb,
 „ capituls, die Schutzen von Holzhausen ihre, von ermeltem unserm stift getragen man
 „ leben, benantlich den zehenden zu Lanburg, item den Wersperger Hoff zu Oderspach &c.
 „ mit dem Fursth. Hauss Nassau vertauscht, und dasselbe hingegen diese hernach geschriebene
 „ eigenthumlich zehendt und guttere, mit nahmen den zehendt zu Blacht, sampt den flachs
 „ zehent alda, item den flachs zehent zu Holzheim, item den zehendt zu Kirberg, item den
 „ halben zehendt zu Sackenhausen &c. unserm stift proprietarie uberlassen, und wurdlich ein
 „ geraumbt, das wir dieselben zehendt und gutter, an statt vorgemelter abgegangenen Lehen
 „ stuch den vesten, unsern lieben Johan Frid. Roeth, als Vormundt Caspar Friederich
 „ Schutz von Holzhausen / Weyland Johan Cuno Schutz / hinterlassen minderjähri
 „ gen Sohns, so dann, wegen Johan Friederich / und Philippus Wilhelmen Schutz
 „ gebruderen, zu rechten man Lehen geluben haben, seihen die ihm auch in crafft dieses brieffs
 „ &c. Der geben ist zu Worms den 12. gbris 1660.

Admissi itaque in hoc feudum Caspar-Fridericus Schutz unā cum agnatis suis Joanne-Friderico, & Philippo Wilhelmo Schutz, ut jam vidimus; successerunt postmodum distincti inter se.

Anno 1712. FRANCISCUS-ANTONIUS-WOLFGANGUS SCHUTZ, Linæ Kirbergicæ.

JOHANNES-ERNESTUS SCHUTZ, Linæ Runkeliæ.

JOHANNES-FRIDERICUS SCHUTZ, Linæ Budeshemiæ, respectiue Satores, & agnati.

SCHWALBACH.

In feudo, quod nobili huic genti commune fuit cum Hatfteniis, Rodiis, vid. Rode. & Mosbachiis, sibi invicem successisse reperiuntur.

Anno 1477. VOLPERTUS de SCHWALBACH.

Anno 1520. MELCHIOR de SCHWALBACH quondam Volperti Filius.

Anno 1567. JOANNES, EBERHARDUS, & REINHARDUS de SCHWALBACH, agnati. &c.

II. Anno 1581. obtigit GERNANDO de SCHWALBACH insigne feudum, quod ex obitu Joannis Bergen Eccles. Worm. vacaverat; verum, ob subortas difficultates, non nisi serius ejusdem investituram obtinuit, ut discimus ex sequentibus Philippi Worm. Episcopi litteris:

„Wir Philips von Gottes gnaden Bischoff zu Worms &c. bekennen — als uns
 „und unsern stift Worms, hievor, durch solichen abgang Wepland Johann von
 „Bergen, seines stammes und nahmens lehen, diejenige lehenstück, so Er Johann und
 „seine Vorfahren, von unsern loblichen Vorfahren Bischofen von Worms &c. getragen,
 „anheim gefallen und eröffnet worden — das Weplandt der Erwid. unser nachster Vor-
 „sahr Seelige Bischoff Georg &c. solche eröffnete lehen, auch Wepland den besten Gernan-
 „den von Schwalbach, auff seine embsig bittlich ersuchen, und Eingewendte Chur-Mayn-
 „sische Intercession, wie nicht weniger nühmeh auch wir, sintemahl die wurtliche belehnung
 „oder Investitur bis daher allerhand behinderung wegen, verblieben, zu leibs-manns, und
 „respectiv Erbs-lehen anzusezen, gnädiglich verwilliget, uff maas, und nach aufseiwung
 „underschidliche Vergleichung und Convention, nemlich, bey vorerwandts unseres Vorfahren
 „seligen lebzeiten Anno 1581. So dann zwischen Uns und unserm Dhom-Capittel an einem
 „und ihm Schwalbach andern theils Anno 1598. das wir solchem nach nunmehr und auff
 „absterben vermelt Gernanden von Schwalbach nachgelassen unmundigen Kindt, solche er-
 „öffnete lehen suck, wie die hernach beschriben, von newem zu leibs-manns, und further uff
 „den fall Erlöschung und außsterbung Sein Gernand von Schwalbach leibs mans Erben, in
 „Erbs- oder Tochter lehen, crafft obberurter vergleichung gelihen und angesetzt — und seind
 „dis die lehen guther, item zu Escherehausen die Burg halb mit ihre zugehorde &c.
 „Geben zu Landenburg den 17. Februarii Sechshundert und drey Jahr.

Sic patrem secutus in feudo hoc WOLFGANGUS-ADAM de SCHWALBACH Anno 1603. haud diu mansit superstes; siquidem & ipse obiit Anno 1617. duobus ex hereditatis Liberis, CASPARE-GERNANDO, & ANNA-URSULA, qui, quod feudum naturā suā masculinum, factum fuisset promiscuum, ambo in illud simultaneē admissi sunt; tandem & Gernando illo, stirpis suae ultimo, mortalitatis iter Anno 1633. ingressō, distracta est hereditas, & feudum Eschershausen, cum ex parte obtigisset, ratione Annæ-Ursulæ de Swalbach, Stephano Ritter de Grunstein ejus conjugī, transiit postmodum in domum Nassowi-
 vid. Nassau
 Comes. cam, confensum ad hoc præbente domino feudi directo.

SEIBLIN dict. BÖHEL.

vid. Wachen- Feuda, quæ quondam Arnoldus de Wachenheim, dictus Böhel, tum &
 heim, Böhel, Fridericus Blick de Lichtenberg, nec non Nobiles de Bechtolsheim, ab Ec-
 Blick de clesia Worm. tenuerant, ac possederant; hæc omnia, per obitum eorum
 Lichtberg & aperta, successive contulit THEODORICUS Episcopus, in Cancellarium
 Bechtols- suum, GEORGIUM SEIBLIN, cum beneficio successionis promiscuæ, dein-
 heim. cepts possidenda.

Horum itaque feudorum renovationem post obitum patris, obtinuerunt Anno 1595. ejusdem Filii: GEORGIUS-THEODORUS, CAROLUS, & DANIEL, eaque in eorum posteris etiamnum perdurant.

SICKINGEN.

vid. Thal- Jus patronatus in Dielheim, aliàs Duwelenheim, nec non decimæ ibi-
 heim. dem, feudum Sickingiorum constituebant, quod ipsis, & Thalheimiis commune erat.

Hoc

Hoc, unâ cum bonis, ac censibus quibusdam in Flamborn, tenuisse jam Anno 1412. reperitur HARMANNUS de SICKINGEN, cui successerunt

Anno 1418. PHILIPPUS de SICKINGEN.

Anno 1473. JOANNES de SICKINGEN.

Anno 1491. JOANNES de SICKINGEN.

Anno 1545. FRANCISCUS-CONRADUS de SICKINGEN.

Anno 1575. FRANCISCUS de SICKINGEN, feudi investituram innovans, tam pro se, quam & GEORGIO-WILHELMO, JOANNE-SWICARDO, FRIDERICO, & REINHARDO, Fratribus suis.

Anno 1596. FRANCISCUS de SICKINGEN, idem qui suprà pro se, Fratribus, & agnatis.

Anno 1598. SWICARDUS de SICKINGEN, quondam Francisci Filius, pro se, & agnatis.

Anno 1660. FRANCISCUS L. B. de SICKINGEN, pro se, & agnatis, quos inter recensentur JOANNIS-ARNOLDI de SICKINGEN, Lineæ Ebernburgicæ, relictî Filii: HENRICUS-OTTO, & FRANCISCUS-FRIDERICUS de SICKINGEN.

Anno 1720. DAMIANUS-JOANNES-PHILIPPUS L. B. de SICKINGEN, quâ Familiæ senior, pro se, Fratrefuo, & agnatis.

II. Alia insuper Nobili huic Genti fuere feuda, sed quæ mox, ut collata, sic interiëre. Tale fuit Curtis in Erstat, quam a Wiperto de Neuhufen acquisitam, tenuit ac possedit Anno 1483. HENRICUS de SICKINGEN, ac post ipsum Filius ejus MARTINUS de SICKINGEN Anno 1485.

III. Tale, constituerunt bona quædam descendencia a Joanne de Fleckenstein, quæ postquam in SWICKERUM de SICKINGEN Anno 1484. translata fuissent ex autoritate domini directi, tandem Anno 1561. ad FRANCISCUM CONRADUM de SICKINGEN pervenerunt, in quo & defuisse videntur, juxta conditionem ejus investituræ litteris jam alias adjectam, quas proinde hic recitare juvat:

„ Wir Dietrich von Gottes gnaden Bischoff zu Worms, bekennen — Solche
 „ Lehen, so Hans von Fleckenstein / von unsern Vorfahren seligen, und stift Wormbs
 „ zu Mannlehen gehabt und getragen hat, und hernacher uff Swickart von Sickingen
 „ kommen sint — haben wir Franz Conrad von Sickingen / Wolant genannten
 „ Swickarten von Sickingen Encklen, zu rechten Manlehen gelihen — und were es das
 „ Er, oder seine Lehen-Leibs Erben, ohne Lehenbar Leibs Erben abgiengen, so sollen
 „ dieselben Lehen an uns, unser nachkommen, und stift zu Worms verfallen sein ohne
 „ Widerrede —

„ Gescheen den Elften Augusti im funfzehen hundert ein und sechzigsten Jar.

SNIEDELOCH, de KESTENBURG.

PHILIPPUS, & JOANNES, quondam GEORGII SNIEDELOCHS relictī Filii, bonorum suorum feudaliū in marca villæ Roxheim investituram accipiunt a FRIDERICO Worm. Episcopo, Anno 1427. per Provasallum suum HEILMANNUM SNIEDELOCH, ut constat ex hujus litteris:

„ Ich HEILMANN SNIEDELOCH von Kestenburg, Erkenne, daz ich
 „ von dem Erward. in Gott Vatter und Herren, Hern FRIEDERICHEN Bischoff
 „ zu Worms &c. als ein treger PHILIPPS, und HANSEN, JORGEN SNYDE-
 „ LOCHS von Kestenburg, myns bruder seligen sone, die nachgeschriben Le-
 „ hen zu rechtem manne. lehen enphangen han — mit namen: ein Hawe-
 „ busch von XXX. mansmat wiesen, und ein Fischwasser darinn in der mark
 „ zu Roxheim gelegen. Item VII. phunt geldis zu Dirmstein &c. —

„ Dat. Anno Dom. MCCCCXXVII.

vid. Than.

Hoc feudum, ut apertum, transit, ex gratia domini directi, ad nobiles de Than sub Annum 1483.

STEIN.

vid. Hülchen. Anno 1485. FRIDERICUS de STEIN, tam pro se, quam & pro FRIDERICO de STEIN agnato suo investituram de tribus curtibus sitis in marca Brubach &c. quod feudum ipsis commune tunc erat cum nobilibus Hülchen de Lorch.

Occurrunt deinceps investiti de eodem feudo, ad Annum 1555. FRIDERICUS, quondam VICENTII de STEIN Filius, tum & agnatus ipsius ENGELHARTUS de STEIN.

Anno 1596. CHRISTOPHORUS de STEIN, pro se, & Fratribus suis JOANNE-GODEFRIDO, ANTONIO, & GEORGIO-WILHELMO investituram innovans, nec non pro agnato suo FRIDERICO de STEIN.

STEINACH.

vid. Land-schad. Frequens CONRADI, & BLICKERI de STEINACH, Fratrum, mentio fit in diversis litteris Anni 1225. ut & 1232. & 1237. quibus sese ob Telonium in loco Steinach, aliaque bona, ac prædia circumposita, Vassallos Ecclesiæ Worm. profitentur; nec dubium, quin nobiles de Land-schad iis magna ex parte substituti fuerint.

STOCKHEM.

Exstant JOANNIS de STOCKHEIM litteræ datæ Anno 1406. in hæc verba:

„ Ich JOHANN von STOCKHEM erkenne mich daz ich diß nachgeschri-
 „ ben Lehen han und trage von dem Erward. &c. Herren MATHEO Bischoff zu
 „ Worms. und sin stifte mit namen: ein Wingarten zu Oberr. Ingelheim,
 „ und das back-hus dafelbs, und sal im darum verbunden sin, als ein man sinem
 „ Herren —

„ Dat. Anno MCCCCVI. die I. Augusti.

vid. Leyen.

Transit hoc feudum ad nobb. de Leyen, & Stumpf de Waldeck.

STRA-

STRALENBERG.

CONRADUS de STRALEMBERG, alienat Anno 1294. in favorem maj. Capituli Worm. decimam in Berlebach una cum jure patronatus in Heiligen-Cruz-Steinach; ut habent litteræ consensus Emichonis Episcopi Worm.

Aliud feudum, nimirum: bona in Hohenhart & Heidebach possedit ab Ecclesia Wormatiensi Joannes de Stralenberg, quæ consentiente pariter domino directo ad Nobiles de Helmstat translata sunt sub Annum 1460.

Verum, omnium præstantissimum fuit, arx Waldeck, quam RENNEWARTUS de STRALEMBERG Anno 1316. Emericho Episcopo Worm. vendidit cum pacto relictionis intra septennium, ut habent ejusdem litteræ, quas hic subjicimus:

„ Ich RENNEWART VON STRALEMBERG, verihen — daz ich Waldecken die Burg, und die Herschafft die darzu gehoret mit walde, mit wasser, und mit weyden, und allem dem recht als von alter bis hieher ist komen — die ich zu sehen han von dem Erwid. &c. Hern Bischoff EMERICH von Worms, und sime stifte, verkoufft han recht und redelich dem vorgeanten Hern Bischoff umb dusent phunt Heller — auch verigen ich, daz der vorgeant Herre; an die vorgeant Burg anderthalp hundert phunt Heller verbuhen mag in der zyt der siben jare die do angiengen an Sant-Georgen tag — in der zyt ich, adir myn Erben die vorgeanten Burg wider kouffen mag —

„ Dat. Anno Dom. MCCCXVI.

STUMPF de WALDECK.

Feudum quod in superiori - Ingelheim Joanni de Stockhem datum fuerat vid. Stockhem. Anno 1406. hoc paulo post Nobilibus STUMPF de WALDECK, nec non de Leyen traditum fuit communi manu possidendum. Hinc de eodem successive investiti reperiuntur post HERMANNUM STUMPF, primum acquirentem, Hermannus alter Anno 1472.

Anno 1481. JOANNES STUMPF.

Anno 1516. CONRADUS STUMPF.

Anno 1549. JOANNES STUMPF.

SWENDE de WEINHEIM.

FRIDERICUS Worm. Episcopus concessit Anno 1427. EBERHARDO SWENDE annum redditum XIX. modior. frumenti, in feudum Castrense deservendum in arce Stein.

Successit deinde in eodem feudo Eberhardi relictus filius, PHILIPPUS SWENDE, qui per obitum suum, illud apertum relinquens, obtinuit ut saltem relictæ ejus vidua Margareta Wambolt eo frueretur ad dies vitæ; obiit autem hæc Anno 1483. Sicque Ecclesia Worm. liberata fuit a præstando reddito annuo supradicto.

THAL-

THALHEIM, five DALHEIM.

Decima vini in Hufen, & Schufen, & Northeim avitum hujus gentis feudum constituunt, ut ex litteris sequentibus innoteſcit.

„Ich HELFRICH von THALHEIM, erkenne — daz ich von dem Er-
„wird. &c. Hern FRIEDERICH Biſchoff zu Worms &c. zu eym rechten Mann-
„lehen enphangen han — eyn vurtail an dem Wyn-zehenden zu Hufen by
„Brachenheim gelegen. Item, ein vurtail an dem Wyn-zehenden gelegen an
„der ſeche zu Schufen &c. —

„Dat. Anno MCCCCXXVII.

Succedunt in hoc feudo poſt CONRADUM de THALHEIM, quondam Hel-
frici Filium, EBERHARDUS de THALHEIM Anno 1492. dein ſeriùs occur-
runt ad Annum 1556. REINHARDUS, & CHRISTOPHORUS de THAL-
HEIM, Fratres; quorum prior JOANNEM ULRICUM Filium reliquit feudi hæ-
redem, qui & Anno 1572. Chriſtophorum patrum ſupervixit, & uſque in An-
num 1596. ſuperſtes reperitur.

vid. Sickin-
gen.

II. Aliud feudum, nempe: jus patronatus in Diwelenheim &c. genti huic
commune fuit cum nobilibus a Sickingen; de eo enim jam Anno 1434. investi-
tus fuit MELCHIOR de THALHEIM, quem ſecuti ſunt ejus poſteri hoc fere
ordine:

Anno 1485. EBERHARDUS de THALHEIM, quondam Melchioris Filius.

Anno 1534. MELCHIOR, & JOANNES de THALHEIM quondam Eber-
hardi Filii.

Anno 1555. MELCHIOR, & CONRADUS de THALHEIM quondam
Melchioris prædicti Filii.

Anno 1584. ADAM, & JOANNES de THALHEIM, Fratres.

Anno 1593. PHILIPPUS-MELCHIOR de THALHEIM.

THAN, five DHAN.

vid. Sniede-
loch.

Feudum ex obitu Philippi Sniedeloch ſibi, ſuæque Eccleſiæ Worm. vacans
contulit Joannes Episcopus ULRICO de THANN, ejusque ex Fratre nepoti,
ut conſtat ex litteris ſequentibus.

„Ich ULRICH von THAN, bekennen — daz der Hochwird. Fürſt in
„Gott vatter und Herr, Herr JOHANS Biſchoff zu Worms &c. angelehen hat
„ſolich danckneme getruwe dinit, ſo ich, und myns bruder PHILIPS von
„DHAN ſeligen Kinde, ime, und ſinem ſtiſt in kunſtigen zyten tun ſolln und
„mogen, und hat uns ſolich Lehen, ſo PHILIPPS SNEDELOCH von Kiſten-
„burg, unſer ſtieff-vatter ſelige, von ſinen fürfaren und ſtieff Worms zu man-
„Lehen getragen hat, die im, und ſinem ſtiſt dann von ſinem abgang verſal-
„len und ledig worden ſin, als für verfallen Lehen, die ſin gnade uns, und un-
„ſer beider rechten Libs-man Lehen Erben von beſundern gnaden geluhen hat,
„von ſin gnaden enphangen han — mit namen: ein Hawbuſch von XXX.
„mansmat wiefen &c.

„Dat. Heidelberg Anno MCCCCXXXIII.

Investituram feudi hujus renovant Anno 1536. BERNARDUS, & CHRISTO-
PHORUS, agnati de THAN.

Anno 1570. PHILIPPUS, & CHRISTOPHORUS de THAN, Fratres,
nec non pro relictis ex Chriſtophoro agnato liberis JOANNE-CHRISTOPHO-
RO, & LUDOVICO, de THAN.

ULNER,

ULNER, aliàs ULER de DIEPURG.

Inter alia bona, quæ Nobilis hæc Gens in feudum possedit ab Ecclesia Wormatiensi, recensentur XXVIII. Jugera Terræ araturæ in marca Ladenburgenfi, ut HARTMANNI ULNER litteræ reverſales id innuunt.

„Ich HARTMAN ULER von Diepurg, bekenne — daz ich von dem Hochw. in Gott Vatter, und Herren, Hern REINHART, Bischoff zu Worms &c. dieſe nachgeſchribene Guter von myn, und myns Bruder ſeligen Kindere wegen, zu cynem rechten Manlehen entphangen han, mit Namen: fier und zwenzig Morgen Ackers, und fier Mansmat Wieſen, die ſint Acker worden — in Ladenburgermarck &c. —

„Geben Dornſtag, nach den heiligen drey Konig. Tag Anno Dom. „MCCCCCLXXII.

Obtinent feudi hujus renovationem Anno 1503. ULRICUS ULNER.

Anno 1517. PHILIPPUS, & ULRICUS ULNER quondam Ulrici Filii.

Anno 1554. PHILIPPUS ULNER, pro ſe, & relictis ex Ulrico Fratre liberis, PHILIPPO, & HARTMANNO ULER.

Anno 1561. THOMAS ULNER, pro ſe, & agnatis.

Anno 1564. PHILIPPUS ULNER pro ſe & Fratre ſuo HARTMANNO, tum & pro relicto ex Thoma Ulner, agnato LUDOVICO.

Anno 1596. EBERHARDUS ULNER, pro ſe, WOLFGANGO-ULRICO Fratre, nec non HARTMANNO agnato.

Anno 1603. relictis ex Eberhardo Ulner minorennis liberi PHILIPPUS-FRIDERICUS, & JOANNES-GERNARDUS, ſub tutela Joannis-Georgii Croneberg.

Anno 1623. JOANNES-GERNARDUS ULNER, ſolus ſuperſtes.

UTZLINGEN, ſeu UTZLINGER.

Tertiam partem decimæ in Berwangen, aliaque bona ibidem recipit Anno 1410. in Feudum ab Worm. Epifcopo JOANNE, JOANNES UTZLINGER; quem in eodem feudo ſequuntur ejus poſteri hoc fere ordine:

Anno 1459. SIMON UTZLINGER, feudum innovans in modum, qui ſequitur:

„Ich SIMON UTZLINGER bekenne — daz ich von dem Hochw. &c. Hern REINHART Bischoff zu Worms &c. dieſe nachgeſchribene Lehen von myn, und HANSEN, GERHARTS, und FOLCK UTZLINGER, HIST. WORM. TOM. I. Pp my-

„mynen Vettern wegen, zu rechtem Manlehen entphangen han — zum
„ersten: ein drittel am zehenden zu Berwangen &c.

„ Dat. Anno MCCCCLIX.

Anno 1470. FOLCKO UTZLINGER, pro se, & relicto ex SIMONE filio,
JOANNE UTZLINGER.

Anno 1486. JOANNES & WERNHERUS UTZLINGER agnati.

Anno 1518. FOLCKO UTZLINGER recognoscit, ac simul ratum habet,
tam suo, quam fratris, ac agnatorum nomine, contractum Wernheri patris
sui, per quem bona illa feudalialia alienavit in gratiam Philippi & Joannis de
vid. Helm- stat. Helmstat.

„ Ich Voldt von Ugingen, bekenne — so als der vest Wernher von Ugingen
„min lieber Vatter umb sonderlich sein auch mein, und meins bruders, und aller unser Erben
„nuß und notdurfft willen, seinen theil am zehenden zu Berwangen groß und klein &c. wie er
„das alle von meinen gnedigen Herren von Worms &c. zu manichen getragen und von seinen
„Eltern und furfahren uff ihn kommen — mit desselben myns gnedigen Herren von Worms,
„auch seiner gnaden Rhom-Capittel zu Worms zulassung, willen und verhengnis umb neunz
„halb hundert gulden haupt-gelts, verkaufft — das ich vor mich, und alle myn Erben in
„solchen kauff, wie obset, gewilliget —

„ Dat. Anno MDXVIII.

VENNINGEN.

JOANNES & SWICKERUS de VENNINGEN tenebant, quisque pro
medietate, villam Rosbach cum attinentiis suis, in Feudum ab Ecclesia Wormatiensi, ut constat ex Litteris Anni 1406. accessit Feudum aliud nimirum
Curtis in Weibstat, quæ fuerat illorum de Kirchheim. Utriusque autem Feudi
huius innovationem tam pro se, quam & agnatis suis obtinuisse adhuc Anno
1445. EBERHARDUM de VENNINGEN, testantur ejusdem litteræ se-
quentes:

„ Ich EBERHART von VENIGEN, der junge; EBERHARTS seligen sone,
„bekenne — daz ich die nach-geschriben Lehen, mit namen: das Dorff
„Rorbach gantz, mit walt, wasser, weyde, Gerichte und Vogty, nuß mit
„usgenomen; und auch den Hoiff zu weibstat mit allen zugehorunge, von
„myns felbs, und auch, als ein treger, myns Vettern seligen Kinden, Die-
„thers von Vennigen, von dem Erwid. in Gott Vatter und Herren, Herren
„REINHARTEN Bischoff zu Worms &c. Zu eym rechten mann-lehen ent-
„phangen han — Datum Laudenburg Anno MCCCCXLV.

vid. Giltin- gen.

Alienatâ autem curte in Weibstat, remansit Villa Rorbach, quæ & no-
bili huic Venningiorum prosapiæ deinceps constanter attinuit, ut successionis
ordo id demonstrat.

Anno 1489. GEORGIUS de VENNINGEN, Eberhardi junioris quondam
Filius, investitur simul cum agnato.

Anno 1506. JOANNES de VENNINGEN, quondam Georgii Filius.

Anno 1526. LUDOVICUS de VENNINGEN.

Anno

Anno 1541. EBERHARDUS de VENNINGEN, pro se, nec non fratribus suis JOANNE, & LUDOVICO, quondam Ludovici filius. Sub quibus reaccessit curtis Weibstat, ut ex litteris clientelariis constat; idque innuere videntur litteræ Theodorici Episcopi, per quas concedit Ludovico de Venningen juniori supradicto, ut conjugi suæ dotalitium constituere possit.

„ Wir *Dietrich* von Gots gnaden Bischoff zu Worms zc. bekennen — das wir dem „ besten unsern lieben getreuen *Ludwig* von Venningen, das er die edle und tugent „ same *Clar*, *Annam* von *Reipperg* seine ehliche Hausfrau uff dem dorff *Korbach*, „ mit seiner zugehorden zc. wie solches von uns, und unsern iust, neben anderen, zu *Mans* „ leben gehet, und ruret, mit XV. ^c. gulden hauptgelt, und LXXV. guten gulten jarls „ cher nuzung bewindmen und bewisen moge — also were es sach das der obgemelt *Ludwig* „ todts wegen ehe abginge, dann die vorgenant *Clara*, sein gemahlin, so soll die selbige ir leb „ tag auß, und nit langer ihren besitz und leibzucht bey vorgemelter Summen zc. genessen, „ als *Widdums*-recht, und gewonheit ist — „ Anno MDLXV.

Succedunt Anno 1576. post Ludovici hujus obitum, Filii ejus LUDOVICUS, & JOANNES, tum & relictæ ex altero Filio EBERHARDO liberi: GEORGIUS, JOANNES-CHRISTOPHORUS, & PHILIPPUS-CHRISTOPHORUS; omnes de VENNINGEN.

Anno 1579. JOANNES CHRISTOPHORUS, ac una cum ipso ejus agnati. Obtinuit autem ex his PHILIPPUS CHRISTOPHORUS de VENNINGEN Anno 1587. ut uxori suæ AGNETI de DIENHEIM constituere possit super Feudo suo Korbach dotalitium ter mille Florenorum.

Anno 1660. PHILIPPUS - LUDOVICUS de VENNINGEN quondam EGENOLFI Filius; tum & agnati ejus Anno 1680. GEORGIUS - SIGIFRIDUS de VENNINGEN & Agnati XI. Anno 1708. EBERHARDUS - FRIDERICUS de VENNINGEN investituram innovat pro se, & Fratre suo JOANNE - AUGUSTINO, nec non agnato suo GEORGIO - FRIDERICO de VENNINGEN.

Anno 1712. JOANNES - AUGUSTINUS pro se & agnatis suis GEORGIO - FRIDERICO, & CAROLO de VENNINGEN.

Anno 1718. obeuntibus Georgio-Friderico, & Carolo de VENNINGEN, hujusque Filio unico JOANNE-WILHELMO, solus ex nobili prosapia superstes mansit CAROLUS-FERDINANDUS, supradicti Georgii-Friderici Filius; qui & de Feudo investitus, diem supremum clausit Anno 1731. duobus relictis minorennibus liberis, quorum unus patrem proxime secutus est.

VENNINGEN

FLORENTIO de VENNINGEN, Electoris Palatini Cancellario, assignaverat Anno 1534. Henricus Administrator Worm. redditum annuum XX. modior. frumenti, super universis proventibus suis in Dirmstein, quod Feudum gratiæ, ipsi Florentio, nec non ejus masculæ stirpis hæredibus concessum, idem Princeps - Episcopus, postmodum, anno videlicet 1539. etiam

ad Florentii sæpediti germanos Fratres extendit, nimirum PHILIPPUM, & JOANNEM-EBERHARDUM de VENNINGEN.

Successit autem, post obitum primi acquirentis Anno 1549. Filius ejus FLORENTIUS-PHILIPPUS qui per provasallum suum Petrum Nagel de Dirmstein, feudi renovationem tam pro se, quam & pro patruo suo PHILIPPO de VENNINGEN obtinuit.

WACHENHEIM.

Tria sunt nobilis hujus Gentis feuda, quæ ab Worm. Ecclesia possidet; primum, atque adeo reliquorum antiquius, Castrense est in New-Leiningen, vacans ex obitu Hessonis Landgraviæ de Leiningen, quod JOANNES de WACHENHEIM usque ad annum 1488. obtinuisse reperitur, quo tempore ipsi in eodem successit Filius ejus JOANNES; accessit deinde feudum, de quo, tanquam provasallus uxoris suæ Agnetis de Leyen, investitus fuit Anno 1522. PETRUS de WACHENHEIM.

vid. Leyen.

Denique, & tertium feudum occurrit in JOANNE MARTINO de WACHENHEIM, qui eo quod Christinam de Scharffenstein, quondam Eberhardi Dhun de Leyningen relictam viduam duxisset in conjugem, bona feudalia ex obitu Friderici Dhun, prioris Eberhardi Fratris, obtinuit Anno 1562. cum beneficio successionis promiscuæ, ut patet ex litteris sequentibus.

vid. Dhun.

„Wir Dieberich von Gottes gnaden, Bischoff zu Worms zc. bekennen —
 „demnach durch absterben Wolant des Edlen Friderichs Dhunnen von Leyningen se-
 „liger nachgeschriben Burg-Lehen zu New-Leiningen, uns, und unseren Stifft heimge-
 „fallen; daß wir hierauff den Besten unseren lieben getrewen Hans, Martin von
 „Wachenheim auff sein unterthanig bittlich ansuchen, und seiner getrewen nuzlichen
 „Dienst, willen zc. berurt eröffnet Burg-Lehen, zu Erb-Lehen auff Söhne, und Döchter,
 „von neuen gnediglichen nachfolgender gestalt angesetzt und geluben haben, also das Er
 „und sine Ehliche Leibs, Erben Söhne und Döchter, sollen hinfuro solche Lehen-Stuck,
 „beneben den Graffen von Leiningen und Herren zu Wesslerburg, haben, tragen soll zc.
 „Dat. Ladenburg den XX. Augusti Anno Dom. MDLXII.

Successit Joanni - Martino patri, WOLFANGUS de WACHENHEIM Filius, Anno 1584. quo pariter vitæ functo, venere in hæreditatem Anno 1597. relictæ ejus liberi, sub tutela Joannis - Henrici Schenck de Schmidberg; OTTO-NICOLAUS, HENRICUS - MARTINUS; PHILIPPUS-FRIDERICUS, PHILIPPUS-HENRICUS, MAGDALENA, CHRISTINA, & ELISABETHA, omnes de WACHENHEIM.

Tum, Anno 1617. post obitum Ottonis - Nicolai succedunt JOANNES-MARTINUS, PHILIPP-FRIDERICUS, & PHILIPPUS-HENRICUS, ejus Filii.

Anno 1660. Emicho de Leyen, tutorio nomine investitur pro relictis, ex OTTONE-LUDOVICO de Wachenheim, minorennibus liberis, eorumque agnatis.

Anno 1673. PHILIPPUS - HENRICUS de WACHENHEIM quondam OTTONIS-LUDOVICI Filius minorennis sub tutela Ernesti Weißman constitutus.

Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 301

Anno 1684. CHRISTOPHORUS - FRIDERICUS L. B. de WACHENHEIM, qui obiit Anno 1709. Filium suum, JOANNEM - PHILIPPUM, reliquit heredem. Hic contractu cum agnatis inito, feudum, de consensu Domini directi, integre sibi soli acquisivit, suisque liberis; unde quod obiens prole mascula careret, illud ad ambas Filias suas MARIAM - CECILIAM, & MARIAM - CATHARINAM, de WACHENHEIM transmisit, quæ & de eodem investitæ reperiuntur ad annum 1724.

WACHENHEIM diæ. BOEHEL.

Exstant Joannis de Wachenheim litteræ reversales, datæ Anno 1432. in hæc verba:

„ Ich HANS von WACHENHEIM, den man nennet von Böhel —
 „ bekenne daz mir der Erwid. in Gott Vatter, Herre FRIDERICH Bischoff
 „ zu Worms &c. mir die funderlich gnade getan hat, und hat mir und mei-
 „ nen Libs-Lehenber Erben — diß nachgeschriben Lehen, die der veste
 „ Johann Kolb von Wartemberg dem obgenanten mym gnedigen Herren,
 „ mit sinem verigelten Brieffe off gesagt hat, zu eym rechten Man-Lehen
 „ geluhen — mit Namen zwo Ame Wines, uff dem bede zu Lamer-
 „ scheim, item IIII. Unz Heller &c. —

„ Dat. uff Sant Simonis und Jude Tag Anno MCCCCXXXII.

Ejusdem hujus feudi renovationem, post obitum parentis sui Joannis obtinuit Anno 1443. Filius ejus ARNOLDUS, per provassallum suum Joannem de Geilnheim.

Exceperunt deinde Anno 1501. Arnoldum ejus Filii, sub Tutela Henrici de Königsdorff constituti, quorum Senior, JOANNES de WACHENHEIM, idem Feudum Anno 1508. denovo recognoscit, tam suo, quam & Fratrum suorum nomine.

Anno 1526. ARNOLDUS de WACHENHEIM, junior, acquisita a Petro Krebs, tam grossa quam minuta decima in Bohel; feudum hoc de consensu Domini directi, cum priori conjunctum aliquamdiu possedit, donec Anno 1563. obiit absque liberis, utrumque reliquit apertum. vid. Seiblin.

WALDECKER.

Obeunte Anno 1704. Joanne - Nicolao de Croneberg sui stemmatis ultimo, feudum quod a majoribus acceptum, hæcenus & ipse possederat, ad Wormaltensem Ecclesiam reversionem fuerat; ni ex defuncti Hereditibus JULIANA-BARBARA BOOSS de WALEDECKER se se opposuisset, eo quod a supradicta stirpe ortum traheret. Re itaque mature examinata, placuit tandem Domino directo, bona vacantia, per modum novi feudi Anno 1711. conferre. Duobus Julianæ Filiis, cum beneficio substitutionis quoad fructus feudi in casum quo hos prædefungi contingeret absque prole mascula. Benefici Principis factum fusius exprimunt litteræ ejus sequentes. vid Croneberg.

„ Wir **Jeantz Ludwig** von Gottes Gnaden Administrator des Hoch-Meistertums
 „ in Preussen, Meister Teutisch-Orden etc. Bischoff zu Worms, etc. Bekennen —
 „ als nach tödlichen Abgang **Daniels von Muttersbach** / als seines Nahmens und
 „ Stammens letzten, sein Tochter, Mann **Hartmud von Cronenberg** der Jüngere, zwar
 „ von neuen von unsern Vorfahren am Hoch-Stift Wormbs, Bischoff **Philipp**en mit
 „ Consens unser Wormbsischen Rhom-Capitel vor sich, seine Mannliche Descendenten,
 „ und Töchter, gegen Erlegung 1500. fl. mithin, titulo oneroso, seines Erwiget. Vatterd apert
 „ gewordenen, Wormbsische Lehen erhalten, aber darauf auch sein Hartmud des jüngern von
 „ Cronenberg Töchter, und nach selbigen der Cronbergische Manns-Stamm Anno 1704.
 „ mit **Johann Niclas von Cronenberg** als den letzten dieses Nahmens ausgestorben und
 „ die von uns, und unsern Hoch-Stift Wormbs zu Lehen getragen und gehabte Lehen-
 „ Stücke abermahlen eröffnet und anheim gefallen. Das wir auf der Wohlgeborn Frauen
 „ **Juliana Barbara Voos** von Waldeck Wittib demütigst embiges Ansuchen, auch un-
 „ sers Rhom-Capitels erlangten Consens, den Wohlgebornen, unsern lieben Getrewen, ge-
 „ dachter Wittib Eöhnen, **Johanni Hugoni**, und **Philipp**en **Carlen** von Waldeck vor sich
 „ und ihre Mannliche Descendenten, die hernach beschrieben und specificirte Lehen-Stücke
 „ von neuem, und ex nova gratia zu einen Mann-Lehen gnadigst gelihen han — Wir ha-
 „ ben auch mehrermelter Frau Wittib von Waldeck noch weiter zugestanden und bewill-
 „ get, daß nicht allein bey Lebzeiten ihrer beyder Eöhne oder den Mannlichen Descendenten,
 „ sondern auch auf den Fall dieselben vor ihr Frau Wittib, ohne Manns-Leib, Erben mit
 „ Tod abgehen, und uns die Lehen wi- der heimfallen solten, sie Frau Wittib von Waldeck
 „ dennoch die Lehen Guter ad dies vice genießen sollen und wir und unsere Nachfolger
 „ am Hohen-Stift solche Lehen letzten falls, als apert an zu sprechen und einzuziehen nicht
 „ ehender als bis nach ihr der Frau Wittib tödlichen Hintritt Zug und Macht haben sol-
 „ len — geben zu Wormbs den zehenden Januarii im Jahr Eintausent Siebenhundert
 „ und Fuff.

WALTERDORFF

vid. Waltpott
 de Pfaffen-
 dorff.

Vacaverat Ecclesiae Wormatiensi ex obitu Melchioris Waltpott de Pfaffen-
 dorff Anno 1622. insigne prædium Mulenbach cum attinentiis ac jurisdic-
 tione omnimoda &c. quando illud idem Anno 1625. **GEORGIUS-FRIDERICUS**
Worm. Episcopus, de consensu majoris sui Capituli, contulit ex mera gratia
JOANNI-PETRO de **WALTERDORFF**, in modum novi Feudi deinceps pos-
 sidendum, ac transmittendum ad postereros suos. Litteras primæ invectivæ
 hic subjicimus:

„ Wir von Gottes Gnaden **Georg, Friederich** Bischoff zu Wormbs etc. beken-
 „ nen — Nachdem uns, und unserm Stift Wormbs durch Absterben beyder der Ne-
 „ sten unsern lieben Getrewen **Philipp**en und **Melchior** **Waleporten** von **Pfaffendorff**
 „ Vatter, und Sohns, als letzten ihres Stamm und Nahmens, diejenige Lehen-Stück so
 „ sie von uns und unserm Stift erkentlich gehabt etc. eröffnet und heimgefallen — daß
 „ wir angesehen unsern lieben Getrewen **Johan-Peter** von **Walterdorff** pitlich ersuchen,
 „ und unser Domb-Capituls zu Wormbs darüber erlangte Bewilligung — solche **Pfaff-**
 „ **endorffische** uns heimgefallene Lehenstück — ihm, und seinen Manns-Lebens Erben,
 „ zu rechten neuen Mann-Lehen gelihen, leihen ihm die auch hiemit und in Crafft dieses
 „ Briefses etc. Meinze den 18. Januarii im Jahr als man zalt Sechzehnhundert und
 „ zwanzig sunft.

Successerunt itaque deinceps in hoc Feudo post obitum Joannis-Petri
 Anno 1655. ejus Filii: **EMMERICUS-FRIDERICUS**, **WILDRICUS**,
JOANNES-Philippus, & **GEORGIUS-FRIDERICUS LL. BB.** de
WALTERDOFF.

Anno

EPISCOP. WORMATIENSIS. 303

Anno 1661. JOANNES - PHILIPPUS B. de WALTERDORFF qui suprà & reliqui.

Anno 1682. JOANNES - PHILIPPUS, nec non EMERICUS - FRIDERICUS, PHILIPPUS - WILDERICUS, WILHELMUS - REINHARDUS, & CAROLUS; omnes respective Fratres & agnati B.B. de WALTERDORFF.

Anno 1695. PHILIPPUS - WILDERICUS, WILHELMUS - REINHARDUS, & CAROLUS, B.B. de WALTERDORFF.

Anno 1709. post obitum Wilhelmi - Reinhardi succedit Frater ejus CAROLUS, qui iterum Anno 1712. Feudi renovationem pro se & suis obtinet; ac demum humanis ereptus

Anno 1722. illud transmittit in Filios JOANNEM - HUGONEM, CAROLUM - CASPARUM, JOANNEM - PHILIPPUM, LOTHARIUM - WILHELMUM & JOANNEM - PETRUM. B.B. de WALTERDORFF qui & de eodem investiti fuere Anno 1723. proxime sequenti.

WALTPOT de PFAFFENDORFF.

Prædium Mullenbach cum attinentiis, nec non decimæ medietas in Schelmenhausen, aliaque, avitum hujus nobilis prosapiæ Feudum fuerunt; siquidem illud ex obitu parentis sui FRIDERICI ad se devolutum suscipit ex Joannis Worm. Episcopi manibus RULLMANNUS WALTPOT Anno 1486. pro se, ac Fratribus suis, ut constat ex Litteris sequentibus:

„Wir JOHANN von Gots gnaden Bischoff zu Worms, bekennen — daz „wir unserm lieben getrewen, RULMAN WALTPOTT von PFAFFEN- „DORFF, FRIDERICHs seligen sohn, diese nachgeschriebene Lehen, von „sein, und ander seiner Bruder wegen, zu rechtem manlehen geluhen „han — Zum ersten: Mullenbach, Herschafft, Gericht, Vogtrey, Waf- „ser &c. Item den zehenden halb zu Schelmenhausen &c. und hierauff hat „uns der vorgenant Rulman, mit trewen globt &c. geben zu Francfurt „Anno Dom. MCCCCLXXXVI.

Rulmannum in hoc Feudo excepisse videtur MARCUS WALTPOT, cujus mentionem faciunt Litteræ anni 1550. huic autem FRIDERICUM Filium successisse certum est; id enim demonstrant Friderici ejusdem Litteræ anni 1577. qui illi omnium supremus fuit.

Successit deinde PHILIPPUS WALTPOT, cui post obitum surrogatus est in Feudo MELCHIOR Filius, verum, hoc absque liberis defuncto, Feudum declaratum fuit apertum. vid. Walter-
dorff.

WARTDORFF, seu WERTORFF.

JOANNES de WARTDORFF recognoscit Anno 1408. se in Feudum ab Ecclesia Worm. tenere, medietatem decimæ in Eschershausen, tam in vino, quam frumento; nec quidquam ulterius sibi a majoribus transmissum fuisse, ut ingenue testatur per Litteras suas, quas hic subjicimus:

„Ich

„Ich HENN von WARTDORFF erkenne — daz ich von dem Er-
 „wird. in Gott Vatter und Herren, Hern MATHÆO Bischoff zu Worms, die-
 „sen nachgeschriben Zehenden zu Lehen trag. mit Namen: den Zehenden
 „halben an Wyn und Korn zu Eyschershausen; und weiß auch zu dir
 „Zyt nit me, erfuhr ich aber edt me, daz wolt ich mym obgenanten gne-
 „digen Hern gern verkunden —

„Geben zu Heidelberg Anno MCCCCVIII.

Occurrit deinceps in hoc feudo ad annum 1483. Joannis Wartorff prædicti, ex JOANNE Filio, JOANNES WARTORFF nepos.

WAISS, seu WEISS de FURBACH.

vid. Clée. Tacitum, eumque illicitum contractum inierat cum Ogerio de Cleén; PHILIPPUS WEISS, vigore cuius, etiam bona feudalialia, quæ ille ab Ecclesia Wormatiensi possidebat, sibi arrogare contendit. At res longe aliter evenit, obeunte enim Ogerio ad annum 1520. Feuda ejus, ex singulari gratia cesserunt Theodorico de Cleé ejus agnato ad dies vitæ, quibus absolutis, denuò vacarunt; ac tuuc demum, novo cum Ecclesia Worm. contractu inito, idem supradictus Philippus in feuda illa admittitur, unà cum Casparo Lerch, hujusque hæredibus deinceps per simultaneam investituram, ab ipso pari lege possidenda.

vid. Schöneburg. Successit itaque Anno 1580. in Philippi, avi sui paterni, feudum hoc, etiam JOANNES-CASPAR WEIS, quo absque liberis defuncto, feudum ejus Anno 1593. collatum fuit Joanni-Richardo de Schöneburg, dum ejusdem ususfructus relictus est Amaliæ natæ de Carben defuncti Joannis Casparis Conjugi, ad dies vitæ.

WYLER, alias WILRE, & WILR.

Plura fuere huic Nobili Genti feuda, quorum antiquius demonstrant litteræ sequentes.

„Ego MARQUARDUS Nobilis de WILRE recognosco me habere &
 „possidere in Feodo partem decimæ vini in terminis villæ Nosloch — quæ
 „quidem decima ab Episcopatu & Ecclesia Worm. in feodo derivatur; &
 „me Marquardus unà cum consensu GODEFRIDI Fratris mei concessisse hu-
 „jusmodi decimam SIGELONI de WATTENHEIM, & JOANNI de FRI-
 „SENHEIM, militibus, ministerialibus Ecclesiæ Wormatiensis; ut hi duo
 „portent homagium nomine Decani & Capituli Ecclesiæ Worm. pro ejus-
 „modi feodo per annum & diem, sicut feodi consuetudinis est & juris, qui-
 „bus anno & die elapsis dicti milites ab hujusmodi homagio remanent ab-
 „soluti — Dat. Anno MCCXCVI.

Hæc prædicta bona, unà cum reliquis, quæ Nobiles de Wilre tunc ab Ecclesia Worm. in feudum possidebant, translata fuere in Decanum, ac Capitulum Worm. titulo venditionis; factum probante Emerico Episcopo per litteras datas Anno 1315.

II. Aliud feudum, videlicet: partem decimæ in Frankenbach &c. Andreas Wilre reperitur possedisse; siquidem illud refutat Anno 1427. in favorem Dietheri Filii sui, qui & de eodem mox investitur.

III.

III. Accessit & tertium Feudum, quod vacans ex obitu Joannis de Monshein, contulit anno 1468. REINHARDUS Episcopus WORMATIENSIS BALTHASARI de WILRE, cum beneficio successione promiscuæ deinceps possidendum; ut testantur ejusdem Balthasaris Litteræ reverfales.

„ Ich BALTHASAR VON WYLER, bekenne — daz der Hochw. Fürst
 „ in Got Watter und Herre Her REINHARD Bischoff zu Worms &c. mit
 „ von besonder Gnaden diese nachgeschribene gutere, nemlich: den hal-
 „ ben zehenden zu Eberzheim, item XXIX. morgen ackers doselben,
 „ item ein Weingarten &c. item Hus und Hoff mit sinem Begriff zu
 „ nuwen Leyningen die HENNE von MONSHEIM felig ingehapt hat, und
 „ mym gnanten gnedigen Herren, und sin Stift Worms, von DIEMUT
 „ von KIEDENHEIM, seligen, (die desselben Herren seligen eelich Hus-
 „ frau gewesen, und ir Leptag lang daruff verwidempte gewest ist, ir
 „ Lepzucht davon zu haben) verfallen sin, mir und minen Erben, Sonen,
 „ und Döchtern &c. zu Erb-burg lehen zu new-Leiningen gemacht, und ge-
 „ luhen hat — dat. Anno MCCCCLXIII.

Feudi hujus, post obitum Balthasaris, Anno 1483. suscipiunt inve- vid. Hauben.
 stitutam duæ ejus relictae Filiae: MARGARETA, & CATHARINAE de WILRE,
 per provasallum suum, Ludovicum Slor de Lutren.

WINGARTEN.

JOANNES de WINGARTEN recognoscit Anno 1428. se tenere in
 Feudum ab Ecclesia WORMATIENSI, partem aliquam decimarum in Guglin-
 gen, ut habent ejus Litteræ:

„ Ich HANS VON WINGARTEN bekenne daz ich von dem Erwird. in
 „ Gott Vatter und Herren, Hern FRIEDERICH Bischoff zu Worms &c. zu
 „ eym rechten Manne Lehen entphangen han — das sechste teil der
 „ Frucht zehenden in dem Sloss und marcke gnant Guglingen &c. geben
 „ Sambstag nach dem heiligen Jars Tag. Anno dom MCCCCXXVIII.

Idem Feudum suscepit postmodum Anno 1483. ORTO de WINGARTEN,
 tam pro se, quam & relicto, ex JOANNE Fratre Filio CHRISTOPHORO
 de Wingarten.

WITSTATT diß HAGEBUCH.

CONRADIDE WITSTATT ambo relicti Filii, PHILIPPUS & CONRADUS,
 more majorum, feudi sui, consilientis in parte decima vini in Northeim &c.
 renovationem obtinent Anno 1483. per provasallum suum Philippum de
 Witstatt.

Successit in eodem, supradicti junioris Philippi Filius, CONRADUS de
 WITSTATT Anno 1555. quo anno ipsi Feudum aliud de Camera, obtigit,
 videlicet XXXV. Flor. ut ex Litteris sequentibus:

„ Wir Dietrich von Gottes Gnaden Bischoffen zu Worms u. bekennen —
 „ daß wir den Besten unseren lieben getrewen Conrad von Witstatt, genant Hagens-
 „ buch/ Philippsen seligen Sohn, zu einem rechten Mann Lehen geluben han —
 HIST. WORM. TOM. I. 29 „dreys

„ dreyßig funff Gulden Man-Gelts , jährlich , auff unser lieben Frauen gepurt-tag,
 „ vier Wochen vor, oder nach , auff unser Statt Lauderburg, zu Entphangen — das
 „ Anno MDLV.

Utrumque Feudum , ad se ex obitu Conradi parentis sui devolutum,
 recipit Anno 1570. PHILIPPUS de WITSTATT.

WOLFFSKELE.

Arcem Huchelnheim, cum attinentys suis universis, olim in Feudo descendisse ab Ecclesia Wormatiensi, destantur Litteræ sequentes.

„ Ich PHILIPPS von WOLFFSKELE bekennen — daz ich von dem
 „ Hochw. in Gott Vatter und Herren, Hern JOHANS Bischoff zu Worms &c.
 „ diese nachgeschriebene Lehen, die dan HANS von WOLFFSKELEN, myn
 „ Vatter selyg, auch von seiner gnaden Fursarn, und Stifft getragen hat,
 „ mit namen: die Burge Huchelnheim, mit furhoff, und graben, und
 „ was von alter her zu dem Borg gehort &c. zu Lehen entphangen habe—
 „ dat. zu Oppenheim Anno MCCCCLXXXIII.

HISTO-

HISTORIÆ

EPISCOPATUS WORMATIENSIS

PARS TERTIA.

NAscens Ecclesiæ Wormatiensis indicare Antistites, haud quam facile est; cum in magna illa temporum caligine Scriptores etiam antiquissimi nihil fere lucis nobis suffundant: recentiores vero, tot male confutis narrationibus inflati reperiantur, ut vix quidquam veri ex iis erui possit; sunt enim, qui speciosorum avidi, id potissimum contendisse videntur, ut illustrium per Germaniam Sedium Episcopatum institutiones, prisco splendori, ac potentia, quibus olim ipsæ urbes, sub Romanis Cæsaribus effulserant, adæquarent, earumque initia facerent augustiora; proin, Wormatiæ nostræ Primum quandam tribuere non dubitarunt, quod eam, saltem medio ævo, totius Provinciæ, seu Pagi illius, sub quo etiam Moguntia comprehendebatur, caput fuisse noverant.

Huic systemati anam inter primos dedisse potuit Othlo, Scriptor Sæculi XI. dum in favorem Bonifacii, Ecclesiam Moguntinam, *que prius* (inquit) *alteri subiecta erat*, in Metropolim erectam vult; licet subjectionem illam, quæ fortassis respectum aliquem ad Coloniam tunc habuerat, non expresse; verum Anonymus ille, qui gesta Trevirorum usque in Annum MCXXXII. complexus est, de eodem supradicto Bonifacio agens, expressis verbis contendit, quod ante hæc tempora, *Moguntini Episcopi, suffraganei erant Wormatiensium Episcoporum.* Quam sententiam amplexi deinde Albertus Stadenfis Abbas, Sifridus Presbyter, Theodoricus Engelhusius, Guillelmus Eyfengrein, Franciscus Irenicus, Freherus, Bruschius, alique, eam non tam veritatis, quam antiquitatis autoritate suffultam, longa traditione ad Posteris transmissere, simul cum versu sequenti:

- » *Ecce Moguntinis almae dat Episcopus urbis*
 » *Culmen Metropolis, quod erat Tibi Guarnacienfis.*

Verum; cum nulla sat plausibilis appareat ratio, cur? aut quando? prior ex his duabus Ecclesiis, alteri subiecta fuerit; siquidem adhuc Anno Christi CCCXLVI. in Agrippinensi Concilio, suum utraque præsentem habuerit Antistitem, non dignitate, aut charactere, sed solo nomine ab invicem distinctos; hæremus in tenebris, quas nec inter modernos Autores satis discussit Cointius, quod enim narrat, Clodovæo regnante, Metropolitanum utriusque Germaniæ existisse Crotoldum Wormatiensium Episcopum, huiusque successores reliquos ad usque Amandum inclusive, præcellenti hac qualitate effulxisse; Amando autem defuncto, Germaniam caruisse Archiepiscopo usque in Annum DCCXLII. quo Bonifacius ordinatus fuit; debuerat id omne solidis evincere testimoniis; alioquin, si meras adhibere liceat conjecturas, iisque inhærendum sit, nemini, qui ante ipsum scripserunt, Fides sua in his quoque erit adjudicanda.

HIST. WORM. TOM. I.

Q. 2

Profe-

Othlo in vita Bonifac.

vide Leibniz access. Histor.

Carolus Cointius annal. Eccles.

Profectò ; quicumque peritus est rerum æstimator, facile mecum sentiet, neminem unquam inoffenso pede in ipsam penetrasse antiquitatem, nisi duce ad hoc usus fuerit scriptore antiquo, hoc autem nos desituente, iter illud ingredi non expedit ; proin, quæ circa Archi-Episcopatum Wormatiensem vulgus jactitat, in medio relinquentes, seriem adducimus eorum, qui Ecclesie huic primitus dicuntur præfuisse. Tales autem sunt

VICTOR

AMANDUS I.

CAROLUS

CHROTOLDUS

RUPERTUS

AMANDUS II.

Ut autem ab omnium primo Commentarios nostros ordiamur ; constat ipsum Anno Christi CCCXLVII. interfuisse concilio, ex autoritate Julii I. Pont. Max. Coloniam convocato, hancque adversus Euphraten, loci antistitem, in eo tulisse sententiam :

„ Quoniam palam factum est & probatum, Euphraten, immemorem
„ Sacramenti cœlestis, blasphemasse in Spiritum Sanctum, negando Chri-
„ stum DEI Filium, & multis criminibus coarguitur, quod Episcopum nullo
„ modo non decet, consensio illum esse depositum.

VICTORI autem, qui ab antiquissimæ sedis suæ nobilitate *Vangionum* Episcopus, in præcedenti illa Synodo appellatus fuit, successorem passim tribuunt AMANDUM, huicque sufficiunt CAROLUM ; quoniam vero genere, seu stemmate orti fuerint, aut quanto tempore vixerint, nemo prodit ; ambos cum sanctitatis fama decessisse, fama est.

Sequitur CHROTOLDUS, in ordine quartus Wormatiensem Antistes, qui devastatam Anno DLI. ab Hunnis Wimpinam Locum si instauravit (ut quidem perhibetur) longam certe ejus prædecessores ætatem duxisse oportet.

Chrotoldum in dignitate excepit circa annum Christi DLXXVII. RUPERTUS, vir regali Francorum ortus prosapia, in quo mira semper viguit fides, ac morum probitas eluxit : nec minor fuit ejus in adversis constantia ; nam, quod Arrianæ hæresis strenuus esset extirpator, a Duce Berchtario, huic sectæ addicto, virgis cæsus, quin & propria sede pulsus est ; quanquam non perpetuo exulavit, sed in eadem denuo receptus, majoribus coepit in dies clarescere virtutibus ; donec tandem suborta Anno DCXVI. novæ persecutionis tempestate, ad Theodonem Bajoariæ Ducem confugit, ejusque hortatu Salisburgensem Cathedram in illis regionibus condidit, quam dum simul regendam suscepisset, pristinæ Wormatiensi suæ è longinquo prospexisse, eique vicariam deinceps operam impendisse videtur ; hinc & quo tanti Præfulis memoriam grata posteritas æternum servaret, erectum propriis sumptibus Parochiale Templum sancto ejus nomini dicatum voluit.

Prodit denique post Rupertum AMANDUS hujus nominis II. qui an vivo adhuc, an autem defuncto Præfule huic datus fuerit successor, habemus incompertum, res enim tam longo intervallo a nobis distans, difficile

Vita Ruperti
apud Bol-
land.
tom. III.
marty. pag.
702.

ficile est pervidisse; hoc certe constat ipsum Anno DCXXXVIII. Wormatiæ sedisse Episcopum, quo tempore ejus meritorum fama permotus Rex DAGOBERTUS I. obtulit ad altare sancti Petri ibidem, Ladeburgum, nobile tunc oppidum, unâ cum palatio, aliisque attinentiis suis universis, quæ inter præcipua recenscebantur *Telonium & mercatus*, nec non *Sylvaticum* in proxima adjacente sylva, Otenwalt nuncupata. Accessit huic muneri iterata confirmatio immunitatis, seu plenissimæ exemptionis, qua idem munificentissimus Princeps, jam anno superiore, Wormatiensem Ecclesiam gaudere voluerat, ut testatur ejusdem præceptum, desuper Moguntiae editum, quod integre hic subijcimus:

„ DAGOBERTUS Rex Francorum. Cunctos nosse volumus, qualiter
 „ nos de remedio animæ nostræ, & de futura retributione cogitan-
 „ tes, omnino proposuimus in Regno nostro Ecclesias Dei de allo-
 „ diis nostris coheredes facere, & loca sanctorum augmentare. De
 „ hoc tulimus bonum consilium procerum nostrorum, PIPPINI, qui
 „ est Major-domus, ARNOLFI Metensis Episcopi, CUNIBERCHTI Co-
 „ lonienfis Archi-Episcopi, & inde misericordiam Dei consequi, &
 „ ejus sanctorum suffragia promereri confidimus; ideo omnes Dei Fide-
 „ les, & nostri, præsentēs, & futuri, cognoscite: qualiter omnes res
 „ juris nostri in Pago Lobedunburg, & quicquid ad nostrum usum ambu-
 „ lare visum est, & omne quod ad Fiscum nostrum hæcenus pertinebat,
 „ excepto stipe, & comitatu, nihil ex eo dimittentes, tradimus totum ex
 „ integro, magnum & parvum ad Basilicam sancti PETRI Apostoli, quæ
 „ est in VUORMATIA Civitate constructa, cui præ-est Dominus Vir Apo-
 „ stolicus AMANDUS, hoc est quod tradimus: Civitatem nostram Lob-
 „ denburg, palatium nostrum, ædificia, mancipia, Vineas, Terras cultas,
 „ & incultas, agros, prata, campos, omnem sylvaticum in sylva Otenwalt,
 „ cum omni utensilitate in pago Lobedunburg, & undique intrantia in
 „ pascuis inter-annibus, aquas, aquarumque decursus cum piscationibus,
 „ & omnibus quæsitis & inquirendis, omne Telonium, mercatum, &
 „ quicquid dici, aut nominari potest, sicut prius ad nostrum usum ambu-
 „ lare videbatur, sic inantea ad præscriptam Basilicam pro æternæ merce-
 „ dis augmento possidendum donavimus, & sub integra emunitate omnia
 „ ad eandem Basilicam pertinentia præceptione nostra à novo confirma-
 „ mus, sicut priori anno Emunitatis tuitionem dedimus, omnes villas,
 „ facultates, seu Abbatis, & quicquid ad ipsam civitatem Vuormatiam
 „ aspicere videtur, ut nullus judex publicus, nec ad causas audiendas,
 „ nec freda exigenda, nec homines ipsius Ecclesiæ, ingenuos quoque,
 „ & servientes, distringendos, nullum impedimentum audeant facere, nisi
 „ ad partem ipsius Ecclesiæ, vel ipse Pontifex Amandus aut successores
 „ hoc habeant concessum atque indultum, quieto ordine possidere, atque
 „ dominari, quod partibus Fisci nostri fuit consuetudo reddendi. Et ut
 „ auctoritas hæc firmiter sit manu nostra subscriptionibus subditis illam de-
 „ crevimus roborare.

„ DAGOBERTUS Rex Francorum.

„ GODEFRIDUS recognovit.

„ Dat. sub die XI. Kalend. Octobris Anno Regni nostri VI. Actum Mo-
 „ GUNTIAE palatio nostro, feliciter.

Res ab Amando hoc gestas ulterius prosequi vetat documentorum pe-
 nuria; quanquam ex subsequentibus facilis sit conjectura, Eum & a SIG-
 BERTO Rege Wimpinam cum attinentiis suis obtinuisse in donum.

Othlo in vita
Bonifacii.

Cæterum; qui Episcopis nostris, ordine quo supra, a nobis recensitis, adjiunt GEROLDUM, & GERVILIONEM, hi graviter errant; siquidem, uterque Moguntinam, non Wormatiensem rexit Ecclesiam; hinc & posterior ille, ob homicidii reatum, & quod canibus, & avibus ludere confuevisset, ab ordine dejectus, Moguntinæ Sedis amissione punitur, non Wormatiensis; cum aliàs ambæ simul fuerant specificè nominandæ, & quidem hæc prior alterâ. Magnus itaque explendus relinquitur hiatus, longumque annorum centum & ultra occurrit intervallum, ab illo, quem supra memoravimus, Amando desumptum, ad usque EREMBERTUM, qui Dioecesim Worm. novis, iisque certis, ac determinatis limitibus a Carolo M. Imp. tandem circumscriptam, nactus, ejusdem primus Antistes deinceps audit; quibus autem toto hoc tempore intermedio, Wormatia, quoad spirituale regimen illud, paruerit, habemus incomptum. Id solummodo constat eam cum Colonienfi, Tungrensi, Spirenfi, & Ultrajectensi, Civitatibus, seu Ecclesiis, Anno DCCLIII. quando S. Bonifacius a Zacharia Pontifice largiorem jurisdictionem adeptus est, Metropoliticæ Sedi Moguntinæ fuisse subditam. Ab Eremberto itaque Seriem Episcoporum Wormatiensium ordiendam esse censemus, quam & in modum, qui sequitur, hic prosequimur.

EREMBERTUS EPISCOPUS WORMATIENSIS I.

Ubi novam, ex Pontificis summi autoritate, nec non CAROLI M. ordinatione, faciem induit Wormatiensis Episcopatus, ad hunc simul promotus est EREMBERTUS, Vir Sanctitatis fama inclytus, qui & primus stabili labore, ac indefessa industria eundem coëpit excolere; nihil habens impensius, quam acceptæ jurisdictionis amplissimæ fines recenter descriptos circuire, abolitisque intra eosdem veteris superstitionis ritibus, Templâ vero Deo erigere, ac demum juxta recepta tunc Religionis per Germaniam instituta, formamque Romanæ Ecclesiæ, etiam nobile Canonicorum sæcularium Collegium in primario sedis suæ loco condere.

Ann. 770.
Annal. Fran-
cor. apud du
Chesne tom.
II. pag. 13.
Corp. Trad.
Fuld. pag. 17.
num. 32.

Tempus aditi ab ipso muneris sacri, licet nemo Scriptorum hætenus deflexerit, nos illud ad Annum Christi DCCLXX. quo idem supradictus Rex Carolus, generalem Synodum Wormatiæ celebravit, referre non hæsitamus; favet enim inprimis huic nostræ opinioni vetus, quæ inter Fuldenses exstat, Traditionis charta; hanc siquidem Anno proxime sequenti *Vuangiona Croitae* datam, ac confectam, ERRABERTUS Episcopus suâ quoque subscriptione firmasse reperitur.

Chron. Rhe-
gin. ad Ann.
772. & 776.
idem ibid.
Ann. 783.

Vidit itaque, imò præfens interfuit Erembertus noster, celeberrimis illis utriusque Ordinis Procerum Conventibus, qui tum Imperio constituendo, ordinandisque publicis negotiis, tum juribus sacrorum instaurandis, Wormatiam non semel deinceps indicti fuere. Quin & supremi luctus, & gaudii, alternis vicibus, particeps effectus est, ut quando obeunte ad Annum DCCLXXXIII. pridie Kalend. Maji HILDEGARDE Regina, idem Carolus

FASTR-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 311

FASTRADAM, Orientalium Francorum sanguine progenitam, sibi die IV. idus Julii insequentis matrimonio sociavit.

Mitto eventus alios, quos hîc quoque Loci identidem fors in medium protulit, quales fuere: ex Turingorum Optimatibus, qui in Regis necem ANN. 786. conspiraverant, non pauci honoribus ac oculis privati. è contra TASSILLO Annal. Franc. Tom. II. Bagoariæ dux, eidem pariter rebellis unâ cum THEODORE Fatio rursum in gratiam receptus. Tum solemnîs WILLEHADI Bremensium primi antistitis pag. 5. inauguratio; ne demum Regale palatium fortuito incendio absumptum; jis ANN. 787. Chron. Rhe- enim omnibus præful noster minus affectus est, quam dum pro Officii sui gin. debito, nec non exigentia, nunc Francofurtum ad Concilium, in quo Arfcher. in Felicianâ hæresis impugnata, simulque damnata fuit; nunc Valentinianas vita Wille- ad Regem proficisci ipsum oportuit ut antiqua propriæ Ecclesiæ jura, ac pos- budi. sessiones, adversus Fiscî Exactores revindicaret, è quo postremo itinere hoc ANN. 791. solatii retulit amplius, quod Diplomati suo confirmatorio Carolus etiam do- Annal. Fuld. na, ac munera, liberali manu adjecerat. apud Freter. ANN. 794. ANN. 798. Prob. 1. ANN. 803.

Sic, ætate inter varias Fortunæ vicissitudines, usque in annum Christi DCCCIII. vel circiter, pie sapienterque traductâ, demum vivendi finem fecit spectata vir industria, & omnibus ponrificiis virtutibus, atque orna- mentis abunde præditus.

BERENHARIUS. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

II.

Quandoquidem EREMBERTI obitum in illud incidere tempus contigit, ANN. 803. quo CAROLUS jam Imperator, splendida Wormatiæ celebrabat comi- tia, non potuit non simul de successore ipsi substituendo in jisdem actum fuisse; magno itaque consensu, ob singularem eruditionem, Religionis Zelum, & in rebus agendis dexteritatem, sorte laudatus a cunctis ibidem præsentibus BERENHARIUS, eam mox de se apud Carolum concitavit opi- nionem, ut sedî vacanti, ceu coëlitus designatus Episcopus, ab ipso fuerit impositus. Babuz capit. Reg. Franc. Tom. II. pag. 406.

In illo rerum fastigio, novus præful, nihilo, factus est elatior, sed cunctæ ejus actiones cum ys studys continuo conspirarunt, quæ non nisi ab excellenti ingenio, ac virtute solent proficisci; Unde postquam in Con- cilio Aquisgrani ad annum DCCCIX. celebrato, super processione Spiritus ANN. 809. Sancti (quam quæstionem quidam Joannes monachus Hierosolymitanus nu- per moverat) diu, multumque fuisset disceptatum, nec facilis reperiretur controversiæ exitus, placuit, ejus definiendæ causa, Bernhartum nostrum, Annal. Franc. ex Cæsaris voluntate, nec non communi patrum voto, Romam ad LEO. apud Pi- NEM III. Pontificem dirigere, addito itineris comite ADELHARDO Corbe- thoem. jensium Abbate.

Sufce-

Susceptum in se Legationis munus, ut ut arduum, uterque ea, qua potis erat, fide ac industria, sedulo peregit, hasque Bernharius, Metropolitano suo, litteras inde retulit.

Epist. Boni-
facii apud
Serrar.
num. 75.

„ LEO Episcopus, servus servorum Dei, Reverendissimo, & Sanctissi-
mo RICULFO, Episcopo.

„ Cum ad limina beatorum Principum Apostolorum, BERNHARIUS
venerabilis Episcopus, unâ cum ADALHARDO religioso Abbate, missi
Filii nostri Domini CAROLI Serenissimi Imperatoris, conjunxissent, &
omnia prospera ac salubria de prædicto Filio nostro, seu de ejus sublimis-
sima prole, vel omnibus Fidelibus suis, nobis nuntiasent, immensas
omnipotenti Deo gratiarum actiones retulimus. Interea obtulit nobis
præfatus Bernharius Episcopus sanctitatis vestræ pulcherrimum munus
& litteras; quas vero litteras relegentes, gratias reverendæ almitati ve-
stræ retulimus, quia nostri esse memores in vestris Deo acceptis orationi-
bus non prætermittitis. De tantis autem muneribus, quibus nos affidue
pro amore beati Petri Apostoli, ditatis, credimus in omnipotentem
Deum, quia dignam retributionem hic & in futuro, ab ipso clavigero
Regni cœstis percipietis. De Reliquiis vero sancti Cæsarei, sicut peti-
stis, per eundem Bernharium venerabilem Episcopum, sanctitati vestræ
dirximus.

ANN. 811.

vid. Hist.
Fuld. part. III
pag. 94.

Graves interea in Fuldensi Cœnobio orti motus, Abbatem RATGARUM,
& monachos, invicem usque adeo colliferant, ut res visa fuerit jam plena
periculi; quando illuc a Cæsare directus fuit unâ cum RICOLFO Mogunti-
no, HATTONE augustensi, & WOLFFGARIO Wirceburgensi, Episcopis,
etiam noster, cujus potissimum operâ, sublatum scandalum, & pars utraque
discors, expeditissimis rationum momentis delibuta, quiescere didicit.

ANN. 814.

Prob. 2. & 3.

vid. supra
part. I.

His, aliisque, summa cum prudentiæ & virtutis laude gestis, Bernharius,
non Caroli modo, sed & ejus in Imperio successoris LUDOVICI, gratiam ac
favorem sibi conciliavit; huic siquidem post parentis obitum Anno
DCCCXIII. scepra gratulatus Aquisgrani, amplissima duo privilegia ab
eo vicissim retulit, quorum unum, universas Wormatiensis Ecclesiæ pos-
sessiones, jura, & immunitates, a novo stabiliebat; alterum, Ecclesiæ ejus-
dem Canonicis integrâ suffragii libertatem sanciebat, quoties decedenti
Præfuli alius ex ipsorum gremio deinceps substituendus esset. Nec satis: sed
& eidem piissimo Principi autor simul & suasor postmodum exstitit, ut in
urbis suæ vicinia aptum virginibus sacris domicilium erexerit, illudque fun-
dis & redditibus necessariis dotarit.

ANN. 822.

Baluz. Capit.
Reg. Franc.
Tom. I. pag.
626. 634.
& 724.

Unica de cætero, eaque indefinens cura ac sollicitudo Berenharium te-
nuit, quomodo scilicet Gregem sibi commissum, totque sanctorum Præsu-
lum industria hætenus excultum, maxime vero clerum suum ab imminenti-
bus undique periculis tueretur: ea enim jam ingruere cœperant tempora, quæ
paci, ac publicæ tranquillitatis osoribus ut plurimum favere videbantur.
Hinc decretum, quod adversus eos Synodus Theodonis-villona haud ita
pridem tulerat, Triburiæ in pleno Patrum consensu, cui & noster interfuit,
denuo repetere & confirmare visum est; ipso quin etiam Ludovico Cæsare,
universos Comites, quibus suam in Imperio commiserat potestatem, serio ad
hoc adhortante, ut: cum Episcopis concorditer viverent, eisque adjutores
in omnibus fierent.

Verum;

Verum ; ingravescente jam ætate, sic viribus debilitari, destituique coepit Berenharius, ut brevi post his tempestatibus ereptus, ad meliorem vitam transierit. Diem obitus scriptores passim referunt in XII. Kalend. Aprilis, Annum autem in incerto relinquunt, quem nos ad Christi Annum DCCCXXIII. ^{Ann. 823.} referimus, teste Epitaphio quod in Ecclesia S. Andreae Apostoli, in monte, ubi Præfulus cadaver inhumatum fuerat, olim legebatur, rudi admodum stylo confectum, in hæc verba:

*Offibus enervis jam sum disjunctus in Antro,
His precor obviæ versibus exiguis.
Te quoque devote Frater, ceu ore loquendo,
Ut quis eram agnoscas prorsus in orbe manens.
BERNHARIUS Præfulus fuerat mihi nomen, honorem,
In Regali aula promerui Procerum.
Nunc vero, ut cernis, stricto inclususque sepulchro,
Qui plebem regebam hanc, ut & innumeram
Quippe quater quini, & trini, sunt plus minus anni
Mutavi hanc lucem carnis ab Hospitio,
O Frater! Duodenis Aprilisque Calendis.
Cum scriptum hoc recitas, dicere non pigeat:
Omnipotens Genitor rerum, & Rex magnus Olympi
Sanctorum meritis BERNHARIUM socia.*

Visitur hodie ibidem loci juxta altare primarium, Lapis sepulchralis, ^{vid. TAB. III.} recentiore manu efformatus, utpote, quem sæculo XIII. grati Posteris, ad ^{fig. IV.} conservandam haud dubie tanti Viri memoriam, posuisse videntur;

FULCOICUS. EPISCOPUS WORMATIENSIS

III.

Sublato è vivis BERNHARIO, in ejus locum ac dignitatem, mox voto ^{Ann. 823.} unanimi suffectus est FULCOICUS; aliis FULCOWICUS, & FULCONI-
NUS dictus; nam Jus suffragii, liberamque eligendi potestatem, primario Wormatiensi Clero, haud ita pridem concesserat LUDOVICUS Pius; Qua. Prob. 3. propter novo Electo, ad se Ingelheimium venienti, idem Imperator non ^{Ann. 827.} modo solitos honores impertiit, sed & mancipia, lege concambii recenter Prob. 4. acquisita, ipsi confirmavit.

Inde redux ad suos Fulcoicus, ut erat omnis boni amantissimus, magna cum industria disciplinæ Ecclesiasticæ nitorem ubique invexit, nec strenue minus rem familiarem exercuit, cui probe ac efficaciter consulendæ oportunam aliquando occasionem nactus est: adveniente enim Wormatiæ Anno ^{Ann. 829.} DCCCXXIX. ad indicta a se Comitia LUDOVICO, exhibuit eidem vetera Annal. Fuld. Ecclesiæ suæ privilegia, ac hæc inter Jus Telonii, ac mercatus, petitque apud Freher. ut parentis Caroli, aviæ Pipini exemplo, novis ea Tabulis rata haberet; Votum Episcopi Cæsar solita benignitate amplexus, ei plene satisfecit; tum Prob. 5. ad publica conversus, postquam Legationes plurimas, quæ tam ex Italia,

HIST. WORM. TOM. I.

R r

quam

Annal. Franc. apud Reuber. quam aliis longinquis Regionibus, venerant, absolvisset, actum fuit de foedere inter Nortmannos & Francos stabiliendo, deque Haroldo Danorum Rege restituendo.

ANN. 831. Convocata deinde Anno DCCCXXXI. WORMATIAM solemnī synodo, Ludovicus, ut voto parentis, in Episcopatibus ordinandis, plene tandem satisfaceret, ANSGARIUM Hamburgensibus præfecit, eumque a DROGONE Metensi, assistentibus sibi EBBONE Remensi, HETONE Trevirensi, & OTGARIO Moguntinensi, Archiepiscopis, aliisque sacris Præfulibus, quibus & noster annumeratus est, ibidem ritu perquam solemnī consecrari voluit.

ANN. 833. Verum pacificis illis conventibus succedere mox alii rixarum & tumultus pleni, insurgentibus enim adversus Cæsarem propriis Filiis, hic cum instructo exercitu WORMATIAM primum, inde in Alsatia fines movit, ubi proditus ac derelictus a suis, in Filiorum potestatem venit. Turpe facinus, quod superum, mortaliumque curas accendit, alte improbarunt Germaniæ Episcopi, coactoque frequenti Concilio, severe notarunt, quousque tandem Ludovicus pristinae Majestatis suæ insignia recuperavit. Ac tunc quidem is, celebrato WORMATIÆ generali Procerum Conventu, multa, quæ ad Reipublicæ tranquillitatem stabiliendam conducere videbantur, prudenter constituit, Filios imprimis admonens: æquitatem diligerent; bonos quosque, & eorum possessiones ab oppressione liberarent; Ministris vero justitiæ, ne posterum oneri & incommodo forent, commeatum certa lege præscribens; ast ubi aliquanto tempore post, idem Imperator in magno Optimatum suorum confessu, novam hic loci Regnorum suorum partitionem iniit, ita ut, quod a Mosa in austrum vergit LOTHARIUS; quod Occidentem aspicit CAROLUS teneret; Bajoario autem contentus viveret LUDOVICUS; intestini belli fomitem præbuit, non facile extinguendum.

ANN. 834.
ANN. 836.
vita Lud. Pii
apud du
Chesne
tom. II.

ANN. 839.

Annal. Bertin. ibid.
tom. III. pag.
196.

ANN. 840.

Nithard.
lib. II.

Etenim; ex tribus illis supramemoratis Fratribus, Ludovicus portione sua minime contentus, quæ adversus Patrem arma jam sumpserat, ea, hoc mortuo, statim vertit in Lotharium, quod is toti nunc inhiaret Imperio, hinc & cum altero Fratre Carolo, adversus eundem belli societatem iniit.

Festinaverat interea magnis itineribus ex Italia in Germaniam Lotharius, sedemque suam fixerat WORMATIÆ; at postquam duorum Fratrum in se simul concitata sensit odia, veritus prælio rem committere, Ludovico in speciem conciliatus est, ut Carolum tanto facilius opprimeret. Omnes itaque vires suas in hujus perniciem coadunans, mediam pervolavit Galliam, subactasque Civitates, & Oppida, si quæ sacramentum dicere recusabant, igne, ac ferro delevit.

ANN. 841.

Mabill. fac.
Bened. IV.
part. I. pag.
578.

Secutus fuerat, in tristi illa expeditione Lotharium, unâ cum aliis nonnullis Regni ejus præfulibus, Fulcoicus noster; nam in hoc tempus, seu Annum DCCCXLI. referendæ videntur Adalrici Senonensium Archi-Episcopi Litteræ, pro Abbatia S. Remigii ad Varelhas transferenda, quibus, inter alios, subscripsisse reperitur; verum an salvus ac incolumis ex hoc itinere ad sedem suam reversus fuerit? an Fato aliquo præventus, diem supremum obierit? habemus incertum. Id constat, ipsum anno supramemorato, ante Junium mensem, jam inter vivos defuisse.

SAMUEL

SAMUEL.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

IV.

Solliciti, quem, ea tumultuantis sæculi tempestate, Fulcoico successorem deligerent Summæ ædis Canonici, maturatis comitiis, una suffragiorum consensione, postularunt SAMUELEM, Laurisheimensium tunc Abbatem, quod hujus forti patrocinio se se adversus incumbentia undique mala tutos crederent, quodque a primis adolescentiæ annis, idem Samuel, ad virtutes, bonasque artes sub Alcuini & Rabani, Magisterio formatus, iis insuper vitæ præceptis imbutus esset, ut non nisi maxima quæquæ de se sponderet.

Ann. 841.
Chron.
Laurish.
apud Freher.
vid. Hist.
Fuld. Part. I.
pag. 62.

Accurrit, hæc inter, festinus è Gallia Lotharius, Ludovicum Fratrem, recenti Turingorum, Saxonum & Alemannorum foedere auctum, debellaturus: transmissio itaque, juxta Wormatiam, Rheno, arma armis fortiter opposuit, & celeri potius victoria, ipsum in fugam coniecit. Dein urbem hanc Cæsar revivens, Samueli adeptam in ea Episcopalem dignitatem gratulatus est, ac simul confirmavit; demum, postquam & Rheni littus vigili custodia, diversis locis, ultra citraque probe munivisset, illico ad suos regressus est in Franciam.

Annal. Franc.
apud Pi.
thoëum.

Verum; hac Fratris sui absentia Ludovicus oportune usus, instauratum a se Exercitum confidentius ad pugnam reduxit, & in ipso pago Rinenfi, Loco ubi prius succubuerat, nunc demum victor evasit; sic hoste protrato, nec non concis repugalis etiam perruptis, in alterius Fratris Caroli auxilium properavit, cumque, apud Fontiniacum, vires suas invicem conjunxissent, ambo simul adversus Lotharium cruento prælio decertarunt.

Superatus Lotharius, fugienti similis Aquisgranum usque retrocessit, inde vero Moguntiam progressus, tandem Wormatiæ sublitit, donec armis ad novam expeditionem sibi visus est sufficienter instructus; tunc celebratis hic loci, Filiæ suæ nuptiis, nec non Ebbone in Rhemensem sedem suam restituto (quod Factum probarunt, quotquot in Ingelheimensi Conventu, ad hoc specialiter indicto, præsentis interfuere, una cum Samuele nostro, Germaniæ Episcopi) rursus movit in Carolum.

Flodoard. in
Chron. Rhe-
menf.

Nec Fratre Segnior Ludovicus, collecta Orientalium suorum manu non modica, Civitates, in altero Rheni littore positas, quas inter erat Wormatia, a Lotharii Dominio avulsas, in suam redegit potestatem. Post hæc Carolus occurrens Argentorati, novum illic cum ipso foedus percussit, eumque secum inde Wormatiam abduxit, ubi diem hilariter ducentes: una domus illis erat convivii, una somni, tractabantque pari consensu, tam communia, quam privata; quando interea, sub fausto fidere, tantata trium Fratrum concordia, certis quibusdam legibus, ac conditionibus, sensim in unum visa est coalescere.

Ann. 842.
Annal. Fuld.
apud Freher.
Nichard. de
dissens. Fi-
lior. Lud.
lib. III.

ANN. 844.

Itaque, grandi hoc pacis negotio demum ad optatum finem perducto, Wormatia, quæ in generali illa Regnorum partitione, ex æquo bonoque initia, Ludovico simul cum aliis ditionibus cesserat, liberius aliquantum respirare coepit, dum è contra ejus antistes, quietis omnis nescius, ad universæ Dioecesis, superiori dissidio quassatæ, ruinas sarcindas se se totum transtulit, curam ac sollicitudinem, etiam usque in Laurisheimense Monasterium extendens, cujus regimen sibi hæcenus constanter retinuerat.

ANN. 847.

Invitatus dein, unà cum reliquis comprovincialibus suis Moguntiam ad Concilium idem Samuel, illic Metropolitanum suum RABANUM de statu veræ Religionis, atque utilitate & profectu Christianæ plebis, multum, sapienterque differentem, ea, qua olim, animi voluptate audivit; tum & quæ mox eum in finem, in celebri hoc patrum consessu, edita fuere statuta, suo non solum probavit calculo, sed insuper in eorundem observationem sedulo intendit, cunctis sibi subditis, pro more probati Pontificis, exemplo non minus quam opere prælucens, cum etiam ad hoc tempus referenda sint fundati a se Neuhaufensis colligi initia, siquidem locum, aliquot retro sæculis Divino cultui jam dicatum, sed in extremam interea solitudinem redactum, ipse primus a fundamentis magnifice instauravit, ditavitque.

vid. supra
part. I.

ANN. 849.
in vita An-
scharii.

ANN. 857.
Annal. Fran-
cor. apud
Pithœum.

Posthæc etiam actum fuit Wormatiæ, & quidem vice jam altera, de Bre- mensi Ecclesia cum Hammaburgensi conjungenda, idque in gratiam Archi- præsulis ANSCHARII, quem Nortmanni haud ita pridem è postrema hoc sede sua expulerant. Alium dein Anno DCCCLVII. ibidem loci Conventum non minus solemnem celebravit Ludovicus Rex, quo absoluto Carolus Archiepiscopus provinciale Concilium Moguntiam indixit.

ANN. 858.

Prob. 6. 7.
& 8.

Astitit pro munere, nec non dignitatis suæ prærogativa, negotiis utrobi- que tractandis Samuel, noster, eaque de se cum eruditionis, tum prudentiæ præbuit indicia, ut Rex, præclaras viri dotes propius considerans, eum inti- mis consiliis deinceps duxerit adhibendum, quin & ejus intuitu Wormatiensem Ecclesiam multifariis donis ac beneficiis cumularet; nec enim modo jus Telonei & vectigalium, cudendæque monetæ largitus est, verum etiam quæ- cumque illuc ex prædecessoribus suis Reges, seu Cæsares olim contulerant, aut donata à novo confirmaverant, rata habuit; cumque eandem Ecclesiam mul- tas adhuc clades, tum à Comitibus, tum à Fiscis Exactoribus, perpeti didicisset, placuit æquissimo Principi per diversa præcepta Francofurti An. DCCCLVIII. à se emanata has injurias in totum abolere: ita ut, præter Episcopum, nemo mortalium quidquam sibi juris, in sæpeditæ Ecclesiæ bonis ac possessionibus, ubicumque demum sitæ essent, imposterum arrogare audeat.

ANN. 859.

Vindem.
Litter. Col-
lect. I. pag.
27.

Digressus a Rege Samuel, in Dioecesium suam rediit, optatissimum rei pro voto gestæ nuncium secum deferens, quo primarium Collegium, cæterosque Ordines mirifice recreavit; inde sub initium Anni DCCCLIX. insequentis Lau- rissam abiens, dum huic quoque ovili suo in cunctis sedulo prospicit, fatali mor- bo urgeri coepit, eoque intra breve tempus absumptus est, postquam scilicet in utriusque Ecclesiæ regimine Annos omnino XVIII. explevisset. Hinc & in veteri ejusdem Monasterii Necrologio, ubi obitus ejus in VII. idus Februarii refertur, *Episcopi*, simul & *Abbas*, titulum præfert, quemadmodum & in Epitaphio, quod, ibidem loci præ templi foribus sepultus, tale olim obtinuerat:

PRO FORIBUS SITUS EST SAMUEL, SUPPAR SAMUELIS
MORIBUS, OFFICIO, VELUT ILLE PROPHETA, FIDELIS
ABBAS, ET PRÆSUL, DA CHRITSE LOCUM SIBI COELIS.

Verum

Verum tanti viri ossa, ferus ejus in sede Wormatiensi successor EBERHARDUS, Anno MCCLXXIII. die XVII. Kal. Julii Neuhufam solemnī pompa transtulit, honoratorique tumulo juxta aram S. S. Crucis repōita, sequenti hac decoravit Epigraphē:

HÆC LOCA FUNDAVIT SAMUEL, GRATUMQUE PARAVIT
IPSE GREGEM CHRISTO, TUMULO QUI CLAUDITUR ISTO.

Aliud deinde Samueli conditorium, & quidem in medio navis Ecclesiæ paraverunt grati posterī, nimirum: quando universa ejusdem Fabrica, quæ durante fatali illo Moguntino dissidio, sub Annum MCCCCLX. in cineres redacta fuerat, ex iisdem emerſit, ac novam simul faciem induit, unde & notī profluxere versis sequentes:

*Hoc Samuel Tumulo placuit dormire secundo,
Cum Sathane, Ecclesiam combussit, Filius, istam;
Alma renudantur Samuelis & ossa levantur,
Hinc colitur digne, quia mansit inuſtus ab igne.*

GUNZO. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

V.

R Edibat ab injusta illa, simulque infelici Expeditione LUDOVICUS Rex, ^{ANN. 859.} quam Anno superiore, ad perversorum quorundam instigationem, suscep- ^{Annal. Fuld.} erat, dum occidentale Francorum Regnum proprio Fratri CAROLO præri- ^{apud Freher.} pere, illudque sibi usurpare conatus est; quando è vivis excedens SAMUEL, Wormatiensem Ecclesiam pastore destitutam reliquit. Celebratis itaque pro alterius designatione comitiis, nullus ad suffragia potior venit quam GUNZO, in hunc enim, præter egregias animi dotes, quidquid Episcopum vere ornare poterat, multimode concurrisse videbatur; proinde, quod reliquum fuerat, solennia auspicate dignitatis jura, tum Wormatiæ a Rege, tum Romæ a Pontifice sibi confirmari, facile obtinuit.

Honoribus undequaque sic stabilitis, optabat Gunzo in uno deinceps pacis, religionisque otio conquiescere. Quapropter, durante solemnī illo utriusque ordinis procerum conventu, quem Ludovicus eodem Anno DCCCLIX. Wormatiam convocaverat, nihil remisit studii, ut abolito male- ^{Annal. Franc.} consulto facinore, Regem hunc suum cum Carolo Fratre, nec non nepote ^{apud Du} LOTHARIO, invicem conciliaret; id quod ubi tandem pridie nonas Junias, ^{Chesne.} ex voto omnium feliciter perfectum est, alia non minor cura Antistitem no- ^{ANN. 856.} strum aliquamdiu tenuit: suborta enim Anno DCCCLXV. per invidiæ sti- ^{ibid.} mulum, gravi inter Regios Filios LUDOVICUM, & KAROLOMANNUM, similitate, prior ex his, iras in patrem, ceu totius discordiæ autorem, vertere ausus, arma jam tractare coeperat rebellia, cum Moguntini, ut & nostri, aliorumque circumvicinorum Præfulum, interventu, ad sanio rem mentem revocatus, Regi, ac parenti suo Ludovico, supplex factus est Wormatiæ, ab eoque delicti veniam, simul & gratiam pristinam promeruit.

ANN. 866. regnabat Lotharius, ob turpes suos, ac illicitos, cum WALDRADA pellice amores, quibus ut finem aliquando faceret NICOLAUS I. Pont. ARSENO Episcopo, consummata prudentiæ ac doctrinæ viro, iter ad hoc demandavit in Germaniam. Appulit is initio Anni DCCCLXVI. Wormatiæ, ubi idem supradictus Rex, splendido quidem suorum comitatu, sed animo ad poenitentiam (ut quidem videbatur) instructiore, ipsi occurrens, cuncta abs se postulata ultro prævenit; ejuratoque mox infami consortio, legitimæ conjugii suæ TIETBERGÆ deinceps unice adherere promisit, promissumque, dicto solemnī sacramento, firmavit; quod ipsum præstitit huc quoque Loci coram citata BOSONIS Comitis uxor ENGELTRUDA.

ANN. 868. Hinc ut malis ejusmodi, aliisque undequaque fere succrescentibus, mature obveniret Moguntinus Archipræsul LUITPERTUS, comprovinciales suos Anno DCCCLXVIII. Wormatiæ, in generali a se illuc indicta synodo adesse jussit, ubi præsentē ipsomet Ludovico Rege, oportuna, temporum corrigendæ malignitati quæsita fuere remedia, nec non et, qui nuper emerferat, Græcorum errores simul in totum profligati. Exstat de cætero Concilii hujus Decretum pro fundatione Herfensis Asceterii edim, quod sic orditur.

Schaten. Annal. Pederborn. Lib. III.

„ Cum in nomine Domini nostri Jesu Christi apud WANGIONAM Civitatem, quæ vulgo Vuormatia dicitur, in unum convenissimus, Ego LUIDBERTUS humilis Mogunciacensis Civitatis Archiepiscopus, cum Co-Episcopis, & Chori-Episcopis, atque Abbatibus, simulque aliis plurimis sacerdotibus, & diversi ordinis clero, ibidem congregatis, plura quæ ad Christianæ Religionis observantiam & profectum pertinere putavimus, conferre coepimus, inde &c.

Martene, Script. Vet. Tom. I. pag. 149. Subscripsit hisce Tabulis inter reliquos Antistites etiam Gunzo noster, sed qui male ibidem *Guazo*, quemadmodum alibi in Epistola quadam Nicolai I. Pont. ad supradictum Luitpertum directâ *Gunto*, nuncupatur.

ANN. 878. Annal. Franc. apud Pichoeum. Regin. in Chron. **ANN. 872.** Annal. Fuld. apud Freher. & Chron. Quedlin. apud Leibniz.

Sic Christianæ Reipublicæ statu in his partibus rite ac prudenter rursus ordinato, tranquilla deinceps succedere tempora, quanquam uno, alterove fato fuerint obnoxia; nam Ludovicus Rex, postquam Anno DCCCLXX. Festa Pentecostalia in Bifestat, vulgo Birstat, ex altera parte Rheni, haud procul Wormatia transgisset, inde ad Fratrem Carolum profecturus in Galliam, dum ex itinere Flamersheim descedens, in palatio, quod hic quoque loci habebat, moras aliquantum trahit, à putrido solario, fractis derepentē trabibus, vix non oppressus est. At longe funestior Urbi Wormatiensi existit Annus DCCCLXXII. siquidem æstivis caloribus ultra modum fervens aër, non nisi dira fulgura ac tempestates produxit, quibus demum icta civitas, horrendo incendio conflagravit, isque flammarum ardor seu impetus fuit, ut inter cætera ædificia publica, ipsum etiam Templum majus ruerit in cineres.

Tam tristi infortunio haud diu supervixit Gunzo, sed adhuc eodem anno è vivis excessisse videtur, & quidem XIII. Kalend. Decembris, quem obitus sui fuisse diem, passim affirmant scriptores.

ADAL-

ADALHELMUS

EPISCOPUS WORMATIENSIS

VI.

Suffragiis non diu certatum est, ut ADALHELMUS, vir præstans, & ad ANN. 873.
promptam rebus afflictis opem ferendam maxime idoneus, in demortui
GUNZONIS locum ac dignitatem subrogaretur. Equidem Vangionum An-
tistes maximo omnium applausu salutatus, nihil propius habuit, quam de-
vastatam ex nupero incendio principem Basilicam instaurare, nec non ædes
in formam claustrî circum dispositas, pristino statui restituere, ne, quam a
maioribus acceperat, communis vitæ disciplina, inter Canonicos dis-
solveretur.

His curis dum fortiter infudat Adalhelmus, simulque Civium suorum
necessitatibus benigne subvenire pergit, ad publica aliorum evocatur; nam
jussu LUDOVICI Regis Triburiam abiens, illic in celebri inter LIUTBER- ANN. 874.
TUM Archipræfulem Moguntinum ex una, & SIGEHARDUM Abbatem Ful- Hist. Fuld.
densenſem ex altera, partibus, dudum agitata controversia, judex constitutus part. III.
est; agebatur de decimis per universionem Turingiam, quas Archiepiscopus pag. 113.
sibi, suæque Ecclesiæ, unice deberi asseribat, dum Abbas sub multiplici,
eoque illustri testimonio ibat in contrarium. Hinc re utrimque mature per-
pensâ, Decimæ in C. ac XVI. diversis Regionis illius Locis, Fuldensi Mo-
nasterio adjudicatæ sunt, sententiam ratam habente ipso Rege, per diploma
suum, datum Kalend. Junii Anni DCCCLXXIV.

Alia longe gravior simultas, quæ tam Orientali, quam & Occidentali
Francorum Regno, plus semel fatalis jam existerat, restabat terminanda,
quando mors interveniens, ambos rerum Dominos, nec non præpotentes
ærnulos, LUDOVICUM videlicet, & CAROLUM, ab invicem diremit qui-
dem, at dissensionis fomitem non sustulit; nam priore ex illis Anno ANN. 876.
DCCCLXXVI. die V. Kalend. Septembris Francofurti vitâ functo, alter in Annal.
ejus ditiones armata manu irrui, Civitatibus in Rheni littore positis, quas Franc. apud
inter & Wormatia, præ reliquis inhians; verum paternam hæreditatem Lu- Pithoeum.
dovicus Filius sibi abripi non passus, victum, profligatumque, haud procul
Antonaco Oppido, Carolum patrum, ad sua quantocyus remeare compu-
lit; quanquam nec ipse victoria, ut & regia dignitate, diu fruiſus est.

Etenim, Ludovicus ille, hujus nominis jam III. convocatis Anno ANN. 880.
DCCCLXXX. Wormatiam universis proceribus, postquam, de eorum con- ibid.
silio, multa prudenter ordinasset, anno mox sequenti, apud Gundulſi-vil-
lam, Regium itidem in agro Wormatiensi quondam palatium, cum Nepo- ANN. 882.
tibus colloquium habuit, ac paulo post è vivis excessit.

Iustis itaque, huic quoque defuncto Regi suo, ex more persolutis, Præ-
sul noster, adventantem nunc tertium, in Cæsare CAROLO veneratus est,
Eumque Wormatiæ omni honoris ac obsequiorum genere excepit, tum & ibid.
numeroſo Optimatum Conventui, ejus quoque jussu, ibidem loci aggre-
gato,

ANN. 884. *Annal. Fuld.* apud Freher. gato, præfens adfuit, decretamque adversus Nortmannos expeditionem obsecundatus est pro viribus, quemadmodum & in aliis Comitibus Anno DCCCLXXXIV. ad hoc pariter Wormatiæ indictis, visus est fuisse.

ANN. 887. *ibid.* ANN. 888. *Harduin. tom. VI. Concil. part. I.* Interea, secretis machinationibus de exautorando Carolo, deque ARNOLFO eidem substituendo, actitatum est, quod ubi demum ex voto plurimorum successit, Arnolfus, aditi Regiminis Epocham, parta de Nortmannis insigni victoriâ, notavit, pacatæque rursus Reipublicæ gloriam retulit; tum; ad clades penitus abstergendas quas barbara illa natio intulerat, celebrata fuere Anno DCCCLXXXVIII. Wormatiæ Comitia, quibus feliciter absolutis, Ecclesiastici ordinis proceros inde se se unâ cum Rege Moguntiam transtulerunt ad Concilium, quod pro veteri disciplina, nec non Religionis usu, utrobique tam in Clero, quam populo, instaurandis, Archipræsul Luitbertus illuc loci convocaverat, cumque inter alia actum fuisset de impugnata toties Corbejensium immunitate, eam Patres ibidem præsentis, tandem unanimi consensu probarunt, decretum desuper emanatum, manus suæ subscriptione, unâ cum reliquis firmante etiam nostro, in hæc verba: ADALHELMUS *Wormacensis Episcopus, consensi, & subscripsi.*

Franc. Paulini Syntag. rer. Germ. in fine. Constat igitur tam ex his, quam & supra relatis, in quantum errorem passim prolapsi sint scriptores, dum Adalhelmo non nisi XI. mensium regimen attribuant. Nos, qui certis ubique innixi vestigiis, illud ab Anno DCCCLXXXIII. usque in præsentem Annum DCCCLXXXVIII. deduximus; ultra tamen extendere vix præsumimus, cum plane incertum sit, in quod tempus, ejus obitus dies, qui XVI. Kalend. Februarii fuisse perhibetur, referendus sit; quanquam Anno DCCCXC. in hære videatur, quo STEPHANUS V. Pont. HERMANNUS Colon. & ADALGARUS Hamaburgensem, Archipræsules, de Bremensi Ecclesia contententes, Wormatiæ ad synodum venire, & à FULCONE, Remorum Antistite, sua vice causam eorum examinari, nec tamen terminari, præcepit.

ANN. 890. *Harduin. tom. VI. Concil. part. I.*

THEOTHOLACUS EPISCOPUS WORMATIENSIS VII.

ANN. 891. *Prob. 10.* Jam ex Cleri, populique voto, nec non ARNOLFI Regis assensu, se se pro legitimo Wormaciensium Episcopo gerebat, atque eo nomine etiam susceptus fuerat THEOTHOLACUS, aliis DIETHELACH, & DIETOLFUS, dictus, quando rebus Collegii S. Cyriaci oportune prospiciens, ERENFRIDUM Conitem, hujusque Conjugem ALDEGUNDAM, ad bonorum quorundam utile concambium secum ineundum, adduxit; nec minor deinceps Antistitis nostri circa reliquas ædes sacras cura, ac sollicitudo existit, dum universam Dioecesim suam a novo ordinare aggressus est; quanquam impensam eidem operam Nortmanni mox turbarint, qui altera in Germaniam facta irruptione, Wormatiæ usque penetrarunt.

Afflixit pro mali gravitate, at nequiquam anfragit ea clades Theotholacum; sic enim comparatus erat vir animi constantis, & prosperis non elatus,

elatus, adversis non fractus, utriusque sortis victor existeret; nam posita rursum omni procellâ, ad pacis studia conversus, pristinum Ecclesiæ suæ splendorem, nec non simul Urbis elegantiam revocare satagit.

Debebatur iterata hæc Reipublicæ salus Arnolfo, qui ferocientium hostium impetu represso, victos superatosque Regni sui finibus ejecerat. Hinc & in comitiis Anno DCCCXCIII. WORMATIAM indictis, Proceres omnes sibi applaudentes habuit, tantaque ejus ex armorum felicitate autoritas ac fama esse coëpit, ut CAROLUS, recens in Galliæ Regem inunctus, huc loci supplex advenerit, opem ejus adversus ODonem æmulum suum imploraturus, quod idem & BERENGARIUS fecerat, cujus Imperialem Sedem in Italia usurpaverat VIDO.

ANN. 893.

Duplici itaque contracto exercitu, Arnolfus in utriusque Principis auxilium properavit, quanquam non nisi Berengario res ex voto cesserit; redux autem ab hac expeditione, sibi, nec non filio suo ZWENTIBOLDO, quem ex Concubina genuerat, deinceps prospicere studuit: quapropter splendida WORMATIÆ adornans comitia, hunc Regnorum suorum hæredem prævie designari petiit. Ast Optimatum animis necdum in sententiam suam satis propensis, Concilio Triburiensi in annum DCCCXCV. convocato interea locum fecit; Sederunt in eo, præter Theothelacum nostrum Episcopi XVIII. multaque ad Ecclesiarum Germaniæ utilitatem & profectum tulere decreta.

ANN. 894.

ANN. 895.
Harduin.
Concil. tom.
VI. part. I.

His ita peractis, Arnolfus solemnem denuo Convantum WORMATIÆ celebravit, in quo prius suum propositum confidenter resumens, tanto illud ardore prosecutus est, ut Zwentiboldo saltem Regni Lotharici coronam impetraverit; quo successu lætus, Italiam adiit, ac impositum sibi a Pontifice Cæsareum Diadema inde retulit; tum peragratis Provinciis, rebusque ad tranquillitatem ubique dispositis, WORMATIAM reversus, in frequenti utriusque Ordinis Optimatum consessu, eos sibi, nec non LUDOVICO Filio, quem ex legitima Coniuge sua ODA susceptum, Successorem destinabat, novo sacramento obstrinxit; alterum vero Zwentiboldum supradictum, qui novis subditis suis jam exosus esse coëperat, cum his conciliavit.

Rhegin. in
Chron.
ANN. 896.

ANN. 897.

Secutus fuerat Arnolfum in expeditione illa Italica etiam Theothelacus, sua ei officia magis probaturus, hinc & vicissim benevolum aliquando expertus est: captata enim occasione postremi Convantum WORMATIENSIS, nec non simul implorato, tum Imperatricis, tum HATHONIS Moguntini Archipræfulis patrocinio, postquam multis coëpisset exponere damna, ac totius Episcopatus sui angustias, resque Ecclesiæ suæ Nortmannorum invasione dissipatas, ita Cæsaris animum permovit, ut hic quatuor opima, ac longe diffusa prædia, sibi per ERENFRIDI Comitis obitum nuper vacantia, ad altare S. Petri ex integro obtulerit; possessionibus illis mox super adjiciens alias, unâ cum servis & scriptoribus magno numero, qui prius ad Fiscum Dominicum spectabant. Nec hic stetit Principis optimi munificentia, sed cum forte Anno DCCCXCVIII. Ratisbonæ moras traheret, cunctas simul Antecessorum suorum largitiones, Ecclesiæ WORMATIENSIS factas, eximio diplomate in hanc confirmavit sententiam, ut, præter jam olim concessa, videlicet: Telonium, monetam, vestigalia, census, servos, & mancipia utriusque sexus, si quid amplius infra ipsam Civitatem WORMATIAM ad opus, seu jus Regium, spectare videretur, id omne Episcopo nostro ejusque Successoribus ex integro cederet, ac perpetuo firmum maneret.

Prob. 11.
12. & 14.

ANN. 898.

Vet. Chron.
Worm. M. S.

ANN. 900.

Sic demum acquisito pleno rerum dominio Theotholacus, Clerum simul ac populum suum paterne fovit, ejusque beneficentiae virtus in orphanis tuendis, nec non viduarum injuriis propulsandis, maxime enituit; Sacrorum in super, templorumque cultum ex muneris debito promovere satagens, ut in veteribus instaurandis, ita & in novis Fabricis ponendis, assiduam se se, & prudentem praeiit; quin & aegre admodum ab ejusmodi piis operibus destitit, cum obeunte Arnolfo Imp. Filius ejus Ludovicus vacanti throno imponendus fuit; ne enim, quam privatim gesserat suae Dioecesis curam, hanc à communi causa habere videretur disjunctam, Regi puero ipsum adherere, & pro sua in rebus Imperii gerendis industria, assiduam navare operam, oportuit; quo in munere omnium se aptans ingeniis, nullam beneficiendi dimittebat occasionem.

ANN. 912.
Hanziz.
Germ. Sacr.
tom. II. pag.
143. Corp.
Trad. Fuld.
p. 222. 225.
Tolner. Cod.
dipl. Palatin.
pag. 12.
Prob. 13.
& 16.
ANN. 914.
Helwich.
Prodrom.
annal. Worm.
pag. 18.
vid. supra
Prob. 10.

Eadem postmodum sub CONRADO, hujus nominis I. Rege, qui Anno DCCCCXII. Ludovico Successor datus est, Theotholaci nostri conditio fuit, idem & animus: Siquidem, primos inter ad consultationes ab ipso adhibitus, nihil praetermisit eorum, quae tum publicae salutis, tum privatorum utilitati, quovis modo poterant conducere, prout id utrobique testantur varia diplomata seu chartae, nunc in Frisingensis, nunc Fuldenfis, nunc Laurisheimensis Ecclesiarum, nec non Collegii Neuhaufenfis favorem emanatae.

Hinc, ubi demum Anno DCCCCXIV. ipsis Kalend. Septemb. immatura morte sublati sunt, deplorarunt orbitatem suam universae Dioecesis Ordines, tum & quotquot ejus olim senserant beneficentiam. De loco ubi Praeful vivere delit, non satis convenit inter Scriptores; Georg. Helwichius, qui Regiminis annos omnino XLI. ipsi tribuit (haud dubie, ut male consultae suae annalium WORMATIENSIS Chronologiae, in aliquo saltem subveniret) Eum in Neuweiler, inferioris Alsatiae cœnobio, obiisse vult, dum pro Neuweiler, alii rectius Winweiler legunt, quod est nobile Dioecesis Worm. praedium ab ipso met Theotholaco quondam acquisitum, cui opinioni & nos suffragamur.

RICHOWO EPISCOPUS WORMATIENSIS

VIII.

ANN. 914.

S^Ede WORMATIENSIS per THEOTHOLACHI obitum destituta, indistinctae, pro majorum instituto, sacris comitiis, ea fuit suffragiorum varietas, ut in plures abierint factiones, quae postquam demum ad duas reductae fuissent; una, desumptum ex gremio RICHOWONEM elegit, altera LINTHERUM Laurissemis in vicinia Monasterii Abbatem, postulavit.

ANN. 918.
Prob. 17.

Verum Electi causam Rex CONRADUS jam suam fecerat; proinde vehementer instabat, ut in hoc approbando Pontifex precibus suis non deesset; quod ubi ex voto successit; Richowonem auspici honoris autoramento praemunitum, Rex, cui in paucis carus erat, majore bono Reipublicae apud se retinuit, ac ab ejus ore, consiliisque deinceps pendere voluit. Hinc Praefuli nostro facile fuit, novum ab eo obtinere praeceptum, per quod Jura, ac possessiones, quas ARNOLFUS, hujusque Filius LUDOVICUS, & ipsi Reges, haud ita pridem Ecclesiae suae contulerant, eidem denuo in perpetuum assereret. Nec dubium quin ab hoc fonte beneficia longe praestantiora in eandem dimanassent, ni intempestivus Prin-

Principis obitus cursum interrupisset ; quanquam qui Sceptra mox obtinuit ANN. 919.
HENRICUS Saxo, Richowonem, atque adeo ejus Ecclesiam, non minori affectu
deinceps complexus sit.

Enimvero ; vix ad Gregem suum reversus fuerat Richowo , intermissum
aliquando Pastorale officium ex debito resumpturus , cum novo Regi fidem,
ac operam jam probavit suam ; irruente siquidem in Lotharingiam CAROLO, ANN. 920.
Galliarum Rege, nec non victricia signa Wormatiam usque extendente , ipse
vim, & conatus ejus omnes sustinuit intrepidus, urbemque hanc suam adver-
sus eundem impigre defendit. Flodoard. & Herm. Contr. in Chron.

Properabat interea instructissimo cum exercitu in auxilium Henricus , ad
cujus vel solum adventum, posteaquam hostis fugam capefcivisset, etiam pacis
leges, de quibus Bonnæ mox conventum fuit , ultro admisit. Occurrentes ANN. 921.
itaque sibi invicem ad diem VII. idus Novembris Anni DCCCCXXI. in ur-
bis illius conspectu ambo Reges, consensa quisque navi sua , littus utrimque
solvunt , & ad eam, quæ in Rheni medio anchoris fixa hærebat , appellant,
qua pariter consensa , in mutuos ruere amplexus , sacramentumque quod
juxta præscriptam formulam Carolus prior in hæc verba protulit: *Ego CARO-*
LUS Rex Francorum Occidentalium, amodo ero huic amico meo Regi Orientali HEIN-
RICO, amicus, sicut amicus per rectum debet esse suo amico &c. Idem vicif-
sim, proprio nomine ac dignitate interpolitis, repetiit Henricus, sicque ab invi-
cem in osculo pacis discessere.

Interfuerant solemnī huic actui , selecti ab utraque parte , tam ex ordine
Ecclesiastico, quam & sæculari, spectatæ prudentiæ & auctoritatis viri admo-
dum pauci, ac hos inter Richowo , qui unā cum reliquis juratum fœdus col-
laudasse, manusque subscriptione firmasse reperitur , in hunc modum : RICA- ANN. 922.
VUDO *Episcopus Vangionum, quæ nunc dicitur Wormatia.* Verum quod GISEL-
BERTO Duce novos in Lotharingia motus ciente, amicitia inter prædictos Reges
recenter inita, vacillare cœpisset, missi utrimque Confluentiam Antistites VIII.
è quorum numero rursus & noster fuit, eam, complanatis controversiis , seu
difficultatibus, firmo rursus pede stabiliverunt , quin & eadem hac occasione
Canones aliquot sanxerunt disciplinæ ecclesiasticæ instaurandæ perutiles.

Rebus pristinae tranquillitati sic demum restitutis, Henricus Rex nihil non
egit, ut eam perpetuum fervaret illæsam ; quapropter frequentes Procerum suô-
rum conventus diversis locis celebravit, ac ex iis unum Wormatiæ, ubi, inter ANN. 926.
alia , REGILINDIM , BURCHARDI Alemanniæ Ducis relictam viduam, HER-
MANNO Franconiaë & Hassiæ Comiti Provinciali, simul cum ipso Ducatu tra-
didit in sponfam ; cumque idem Rex de omnibus ita bene mereri, nec non
simul universi Imperii necessitatibus provida mente prospicere pergit, irrupere
ex improvise è finibus suis Ungari, plurimisque tum Orientalis Franciæ, tum
& Alemanniæ civitatibus ferro ac flamma deletis, Rhenum juxta Wormatiam
transmiserunt , hacque urbe similiter everfa , reliquas per Galliam ad usque
oceanum pari furore aggressi sunt.

Ex hac infelici clade , quam ceu duplicem Scriptores passim reponunt in
Annis DCCCCXXXIII. & DCCCCXXXVIII. emerfus tandem aliquando
Richowo noster, quo eam penitus abstergeret , oblata Geroldi, & Idiburgæ, Prob. 18.
nec non aliorum benefactorum bona ac munera , in restaurandis ædium sa-
crarum ruinis insumpsit, tum & amica CONRADI Comitissæ ope, ac simul interces-
sione usus, OTTONEM hujus nominis I. qui Henrico parenti haud ita pridem ANN. 942.
in Regno successerat , permovit , ut diffusum per ampla arvorum spatia præ-
dium Neukirchen, in pago Nahgow situm, ipsi ad hoc opus contulerit. Nec Prob. 19.
multo post idem noster , ad solemnem quam Rex Anno DCCCCXLVII.

ANN. 947. Francofurtum indixerat, ordinis utriusque Procerum conventum, se se adorans, opportunam Ecclesiæ suæ consulendæ rursus adesse occasionem ratus, vetera Teloneorum ac Vectigalium Jura redintegrari, novoque probata præcepto, sibi, suisque Successoribus confirmari obtinuit.

ANN. 948.

Frodoard.
in Chron.
Rhem.
ANN. 950.
annal. Saxoniæ.
& Contin.
Rhegin.

Evocatus dein, anno proxime sequenti, Ingelheimium, illic in frequenti Concilio, cui, præter MARINUM, Apostolicum Legatum, interfuere Archiepiscopi V. Episcopi vero XXV. & ipse iudex assedit, ac de omni controversia tam LUDOVICI Galliarum Regis, ibidem præsentis, adversus HUGONEM Ducem, quam & ARTALDI, Remorum Archiepiscopi, adversus Sedis suæ usurpatorem, rite cognovit. Demum, postquam & publicis comitiis, quæ jussu Ottonis Regis Anno DCCCCL. Wormatiæ celebrata fuere, præsens adstitisset, vidissetque in iis, hinc LUDOLFUM, Ottonis supradicti Filium, Alemanniæ creati Ducem, inde LUTGARDI ejusdem Regis Filiam, Ducis vero CONRADI conjugem, a turpi vindicari calumnia, fatalem morbum contraxit, quo, juxta vetus Necrologium, die VII. idus Septembris ejusdem anni absumptus est; Præsul integritate vitæ, nec non prudentia, ac fervore Religionis, per annos XXXVI. integros, quibus præfuit, maxime commendabilis.

ANNO EPISCOPUS WORMATIENSIS IX.

ANN. 990.

Chron. Bergenf. apud Meibom.
tom. II.
Script. Germ.
& Brower.
annal. Trevir.
tom. I.
pag. 453.

ANN. 991.

Prob. 21.

Forte præfens aderat Wormatiæ OTTO Rex, solliciti quando novo pastore sibi deligendo majoris ædis Canonici, votis ac suffragiis invicem certabant; cumque jam ad postulationem, quam ad electionem meliorum inclinaret sententia, proposuit ipsis Rex ANNONEM, claris apud Hassiacos ortum parentibus, spectatæ insuper prudentiæ, & integritatis virum, utpote quem ipsemet, ante paucos annos ex S. Maximini prope Treviros cœnobio desumptum, fundati a se juxta Magdeburgum, Bergenis Monasterii primum constituerat Abbatem.

Is, ubi demum unanimi omnium consensu in demortui RICHARONIS locum surrogatus est, ingressum suum felicibus mox illustravit auspiciis, ostenditque simul quantæ tam apud Ottonem, quam & Regalem ejus profapiam esset existimationis: nam quo tempore auspicati honoris sui jura Francofurti de manu Regis suscepit, effecere hujus Fratres HENRICUS, & BRUNO, ut etiam Telonium Oppidi, seu castelli Ladeburg, nunc tandem ex integro inde reportarit in donum.

ANN. 992.

Prob. 22.
Caniffi antiq. lection.
tom. III. pag. 11. & Haradin.
Concil. tom. VI.
Goldast. contin.
lit. Imp.
tom. III.

Lustrata dein universa Dioecesi sua, cunctisque ex more probati Pontificis rite ordinatis, Anno, rursus ad Ottonem, qui Merseburgi tunc forte moras trahebat, perrexit, rogans, ut quæ bona gener ejus CONRADUS Dux, Ecclesiæ Wormatiensi recenter largitus fuerat, hæc regia sua pariter fulciret autoritate. Tum, inde Augustam Vindelicorum profectus, solemnem Synodo, ejusdem Regis jussu, hic loci congregatæ, interfuit, invigilavitque unâ cum reliquis Episcopis, qui secum præsentibus adfuere, quatenus: tam Cleri, quam populi, profectus, & totius Christianitatis utilitates, concordî diligentia tractarentur, prout ex instrumento desuper confecto plenius constat.

His

His turbida succedere tempora ; insurgente siquidem adversus Regem ANN. 953.
 LUTOLFO filio, huic se se illico comitem adjunxit Conradus Dux, qui anna-
 tos in utroque auxilium Hungaros evocans, novam ipsis ad rapinas , cædes,
 & latrocinia , viam aperuit ; jam infesto agmine diversas Germaniæ pervagari
 Provincias, oppida & villas exurere, homines, æque ac pecora abigere, omnia ANN. 954.
 Wittikind.
 annal. lib. III.
 denique hostili animo , etiam longe ultra Wormatiam depopulari cœperant,
 cum perniciosissimum hoc hominum genus, ut tandem Imperii finibus extur-
 baret Otto, universos Optimates cum armato milite, juxta Augustam Vind.
 sibi quantocyus adesse jubet ; tum singulorum vires in se colligens, ferocienti ANN. 955.
 Hosti occurrit intrepidus, fit atrox pugna , & multa utrumque cædes , donec
 tandem victoria penes Regem stetit.

Adduxerat Anno noster secum in castra Conradum Ducem, eumque Ot-
 toni factum supplicem, huic conciliaverat, quando ille admissum turpe facinus
 haud aliter quam gloriosa morte expiari posse reputans , irrui primus in ho-
 stes, factaque eorum insigni strage, tandem & ipse, cum fortibus aliis, occubuit ;
 Rex tristem Generis sortem misertus, cadaver ejus, quod multis consolium vul-
 neribus inter occisorum acervos repertum fuerat, Wormatiam honorifice de-
 ferri mandavit, funebrem pompam adornante Episcopo nostro , qui Ducem,
 alioquin de se optime meritum, amaris flevit lacrymis, eique in æde maxima,
 juxta Altare S. Crucis, locum quietis dedit ; hinc etiam Rex supradictus, dum ANN. 956.
 Prob. 23.
 ædis ejusdem Canonici , bona ac possessiones quasdam in pago Nahgowe
 paulo post largitus est, id ad perennandam apud eos illustis defuncti memo-
 riam fecisse videtur.

Cæterum Slavis , nec non & Danis , qui arma movere ausi fuerant, pari
 fortuna subactis, se se Otto ad Italicam expeditionem accinxit, JOANNEM XII.
 Pont. à BERENGARII tyrannide liberaturus. Splendidis itaque Wormatiæ
 celebratis Comitibus, in quibus & decreta expeditio , & Filius ejus æquivocus
 unanimi Procerum, totiusque populi consensu, Regis titulo insignitus fuit, ipse
 cum instructissimo exercitu in hostem perrexit. Verum, postquam annos jam
 aliquot huic bello insumpisset , nec adhuc videretur de facili terminandum,
 evocato protinus è Germania subsidiario milite , quem utriusque ordinis Pro-
 ceres ipsi adduxere, rem ex voto consecit , & desiderata diu victoria demum Hartman.
 Annal. Ein-
 sidl. pag. 69.
 integrè potitus est.

Reversus itaque ab Italia Otto, Cæsareum, quo a Pontifice redimitus fue-
 rat Diadema inde laureatum referens, Valahusæ, in Saxonia, aliquantum substiti-
 tit, ubi commilitones suos condignis affectis præmiis , ac hos inter Annonem ANN. 965.
 Prob. 24.
 nostrum, cui vel satis fuit unicum ab ipso obtinuisse diploma, per quod Wor-
 matiensi Ecclesiæ omnes ac singulæ ejus libertates, privilegia, & immunitates
 disertissimis verbis fuere a novo confirmatæ. Ottoni deinde ad partes Rheni
 proficiscenti venere in occursum Filii ejus Otto Rex & WILHELMUS Archi-
 præsul Moguntinus, quibus cum Wormatiam delatus , illic & Fratrem suum ANN. 966.
 BRUNONEM Colonienfium Archiepiscopum habuit obvium , dumque his o-
 mnibus comitatus, cœptum iter, secundo Rheno, prosequitur, nuntium accipit
 de violenta JOANNIS XIII. Summi Pontificis detentione ; Quapropter, con-
 vocatis illico Wormatiam Regni Optimatibus, de unanimi eorum voto, alpes
 rursus transcendit, simulque in Romanos iram suam & arma vertit. Chronog.
 Saxo apud
 Leibniz &
 Contin. Rhe-
 gin.
 ANN. 967.
 Contin.
 Regin.

Patrem in illas regiones proxime secuturus Otto Rex , solemnem & ipse
 Conventum Wormatiæ prius celebravit, ubi cunctis ad publicam securitatem

tucdam ac conservandam prudenter ordinatis, magnam de seexpectationem præbuit; Junxerat itineris hujus comitem fest Anno noster, durante quo, ad S. Galli Monasterium, jussu Imperatoris, deflexit, pacemque religiosam, quam Ruodmannus Augiensis Abbas turbare ausus fuerat, loco sacro restituit; quanquam non solus; siquidem negotium hoc Episcopis VIII. nec non totidem Abbatibus simul demandatum fuisse, asserit autor coævus: Sed qui Wormatiensem inter illos recensens nescio quo seductus errore, eundem ERPHONEM nuncupat; cum alius tunc, præter Annonem, Ecclesiæ hujus regimen non tenuerit. Simili modo, in nomine hallucinatus est, qui Cæsareum Ottonis privilegium, Ravennæ Anno DCCCCLXX. editum protulit, per quod Theofrido S. Maximini prope Treviros Abbati, ad interventum CONONIS Wormatiensis Episcopi, adversus Advocatorum tyrannidem subvenitur; nam, quo loco ac tempore, hoc ipsum diploma datum fertur, obtinuit Anno noster ab eodem Imperatore luculentum præceptum, quo vetera Ecclesiæ suæ Wormatiensis, in sylvis seu Foreste Ottenwalt, jura ac utilitates, ab iniquis Lauresheimensium Abbatum impetitionibus plene vindicantur. Cæterum Annonis in supradictum S. Maximini cœnobium beneficentia non semel jam enituerat: quandoquidem pristini hujus nidi sui oportune aliquando memor, effecit ut delectum ex eo ADALBERTUM monachum idem Imp. Otto, erectæ à se Magdeburgensi Ecclesiæ primum præficeret Archiepiscopum; quemadmodum ad ejus quoque intercessionem GISLERO vacantem sub idem tempus Merseburgensem Episcopatum contulit.

Convocatâ interea in Annum DCCCCLXXII. Ingelheimium Synodo, frequentes ex omni Germania eam adiere Patres, videlicet: RUODBERTUS Moguntinus, GERO Colonienfis, THEODORICUS Trevirensis, FRIDERICUS Salzburgensis, ADALDAGUS Hamaburgensis & ADALBERTUS Magdeburgensis Archiepiscopi, quisque cum Suffraganeis suis Episcopis, quos inter & Anno noster; multa illic in Ecclesiarum, nec non totius Cleri profectum ac utilitatem lata fuere decreta, quibus demum communi approbatione firmatis, ac in unam feriem redactis, discessum est ab invicem.

Obeunte dein Ottone M. qui supradicto concilio interfuerat, vacantem Thronum pleno pede adiit Filius ejus æquivocus Otto; is autem, dum lustrandis Imperii sui Provinciis occupatus, Wormatiam aliquando venisset, ibique moras traheret, supplicem habuit Annonem, loci antistitem, ob hoc maxime, quod concessa olim, nec non toties deinceps Ecclesiæ Wormatiensis confirmata teloneorum jura, quidam ausi fuissent infringere; non tulit injuriam Cæsar, sed per singulare præceptum severe inhibuit, ne quis, etiam Comes, simile quid imposterum tentare præsumat. Huic aliam longe præstantiorem gratiam idem Princeps postmodum superaddidit; videlicet: Abbatiam Mosbach, ex altera parte Nicri fluminis, in pago Wingarteba sitam, quam unâ cum XXIII. locis, seu villis circumpositis, è suo dominio in Ecclesiam Wormatiensem transtulit, huicque perpetuis temporibus subjectam esse voluit.

Tanti fuere apud Cæsarem Annonis nostri merita; hinc constat quam gravi errore seducantur, qui Præfulis hujus obitum in Anno DCCCCLXXXIII. collocant, quandoquidem ex supramemorata illa donatione constet ipsum adhuc Anno DCCCCLXXVI. in vivis exstitisse; nec quidquam implicare videtur, cur dies IX. Kalend. Decembris, qui ipsi tandem supremus evenit, non adhuc ulterius, & quidem in annum usque DCCCCLXXXVIII. protrahi possit, ut vel ex sequentibus colligere est.

HILDE-

HILDEBOLDUS

EPISCOPUS WORMATIENSIS

X.

Mors postquam summæ virtutis dignationisque sustulisset Antistitem ANNONEM, huicque alius, ex more, substituendus esset, omnium mox suffragia Frater ejus HILDEBOLDUS retulit; Vir, cum vitæ integritate, doctrina & prudentia, tum Religione & pietate summè commendabilis magnæque insuper in Imperio autoritatis, utpote supremi Cancellari vices agens, quem proinde tam Clerus, quam & populus sibi præfici optavère unanimiter.

Tenebat tunc, regebatque Imperium adhuc OTTO, hujus nominis II. qui coram adductum Postulatum benigne amplexus, probavit, & Regalibus gratiosè indultis, solemnè investitura ornavit. Reliquum erat, ut Hildeboldus Jus Sacrorum, juxta majorum instituta, capesseret, & Episcopus Vangionum, inauguraretur; quod ubi die nonas Januarii, anni (ut quidem suspicari libet) DCCCCLXXIX. quanta maximè par fuit cæremonia, suscepisset, quidquid otii à publicis negotiis deinceps nactus est, aut beneficiorum acquisivit, id omne in commissæ sibi Ecclesiæ commoda & utilitates ultro convertit. ANN. 979.

Equidem; post terminatam, quæ inter Fuldensem & Hersfeldensem, Ab. bates, occasione Hurfillæ fluminis, dudum suborta fuerat, gravem controversiam, postque alios ejusmodi plurimos pro Reipublicæ tranquillitate exantlatos labores, Præsul noster, condigna meritis præmia vicissim experiri cœpit; Nam præter insignem porticum, Palatio Francofurtensi contiguam, quâ, ceu loco sibi ex ratione pristini muneris ad inhabitandum apto, haud ita pridem ab Ottone Cæsare donatus fuerat; multa sunt, quæ ab hujus Filio, simulque in Imperio Successore, retulit, ac hæc inter, villa Eppingen cum attinentiis suis universis, nec non bona quæcumque LEUTFRIDO Comiti in beneficium quondam fuerant collata; insuper Telonium intra Wormatiam nunc ex integro percipiendum, unâ cum Summæ rei in eadem hac urbe dominio; quibus omnibus postmodum accessere: Bannus in Forestæ circa Wimpinam & Bischofsheim, quoad rivorum lapsus, & nemorum usus, in terminis & ambitu descriptus, prout eum majores habuerant, quin & meliore quoque jure tam ad venandum quam piscandum deinceps possidendus; tum & nobile prædium Schalea, vulgo Schlingen, in pago Brisgowiæ situm; denique Reginoldi, illustris cujusdam viri, opima hæreditas, quæ per ejus obitum tota Regio Fisco adjudicata fuerat. Hist. Fuld. part. III. pag. 129. Corp. Tradit. Fuld. p. 242. Martene Script. vet. pag. 332. Prob. 28. ANN. 983. ANN. 985. Prob. 29. & 30. ANN. 988. Prob. 31. ANN. 990. Prob. 32. & 33. Chron. Verdens. apud Leibniz tom. III. & Ludwig. reliq. MSS. tom. VII. pag. 465 Hist. Fuld. part. III. pag. 131. Schaten. Annal. Paderb. Camera. pag. 332.

Sic sibi suæque Ecclesiæ, dum sedulo prospicere pergit Hildeboldus, de aliis interea etiam bene mereri non obmisit; ad ejus siquidem preces & interventum Cæsar, ERPONI Verdensium Episcopo, jura vectigalium & monetæ largitus est; BRANTHOU Fuldensium Abbatem, ejusque Successores, à solutione eorum, quæ in Omeftadt Regius Fiscus exigere hæctenus consueverat, liberos, & exemptos pronuntiavit; piam nobilis Collegii Villicensis, inter Confluentes Rheni & Sigæ, conditi, fundationem, à MEGINGOZO comite, ejusque conjuge GERBIRGA factam, stabilivit; demum cuncta

Fifen. Hist.
Leod. lib.
VII. pag.
155.
Leuckfeld
antiq. num.
Halberstad.
pag. 248.
ANN. 991.
Chron.
Halberstad.
apud Leibniz
tom. II. Scrip-
tor. Brunsw.

Prob. 14.

Cameracensis Ecclesiæ privilegia a novo rata habuit; & HILDEWARDI Halberstadenſium Antistitis jura & privilegia insigniter auxit, quando & ab hoc postremo invitatus, majoris Basilicæ recentè instauratæ consecrationem sua condecoravit præsentia.

Adstitit quoque ad præfixam diem XVII. Kalend. Novembris Anni DCCCCXCI. unâ cum diversis aliis tam Archiepiscopis, quam Episcopis, splendide huic solemnitati Hildeboldus noster, cui id muneris tunc datum fuit, ut altare in honorem S. Wenceslai erectum, suis ipse dicaret manibus, ac simul vestem martyris tinctam sanguine, in eodem recondere, quod ubi magno cæremoniarum adparatu perfecisset, Wormatiæ suam repetiit, operam daturus, ut a se isthic pridem inchoatum S. Martini Templum, omnibus suis structuris tandem staret absolutum, fundatusque in eodem Canonicorum coetus, quem Rex amplissimis prædiis, ac vectigalibus, nuper adhuc ditaverat, Divina, juxta consuetum ritum, celebraret.

ANN. 993.

Prob. 35.
& 36.

ANN. 995.

Prob. 39.
& 32.
Miræi donat.
Belg. pag.
657. Lud-
wig. reliq.
MSS. tom.
VII. pag. 474
Diplomata
Gandersh.
apud. Leib-
niz. tom. II.
Script. Brun-
schaten. an-
nal. Paderb.
pag. 540.
& seqq.
ANN. 996.

Magnis itaque animis operi infudatum est; verum, avocatus inde rursus ad publica negotia Hildeboldus, illi diutius insistere nequit; quanquam, quæ per absentiam sic fortassis neglexisse visus est, sat aliunde compensavit Ottonis munificentia, siquidem VICELINI nobile beneficium, quo hic, ob admittæ capitalis noxæ reatum, multatus fuerat, nec non prædium longe opulentum, quod ex ACELÆ libertæ ejusdam obitu, vacaverat, idem Rex, in Ecclesiæ Worm. dominium transtulit, quo tempore Hildeboldus, prudentis oeconomicæ ductus studio, Einsidensium Abbatem GREGORIUM induxit, ut quæ ejus juris ac proprietatis erant Gronovio in vico, hæc sibi cederet, contra vero, dives in Briliacis prædium Schlingen, ipse in concambium reciperet. Nec tamen suis adeo intendit commodis Præsul noster, quin & aliorum, pro more suo, etiam meminerit; id enim testantur inter cætera, collata in Epternacensæ cenobium, nec non Gandersheimensem, & Halberstadenſem, Ecclesias varia dona ac beneficia, quorum ipse apud Regem præcipuus semper promotor exsistat.

Convocatâ interea Gandersheimium Synodo, Rex nihil non egit, ut diuturna illa Sororis suæ SOPHIÆ, Loci Abbatissæ, cum BERNWARDO Hildesheimensi Antistite, super Jure Diocesano, quod illa pertinaciter declinabat, dissensio, hic tandem optatum finem acciperet: ast ubi labor omnis, quem & Hildeboldus noster partim in se suscepit, in vanum cessit, aliò curas suas vertit Otto, & meliore deinceps fortuna ductus, BRUNONEM, sibi sanguine junctum, ad Summi Pontificatus apicem, sub GREGORII V. nomine, promovit, è cujus manibus dein Anno DCCCCXCVII. Romæ Imperiale Diadema vicissim suscepit.

idem. ibid.
Lib. IV.
pap. 343.

ANN. 998.
Hartman.
annal. Here-
mi. pag. 109.

Fuerat itineris, seu expeditionis illius, pro more suo, comes inter cæteros Optimates, Hildeboldus, qui etiam inde unâ cum Cæsare feliciter reversus in Germaniam, huic, in Palatio Neomagenſi aliquando commoranti autor fuit, ut Eltenensæ nobilium Virginum Asceterium, quod WIGMANNUS Comes, haud ita pridem fundaverat, suo quoque diplomate firmaret. Similem in cunctis, tum Imperii, tum privatorum, negotiis, curam ac sollicitudinem adhibens, quando in Italiam festine regrediendum fuit, ad reprimendam CRESCENTII in illis partibus Tyrannidem; sed quæ mox in hujus supplicio extincta est. Epocham in Cæsareo quodam diplomate, a se recognito, Hildeboldus expressit in hæc verba sequentia: *Actum Romæ die III. Kal. Maji Anno DCCCCXCVIII. quando CRESCENTIUS decollatus, suusque fuit.*

Hinc

Hinc corrigendi sunt qui Præfulem nostrum Anno DCCCCXCIII. aut certe Anno DCCCCXCVI. obiisse volunt, cum mors ejus ad supramemoratum annum DCCCCXCVIII. referenda sit, diem vero II. Nonas Augusti, quem vetus Necrologium Wimpinense demonstrat.

Vindem.
Liter. Col-
lect. II.

Cadaver, funebri pompa Wormatiam relatum, in proxima Neuhausen Ecclesia, juxta aram S. Petri, terræ demandatum fuit, lapidique sepulchrali, simplex hæc, ac rudis insculpta Epigraphe: HILTIBOALDUS EPISCOPUS WORMATIÆ.

vld. TAB. III.
Fig. I.

FRANCO

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XI.

FRANCONEM, nobili apud Hassos ortum progenie, quem summa tum prudentiæ & virtutis laus, tum rerum divinarum humanarumque scientia, cum morum integritate conjuncta, maximopere commendabant, OTTO, hujus nominis III. Imperator, intimis jam dudum adhibuerat consiliis, atque adeo amicitia sua dignatus fuerat; hinc facilis illi ad quoslibet honores ac dignitates aditus.

Etenim; post adeptam Laurisheimensem Abbatiam, Franco, vacantem quoque ex HILDBALDI obitu Wormatiensem Episcopatum obtinuit, majora haud dubie promeriturus, ni intempestiva mors, vitæ ejus cursum abruptisset; qua de re audiendus nobis est auctor coævus in hæc verba.

ANN. 998.

Ditmar, in
Chron. lib:
IV.

„Memorare mihi libet FRANCONIS Episcopi Wormatiensis brevem vitam, qui juvenis, ac omni probitate elucens, Cæsari Augusto placuit, „ut cum eundem suæ conjunctum familiaritati, in divinis pollere sedulo videret, mortuo prædictæ Civitatis Antistite HILLEBALDO, eidem succedere fecit; qui unum duntaxat annum sedens, in Italia obiit, ibidem sepultus.

Hinc duplicis erroris arguendus est Helwichius, dum (quod & alii nonnulli auctores faciunt) Præfule nostro annos Regiminis prope IV. attribuit, teste ad hoc usus quodam SYLVESTRI Pontificis rescripto, cujus notæ Chronicæ non in annum M. sed DCCCCXCIX. referendæ sunt, quo Franconem Romæ è vivis excessisse constat, & quidem VI. Kalend. Septembris; ut recte utrumque notavit Fuldense Necrologium, à nobis jam aliàs editum; hoc siquidem tempore etiam Adelheidis Augusta, Agauni existens, nuntium de ejus obitu accepit, & quia Franco *vir boni testimonii erat. Domina Augusta ipsum valde diligebat* (ut habet vitæ ejus Scriptor) statimque ex familiaribus, qui aderant unum vocavit, & ut pro eo Domino preces effunderet — Tum, in excessu mentis ita exorfa est, dicens: Quid faciam „Domine! vel quid dicam de illo Seniore nostro & Nepote meo? peribunt, „ut credo, in Italia multi cum eo, peribit post ipsos, ut timeo, heu miserrata! Augustæ indolis Otto; remanebo omni humano desinita solatio. Ab „sit ô! Domine Rex sæculorum! ut videam superstes, tam lugubre dispendium.

Helwich.
Prodrom.
Annal
Worm. pag.
20.

Vita Adel-
heid. I. p.
apud Leibniz
tom I. Script.
Bibl. W.

Chron.
Quedlinb.
apudLeibniz.

Hucusque supradictus Scriptor, cujus relationi apprimè respondit eventus; nam & ipsa piissima Imperatrix, pro voto suo, eodem hoc Anno DCCCCXCIX. coelo recepta est, & Otto diem in Italia haud diu post clausit extremum.

Chron.
Worm. M. S.

Cæterum observat anonymus quidam, Franconem nostrum, morti proximum, non vano augurio, optasse, ut Frater suus germanus Burcardus, sibi in sede Worm. daretur successor.

E R P H O EPISCOPUS WORMATIENSIS XII.

Defuncto FRANCONI scriptores passim in serie substituunt ERPHONEM, cujus nudum nomen hic indicasse satis fuerit, cum illud vestire coloribus, & illustrare Commentariis, non sinat brevissima viri, haud dubie præclari, vita: nam ab OTTONE Cæsare Anno DCCCCXCIX. designatus Wormatiensium Episcopus, *quantum diem non vidit*, ut habet vetus M. S. Chronicon, sed in ipso Dignitatis suæ aditu, morte sublatus est.

R A Z O EPISCOPUS WORMATIENSIS XIII.

Ann. 999.
Chron. M. S.
Worm.

RAZONI, cui splendidi natales tribuuntur, idem fere fatum fuit, quod prædecessori ejus ERPHONI; in hujus enim locum ac dignitatem ab OTTONE Augusto surrogatus, (si tamen ritè, nec *datis muneribus*, ut quidam volunt, eandem obtinuit) diebus haud amplius XIII. supervixit. Unde & de ipso vetus Poëta anonymus:

*Pontificis baculum portavit Wormaliani,
Bis septem, vivens, nonnisi, RAZO, dies.*

Instituerat autem jam iter suum Razo, gressuque festino ex Italia properabat Wormatiam, quando Eum Churæ in Rhætia, mors imprævisa stitit, & vitam simul cum honoribus ponere coëgit.

BUR-

BURCHARDUS I.

EPISCOPUS WORMATIENSIS
XIV.

PRÆPROPERUS ille duorum sibi invicem succedentium Præfulum obitus, OTTONEM Augustum tandem permovisse videtur, ut, juxta quod olim à se moriens desideraverat FRANCO, hujus fratrem germanum BURCHARDUM al. BUGGONEM in Wormatiensi sede collocarit. Factum probante ANN. 1000. unanimiter tam Clero, quam & populo.

Fuerat Burchardus primùm majoris Ædis Leodii Canonicus, quo tem- Gest. Abbatum Lobbi- ens. apud Dach. spicil. tom. II. pag. 744. Prob. 37. Chron. Worm. M. S. pore OLBERTO Lobbiensi monacho traditus est, sanctiore disciplina imbuendus. Eos autem sub tanti viri disciplina mox progressus fecit, ut sparsa in omnem late regionem fama multos etiam ex Imperii Optimatibus in sui admirationem pertraxerit, quorum deinde interventu donis ac muneribus ab ipsomet Cæsare non semel affici promeritus est, dum interea rarè indolis juvenem WILLIGISUS Archipræful ad se propius allecctum Moguntiam, præpositura Collegii S. Victoris hac in urbe donavit, nec non demum Anno DCCCCXCVII. die VI. Idus Martii, presbyterum inunxit; & hæc fere Burchardi nostri conditio erat, quando simul cum Francone fratre ad Palatium evocatus, ambo in censum, seu numerum Regionum Capellanorum relati fuere, parem deinceps in reliquis etiam experti sortem, nili quod unus alterum in dignitate Episcopali præcefferit, ut supra jam vidimus.

Vangionum itaque Præful, sub anni Millesimi initium designatus & ipse Burchardus nihil in votis habuit ardentius, quam Ovili suo conjungi. Verum magna ad primum dignitatis & principatus ingressum, cura simul & anxietudo ipsum incessit: dum enim squalentem ex tot præcedentibus cladi- Anonym. in vita Burchardi. bus civitatem in melius reformare, eversa hinc inde templa, stratas turres, nec non moenia passim diruta, erigere, quin & populum ad brevem paucitatem redactum, rursus augere cogitat, jamque grandi concepto operi manum feliciter admovisset, Ottonis Ducis, qui Palatium ibidem, cum annexo prædio, à regia potestate, more majorum, tenebat, iras ac invidiam incurrit; hinc mutuis odiis certatum, resque cædibus & rapinis utrimque peracta est, donec tandem Dux in arcem repressus, nec non viribus plane exhaustus, pacis consilium, conditionesque, ultro admisit.

Sopito in eum modum, si non penitus extincto, fatali hoc dissidio, Burchardus, imperatum sibi interea Romanum iter demum ingressus est, copias suas jungens cum reliquis, quas & alii Optimatum nonnulli in Cæsaris auxilium pariter educebant; quando subitus ex adverso rumor percrebuit, eum Paternæ vita functum. Hoc tristi nuntio percussus quotquot tunc simul congregati erant, ad sua quantocyus reverti statuerunt; conversis itaque signis retrocedentes, quod turbida ac confusa in Imperio jam esse cœperant omnia, viam non uno in loco sibi armis aperire coacti fuerunt, duce inprimis ad hoc opportune usi Tremaro, milite Wormatiensi, cujus nota erat industria, notum & brachium.

Verum, ubi Præful noster suam quoque urbem ab HERMANNO Duce interceptam, maximisque tum Alemannorum, tum Francorum, nec non & Alfacenſium copiis inſeſſam comperit; illico ad HENRICI, Bavarie Ducis partes deflexit, huicque in adipiſcendo Imperio non levem opem ac operam præſtitit; hunc ſiquidem Moguntiam properantem, cum a Rheni tranſitu juxta Wormatiam arceretur, ipſe vado alibi indagato, flumen illud ſuperare docuit, optatoque loco Principem ſtitit incolumem.

Adelbold. in
vita Henrici.

Tam inſignis fidei, probatique in ſe ſtudii Henricus haud quaquam immemor, ubi primùm Scepra tenuit, quæ ſummo utriusque Ordinis Procerum applauſu, de manu Willigiti Archiepiſcopi ſuſceperat, gratas Burchardo vices ſuas rependit; Nam & ſaltum Forahi, hodie Forholz dictum, latiſſimis in tractu Rheni ac Nicri circumſcriptum finibus, unà cum Jure vendendi, ac banno, eidem per Imperiale præceptum firmavit, quin etiam, ut majore vi & autoritate Eccleſiam ſuam regeret, temporaleque ac abſolutum in urbem dominium, quemadmodum illud à prædeceſſoribus acceperat, plenius deinceps exerceret, Ottoni Duci, propoſito concambio, autor fuit, ut relicto, quod ibidem loci eatenus occupaverat, Palatio, Bruhſellam ſimul cum tota Familia migrarit. Nec hic ſtetit novi Regis munificentia, ſed ad ipſius quoque Conjugis ſuæ CUNIGUNDÆ interventum, inſigne Prædium Pippinesdorff, ſitum in pago Moſellano, ſuperadjecit, ac Wormatiensſi Eccleſiæ proprium eſſe voluit.

Prob. 40.

Prob. 41.

ANN. 1004.

Prob. 42.

Sic demum tranquillam ex omni parte naſtus ſedem Burchardus, quocumque poſthac ſecuriorem redderet, invitâ ſibi ædes, quas non niſi acceptis etiam ab ipſo muneribus, recenter evacuaverat Otto, funditus ſubverti juſſit, iisque inſignem ſuperſtruere Baſilicam conſtituit; quo in cœpto dum pergit feliciter, ad Concilium, ex Regis voluntate, Tremoniam indiſtum, evocatus eſt; ubi poſtquam in numeroſo Patrum conſeſſu, de promovenda pœnitentia, augendoque Religionis cultu, nec non perpetuis orationum ſuffragiis invicem præſtandis, ſerio tractatum fuiſſet, tantus antiſitem noſtrum pietatis ardor inſeſſit, ut Wormatiam redux, non ante quieverit quam Jus ſacrorum, ex veteri Majorum inſtituto, ſuſcepiffet, id quod ex ſcriptioribus alii ad annum MVI. alii vero ad MVIII. referunt.

Prob. 48.

ANN. 1005.

Chron.
Hildesh. &
Dietmar in
Chron. lib.
VI.

ANN. 1006.

Annaliſt. Saxo & Sigebert in
Chron.

Prob. 43.

ANN. 1007.

ANN. 1008.

Prob. 44.
& 45.

Auxerat ſolemnis hujus Ceremoniæ, quæ Ladeburgi peracta fuit, ſplendorem, Rex ipſe præſens, qui ut eam ſimul poſteris memorabilem redderet, univerſa Eccleſiæ Wormatiensſis jura ac poſſeſſiones, juxta prædeceſſorum ſuorum mentem, novo firmavit diplomate; tum recens conſecratum, inde Francofurtum unà ſecum abducens, convocatæ illic à ſe Synodo ampliffimæ intereſſe voluit, eique auſpicatam Bambergenſis Episcopatus erectionem, de qua tunc potiſſimum agebatur, impenſe commendavit. Quæ res poſtquam ex Henrici voto proſpere demum terminata fuiſſet, regiam ejus beneficentiam rurfum expertus eſt Burchardus; quandoquidem in Eccleſiæ ſuæ utilitates converſa vidit cuncta, quæ in pago Logane BECELINUS Comes, feudi lege ab Imperio eatenus poſſederat; acceſſit & integer Comitatus Stalbuhel, intra pagi Lobedeburgensſis limites ſitus, quem idem Rex Præfuli noſtro manu æque liberali contulit.

Congeſtæ in unum tot opes ac divitiæ, invidorum oculos offendere poterant, ni ſimul patuiſſet uſus. Nam hucusque, quidquid otii à publicis negotiis Burchardus nancifci potuit, id omne augendæ, ornandæque Dioceſi

ceſi ſuæ viſus fuerat impendiſſe, quo in propoſito etiam deinceps perrexit alacrius, ubi regia ſe ſe munificentia adiutum ſenſit; hinc Templo, quod Divi Pauli eſſe voluerat, licet necdum penitus abſoluto, Baſilicam Principem, anguſtis murorum ſpatiis circumſcriptam, nec ſolide ſatis olim inſtaurata, dirui mandavit, atque ea amplitudine, quam merito omnes ſuſpiciant advenæ, ex quadrato ſaxo magnifice à fundamentis novam coëpit conſtruere; dumque opus utrumque ſedulo urget, rurfum aliis curam hanc relinquere c ompulſus eſt.

Anonym. in
vita Bur-
chard. &
ſupra Part. II.

Equidem; ab Henrico, in luſtrandis Imperii Provinciis, comes inter cæteros adſcitus, varia ſimul tractare negotia ipſi datum fuit: nam & Florinenſis monaſterii fundationem, a GERARDO Cameracenſi Epifcopo recenter factam, ſuo quoque probavit calculo, & diſſidium, quod inter Henricum cum Wirceburgenſem, & EBERHARDUM Bambergenſem Epifcopos verfabatur, ratione bonorum quorundam in Rhingavia ſitorum, ex ſuo pariter terminavit arbitrio. Aſt ubi res intervenère, quæ propriam ſuam WORMATIENſem concernebant Eccleſiam, eas Burchardus non alio, quam Regis iudicio terminari voluit; ut quando, hinc, ſopita dudum cum Lauriſheimenſibus circa Foreſtim Odenwalt controverſia recrudit, inde vero, Comitum Provincialium, qui poteſtate ſua paſſim abutebantur, erupit inſolentia; utrique enim malo huic promptum, ac efficax attulère remedium, & emanata totidem Henrici præcepta, quibus illico parendum fuit.

ANN. 1012.
Mirxi. donat.
belg. nov.
edit. pag.
658.
Hoffman.
Bamberg.
apud Ludvig.

Redux itaque tam ex hoc, quam & Romano itinere Præful, quieta omnia, nec non rite etiam, prout abiens juſſerat, diſpoſita reperit, hinc liberiore animo ſacris ædibus partim perficiendis, partim à novo conſtruendis intendit; nam & prope Templum majus, quod jam pene ad culmen educum ſtabat, jacta fuère, pro fonte Baptismali, octogonali Baſilicæ fundamenta, jamque huic ſtructuræ admoti inſudabant operarii, qui illam divo Paulo dicatam recenter abſolverant, cum advenit ex improviſo Cæſar, ac unà cum ipſo Procerum utriusque Ordinis multitudo ingens, qui omnes ſtupendam Burchardi noſtri diligentiam ſimulque induſtriam condignis extolles laudibus, Henrico perluaſerunt, ut ſe nunc præſente, Templi primarii dedicationem fieri juberet; niti quidem contra Præful, eo quod opus necdum plene eſſet abſolutum, multuſque inſuper ad ſolemnitatem requiretetur adparatus. At ubi Cæſarem vidit perſtare in propoſito, nec in aliud tempus rem velle differre, ejus voluntati pro modulo obſecundatus eſt, & conſecrationis munus WILLIGISO Metropolitano ſuo detulit. Ne autem in publica hac lætitia, Petrum celebrari contingeret abſque Paulo, cunctis ibidem præſentibus, ſub illuſtri teſtimonio innotefcere voluit Burchardus, quid in hujus quoque Apoſtoli honorem inſtituiſſet, dum & erectum à ſe nuper ſub ejusdem patrocinio inſigne Canonicorum Collegium, novis fortunarum atque opum ſubſidiis auxit.

ANN. 1016.
Anonym. in
vita Bur-
chardi.
Prob. 48. &
49.

Tali munificentia, nec non gloriæ divinæ incenſus ſtudio, Præful noſter, etiam Parthenonis illius, cui ſororem ſuam MECHTILDIM præſecratur Abbatiffam, memor aliquando exſtitit, eumque inter alia, aquarum beneficio recreavit. Tum, conditam aliàs in vicino ſaltu Cellam, in qua ſtudiis, ac rerum cæleſtium contemplationi vacare hætenus conſueverat, novis operibus exornare coëpit, murisque quaquà verſum objectis, tuta ſibi à ſtrepitu ac vulgi commerciis habitacula paravit; abinde curas ſuas convertens ad proximum S. Cyriaci Templum, illud, quemadmodum veſtigalibus,

Anonym. in
vita Bur-
chardi.

fic variis auxit ædificiis; eadem et S. Martini, quod in urbe situm est, Canonicorum Collegium beneficentia usus, huic siquidem Ecclesiam in Speye, simul cum proventibus ex integro unitam voluit; quin & novâ à fundamentis excitatâ Basilicâ, Canonicorum S. Andreae cœtum, qui prius deforis exstiterat, in eam transtulit, nec non redditibus ac suppellectile sacra locupletavit. Denique vitam communem universim instauraturus, excitationis tam circum ædem primariam, quam & secundarias, domiciliis, clerum suum certis adstrictum legibus, velut clauistro monastico coercuit, ac simul omnia indivisa, ad vitam degendam necessaria, largiter in commune præberi iussit.

Hæc inter pietatis opera, humanæ miseriæ nusquam oblitus, nihil ipsi
idem. ibid. fuit jucundius quam residuas opes, pleno cornu effusas, per manus pauperum & egenorum transmittere in cœlum, dum in se durus, perpetuis vigiliis & jejuniis corpus macerans, pro sola vitæ sustentatione, præter panem & olera ad cibum, aquam vero ad potum, vix quidquam adhibebat;
ANN. 1023. hinc viribus sensim deficientibus, postquam adhuc Anno MXXIII. diversis Conciliis, quæ Archipræsul Moguntinus ARIRO, nunc Moguntiam, nunc Seligenstadium, convocaverat, præfens adstitisset, in paralyfin incidit, quem afflictum valetudinis suæ statum deinceps plurimum auxerunt inveteratæ dissensiones, quibus propter Forestum Odenwalt, ex parte Laurisheimensium fere quotidie appetebatur. Quapropter debilis licet & infirmus, Cæsari Triburiam aliquando proficiscenti comitem se se præbens, effecit ut mutuis illis odiis ejus autoritate radicitus sublatis, pax utrique Ecclesiæ reddita fuerit, poenis ad hoc etiam severissimis contra infractores propolitis.

ANN. 1024. Vitæ reliquum Burchardus in Diœcesi, nec non Republica rite ordinanda insumpsit, sedulo prospiciens, ut sincero boni publici studio, sapientia, integritateque polleret, quos unâ secum gubernaculis admoverat; eo fine, præclara illa edidit statuta, quæ singulari comprehensa Edicto, omnibus paterere voluit; demum iustis funebribus Henrico Imperatori, qui ipsum in beatæ æternitatis itinere nuper præcesserat, perfolutis, hoc saltem adhuc in humanis percepit solatii, quod Dux CONRADUS, ab ipso, ea qua par erat sollicitudine olim educatus, vacantem Thronum, summo omnium Ordinum applausu conscendisset; jam vero ubi piissimus Antistes, sui quoque corporis dissolutionem instare sensit, nihilo factus commotior, inter adstantium preces ac suspiria, placide animam Creatori suo reddidit, ac vitam sancte traductam, morte iustorum terminavit Anno MXXV. die vero XIII. Kalend. Septembris; nihil in Thesauris relinquens præter Denarios III. quod cuncta jam exhausisset Charitas. De suppellectile soror ejus Mechthildis Abbatissa scriniolum dono accepit, *cilicio hirsutissimo, & ferrea catena, quasi ex usu attrita, refertum.*
Necrolog. Wimp. in Vind. litterar. collect. II.
Anonym. in vita Burchardi.

idem. ibid. Corpus, publicâ coestitiâ, cum solemnî funeris officio, suscepit Clerus, ac postquam illud per omnes Civitatis Ecclesias circumtulisset, tandem in majori quiescere dedit, & quidem in Crypta subterranea chori occidentalis; sepulchrum, paulo supra pavimentum educum, claudebat lapis hemisphaericus, addita hæc Epigraphe:

vid. TAB. III. HIC JACET BUGGO, QUONDAM ISTIUS LOCI EPISCOPUS.
Fig. III.

Religionem, seu cultum innuere videntur non solum *ardens olim ante sepulcrum Burchardi Episcopi lampas*, sed & *ossa ipsius*, à nescio quo successorum suorum elevata, ac *in cista picta, post altare maius posita, quæ singulis annis in ejus anniversario monstrantur.* Ut habet vetus M. S. Chronicon. Cer.

Certe eadem sese adhuc Anno MDCXIV. *sub altari maioris chori* reposita vidisse, testatur Vir Cl. Georgius Helwichi^{Helwich.}, chartamque iisdem appositam ^{Prodrom.} prodrom. Worm.^{pag. 22.} prodrom. Worm. pag. 22.

„Heu! Heu! Charissimi. Magnum Festum decens esset obtinere de „Burkardo, tertia die ante Festum Nativitatis Mariæ Virg. propter passio- „nem. Præful Burkardus Heu! non est canonisatus hujus fundator Templi- „que reëdificator.

Hodie post tot sequiorum temporum fata nihil de Burchardo nostro am-
plius reliqui est; dum sumptuosæ ejus structuræ, nec non præclara ingenii
monumenta, nomen aliunde æternitati sat commendarunt. Ex his notissi-
ma est veterum Canonum collectio in XX. distributa libros, quam sub an-
num MVII. hortatu WALTHERI Spirensis Episc. ope vero OLBERTI Lob-
biiensis monachi, quo etiam aliàs præceptore usus fuerat, confecit, gratus
huic vices suas etiam aliquando rependens, cum eum BALDRICO Leodien-
sium Antistiti, suoque olim in palatio Regio conturbernali, & amico, com-
mendatum, ad Gemblacensis Abbatiæ Infulas promovit.

Chron. Sted-
derb.
Vita Olberti
apud Mabill.
in act. Bened.
dict. Sac. VI.
part. I. pag.
600.

AZZECHO

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XV.

Aderat dies præfixa, qua BURCHARDO vita functo, aliquis in Episcopa-
tu daretur successor, quando majoris Ædis Canonici, omnibus matura-
re circumspèctis, AZZECHONE potiorē ad hoc reperere neminem. Nam
præter eximias tum corporis tum animi dotes, quæ avitæ NASSOVIORUM
stirpis, unde & ortum traxerat, quasi hæreditaria erant decora, eum sum-
mopere commendabat eximia prudentiæ ac eruditionis laus, cum singulari
religionis, ac modestiæ fama conjuncta; inprimis vero CONRADI Regis,
quo cum sanguine junctus dicebatur, suffragium.

Ann. 1025.

Summa itaque tum Cleri, tum populi gratulatione, Vangionum Anti-
stes salutatus AZzecho, in ipso dignitatis suæ ingressu probavit quam te-
nero affectu desponsatam sibi solemniter die II. Nonas Decembris Anni
MXXV. Ecclesiam complecteretur; siquidem lustrandis provinciis simulque
æmulis comprimendis occupatum Regem assecutus, rogavit: ut quæcum-
que Wormatiensi Ecclesiæ HENRICUM prædecessorem suum donasse osten-
debat, ipse pari munificentia confirmare, ac perpetuum rata habere digna-
retur; annuit Præfulis sibi fidelissimi postulatis Conradus tanto lubentius,
quod GISLA conjux singulari propensione suas quoque intercessionē in eum
finem interjecisset; hinc & in ejusdem gratiam bona ac possessiones quas
dam, unā cum mancipiis in villa Flersheim inter majoris, & Neuhaufensis,
Ecclesiarum Canonicos repartendas, de proprio adjecit, hac lege, ut quo
die regalem unctionem perceperat, Sui, nec non Conjugis, & Filii Henrici,
quotannis memoriam, ritu solemnī, recolerent.

Ann. 1026.

Prob. 52.
& 53.

Perrexit deinde instructissimo cum exercitu in Italiam Conradus, Im-
periale Diadema de manu Pontificis suscepturus, quo in itinere postquam
eum

Wipert. in
vita Leon.
PP. & Carol.
Stengel Rer.
Augustan.
pag. 138.

cum Azzecho noster comitatus fuisset, etiam inde reducem, Wormatiæ, omni qua potis erat, reverentia excepit; actum hic de variis Reipublicæ necessitatibus, tum & de terminanda quæ inter POPPONEM Trevirensium Archipræfulem, & BRUNONEM Tullensium designatum Episcopum, tunc vigeat controversia; quod ubi ex voto successit, Brunoni jus sacrorum exquisito cæremoniarum adparatu ibidem collatum fuit. At Moguntinus ARIBO, & Hildesheimensis GOTHARDUS, Antistites, quos æque gravis, sed pertinax, ac prope jam inveterata simulas, ratione jurisdictionis ordinariæ in Gandersheimense Virginum Collegium agitabat, haud adeo facile invicem conciliati sunt. Nam causa in synodali patrum confessu primum Seligenstadii, dein Palithi, ac demum Francofurti, mature examinata & discussa, nullibi optatum finem reperit, licet hoc postremo loco in favorem Gothardi, ipso Rege præsentē, ferebatur decisa.

ANN. 1027.

ANN. 1033.
Prob. 54.

Adfiterat, pro dignitate sua, tribus illis sacris conventibus Præful noster, in iisque Jus Metropolitani sui, ut egregie, sic constanter tuitus est; nec minore studio ac fervore in formanda Cleri populique disciplina, excolendisque rudium animis defudavit; quin & Decessoris sui vestigia secutus, novam addidit Basilicæ primariæ structuram, oratorium videlicet, divo Mauritio sacrum, quod amplissimis auctum vestigalibus, in communi Fratrum cœmeterio exstare voluit, tum ut prædecessoris sui Burchardi beatæ memoriæ parentaret, tum animæ propriæ per Confratrum preces confu-leret. Aliam ejusmodi sacram ædem haud procul inde, sub divi Kiliani Episcopi & Mart. Patrocinio condidit, sequenti hac insignitam inscriptione.

AZZECHONI EPISCOPO,
ET
BENZONI QUI FECIT,
VENIAM ROGATE.

Prob. 55.

Denique; quò suum, tam erga Conradum Imp. quam & conjugem, & liberos ejus obsequium, nec non simul gratitudinem testaretur luculentius; aram in principe Basilica erexit, quam S. S. Hyppolito & Nicomedi M. M. dicatam, insigni proprietatis suæ prædio, quod Nallovie in pago Loganæ habere visus fuerat, dotavit, haud alio fine, quam ut in eadem statim anni diebus, anniversariæ prædictorum Principum memoriæ primarius loci Clerus, ritu per quam solemnī perpetuum inserviret, siquæ juxta recordaretur.

Prob. 56.

Placuit Cæsari pium institutum, atque ut in Ecclesiam, ubi fixa aram S. Crucis condita dudum quiescebant avorum, ac parentum suorum corpora, affectum suum aliquo beneficentiæ testimonio vicissim manifestaret, obtulit B. Petro Apostolo dives prædium Affalterbach, situm in Wetteravia, simul cum universis ejusdem attinentiis.

ANN. 1036.
Helwich.
Antiq. Lau-
riff.

ANN. 1039.

ANN. 1044.

Sic religioni per omnia promovendæ continuo intentus Azzecho, novam, Zelum suum in hoc exercendi, materiam ipsi subministravit Annus MXXXVI. quo Triburiensi Synodo ipse XL. Antistes assedit. Cæterum tranquilla posthac nactus tempora, vix quidquam adversi sustinuit, nam repullulantia suos inter & Laurisheimenses veterum dissensionum odia, feliciter compressit, & Conradum Cæsarem, sibi morte præreptum, in hujus Filio HENRICO redivivum expertus est; implevit autem Azzecho & ipse communem omnibus mortalitatis legem Anno MXLIV. inscriptus Necrolo-
gio

gio Wimpinenfi, tanquam benefactor, his plane verbis: *XV. Kalend. Vindem. Lit. Februarii Ob. HAZECHO Episcopus, qui servitium de Hurvvenvurt & Kessla- ter. Collect. ba constituit.* Hinc corrigendi sunt qui obitum ejus in diem VII. Januarii II. pag. 64. referunt.

ADALGERUS EPISCOPUS WORMATIENSIS

XVI.

Fidelem a puero, litteris simul & virtutibus operam navaverat ADALGERUS, claro in Hassia (ut quidem videtur) ortus genere; qui dum illustre Regii Cancellarii munus, magna fide, ac vigilantia aliquamdiu sustinisset, accidit, ut orbata nuper Pastore suo Wormatiensis Ecclesia, cum ANN. 1044. concordibus suffragiis Antistitem sibi dari postulare.

Factum, communi omnium ordinum applausu exceptum, etiam summi Pontificis, nec non Regis judicio probatum fuit, secutaque mox novi Præfulis inauguratio, quâ solemmniter peractâ, adjecit ipse reliquis Ecclesiæ suæ possessionibus, eas quibus eum haud ita pridem in pago Hassiæ donaverat Rex HENRICUS; dein leges claustrales, quæ multoties labefactæ, jam prope defecerant, in Clero suo primario innovaturus, multa ad communis vitæ societatem redintegrandam, conservandamque utilia edidit decreta, quæ simul Regia ejusdem Henrici autoritate fulciit. Hinc erroris, arguendi sunt Bruschius, Helwichius, alique, dum regularem disciplinam sub idem tempus Wormatiæ in totum abolitam fuisse contendunt, siquidem adhuc aliquot sæculis deinceps subsistit.

Prob. 58.

vid. supra
Part. I.
Caspar. Bruschius de
Epif. Worm.
& Helwich.
Prodr. Annal.
Worm.

Prosperis hisce initiis, postquam Episcopatum suum illustrasset Adalgerus, perrexit in cepto, & oportunam rursus occasionem nactus, prædium Rodenesleba, aliàs Rodenbach, in pago Nord-Thuringiæ situm, pro XX. auri libris, argenti vero marcis CC. ab ipsomet Rege Henrico acquisivit, nec non omnium Ecclesiæ suæ jurium, ac possessionum confirmationem simul obtinuit, plura ejusmodi commoda in eandem haud dubie illaturus, ni mors præpropere optimi Antistitis propositum unâ cum vitæ filo abrumpisset; necdum enim menses V. in dignitate transegerat, quando ad superos evocatus est, eodem scilicet, quo eam orditus fuerat, Anno MXLIII. die vero XIII. Kalend. Augusti, ut in Chronico suo observavit anonymus quidam Kirchgartenfis.

Prob. 59.
& 60.

Chron. M. S.
Kirchgart.

Præful, longiore vita dignus, & in quo splendidum Cancellarii officium eluxit clarius, quod Principi suo carus, in quibuscumque negotiis, nihil sine Adalgero publice gesserit, nihil sine eo domi unquam suscepit.

ARNOLDUS

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XVII.

Inter Regios Capellanos (quod munus olim præ cæteris ambiebant primariæ Nobilitatis Viri) tuta semper, planaue via ad honores procedere, ac gradum facere, visus est ARNOLDUS, aliis ARNOLFUS dictus; hunc siquidem a teneris per omnia artium liberalium studia excultum, nec non sapientia, morum integritate, usuque rerum præcellentem, cuncti suspiciebant; unde & mortuo ADALGERO, cui, dum viveret, intima semper familiaritate conjunctus fuerat, unus omnium maxime dignus habitus est, qui Wormatiensis sedis adiret fastigium.

Probavit hanc Arnoldi promotionem inprimis Rex HENRICUS, & qui-
 dem tanto lubentius, quod virum de se, nec non de Imperio, jam aliquo-
 ties optime meritum condignis gratiis ac muneribus recenter adhuc affecerat, quodque majora servitia ab eodem nunc expectare licebat. Hinc intimis consiliis adhibitum, in perpetuo suo comitatu deinceps hæere voluit, id licet summopere refugeret Præfulis nostri modestia, qui ab incumbente pastoralis officio se se ita distrahi, non nisi ægre admodum passus est.

Quanta autem tum temporis fuerit Wormatiensis Ecclesiæ, præ reli-
 quis, disciplinæ purioris, nec non sanctitatis laus ac fama, vel ex sequenti-
 bus facile est colligere; nam & desumptum ex ea EBERHARDUM majorem Præpositum, Henricus, qui nuper Imperiale diadema susceperat, Tre-
 virensibus dedit Antistitem; & in altero illo a se, Wormatiæ, celebrato Pro-
 cerum Conventu, BRUNONEM Tullensium Episcopum ad summi Pontifi-
 catûs apicem evexit; hujus autem supremæ dignitatis non vanum id fuerat
 augurium, quod idem Bruno, aliquando soporemersus, sibi visus est hic
 loci in primario Templo consistere, ac coram intueri Candidatorum multitu-
 dinem prope infinitam, è qua notum sibi aliàs BEZELINUM Archidiaconum
 sevocans, quæfivit: ecquod esset hoc hominum genus? audit; omnes in *Prin-*
cipis Apostolorum servitio obiisse; mox autem Petrus ipse, Brunonem pontifi-
 ciis ornatum indumentis, comite Prothomartyre Stephano, inter cœlestes
 concentus ad Altare deducens, ei V. calices aureos porrexerat; quod somnium
 de adito Pontificatu recte interpretatum fuit, quin & V. calices, regiminis
 ejus totidem designasse annos, comprobavit eventus.

His majora sunt, quæ idem Henricus in Ecclesiæ Wormatiensis favo-
 rem ulterius præstitit; ut quando Imperiale bannum, quale olim ex præ-
 decessoribus ejus OTTO hujus nominis III. per sylvas, ac forestes circa
 Wimpinam ordinaverat, ipse novo desuper edito diplomate, confirmavit,
 & dives illud prædium in Turingia, Rodenbach nuncupatum, quod cum
 pacto retrovenditionis huic Ecclesiæ nuper obvenerat, nunc demum Anno
 ANNO 1091. MLI. in plenum ac absolutum ejusdem Dominium transmisit.

Cæc.

Cæterum; huc referre lubet, quod sub idem tempus Wormatiæ acci-
disse memorant Scriptores, quamvis in anno varient; videlicet: quod cum Schaffn.
Christi natalem diem ingenti lætitia supramemorati LEO Pontifex, & Hen-
ricus Cæsar ibidem simul peragerent, ille Humbertum Diaconum, quod
Evangelium, præter morem Romæ receptum, decantasset, exautoravit.
Verum Archipræful Mogunt. LUFOLDUS, cui hic ad altare ministrabat,
ut erat in retinendis Ecclesiæ suæ veteribus institutis sollers, missarum sol-
lemniam perficere renuit, nisi Humberto sibi prius restituto. Certe jucundum
illum Pontificis adventum, ut prosa, sic & metro, celebrasse majores, te-
stantur Rithmi sequentes:

*Præful ut ARNOLDUS partes Pastoris agebat,
Nonus Papa LEO, Te Vangio sanctificabat.*

Aliam Anno MLV. Arnoldus ipse Festivitatem peregit, dum condito a
se in honorem sancti protomartyris Stephani, juxta majorem Basilicam, ^{ANN. 1055.}
Oratorio, illud in maxima Cleri, populique corona, assistente sibi Spirenfi ^{vid. supra}
Episcopo Arnoldo, consecravit, nec non fundis ac vectigalibus necessariis ^{part. I.}
idem & de altero illo S. Nicolai Oratorio facturus proxime, ni
pietatis opera inturbasset Provincialium Comitum imperiosa licentia, ad-
versus quam Præful noster se se illico præmunire opus habuit, ne, quod
jam aliàs verebatur, Ecclesiastica libertas detrimentum exinde caperet; im-
plorata itaque Cæsaris justitia, accisam sensere auctoritatem suam Comites, ^{ANN. 1056.}
eorumque potestas novis limitibus circumscripta fuit. ^{Prob. 63. & 47.}

Emerfus ex hisce periculis Arnoldus, in perturbata, ob recentem Hen-
rici Imp. obitum, tempora rursus incidit, quanquam pueri regis, nec non
matris ejusdem AGNETIS, sub cujus tutela constitutus erat, gratiam ac fa-
vorem ita in brevi sibi devicit, ut non modo Ecclesiæ suæ Worm. Jura, am-
borum suffultus auctoritate, integra, illibataque servaverit, sed & insuper
insignibus donis ac muneribus ab iisdem affici promeruerit; quia vero Colo-
nienfis Archiepiscopus ANNO, suam in hoc amicam interposuerat operam, ^{ANN. 1062.}
gratas illi vices oportune aliquando rependit Antistes noster; nam, juvene
Rege Festa paschalia rursus Anno MLXV. Wormatiæ solemniter peragente, ^{Prob. 64.}
dum etiam ibidem gladio primum succingitur, eumque mox in caput Archi-
præfulis converteret, retinuit irati Principis brachium Arnoldus, effecitque, ^{ANN. 1065.}
ut, condonatis ultro injuriis, Annonem denuo in gratiam receperit. ^{Lamb. Schaffn. in Chron.}

Substitit autem mutua hæc inter duos Præfules amicitia, etiam post obi-
tum, (si celebri, ac cœvo Scriptori credimus) nam posteaquam Anno
graves a seditiosis Colonienfibus suis aliquando sustinuisse molestias, curis
ac laboribus fractus, in infirmitatem incidit, visusque est sibi in somno
„Domum quandam omni decore intus & foris resplendentem intrare; &
„ecce, in subseis judicialibus, tanquam ad Concilium solemniter evocati
„residebant: Heribertus Colonienfis Archiepiscopus, Bardo Mogunt. Ar-
„chiepiscopus, Boppo, & Eberhardus Trevirensis Archiepiscopi, ARNOL-
„FVS Worm. Episcopus, & alii quam plures Galliarum Episcopi, quorum
„alios ipse in carne noverat, alios fama tantum vel lectione compererat,
„amicti omnes stolis pontificalibus, & habentes vestem instar nivis candi-
„dam; ipse quoque candidis admodum ac prætiosis indutus sibi videbatur,
„sed partem candentis vestimenti, eam scilicet qua pectus tegebatur, sordida
„quædam, ac fœda caligo obdlexerat; cæterum cultus ejus splendorem sua
HIST. WORM. TOM. I. U u 2 fœ-

„fœditate plurimum obfuscabat, quam tamen ipse, nimio rubore perfusus, objecta manu tegere, ac celare, ne inspicientium offenderet obtutum, conabatur; videt præterea inter eos sibi quoque sedem miri decoris paratam, quam cum occupare, gaudio & exultatione æstuans, properaret, surgens Arnoldus Wormatiensis Episcopus, modesta voce eum prohibuit, dicens: „reverendos Patres, qui assiderent, nolle eum in suum admittere confesum, propterea quod vestem ejus turpis hæc macula fœdaret, cumque jussus loco cedere, flens, confectoque nimium animo egrederetur, infecutus eum idem Episcopus: æquo animo, ait, esto Pater, maculam tantum hanc, quæ vestem tuam infecit, maturius ablui præcipe, quia non post multos hos dies beatæ hujus mansionis consortium, & sanctorum Patrum, quos aspexisti, consortium voti compos percipies. Mane factò, cum familiari cuidam suo visionem illam retulisset, ille sapienter conjiciens: macula, inquit, hæc vesti tuæ illita, nihil aliud est quam memoria injuriæ Civium tuorum, qui Te anno superiore Colonia expulerunt.

Hucusque supralaudatus Scriptor, cujus verbis in totum usi sumus. Obi-
 erat autem Arnoldus noster, *Vir* (ut idem memorat) *pontificalis modellicæ, &*
 ANN. 1065. *sanctitatis*, jam Anno MLXV. die Kalendis Maji, quem in Kalendas Junii
 quidam male reponunt, cum potior fides in hoc tribuenda sit Necrologio
 Wimpinensi, cujus Ecclesiæ, quemadmodum & S. Pauli Wormatiæ, singu-
 laris existit benefactor.

Vindem.
 Liter. Col-
 lect. II. pag.
 64.

ADELBERO EPISCOPUS WORMATIENSIS XVIII.

Nihil ab HENRICO Rege fieri poterat perniciosius, quam quod Episcopus, aliasque per Imperium vacantes dignitates Ecclesiasticas, vel ad gratiam, vel ad quæstum in aula sua haberet venales. Hinc evenisse videtur, ut, post Arnoldi obitum, Wormatiensibus obtrusus fuerit ADELBERO, S. Galli monachus, qui demum X. Kalend. Octobris Anni MLXV. Antistes consecratus, sedem sibi designatam occupare non distulit.

ANN. 1065.

Resplenduerunt quidem in viro natales, vel exinde satis conspicui, quod Frater esset RUDOLFI Sueviæ Ducis; aut quibus artibus commissam sibi re-
 xerit Ecclesiam, difficile est memorare, cum in portentosa ejus corporis mole posteris commendanda, attoniti hæserint ævi illius Scriptores; immature enim ex nimia edacitate pinguescerat, sic ut obesum caput, brachia, cruraque præter mensuram carnosæ, distentus ingenti abdomine venter, vix non dedecori fuerint Principi, otio enutrito. Quid mirum itaque? si propria, ut fertur, crassitudine præfocatus, interiit.

Lamb.
 Schaefn. in
 Chron.

Cæterum; qui triste hoc Adelberonis fatum, ad annum MLXX. referunt, hi graviter errant; siquidem idem Præfûl jam Anno MLXVIII. ADELBERTUM habuit successorem, ut mox patebit ex sequentibus. Circa diem obitus, nec una omnium est sententia, cum alii eum in VIII. idus Maji, alii in VIII. idus Augusti, consignent.

ANN. 1068.

ADAL-

ADALBERTUS

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XIX.

ADALBERONE humanis rebus erepto, primarius Clerus illico ad novum Antistitem in ejus locum sufficiendum convenit, ne rursus aliquem a manu Regia cogeretur accipere; studii itaque omnium in ADALBERTUM conversis, huic, utpote, ortu non minus, quam ingenio & virtutibus illustri, vacantes Insulas, magna animorum consensione, detulerunt.

Sic, veteri suffragiorum jure redintegrato, Adalbertus, quæ sui muneris esse videbantur pari fortitudine sustinuit; nam cum sub regiminis initium, ANN. 1068. Collegio Canoniorum S. Andreae, pro ea, qua erga sacri ordinis viros affectus erat, benevolentia, sedulo in cunctis prospiceret, nec non ordinationes circa communem vitæ societatem a se factas, singulari obfirmaret diplomate, ne parandi victus necessitas quinquam in posterum tangeret, advenit Wormatiam HENRICUS Rex, insigni Principum comitatus agmine, quibus Lamb. postquam & reliquos per universum Imperium distributos, hic loci coadunasset, non modo de uxore è thalamo dimittenda consilium, quod animo dudum conceperat, aperuit liberius; verum etiam ad extorquendas Thuringorum decimas, SIGIFRIDUM Archipræsulem Moguntinum impulit. Schafn. in Chron. ANN. 1069.

Turpis, ac simul indigna propositio utrobique visa est omnibus, tantique insuper momenti, ut Synodo opus foret: discessum itaque inde Moguntiam, quo loco rem terminare decretum fuerat, dum interea temporis Regina cum pedissequis, Laurisheimii hæere iussa, inter spem, metumque, animum agitabat; verum missus a Pontifice PETRUS Damianus oportune adfuit, qui pravis consiliis in totum dissipatis, Regi saniora persuasit.

Redux ab hoc Conventu Adalbertus, nihil propius habuit quam Dioecesis suam universam per se lustrare, & Clerum, ac Populum salutaribus ubique obfirmare præceptis: fenserat enim ejusmodi in proximo jam esse tempora, quæ & fortiorum animos concuterent; Equidem, postquam iter, quod ex Italia adusque Wormatiam AGNES, Imperatrix vidua recenter suscep- ANN. 1072. rat, ut Henricum Filium coram redargueret, ejusque juveniles reprimeret impetus, in vanum cessit, omnia in pejus ruere cœperunt, ita ut Rex ille infelix, pravorum continue oppressus consilio, non Saxonie modo, sed & reliquos totius ferè Imperii optimates, in se concitavit. Idem. ibid.

In gravi illa rerum perturbatione, dum in varias, easque periculosas attracti Factiones, alii pro Henrico Rege, alii adversus eundem decertabant, quæta adhuc Wormatia, & antiquæ hætenus fidei tenax, nullo seditionis Spiritu se se abripi passa fuerat, quando rediens sub annum MLXXXIII. ab expeditione Saxonica idem Henricus, nescio quo malo fato, Nicri fluente invisit: eo enim in itinere Ladeburgum, ditionis Wormatiensis tunc oppidum, delatus, periculoso morbo conflictari cœpit, quo durante ipsius Exploratores tempus non

Uu 3 in.

inutiliter infumendum rati, omnem adhibuere industriad, ut, quemadmodum hic loci jam fecerant, sic & in ipsa, quæ haud procul inde distabat, urbe Principe Wormatia, Civium animos clanculum immutarent, ac affluentum Episcopi sui jugum excutere docerent.

Anxius hæc inter Adalbertus, consiliis, nec non modis omnibus antevertit, quò præsens ipse periculum ab Ecclesia sua depelleret; at proditus ac circumventus, vix non irati Regis victima exstitit. Nam cunctis, pro detestandi facinoris exigentia, dispositis, nec non ad intentum finem jam prope perductis, Rex de iisdem factus certior, etsi nondum plene convaluerat, Wormatiam concito gressu petit, simulque triumphabundus intrat, quod Cives perfidi militare præsidium, unà cum Episcopi Clientibus inde jam ejecissent, ipsum quoque in vincula conjecturi Adalbertum suum, ni is mature sibi fugâ consulisset.

Abhinc cœpit fatalis illa fieri secessio, quâ primum allecti in spem libertatis Wormatienses, dominio Episcopi se se subtrahere, & suas sibi res, ac jura, deinceps privatim habere conati sunt, quanquam ad propositum vix quidquam tunc contulisse videtur decantatum illud Henrici Regis privilegium, quod proinde integrum hic subjicere non hæsitamus.

„ In nomine Sanctæ, & individuae Trinitatis. HEINRICUS, Divina
„ favente Clementia Romanorum Rex.

„ Regiæ potestatis est & pietatis omnium servituti congruis respondere
„ beneficiis, videlicet: ut qui in servitii devotione se exhibent promptiores,
„ in servitii etiam remuneratione se judicari digniores gaudeant & sublimio-
„ res, inter quos WORMATIENSIS CIVITATIS habitatores, non minima,
„ sed maxima & speciali fidelitate, remuneratione dignos, quin omnibus
„ cujuslibet urbis Civibus digniores judicavimus, quos in maxima Regni
„ commotione, maxima & speciali fidelitate nobis adhæsisse cognovimus,
„ cum nec viva, nec litteris notata, nec per nos, nec per Nuncium, vel
„ aliqua voce, illos in hanc tam egregiam fidelitatem attraxerimus, quam
„ idcirco tam egregiam diximus, quia cunctis Regni Principibus in nos, ne-
„ glecta fidei religione, sævientibus, hi soli, quasi in mortem ruentes, con-
„ tra omnium voluntatem nobis adhæserunt. Nam cum singulæ Civitates quasi,
„ imo verè, in nostrum adventum clauderentur, dum vigilum custodiæ per
„ vicos distribuarentur, dum ære & ferro tutandæ, nocte & die circuiren-
„ tur, sola Wormatia communi Civium favore, omnigenum armorum mu-
„ nitione, nostro adventui servabatur. Sint ergo servitii remuneratione pri-
„ mi, qui servitii devotione exstiterunt non novissimi; sint omnibus exemplo
„ in debita servitii responsione, qui omnibus præsumt in servata fidei religio-
„ ne; sint omnium Civitatum habitatores regiæ munificentiae spe lætificati
„ quam Wormatienses ipsa re sunt consecuti; discant omnes regi servare,
„ istorum imitatione, fidelitatem, quæ in istorum utilitate regis probant be-
„ nignitatem; quæ quidem utilitas paucis verbis comprehenditur, sed in ea-
„ rum consideratione non levis, sed grata, & honorabilis reputatur; Thelo-
„ nium siquidem, quod teuthonica lingua interpretatum est *Zoll*, quod in
„ omnibus locis regiæ potestati assignatur, videlicet: Francfurt, Bopparten,
„ Hamerstein, Drutmund, Goslarie, Angeræ, Judæi, & cæteri Wormaci-
„ enses solvere prætereuntes debiti erant, ne ulterius solvant *Zoll* remisimus
„ in Principum nostrorum, scilicet; Dietmari Hamaburgensis Metropolitanis,
„ Ebboni Numburgensis, Diedrici Verdunensis, Hermannis Bambergensis,
„ Bur-

„Burkardi Basileensis, Episcoporum, cæterorumque Christi Fidelium, nostrorumque præsentia firmavimus, quam firmationem supra præfati Zoll remissione factam, ut nullus successorum nostrorum, videlicet: Regum, seu Imperatorum infirmare velit, rogamus, & pro sui facti stabilitate obligamus, qui, quod abfit, in quo nos infirmat, se & quod fecerit, infirmare credat. Hanc igitur firmationem ut infra videtur, nostra manu in hac charta, quam scribi iussimus, inscriptam, & nostri sigilli inpressione insignitam omnis generationis tam futuræ quam præsentis notitiæ relinquimus.

„Signum Domini Heinrici III. Regis invictissimi. ADALGERUS Cancellarius vice SIFRIDI Archi-Cancellarii recognovi.

„Dat. XV. Kal. Febr. Anno Dom. Incar. MLXXXIII. Ind. XII. anno autem ordinationis Dom. HEINRICI III. Regis XIX. Regni vero XVII. Actum WORMACIÆ, feliciter.

De stylo diplomatis supra vulgarem elaborati, hic non disceptamus, nec ea quæ subleste fidei in eodem continentur demonstrare est animus; id unum miramur, quod, dum Wormatienses *operam suam* anxio Regi *benigne* Lamb. *spontent*, dum *Jus-jurandum dant*; rem certe ante hac inusitatam; dum *sumptus ad bellum administrandum, ex sua re familiari, singuli pro virili offerunt*, & quæ his sunt similia; aliud ab ipso præmium non retulerint, præter simplicem exemptionem a Telonio, eamque nedum in urbe Wormatia, sed in VI. aut VII. oppidis sibi assignatis, ac mere Imperialibus, quando tamen idem Henricus, nihil sollicitius habere debuerat, quam Gentem adeo fidam omnigenis demulcire privilegiis, eamque simul dare operam, ut dum universum pene nutare cerneret Imperium, ac armatos in se omnis ordinis Proceres, saltem hic loci tuto degere sibi liceret. Unde &, si quam (ut fertur) ipsi velut parenti suo, ac rebus novandis auctori peridoneo, Cives statuum crexerunt, sequenti hac decoratam Epigraphie: Frider. Zornil Chron. Worm. M.S.

DIVO. HEINRICO. III. ROM. REGI AVG.

VANGIONES

GRATIAS. IMMORTALES. DEBERE.

NULLO. SAECVLO. NEGABVNT.

Illud vanæ jactantiæ monumentum reputamus, ipsis non minus, quam vicinis quibusdam populis, turpi mox futurum exitio, nam *pestimum* Wormatiensium *Exemplum* secuti anno proxime sequenti Colonienſes, dum simili prorsus audacia adversus proprium Dominum in arma confurgunt, simulque Henricum Regem invitant, veniret quantocyus, *vacantem, expulso Archiepiscopo, Civitatem occupare*, attrita est rebellium hominum factio, & contumax Civitas abs Præfule suo ANNONE in ordinem redacta, poterat Wormatiensi parem fortunæ ludum jam tum prævie comminari. Lamb. Schafn. in Chron. Ann. 1074.

Errabat interea ejestus & exul a sede sua Adalbertus noster, hoc uno nihilominus vel maxime felix, quod cum Henricus Anno MLXXXVI. Wormatiæ, ipsa Dominica Septuagesimæ, in frequentissimo Cleri coetu, quem, præter diversos Abbates, constituebant Germaniæ Episcopi XXIII. flagitiosam, & a sæculis inauditam adversus Gregorium Pontificem exautorationis tulit sententiam, ipse procul ab hoc Schismatorum consortio, pristini fervoris Ann. 1076. Idem. ibid.

voris, nec non vitæ per omnia virtutum ornamenta integritatem retinuit, magnum nutantis in Germania Religionis columen ac sustentaculum proximè futurus.

Equidem; rei indignitate perculsi tam Pontifex, quam, qui cum ipso erat, sacer Senatus, vice versa sententiam longe gravissimam in Regem pronuntiavit, quæ ubi cunctis, etiam cis alpes innotuit, plerique Procerum, qui Henrico prius adhæserant, ad sanio rem mentem revocati, aulicis se se eripuerunt corruptelis, ac ab eo palam visi sunt deficere. Indixit quidem ille rursus comitia Wormatiæ in diem sacrum Pentecostes proximum, at cum rari eo accessissent, nec frequentiores comparuissent Moguntia, quo eos in subsequens Festum S. S. Apostolorum Petri, & Pauli convenire iusserat, consilii ferè omnis inops, extraneorum auxilia cœpit circumspicere.

Hac Henrici absentia oportune usi RUDOLFUS Sueviæ, WELFO Bavariæ, & BRATOLDUS Carentenorum, iDuces, nec non & Adalbertus noster, alique, quos publica movebat calamitas, singulari conventu Ulmæ habito, statuerunt: ut quicumque Imperio consultum vellent, die XVII. Kalend. Novemb. Tribus una secum adessent. Affluxerunt itaque huc loci, ad præstitutum tempus, Proceres utriusque Ordinis magno numero, quibus postquam & Pontificis Legati accessissent, actum mox de novo Rege creando, jamque in Rudolphum Ducem omnium propendere videbantur suffragia, quando celer, ac inopinatus Henrici reditus, propositum effectum hac vice stitit.

Hærebat nihilominus in armis pars utraque, ac, ut erant ad bellum reintegrandum confederati procliviores, exercitum suum tam prope in Regis conspectum adduxerunt, ut Rhenus solum castra distingueret, dum ex adverso Rex se se una cum suis intra Oppenheimium continebat, quod viribus suis diffideret. Hinc sensim in extremas reductus angustias, satius duxit compositionis legibus subjacere, quam Sceptrum & Coronam, incerto armorum eventui committere.

Idem ibid.

Dictatæ igitur pacis, seu potius treugarum conditiones longe durissimæ, quas inter cum hæc omnium prima haberetur, videlicet: ut Henricus, Civitatem Wormatiensem, *quam expulso Episcopo, dissipato cœlestis militiæ sanctuario, arcem belli, speluncamque latronum fecerat, abdueto præsidio, Episcopo Wormatiensi restituerat, datis insuper sacramentis & obsidibus, ne quid deinceps rebellionis, vel insidiarum a Civibus tinnere debeat*; paruit illico, nec rem imperatam, vel momento distulit; quin & ipsimet Suevi & Saxones, de ditis Wormatiensibus, statum Civitatis pacatissimum reddere, summæ sibi duxerunt gloriæ.

Tanti nimirum visum fuit Wormatiense negotium, ut illud præ cunctis speciali vindicta dignum censuerint Optimates, tam ecclesiastici, quam & sæculares; noverant enim, antiquis juribus ac prærogativis cedere, quam periculosum! quamque simul indignum! vulgi subesse arbitrio.

Restitutus itaque in pristinam suam dignitatem Adalbertus, licet pro meritis in fontes animadvertere potuerat, resque ipsa severitatem flagigaret, maluit parcere subiectis; huc curas suas omnes, quemadmodum prius fecerat, convertens, ut nemini gravis, clerum in honore, Judices in auctoritate, Gregem sibi commissum in fide & obedientia deinceps retineret:

vc-

Verum, quæ temporum illorum fatalis erat vicissitudo, annus MLXXVII. pro-
xime insequens vix inchoaverat, cum Henricus de adimplendis reliquis, quæ si-
bi nuper in Triburiensi Conventu præscriptæ fuerant, conditionibus haud
amplius sollicitus, novas in Imperio turbas moliri cœpit, Optimates licet un-
animi voce ibidem declarassent: ut, si quicquam præstandorum negligeret, se
subjectione ac sacramento liberatos, alium mox eligendi Regem, plenam ha-
bituros potestatem; Quapropter, ne quod recenter iterum Wormatiæ, ejecto
inde Episcopo, decretum tulerat adversus GREGORIUM Pontificem, cæteris fi-
delibus scandalo fieret, coadunati in oppido Forcheim unâ cum ipsius Legatis,
Principes, quotquot Reipublicæ consultum volebant, RUDOLPH Sueviæ Du-
ci diadema Regni solemniter imposuerunt.

Marian. Scot.
& Lamb.
Schafn. in
Chron.

Jactâ aléa; subsecutum mox bellum, priori longe funestius. Divisis enim
pro suo quique studio in perpetuas factiones populis, Germania tota in armis
stetit; mutuisque tum fœderibus, tum cædibus res deinceps acta est. At
nuspian tanto cum ardore, quam juxta Mellrestat, Franconia vico, ubi uter-
que exercitus sibi invicem occurrens, longo ac pertinaci decertavit prælio,
cruentamque ex eo Henricus victoriam retulit; numeratus inter illultriores
captivos Adalbertus noster, nihil magis abhorruit quam exosum sibi Regis con-
spectum; unde, cum nec minis, nec promissis adduci potuisset, ut in ejus par-
tes transiret, in vincula conjectus est, *atro pane & aqua brevi*, pascendus.

ANN. 1078.
Bruno Hist.
belli Saxon.
apud Freher.
tom. I.
Waltram. de
unit. Eccles.
ibid.

Tulit inedia, nec non duri carceris squalores Præsul animo forti ac in-
victo, jamque sic inter ærumnas quartum annum transegerat, absque quod re-
cuperandæ libertatis spes afflueret ulla, licet ex optimatibus plurimi eandem
assidue fere urgerent, cum tandem, divina sibi opitulante gratia, custodum fe-
sellit vigilantiam, ac primum Goslarum, ubi Regis HERMANNI, qui Rudolfo
recenter suffectus fuerat, solemnî coronationi adstitit, inde Wormatiam dela-
tus est incolomis, alia siquidem his oris jam illuxerant tempora, quæ urbis
hujus suæ statum rursus pacatum reddiderant.

Paul Beren-
riedt in vita
Gregor. VII.
Papæ.
ANN. 1082.

Pastorales itaque curas, dudum intermissas, quò felicioribus resumeret au-
spiciis Adalbertus, solemne consecrationis munus exquisitissimo cæremonia-
rum adparatu suscepit; tum perlustrata universa diocesi, parvos mores, nec
non vitia innumera, quæ crebris hisce bellorum motibus, eandem infecerant,
destruere satagit; interea vero S. Pauli Canonicorum Collegio gratificaturus,
portas duas versus Rhenum, nec non totidem foramina per murum Civitatis,
ipsis gratiose indulgit, dum simul earundem Parochiam novis limitibus, juxta
prædecessorum suorum mentem circumscripsit; quibus indicis sese utrimque
tam in Spiritualibus, quam in Temporalibus Wormatiæ Dominum compro-
bavit.

ANN. 1084.
Prob. 56.

Evocatus dein Quedlinburgum ad Synodum, illic præsentē Hermannō Re-
ge, nec non Legato Apostolico GEBHARDO, Salzburgenfium Præfule, cæte-
risque Gregorii Pontificis fautoribus, Henricum Cæsarem unâ cum Papa suo
CLEMENTE denuo ejuravit, ac utriusque excommunicationi subscripsit. Si-
milem è contra Henricus suorum Conventum instituit Moguntia, ubi acta
Quedlinburgensia rescissa, & execrato Gregorio, Clemens in Pontificatu con-
firmatus, quin & insuper decretum fuit, ut quotquot adversus hunc cum illo
facerent, sedibus suis privarentur.

ANN. 1085.

Hoc veluti novo classico exciti præprimis Wormatienses, quibus Henrici
animus dudum in his cognitus erat, se se mox Episcopi sui hostes publice pro-
fessi sunt, cœperuntque rursus ad ingenium reverti, eam in cunctis libertatem

fectantes, qua ab ejusdem dominio in totum eximerentur. Verum Adalbertus, quo in perferendis communibus Imperii malis nemo constanter, nec quisquam sustinendis, quæ intus ac foris quotidie enascebantur, contentionibus fortior, majorum suorum jura, ac auctoritatem, quoad potuit, servavit illæsa, eâ ad hoc oportune fortunâ usus, quæ Adversarios suos deprimebat; toties enim ab exilio ad pristinam Sedem suam, ejectis inde vice versa, qui eandem occupabant, schismaticis, accurrere, sedulique pastoris, ut & Principis optimi, officio probe fungi visus est.

ANN. 1088.

Hæc inter, ad superos abiit sanctæ memoriæ Gregorius, cui postquam in pontificatu successisset URBANUS hujus nominis II. nihil is propius habuit, quam turbidum Imperii statum in melius componere, nec non & Præsules, quos Sedi Apostolicæ maxime addictos noverat, ad perseverantiam hortari. Tales cum essent Salzburgeris GEBHARDUS; Patavienfis ALTMANNUS; Wirceburgeris ADALBERO; Auguſtensis SIFFRIDUS; Constantienfis CONRADUS; tum & Wormatiensis Adalbertus noster, Litteras ad ipsos dedit sequentis tenoris:

Martene
Script. veter.
tom. I. p. 520.

„ Rogamus, & obsecramus in Domino JESU, ut in ea, qua cœ-
„ pitis; & quam Domino & prædecessori nostro beatæ memoriæ Gregorio
„ semper ostendistis, fidelitate & devotione & benevolentia firmiter
„ maneat, Sanctamque Romanam Ecclesiam, matrem vestram, omnibus qui-
„ bus valeatis auxiliis & consiliis adjuvetis. De me porro ita in omnibus con-
„ fide & credite, sicut de beatissimo patre nostro Papa GREGORIO, cujus
„ ex toto sequi vestigia cupiens, omnia quæ respuit respuo, quæ damnavit
„ damno, quæ dilexit profus amplector &c. Nunc ergo precor & amplector
„ Fratritatem vestram, ut agatis vinlitter atque constanter, & eos qui instru-
„ ti non sunt, verbis & exemplis instruite & exhortamini, sicut scitis, & ne-
„ cessitas exigit hujus periculosi temporis; cum enim apud vos eram, tales
„ vos omnes inveni, ut voce ipsius Domini possem exclamare: *non inveni tan-*
„ *tam fidem in Israël, &c.*

ANN. 1092.
Hanzie.
Germ. Sacra
tom. II.
pag. 191.

Pii parentis monitum docili aure exceperunt devoti ejus Filii, fidemque suam, ac constantiam, deinceps etiam in Successoribus requesivere; obeunte siquidem ex ipsis GEBHARDO, viduam ejus Salzburgeris Ecclesiam commiserunt DIEMONI, viro omni meritorum genere referto; nec dissimilem huic, vacanti paulo Patavienſi sedi imposuere UDALRICUM, majoris Auguſtanæ Ecclesiæ Præpositum, cujus solemni consecrationi etiam inter alios adstitit Adalbertus noster. Sic autem, per multa virtutum decora, crescente sensim parte pontificia, tandem schismaticæ ubique fere prævalere, optataque diu quiete frui cœpit, quando è contra infelix Imperator Henricus libertatem, simul Regna, atque adeo vitam ipsam amisit.

ANN. 1107.
& 1106.

Etenim; Henrico Superum, mortaliumque fere omnium odia in se accumulante, Filius ejus æquivocus, sanioribus usus consiliis, ad pontificis partes transiit; Quamobrem & Northusæ à GEBHARDO Constantienſi Episcopo, Sedis Apostolicæ per Germaniam tunc Legato, anathematis vinculo solutus est, postquam scilicet PASCHALI II. Pont. sacramentum dixisset. Dein coadunatis armis idem Princeps viam in urbes sibi aperiens, ejectis inde Schismaticis, legitimos Antistites, ab exilio revocatos postliminio restituit; demum habito cum Patre colloquio, dum ambo simul ad Comitiam Moguntiam indicta proficiscuntur, ille causæ propriæ diffusus, Ingelheimii subſtitit.

Verum

Verum hæc Cæsaris absentia non obstitit quominus ex Decreto Ordinum Imperii mox publice exautoratus fuerit ; missi itaque ad ipsum ex hoc Conventu Moguntinus & Coloniensis Archipræsules, nec non Adalbertus noster, Sceptrum, coronam, aliaque augustalia ornamenta ab eo repetituri, quæ cum, severa miscendo blandis, impetrassent, attulissentque Moguntiam, iis HENRICUS Filius, inter lætas faustasque acclamationes indutus est.

Helmold.
Chron. Sla-
vor. lib. 1.

Alium deinde Conventum Wormatiæ celebrarunt circa Pentecosten iidem Optimates, ubi, præsentē novo Rege Henrico, multis deliberatum fuit, quid Ecclesiæ, quid Reipublicæ, post perturbatum utriusque statum, deinceps conveniret. Qua occasione FRIDERICUS Suevorum Dux, ibidem præfens, bona quædam ad Altare S. Petri obtulit, dum Adalbertus plenum suum in urbem dominium resumens, compositam ex XXIII. Piscatoribus Tribum erexit, macella publica, ut & pistorum officinas, majori Præposito commisit, aliaque plurima in commune bonum, prudenter ordinavit ; ab his vero ad pietatis opera conversus, Neuhaufensem S. Cyriaci Ecclesiā præ reliquis, liberalitate sua fovit, sibi in eadem, locum sepulturæ delegit ; Sensit enim ætatem ex senio, ac multis ærumnis & laboribus fractam, ad extremum jam urgeri. Quapropter cunctis ad beatæ æternitatis iter ingrediendum rite dispositis, in eandem Anno MCVII. proxime sequenti receptus est ; decus sui temporis Episcoporum, & laborantis Ecclesiæ in Germania columnen. Diem obitus Necrologio suo consignarunt grati Wimpinenfis Ecclesiæ Canonici, in hæc verba. II. Non. Julii Ob. ADELBERTUS Episcopus, qui plenarium auro donatum dedit, nec non magnam partem Sylvæ contulit. Corpus funebri pompa in vicinum Neuhaufense Templum delatum, ibidem in medio chori sepulturam accepit, hoc addito Elogio :

Annal. Hil-
desh. apud
Leibniz.
tom. I. Script.
Brunf.
Prob. 67.
& 68.

ANN. 1107.
Vindem Lit-
ter. Col-
lect. II.

PRÆSUL ADELBERTUS, CHRISTI MEMOR, ET BENE CERTUS
MESSIS QUÆSITÆ, POST HUIUS SEMINA VITÆ;
PRÆDIA CUM FACE DEDIT ISTA TIBI CIRIACE
BOLDESHEIM. SARAHESHEIM. WARMUNTESHEIM.

vid. Tab. III.
Fig. II.
Helvvich.
antiq. Lau-
rish.

Supereſt hodie dum Epitaphii huius fragmentum, quod in gratiam Antiquariorum delineatum exhibuimus in Tabella III. Cæterum; durante gravi illo schismate, Sedem Wormatiensem ex voluntate, ac jussu Henrici Cæsaris usurparunt, creati, adversus legitimum nostrum Adalbertum, Episcopi Schismatici sequentes, quorum nomina, ut & successione ordinem, indicare necessum duximus.

Chron. Wir-
ceb. apud
Baluz. lib. I.
miscell. &
Annal. Hil-
desh. apud
Leibniz.
Chron. Lau-
rish. apud
Freher.

WINTHERUS, simul Laurisheimensium Abbas, primus omnium obtrusus fuit, idque circa Annum MLXXVII. Successorem eodem modo nactus THIETMARUM, cujus obitum Scriptores passim collocant in anno MLXXXV.

Ursperg. &
Dodechin.
in Chron.
Miræi dipl.
belg. n. c. p.
673. Scha-
ten. Annal.
Paderb.
Martene Script.
vet. tom. I.
pag. 189.

Occurrit deinde EBBO, qui post fatale Laurisheimensis Basilicæ incendium, reſectas Anno MXC. inter rudera reliquias S. Nazarii, publico cultui rursum exposuit; idem & exorta sub annum MXCVIII. adversus Judæos gravi tempeſtate, miseram Gentem Wormatiæ in Palatio Episcopali recollegit, & a persecutoribus tueri humanum duxit.

Demum mortuo Ebbone; ſurrogatus ipſi fuit CUNO, de quo mentionem faciunt diverſa Henrici Cæsaris diplomata, in gratiam ſibi adhaerentium emanata, quorum unum datum perhibetur in obſidione Caſtri Limpurg, Anno MCI.

E P P O

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XX.

Optandum fuerat, ut in defuncti ADALBERTI Successore, talem WORMATIENSIS Ecclesia Præfulem rursus nacta fuisset, qualem tempora & res ejus adhuc videbantur postulare; Verum, qui parentem in Imperio exceperat non melior filius HENRICUS, subtracta mox Clero eligendi libertate, potestatem sibi vendicabat imponendi vacantibus Sedibus Episcopos, quos ad sua studia, & consiliorum machinationes sciebat idoneos.

- ANN. 1107. Talis cum esset E P P O; qui Goslariensi Clero jam pridem valedicto, monachicam vitam Laurisheimii agebat, vacantes Infulas Worm. facile retulit, quibus ut se se aliquatenus dignum ostenderet, statim ad pietatis opera conversus, ab æde principe initium duxit, eamque necdum plane absolutam, quod id per se quiora tempora antecessoribus suis haud licuisset, intra paucos annos perfecit. Tum capta occasione celebris Conventus, quem Rex Anno MCX. WORMATIAM indixerat, præsentium illic Ecclesiasticorum Procerum opera ad Basilicæ consecrationem usus est, Brunonique Trevirensium Archiepiscopo in hoc primos honores detulit. Ne quid autem publicæ lætitiæ deesse videretur, Hartwicus, & Richwinus, hic S. Martini, ille S. Pauli Ecclesiarum Præpositi, suum quisque Clericorum Collegium donis ac muneribus recrearunt, dum eorum exemplum imitari volens Henricus, mansos quindecim, in diversis locis sitos, quos parens ejus majoris Ædis Canonicis contulerat, Cæsareo suo diplomate confirmavit, ita tamen, ut confectum ex frugibus inde provenientibus calicem aureum, ponderis IX. Talentorum, Sacratio S. Petri restituerent, haud dubie ex eodem cum cæteris spoliis quondam sublatum.
- ANN. 1110. Prob. 69. 70. & 71.

Turbida deinde rursus esse coepit Reipublicæ facies; insurgens enim adversus Paschalem hujus nominis II. Pont. Henricus, licet Imperiale diadema de manu ejus recenter suscepisset, gravi, nec non detestando schismati locum dedit, quo durante, Civitates, quas opibus ac potentia, præ reliquis, instructas noverat, gratiis ac favoribus ad invidiam cumulabat, non attempto, aut certe dissimulato jure tertii, dummodo eas in partem suam attraheret, sibi que faceret obnoxias. Hinc & WORMATIA, duo simul diplomata ab ipso retulit, quæ turpiter connivente proprio Episcopo, in odium Pontificis, nec non Cleri confecta fuisset, sat arguit eorundem contextus, ut ut male confusus; in priori enim, quod Anno MCXII. Francofurti datum perhibetur, confirmat Imperator exemptionem illam a teloneis, quam, ob *firmam*, & *irrevocabilem* Henrico Patri suo servatam *Fidem*, eos tunc promeruisse credidit; quando tamen cuncta ejusdem parentis sui gesta, haud ita pridem tum in solemnibus Nordhusana Synodo, tum in celebri Conventu Moguntino, verbis ac scripto ipsemet publice damnaverant. Id autem magis miramur, qua scilicet veri specie delusus, sequentem hanc in fine ejusdem sui diplomatis exstare voluerit clausulam? *Et ut omnes (WORMATIENSIS) imitatione, Regibus. & Dominis suis discant servare fidelitatem, Nos eos omnibus cujuslibet urbis civibus digniores judicavimus, & eis maximam totius justitiæ dignitatem, quam apud Prædecessores meos, & me habuerunt, in æternum firmam concedimus.* Siquidem, ex supramemorati Concilii Nordhusani

Ludewig. reliq. M. S. S. tom. II. pag. 180.

ni decreto, Adalbertum nostrum Anno MCV. in plenam Sedis suæ Wormatienfis possessionem, ac simul pristina Jura omnia, quemadmodum reliquos exulantes Episcopos, ipsemet armata manu restituerat, quo certe tempore, Cives ne umbram quidem alicujus Jurisdictionis, sibi ullatenus competentis, demonstrare poterant.

Pergimus ad alterum diploma, quod datum Wormatiæ Anno MCXIII. ANN. 1114. idem Henricus magnificis verbis ita inchoat: *Quoniam ex Imperialis auctoritate dignitatis antecessores mei, urbes vel populos, quos plus diligebant, sepe præ cæteris speciali honore donabant, volumus & Nos simili auctoritate omnibus Regni nostri Principibus notum esse, quod Privilegium honoris dedimus Wormatiensis Urbis concivibus &c.* Frid. Zornii Chron. Worm. M.S. Consistebat autem hic singularis erga fidos illos Clientes suos favor, in eo quod, Jure manus mortuæ sub lato, censum quoque, quem in singulas Familias & capita hætenus pendere solebant, tum & quæ circa telonium navium præstanda erant, ipsis remisit; nam quoad hæreditariæ successionis ordinem, quem primitus inter eos videtur voluisse inducere, hunc magnus ille Legislator Burchardus Episcopus ante annos centum iisdem, sed fids tunc Wormatiensibus suis, luculentiori modo jam præscripserat. vid. Prob. 52. Verum ambo hæc qualiacumque privilegia, quod in iis concedendis, Henricus auctoritati propriæ plus nimium tribuisset, vix unquam effectum aliquem sortita sunt.

His, nec aliis, eventibus, Epponis nostri regimen posteritati innotuit; nam mors, quæ ipsum Anno MCXV. proxime sequenti, die vero IV. Nonas Octobris, oportune satis è medio sustulit, effecit quo minus illud fuerit diuturnius. ANN. 1115. Anonym. Chron. Worm. M.S. Heinicc. antiq. Goslar. pag. 112. Quod autem ex Scriptoribus modernis quidam, Præfulem hunc, ceu virum sapientia, doctrina & virtute non vulgari præditum venditet, faciati- que ex Laurisheimensi monacho Goslariensem Præpositum, quin & eundem esse censeat cum præcedenti Ebbone, qui vivo adhuc Adalberto in schismate oppositus fuit, id omne luculentioribus debuerat demonstrare argumentis, quam sequenti hoc, quo usus est, Epigrammate:

*Lorchonum consors prius, EBBO, post tamen exfors,
Goslarie Sedes acceptas liquit & ædes,
Wormatium venit, populi quo scandala demit;
Præfulus & partes, sanctasque exercuit artes,
Unde beatorum cefferunt Regna Polorum
Ebboni Patri, dilecto credite Fratri.*

Vidimus, de cætero, Epponis quoddam Sigillum integrum, ex, nescio qua vid. TAB. IV. charta, olim avulsam, quod in æs incidi curavimus, eo potissimum fine, ut Fig. IV. quod circa ERKENBALDUM, ex Fuldensi monacho, creatum Archipræfulem Moguntinum, jam alibi in Sigillo pariter observavimus, constet magis; videlicet: illius temporis monachos, quacumque demum adita dignitate ecclesiastica sæculari, pristinum habitum suum constanter retinuisse, illumque im- mutare summæ duxisse religioni.

BURCHARDUS II. DE AHORN, EPISCOPUS WORMATIENSIS XXI.

Dluturnæ calamitatis, qua Wormatiensis afflictabatur Ecclesia, pertæsi Canonici, initis mox, comparatisque, post EPPONIS obitum, suffragiis, ANN. III, dum inter plures Candidatos fluctuabant incerti, BURCHARDUM, qui & BUGGO dictus erat, mira animorum consensione, deposcunt Antistitem, utpote acris ac vigilantis ingenii virum, & conturbatis temporibus maxime oportunum.

Anonym.
Chron.
Worm. M.S.

Hoffmann.
annal. Bam-
berg. apud
Ludewig
pag. 100.

Ducebat is suæ stirpis originem, ex veteri, claraque AHORNIORUM Gente; BURCHARDO patre, matre vero JUDITHA natus, & a puero Bambergæ in patria, Clero principi adscriptus; Verum, quia rursus providerat HENRICUS Cæsar, vota libera ne essent, simulque Edicto caverat ne cuiquam, nisi quem sibi probatum iri nossent, suffragatione, aut aliâs adhererent, non placuit ritè cæteroquin postulatus, licet eum jam pridem inter familiares adscitum, Præpositura Aschaffenburgensi recenter adhuc donaverat. Quapropter, honores ipsi debitos mox in quendam ARNOLDUM nomine, transferens, hunc, nec alium, Wormatiæ recipi jussit in Episcopum.

Obtruso ægre paruit Clerus, quod spem suam ac affectum omnem in Burchardo collocasset; hinc proposito constanter inhærens, nihil non egit ut eum præ altero sibi retineret, dum vicissim Burchardus tam ardentia in se vota, modis quibus potuit, obsecundare conatus est, prout id inter cætera testantur ejus ad Bambergenses litteræ, quas integras hic legisse non pigebit

Epist. variz
ex edit Ja-
cob. Grezeri
apud Lude-
wig.

„ Confratribus, & Dominis suis, omnibus Sacrosanctæ BABEBERGENSIS ECCLESIAE CANONICIS BUGGO, Dei gratia, WORMATIENSIS ECCLESIAE SIVE ELECTUS, servitium suum, & orationes.

„ Memor vestræ Fraternitatis, & dulcissimæ educationis, Fratres carissimi, recordatione vestri affectus, partim ad lacrymas compungor, partim spe vestræ consolationis & sublevationis vehementer delector, dum hoc onere quod suscepi tam importabile meæ ætati & insipientiæ, vestrum levamen & subsidium spero impetrare. Quapropter, quo magis de vobis confido, eo magis admiror, quod tanto tempore me Filium vestrum, vobis per omnia obnoxium, inter tot curas, quæ me premunt, ut nostis, consolari distulistis; Et quia inde causa moeroris & suspicionis mihi suboritur, & ideo per fraternali compassionem, & nostrum obsequium vos deprecor, ut apud Dominum nostrum Episcopum, fideli interventu, causam meam agatis, scientes: quod in vestra, imo nostræ Ecclesiæ, laudem hoc redundabit, si vestro auxilio nostrum honorem divina benignitate stabilire dignetur.

Auxit

Auxit intestinum hoc diffidium, turbidus, qui usque eò Imperium afflixerat, rerum status; siquidem Principes, Henrico infesti, juxta Wormatiam in armis confederant, dum è contra Urbem hanc pro ipso tuebantur FRIDERICUS Sueviæ Dux & GODEFRIDUS Comes Palatinus; jamque mutuus cædibus agi cœptum, quando utrique parti pacificus congressus Francofurtum indidus fuit, sed cum is, quemadmodum & reliqui, variis locis, prorsus in vanum cessissent; tandem prodit ex Remensi Concilio in ipsum Cæsarem dictata Anathematis sententia. ANN. 1116. Annalist. Saxo apud Eccard.

Hinc, gravior adversus CALIXTUM Pontificem, ut & cunctos fautores ejus, exarsit Henrici ira ac persecutio, quam Burchardus noster, deinceps ferè solus sustinuit; Etenim, quo tempore reliqui Optimates circa Rem-publicam occupati, frequentes diversis locis conventus agebant, ipse exulare coactus est; quanquam hæc inter de Ecclesiæ rebus procurandis nihil quidquam remisit studii, sed Gregi suo, quoad potuit etiam præsens intendit, eum enim in finem Anno MCXX. Jus Sacrorum de manu ADALBERTI Metropolitani sui, ritu solemni, suscepit. At, Cæsari perpetuum inivisus, quoties hic Wormatiam appropinquabat, toties sibi procul inde recedendum fuit; ac ne tunc quidem illic loci toleratus, quando ad diem IX. Kal. nd. Octobris Anni MCXXII. idem Cæsar Henricus, anathematis vinculo solutus, jus instituendorum Episcoporum & Abbatum, Calixto Pontifici, ejusque Successoribus dimisit, atque adeo optata diu Pax inter Sacerdotium & Imperium publice coaluit, quam in rem scriptæ utrinque Tabulæ, in vasta illa camporum planitie ad Rhenum, oculis omnium fuere expositæ, quod hominum multitudinem urbis angustiae non caperent. ANN. 1122.

Extorris itaque, licet præter meritum, Burchardus, dum hinc inde palabundus errat a facie irati Cæsaris, episcopale munus suum, quaque data occasione, exercere, cultumque Divinum amplius promovere non destitit; unde & MEGINHARDUS Comes, ejusque piæ conjugii MECHTILDI, aliquando in hoc gratificaturus, conditum ab ipsis Spanheimense Monasterium, exquisito caeremoniarum adparatu inauguravit, nec non simul Bernhelmo, loci ejusdem primo Abbati benedixit. Cæterum; narrant Scriptores, visa per id tempus in agro Wormatiensi equitum militumque spectra, pleno die, ire & redire, velut ad conventum publicum celebrandum, inde sub vesperam omnes intra montem abscondi; scilicet autem ex illis unus, qui hi congressus sibi vellent, reposuit: Non phantasmata nos sumus, sed militum nuper interfectorum manes, arma, habitus & equi, qui nobis fuere instrumenta peccandi, modo sunt instrumenta poenarum, totique nunc urimur, etsi oculos vestros hæc fugiant. Certè, si quæ fides narratis tribuenda sit, crediderim facile horum armatorum numerum, ut plurimum fuisse auctum ex tragica illa scena, quam paulo post Imperator sub ipsis Wormatiæ urbis mœnibus peregit, in modum qui sequitur: ANN. 1123. Brower. Annal. Trevir. tom. II. p. 19. Chron. Halberstad. apud Leibniz. tom. II. Script. Brunfw. & Schaten. Annal. Paderb.

Rogaverant Henricum instantissime, & quidem sæpius, tam Clerus, quam & populus Wormatiensis, vellet tandem Burchardum revocare ab exilio, suæque Sedi restituere; quod dum ille constanter renuisset, ipsi, attracto in causæ societatem FRIDERICUS Suevorum Duce, Antistitem propria auctoritate in urbem ausi sunt reducere. Cæsar, eam injuriam ad se pertinere arbitratus, arma, quæ adversus LUDOVICUM Galliæ Regem tunc paraverat, vertit illico in sibi rebelles, eosque arcta obsidione pressos ad dedicationem uris; restiterunt quidem initio Cives pro viribus, quin & portis cuneatim prorumpentes, magnam subinde oppugnationum stragem edidère, sed dum audacius quam cautius rem peragunt, sensim ad incitas redacti, Burchardo prius cum lacrymis abs se dimisso, vitæ fortunarumque suarum incolumitatem, quinque millium talentorum multâ redemerunt. ANN. 1124. Annalist. Saxo apud Eccard. & Anonym. Chron. Worm. M. S.

Secuta

ANN. 1125.

Secuta est deinde Anno MCXXV. proxime sequenti, mors Cæsaris, quæ, sublatò simul ejus pertinaci odio, Burchardum nostrum suis tandem restituit; licet is publicis deinceps implicitus negotiis, non nisi per vices Wormatiæ refederit, postquam scilicet in comitiis hic loci celebratis, potiorum Optimatum sententiam ultro amplexus, LOTHARIO Saxoni vacantem Thronum detulisset, hinc & eidem perpetuus quasi comes adhæsit.

Prob. 72.

Urserat interea cœptam a se aliàs Franckenthalensis Monasterii structuram ERCKENBERTUS, nobilis Ministerialis, quæ ubi demum præsentì anno absoluta stetit, illud Burchardus ex mente Fundatoris, honori S. M. Magdalene dicatum Regularibus Canonicis incolendum tradidit. Inde Wormatiæ suam revisens, convocata illuc in annum MCXXVII. Synodo interfuit, ita jubente PETRO Cardinale Legato Apostolico, qui & in eadem GODEFRIDUM Treverensem Archiepiscopum, ob admittam Simoniam culpam exautorasse videtur. At longe majoris momenti fuere, quæ postmodum, Anno videlicet MCXXX. in altero illo Concilio Wirceburgi celebrato, tractarunt præsentis istic cum Ravennatenfì Archipræsule, Episcopi Germaniæ XVI. (quos inter & Burchardus noster) siquidem, ejurato Anti-Papa ANACLETO, INNOCENTIUS, hujus nominis II. omnium votis, verus, & legitimus Christi in Terris Vicarius renuntiatus est.

Chron. Laur.
resh. apud
Freher.

Diffolutò eum in modum sacro cœtu, Burchardus unà cum Co-Episcopis suis BRUNONE Argentinenfì, UDALRICO Constantiensi, & CONRADO Curiensi, se se inde Laurisheimium transtulit, ubi in dedicanda, quam DIEMO Abbas recenter insitauraverat, Basilica, operam quisque suam contulit, primarium consecrationis munus peragente Moguntino ADALBERTO. Nec diu post supradicti omnes sibi invicem rursus occurrerunt in Concilio, quod MATHEUS Albanenfìs Episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, Anno MCXXXI. Moguntia, ritu perquam solemnì celebravit.

ANN. 1131.
Trith. Chron.
Hirsau. nov.
edit. p. 392.

Anonym.
Chron.
Worm. M. S.
& Prob. 85.
ANN. 1135.

Redux & ex hoc conventu Antistes noster, Ecclesiæ suæ rebus totum se se tradidit, cumque Franckenthalensis cœnobii fundatorem Erkenbertum audisset ex gravi morbo ad extrema deductum esse, adfuit morienti, eumque, post obitum, propriis manibus ibidem ante aram maximam sepulturæ mandavit. His, aliisque curis detinebatur Burchardus quando RUPERTUS, & ARNOLDUS, Lurenburgii Comites, quorum avita sedes inter Dietzium & Nassovium erat, hanc postremam arcem a Wormatiensìs Ecclesiæ dominio avellere, sibi que usurpare conati sunt; hinc tumultuariæ litis exorta materia, sed quam implorata mox Cæsaris iustitia sustulit; restitutus itaque in pristinum jus suum Præful, dum novam loci possessionem ipsemet adit, forte Moguntiam ex itinere deflectens, illic testis intervenit omnium privilegiorum quæ tunc Adalbertus Moguntinus, suis civibus benigne indulgebat. Cujus facti memoriam, litteris prægrandibus expressam, æræ valvæ, Templo B. Mariæ V. olim a Willigiso Antistite donatæ, hodie dum retinent.

Joan. Rer.
Mog. Script.

Prob. 74.
& 75.

Verum; his certe majora sunt, quæ & Burchardo nostro beneficentiæ famam apud posteros promeruisse; nam præterquam quod Populum suum continua pace ac gratia, Clerum vero tam Sæcularem quam & Regularem multiplici liberalitate fovit, elegans ac sumptuosum haud procul Heidelbergæ cœnobium molitus est, cui ob peramœnum situm, gratamque solitudinem, SCHONAUGIA nomen indidit; cumque vasto operi fortiter infunderet, mox de LOTHARII Cæsaris morte nuncius superveniens, illud abruptit, ac ipsi velut è manibus extorsit.

ANN. 1138.

Ad

Ad Comitata itaque profectus, quæ THEODWINI Cardinalis Legati auctoritate, tum & ADELBERONIS Archiepiscopi Trevirensis studio, Moguntia Confluentiam translata fuerant, illic unâ cum diversis aliis Imperii Optimatibus votum tulit Burchardus pro CONRADO Sueviæ Duce, huncque Regem salutavit. Opposuit quidem se fe HENRICUS Baviariæ ac simul Saxoniarum Dux, multosque in Imperio motus concitavit, quo toto tempore idem Præful noster fidam suam CONRADO Regi probavit operam, nec a latere ejus recessisse videtur, id enim, inter cætera, testantur Principis hujus diplomata, quæ in solemnibus Conventibus, nunc Argentorati, nunc Francofurti, nunc demum Wormatiæ, in gratiam diversorum monasteriorum edidit. Interea vero si quod a publicis rebus otium nactus est Burchardus, id totum Ecclesiæ suæ curis, aut pietatis operibus impendit, quomodo & cum dicandis Divorum Ædibus, Templisque constituendis vacasse demonstrant illustres aliquot Lapidum Inscriptiones, qualem Moguntiarum etiamnum conservat vetus Archiepiscopale S. Gothardi Oratorium, in hæc verba:

Trithem.
Chron. Hir-
saug. Tom. I.
Hartman.
Annal. Ein-
sidl. p. 195.
Meichelb.
Hist. Frising.
Tom. I. pag.
320. Miræi.
Opera Dipl.
nov. Edit.
pag. 660.

„ Anno Dom. Incar. MCXXXVIII. Indiſt. XV. II. Kal. Julii consecra-
tum est hoc Altare a venerabili Buggone, Wormatiensi Episcopo in hono-
rem Dom. nostri Jesu Christi, & ejus gloriosæ Genitricis, perpetuæ Virg.
Mariæ, & S. Pauli Apost. Laurentii Martyrum & beatorum Apostolorum
Confessorum, & Martyrum, & Gothardi, omniumque sanctorum.

Alia Burchardi opera loquuntur ejus chartæ, seu notitiæ, quas magno numero ad posteros transmisit; ut quando Majoris Ædis Canonicos anno gratiæ post obitum gaudere voluit. Ecclesiam in Echenæ cum jure Patronatus, ac divite censu, illis S. Pauli elargitus est, nec non eorum in urbe parochiam, S. Ruperto sacram, in cunctis suis juribus iterato confirmavit. Eadem benignitate S. Andreæ Collegium complexus, huic siquidem Parochialem Ecclesiam in Hoheim adunivit; quin & specifiçam bonorum omnium ad illud quoquomodo spectantium rationem iniens, eorundem conservationi provide intendit. Nec minore zelo circa Franckenthalensis, ut & Hege-
nensis, Cœnobiorum profectum occupatus fuit, quorum illud RILINDIS nobilis matronæ, hoc EMICHONIS Leiningensium Comitum, pietati debebatur; at nihil curavit impensius, quam ceptum a se aliàs Schonaugienſe Monasterium ad perfectum statum adducere.

Prob. 76.
& 77.
Prob. 78.
& 79.

Multiplacatis itaque operariis, Burchardus, tam Templi, quam & Clauſtri structuram urſit ſedulo, eamque intra breve tempus feliciter abſolvit; inducã dein eo loci, quam ab ipſomet BERNARDO, è Clarevallenſi Monasterio, impetraverat, numeroſa præſtantis diſciplinæ monachorum coloniã, eidem opulentiſſimis, tum ex ſuo, tum Divi Petri, tum nobilium quorundam virorum, patrimonio deſumptis fundis, & veſtigialibus, abunde providit, voluitque penes ſucceſſores ſuos, Vangionum Antiſtites, loci hujus impoſte-
rum juſ eſſe, & arbitrium.

ANN. 1141.
Prob. 80.
& 81.

His, nec non ejusmodi curis aliis, dum privatim inſiſtit Præful noster, animum ejus Rex inde ad publicas tranſtulit, ejusque opera ac conſilio diverſis Imperii ſui locis uſus eſt; id quod ruſum innuunt plurima Principis hujus præcepta, Herſfeldiæ, Northuſi, Magdeburgi, ac Spiræ emanata, quæ ſuo quoque teſtimonio Burchardus roboravit.

ANN. 1144.
Martene.
Script. Vet.
Tom. II. p.
600. Hei-
nec. Antiq.
Goslar. Tol-
ner. Cod.
Dipl. Palatin.
num. 50.
Annal. Beſov.
apud Eccard.

Sic, ſenſim expletis in Episcopatu annis jam propè XXXIII. Burchardus vitæ finem fecit, laborumque ſuorum mercedem a boni omnis retributore Deo

Item Necro-
log. Bamberg.
& Wim-
pin in Vin-
dem. Litter.
Collect. I.
& II.

ANN. 1149.

Vid. Prob.

80. 82. & 90.

accepit Anno MCXLIX. Die vero VIII. idus Decembris, in quem obitus
ejus incidit. Cadaver, funere perquam honorifico, magnoque omnium lu-
ctu atque desiderio Schonaugiam translatum, illic, juxta expressam defuncti
voluntatem, per manus GUNTHERI Spirensis Episcopi, Terræ mandatum
fuit; sequenti hac, ut quidem fertur, superaddita Epigraphe:

Buggo Pater, Fastum quemvis vitavit, & astum;

Buggo pie Lator Legumque & pacis amator:

Buggo sacrans aras, mentes correxit avaras.

Buggo reformavit monachos, & corda rigavit.

Buggo fugans enses, ditavit Schonaugienfes.

Buggo Dei cultor, Inimicorum fuit ultor.

Buggo ferens palmam, sedem conscendit ad almam.

Buggo Deum laudans, latatur Tartara fraudans.

Buggo Deum cœli placavit corde fidei.

Buggo pios vultus, pia munera, suscipe cultus.

Helvich.
Prodrom.
Annal.
Worm.
pag. 27.
Vid. supra in
Burchardo I.

Hinc duplicis erroris rursum arguendus est cum cæteris rerum Worma-
tensium Scriptoris, Georg. Helwichius, dum Burchardi Regimen usque
in annum MCLII. producit, eumque tandem post obitum, Wormatiæ in
Æde principe sepulturam obtinuisse, & quidem in Crypta, ubi Prædeces-
sor ejus æquinoctium quiescere ostendimus; haud dubie hallucinatus in no-
mine, quod forsan nesciret sæculo illo nihil fuisse familiarius, quam nomina
paulo prolixiora contrahere; sic enim CONRADI, *Canones*; EBERHARDI,
Ebbones; GODEFRIDI, *Gozzones*; atque adeo BURCHARDI, *Buggones*, seu
Boccones; passim dicti sunt; unde & noster, ubique ferè idem inculcans, no-
titiam propriam pro fundatione Cœnobii Franckenthalensis, his verbis ordi-
tur: *Ego BURCHARDUS, Worm. Ecclesiæ Episcopus, sive Minister, qui & BUG-*
GO nominor &c. tum è contra, in aliis litteris Collegio S. Pauli Worm. con-
cessis: *Ego BUGGO, S. Wormatiensis Ecclesiæ Episcopus, qui & BURCHARDUS*
nominor &c. His observationibus addere juvat, sui in sede Wormatiensi
Successoris Conradi, verba, dum Schonaugienfi Monasterio & ipse benefa-
ciens, commemorat: quod, hunc locum Prædecessor ejus BUGGO, qui & BUR-
CHARDUS nomine, *Pater pauperum, & misericordiæ plenus, fundavit, ubi & in*
pæce quiescit. Quo testimonio, ad perfectam tam nominis, quam & sepul-
turæ Burchardi notitiam assequendam, nihil luculentius.

Brower.
Annal. Tre-
virens. Tom.
II. pag. 15.

Fallitur insuper Brower, dum, quæ jam Anno MCX. sub Eppone
Worm. Episcopo peracta fuerat, majoris Templi dedicatio, eam ipse in
annum MCXVIII. reponit, quo certe tempore, Burchardus noster, hos
sacri muneris honores Trevirensi Archiepiscopo Brunoni, utpote schismatis
labe tunc infecto, detulisset nunquam.

Cæterum; de Arnolde illo, quem Rex Henricus Burchardo, statim
post ejus electionem, opposuit, nihil quidquam nobis dicendum occurrit;
cum veteres rithmi sequentes, eum imposito oneri, se se ultro subduxisse,
memorent, quanquam simul tempus non expriment.

ARNOLDUS baculum nondum Pastoris adeptus,
BUGGONI cessit, dans sua jura, pio.

Hoc

Hoc certe constat, Burchardum nostrum haud ante annum MCXV. Ecclesiae suae Regimen adiisse, jus vero sacrorum suscepisse Anno MCXX. Utramque enim Epocham probat, inter cætera, ejusdem Præfulis charta pro Monasterio S. Cyriaci, quæ sic definit: *Facta sunt hæc, Anno MCXXIX. Regnante LOTHARIO Rege, Episcopatus nostri, Anno XIII. Ordinationis vero IX.*

CONRADUS I. DE STEINACH. EPISCOPUS WORMATIENSIS. XXII.

Menses haud pauci à Burchardi obitu jam effluerant; siquidem adhuc Anno MCL. publicis Comitiorum Spirensium actis subscripti reperiuntur: *Clerus & Populus Wurmacensis Ecclesie, QUÆ TUNC VACABAT.* Paulin. Syn- tag. Rer. Germ. pag. 365. Quando tandem die ad novum eligendum Antistitem constituta, CONRADUM de STEINACH, ætate quidem juvenem, sed consilio, sapientiaque maturum, legitimis suffragiis, quin ipso comprobante CONRADO Rege, ad eam extulere dignitatem.

Solemniter itaque ritu inauguratus se se mox anno proxime sequente Wirceburgum contulit, quo Rex Ordinibus Imperii Conventum indixerat. Actum illic in primis de expeditione in Siciliam suscipienda, quam dum Præfulus noster suo quoque calculo probasset, WORMATIAM rediit, imperatum sibi militem proxime suppediturus; quem etiam in finem tam ipse, quam & amicus ejus GUNTHERUS Spirensis Episcopus, Deo vota sua ac munera in Scholasticis Cœnobio obtulerunt, quatinus eum sibi in cunctis haberent proprium;

Verum, Rege hæc inter è vivis sublato, Conradus noster fidem, & obsequia sua, Nepoti, simulque successoris ejus FRIDERICO in totum addixit, ab eoque vicissim consiliorum omnium particeps effectus est; hinc frequentiore, etiam de aliis benemerendi occasionem nactus, eam sedulo opere complevit, ut quando SPIRÆ in Comitibus, SIMONEM Saræ-pontanum Comitum, licet proprium Ecclesiae suae Advocatum, in iniquorum spoliis restitutionem, erga SWARTZACENSEM, quæ in BADENSI est, Abbatiam, a Rege condemnari; Treviris vero, universa CAMERACENSIS Cleri privilegia per hunc confirmari obtinuit. Quod si & in altero illo WORMATIENSI Conventu, quem BERNARDUS & GREGORIUS, Cardinales, EUGENII III. Pontificis Legati celebrarunt, vota sua obsecundassent Superi, HENRICUS Moguntinus nunquam per calumniam sede sua dijectus fuisset, ut ARNOLDO, Regis Cancellario locum in ea faceret.

Posthæc, Fridericus Rex, Italiam, more Majorum abiit, diadema Imperiale de manu Pontificis suscepturus, quo in itinere, dum eum unâ cum aliis multis, utriusque Ordinis Proceribus, comitatus fuisset Conradus noster, prout id testantur varia ejusdem diplomata, quibus tum BRIXINÆ, tum TRIDENTI, tum demum CONSTANTINÆ existens, inter cæteros subscripsit, magnum ex ejus absentia detrimentum sustinuit WORMATIENSIS ditio; quandoquidem HERMANNUS Palatinus, nescio quo fatali res suas augendi, stabilindique cupidine ductus, rapinis ac incendiis eam devostare non destitit, licet ex adverbo in Conradi auxilium accurrens Archipræfulus Moguntinus ARNOLDUS, hostem utrique jam communem, etiam spirituali gladio perculisset.

HIST. WORM. TOM. I.

Yy 2

Sta-

ANN. 1151.

Martene. Script. Veter. Tom. II. pag. 496. Prob. 82. & 83.

ANN. 1152.

Ex Archiv. Mon. Swartzacens. ANN. 1153. Miræi, Donat. Belg. Nov. Edit. pag. 182. Otto Frising. Lib. II. cap. 9.

ANN. 1154.

Chron. Reichersp. Mich. Oper. Dipl. Nov. Edit. p. 826. Jacob Manlii Chron. Const. pag. 623.

ANN. 1155.

Otto Frising.
Lib. II cap.
28. & Dode-
chin. in
Chron.

Stabant adhuc ambæ illæ partes in armis, quando Fridericus Imp. reversus ab Italia, grave dissidium autoritate sua compescuit; quin & indicto mox Wormatiæ generali Conventu, severas a saneitæ pacis publicæ perturbatoribus poenæ exegit: Nam Hermannus Palatinus, ac una cum ipso EMICHO de LEININGEN, GODEFRIDUS de SPANHEIM, HENRICUS CATIMELIBOCENSIS, HENRICUS de KIRCHBERG, alique numero infimul XII. Comites, admissi facinoris complices, pro recepta tunc apud Francos & Suevos lege, Canes, per integrum milliæ germanicum, humeris deportare coacti sunt; dum eorum respective Ministeriales Sellam Equinam, Coloni vero, aratri rotam, capiti cuiusque impositas, deferebant.

Sic, ab illatis sibi, hac occasione, injuriis vindicata quidem fuit Wormatiensis Ecclesia, at paulò post non leve aliud perpeffa est dispendium, ex eo quod Cæsar vanæ Civium ambitioni secretò favens, ad inconcessas ipsis eatenus Magistratus honores, locum & aditum primus fecerit; erecto enim ANN. 1156. sub annum MCLVI. Wormatiæ novo Tribunali cum annexo banno certis limitibus circumscripto (id quod pacis publicæ servandæ tuendæque causa, se fe unicè tum fecisse testatus est) eidem XII. Ecclesiæ Ministeriales præfecit, quibus delectos ex plebe viros XXVIII. affidere voluit, hac lege: ut rem communem simul tractarent, juxta quod in Tabulis desuper confectis, prævie fuerat ordinatum; ne autem sibi notam alias Episcopi jurisdictionem præteruisse videretur, huic, ut & Advocato, Prætori, cæterisque ejus officiatis, multas in contravenientes latas, ex parte potiori addixit.

Conradus, etsi videret fieri id non posse sine magna veteris Juris sui Episcopalis, & prærogativarum perturbatione, rem tamen, quam calculo suo nequitiam probavit, vitio temporum sustinere compulsus est, cum sibi nec apud Cæsarem gratia, nec apud suos auctoritas constaret satis; quam deinceps in omni Re Forensi, seu alias, ostendere nunquam intermisit, penes quem resideret supremæ jurisdictionis honos.

Trith. in
Chron. Hir-
saug. & Dode-
chin. in
Chron.

ANN. 1157.
ANN. 1158.

Convocati interea rursus Wormatiæ Optimates, de salute Reipublicæ, nec non Imperii honore stabiliendis, deliberaturi, illuc Anno MCLVII. ad præstitutam diem frequentes convenère, alteraque ab ipsis mox decreta fuit in Italiam expeditio, ne Mediolanensium amplius succresceret insolentia; peragratis itaque ac perlustratis provinciis, Fridericus, quo cuncta, se absente, haberet pacatiora, Wormatiæ anno proxime sequente deflexit; inde collecto juxta Augustam Vindel. exercitu, propositum iter ingressus est.

Prob. 85.

Adhæserat Cæsari comes ubique Conradus noster, dumque simul ad subeundos militiæ labores se se accingeret, sorte Trevirim delatus, turpem ac infauftum illic cum HILLINO Archipræsule Tractatum iniit: huic siquidem Nassowa arcem, eique annexum XL. mansorum nobile prædium cessit, dum, vice versa, non nisi Curtem Parthenheim, mansos dumtaxat XIX. completentem, nec non omni insuper jurisdictione destitutam, ab ipso in concambium recepit. Factum, ut ut in Tabulas speciose relatum, probante postmodum Anno MCLX. Victore Antipapa. Hinc, a nonnullis Wormatiensium rerum scriptoribus, Hillinus in hoc, velut violenti spoliis reus incusatur, dum è contrario, a propriis ac domesticis culpatur, quasi minus caute rem illam tractarit ac pegerit. Certè, damnum inde ex integro in Wormatiensem redundasse Ecclesiam, satis innuit prædii utriusque simul possessio, quæ, nescio qua ratione aut fortuna, penes Trevirenses perman-

Brower. An-
nal. Trevir.
Tom. II.
pag. 64.
Goltzher.
Geist. Trevir.
apud Eccard.
Script.
Tom. II.

fit, cum hæc Nassoviæ Comites feudi lege exinde obnoxios sibi habeat, & Parthenheimium suum adhuc Anno MDCLXV. adversus Palatinum Electorem a prætenso jure Wildfangiatus vindicare conata fuerit. Cæterum; felicius illa bonorum successit commutatio, quam majoris Ædis Worm. Canonici, cum HEDWIGA, S. Stephani apud Argentoratenses Abbatissa, paulo post iniisse reperiuntur, quam & proinde suo calculo probarunt, præter ipsum Cæsarem, ambo utriusque Dioecesis Præfules.

ANN. 1160.
prob. 86.

Redux demum ex Italiæ partibus Conradus, urbe sua Wormatia tranquille substitit; ubi, præsentē Imperatore, in maximo Principum confessu, causa Moguntinorum, qui nuper occiso Archipræsule suo Arnolodo, alium propria auctoritate eidem surrogare ausi fuerant, cognita est, decretumque simul in reos supplicium. Ast, cum sub idem fere tempus, gravis inter GUELFFONEM Bavariae Ducem, & HUGONEM Palatinum Tuwingensem, vigere coëpisset discordia; Præsul noster adversus hunc in belli societatem attractus, fortunam sibi rursus sensit contrariam, multaque deinde etiam enormia a CONRADO Rheni Palatino, ut qui, pro ejus sæculi labe, bonis Ecclesiarum cupidius inhiabat, damna perpeffus est. Hinc publicis tricus, curis ac negotiis penitus a se abjectis, pietatis opera unice deinceps sectatus est, quod ut majori cum profectu faceret, sequentes has ad HILDIGARDIM, in Rupertino monte juxta Bingam Oppidum miræ sanctitatis monialem litteras perçipit:

ANN. 1163.
Dodechin. in
Chron.

Trich.Chron
Hirsaug.

„ CUNRADUS, Dei gratia, Vuormatiensis Ecclesiæ, indignus licet, Episcopus; HILDEGARDI dilectæ sorori de monte Sancti Roberti, cum gard. pag. 44. & 45.

„ Deo gratias agimus, qui Te Lucernam clarissimam aureo candelabro impofuit, & lucis suæ claritatem longe lateque per Te in domo sua clarescere fecit: Quapropter soror, & Filia dilectissima, ex radiis, quibus Te solem Justitiæ indubitanter illuminare credimus, nubila mentis nostræ, quæ nos opprimunt, ex incongruenti tribulationum turbine, & diversarum cogitationum inundatione, depelli obnixè exoramus. Plurima quidem sanctitati tuæ necesse haberemus insinuare, si prolixitas verborum Tibi ea explicare non obstitisset; viva autem voce per præsentem Latorem Tibi præfentialiter loquimur, & responsum admonitionis tuæ toto corde efflagitamus.

Fecit Hildegardis, quod rogata fuerat, & anxium Præsulem tali solata est responso.

„ Tu persona es, sedens super Cathedram Christi, & virgam ferream in manu tua habes ad regendum oves tuas. Adspice ad solem Justitiæ, & ad plurimas stellas, quæ sunt genera virtutum, ut non deficias in cibo vitæ; quia bonus pastor est, qui semper in bonis operibus floret, & qui in recta viriditate oves suas pascit. Hoc Tibi der, qui in prima die sonuit, & in cujus verbo omnis creatura processit, & qui in novissima die tuba canet, ita quod omnes Filios hominum suscitabit. Nam quidam homines justè viventes, Tabernaculum Dei sunt, qui Deus in eis habitat: homo enim ædificium Dei est, in quo ipse mansionem habet, quoniam igneam animam in illum misit, quæ cum rationabilitate in dilatazione volat, quem admodum murus latitudinem domus comprehendit, sed & qui per præcepta

»pta Dei in operibus suis iustificatus est, in quibus legem Dei non neglexit,
 »cœlestem Ierusalem ædificat: qui vero secundum carnem operatur, &
 »non secundum Spiritum, de sancta ædificatione cadet: qui vero proprieta-
 »tem voluntatis suæ de se abscedit, cœlestis ædificium cum margaritis & præ-
 »ciosis lapidibus, & optimo auro ornat. Tu igitur te talem fac, ut lapis
 »pretiosus fias, & in summa Hierusalem orneris.

ANN. 1166. Ille Oraculum, juxta propriæ conscientiæ testimonium interpretatus,
 & 1168. firmior perstitit in cœpto, ac non nisi ea, quæ Episcopi sunt, & a se desi-
 derabantur, deinceps inter curas reposuit; ut quidem, inter cætera, id
 Prob. 87. innuunt editæ ab eo in Bullinkeimensis, nec non Schonaugienfis monaste-
 & 88. riorum litteræ.

Amavit piam hanc Conradi sollicitudinem Cæsar, multisque in ipsum
 collatis beneficiis, id testatus fuerat. At verò, cum rursus ejus opera in-
 Arnold. Abb. digeret, ut EMANUELIS Græcorum Regis Filia, proprio Filio suo nuptui
 Chron. Sla- traderetur, assiduum illud excolendæ pietatis studium amplissimo legationis
 vor. Lib. II. muneris locum facere oportuit; receperat quidem invitum in se negotium An-
 cap. 3. & seq. tistes, quod prævideret ingentibus curis, ac periculis illud fore obnoxium,
 ANN. 1170. sed vicit Friderici voluntas, qui eum, vel maxime reluctantem, Constanti-
 nopolim direxit.

Difficile itaque ingressus iter Conradus, Comitem inter cæteros habens
 HENRICUM Saxonie Ducem, cognomento *Leonem*, haud procul Nicæa
 in prædones incidit, quibus feliciter abactis, tandem Constantinopoli appu-
 lit, ubi eo, quo par erat, obsequio susceptus, ad Regem perducitur; ex-
 ponit ordine sibi commissa Præful, nihilque eorum, quæ ad optatum ne-
 gotiationis suæ exitum conducere poterant, visus fuit intermisisse; ast, ubi
 labor omnis in vanum cessit; valefacta Græcorum Aula, inde cum Henrico
 Duce profectus est, ac peregrinationem in Terram sanctam, quam hic ex vo-
 to suscepserat, ipse sola pietate ductus, adornavit.

Idem. ibid. Jam sacram Hierosolymorum sedem, ac pressa Christi vestigiis reliqua
 Palestine loca, ambo intenta cura lustraverant, cum Ducem vehemens in-
 cessit cupido Antiochiam visendi, quo tempore Conradus noster gravi morbo
 conflabatur; discedendum itaque fuit ab invicem: verum Ducis absen-
 tiam vix biduum sustinens, Præful, ut ut ægro corpore, in navim deferri
 voluit, maritimo itinere eum secuturus; fuit hic ultimus moribundi hominis
 conatus: nam vehementi undarum fluctuumque incussu assidue pressus, agi-
 tatusque, animam diutius retinere nequirit, sed eam, inter ferventes BERTHOLDI
 Lüneburgensis Abbatis, aliorumque adstantium preces ac suspiria,
 ANN. 1171. creatori suo reddidit Idib. Aprilis Anni MCLXXI. Cadaver Tyrum, in cu-
 jus conspectu tunc forte erant, illico devectum, hac urbe celebri sepulturam
 reperit, funebrem pompam curante præprimis GUNZELINO, Zweringenfi
 Comite.

Helwich. Corrigendi itaque sunt, qui hunc Præfulem nostrum jam An. MCLXIII.
 Prodr. Annal. obiisse volunt; nec erroris expertus est Alb. Crantzius, dum ipsum è peregrina-
 Worm. pag. tione sua Anno MCLXXII. Wormatiam rediisse salvum & incolumem, præ-
 28. Item tiososque Reliquiarum thesauros secum detulisse affirmat.
 Casp. Brufch.
 Alb. Crantz.
 Saxon. Lib.
 VI. cap. 28.

CON-

CONRADUS II.

DE STERNBERG,

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XXIII.

Nuntiata Episcopi mors non exiguum Wormatiensi Clero dolorem inflixit, ANN. 1171. felicissima quæque de ipso sibi pollicenti; hinc & in eligendo successore haud parum laborare vili sunt summæ Ædis Canonici, quorum vota ac suffragia tandem in CONRADO DE STERNBERG, Viro, cum cæteris virtutibus inclyto, tum Natalium splendore, ingenii, doctrinæque excellentia, illustri, simul coierunt.

Probavit quidem mox Electi personam FRIDERICUS Imperator; at ALEXANDER Pontifex non item, quod grave inter ipsos tunc regnaret diffidium, nec de facili videretur terminandum; congregatis liquidem adhuc Anno MCLXXII. Wormatiæ Proceribus, Fridericus, acerbas rursus adversus eundem, nec non universos Italos, querelas movit, ut qui de transferenda ad Manuelem Græcorum Monarcham Romani Imperii corona, consilia agerent; re igitur mature pertractata, omnes subsidio Cæsari promisso, novam in factiosos decreverunt expeditionem, quam & in altero illo generali Conventu, ibidem loci, anno proxime sequenti, celebrato ratam habuere. ANN. 1172. Godef. Mon. S. I. anal. apud Freher. Tom. I. ANN. 1173. Idem ibid.

Has inter turbas, Conradus, Wormatiensem Ecclesiam, etsi difficile, maxima tamen cum prudentiæ virtutisque fama sedulo sustentabat, de reliquarum utilitate ac profectu non minus sollicitus, id enim testantur diversa Friderici Præcepta nunc Wormatiæ, nunc Francofurti, nunc Moguntiæ edita, quæ idem Præsul noster Testimonio suo firmasse reperitur, dum & de propriis bonis Cœnobio Schonaugienſi benefecit, nihil habens impensius, quam suam industriam omnibus, animique simul fidem Principi probare, unde & vicissim tanti ab hoc habitus est, ut concordiæ cum Pontifice in eundem negotium ipsi præprimis commissum fuerit. Prob. 89. & Leuckfeld Antiq. Mi. chelst. pag. 91. Item Joann. Rer. Mogunt. Tom. II. pag. 589. & Prob. 92.

Instructa itaque eum in finem, splendido adparatu Legatio, quam præter Moguntinum, & Magdeburgensem, Antistites, noster adornabat, primò Agnatiæ Alexandrum convenit, inde vero profecta est Venetias, ubi, tam eodem hoc Pontifice, quam & Cæsare præsentibus, pertinax controversia, quæ eos invicem collisos hætenus exagitaverat, discussa, ac demum penitus sublata fuit, pacis conditiones, quibus & WILHELMUM Siciliæ Regem comprehendendi placuit, subscribente in primis nostro, in hæc plane verba: *Ego CONRADUS, Wormatiensis Electus*; necdum enim ob tetrum schisma, confirmationis, ut & consecrationis munus susceperat, quod utrumque Alexander Romam reversus, nunc tandem ipsi ibidem impertiit, spe insuper facta, vacantis primùm in Imperio Archiepiscopatus. ANN. 1176. Goldst. Constit. Imperial. Tom. III. pag. 353. & seqq. Ibid. pag. 360. & Leibniz Cod. Jur. Gent. in Prodr. num. III. Item Chronog. Saxo. ma. ANN. 1179.

Posthæc, iter inde suum Conradus relegit in Germaniam, ubi indictis Comitibus, in annum MCLXXIX. publicis Comitibus, nunc Wirceburgi, nunc Wor-
ma. ANN. 1179.

Godefrid. matiae, & ipse praesens interfuit; actum in iis praecipue de PHILIPPO Colo-
 Mon. Annal. niensi Archiepiscopo cum HENRICO Saxoniae Duce invicem conciliandis;
 apud Freher. sed cum res, difficultatis plena, ab uno Conventu traheretur ad alium, nec
 Tom. I. tam cito optatum finem videretur consecutura, Praeful noster iterum Romam
 Luc. Acherii abiit illicque celeberrimae Synodo, iussu Alexandri Pont. in Basilica Late-
 Spicileg. ranensi congregatae, unà cum trecentis aliis Patribus reverenter adfuit, fa-
 nov. edit. lutaria multa sibi accumulans praecipua, quibus clerum suum imbueret,
 Tom. I. quod & redux sedulo exequi conatus est; non minorem de caetero erga sub-
 pag. 639. ditos saeculares curam ac sollicitudinem gerens, quando quidem benigne ali-
 ANN. 1180. quando consensit, ut cives wormatienses a censu, quam haecenus in capita
 Prob. 91. pendere solebant, non modo liberos pronuntiaret Imperator, sed & anti-
 quata aliquot Praedecessoris ejus Henrici privilegia in eorum gratiam innova-
 ret; Ne autem, unde munus hoc praecipue profluxerat sera forsitan ignora-
 ret posteritas, visum est in ipso majoris templi aditu, seu frontispicio,
 aeneam collocare laminam, sequenti hac inscriptam Epigraphae:

A CENSU CAPITUM SIS LIBERA MUNERE NOSTRO
 TU LIBERTATE DIGNA FRUARIS EA
 SIT TIBI, WORMATIA, LAUS HINC, ET FRUCTUS HONORIS,
 QUOD PIA, QUOD PRUDENS, QUOD BENE FIDA MANES.

Vid. supra
 Part. II.

Equidem, jam tunc agnovisse videtur Fridericus, nullam sibi in Civi-
 tatibus Episcopalibus, extra Comitiorum tempus, competere jurisdictionem,
 nisi forte de ipsorummet Episcoporum consensu, quod si ejus hic
 intervenit autoritas, id unice factum est, ut illa relaxatio, quatenus Regalia
 concernebat, firmiori deinceps niteretur pede.

Haec inter, magna animorum contentione, lis Henrici Saxonis adita-
 batur, sed quae demum, ob perpetuam Ducis hujus contumaciam, in Co-
 mitiis Geilenhufanis infelicem exitum reperit; nam Caesare sententiam pro-
 ferente, de communi utriusque Ordinis Optimatum, quos inter & Conra-
 dus noster erat, consensu proscriptus, totius Imperii vires in se armatas
 sensit, ejusque Ditiones ac Provinciae, ex Decreto Conventus Wormatiens-
 sis, directioni patuerunt.

Mirz Oper.
 Diplom. nov.
 edit. pag.
 118f.
 Annal. Bo-
 lov.

Ab odiosis illis, ad curas sacras conversus Praeful noster, Basilicam
 principum ruinas hinc inde minitantem maximis sumptibus in priorem sta-
 ANN. 1181. tum reduxit, quam & dein Anno MCLXXXI. ejus rogatu ARNOLDUS
 Trevirensium Antistes, assistentibus sibi ULRICO Spirensi, & HERMANNO
 Monasteriensi, Episcopis, exquisito caeremoniarum adparatu inauguravit,
 simulque S. S. Justini, & Staetæ corpora, quae haecenus in majori ara jacue-
 rant recondita, in mediam Ecclesiae navem transtulit, ipso Friderico Caesare
 in frequenti Procerum corona, solemnitatem praesentia sua cohonefante;
 id autem Conradus tum hac, tum proxime insequenti occasione, consecutus
 est amplius, quod Asceterium Lobensfelt, a BOPPONIS Louffensium
 Comitum impetitionibus liberatum, pristino Caesarum juri ac tutelae asseruit,
 simulque ablatas quondam per CONRADUM Comitem Palatinum Rheni,
 propriae Ecclesiae suae res, ac possessiones feliciter recuperavit; hinc & sparsi
 in vulgus Rithmi sequentes, facti memoriam retinuerunt.

*Dux palatina CONRADUS stirpe subortus
 Abstulit a sacris non bona pauca locis;
 Quae manus inde pii CONRADI larga redemit
 Praefulus, & sacris Aedibus illa dedit.*

Cer.

Certe; uberem illam, quam religioni promovendæ sic denuo nactus est materiam Antistes noster, totam in templorum restaurationem, nec non cœnobiorum augmentum impendisse constat; dum enim hinc, cœptam a FRIDERICO Allatiæ Duce Trutenhusensis monasterii fundationem strenue promovet, inde vero supramemoratum Conradum Palatinum inducit, ut locum Neuburg antiqua religione venerabilem, interire non patiatur, sed divino cultui rursus aptum reddat, ipse Canonicorum S. Cyriaci collegium juxta Wormatiam, nec non Franckenthalense S. Stephani Asceterium variis bonis ac possessionibus locupletavit.

Obrecht.
Prodr. Rer.
Alfat. pag.
227.

His, nec non ejusmodi aliis pietatis operibus annos aliquot jam infuserat Conradus, cum inde ad expeditionem Italicam evocatus a Cæsare, huic rursus obsequia sua probavit; quanquam in uno, alterove facto, fides ejus suspicione haud caruerit, ut quando, elusa Principis hujus apud LUCIUM III. Pont. intercessione, effecit, quominus cum Clericis, qui tempore Alexandri ordines sacros a schismaticis susceperant, dispensatum fuerit universim, eandem mox URBANO III. Lucii successori mentem inspirans, hinc redux anno proxime sequenti in Germaniam Fridericus occultum quiddam adversus se machinari publice conquestus est, indictisque Wormatiam Comitibus, jussit, ut Episcopi se se de sinistra voluntate juramento expurgarent, id quod etiam a cunctis, si unicum Moguntinum excipias, præstitum fuit; nihilo tamen minus alium hic loci idem Imperator Anno MCLXXXVII. proxime sequenti, Principum Conventum egit, ad quem pater Colonienfis Archiepiscopi nomen detulit, quod is sibi per ditionem suam transitum vetaret.

ANN. 1185.
Arnold.
Chron. Slav.
vor. Lib. III.
cap. 10.
ANN. 1186.
Chronog.
Saxo apud
Leibniz.

ANN. 1187.
Godefrid.
Mon. Annal.
apud Freher.
Tom. I.

Collecto dein rursus numerofo exercitu Fridericus, iter sibi per Hungariam in Terram sanctam aperuit, cumque Filio suo Henrico Imperii habenas iterea commississet, simul Conradum nostrum eidem a consiliis esse voluit: hinc & prudentia Præfulis multoties deinceps enituit, notanter in causa controversa super jure proprietatis in Asceterium Enkenbach, quod Monasterienfis Abbas sibi adversus Otterbergensem vindicabat, & quidem meritò. Cæterum muneri suo intentus ab assuetis curis nihil remisit unquam, ut quidem testatur, inter plures, charta sequens:

„ CONRADUS secundus Dei gratia Wormatiensis Ecclesiæ Episcopus.
CUNRADO Decano S. Andreae in Wormatia, & suis Confratribus.

„ Dum visitandi gratia ad Ecclesiam beati Andreae divertissemus, & „ lacrymabiles ruinas ex omni parte inveniremus, diutina cogitatione pensavimus qualiter ejus ædificia possent refarciri, cum ei stipendiorum, sive „ oblationum tenuitas minime poterat suffragari. Hoc igitur animo nostro „ sedit consilium, ut cum aliqua canonica ibidem vacaret, continuis „ tuor annis ad Fabricam cederet Ecclesiæ, antequam alicui substituto assignaretur &c.

Qui mos etiam apud alias collegiatis postmodum invaluit. Perijt autem sub idem tempus in Armenia Fridericus I. Imp. Cydni fluminis vortice abreptus, quo funestissimo casu cognito, Filius ejus Henricus generalem Procerum Conventum celebravit Wormatiæ, in quo dum sibi nunc debitum a cunctis homagium exigit, eadem hac occasione in rem suam privatam oportune usus est, concambium quoddam cum majori Wormatiensi, nec non S. Martini Ecclesiis ineundo, vigore cujus totum Telonium in Boppardia sibi acquisivit, cumque

ANN. 1191.
Vid. Prob. 97.

ANN. 1192. jam alia in annum MCXCII. proxime sequentem huc loci indicta fuissent comitia, mors inde Conradum nostrum die XVIII. Januarii sustulit. Hinc de-
 nuo corrigendi sunt, qui ipsum jam Anno MCLXXXVII. obiisse volunt; nec etiam attendendi, qui in Otterbergenſi Cœnobio ſepulturam ejus quæ-
 runt; eam ſiquidem Wormatiæ adhuc initio ſæculi ſuperioris demonſtrabat lapis cæreus, ante aram S. Laurentii M. in choro citiore Templi Cathedra-
 lis poſitus, ſequenti hac, prægrandibus litteris inſcriptus, Epigraphe:

Helwich,
 Prodrum.
 Annal.
 Worm.
 pag. 28.

CONRADUS. EPS. II.

HENRICUS I.
 EPISCOPUS WORMATIENSIS
 XXIII.

Frifen. Hiſt.
 Leod. Part. I.
 pag. 262.
 & Godefrid.
 Mon. apud
 Freher.
 Tom. I.
 ANN. 1192. Occaſione ſchiſmatis, quo Leodiſis Eccleſia haud ita pridem laborare
 coeperat, contendebat univerſim HENRICUS, hujus nominis VI. Impe-
 rator, ut quoties ſuffragiorum interceſſiſſet diſſenſio, ſui juris eſſe, quem vo-
 luerit, Episcopum designare; quæ res cum in Comitibus Wormatiæ ſub Anni
 MCXCII. initium congregatis, mature diſcuſſa, demum ſecundum ipſum
 deciſa fuiſſet; accidit, hujus quoque Urbis ſedem vacare ex CONRADI An-
 tiſtiſtis obitu, ac eadem cum Leodiſis forte jaſcitari: nam in deligendo ſuc-
 ceſſore bifariam diviſi Canonici, dum pertinaci ſtudio alter alteri de ſummis
 honoribus minime concedit, in unum caput conſpirare non potuerunt.
 Hinc jure devolutionis Cæſar utrobique uſus, LOTHARIUM, Cancellarium
 ſuum, Leodiſis, HENRICUM vero de MASTRICT, aliàs de MOSÆ-
 TRAJECTO dictum, quod ex hoc oppido forte oriundus eſſet, ſuum tunc
 Prothonotarium, Wormatiſis præfecit.

ANN. 1193. Regimen itaque commiſſæ ſibi Eccleſiæ auſpicatus Henricus, talem ſe
 ſe mox exhibuit, quem & CELESTINUS III. Pontifex judicio Cardinalium
 probaret, & ſubditi velut alterum parentem venerarentur; duo enim ſunt,
 quæ Principem omni gloria majorem fecere, videlicet; perpetuum pacis ſtu-
 dium, divinique cultus promovendi indefinens fervor, quem poſtremum teſ-
 tantur Cæſarea aliquot diplomata, ejus interventu, aut certe ſubſcriptione
 inſignita, quibus tum Bebenhuſani, tum Springhirsbacenſis Monaſterio-
 rum univerſæ poſſeſſiones confirmantur; Pataviſis vero Eccleſiæ priſtina
 jura & privilegia innovantur, nec non ſimul Abbatia B. Virg. eidem reſti-
 tuitur; laudem de cætero etiam non exiguum promeritus, quod CONRA-
 DUM Palatinum induxit, ut contraſtu cum SIGEHARDO Lauriſheimenſi Abbe-
 bate inito, locum Neuburg, haud procul Heidelbergæ magnifice inſtaura-
 verit, eumque ſacris Virginibus, Regulam S. Benedicti profeſſis, dederit
 incolendum.

ANN. 1195. Quam ſollicite autem Henricus noſter Gregem ſuum curaverit, quam-
 que acri ingenio in tuendis Eccleſiæ ſuæ juribus fuerit, non ſemel oſten-
 dit; equidem ſoluto, qui Anno MCXCV. Wormatiam indictus fuerat,
 Principum Conventu, nihil propius habere viſus eſt, quam pactam
 cum

Cruf. Annal.
 Suev. lib. XII.
 pag. 312.
 Tolner Cod.
 Dipl. Palatin.
 pag. 37.
 num. 42.
 Hundt. Me-
 trop. Saltz.
 Tom. I. pag.
 252. & Han-
 ziz. Germ.
 ſacra. Tom. I.
 pag. 339.
 Vid. ſupra
 Part. I.

cum vicino sibi HENRICO de WARTEMBERG concordiam arctiore nexu constringere: quapropter cum ambo Cæsarem secuti fuissent in Italiam, de hujus voluntate ac consensu Henricus arcem suam Osthoven Ecclesiæ Wormatiensi obtulit, ita ut fiduciarium ejus possessionem sibi deinceps retineret Episcopo semper obnoxius.

Vid. supra in Client. Worm. Elench. l. §. 18.

Aversis eum in modum gravibus damnis ac periculis, quæ ex illo propugnaculo velut è fonte quodam hætenus dimanaverant, rem aliam non minoris momenti Præsul noster aequè prudenter ac gloriose terminavit. Vigebat inter ipsum, & WALRAMUM Comitem de NASSAU super dominio oppidi Weilburg, juribusque eidem annexis non leve dissidium, annorum aliquot lapsu jam obfirmatum, hoc dum sublatum vellet Cæsaris ipsiusmet autoritas, Comitem eas tandem leges admittere necesse fuit, quas ratio & æquitas dudum ab ipso postulaverant, & tabulæ desuper confectæ fusiùs demonstrant. Prob. 95.

Hæc ultima fuere Henrici gesta; nam paulo post, & quidem die X. Kalend. Januarii ejusdem Anni MCXCV. non vero sequentis, ut quidam perperè notarunt, è vivis excessit, sepulturam nactus in medio Chori Ædis majoris Wormatiensis.

L U P O L D U S DE SCHOENFELT, EPISCOPUS WORMATIENSIS

XXV.

Celebratis rursus electionis causa Comitibus, collatisque in unum votis ac suffragiis, Collegium Princeps LUPOLDUM de SCHÖNFELT, majorem Ann. 1196. ris, nec non Neuhausenis, & Wimpinensis Ecclesiarum tunc Præpositum, defuncto HENRICO substituit, pontificalibusque indutum ornamentis, Wormatiensi Cathedræ imposuit.

Is maternum genus cum è nobili STERNBERGIORUM traheret prosapia; siquidem CONRADI, hujus nominis III. prædecessoris quondam sui, ex sorore nepos erat, hunc præ cunctis sibi proposuit imitandum; quapropter, singula ejus gesta, quæ inter solemnem cum HENRICO Rege super advocatia in Dirmstein initus contractus recensentur, non solum calculo suo probavit, sed & affectum, quo ille erga Schonaugienfes monachos ferebatur, continuo fovit, novisque eos gratis, ac beneficiis cumulavit, reliquarum per Dioecesim suam Ecclesiarum hæc inter minime oblitus, prout id celebrata a se Anno MCXCVI. Synodus testatur, & chartæ plurimæ in eorum favorem editæ amplius loquuntur.

Vid. Prob. 107. Prob. 97. Prob. 95. 98. & 99. Collect. Concil. Germ. inedit.

Auspiciousissima quidem fuere hæc religiosissimi Præfulis initia, ita ut etiam in posterum optima quæque ab illo sperare juberent: ast ubi HENRICUM Cæsarem, Panormi in Sicilia Anno MCXCVII. die vero III. Kalend. Octobris mors præmatura sustulit, lacerata, inter duorum præpotentum æmulorum de Imperio contententium Factiones, Respublica, & fatali interregno prostrata, continuis motibus agitari coepit Germania,

quibus & Lupoldus noster involutus fuit. Hinc, dum cuncta rapinis & populationibus partes utrinque miscabant, Agro Wormatiensi tanta major incubuit vastitas, quod Lupoldus, forte infeliciore ductus, pro PHILIPPO Suevo, adversus OTTONEM Saxonem stetit, eidemque constanter adhæsit: nam licet statim initio, illius præ hujus causa omnibus visa fuerit æquior, majoraque etiam capere incrementa, succubuit tamen; operam suam ad hoc potissimum conferente INNOCENTIO, hujus nominis III. qui CELESTINUM in summo pontificatu haud ita pridem exceperat. Is enim Ottonis partes amplexus, nihil non tentavit quo rebus ejus jam prope conclamatis efficaciter subveniret; affulsit quidem pro Philippo nova spes, ex eo quod

ANN. 1198. Moguntina sede per CONRADI Archipræfulis obitum destituta, eam Canonicorum pars potior Lupoldo nostro detulisset; verum, urbe tota adversus reclamante ac in seditionem abrepta, dum ille promptus occurrit, fluctuantes suorum animos obfirmaturus, prohibere non potuit, quo minus de alio eligendo cogitarent; facta itaque secessione, concordibus trium dumtaxat suffragiis, itum est in SIGIFRIDUM ab EPPENSTEIN, majoris Ædis tunc Præpositum, qui & factæ de se electioni mox consensit.

Godefrid.
Mon. Annal.
apud Freher.
Tom. I.

Adoritur æmulum, validis accinctus copiis, Lupoldus, & Bingia oppido in potestatem suam redacto, ipsum inde turpiter ejecit. Hinc ille ad Ottonem Regem confugiens, ab eo non solum jura regalia, sed & auxilium militem, armorumque satis impetravit, quibus obstruam ad honores viam sibi rursus patefaceret. Dici non potest in quam exitiales turbas utramque Dioecesium res hæc conjecerit: nam Lupoldum vicissim priori loco cedere coactum, Sigisfridus adusque Wormatiam, non sine gravi cæde infecutus est, urbemque arcta obsidione vallavit, sed quam mox armata manu solvit Philippus; adeo, non tam certamen inter duos Præfules, quam inter ipsos Reges erat, uter Moguntinum sibi adjungeret.

ANN. 1201.

Interea vero, quò lis super legitima Archiepiscopatus illius possessione coram summo Pontifice ventilata, finem suum acciperet, persistit in armis Lupoldus, quin & Philippum in expeditione Thuringica comitatus, ei Erfordiam, atque adeo viam ad triumphum aperuit, HERMANNO Landgravo prius in fugam coniecto; redux inde Wormatiam Præsul, dum exonerata tantisper hac incumbendum malorum mole, plurima ad Ecclesiæ suæ statum erigendum perageret, curam hanc ac sollicitudinem etiam ad externos protendendo, Laurisheimensem Abbatiam, forte sub idem tempus Rectore vacuam, quod regii juris esset, a Philippo in servatæ sibi hætenus fidei præmium retulit.

ANN. 1203. Arnold. Lubec. in Chron. lib. VI. Vid. Prob. 100. & supra in Diæces. Worm. Art. Eppelsheim & Heppenheim.

Cæsar. Heist. Lib. V.

Certe; durantibus hisce belli intestini motibus, dum levis inconstantis-que animi passim per Imperium audiebant Procere tam Ecclesiastici, quam & Sæculares, quia (ut verbis cœvi Scriptoris utar) *tum propter pecuniam, tum propter amorem, nunc uni, aut alteri ex duobus illis æmulis juraverant*; Lupoldus noster nec minis, nec hortationibus, nec sollicitationibus a quoquam adduci potuit, ut datam semel Philippo fidem violaret; hinc postquam unâ cum ipso excommunicationis sententia innodatus fuit, cerneretque dignitatem suam in extremo versari periculo, nihil tamen inde commotior, cœptum honoris ac gloriæ cursum non duxit abruptendum, quin potius pristino elatus impetu, arma magnis animis in ipsum movit Pontificem, causatam utrobi-que injuriam multarum Provinciarum excidio ulturus; nec segnior in proposito Philippus, siquidem traducto in Colonienfium fines numero exercitu,

ANN. 1204. Trich. Chron. Hirsaug.

tu, bellum majore quam antea fervore redintegravit, fortuna ubique usque adeo prospera, ut æmuli res, nec non cum auctoritate vires, magis ac magis deinceps imminui cœperint; jamque actum videri poterat de Ottone, quando parricidia manus Philippum Bambergæ Anno MCCVIII. sustulit è medio. ANN. 1208.

Sensit præ reliquis fatalem jacturam Lupoldus, nihilque ipsi in vita accidisse poterat hoc casu aut tristius, aut acerbius. Nam ubi jam, nullo amplius obnitente, Imperii fasces solus tenuit Otto, etsi a vindicta regimen auspicari haud quaquam consultum, dum cunctis veniam tribuit, qui adversus se arma tulerant, inde tamen Præfulem nostrum exceperit, eumque mox dignitatis suis exutum toto Imperio exulare cœgit; sententiam ipso pariter probante Innocentio Pontifice, qui relictas exautorati Pastoris oves Sigifrido Moguntino simul commisit regendas. Vid. Prob. 103. & 104.

Verum, postquam sic errans ac palabundus per annos jam prope quatuor in exteris regionibus hæsisset Lupoldus, adversantemque fortunam invictio semper sustinisset animo, evenit, ut Ottone Rege cum Romano Pontifice graviter colliso, aliam res faciem induerint, & quem primitus Optimates, juxta proprium conductum, eligere debuerant, FRIDERICUM scilicet, HENRICI VI. quondam Imperatoris filium, hic superstiti Ottoni nunc tandem in Imperio surrogatus fuerit, qua occasione mitiorem novi Principis animum expertus Præful noster, ab exilio, in quo (ut de se ipse testatur) diu defudaverat, revocatus fuit, consentiente in idipsum etiam Innocentio Pontifice. ANN. 1212.

Itaque Gregi suo redditus Lupoldus, a lustratione Dioecesis regimen auspicatus est, & tam Clerum, quam Populum melioribus legibus imbuivit; tum rata habens quæcumque, se absente, Sigifridus Moguntinus, rerum administrator, ordinaverat, in restaurandis, quæ per hosce bellorum motus disrupta aut dejecta fuerant, templis ac cœnobiis, se se tradidit impensis, exhaustasque eorum facultates aliunde refarcivit, ita ut in ambiguo reliquerit, manūne ad arma, quam ad sacra esset promptior. Tum, ad civilia animum adjiciens, ut erat Princeps severus, & jurium suorum gravis exactor, non tulit in iis quidquam minui, aut immutari; hinc, ut præjudiciis, si quæ forsitan jam irrepserant, mature obviaret, Hagnowam, quo Rex Ordinibus Imperii Conventum indixerat, se se contulit, illicque propositum suum tam feliciter executus est, ut non solum dispersas ac ablatas Ecclesiæ suæ possessiones recuperarit, sed insuper *universa iura, tam Ecclesiastica quam & secularia*, quæ in *Civitate Wormatiensi*, reliquisque oppidis & castris sibi subiectis, tam ipse, quam & Prædecessores ejus, ex veterum Regum, seu Imperatorum munificentia hætenus obtinuerant, inde retulerit illæsa, ac illibata. Prob. 104. 105. & 107. ANN. 1213. Prob. 106.

Rebus in hunc modum rite iterum ordinatis ac dispositis, reliquum erat, ut vigili cura ab omni deinceps impetitione servarentur immunes; verum quo minus votis in hoc responderit eventus, temporum effecit iniquitas: ea enim in dies auferente, frustra fuit superantibus jam undique malis remedium querere; tentaverat quidem extremum Lupoldus, populares a Senatu urblico excludere, huncque ad XII. Ministerialium numerum, quo olim compositus fuerat, reducere: at, negotium in diuturnas moras abiens, dum multis interea turbis coalescendi locum ac audaciam facit, & Cæsar Præful

lis nostri opera in exteris ac longinquis regionibus utitur, spes omnis successus melioris simul cum ejus vita concidit; obiit enim Anno MCCXVII. quo tempore in *Apulie legatione occupatus* erat, ut quidem testatur charta Henrici majoris Præpositi Worm. pro Schonaugienſi Monasterio, sub data anni ejusdem.

Cæsar. Hist.
memorab.
Lib. II.
cap. 9.

Vid. Prob.
133.

Supereſt; ut religioſiſſimum Præſulem ab iniquis diſſertiis, quibus olim impetitus fuit, vindicemus: hunc enim ſacrorum jura violasse, hunc cœnobîa & cœmiteria diripiſſe ac evertiſſe, hunc denique omnem pietatis ſenſum amiſiſſe ferunt quotquot Cæſarii Heiſterbacenſis ſcripta legere; aſt autor ille, alioquin probus, majore ductus zelo, quam prudentia, auditum temere rumorem arripuit, & ad poſteros tranſmiſit: degebat enim in partibus Rheni inferioris, quando dirum in Imperio ſchiſma illuc forte detulerat Ottonem; quid igitur mirum? ſi Philippiçæ Factionis Lupoldum noſtrum, calamo, dum aliter non potuit, perſtringere aggrediſſus eſt. Certe; quam parum æquus hac in re fuerit, demonſtrant Lupoldi geſta, quæ, ſi mente a præjudiciis aliena, tractentur, nemo ſibi facile perſuadebit, ea impietate Episcopî animum fuiſſe occupatum, multo minus ore protuliſſe eas, quas Heiſterbacenſis ipſi tribuit ſententiâs, cum & a poſteris: *bonæ memoriæ venerabilis Episcopos*, continuo audierit.

HENRICUS II. EX COMITIBUS DE SARÆPONTE, EPISCOPUS WORMATIENSIS XXVI.

ANNO 1217. Primarius Wormalienſis Clerus, percepta Antiftitis ſui LUPOLDI morte, Pad novum ipſi ſurrogandum illiçeo convenit, variantibuſque haud ita multum ſuffragiis, HENRICO Saræpontis Comiti, in majoris, nec non Neuhaufenſis Eccleſiarum Præpoſiti dignitate tunc conſtituto, vacantes Inſulas detulit.

Vid. ſupra
Part. II.
ANN. 1220.
Prob. 109.

Prob. 110.

Ornabant Henricum, hinc natalium ſplendor, inde virtutum dotes eximiæ; verum, quod in conturbata tempora regimen ejus incidiſſet, ingentis quidem animi Princeps, ſed ſucceſſus plane infeliciſs audiit. Equidem, inter curarum, ſeu potius moleſtiarum ſuarum exordia, illæ, quas reliquis per Germaniam Episcopis FRIDERICUS Cæſar, tum hujus Filius HENRICUS Rex ipſi privatim ſuſcitavit, non minimum locum obtinuerunt: dum enim Parens vetera Eccleſiarum jura, ac privilegia ubique annihilare conatur, alter earundem bonis avide inhiabat, jamque in eo res erat, ut avulſa è Wormalienſi dominio Wimpina juxta Nicrum civitas, unâ cum univerſis ſuis attinentiis, Regi, ſaltem feudi lege, obveniret; quando colligati invicem Eccleſiaſtici Proceres, utriuſque ambitioni, ſeu concupiſcentiæ obicem poſuere, urſeruntque in ſolemnnibus Comitiis tum Wormaliæ, tum Francofurti Anno MCCXX. celebratis, communi petitione Cæſarem, ut quidquid tam ipſe, quam filius ejus hucusque adverſum ſe tentaſſent, id omne publicis tabulis declararet infectum.

Sic,

Sic, quietem aliquam ab his turbis nactus etiam Præsul noster, in ordinanda Dioecesi sua totus deinceps incubuit; cumque advertisset Clerum sensim a recto deviare tramite, ut erat vir antiqui moris observantissimus, indicta quantocumque Synodo, nascens malum sustulit, & neglectam disciplinam feliciter instauravit; de augendo interea Religionis cultu non minus sollicitus, id quod testantur, cum reliquis, chartæ ejus in Neuburgensis, Enkenbacensis ut & Schonaugensis, monasteriorum, gratiam aliquando editæ.

ANN. 1224.
Colleg. Concil. Germ.
M.S.
Prob. 111.
115. & Dioec. Worm.
Art. Weihenheim.

Interrupit quidem pium illum Henrici zelum, gravis super dominio loci Nencherode inter ipsum & HARTRADUM de MERENBERG, suborta dissensio: sed hæc amicabili compositione, quæ potentem Dynastam simul in Wormatiensium Clientum numerum adiecit, terminata, negotii non tantum accessit, quantum iterata ac importuna Henrici Regis petitio. Audierat is, Antistitem nostrum, occasione illustris conjugii, quod AGNES, relicta, ex HENRICI Parentis obitu, totius Palatinatus hæres, cum OTTONE, LUDOVICI Bavarie Ducis filio recentræ contraxerat, huic castrum Heidelberg, cum adjacente oppido, nec non integro Comitatu Stalbuhel concessisse in feudum, ea lege: ut se fidelem Vasallum profiteretur juratus, Ecclesiamque Wormatiensem protegeret, nec eidem consilio five auxilio deesset unquam; quapropter similem Rex & ipse spondens operam, institit, ut desiderato diu Wimpina oppido, simul cum castro Eberbach, sibi, eadem conditione, nunc demum frui liceret.

ANN. 1226.
Prob. 116.

Vid. supra
Part. II. in
Client.
Worm.

Difficiles propositioni aures præbuit Episcopus; verum altius inter hæc perspicuus, suis, Ecclesieque sibi commissæ rebus expedire, si cum Rege bene junctam iniret amicitiam, exorari se extremum passus est, & damnum inde emergens hac saltem pactione compensare studuit, videlicet: ut in recognitionem tantæ, tamque insignis liberalitatis, Rex intra anni unius curriculum, mille & trecentas argenti puri marcas Thesauri Ecclesie inferret; quod an rite præstitum fuerit, non una subit dubitandi ratio; quanquam Tabulas Anno MCCXXVII. Wormatiæ desuper confectas, fidejussorio nomine, LUDOVICUS Bavarie & LUPOLDUS Austrie, Duces, unâ cum PHILIPPIS de BONLANDIA & de HOENVELS, Dynastis, ratas habuerint.

ANN. 1227.
Prob. 117.

Fuerant hæc subsequens malorum velut profluvio quædam; Nam redeunte ad pristinum ingenium Friderico Imperatore, corrupta semel in civitatibus episcopalibus concordie disciplina, ejus secretis machinationibus nunc in totum visa est deficere. Etenim, dum sub annum MCCXXXI. Wormatiæ, pars illa Senatûs, ex melioris notæ civibus composita, eo quod cum Episcopo minus conveniret, ejus Imperium aspernari coepisset, & plebs reliqua idem ausu præsumere in novas coisset factiones, non prius ab iisdem recessura, quam Magistratûs honoribus sibi quoque addictis ac communicatis, urbs tota foedam induit faciem, metuendumque simul erat, ne alternis partium odiis dirum in modum dilaceraretur, quando Henricus Rex, qui tunc forte ibidem loci comitia, absente Patre, celebrabat, grande dissidium autoritate sua compescere satagit, editis eum in finem litteris sequentibus, quas ex autographo descriptas hic subjicimus:

ANN. 1231.

„ HEINRICUS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus; Fidelibus Principibus suis, SIGIFRIDO Moguntino Archi-Electo & SIGIFRIDO

DO

„DO Ratisponensi Episcopo, Imperialis Aulæ Cancellario, gratiam suam, &
„omne bonum.

„ Ad aures nostræ sublimitatis conquestione dilecti Principis HENRICI
„Episcopi, & CAPITULI Wormatiensis pervenit, quod Cives Wormati-
„enses, dicti *Consilarii*, diversis injuriis ipsum Episcopum & Ecclesiam af-
„ficiunt, contra libertatem & jura ejusdem Ecclesiæ veniendo. Cum igi-
„tur ad Regalem munificentiam pertineat Ecclesiasticas personas defendere,
„& in jure suo confovere, dictam Ecclesiam a divis progenitoribus nostris,
„tam Imperatoribus, quam Regibus, pio affectu dotatam, & in libertate
„hactenus conservatam, nostris nolumus labi temporibus, vel ipsius statum
„a quoquam aliquatenus interverti; ideoque fidelitati vestræ damus firmiter
„in præceptis, quatenus: vocatis qui fuerint evocandi, quod in injuriam
„dictorum Episcopi & Ecclesiæ, inveneritis ab ipsis Civibus attemptatum,
„in irritum revocetis; facientes quod statueritis, auctoritate Regia inviola-
„biliter observari, nullis litteris obstantibus harum tenore tacite impetratis;
„quod si ambo his exequendis non potueritis interesse, Tu, Archi-Electe,
„ea nihilominus exequare.

„ Datum WORMATIÆ. XV. Kalend. Februarii Indictione IIII.

Prob. 119. Quoniam vero generalis fere illorum temporum querela esset, Cives
multitudine, & opibus plus nimium auctos, stabiliendæ libertatis nullam
non occasionem ubique arripere; placuit in iisdem Comitibus ingruenti malo
remedium querere. De communi itaque Optimatum sententia, cujus pa-
riter exemplum Rex Episcopo nostro mox extradi jussit, utpote ipsi ante ali-
os summè necessarium, sublata fuere omnia ac singula illa conventicula,
sub quocumque demum nomine induta, ex quibus potior metus tunc orie-
batur, ne Cives iisdem ad rebellandum abusi, justum ac assuetum domino-
rum suorum jugum aliquando excuterent.

ANN. 1231. At, Wormatienses, quibus aliud nihil jam pridem in animo esse vide-
batur, quam jura legesque subvertere, tantum abest, ut constitutioni illi,
quantumvis ab Cæsare ipsomet in Comitibus Ravennatensibus comprobatæ, in
Prob. 120. hæc plane verba: *cassamus in omni Civitate & Oppido Alamanniæ COMMUNIA
CONSILIA, MAGISTROS CIVIUM, seu RECTORES, vel alios quoslibet
OFFICIALES, qui ab universitate, sine Archi-Episcoporum, vel Episcoporum
beneplacito statuuntur*; se se obsequentes exhibuerint, quin potius per absen-
tiam Episcopi sui audaciores facti, res insuper moliri novas non sint veriti,
dum in ipso Ecclesiæ fundo, contra quod in Comitibus Utinensibus recenter
Vid. Prob. adhuc vetitum fuerat, amplum erexere ædificium, conventiculis suis opor-
121. tunum, nec non ad regendam eorum Rempublicam, temperandaque jura,
veteri abrogato alium, propria auctoritate, constituerunt Senatam.

Facinus utrumque, postquam ex Henrici nostri certa relatione didi-
cære, tam Fridericus Cæsar, quam & qui unà cum ipso Utini præsentibus tunc
aderant utriusque Ordinis Proceres, tanta universorum animos subit indi-
gnatio, ut proscriptionis sententiam in male sana capita pronuntiarint uno
ore omnes, eamque per publicas litteras, quarum tenorem hic subjicimus,
toti Imperio innotescere voluerint, quò discerent passim subditi, mandata
Cæsarea, decretaque Principum, non impune contemni.

„ FRI-

„ FRIDERICUS, Dei gratia, Romanorum Imperator semper Augustus, idem
„ & Sicilia Rex.

„ Præsenti Scripto notum fieri volumus universis Imperii Fidelibus, tam
„ præsentibus quam futuris, quod dilectus Princeps noster HENRICUS vene-
„ rabilis Wormatiensis Episcopus, in solemni Curia SYBIDATI præsentibus
„ ibidem Principibus conquerendo proposuit coram Nobis, quod cum in ge-
„ nerali curia RAVENNÆ solempniter celebrata, per solempnem constitutio-
„ nem nostram, de communi approbatione Principum, consilia, communita-
„ tes, conjurationes, & his similia, quæ fuerunt in Civitatibus Alamanniæ te-
„ mere attemptata, duximus omnino cassanda; CIVES WORMATIENSES,
„ postquam ad eos constitutio nostra pervenit, consilium facere, & tali uti
„ officio præsumperunt, constitutioni nostræ præsumptuose obviantes; Ve-
„ rum, quia idem Princeps noster procedi petiit in huiusmodi transgressio-
„ nes, Nos, Principum omnium, qui interfuerunt, approbante sententia, omnes
„ illos, qui post prædictæ nostræ constitutionis Edictum, in eadem Civitate
„ Wormatiensi consilium facere, & ipso uti officio attemptarunt, vel amo-
„ do attemptabunt, auctoritate Imperiali duximus proscribendos, poenæ in
„ privilegio contentæ, pro eorum transgressu similiter addicentes; ad cuius
„ rei memoriam præfens scriptum fieri iussimus, sigillo Maiestatis nostræ
„ roboratum.

„ Hujus rei Testes sunt: B. Patriarcha Aquilegensis. E. Salzburgen-
„ sis. A. Magdeburgensis, Archiepiscopi. E. Babenbergensis. S. Ratis-
„ ponensis Imperialis aulae Cancellarius, & Herbpolenis, Episcopi; Frisun-
„ gensis Electus.

„ A. Dux Saxoniae. OTTO Dux Meraniae. B. Dux Karinthiae. Co-
„ mes H. de ORTENBERG. Comes ADOLFUS de XUEINBRUCH. WAR-
„ NERUS de BOLANDIA. CONRADUS, & SIFFRIDUS de HOHENLOCH, &
„ alii quam plures.

„ Datum apud UTINUM, in Foro Julii Anno Dom. Incar. MCCXXXII.
„ mense Martio, Indictione V.

Has litteras exceperunt aliae, ex eodem illo Utinensi Conventu emana-
tæ, per quas iussit insuper Cæsar: *Domum illam, quæ vocabatur communitatis,*
à Wormatiensibus nuper exstructam, dirui funditus; Serio inhibens: quate-
nus nullus sit, qui super executione dicti mandati Henrico nostro contrarium se
opponat, sed ad dirutionem ejusdem domus, omnes, quos exinde requisiverit, strenue
assistant. Testes huic quoque decreto adhibiti, iidem fuere ex Regni Opti-
matibus, qui & præcedens subscriptione sua firmarant.

Aliam, Henricus, non levem accusationem instituerat adversus LUDOVICUM
Bavariæ Ducem, Rheni Palatinum, ex eo quod ditionis suæ Worma-
tensis villam Nekerowe, contra jus fasque omne is sibi violenter detineret; Prob. 122.
re itaque diligenter pertractata, etiam contra hunc restitutionis mox decreta
fuit sententia, quam dum per Cæsareum Prætozem Lutræ commorantem,
executioni demandare fategit Præsul, simul obstinatos Civium suorum ani-
mos flectere conatus est: at ubi labor omnis utrobique in cassum cessit, Fran-
cosurtum abiit, Friderici, qui illuc ex Italia recenter advenerat, justitiam a no-
vo imploraturus.

Interea, Wormatienses, tametsi Cæsaris decreta, velut enormia ac præcipitata, nec à Iudice profecta, ausi fuerant calumniari, non levis angebat cura quemadmodum ab imminente exterminio liberarentur; cumque metus jam instantior urgeret; tandem fracti animo, admittam culpam publice deprecari sunt, simulque a duplici tam excommunicationis, quam & proscriptionis nexu benigne exsolvi obtinuerunt. Hinc Cæsarea ad ipsos directa fuit Legatio, sequentibus hinc instructa mandatis:

„ FRIDERICUS, Dei gratia, Romanorum Imp. &c. Fidelibus suis, uni-
„ versis CIVIBUS WORMATIENSIBUS gratiam suam & omne bonum &c.

„ Mittimus ad vos dilectum Principem nostrum, venerabilem ARCHI-
„ EPISCOPUM MOGUNTINUM, & dilectos Familiares nostros H. Marchio-
„ nem de BADEN, & GERLACUM de BUDINGEN, ut cum EPISCOPO
„ WORMATIENSI confedeant, & ad honorem nostrum, & ipsius Episcopi,
„ de statu Civitatis ordinent & disponant; & volumus, ut vos talibus eorum-
„ dem ordinationibus unanimiter obediatis.

„ Datum apud FRANCKENFURD. II. Nonas Augusti. Indictione V.

Rediit itaque Wormatiam Henricus, insigni illo auctus Legatorum comitatu, hucque animum appulit ut Ecclesiam suam jactatione molesta liberaret, sibi que gloriosam pacifici Principis appellationem compararet; sed res ut plurimum fatalis mox intervenit, quæ coëptum abruptum negotium, spem præconceptam simul abstulit: nam Moguntinus Archi-Præsul SIGIFRIDUS, qui totius controversiæ velut primarius arbiter, eidem sedulo intendere debuerat, a CONRADO Thuringiæ Landgravio ad bellum ex improvviso provocatus, Henricum nostrum in sociâ arma traxit, ac in novas conjecit angustias; siquidem victor Conradus, expugnata Fritislariâ, ipsum cum reliquis suis comilitonibus inde captivum abduxit. Hoc tristi eventu foli ex omnibus exhilarati Cives Wormatienses, ad pristina illicò reverti sunt, &, dissimulante rursus Cæsare, qui in Italia tunc agebat, omnia turbis miscentes, postremam hanc longe gravissimam seditionem protraxerunt usque in annum sequentem MCCXXXIII. quo Episcopus gravi lytro tandem redemptus, ne Ecclesiam suam, ut opibus sic viribus pene exhaustam, in ultimum fortasse discrimen adduceret, exorari se, quantumvis difficulter, passus est, ut suprema Jurisdictione tam sacra quam profana sibi asserta, cætera, cum urbis Magistratu, juxta conditi leges mox instituendo, communicaret.

Chron. Erford. in Vindem. Litter. Collect. I. pag. 92. Et Godefr. mon. S. Pantal. apud Freher.

Ann. 1233.

Prob. 123. & 124.

Initæ duræ compositionis modum & formam in tabulas æquales referri curarunt hinc Episcopus, nec non Canonorum Collegium majus, inde Cives; eamque sub aliquot illustrium virorum testimonio utrobique ratam habuere. Accessit Henrici Regis, qui Patris in Imperio tunc vices gerebat, charta confirmatoria, quam iisdem, quibus reliquæ verbis conceptam edidit Oppenheimii in loco pacifici congressus Anno MCCXXXIII. die vero III. Kalend. Martii. Atque hic primus fuit populari libertati exstructus gradus, in quo ubi semel vulgus pedem fixit, iusta Episcopi sui imperia audaciore fronte abnuere, veteresque mores penitus immutare postmodum non erubuit.

Ob-

Obstinatior aliquantum, si non tanti momenti, visa est concertatio, quae sub idem tempus Henricum nostrum agitavit; evocaverat is haud ita pridem, laudabili pietatis opere, viros religiosos ex S. S. FRANCISCI, nec non DOMINICI, Familiis, sedemque in Urbe sua Wormatia capere jusserat, attributis cuique vitae subsidiis; at, cum postremis hisce locus assignatus non satis arderet, alium sibi compararunt, irrequisito Episcopi ad hoc consensu, multis insuper circa Parochorum jura querelis ansam dedere; quin & durante hac contentione defunctum forte ex suis EBERHARDUM Sarapontis Comitem, Henrici Nepotem, illico terrae mandarunt, ut vel exinde locum sibi firmiore quodam titulo appropriarent. Verum illatam auctoritati suae injuriam ultra non tulit Henricus, sed effossum protinus Nepotis cadaver in Aedem maximam transferri, illicque sepulturae tradi praecepit, dum simul Fratrum domicilium interdicto supposuit, nec quidquam a pristinis juribus suis remisit, quoadusque per Apostolicos Judices res tandem ex ejus voluntate terminata fuit. Prob. 125.

Ab his turbis mox in alias prolapsus est Praeful noster; cum enim ob continuas expensas, quas Regiminis ejus infelix cursus hucusque ab ipso exegerat, gravi undique premeretur onere, nec eo diluendo potis esset, subsidia eam in rem a Clero suo postulare necessum duxit; hinc magnus forensium actionum tumultus exstitit, sed qui, certis inter partes initis conditionibus, haud diu post in totum quievit. ANN. 1234. Prob. 126.

Solemne interea Principum Conventum Rex Francofurtum indixerat, ad quem Henricus noster evocatus & ipse, accessit, publicisque commodis non minus quam privatis Ecclesiae suae necessitatibus pro debito intendit, luculentum ex eodem referens Edictum, per quod Res monetaria non leve incrementum cepit; Urserat insuper decretam jam alias restitutionem villae Neckerae adversus Palatinum Comitem Antistes, sed res haec in alium Conventum protracta, demum Wimpinae praesenti Anno MCCXXXIV. per iteratam sententiam in WORMATIENSIS Ecclesiae favorem decisa fuit. Prob. 127. Prob. 128.

Hic omnium postremus Henrici vitae annus exstitit, diemque ejus emortualem consignat Wimpinense Necrologium in VIII. Kalend. Octobris. Caeter. Collect. daver in primario summi Templi choro depositum, sepulturae haud alium retulit indicem praeter simplicem hunc titulum II.

HENRICUS. EPS. SECUNDUS.

Memorat coaevus Scriptor, sub hoc Praefule Wormatiam duplici incendio fuisse deformatam, & quidem Annis MCCXXI. & MCCXXXI. quo tempore ira, ac odiis, mutuisque seditionibus jam aliunde turpiter flagrabat, ut supra observavimus. Anonym. Chron. Worm. M. S.

LANDOLFUS

AB HOHENECK,

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XXVII.

ANN. 1134. Die, ad novum creandum Antistitem constitutâ ; Qui dignitatem hanc obtineret, nec non simul laboranti Reipublicæ succurrere, eamque ab intestinis motibus ad pristinam tranquillitatem revocare nosset, nullus LANDOLFUS ab HOHENECK visus est potior : is enim præclaro ortus stemmate, ac in omni insuper virtutum palæstra exercitatus, seu ad altiora jam proludens, majoris Decani munere hætenus egregiè functus fuerat ; proinde litteris ad GREGORIUM IX. Pontificem directis, primarii Wormatienses Canonici enixe efflagitarunt, velit hunc probare, quandoquidem se certo iudicio, optimisque plane rationibus adductos eum elegisse, id quod etiam haud diu post ex voto subsecutum fuit.

Interea vero Ezzlingam ad indicta Imperii Comititia profectus Landolfus, uti in rebus, iuribus ac privilegiis tuendis, acri vigilantique ingenio erat, causam novæ controversiæ, quæ inter ipsum & Cives suos vigeat, in medium revocavit, variis insuper expositis injuriis, quibus Clerum hætenus exagitantem ; tum simul opes fortunasque commissæ sibi recenter Ecclesiæ, per ejusmodi intestinos motus, pessime tractatas conquestus, HENRICUM Regem permovit, ut peculiari diplomate utrique huic malo benigne subveniret, infirmam præsertim, & in irritum redigendo, quidquid etiam alias Feudi lege fuerat ab eadem avulsam.

vid. supra
in Client.
Worm.
Cap. I. §. 1.

Talibus probè munitus auxiliis, Præsul, omnia sibi adversa nunc demum superare reputabat facile ; quando rediens sub idem tempus ex Apulia in Germaniam Imperator FRIDERICUS, rerum protinus immutavit faciem ; dum enim in Henrici actiones severe inquit, quod hic sibi plus justo autoritatis tribuisset, Cives Wormatienses ea occasione in commoda sua utendum rati, decretam in hac urbe Anno MCCXXXV. ab irato parente captivitatem Filii, non modo, adhibitis ultrò custodiis, velut rem sibi gratissimam, probavere, sed & simul Landolfum Electum suum, ac si infelicitis hujus Principis fautor ubique exstitisset præcipuus, apud eundem Cæsarem callide traduxerunt. Incusatus antistes, innocentiam suam coram universo Optimatum Conventu probare instituit quidem, at Fridericus malevolorum dictis amplius stimulatus, eum præsentia sua excedere coëgit.

ANN. 1235.
Chron. Go-
detr. mon.
apud Freher.

Tragicam scenam mox exceperunt nuptiæ solemnes, quas Fridericus cum ISABELLA, HENRICI Angliæ Regis Filia, ibidem loci contraxit : absoluta vero hac festivitate itum est Moguntiam ad Comititia, in quibus Cæsar, postquam & causas exposuerat, cur Filium in Siciliam abductum, perpetuo carceri mancipasset, præclaro edicto pacem publicam fancivit ; sed quæ Wormatiæ vix locum aliquem reperit, creverant enim animis cives, & quidem hoc amplius, quod Urbis regimen MARQUARDO, Advocato Cæsareo, nec non delectis

Berth. a. Fle-
heim Chron.
Worm. M. S.

delectis ex Ordine Equestri Viris IV. ex plebe vero VIII. contra vetera Episcopi Jura, haud ita pridem concreditum fuerat.

Hæc inter Landolfus, causæ suæ bonitate confusus, nec non propriæ conscientiae quietis teste, maluit tempori servire, quam gravius Republicæ malum accerere; & quamvis armatis interdum controversiis cum Civitate, in propugnando jure suo, diltingeretur, nihil tamen omisit eorum, quæ tum ad monasticam, tum & sæcularem disciplinam impensius formandam conducere videbantur; nam, præterquam quod, ipso inprimis promotore, RICHEZZO Camerarius Wormatiensis, prædium suum Kirschgarten, quod hæcenus feudi nomine tenuerat, applaudente conjuge sua AGNETE, in Virginum Ord. S. Augustini cœnobium convertit, illudque variis etiam possessionibus ditavit EBERHARDUS Comes de EBERSTEIN, qui & postmodum Rosenthalensis Asceterii fundator exstitit munificus; aliud Præsul noster opus aggressus est longe difficilius; nam, quo tempore se se a facie irati Cæsaris subducens, intra septa vicini claustrî Nonnen-Münster morabatur, observaverat non sine gravi indignatione, loci Canonicas, laxata ad omnes mundanæ contagionis illecebras cupiditate, per luxum vitam agere, bonaque & facultates universas impune dilapidare; Quapropter nihil non agere cœpit, ut naufragas, & vitiorum scopulis affixas ad meliorem frugem reduceret; relicta ipsis postremum optione: aut regularem disciplinam reamplecterentur, aut sedes vacuarent. At illæ, totis cervicibus contra niti, & imminentem salutem, velut pestem exosam, procul a se amoliri studuere, querelas suas multorum odiis commiscendo, quod exclusis hæredibus, citra Fundatorum mentem, fundus & bona danda erant alienis. Itaque, rem supra quam crederat arduam, implicatamque expertus Landolfus, ad GREGORIUM IX. Pont. recursum habuit, cujus autoritate propositum suum tandem evincens, selectam Ordinis Cisterciensis Virginum Coloniam loco induxit, ejectis inde pravis monialibus, quarum nihilominus Abbatissam, unâ cum aliis nonnullis, quod ruptis omnibus reverentiæ & pudoris repagulis, in ipsum manus mittere ausæ fuerant, comprehendi jussit, & arce sua Steinensi, ad dies vitæ includi.

ANN. 1236.

Prob. 129. & 130.

vid. supra Part. I.

ANN. 1237.

Prob. 131.

Anonym. Chron. Worm. M.S.

His ita peractis; Landolfus eadem animi constantia Civium suorum malevolentiam expugnare, Cæsarisque in se iras flectere conatus est. Nec defuit pro voto successus; accedens enim aliquando numerosissimum totius Imperii Convantum, quem Fridericus Anno MCCXXXVIII. Cremonam indixerat, voce & litteris causam suam adeo intrepide ac fortiter egit, ut quidquid hæcenus sustinuerat præjudicii, id omne mox aboleri obtinuerit; quin & telonium, monetam, officium Sculteti, seu Prætoris, nec non Judicium Sæculare, aliaque his similia, quæ Principes Ecclesiastici ab Imperio tenent, ipsisque de jure competunt, sed, quæ sibi tunc ex prava consuetudine Cæsar arrogaverat, ab ejus manibus, solemni ritu, percepit; addita insuper potestate, quæcumque inde quovis modo alienata, seu infeodata essent, a cujusvis generis, & conditionis detentoribus recuperandi. Hæc autem omnia Præsuli nostro, non per modum gratiæ, aut privilegii concessa fuisse, quemadmodum id innuere videtur Imperator, sed *Principum distante sententia* & quidem de *speciali petitione conquerentium*, testatur ipsum Diploma. Erant enim inter ipsos plurimi, quibus Friderici illa Imperandi Methodus ut plurimum displicere, imò nocere cœperat; proinde ulterioribus ejus conatibus in tempore obviare, non minus prudentiæ, quam necessitatis visum fuit.

ANN. 1238.

Prob. 132.

vid. supra Part. II.

Dissoluto illo Convantu, rediit Wormatiam Landolfus, alio insuper Cæsareo

reo munitus præcepto, cujus tenorem Civibus publice prælegi jussit, in modo qui sequitur:

„ FRIDERICUS Dei gratia Rom. Imperator semper Augustus, Jerusalem
 „ & Siciliæ Rex. Dilecto Principi suo LANDOLFO venerabili Wormatiensi
 „ Episcopo, gratiam suam & omne bonum.

„ Quia tranquillo statui Wormatiensis Ecclesiæ, & Civitatis ejusdem,
 „ nostra providentia suffragante, consultius volumus providere, tenore præ-
 „ sentium duximus statuendum: quod IV. de Ministerialibus Ecclesiæ, &
 „ VIII. circumscripti Viri de Civibus, per Te, annis singulis statuantur, qui
 „ una Tecum, vel cui commiseris vices tuas, ordinent & statuant, quæ hono-
 „ rem Ecclesiæ, & tranquillum statum respiciant Civitatis, approbatâ consue-
 „ tudine Ecclesiæ & Civitatis, in omnibus observatâ. Præsentî quoque sta-
 „ tuimus, & mandamus Ediçto, ut prædicti XII. viri qui statuti fuerint, de
 „ anno mutantur in annum, & alii, provisione consimili, a Te, vel cui com-
 „ mittere volueris, statuantur, ut per vicissitudinem, & providentiam succe-
 „ dentium, status Ecclesiæ, & Civitatis commoditas, de bono promoveatur in
 „ melius, & in pace & Justitia conservetur.

„ Data CREMONÆ VI. Novembris. Indiçt. XII.

Perstitit itaque limitatus nuper Judicum ille numerus, sed abrogato Cæ-
 sareo Advocato, & Episcopo in ejus locum cum plena potestate restituto;
 vid. supra ad
 ann. 1156. quin & Novatores facere jussi, qui abolitos pridem XL. Senatores denuo
 instaurari optabant, juxta notam alias Friderici I. Imp. constitutionem, quan-
 do tamen hæc non nisi pacis publicæ servandæ causa promulgata fuerat. Hinc
 erecti è contra bonorum animi, qui ad id tempus populari dominatu oppressi
 jacuerant, & Landolfus ab his curis liber, jamque metu omni vacuus, ea sibi
 deinceps proposuit, quæ ad Religionis cultum augendum, nec non animarum
 profectum unice videbantur conducere. Quam ob rem, lustrata Diocæsi,
 Canonicos summæ Aedis sibi devincturus, parochialem Ecclesiam in Gunters-
 blum cunctosque ejus proventus, liberaliter iisdem addixit; cum Francken-
 thalensibus cœnobitis super Parochia in Dirmstein amicabiliter transegit; do-
 nationem custodiæ Boppardiensis, quam Nibelungus Præpositus Collegio S.
 Martini Worm. fecerat, ratam habuit, simulque S. Ruperti Parochiam reddi-
 titibus Canonorum S. Pauli ibidem unitam ac annexam voluit: Verum quam
 necesse sit Præfulem utroque munere fungi, mox docuit eventus.

ANN. 1241. Etenim; Osthovii incolæ, nescio qua a Wormatiensibus provocati inju-
 ria, circumvicinum eorum agrum cædibus & rapinis infestare cœperant, cum-
 que moniti, arma ponere recusassent, Landolfus suos hac molestia liberaturus,
 Bertha Flers-
 heim Chron.
 Worm. M.S. nidum fatalem expugnavit, evertitque funditus. Tulere quidem id ægre ad-
 modum CONRADUS de WARTEMBERG, & WIRICUS de DUNA, quibus lo-
 ci illius advocatia concredita erat. Ast ne factum ulciscerentur, inhibuit
 ANN. 1242. CONRADI Regis autoritas, quæ & rursum necessaria fuit, ut Neuhausensis
 Prob. 135. Clerus injurias & damna, occasione hujus expeditionis a Civibus Worma-
 tiensibus perpeffa, de facili condonaret.

Subsecutum est deinde ingens Wormatiæ incendium, ex quo dum pars
 maxima Civitatis conflagrasset, non leve suberat periculum, ne & reliqua pars
 uni ruinæ involveretur; diu itaque in abstergenda fœda hac inustionis macu-
 la deinceps desudandum fuit; dum interea quod desoris illæsum stabat paro-
 chiale

chiale Divi Andreae Templum nova incrementa ut & decora cepit; illud si-
quidem GERARDUS Collegii sub eodem titulo infra Urbis muros Praepositus,
pio ductus zelo, Sororibus vitam poenitentem professis incolendum tradidit,
certis ad hoc praescriptis conditionibus, quas rediens sub idem tempus ex Mo-
guntina Synodo Landolfus noster, suo quoque calculo probavit, reservato si-
bi jure visitandi novellum coetum, quoties id e re esse videretur.

vid. supra
Berg-Clo-
ster.
ANN. 1243.
Prob. 136.

Gravis interea Innocentium IV. Pontificem inter & Fridericum Impera-
torem suborta dissensio, Italiam universam factionibus jam impleverat, quan-
do hujus Filius Conradus Rex, qui ipso absente Germaniam administrabat,
concitatis passim in arma populis, dissensiones pariter in his regionibus alere,
ac turbida miscere turbidis & ipse studuit. Ast, ubi ambo simul Anno
MCCXLV. a Lugdunensis Concilii Patribus excommunicationis sententia
notati, nec non dignitate sua exuti fuere, & fatalis hujus decreti executor con-
stitutus Archi-Praeful Moguntinus Sigifridus, in suae factionis Procerum Con-
ventu prope Herbipolim aggregato, HENRICUM Thuringiae Landgravium,
Romanorum Regem pronuntiavit, tantis, tamque atrocibus turbis, grassatio-
nibus, latrocinis, caedibus etiam, aliisque malis innumeris locus datus est, ut
quisque de salute sua anxius, vix quidquam curaret aliud.

ANN. 1245.

Communi hac calamitate involutus Landolfus, eam praepimis dederat
operam, ne quid Wormatia sua exinde detrimenti caperet: Verum dum om-
nia incassum cedere advertit, civiumque audaciam (quod fieri in tam turbu-
lento Reipublicae statu solet) in tantum jam esse prolapsam, quantum socia-
libus Friderici, Conradique armis, nec non patrocinio suffulta, unquam pote-
rat; eos, juxta expressum Metropolitae sui mandatum, anathemate percussit,
& Clerum universum e rebellis Civitate una secum abduxit, eo posthac non
rediturus amplius, siquidem paulo post, anno videlicet MCCXLVII. qui Epi-
scopatui sui XII. numerabatur, ad beatam eternitatem transiit; inscriptus ve-
teri Necrologio S. Martini Worm. qua benefactor, ad diem III. idus Junii,
cum tamen alii obitum ejus passim in VI. idus mensis ejusdem, consignat.

Mich. Gassen
Chron.
Worm. MS.

ANN. 1247.
vid. Prob.
137.

Cadaver, juxta morientis votum, ad Parthenonem Nonnen-Munster,
prope Wormatiam situm, (quem aliis melioribus legibus imbuerat) funebri
pompa delatum, illic in medio chori ante aram maximam quiescit sub simpli-
ci lapide marmoreo, nulla Inscriptione superaddita. Hinc, ex feris ejus Ne-
potibus Praenob. ac Reverendiss. D. FRANCISCUM L. B. ab HOENECK Met-
trop. Moguntinae, nec non Cath. Wormatiensis, respective Cantorem, & Ca-
nonicum, urgens aliquando incescit desiderium, tumbam videndi apertam.
Die itaque XI. Julii, Anni MDCCXXIX. praeterlapsi, adhibitis operariis, &
humo ad aliquam altitudinem egesta, obtulit se se sarcophagus, cujus te-
gumine pariter sublato, vidimus Praefulem, post annos quingentos, velut um-
bram hominis, VIII. pedum longitudinem prope adaequantis, in eodem rite
decenterque compositum, cujus pedum pastorale, ligneum cum esset, tulit in-
de summitatem ex ferro affabre elaboratam idem Vir Illustris, vicesque suas
ut in hoc rependeret, anniverfariam pii Antistitis memoriam, a Sacris Virgini-
bus ibidem loci perpetuum celebrandam, liberaliter instituit.

CONRADUS III.
A TURKHEIM,
EPISCOPUS WORMATIENSIS
XXVIII.

ANN. 1247. **R**egnabat WORMATIÆ Sacrorum solitudo maxima, quæ eò erat luctuosior, quo videbatur diuturnior, quando, velut ad mali cumulum, LUDOLFO è vivis erepto, Clerus se se Pastore optimo destitutum vidit. Longam orbitatem non tulere tempora: Quapropter, celebratis illico Comitibus, omnium penè suffragia retulit CONRADUS de TURKHEIM, vir splendide natus, & quem virtus, ac sapientia, ad majoris Decani officium in Moguntina Metropoli dudum promoverant.

Berth. a
Flersheim
Chron.
Worm.M.S.

Vangionum itaque Præful designatus, inter curarum suarum exordia reposuit, ut Summo Pontifici probatus, stabili donaretur honore; quod ubi pro voto effectum est; Novesium, Colonienfis ditionis Urbem, se se contulit, illicque jus sacrorum de manu PETRI Cardinalis Legati Apostolici capessit, inde ad WILHELMUM Regem profectus, Regalia quoque ab eodem impetravit. Tum iter suum relegens Conradus, ubi Lorcham Rheni vicum appulit, fatali mortis telo exceptus, ibidem vitam cum dignitate posuit pridie nonas Octobris, anno auspiciati regiminis sui primo, ut passim testantur Scriptores.

Funus Moguntiam deductum, in æde maxima juxta aram Divi Petri sepulturam reperit.

RICHARDUS
EX DYNASTIS DE DUNA,
EPISCOPUS WORMATIENSIS
XXIX.

ANN. 1247. **N**ecdum WORMATIENSIS Ecclesia novum suum Sponsum amplexa fuerat, cum eo rursus, ex præproprio nimium obitu, viduata, in luctu, & squalore remansit. Auxit tristem hunc rerum statum, enata inter summæ Ædis Canonicos dissensio: dum enim, pro veteri more, ad ferenda suffragia invicem conveniunt, nec in unum caput conspirant, instaurato licet aliquoties comitiorum Jure, tandem ingenti schismate suborto, pars RICHARDUM de DUNA, pars EBERHARDUM ex Comitibus Hirsutis de BEYNBURG, Episcopum renuntiarunt.

Commendabant quidem utrumque Electum illustre genus, animique dotes pul-

cherimæ, tum quidquid in præclaro Antistite desiderari poterat amplius: verum; dum pertinaci studio, alter alteri de summis honoribus minime concedit, ad INNOCENTII IV. Pontificis iudicium causam deferre placuit. Interea vero, qui ex ipsis urbem occupaverat Reinhardus, simul in FRIDERICI Cæsaris partes flexit, quando Eberhardus, qui reliqua Diocesis loca & oppida tenebat, WILHELMO Batavo, recens Electo Regi adhærebat. Hinc factum est, ut jura Episcopalia in diversum tracta, utrumque non modicum periclitarentur.

Anni jam aliquot in cognoscendo, discutiendoque hoc negotio sic sensum præterlapsi fuerant, cum diuturni dissidii bonos omnes tædere cœpit; utpote, quod sola ambitio excitaverat; proin, gratum fuit aliquando intellexisse, Eberhardum, quem in retinenda dignitate fore cœteroquin pertinaciorē apparebat, concedere Richardo jus suum, & interveniente ulterius PETRO Caputo, Cardinale, Pontificis summi per Germaniam Legato, di-
ANN. 1252.

Solus itaque deinceps rerum potitus est Richardus; postquam scilicet, ejurato Friderico Cæsare, in Wilhelmi Regis potestatem se se unā cum suis commiserat; quo certe tempore miseranda, si alias unquam, adhuc erat Germaniæ facies; non licet victus profligatusque anno superiore juxta Oppenheimium CONRADUS, Imperii finibus jam excesserat, vacantia sibi, per recentem Friderici Patris obitum, hæreditaria Regna aditurus, spem tamen recuperandæ aliquando in Germania supremæ potestatis, non omnem simul abjecit. Hinc a novo perpetuata ejus factio, quidlibet audendi potestatem sibi audacter ac impune attribuit, tantumque per continuas cædes, rapinas & incendia, reliquis adversæ partis fautoribus terrorem iniecit, ut unicum expediendæ salutis, tuendæque tranquillitatis publicæ præsidium, in fœderibus consistere visum sit.

Primum itaque Principes Rheni accolæ, quos inter & Reinhardus no-
Henr. Stern. annal.

Eorum exemplum mox secutæ etiam Urbes, ut suæ quoque securitati consulerent, positæ, quæ inter se longo jam usu roborata vigerant, odiis, in mutuū fœdus & amicitiam pariter coivère, cui haud inter postremas etiam accessit Wormatia, verum, cum ex ejusmodi tractatum formulis, ci-
Trich. Chron. Hirsaug. & Alb. Stadenf. in Chron.

Has inter concussæ Germaniæ Turbas, Præsul noster, summa apud reliquos Optimates autoritatis, magna virtutis constantia Episcopatum suum administrabat, nec in redimendis aut augendis interea Ecclesiæ possessionibus minorem se præbuit: quandoquidem Wimpinam castrum, tot jam annis quasi abalienatum, ære refuso, sibi & posteris asseruit, facturus plura, si
ANN. 1254. Prob. 140. & 141.

Enimverò; Wilhelmus Rex An. MCCLV. pacem publicam solemnī Edi-
ANN. 1255.

cto Oppenheimii sanciens, simul urbes sibi rebelles, quas inter & Wormatia

HIST. WORM. TOM. II.

Bbb

re-

Ludwig. re-
liq. M. S. S.
Tom. II.
pag. 229.
Ann. 1257.

recensebatur, à læsæ majestatis crimine absolvit, suaque deinceps protectione securas consiliter voluit; quò factum est, ut periculoso jam alias hoc rerum statu, incrementa coalitæ potentiae fumerent sibi in dies majora. Stitit quidem earundem tumultuarios conatus superveniens Wilhelmi inopinata mors; verum, ubi in deligendo successore non convenit inter Imperii Optimates, aliis RICHARDUM, Anglorum Regis Fratrem, aliis ALFONSUM Castiliæ Regem, ad vacantem Thronum evehentibus, novæ rursus prodire factiones, quæ civibus multis locis libertatem sectantibus, non levi deinceps adminiculo fuerunt.

Ann. 1258.
Cuspinian.
in Chron.

Trich.
Chron.
Hirsling.
Tom. I.

Mich. Gassen.
Chron.
Norm. M. S.
& Anonym.
Chron.
Mog. M. S.

Fluctuabant, hæc inter, suis quoque motibus WORMATIENSES; præsertim postquam, pro solo Episcopi sui arbitrio, ex duobus illis præpotentibus æmulis, nunc Alfonsum, cui is primitus suum contulerat suffragium, nunc hoc plane derelicto, Richardum, quod numeratis mille argenti marcis alterum præponderaret, jussi fuerant Imperatorem agnoscere; verendumque erat, ne civitas, sæculo illo turbarum pleno, facta aliquando minus obsequens, simul jugum excuteret; id quod sub ipsis nuptiarum, quas hic loci Anglus ille Princeps cum PHILIPPI Falkensteini Comitis sorore contraxit, solemnibus, facile evenire poterat, ni per infida vulgi consilia nutantem Rempublicam in officio continere, longo jam usu ac exercitatione didicisset Richardus noster, qui demum gravi morbo correptus hoc præsentis Anno MCCLVIII. die VI. idus Novembris vivendi finem fecit, sepulturam nactus in Æde maxima, juxta Altare S. Crucis, ubi tumultum ejus brevis hæc quondam designabat inscriptio:

RICHARDUS EPS.

Annal. Trevir.
Tom. II.
pag. 140.

Cæterum; observat Browerus, Richardum nostrum Anno MCCXLV. solemnè inaugurationi Basilicæ S. Maximini prope Treviros, unà cum diversis aliis Episcopis præsentem adfuisse; verum aut in nomine, aut in anno hallucinatus est celebris scriptor; quandoquidem sedem WORMATIENSEM tunc temporis occupabat adhuc Landolius.

EBERHARDUS I. EX COMITIBUS HIRSUTIS, EPISCOPUS WORMATIENSIS XXX.

RICHARDI Præfulus mors, æmulo quondam suo EBERHARDO, minime Rambiguum succedendi locum facere videbatur. Verum, ubi, pro recepta consuetudine, rursus itum in suffragia, fœdo dissidio simul pugnatum est inter Canonicos; aliis Eberhardum, tunc Neuhausensis Ecclesiæ Præpositum, aliis BURCHARDUM, in majoris Decani munere constitutum, eligentibus; fovitque schisma pertinaciter pars utraque aliquamdiu; donec tandem Burchardus, videns res alterius majorem in modum potentia, ac felicitate bistailiri, suarum diffusis, cedere duxit satius.

Pace Ecclesiæ WORMATIENSIS in hunc modum reddita, Eberhardus re-^{ANN. 1279.}
gimen ejus adiit, atque, ut erat gloriæ Divinæ studio maxime incensus, ini-^{Prob. 143.}
tium duxit à Cœnobio Schonaugiensi, quod novis possessionibus locupleta-^{& 145.}
vit; summæ Aedis Collegio se se æquè benignum exhibens, dum IV. simul
Parochiarum jura, ac proventus eidem univit. Ast, omnium pulchrius opus,
quod Clerum universum, juxta concilii provincialis, Anno MCCLXI. Mo-^{ANN. 1261.}
guntiae, WERNHERO Archiepiscopo Præside, celebrati, mentem, sanctif-^{Collect. Con-}
simis institutis imbuat, ac in melius reformavit. Nec minore zelo in ea, quæ-^{cil. Germ.}
Principis munus abs se speciatim exigebat, intendere visus est Præsul noster,^{M.S.}
siquidem, decretam jam toties restitutionem villæ Neckerawe, audacior
fronte, quam Prædecessorum suorum quisquam alius, a LUDOVICO Palati-
no, repetitum ivit; quin & hunc, vasallitico nexu se se eximere conantem,
vix non armis in ordinem redegit: expugnato enim, quod ad Hartam amnem^{Frid. Zornii}
situm est, Neostadensi oppido, ultiores facturus erat progressus, quando^{Chron.}
demum, intervenientibus utrumque, ex primaria nobilitate, arbitris, gra-^{Worm. M. S.}
ve dissidium amica compositione terminatum fuit, in modum, quem Tabu-^{& Prob. 148.}
læ in *Littore Rheni, ex opposito Civitatis WORMATIENSIS*, ad diem XIII. Kal. De-
cembris, anni præmemorati, desuper consecræ, fulvus demonstrant.

Aliam, sub idem tempus, exortam inter S. Pauli Canonicos, nec non
Urbicum Senatum & Cives, controversiam, ratione æqueductis, qui^{Prob. 149.}
mediam perluit civitatem, sua facile compescuit autoritate, Eberhardus;
verum, ubi vehementior procella afflare cœpit, clerumque universum cum
ipsis collisit, quod, nescio quibus instigati consiliis, Ecclesiastica jura per-
vertere tentassent, Præsul, de communi suorum salute anxius, nihil non^{ANN. 1261.}
egit, quò præfens periculum depellat; nec segnior in hoc ordo sacer, icto
in perpetuum foedere, unum corpus efficere fategit, quo novis ac insolent-^{Prob. 151.}
tibus ejusmodi ausibus, nunc, & in futurum certius obviaret.

Hæc cautela, quam utilis, ac simul necessaria fuerit, anni insequentis
cursus comprobavit: quandoquidem pristinas instaurandi seditiones, non^{ANN. 1264.}
modò cupidinem injectit, sed & nova suggessit adinventæ, quibus promiscuè
tam Clericus, quam & Laicus vexarentur; factum ex cœvo scriptore, iis-
dem, quibus ipse, verbis usus est, hic lubet exponere: „Erat (inquit)
„temporibus EBERHARDI Episcopi, *Ungeltum* in civitate; ita, quod men-
„sura vini fuit pro parte minuta, de quibus proventus murus, & Turres
„civitatis construebantur, debita communitatis, & necessaria solvebantur.
„Accidit autem Anno MCCLXIII. mense Junio, quod quibusdam de civi-
„bus juvenes & potiores simul conspiraverunt, attrahentes sibi populum ci-
„vitatatis per multas falsas suggestiones, affirmantes & dicentes communitati,
„quod Consules, & illi XVI. Viri, bona civitatis de Ungeltis receptæ, se-
„cundum voluntatem eorum distribuissent, & incitabant universitatem su-
„per eos, & continuo assumpservnt sibi receptionem Ungelti, & provisio-
„nem civitatis. Videns igitur Dom. Episcopus in his honori suo, & Eccle-
„siæ, ac juri, & privilegiis suis non modicum distrahi, & Consulibus suis, & il-
„lis XVI. viris in honore eorum multum derogari, valde conturbatus, conspi-
„ratores illos diligenter commonuit, ut ab injuria cessarent; sed nihil profecit,
„& exurgens exivit civitatem: adversariis vero conniventibus, concitaverunt
„populum, & minis impositis Conventui in Nonnen-Munster, cœgerunt eas
„frangere murum, quem Dom. Episcopus ad earum maximam necessitatem fa-
„cere indulserat. Dom. Episcopus vero foris existens, suis litteris per tres quinde-
„nas monuit, quod a receptione Ungelti, & communitate Fraternitatis cessarent:

„fed nihil profecit, & statim extendens gladium spirituale, divina per totam civitatem ante festum omnium sanctorum suspendit, de quo civitas tota fuit contristata. Videntes itaque conspiratores quod contra stimulum non possent recalcitrare, convocato Clero, Fratribus Prædicatoribus, & Minoribus petierunt instanter, quod eorum auxilio Dom. Episcopus in vicinum locum accedere vellet, ut cum ipso aliquid boni possent tractare, quod utique Dom. Episcopus fecit, & per magnas preces accessit ad Nuncen-Munster, & ibi in vigilia S. Cecilie, mediantibus viris discretis, per multos tractatus inventa est forma compositionis ad beneplacitum Domini Episcopi. Ipse vero, convocato Capitulo suo, & Clero, eorum usus consilio, tractatum admisit: ita, quod conspirati emendam honestam, & condignam sibi facerent, & ei jure suo, & Ecclesie sue semper totis viribus assisterent, & consentirent; & Dom. Episcopus indulset Ungeltum recipi a sequenti Festo purificationis gloriose Virginis, per annum; ad cuius receptionem XVI viros ex IV. parochiis ipsius civitatis, ut iustum est, una cum Consulibus, constituit. Data etiam sunt Dom. Episcopo CCC. Libræ Hallens. tam pro Ungelto, quam pro moneta: fraternitates verò, suo arbitrio sunt totaliter commissa. His vero omnibus complanatis restituit Dom. Episcopus divina, & intravit civitatem in die S. Cecilie Anno MCCLXIII. & postea depofuit societates fraternitatum.

„ Anno MCCLXVI. expiraverat tempus *Ungelti*, quod a Festo S. Martini proximo ad annum, fuit ex voluntate D. Episcopi prolongatum.

Hucusque Anonymus noster. Verum ex nimia illa Episcopi conniventia evenisse videtur, ut quod in his, ipso consentiente, seu potius promotore juxta Transactionis, jam alias anno videlicet MCCXXXIII. initæ, tenorem fieri solebat, id postmodum Consules propria autoritate ausi fuerint. Unde post varias, easque acerbis contentiones, re tandem ad solemnem Procerum Conventionem, quem RICHARDUS Rex, Anno MCCLXIX. Wormatiam indixerat, delatâ, illic finem reperit; damnata siquidem Consulum fuit præsumptio, quod præter fas & æquum exactiones & angarias illas tentassent: proinde, iisdem, dicto ad hoc Sacramento, eos in perpetuum renuntiare oportuit. Nec sortem expertus est mitiorem EBERHARDUS miles de ERENBURCH, qui intra dirutæ quondam arcis Osthoven latebras se se continens, juvenili temeritate, transeuntibus viam intercludere, & rapinas in universæ viciniae perniciem agere, munus reputaverat esse Advocati; hunc enim Præsul, coram se citatum, nec non graviter reprehensum, a similibus imposterum abstinere docuit.

His curis intermixtæ successerant interdum aliæ, quas Ordo monasticus, nec non disciplina Ecclesiastica nitor & observantia vicissim efflagitabant. Tales fuere: stabienda, diversis per Diocesim locis, jura Patronatûs, tum & instauratæ nuper S. Martini Collegiæ Ecclesie inauguratio, simulque Enkenbacensis Asceterii perficienda structura, quibus omnibus, pro munere suo Eberhardus sedulo intendit, non minorem in reformando Lobensfeldensi Parthenone operam collocans, dum & quæ WIRICO de DUNA hæcenus competierant in bonis Enkenbacensibus advocatæ jura, sibi, suisque successoribus acquisivit. Denique, Prædecessoris olim sui, Samuelis, ossibus, insigni pompæ spectaculo, c. Laurisheimensi Cœnobio Neuhausam translatis, quo Cleri, populi que pietatem idem Præsul noster augeret magis, etiam Fratribus divi Augustini regulam professis, intra urbis sue septa domi.

domicilium statuit, perrecturus in promovendo religionis cultu haud dubie ulterius, ni optimum propositum mala undique ingruentia præpedivissent.

Etenim; Richardo Germanici Regni curam a se abdicante, vixdum trans mare in Angliam reversus erat, cum dissensiones, odia, inimicitiae, aliaque ejusmodi mala innumera in ejus locum succedere; nec mirum: quandoquidem imminuto, si non penitus sublato jure Majestatis, emorienteque simul subditorum obsequio, nulla ferè ob Imperii imbecillitatem, & virium impotentiam, dominandi, parendique amplius mutua consuetudo, sed elisis judiciorum ac legum nervis, Nobiles raptu, Populares per mutua ac intestina bella, omnem ferè societatis civilis imaginem abolebant; auxit triste hunc rerum statum nimia Principum quorundam ambitio, qui Suevicâ, Austriacâ, nec non Thuringicâ, illustrioribus prosapiis, recenter extinctis, spolia exinde non mediocriter sibi quisque promittebant; cum enim ad ea assequenda auxiliari brachio indigerent, nihil non concessere aut indulgere iis, quos in partes suas attrahendi spes erat: hinc crevit vulgi licentia, prædonumque numerus non parum auctus est, donec tandem Anno MCCLXXIII. RUDOLFUS Habsburgicus, communi Electorum voto Imperator renunciatus, fatali interregno finem imposuit, simulque temporum felicitatem reducere studuit.

Verum; jam ferè superaverant mala, & repetitæ toties leges, seu constitutiones quas de servanda pace idem Rudolfus edidit, vix efficere quidquam; adeo perverfa erant omnia; nam si quæ pax aut publica, aut privata sanciebatur, hæc, induciarum similior, perpetua nunquam dici poterat, sed certo dumtaxat annorum spatio definita; ad fœdera itaque illis recurrentum fuit, qui turbatissimo hoc tempore, securitati suæ efficacius volebant consultum. Unde nihil in Imperio tunc frequentius, quam videre hinc Principes, ac Comites; inde civitates, quin & utrasque partes simul inter se in hanc præcipue legem pacisci, ut mutuis auxiliis communes hostes profligarent.

Venit & sæpius tunc in ejusmodi societates & fœdera, Wormatia; at nunquam sine Episcopi sui gravi præjudicio, maloque semper vicinarum Urbium exemplo. Quod si recte constituta fuisset Respublica, & generali pace fatis, ut credebatur, secura, nullus profecto privatis illis conventionibus locus statui debuérat; iis enim factum est, ut cives cum civibus mutuum aliquod inter se inirent fœdus, tutandis, ut ferebatur, viis & itineribus necessarium, armaque ad hoc tractarent bellica, quin & insuper conductio sæpius uterentur milite, potentiæ robur illud feroces eorum animos subinde in certamina domesticæ, nec non seditiones stimulaverit, hinc discordiæ, si quæ enascebantur, vix conditionibus sanari poterant.

Hæc inter, Eberhardus noster, domi licet infelix, fidem suam novo Regi quaquā data occasione comprobare non desisteat. Hinc, tanti vicissim ab eodem habitus est, ut omnium consiliorum fieret particeps, quin & legationis munere sæpius ornaretur, quod ubi Romam profectus, strenuè aliquando exequitur, curarum ac laborum suorum metam reperit apud Montem-Pessulanum, ibidem morte interceptus in reditu Anno MCCLXXVII. ANN. 1277. die X. Kalend. Aprilis. Cadaver honorifice Wormatiam primum, inde in Chron. Otterbergensē Ord. Cister. Cœnobium transferri, ac eo loci sepulturæ man- Worm M.S. dari curavit supremæ voluntatis defuncti Executor FRIDERICUS, Spirensium Episcopus.

FRIDERICUS I.

EX COMITIBUS HIRSUTIS,

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XXXI.

Ferreo illo sæculo, quod Germaniam universam in ultimum prope discrimen coniecerat, quam bene cum Wormatiensi actum fuisset Ecclesia, eique in cunctis prospectum! si rigidos jurium suorum exactores continua alligantur ferie numerasset Episcopos; nam, qui EBERHARDUM, morte præreptum, mox omnium suffragantium votis in dignitate excepit Frater ejus

ANN. 1277. FRIDERICUS, major Præpositus, licet statim initio Regiminis ad tuendam

ANN. 1278. invitis civibus imperare mallet, temporique aliquando inserviendum ratus,

Prob. 161. de intentata ipsis, ratione bonorum quorundam actione, ultro resilit, eos

Prob. 164. hac sua lenitate factos audaciores, nova, quæ post erupit tempestas, sufficienter comprobavit; siquidem, & sibi, & toti Clero damna non levia exinde præventura fuerant, ni utrumque Cæsarea, RUDOLFI protectio reddidisset securum.

Cautius itaque deinceps cum ipsis procedens Fridericus, jura, ac privilegia a majoribus sibi transmissa, egregie tueri nusquam destitit; dum interea quod ab his curis nactus est otii, id afflictis per turbidos illos motus, rebus Ecclesiæ suæ instaurandis totum impendit: occurrebat inprimis Enckenbachense Asceterium, quod cum ad eas rei familiaris angustias decidisset, ut proventus ad vitæ sustentationem haud amplius viderentur sufficere, illius quoad temporalia administrationem Præsul noster ultro in se suscepit: non minorem nascentis in proximo alterius Parthenonis curam gerens; quandoquidem hunc a THIROLFO, & AGNETE, piis juxta ac nobilissimis conjugibus in proprio prædio Hocheim, haud procul Wormatia conditum, sua munivit protectione virginibusque Cisterciensium Ordinem professis inhabitandum, ex mente fundatorum, tradidit; quin ut erga S. Andreæ Canonicos propensæ voluntatis signum aliquod relinqueret, Parochiam in Rhein-Turkheim ipsis addixit.

ANN. 1282. Demum, Anno MCCLXXXII. postquam Fridericus Dicecesim universam per se lustrasset, de sanctiore disciplina in mores Cleri revocanda sollicitus, illa eo fine promulgavit statuta, quæ nuper in provinciali Concilio Aschaffenburgi celebrato Patres ibidem præsentis secum decreverant: hoc insuper rei oeconomicæ probe ac prudenter administratæ monumentum apud posteros de se relinquens, quod arcem Stauff, unâ cum villis, prædiis, sylvis, aliisque suis attinentiis ab HENRICO Bipontis Comite acquisitam, Ecclesiæ suæ vectigalibus adjecerit, ejusque circa rem monetariam juribus ac commodis, anno proxime sequenti in Principum Conventu Brisaci, abunde præpexerit.

Obiit Præsul, meritorum plenus, hoc ipso Anno MCCLXXXIII. XIII. Kalend. Martii; sepultus in Aedium sacrarum maxima, juxta Fratrem germanum, suumque in sede Wormatiensi prædecessorem.

SIMON

S I M O N

DE SCHOENECK,

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XXXII.

Firmum, ac probe instructum regimen successori suo SIMONI de SCHOEN-Ann. 1383.
ECK, reliquerat FRIDERICUS, quod utinam! & invictum in adversis
animum simul potuisset relinquere. Equidem, quæ RUDOLFUS Rex Anno Prob. 167.
MCCLXXXIII. in Comitibus Brisacensibus, de Procerum consensu, circa rem
monetariam decreverat, cum WORMATIENSIS minime probarent, novam tu-
multuandi materiam inde quævivere, jamque fidei omnis immemores, in eo
erant, ut, facta conjuratione, novum suum Præfulem opprimerent, quando
hic circumstantium metu periculorum haud dubie adactus, ortam seditionem Prob. 169.
ignobili pacto redemit, in durissima, & a majoribus inaudita postulata con-
fentiens, secundum quæ monetarii, nonobstante illo Cæsaris Edicto, in præ-
tensis juribus suis fuere conservati: Cives vero sublatum ipsis jus angariarum,
seu exactionum recuperarunt, quin & simul privilegiorum suorum quorum-
cumque confirmationem, & quidem hæc inter facultatem adfiscendi rur-
sus in concives quoscumque vellent, etiam ipsos Ecclesiæ ministeriales. Præ-
terea, soli Senatui reservata pacis publicæ adjudicandæ potestas; tum, circa
Prætoris Urbani officium specificè convenit inter partes, ut ultra certi cujus-
dam annui census præstationem, ab Episcopo non gravaretur. Demum,
quæcumque Prædecessores ejus EBERHARDUS, & FRIDERICUS, a civibus
suis tam christianis, quam & judæis nisi fuissent præter jus & æquum exe-
gisse, hæc in nullius cederent præjudicium.

Verum, extortas illas improbæ pacis condiciones, in quarum observan-
tiam Episcopus se se dumtaxat, quæ privatus obligaverat, reservato sibi in-
super jure meliore, quoties de eo constare faceret. Collegium princeps alte
rejecit, fœderique, quod interea cum reliquis Canonicorum Ecclesiis con- Prob. 168.
traxerat, etiam per novum decretum quotannis in Vigilia S. Thomæ dein-
ceps roborandum, firmiter inhærens, utrobique tam adversus proprium Epi-
scopum, quam & cives, utpote, qui cunctis legibus pessumdatis, singulo-
rum fortunas perdere molirentur, se se valide præmunivit.

Sic publico vulnere domesticum malum ex hac Episcopi cum Clero suo
diffensione superadditum est, exstititque tanto utrique funestius, quod eam
Rudolfus in commoda sua vertisse videtur; siquidem Anno MCCLXXXIV. Ann. 1284.
Wormatiam adveniens, *cives Renu civitatum illuc convocavit, & juramenta pri-* Annal. Col.
mo facta, secundario per juramenti vinculum confirmavit, sine haudquaquam alio, mar.
nisi ut ipsos in dominorum præjudicium archiepiscopi sibi devinceret; quamobrem Ludwig.
& WORMATIENSIS auctor fuit, ut quos ex concivibus suis, juxta pacis pu- reliq. M.S.S.
blice leges proscripterant, hos nunc revocarent. Tom. II.

Renovata hoc modo in civibus assequendæ libertatis cogitatio, novis e-
tiam turbis simul occasionem præbuit, quas dum Simon noster, ex concilio,
quod

- ANN. 1287. quod JOANNES Card. Tusculanus Anno MCCLXXXVII. celebraverat, red-
dux, aut lenitate componere, aut patientia devincere satageret, omnis ejus
cum autoritate dignitas apud ipsos cœpit evilescere; jamque metuendum
erat, ne, quemadmodum in juribus, sic antiquis Ecclesiæ suæ possessioni-
bus tuendis, eadem duceretur vecordia, quando animum addidère Cano-
nici majores, effeceruntque ut instituta aliquando Moguntia coram Rudol-
fo, cæterisque Imperii Ordinibus lite, foretis Otenwalt simul cum univer-
sis suis utilitatibus ex usurpatorum manibus recuperatus fuerit; tumque dis-
soluta hoc conventu, idem Rex pervenisset Wormatiam, iteratis apud eum
precibus egere tam Episcopus, quam & supradicti Canonici, quatenus ban-
num in sylva altera Forahi, aliàs Forholz dicta, juxta quod olim ex præde-
cessoribus ejus Henricus II. & Conradus II. Reges fecerant, novo probatum
præcepto, sibi confirmare dignaretur. Annuit petitis Rudolfus, & quidem
tanto facilius, quod non leve commodum a Wormatiensi Ecclesia in do-
mum Palatinam sibi affinitatis vinculo conjunctam, recenter adhuc redun-
darit.

Prob. 172.

Vid. supra.
Part. II. in
Client.
Worm.

Helwich.
Prodr. annal.
Worm. p. 33.
Chron. Hir-
saug. nov.
edit. Tom. II.
pag. 61.
ANN. 1291.

Commendatur de cætero Simon noster potissimum a pietate, ut qui sui
temporis *religiosorum speculum* audierit. Episcopus haud dubie melior quam
Princeps. Ejus regimen Trithemius producit usque in annum MCCXCIII.
at major in hoc fides tribuenda est veteri Necrologio S. Martini Wormatiæ,
ubi hæc sequentia leguntur:

Anno MCCXCI. XI. Kalend. Novembris Ob. Reverendus in Christo Pater
Dominus SIMON de SCHONECKEN Episcopus Worm. cui Epochæ passim con-
sentiunt scriptores reliqui.

Pepererat idem Antistes noster, paulo ante obitum, fœdus cum vici-
no Palatino Duce, de mutuis, adversus quosvis impeditores, auxiliis, sibi
invicem præstandis, prout ex sequenti charta constat fufius:

„Nos SIMON, Dei gratia Wormatiensis Episcopus, notum facimus præ-
„sentium Inspectores universis: quod volentes terminos nostri domini, seu
„districtus ex altera parte Rheni in amœnitate pacis (cum jam circum circa
„oriantur discordiæ & videantur undique bella fremere) conservare; illustri
„viro, Domino LUDOVICO, Comiti Palatino Rheni, Duci Baviaræ, ab
„hinc usque ad Mariæ Virginis, & abinde per continuum biennium Nos ad-
„strinximus, & adstringimus, & ad id præsentibus obligamus; quod si in-
„fra eundem terminum in illis partibus, in quibuscunque locis nostræ, &
„Ecclesiæ nostræ Wormatiensis, aut ipsius Ducis, jurisdictioni suppositis,
„clamorem aliquem contra pacem juratam excitari, aut violentiam aliquam
„injuriose illatam, & notorie inferri contigerit; sibi, & suis, cum omni
„potentia nostra, & speciatim cum Oppido nostro Laudenburg, aderimus;
„& ipse nobis, & nostris, per se, & suos quos habet in iisdem partibus,
„& specialiter cum Oppido suo in Heidelberg aderit vice versa, ad clamo-
„rem hujusmodi compescendum, & qualemcunque injuriosam violentiam
„& notoriam propulsandam, & ad retinendum in pacis pulchritudine in par-
„tibus prædictis, utriusque nostrum, & Ecclesiæ Wormatiensis terminos,
„sive metas.

„Datum, & Actum Anno Dom. MCCLXXXXI. Feria III. prope as-
„umptionem B. Virginis.

EBER.

EBERHARDUS II. DE STRALENBERG, EPISCOPUS WORMATIENSIS. XXXIII.

DE SIMONIS Successore anxii aliquantum hæfere Cives WORMATIENSIS, non ignari, rem suam alio inclinaturam, si altioris animi Præsul Jura Ecclesiæ suæ repetitum iret. Et certe jam in eo erant rursus, ut experirentur ex Hirsutis Comitibus ortus quid posset GERARDUS, quem indictis habitisque Comitii Collegium Princeps ad dignitatem illam promoverat, quando subita ac imprævita mors Electum hunc è medio sustulit. ANN. 1291.

Alia itaque, ad novum eidem surrogandum Antistitem, die constituta, studiisque omnium in EBERHARDUM de STRALENBERG conversis, Vangionum Episcopus renuntiatus est; verum, seu genuina ductus virtute, alta refugeret, seu præfagus animus virum terreret, oblato oneri non nisi ægre admodum humeros supposit, & ad Concilium Provinciale, quod GERARDUS Archiepiscopus Moguntinus Aschaffenburgum Anno MCCXCII. indixerat, profectus est. Collect.
Concil.
Germ. inedit.

Optaverat certe ardentè Eberhardus, in uno pacis religionisque otio coeptum jam regimen traducere; atque, ut moderati erat animi, & tranquillius, nihil agere festinanter, aut turbate, sed Dioecesim haud mediocriter afflictam, sensim in meliorem statum componere, Clerique simul libertatem ab injusta usurpatorum oppressione liberare studebat impensius, effecissetque etiam utrumque feliciter, ni Civibus suis, quos temporum licentia, luxusque corrumperant, aliquando invisus, majora ipsi facerent negotia, quàm iis complandis par esset.

Diffidii causas haudquaquam difficile fuit arcessere; Nam quoties Eberhardus jura majorum repetitum ibat, toties adversus eundem retinendi qualiscumque juris sui causâ, WORMATIENSIS, pacti cum prædecessore ejus Simone haud ita pridem initi formulam obtendebant; cumque id omne, seu violentè, ac per injuriam extortum, rescindi ac irritum declarari vellet Episcopus, ipsi totis viribus contra niti cœperunt.

Ex hac mutua animorum dissensione primùm lis orta est; inde bellum intestinum multo infelicius quam antea recrudit; sed cui tandem Anno MCCXCIII. per nova pacta, in quæ Eberhardus amore pacis, & ad instantes Civium suorum preces benigne nimium consensit, finis impositus fuit. Prob. 175.
176. & 177.
ANN. 1294. Quamquam nec sic optata quiete diu frui licuit, quandoquidem anno proxime sequenti novis Præsul noster circumfessus factionibus, iisdem mortuus est; sepulturam accepit in Schonaugienfî cœnobio, quo cadaver suum deferri jusserat.

EMICHO

EX COMITIBUS HIRSUTIS

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XXXIV.

Laboranti Ecclesiæ Wormatiensi quò tandem efficaciter subveniret Clerus primarius, vota sua, post EBERHARDI Antistitis obitum, contulit in EMICHONEM illustri Hirsutorum Comitum, quibus arx Beinburg tunc sedes erat, ortum profapia; proinde, quem multa majorum suorum præclare gesta, ante alios commendabant.

- ANN. 1294. Designatus itaque die altera S. Thomæ Ap. Anni MCCXCIV. omnium applausu Episcopus, misit Romam, qui electionis decreto adhibitam solemnem Pontificis approbationem referrent; qua impetratâ Jus Sacrorum ipsa
- ANN. 1295. mox vigilia Paschæ, anni proxime sequentis, a GERARDO Archi-Præfule Moguntino, ritu perquam solemniter suscepit, cumque regimen aggressus esset, simul turbis ac contentionibus se se implexum sensit; duorum enim ex prædecessoribus suis lenitate, seu potius fœcordia Cives abusi, usque adeo jam cœperant insolescere, ut ipso nunc etiam spreto Magistratu, ejus universa dicta, factaque carperent, insuper peculatum exprobrarent, exaggerarent onera; quin, tam servitii, quam & imperii omnis impatientes, jussa ejus palam contemnerent.

Hæc inter, Emicho, ut erat vir insigni præditus sapientia, difficultatem illorum temporum, quibuscum res sacra pariter ac civilis conflictabatur, maturo judicio perpendit, cumque advertisset in Classibus, seu Tribubus, in quas universa Civitas distributa erat, nonnullos, imò multos reperiri, quibus a tumultuantium illa societate divulsis, facile foret reliquos compescere, ac simul in suam habere fidem ac sententiam, huc curas omnes convertit, nullus dubitans, quin ad Ecclesiæ suæ tum vetera jura faciendâ, tum Præfulum ejus auctoritatem, multimode labefactam, penitus instaurandam conferrent plurimum. Verum dum sic feliciter satis pergit in proposito, quod & vetus autor, in hæc verba interpretatus est: *Consulibus & melioribus cum popularibus in Civitate altercantibus, & aliquibus hinc inde occisis, populares & communitatem sibi attraxit Episcopus, ut Consules eo melius domaret; novæ in Imperio turbæ subortæ sunt, quæ Emichonis nostri animum aliò evocarunt.*

Chron. Kirs-
gart. apud
Ludwig. re-
liq. M. S. S.
tom. II.
pag. 141.

- Fuerat haud ita pridem elevatus in Regni Germanici folium ADOLFUS Nassovius, quo cum Præsul noster anno superiori transactionem, Ecclesiæ Wormatiensi haud ita proficuum, inierat. Huic, quod optimatibus quibusdam displicuisset, sceptrum adimere, illudque ALBERTO austriaco tradere placuit, jure, an injuria hic non disquirimus. Amis itaque jam late circumfremtentibus ac in bellum utrimque expedi-
Wor-

Wormatia, licet intestino suo adhuc laboraret dissidio, mutuum nihilominus cum Alberto Rege foedus iniit, eum adversus quemlibet, ne Episcopo suo quidem excepto, tutari ac defendere adpromittens; Quo circa novum, (ut certe videbatur) privilegium ab eodem retulit, videlicet: de non evocando ad iudicium Cameræ Imperialis, nisi in casum protractæ, aut denegatæ iustitiæ; cum tamen ad hoc ipsum Episcopi supremum Tribunal Wormatiæ jam dudum staret erectum, cuius & ad nostra usque tempora constans usus obtinet; ast ubi Anno MCCXCVIII. victus superatusque juxta Geilenheim oppidum, simul in prælio occubuerat Adolphus, Wormatienses ad demerendam sibi amplius Alberti regiam protectionem nihil non egere, dum simul jura Episcopis suis debita, aut per injuriam abolere, aut per vim sibi vindicare conati sunt.

Stetit hanc factiosorum hominum audaciam Emicho, altosque trahens spiritus quos natalium ortus ipsi indiderant, male quietis animis terrorem incussit, & ab ulteriori attentato abstinere docuit, dum curis sibi aliunde incumbentibus non minus intentus, ea quæ ad disciplinam, religionis cultum, ac rem-familiarem instaurandam deesse videbantur, promovit sedulo; nam, præterquam quod summæ Ædis Canonicis Parochialem Ecclesiam in Waltorf cum omni concessione juris patronatus & proventuum in præbendarum suarum augmentum addixit, hoc, quod GUELDMANNUS Prætor, Sororibus Divi Augustini regulam professis domicilium in Urbe nuper concesserat, sua auctoritate stabilivit; insuper vetus S. Mariæ Oratorium, desoris ad Rheni littus situm, ut ornamentis & cultu magis magisque effloresceret, in Ecclesiam Collegialem, de consensu HENRICI majoris Præpositi, nec non loci ejusdem Archi-Diaconi, crexit; demum Fratribus Ord. beatæ Mariæ de Carmelo, aptas commodasque sedes indulgens, variis eos cohonestavit gratis ac privilegiis.

A pietatis operibus ad publica rursus abstractus negotia Emicho, Norimbergam se se contulit, quo Albertus Rex Anno MCCXCIX. mense Novembri solemnia Principibus Comitibus indixerat illic, cum sorte orta fuisset de proëdria contentio, idem Præsul noster jus suum veteri consuetudine, nec non ipsiusmet Archi-Præsulis Moguntini suffragio firmatum adversus CONRADUM Eystettensem Episcopum summa cum æquitate, & animi moderatione propugnavit: Sed, dissimulante Rege, Comes Hirspergensis, prædictæ Eystettensis Ecclesiæ Advocatus, valida suorum stipatus manu rem facile diremit, non tamen evicit.

Gravis Emichonem, inde reducem, morbus iniecit, quo cum diutius conflictatus, tandem hoc præfenti Anno MCCXCIX. ipsa Vigilia S. Jacobi, diem supremum obiit. Cadaver, juxta morientis votum, monachica indutum cuculla, in medio chori majoris Ecclesiæ, tumulto illatum fuit.

EBERWINUS DE CRONEBERG, EPISCOPUS WORMATIENSIS XXXV.

Publicis in Imperio rebus sat tranquillis, necdum quiescere didicerat Wormatia, quin potius, mortuo EMICHONE, visa est in flammis erumpere dissensio, quæ hætenus dumtaxat intra mutua odia serpsérat; quando EBERWINUS nobili CRONEBERGIORUM ortus sanguine, vacantem Sedem Episcopalem, de communi suffragantium Canonicorum voluntate, occupans; restinguendo fatali hoc incendio, negotiisque simul strenue gerendis, se se incunctanter accinxit. Nam, ut erat jurium suorum sedulus exactor, nec non simul læsæ libertatis ecclesiasticæ vindex acerrimus, prisca hæc decessorum suorum ornamenta diutius obtineri non est passus, sed universo Senatu unâ cum Civibus in jus vocato, de rescindendis actuum pactis illis agere coepit, quæ ipsis invitis haud ita pridem fuerant expressa; nec alias pacis, aut compositionis leges admisit Eberwinus, quam quibus supremæ suæ in omnibus potestati, sanctæ simul in futurum cautum esset, nihilque ei derogaretur.

ANN. 1300.

Itaque, de instaurando ante omnia Ærario Publico tractatum fuit, ut, quod civili bello variè distractum, quin & multis insuper nominibus obstrictum, Republicam in maximas redegerat angustias. Quapropter aucto jam Magistratu, placuit ex ordine Senatorio duos seligi, qui probæ notæ viris IV. ex totidem urbis Parochiis assumendis, conjuncti, jam dicto ærario, per vices, integro trimestri præficerent, simulque pecunias inde depromendas in mœniorum, ac turrium instauracionem, aliaque publica opera, seu commoda, bona fide converterent; dein, ordinatis iis, quæ ad communem Ecclesiæ WORMATIENSIS, nec non simul Episcopi tutelam, tum & Civitatis honorem spectare videbantur; de custodiendo imposterum in arcâ, quatuor feris munitâ, Civitatis Sigillo, ejusque recto ac licito usu; tum, de Pace publica ex autoritate Episcopi inprimis dijudicanda, vindicandâ; denique, & de eo, qui Jus Civitatis quovis modo a se abdicaret, separatim capitibus actum fuit, Litterisque consignatum. Nam, quoad integram absolutamque Cleri WORMATIENSIS exemptionem, seu libertatem, hæc in compositionis initæ præliminaribus haud dubie ex voto eorum, quorum tunc intererat, stabilita fuerit; siquidem ejusdem Cleri membra, videlicet: Wimpinensis Ecclesiæ Canonici, quos loci Magistratus, hoc ipso tempore, in juribus suis pariter molestaverat, ab ejus impetitionibus per simplex compromissum fuere in totum liberati. Quod si quæ ipsis fors in hoc melior fortassis obtigit, id genio Oppidi tribuendum erit, tot revolutionibus neutiqum obnoxio, quantum Wormatia, ubi populus, armis opibusque subnixus, quin & Alberti Regis recenti fœdere tutus, veteribus odiis jam anno sequenti coepit implicari.

Prob. 184.

Ludwig. reliq. M. S. S. tom. II. pag. 251.

ANN. 1308.

Accessit in non leve mali incrementum ipsius quoque WORMATIENSIS Cleri Secundarii adversus proprium Episcopum tacita conspiratio, velut si ecclesiasticam suam, civicamque simul libertatem esset aliquando propugnaturus, cum

cum tamen ex alio capite invicem dissentirent. At, Præful noster, quò facilius utriusque adversariæ partis disceret consilia, de fida Vassallorum suorum quos potentiores noverat, ope, promptoque auxilio sibi mature prospexit, prout ex pluribus id nos docent Litteræ sequentes :

„ Nos EBERWINUS, Dei gratia, Wormatiensis Episcopus. Litteris
 „ præsentibus recognoscimus, nos nobili Viro, FRIDERICO de LININGEN,
 „ Comiti Seniori, Feuda, quæ ab Ecclesia nostra de jure obtinet, liberaliter
 „ concessisse, & quod idem Comes nobis, & Ecclesiæ nostræ præstitit corpo-
 „ rale juramentum fidelitatis, quod ipse nobis, & Ecclesiæ nostræ præstabit
 „ auxilium & juvamen, quandocumque fuerit per nos requisitus, secundum
 „ exigentiam debitum sui juramenti; specialiter tamen, quod ipse nobis, &
 „ Ecclesiæ nostræ contra CIVES Wormatienses, & CLERICOS Ecclesiarum,
 „ NOSTRÆ CIVITATIS, si qui (quod absit) nobis, & Ecclesiæ nostræ se op-
 „ ponere præsumerent, & jura, libertates & privilegia nostra impetere, mi-
 „ nuere, & turbare conarentur, communiter vel divisim, consilium, opem &
 „ juvamen etiam manu militari promisit, sub vinculo dicti sacramenti, & si-
 „ cut in litteris suis expressum est &c. Datum Anno Domini MCCCVIII.
 „ idus Aprilis.

Civitas interea, vix non apertam illam Cleri cum Episcopo suo dissensio-
 nem in comoda sua ulterius vertere satagens, variis cum finitima tum con-
 cive Nobilitate Sacramentis se se obstrinxerat, ut optatam libertatem, quaquā
 demum posset via, aliquando assequeretur; verum labor omnis invanum ces-
 sit, dum ex adverso Eberwinus jura sua facta teſtaque ad obitum usque ſer-
 vavit, qui tandem in præſentem annum MCCCVIII. incidit, ut ejus testatur
 Epitaphium, quod in choro summi templi non erronee, prout à quibusdam
 exscriptum fuit, legebatur olim in hæc verba:

Helwich.
 Prodrom.
 Annal.
 Worm.
 pag. 35.

ANNO MCCCVIII. IN VIGILIA GEORGII
 OB. EBERWINUS EPISCOPUS WORMATIENSIS.

Et sedente, Parthenonis in Liebenaw jacta fuere fundamenta; cumque
 loci Sacri conditor munificus, JACOBUS ENGELMANNI, morte præpeditus, Prob. 184.
 operi extremam manum admovere nequisset, illud Præful in se suscepit con-
 summandum.

Exstat de cætero Præfulis Decretum jussu GERARDI II. Archiepiscopi
 Moguntini, sui que Metropolitæ promulgatum, quod hic pro coronide inté-
 gram lubet adjicere.

„ EBERWINUS Dei gratia Episcopus Wormatiensis Decano, & Capitulo
 „ Ecclesiæ nostræ Worm. prædictæ, salutem & sinceram in Domino Chari-
 „ tatem.

„ Cum nuper Reverend. Pater Dom. noster GERARDUS Dei gratia Ar-
 „ chiep. Moguntinus, auctoritate Metropolitica, in dicta nostra Ecclesia exer-
 „ cens sacræ visitationis officium, inter cætera, defectum, sive excessum hu-
 „ jusmodi notorium invenerit corrigendum, sive reformandum, vide-
 „ licet: quod eo tempore, quo divina officia in eadem Ecclesia non ha-
 „ bentur, sive Ecclesiasticum servatur interdictum, quotidianas distri-
 „ butiones sive præsentias, quæ non solent nisi præsentibus in Divinis Offi-
 „ ciis certis temporibus ministrari, absentes tamen eam recipere, & requirere
 „ non verentur, contra statutum sanctissimi Patris nostri BONIFACII VIII.

Ccc 3 quod

„ quod incipit, *Alma mater* ; super eo dictus Dominus noster Archiepiscopus
 „ in corrigendis , & reformandis hujusmodi & aliis defectibus & excessibus,
 „ nobis commiserit vices suas, vobis universis & singulis , auctoritate prædi-
 „ cta, in virtute sanctæ obedientiæ præcipiendo districtè mandamus , quate-
 „ nus : in hujusmodi quotidianis proventibus, sive præsentis certis temporari-
 „ bus, sicut præmissum est distribuendis, secundum formam constitutionis su-
 „ prædictæ, observetis & observari faciatis inconvulsè, si canonicam volueri-
 „ tis effugere ultionem.

„ Datum WORMATIÆ Anno Dom. MCCC. XIV. Kalend. Februarii.

EMERICUS DE SCHÖNECK, EPISCOPUS WORMATIENSIS XXXVI.

Mortem EBERWINI haud leve dissidium excepit ; dum enim in eligendo
 novo antistite discordes summæ Aedis Canonici, divisi nihil agunt stu-
 diis , sedes vacua remansit ; convenère quidem deinceps in hanc ipsam rem
 sæpius : at irritis semper comitiis discessum est. Hinc, postquam aliquanto
 ANN. 1309. tempore WORMATIENSIS Ecclesiæ jacuisset pastore destituta, CLEMENS V. Pont.
 veritus, ne quid exinde detrimenti caperet, eam BALDUINO, Trevirensium
 Archiepiscopo commisit, administratorio nomine, regendam ; donec tandem,
 jure comitiis in integrum restituto, rogarunt, qui hæcenus intestino dissi-
 duo fluctuantes fuerant Canonici, Pontificem, velit Emericum de SCHÖNECK,
 ANN. 1310. a se concordibus votis recentem electum sua probare auctoritate ; annuit justis
 postulatis Clemens , sicque recto dignitas , vis sua Legibus , & Ecclesiæ pax
 rediit.

Probata prioribus comitiis jam aliquoties fuerat Emerici virtus ac mo-
 destia , simulque multorum animos in se excitaverat ; unde , postquam om-
 nium nunc tandem retulisset suffragia , communis quoque omnium fuit ap-
 plausus, quod magnam felicitis regiminis spem de se faceret ; nam Fratri, simul-
 que Prædecessori quondam suo SIMONI , ut plurimum dissimilis Emericus,
 jura ac auctoritatem suam ingenti animo propugnare aggressus est , dum Ec-
 clesiæ suæ res, crebris illis diuturni interregni motibus accisas, quantocyus re-
 facire studuit.

Hoc in proposito, dum utrobique pergit feliciter ; Judæi, nescio quibus
 seducti consiliis, rebellionem tentare ausi sunt, ea denegando ad quæ præstan-
 da antiquissimis majorum suorum pactis tenebantur. Turpe facinus poenas
 ANN. 1312. exigebat promeritas : verum ea Præfulis nostri in gentem perfidam fuit clem-
 entia, eaque tunc simul in urbem suam Wormatiam humanitas, ut interven-
 niente cum Senatoribus universo Magistratu, rem, ex se æquissimam, arbitro-
 rum nihilominus judicio submisit.

Re-

Recognita itaque, non autem a novo quæsitâ fuere vetera Episcoporum Wormatiensium in Judæos jura; siquidem, ex unanimi quinque ad hoc delectorum arbitrorum sententiâ, Anno MCCCXII. publice prolata constitit: Judaicum Senatum ex XII. huic sectæ addictis viris, quemadmodum & qui inter ipsos Præsidis officio fungitur Judæorum Antistes, vulgo *Juden-Bischoff* dictus, à solo Episcoporum Wormatiensium arbitrio ac delectu hucusque dependisse semper, prout & dependet etiamnum; proinde ipsos ultra certa donativa, assueto fidelitatis & obsequii sacramento toties quoties præstando, seu innovando, teneri, nec non perpetuum remanere adstrictos. Et hæc quidem præcipua fuere totius controversiæ capita, quæ, dum unâ cum reliquis, juxta æquitatis leges, sigillatim expendi ac ordinari placuit, non levem in ipsorum Civium Wormatiensium animis invidiam, simul & concupiscentiam excitant.

Vigebat tunc forte in Imperio perniciosus quidam abusus, in Episcopo- rum imprimis præjudicium excogitatus, videlicet: ut quando plebs aliqua se fe in libertatem asserere nitebatur, viros potentes in urbem adscriberet, quorum auxiliis atque auctoritate suffultus, opes suas inferiores provirili stabiliret; porro, qui ita Civitate donabantur, non domicilium modo in eadem erigebant, sed & insuper vestigal seu stipendium annuum præstabant; Quapropter, dum ortâ Anno MCCCXIV. inter LUDOVICUM Bavariae, & FRIDERICUM Austriae, Duces, super vacante tunc Imperio adipiscendo, gravi contentione, prior ex ipsis, præcipuas Rheni urbes circumit, earum fide ac concordia, potentiam suam adversus æmulum obfirmaturus, sicque aliquando pervenisset Wormatiam, rogant novum Cæsarem incolæ, quatenus sibi liceret Judæos, modo præmemorato, in concives adsciscere; nam hos auri, argentique pondere in civitatem recipere decretum fuerat; dum Nobiles ea dumtaxat lege admittebantur, ut viris, equis, armis suppetias ferrent, ubi necessitas illuc postularet.

Annuit Ludovicus Wormatiensium postulatâ, quò eos sibi magis redderet obnoxios, effecitque hac sua indulgentia, ut pecuniario illo recreati subsidio, se se deinceps aliquantum insolentius efferre præsumperint; obstitit quidem pravis eorum conatibus Emericus noster, curasque suas omnes hic porissimum convertit, ut ejusdem Cæsaris Edictum de publica servanda pace recentem emanatum, in pleno suo vigore fervaret, dum aliunde, ex ratione jurium sibi, suæque Ecclesiæ in Ladenburgensi territorio adversus REINWARTUM de STRALENBERG competentium, ortam controversiam, feliciter terminavit per compromissum; ita, ut hanc litem mox exceperit contractus, vigore cujus idem Præsul arcem Waldecken, cum universis attinentiis suis, a supradicto Reinwarte pro mille argenti marcis acquisivit.

Jacta interea per Dicecesim Wormatiensem vitiorum semina jam prope adoleverant, quæ dum multis locis erumpere cerneret Emericus, priusquam magis Ecclesiam læderent, rescindenda ac evellenda proposuit. Indictâ itaque in Annum MCCCXVI. solemnî Synodo, Clerum ad meliorem frugem revocavit, & monasteria utriusque sexus, archioris disciplinæ legibus simul imbuivit; dein sacrorum templorumque cultum instaurare aggressus, Oratorii Palatio suo adherenti curam præprimis habuit, eique cunctos Ecclesiæ Parochialis in Huchelneheim provenus univit; postquam æs campanum ponderis sexcies centum millium librarum, turri summæ ædis jam intulerat.

ANN. 1316.
Collect.
Concil.
Germ. inedit.
ANN. 1318.
vid. supra
Part. I.
in Diocesi
Worm.

Obiit,

Obiit, probata morum sanctitate Præful, & in omni vitæ cursu, religionis & prudentiæ singularis, Anno MCCCXVIII. die X. Februarii. Hoc dignum promeritus Epitaphium, quod in summi Templi choro exstabat:

PRÆSUL EMERICUS, VIGIL IN PRECE, PACIS AMICUS,
SUBJECTIS GRATUS, STUDUIT VIR ESSE BEATUS,
MENS SIBI DEVOTA FUIT, ET SACRA LECTIO NOTA;
DAT VITÆ METAS, SENII VENERABILIS ÆTAS.

HENRICUS III. EX DYNASTIS DE DUNA. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XXXVII.

ANN. 1318. **E**MERICO, è vivis crepto, vota & suffragia sua promptius inter se compararunt, tuleruntque, nobiles summæ Ædis Canonici, quàm antea fecerant, concordique omnium sententia, ad vacantem Episcopatum evectus est HENRICUS DE DUNA, Majoris nec non Wimpinensis, Ecclesiarum tunc Præpositus, quem natalium conditio illustris, egregia insuper animi ornamenta, raræque ingenii dotes, hætenus longè conspicuum reddiderant.

Verùm, Wormatiensibus Principem hunc Deus ostendit dumtaxat; felices futuri, si hoc suo dono ipsis frui licuisset diutius. Nam stabiliendi honoris sui munia vix expleverat Henricus, cum immatura morte sublatus fuit, anno regiminis sui primo necdum integre revoluto; depositus in ædium sacrarum maxima, juxta aram Divo Martino sacram. Corrigendus est itaque Annal. Hir-
Aug. com. II. Trithemius, qui electionem ejus refert ad annum MCCCXIV.

Exstat ex Præfulis hujus chartis una, a se Anno MCCCXVIII. edita, ubi *Electi*, & *confirmati Worm. Episcopi*, nec non simul *majoris Præpositi* titulos præfert; hacque postrema qualitate, Parochiam S. Amandi Collegio Canoncorum S. Mariæ attribuit.

CONRADUS IV DE SCHÖNECK, EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XXXVIII.

IN Senatu, quem statim ab HENRICI morte habuerunt Wormatienses Canonici, sic de futuris comitiis decretum fuerat, ut per compromissum novus de-

designaretur Episcopus ; Quam Sententiam licet probassent ad unum omnes, tempus nihilominus adhuc aliquod effluxit, antequam CONRADO de SCHON-
ECK, duorum jam ejusdem nominis Wormatiensium Præfulum nepoti, hos honores deferri contigit.

Conjunxerat is cum natalium splendore, non mediocrem divinarum, hu-
manarumque rerum scientiam, atque ut erat veterum Institutorum observan-
tissimus, suum in urbem adventum magnifico prorsus adparatu instruxit ; quo
splendide peracto, in Æde Summa, a GODEFRIDO Mindensi, EMICHONE Spi-
rensi, nec non DIETMARO Gabulensi, Episcopis, exquisitissima cæremonia, to-
tius Cleri, populique circumfusa multitudine, consecratus est, die festo Cathe-
dræ S. Petri.

Anonym.
Chron.
Worm. M. S.

Has solemnes functiones, lætitiæ ac jucunditatis plena, ea mox subsecu-
ta sunt tempora, quibus ultimum discrimen, etiam sacrorum, merito videba-
tur timendum. Nam, orto inter Cæsarem, & Pontificem gravi schismate,
scissisque in diversas factiones Imperii Optimatibus, quin & collisis, quassatis-
que inter se Civitatibus, nec non Populis finitimis varie dissidentibus, dum in
mutuam euntes perniciem, aut injurias inferunt, aut illatas propulsant, omnia-
que civili bello ardere visa sunt ; facile est perspicere, quæ tunc rerum facies
Wormatiæ exstiterit.

Auxit communem hanc temporum calamitatem infinita propemodum
per rapinas & latrocinia sævientium hominum multitudo, quæ dum, absente
præsertim Cæsare, ac in Italiæ partibus occupatissimo, publicæ itinerum, ac
mercimoniorum securitati ut plurimum officeret, unicum in mutuis foederibus
superesse visum est remedium. Hoc amplexi, pro suo quisque in tuenda Re-
publica studio, tum Principes, tum Civitates, Wormatia has inter non postre-
ma fuit, quæ, datis ad invicem dextris, sese adversus immanem illam grassato-
rum colluviem defenderunt ; & factum bene ; dummodo socialibus armis ad
vim externam, facinorosorumque impetus repellendos, non vero ad Cleri im-
munitatem oppugnandam usa fuisset, ut eventus postmodum demonstravit.

ANN. 1325.
Lehman.
Chron. Spi-
renf. vov.
edit. p. 675.

Hinc Antistes noster, quò præfens malum ab Ecclesiâ sua depelleret, om-
niaque sibi adversa cogeret ad officium, novis viribus institit, felicique simul in Helwich.
his usus est industria, quam dum ulterius in effectum redigere studet, commu-
nem omnibus mortalitatis Legem subiit Anno MCCCXXIX. die vero xxv. Ju-
nii. medius inter duos patruos suos sepulturæ traditus.

ANN. 1329.
Prodrom.
Annal.
Worm. p. 37.

GERLACUS

EX PINCERNIS DE ERBACH

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XXXIX.

ANN. 1329. Durante adhuc gravissima illa inter Sacerdotium & Imperium dissensione, GERLACUS, generosa Pincernarum de ERBACH natus prosapia, vix in defuncti CONRADI locum surrogatus fuerat, cum tantæ dignitatis fortunam ipsi præripere visus est SALMANNUS WALTPOTIUS; siquidem hunc JOANNES XXI. Pontifex, (quod animo constitutum habuisset Wormatiensi sedi provisione Apostolica dare Antistitem) nominaverat, datis ad universum Clerum, ac populum litteris, quatenus ei, tanquam membra capiti, debitum honorem exhiberent, ac reverenter obtemperarent.

Tulerunt factum summæ Aedis Canonici ægerrimè, negabant Episcopum & Principem, jure dici posse, quem suis ipsi suffragiis non creassent, dum vicissim eorum Electus, ut erat ardentis spiritus, nec non domestica potentia suffultus, hanc suam dignitatem, pro eligentium voto, tueri, efficereque, ut novus ille Episcopus nunquam, se invito, urbem ingrederetur, modis omnibus conatus est: quapropter, à Metropolitano suo in dignitate confirmatus, illico in LUDOVICI Imperatoris partes secessit, eaque in cunctis usus est industria, ut non modo Jura regalia suscipere, sed & ob exhibita obsequia, simul mille ducentarum Librarum Hallens. præmiium ab eodem referre promeruerit.

Prob. 190.

ANN. 1331. Verum, ubi Gerlacus, pro munere sibi incumbente, generalem totius Diocesis suæ lustrationem aggressus est, ac Synodo indictâ, severius in Clerum utrumque inquiri, quam dissoluti eorum mores patiebantur: nam qui prius uno ad cibum coenaculo, uno ad somnum dormitorio utebantur, pristinam in his pertæsi disciplinam, descriptis in æquas portiones vectigalibus, sua singuli ratione, sensuque vitam agebant, omnium fere odia in se concitavit; cumque, gliscente jam in dies magis, suâ causâ, seditione, Clerus in gravissimos abiisset factiones, ita ut evocatum ad se BALDUINUM Trevirensis Archiepiscopum, eum Wormatiensis Ecclesiæ Administratorem ac Patronum deligere non formidarent, perrexerit nihilominus in proposito Gerlacus, illudque ea, quæ cœperat, constantia profecutus est.

ANN. 1332. Adfuit quidem Balduinus, oblatumque sibi munus tantisper sustinuit, quoad discussus incommodi gravioris metus abscessit, & Clerus Gerlaco suo conciliatus est; perfectam enim inter ipsos unionem ac concordiam evidenter jam demonstrat Cæsareum Ludovici IV. diploma, datum Francofurti Anno MCCCXXXII. per quod ad utriusque partis petitionem, vetera Ottonis I. nec non Henrici II. Regum præcepta, in gratiam Wormatiensis Ecclesiæ quondam edita, a novo stabiliuntur; quin & spes etiam affulgere cœperat Regiminis ut

Prob. 191.

diu.

diuturni, sic tranquillioris, quando mors Præsulem ex humanis abripuit, ac in summo Templo juxta aram S. Martini eidem quiescere dedit, hac tumuli inscriptione:

ANNO DOMINI MCCCXXXII. XV. KALEND.
JANUARIi OBIIT DOMINUS GERLACUS DE
ERBACH, ELECTUS ET CONFIRMATUS
WORMATIENSIS EPISCOPUS.

SALMANNUS A WALTPOT.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XL.

PERCEPTA æmuli morte, SALMANNUS, graves illico ad princeps Canonico-^{ANN. 1332.}rum Collegium litteras dedit, quibus recipi ab ipsis, & ad denegatos eatenus honores, nunc tandem aditum sibi fieri enixe postulabat; quando illi, in suscepto semel consilio tenaces, eundem pari constantia non modo repudiarent, sed iuribus usi suis, tres ex se, videlicet: FRIDERICUM de ISENBURG, ^{vid. Prob.}JOANNEM de LUMMERSCHEIM, & HERMANNUM de SCHONECK, ^{concordi 1351.}voce denominarunt, qui, sede vacante, totius ditionis administrationem cum suprema potestate gererent, quoadusque novus crearetur Antistes.

Iteratam itaque passus repulsam Salmannus, nullum ambitioni suæ modum, nullum turbandæ Reipublicæ, aut Cleri vexandi finem fecit, dum interea Civitas ipsa intestino dissidio laborare, tetrumque schisma in usus suos convertere statuit; eò enim incolarum, ex tot recenter contractis ^{ANN. 1333.}foederibus, jam excreverat insolentia, ut, contra quod jam alias RICHARDI Regis singulare Edictum vetuerat, ipsi angarias & exactiones proprio nomine instituire præsumperint. Hinc, ad LUDOVICI Cæsaris auctoritatem recurrendum fuit, ^{Prob. 1322.}cumque simul in externa Salmanni vi propulsanda laborarent Canonici, expe- titus rursus ab ipsis BALDUINUS Trevirensium Archipræsul in auxilium properavit, & Wormatiensis Ecclesiæ salutem ac dignitatem non minore industria, curaque, quam propriam sedem complexus est: quanquam in rerum administratione, desumptos ex primario Collegio THEODORICUM de MECKEN-^{Vid. Prob.}HEIM, & THEODORICUM de RORBACH ipsi adungere lubuit. ^{1351.}

Contractis itaque copiis, munitioibusque per totam Dicecesim probe instructis, quibus & arx Schadeck, ex contractu cum BLICKERO & THEODO-^{Prob. 1331.}RICO de STEINACH inito, recenter accellerat, SALMANNI ultiores conatus Archipræsul non modo stitit, sed & simul prædonum, in his quoque par-^{vid. Prob.}tibus tunc sævientium licentiam coercuit, ac demum Wylensteinio, ^{com. 1351.}muni eorum receptaculo feliciter expugnato, in ordinem redegit. Verum, ubi sumptus, & graves expensæ, quas bellum hoc continuo exigebat, non nisi parcè admodum subministrarentur, jamque inter Canonicos, ac Balduinum quæstio desuper non semel orta fuisset; maluit hic officio cedere, quam suo periculo eodem fungi diutius; Quapropter, valedictâ

HIST. WORM. TOM. I.

Ddd 2

Wor-

ANN. 1335. WORMATIA, & ad suos se recipiens, Oppenheimii aliquantum substitit, ut amabili compositione, quam illic cum Salmanno iniit, ab hujus quoque perquisitionibus, sibi præcaveret, ac prospiceret.

Urgebat interea Salmanni admissionem etiam BENEDICTUS XII. qui Joanni in Sede Romana recenter fuerat surrogatus, coque fine DYNUM, Januensem Archiepiscopum WORMATIAM ablegavit, quo tempore, continuata inter nobiles Canonicos serie, regimen tenebant EBERHARDUS de HIRSCHORN, & JOANNES BUBE; sed, cum nec sic quidquam profecisset, offensus hac constantia Pontifex, in Clerum omnem excommunicationis protulit sententiam, ipsique etiam civitati sacris interdixit.

Novo hoc malorum turbine impetiti Canonici non vero dejecti, se, suaque, in Ludovici Cæsaris, qui cum Pontifice vehementer dissentiebat, committere protectionem; hinc ille selectorum ex Ordine Equestri virorum ad hoc usus opera, JOHANNEM de BOPPARDIA, & CONRADUM de ERBACH, Steinenfii; BOEMUNDUM de DALHEIM, & MENGOTUM BUBE, Dirmsteinensium; JOHANNEM de HIRSCHORN, Schadeckenfii, arcibus præfecit: Ladeburgum vero, oppidi hujus incolis tradidit incolendum; dum Ecclesiæ vassallos ac subditos simul omnes abjurare Salmanni imperium coegit.

Hæc erat rerum facies, quando demum & a CLEMENTE VI. Benedicti Successore confirmatus in collata sibi olim dignitate Salmannus, Pontificis illius litteras hortatorias præmisit ad collegium princeps, reliquumque Clerum, additis simul suis, quibus significabat, se non alio consilio Episcopatum WORMATIENSIS eatenus ambivisse, quam ut bono hujus Ecclesiæ, pacique publicæ consulere. Tam insolita fiducia victi tandem, flexique Canonici primores, ne sua culpa diutius Respublica videretur turbari, eò se adduci passi sunt, ut quantum in ipsis esset, perniciosæ jam in multos annos discordiæ finis aliquis imponeretur.

Horum itaque sententiæ postquam & reliquus Clerus accessisset, itum utrumque incompromissum, & HENRICO Archipræsuli Moguntino, ejusdem Ecclesiæ Decano JOANNI, nec non WOLFRAMMO de NELLENBURG Ordinis Teutonici supremo tunc Magistro, tanquam arbitris ac mediatoribus, causa demandata fuit.

Habitis igitur multis ultrò citroque colloquiis, res ex æquo & bono ad pacationem venit, transactumque Anno MCCCXLIII. in has præcipue leges: ut Clerus, & populus Salmanno, ceu Antistiti ac Domino suo debitum obsequium, fidemque adpromitterent: Salmannus è contra privilegiis & jure concessio Clerum ut antea frui sineret, eumque a ferali censura absolveret.

Sublato in eum modum diro schismate, non adeo facile fuit Cives ad pristinum reducere officium; siquidem per has turbas, commune illud adagium: *inter duos litigantes, tertius gaudet*; in usus suos oportune verterant, dum quos permittente haud ita pridem Ludovico Cæsare, judæos in concives adoptaverant, hos nunc ut servos sibi ab ejus successore CAROLO IV. donari obtinuerunt, per diploma datum Spiræ Anno MCCCXLVIII.

Quamquam hæc concessio, nullo Principum Imperii accedente consensu, quem tamen ad hoc requiri moris erat, facta, poterat facile in irritum vocari, si modo Salmannus, cui Episcopalis dignitas demum ex integro obvenerat,

majo-

maiores tunc sibi adpromittere auctoritatem præsumpisset. At is turbidus adhuc erat rerum suarum status, ut ne protectoris quidem Caroli litteris adversus illos cives suos tutum se se, ac securum satis crederet, ni simul ex circumvicinis Principibus nonnulli, sibi per eundem Imperatorem designati fuissent, ad quos recursum haberet quoties de vi, aut injuria, quaestio esset, quemadmodum ex hoc eodem capite sibi jam prævie prospexerat etiam Collegium Canonorum majus.

Reliquum erat, ut mutæ concordie ac defensionis ergo, tam Episcopus, quam & Clerus, cum vicino Comite Palatino RUPERTO Seniori, in foedus simul coirent, vigore cujus, alter alteri adversus quosvis se se obligaret, sibi vero invicem damni nequidquam inferret; quæ res ubi partium communi excepta fuit applausu, etiam Anno MCCCXLIX. in publicas tabulas relata est, quibus anno mox sequenti, qui ipsi omnium postremus existit, suas quoque adjecit Episcopus; hinc falluntur, qui obitum ejus jam in anno præcedenti collocant; nec eorum testimonio inducimur, ut STEPHANUM quandam Salmanno in schismate oppositum fuisse, credamus.

Prob. 201.
& 202.
ANN. 1350.
Prob. 203.
Helwich.
prodr. Annal.
Worm. p. 38.
Item Bruchius &c.

TEODORICUS I.

EX BAVARIS DE BOPARDIA,

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XLI.

Lacera multisque insuper debitorum oneribus pressa, squallebat post SALMANNI obitum, Wormatiensis Ecclesia; hinc qui eam ambiret Candidatus vix aliquis adfuit. Itum nihilominus ad sacra comitia, & de creando novo Antistite liberis suffragiis agi coeptum; quando THEODORICUS DE BOPARDIA, mira animorum consensione, vel invitatus ac reluctans ad dignitatem illam promotus fuit.

ANN. 1350.

Egregia Elesti indoles, quam ex avita stirpe hauserat, nec non multo rerum usu obfirmatus ejus animus, magnam passim de ipso spem fecerant; Verum inter faustas acclamationes subortæ graves turbæ, nascentem felicitatem non parum attriverunt, cum enim ad extinguenda, quæ Prædecessor ejus multipliciter contraxerat, debita, exactiones in Clero præsumeret, hic autem, vigore pacti jam aliàs conventi, quicquam dare recusaret; collisi inter se, magnum excitavere dissidium, parti utrique tanto funestius, quod eo in rem suam usi Cives, non modo sacram Theodorici Jurisdictionem, sed & quam Principis nomine habebat in urbem, coeperunt impetere.

Vid. Prob. 126.

Monuit quidem factiosos Theodoricus, ut fidei, obsequiique memores, finem imponerent audaciæ; Verum, ubi se nihil hac ratione obtinere videret, universum cum populo magistratum anathemate percutere non dubitavit; dumque Clerum omnem unâ secum ex urbe rebellis abducere pararet, resistit hic, simulque in CAROLI, qui tunc forte Norimbergæ morabatur, Imperialem tutelam se se committens, rogavit: quatinus Episcopo autor esse

ANN. 1355.

Ddd 3 veli,

velit, ut pacis potius quam belli consilia agigaret totique Dioecesi restitueret tranquillitatem, quam sua culpa turbasset.

- Prob. 204. Cæsar nimis credulus, nimisque in alienam invidiam facilis, non solum Cleri Wormatiensis postulatis benigne annuit, sed & urbem ipsam, cum qua haud ita pridem intimo se se fecdere junxerat, protectione sua, nec non singulari etiam favore dignatus est, varia ipsi tum concedendo, tum innovando privilegia, quæ falsis plerumque narratis subnixæ, non poterant non vergere in damnum tertii. Ast ubi idem Princeps advertit malum hoc crescere in dies, jamque altius in intima Reipublicæ viscera se se abdidisse, quam ut facili negotio inde erui expellique posset, in hærente præsertim proposito ac juribus suis firmiter Episcopo, graviora veritus, totius controversiæ statum ad se Reutlingam deferri jussit, eumque illic in publicis Imperii Comitibus, de communi partium consensu, ipsemet arbiter constitutus, diremit, has simul Leges utrique præscribens, nimirum: ut Episcopus, nullum quidem in Magistratus ordine deinceps collocet, qui alterius præterquam Imperii, aut Wormatiensis Ecclesiæ, existeret Vassallus; è contrà vero, Senatus, Populusque Wormatiensis universa & singula tam Episcopi, quam & Collegii-Principis jura, libertatem, immunitates, & consuetudines, pro debito more, quemadmodum olim fecerant, sic & deinceps fideliter colant & promoveant, quin & adversus vim omnem strenue defendant, nisi forte cum Cæsare & Imperio ipsos invicem collidi contingeret. Præterea, populo sua restituat Episcopus, dum tamen interea arcem Steim, quæ ad belli hujus intestini sumptus faciendos oppignorata fuerat ab Episcopo, idem populus è Comitibus WALRAMI de SPANHEIM, ære proprio redimat, Ecclesiæ Wormatiensis dominio reannectendum.

- Prob. 206. & 207. Pace in hunc fere modum composita, simulque sacris plene iterum institutis, Præsul noiter a creditorum molestatione haudquaquam exinde liber exstitit; hinc grave æs alienum domesticâ parsimoniâ diluere aggressus, quod hæc non sufficeret, necesse habuit medietatem oppidi Ladenburg cum altera medietate arcis stein, supradicto Comiti de Spanheim in pignus extradere, donec de Summa XX. millium flor. ipsi fuisset satisfactum; probavit quidem contractum Clerus primarius, sed ita, ut nihil quidquam damni ex duobus illis locis perciperet, casu quo partes aliquando in mutuas inimicitias inciderent.

- Ann. 1364. Poterat Theodoricus ex hoc capite facile stare securus, dummodo ab intestinis motibus idem sibi ausus fuisset adpromittere. Verum, quo tempore, subditorum suorum salutem studens, villam Lummercheim in oppidum erigere meditatur, diuturnam quasi exosa tranquillitatem Wormatia, rursus tumultuare coepit; cum enim inter præscriptas compositionis leges, quædam non satis explicate relata fuissent in Tabulas, novi dissidii causas non difficile fuit vel ex hac saltem formula arcescere, per quam Imperator jusserat: Populo sua restitui; ablata spolia haud dubie subintelligens, prout in ejusmodi conventionibus non semel stipulatum legimus; quod si id Cives de surreptitiis privilegiis suis forsitan interpretati sunt, quomodo simul videri poterant, juxta ejusdem Cæsaris præceptum, jura tam Episcopi, quam & Cleri, colere & venerari?

Nova igitur hac provocatus injuria Theodoricus, dum arbitrio suo fieret satis, urbem totam excommunicationis sententia notavit; tum, iter arripens in Bohemiam, illic Carolum convenit, petiitque ab eo instantè, velit

cuncta

cuncta privilegia ac rescrypta, quæ Prædecessores ejus Henricus, & Richardus Reges, perturbatis temporibus Ecclesiæ Wormatiensi concessisse ostendebat, nunc sua quoque autoritate rata habere, singularique diplomate a novo stabilire. Annuit justè postulatis Cæsar; quin simul ob præclara ac multiplicia Antistitis in se obsequiorum merita, prioribus novas gratias super adjiciendo, Ecclesiam Wormatiensem non solum in protectionem suam recepit, sed & universis per Imperium Principibus, Comitibus, aliisque præpotentibus Dynastis injunxit seriò, quatenus tam Episcopum, quam & Clerum Wormatiensem contra adversa omnia, nec non quorumcumque impetitiones strenuè defenderent, ac tuerentur.

Prob. 109.
& 210.

Verum Theodoricus, excelsi quantumvis animi vir, ceu mala jam superaverant, ceu eorum plane pertæsus, Ecclesiam tot curis ac molestiis obnoxiam a se abdicare cogitavit; dumque hæret in proposito, ad Metensem, tunc oportune vacantem, forte meliorem, translatus est, Anno MCCCXLV. spectavitque deinceps è longinquo, quamvis non sine quodam animi sensu, miseriam Ecclesiæ derelictæ. Obiit vero Anno MCCCCLXXXIV.

Ann. 1365.

JOANNES I.

SCHADLANDT,

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XLII.

NOtior erat URBANO V. Pontifici afflictus Ecclesiæ Wormatiensis status, quam ut eum dissimulando præteriret; quapropter, suprema sua usus potestate, nec non paterna simul motus sollicitudine, moribus ac consiliis providum ipsi pastorem quærens, alium JOANNE SCHADLANDIO, ad munus hoc obeundum, aptiorem nullum reperit, quod is, Ordinem S. Dominici Professus, haud alio duce, quam virtute ac ingenio ad varias Ecclesiasticas dignitates sibi gradum jam fecisset.

Fama ubi pervolavit Wormatiam, venire nullis lectum suffragiis, sed uno Pontificis judicio creatum Episcopum, subiit mox Canonicorum animos gravis indignatio, ereptum sibi, nunc vice altera, antiquum jus comitorum conquerentes; insuper virum sibi obtrudi, cujus ignoti, aut certe obscuri natales; nec enim in hoc attendi meretur Trithemius, qui ex inverso SCHADLANDII nomine, LANDSCHADIUM procudit, atque adeo hujus stemmatis Nobilibus, qui tunc temporis arcem Steinach ad Nicrum insidebant, ut perperam, sic temere, eundem Præfulem nostrum adscripsit.

Chron.
Hirsaug.
nov. edit.
tom. II.
pag. 249.

Verum; seu sponte, seu coactè, seponenda fuit proposita Electio, & recipiendus in Antistitem, quem Litteræ Apostolicæ designabant, hoc infelicio nomine, quod Schadlandius Hildesheimensem Ecclesiam, ad quam simili modo haud ita pridem fuerat promotus, Panico quodam timore correptus, dereliquisset;

Ann. 1365.

ruisset; illius enim Regimen auspicatorum, dum ubi bibliotheca servaretur, inquit; deductusque a Canonicis ad armamentarium, audisset asservatas illic omnis generis machinas bellicas, Bibliothecam illam, & Libros esse, quibus cum haftenus eorum Praefules Civitatem ac Dioecesim suam in fide & subjectione debita servassent, noluit Praeful, pulverem scholasticum, quam militarem, ferre assuetior, dignitatem tot curis ac anxietatibus expositam, sibi retinere diutius, sed propriae quietis amantissimus, hanc alibi censuit investigandam; Quod utinam? non Wormatiæ; ubi convulsa ac prope attrita Episcopalis autoritas, virum postulabat animi imperterriti ac excelsioris, qui eandem in pristinum statum componendo, non impune sic abire passus fuisset tumultuantis oppidi insolentiam.

Verum aliter jam erat in fatis; & Joannes noster, multum sibi visus est fecisse, dum lassatis diuturno dissidio animis, atque in mutuam concordiam ultro inclinantibus res citra armorum extrema, ad arbitros, de communi consensu, delata fuit; coeptum itaque pacis negotium RUPERTUS Palatinus junior, Bavariae Dux, nec non unâ cum ipso MOGUNTIAE & SPIRAE Civitatum LEGATI, in se susceperunt, ac demum Anno MCCCCLXVI. his fere conditionibus ad exitum perduxere: Penes Episcopum, aut ejus substitutum, potestas esto, cooptandi in Senatum; viros ex Ordine Equestri VI. Sed qui simul Civitate donati sint. Item; deligendi quotannis die Festo S. Martini, Praetorem Urbanum, reliquosque huic adjunctos judices, quem admodum & Cives XVI. ex XXIV. ad hoc propositis, nec non Cives alios probæ notæ IV. quibus omnibus inter Senatores, cum notissimis aliis novem viris, locus detur; Quoties autem Magistratus, pro more recepto, innovandus esset, si Episcopus absens sit, id faciat per delegatum suum, sive is Clericus sit, sive Laicus; si sede vacante, rem procuret Collegium-Princeps. Præterea conventum fuit, ut fœdera, seu armorum societates a Civibus Wormatiensibus initæ, seu deinceps in eundæ, nunquam tendant in præjudicium Episcopi, aut Ecclesiæ suæ, sed excipiantur singulatim ubique, notanter in perpetuo illo fœdere quod Moguntia, & Spira, Civitates, cum Wormatia nuper contraxerant. Stipulata deinde in favorem Episcopi, nec non Cleri universi publica securitas tam realis, quam personalis, quin & a Teloneis & oneribus exemptio, dummodo fruges suas, & agrorum proventus, annuosque redditus ad usum habeant, non vero ad quæstum negotiationis aliunde sibi comparent. Actum insuper de jurisdictione utraque, Sacra & Civili, ex æquo bonoque regenda, deque Emunitatum libertate illæsa semper servanda. Denique eadem hac Transactione, plena omnium offensionum, damnorum, ac injuriarum sancita fuit oblivio, & publicus sacrorum cultus simul instauratus, videlicet: posteaquam idem supradictus Praeful Magistratum unâ cum Civibus, ritu solemniori, ab Excommunicationis Sententia absolvisset, in quam occasione litium, ipsis per THEODORICUM, tunc Wormatiensem, nunc vero Metensem Episcopum, motarum, & deinceps, continuatarum, nec non injuriarum Ecclesiæ Wormatiensis, & Clero, illatarum, inciderant; ut habent ipsius Tabulæ desuper in suburbano vico Neuhausen editæ, ad diem ultimam mensis Januarii, Anni MCCCCLXVI.

Prob. 212.

Rebus in eum modum, ipso quin etiam probante CAROLO IV. Cæsare, compositis, alia mox imminere coepit tempestas, sed quam implorata ejusdem Principis justitia dissipavit: dum enim, vigore certi cujusdam privilegii, RUPERTUS Senior

Senior Dux Palatinus, multa sibi præsumeret, quæ in non leve WORMATIENSIS Ecclesiæ præjudicium tendebant, nec a proposito facile videretur dimovendus, medium se interposuit Carolus, & jura utriusque partis elucidando, Prob. 211. eas ab ulterioribus attentatis abstinere iussit.

Sic ab externo illo metu liberatus Præsul noster, domesticam quietem pariter obtinere sætegit. At labor omnis in vanum cessit: nam Clerus, qui pertinaci hætenus dissidio se se ab eo sejunxerat, fiduciam suam omnem in supradicti RUPERTI Ducis patrocínio collocavit, dum ex adverso quæsitæ ab inquietis civibus nova litis materia, universum urbis statum denuo turbare, nedum invertere videbatur; hinc ille, viribus suis diffusus, noluit, ætate præsertim ad interitum vergente, novis molestiarum fluctibus se se committere, sed Deo & sibi extrema reservans, WORMATIENSIS Episcopatum An. MCCCLXX, quemadmodum de reliquis fecerat, ultro abdicavit, mortem Confluentiæ, quo se recepit, haud diu post, nimirum An. MCCCLXXIII. oppetiit, sepultus ibidem in ordinis sui cœnobio, hac tumuli inscriptione: ANN. 1367. Prob. 214. ANN. 1370.

HIC JACET DOMINUS JOANNES SCHADLAND DE COLONIA MAGISTER THEOLOGIÆ, INQUISITOR HÆRETICORUM, EPISCOPUS ECCLESiarUM CULMENSIS, HILDESHEIMENSIS, WORMATIENSIS, ET AUGUSTENSIS, ORDINIS PRÆDICATORUM, QUI OBIIIT ANNO DOM. MCCCLXXIII. KALEND. APRILIBUS.

ECHARDUS

A DERS,

EPISCOPUS WORMATIENSIS

XLIII.

WORMATIAM vix reliquerat SCHADLANDIUS, cum nova de successore ipsi substituendo indicta fuere comitia, in quibus postquam de præsentis Ecclesiæ statu multum diuque disseruissent inter se Nobiles Canonici, tandem communibus suffragiis ECHARDUM a DERS, avita illustrium majorum stirpe conspicuum, nominarunt Antistitem, cumque GREGORIO XI. Pontifici submisere probandum. ANN. 1370.

Commendabant inprimis Electum insignes ac præclaræ animi dotes, quæ cum per omnes ætatis gradus, tum in ipso novæ suæ dignitatis aditu vel maxime in eodem replenderent: cunctis enim ad solemnem inaugurationem rite dispositis, dum sibi contrarium expertus fuisset Senatam Urbicum, qui clandestinis cœtibus eò rem vix non perduxerat, ut antiquis illis prærogativis Episcopos suos deinceps exueret; non tulit injuriam Echardus, sed eam condignis modis vindicare cogitavit. Verum, orto sub idem tempus inter RUPERTUM Ducem Palatinum, & WALRAMUM Spanheimensem Comitem ex ratione juris pignoratitii in Oppidum Ladenburg, gravi dissidio, Præsul noster lenitate Rempubliam sanare, quam severitate exulcerare maluit, ne belli vis è vicinia, in universæ ditionis suæ glisceret perniciem. ANN. 1371.

HIST. WORM. TOM. I.

Ecc

Tur.

- Prob. 215. Turbidam diversis factionibus urbem haud parum recreavit hæc Principis sui in pacem propensio, statimque designati è civibus, qui eam peterent, nec redirent nisi impetrata; biduo disceptatum est Neuhausæ, tandemque conditionibus in Tabulas, utriusque partis consensione, relatis, Echardus Populum cum Senatu in fidem, eà dumtaxat lege, recepit, quæ juri successorum nihil derogaret. Sic optata tranquillitas rediit quidem, at simul evanuit: nam suo nunquam contenta plebs, quæ hoc se se effert magis, quo plura, eaque minime debita ei conceduntur, ubi primum novi sui Præfulis animum probe perspectum habuit, liberius quam antea agere cœpit, eaque tum apud CAROLUM Imperatorem, tum & hujus Filium WENCESLAUM Regem privilegia identidem surripere, quæ Posteris irreparabili damno esse poterant; stabat enim Wormatia a summo Pontifice URBANO VI. adversus CLEMENTEM VII. in schismate electum, gratiamque Cæsaris & sensum inde assecuta, dissidere palam cum Episcopo, & ejus jurisdictionem modis omnibus convellere vix amplius formidabat.
- Prob. 216.
- Prob. 217.

Præterea; necdum in his circum Provinciis cessatum fuerat a tumultuariis armis; ita ut non Wormatiæ solum, sed passim in urbibus seditio regnaret, deforis vero in agro cædes, & latrocinia impune quotidie patrarentur. Hæc ut magna calamitas, quæ omnes æque singulorum ditiones in certum trahere videbatur exitium, nihilominus prolusio dumtaxat fuit ad majorem: dum enim hinc Principes, Comites, & Nobiles, inde Civitates & municipia, isto inter se fœdere, de exstirpandis prædatoribus, publicaque securitate restabilienda consilium capiunt, & quæ verbis adinvicem sancte juraverant, factis probant; multi ex illis communi hac armorum societate abusi, non tam Patriæ vindices, quam ejusdem hostes evaserunt, ipsis prædonibus in hoc etiam peiores, quod arma subinde in proprios dominos vertere, ac ab ipsis per vim extorquere ausi fuerint, quæ æternum illibata remanere debuerant.

- ANN. 1382. Talis & rerum Wormatiensium tunc temporis status erat, hoc magis deplorandus, quod impetui plus quam legibus tribuebatur. Unde posteaquam sanctissimo fœdere invicem adstricti summi Collegii Proceres, in tuenda libertate ac juribus suis strenue aliquamdiu adversus externos defudassent, regia ad hoc Wenceslai autoritate potissimum usi, qui, ut faciliore negotio rem gererent, etiam vicinorum Principum, ac Comitum auxilium ipsis promptum esse mandaverat, graviora domi pericula experti sunt; quandoquidem Senatus, populusque Wormatiensis, turpis invidiæ stimulis agitatus, non solum primarii, sed & secundarii Cleri commodis palam obsistere, privilegia infringere, jura & libertatem omnem subvertere, quin & simul Episcopi jurisdictionem circumscribere, autoritatem aspernari, omniaque alia facere visus est, quæ apertam seditionem innuebant. Dissidii autem totius causa potior hæc obtendebatur, quod Clerus, cui præcipuus est ex vite census, vinum immune liberumque promeret, & quidem juxta menturam antiquam, sibi a majoribus assertam, nec ullum, prout cives, vestigal inde Magistratui penderet. Verum, ut facile, Clerum ab his, cæterisque Reipublicæ oneribus probare immunem, cum præter juris communis præsidia, tot retro sæculis firmata, inveteratamque consuetudinem, nec non usum longævum, idem incorrupta Regum ac Imperatorum præcepta aperte satis demonstrarent; sic difficile, nedum impossibile fuit exacerbatos civium animos ad saniora revocare.
- Prob. 218. & 219.
- ANN. 1384. Prob. 220.

Quapropter Episcopus cum Clero suo, quem in nupera Synodo adver-
sus pericula obfirmaverat, datis ultro citroque dextris, ad praesidia mature
sibi comparanda circumspicere coepit, ut morienti in urbe, tum summæ po-
testati, tum Ecclesiasticæ libertati oportuna ferret remedium; & siquidem
Wormatienses in tuendis, quæ sibi adversum fingeant, juribus, ad Pri-
vilegium Caroli IV. de augenda seu minuenda pro libitu mensura vini, ipsis
solis concessum, & a Wenceslao Rege filio haud ita pridem, anno videlicet
MCCCLXXXVIII. Norimbergæ confirmatum, assidue provocabant; placuit
Regem hunc, qui tum forte Moguntiae agebat, adire per Legatos, atque ex
ipsomet rei tunc maxime controversæ veritatem sciscitari, exposito simul pe-
riculoso Ecclesiæ statu. At surreptitium esse privilegium incunctanter testa-
tus est per publicum diploma idem Wenceslaus, cum suæ mentis ac inten-
tionis nequitiam fuerit, decernere aut largiri quidquam, quod in Ecclesiæ
Wormatiensis præjudicium tenderet, proinde omnes ac singulas ejusmodi
damnosas concessiones, quas tam a se, quam & a parente, nec non cunctis
eorum prædecessoribus, Romanorum Regibus, cives quocumque demum
modo obtinuissent, irritas declaravit & inanes; datis insuper tam ad ipsos
quam & eorundem Senatui litteris reprehensoriis, per quas serio utrosque
simul adhortatus est, redirent ad officium, nec scædo rebellionis crimine se
polluerent, ni cunctis privari privilegiis, quin & sua, imperiique gratia ve-
lint excidere.

Poterat certe hujus Tabulis Ecclesiæ Wormatiensi sufficienter cautum vi-
deri: verum eò jam eruperat præceptis factiosorum coetus, omnia ut legum
vincula, monita, & iusta imperia excuteret, nihil de contumacia remitte-
ret; dum interea Magistratus, jure sibi privatim constituto, publice edici jus-
sit: quandoquidem Clerus nollet ab antiqua vini mensura abstinere, & im-
positum persolvere vectigal, ne quis civium, aut advenarum sibi deinceps
vinum ab eodem coemat, dictata in contravenientes gravi poena, quos & va-
sis fractis, aut amissis, dura insuper manebant verbera. Nec contumelia-
rum satis; sed incepto pergens immoderatus Clero suas in faciem contra-
dicere immunitates, quin & magno Germaniæ malo, pejoreque vicinorum
exemplo, exilium eidem imperare ausus est, ni intra triduum proxime se-
quentem sibi fidelitatis Sacramentum dicat; quod postremum facinus ubi uni-
versæ plebi, ad æris campani sonitum congregatæ innotuit, facies non ab-
similis fuit captæ ab hostibus urbis, siquidem insultare ordini sacro, jam in-
ter minima reputabatur.

Tantæ, tamque atrocis injuriæ dolor Episcopum fortiter quidem ad vin-
dictam stimulabat, promptiorque in ea exequenda fortassis existisset alius.
Verum consilia pro viribus capienda sunt. Quapropter, ubi Echarius noster
civium animos in se, atque Clerum universonum ita comparatos intellexit, ut
legibus ad mitiora impelli, vel jure ab injuriis revocari vix amplius videretur
possibile, trinam ex Canonum præscripto, monitionem præmisit, qua toties
ipseta ac neglecta, tandem toti civitati sacris interdixit.

Accendit hæc sententia civitatem magis, quin & perditissimis quibusque
temeritatem addidit, ita ut, confusa Religione & Templis abdicatis, non nisi
horror vicos & compita occuparet, quando interea Bernæ, in judicio Cæsareo,
lis inter partes desuper agitata fervebat quam vehementissime; jamque
unum, alterumve mandatum inde emanaverat, quibus jussi cives omnia in in-
tegrum restituere, damnare novitates, ejectum, seu metu dilapsam Clerum
revocare in urbem, & quæ alia ejusmodi plura causæ postulabat æquitas.
Verum, cum hæc omnia obduratis animis, ac furdis auribus exciperent,

Prob. 224. subsecuta est gravis centum millium marcarum auri mulcta, quæ pervicaces terruit quidem, non fregit, nedum effecit quominus perrexerint in seditione & tumultu, cum siquidem, ceu meditato clericalis nominis odio adducti, usque in suburbanum vicum Neuhausen extendentes, locum Ecclesiæ collegiata insignitum vix non destruxere funditus. Rem totam, ejusque funestas sequelas anonymi cujusdam Synchroni verbis hic juvat referre.

„ Anno Dom. MCCCCLXXXVI. die prima Martii, quæ fuit FERIA VI.
 „ ante *Eslo mibi*, Wormatienses cum vexillis & armis de portis erumpunt, &
 „ insultu magno invaserunt Oppidum Ecclesiæ S. Cyriaci, omnesque Cleri-
 „ cos, quos invenerunt, pessime tractaverunt, vulnerando, percutiendo,
 „ captivando, omnibusque substantiis eorum ablatis, captos ad Worma-
 „ tiam viliter traxerunt, & turribus furum mancipantes eos aliquamdiu de-
 „ tinerunt. Ex Prælati, Canonicis, & presbyteris capti sunt numero
 „ XXXVIII. de post, magna cohorte armatorum per campos, villas, &
 „ oppida, Clericos quæsierunt, & quos habere potuerunt, quasi malefacto-
 „ res Wormatiam duxerunt, insuper Rusticis pecuniam se daturos promitte-
 „ bant, si Clericos adducerent captivos.

Sistere furem usque & usque populum, ac simul frænum ei injicere jam dudum fuaserat justitia, quando hinc URBANI Pontificis, inde WENCESLAI Regis mandata utrumque tandem effecere; verum quod reductus sub ferulam idem populus haudquaquam docilis evaserit, prout certe in votis fuerat, præmatura nimium RUPERTI Palatini Comitis junioris commiseratio, causa fuit: is enim, pro eo, quo erga vicinos Wormatienses semper affectus exstiterat animo, ut imminens averteret exterminium, ipsos non solum cum Episcopo conciliare studuit, sed & simul auctor fuit, ut hic, unâ cum Clero suo, pro persecutoribus intercederet, quatenus a duplici proscriptionis & excommunicationis nexu solverentur; pace interea ad sexennium inter ipsos constituta, quæ, habitis ultro citroque colloquiis, tum & simul intervenientibus HENRICO Comite de SPANHEIM, nec non MOGUNTIAE, & SPIRÆ Civitatum Legatis, in has præcipuum leges coaluit: Commune Sacramentum, de servanda pace hac temporaria, utrique parti dictatum, quotannis die Festo S. Martini Ep. innovetur. Quo toto tempore tam Episcopus, quam & Clerus, vinum suum amplioribus congiariis, seu juxta antiquam mensuram promendi, liberam habeant facultatem, idque annis singulis per VII. hebdomadas continuas, ordiendo a die Paschalis, ultra quem terminum, amplioribus illis congiariis non nisi erga se invicem ac domesticos suos, contractoribus vero, seu nova mensura erga quoscumque utantur, vectigal nihilominus inde perfoluturi. Præterea per Tabulas separatas utrumque conventum fuit, quod Clero census, bona, aliaque ablata spolia, Episcopo autem, notanter arx Dirmstein cum attinentiis, restituerentur, asserta captivis etiam pristina libertate absque lytro.

Prob. 225.

Prob. 226.

Prob. 227.

Prob. 228.

Pacis hujus conditiones, licet Præfuli, jurium suorum servantissimo, minus arriderent, attamen tolerandæ fuerunt, ne forte sua culpa videretur turbis locum fecisse diutius; quin & ipsos insuper initæ compositionis arbitros, novis beneficiis devincire oportuit. Cum enim SIMON Spanheimensis Comes acquisitum aliàs a WALRAMO Fratre jus pignoratitium super ANN. 1387. Ladeburgo Oppido, nec non arce Stein, certis conditionibus in RUPERTUM Seniores Palatinum Ducem transfuisset, adhibuit necessariam consensum Echardus, quâ loci utriusque Dominus, idque vicissim inde promeritus est, quod idem Princeps Ecclesiam Wormatiensem in suum receperit patrio-

Prob. 229.
 & 230.

nium,

nium, conveneritque simul, quo pacto de controversiis, si quæ inter ipsum, & Episcopum deinceps orirentur, per amicales compositores disceptari, cognoscique oporteret.

Huic singulari præsidio accessit & generale aliud, quo Respublica universa tutior imposterum stare videbatur. Nam communibus tam Cæsaribus, quam & Optimatum suffragiis, certi quidam per diversas Germaniæ Provincias constituti fuere iudices, qui accepta a circumvicinis Terrarum Dominiis potestate, horum Clientes ac subditos indiscriminatim omnes vocare possent in iudicium, quoties de vi, aut injuria quæstio esset. Tali autem officio cum forte per universum Rheni tractum fungeretur EBERHARDUS ex Pincernis de ERBACH, accidit ut Cives Wormatienses Prymiam amnem, qui vicinum præterlabitur vicum Neuhausen, in suos usus totum vertere intenderint. At lite mox desuper pro parte loci hujus Canonicorum apud prædictum iudicem contestata, ejusque simul implorato auxilio, Wormatienses a male coeptis desistere, cursumque rivo ordinarium, in quo juris nihil prorsus haberent, coacti sunt relinquere; sententiam probante ipsomet Wenceslao Cæsare, per præceptum datum in arce Carlstein An. MCCCXCI. Ann. 1391. Prob. 231.

Infelix ille successus non obstitit quominus Cives anno proxime sequenti ad ingenium redierint, verbisque ac opere in Clerum omnem debachati fuerint; hinc, ne nova exurgeret tempestas, pactæ nuper cum ipsis in sexennium induciæ, patientius magis, quam æquius, juxta priorem compositionem, prorogandæ fuerunt. Etenim, tribus, & opificum collegia, discussa sæpius, tolerata demum, usque adeo viris, opibus, quin & numero inter se aucta, jam excreverant, eorum ut potentia non Episcopo solum, & Clero, sed & ipsi quoque Senatui esset formidini; quapropter, iis dejectendis, nec non civici regiminis honoribus excludendis, novum summum fuit consilium; quod ubi palam innotuit, tantos in urbe motus excitavit, idem ut Senatus nihil habuerit propius, quam cum ipsis redire in gratiam; itaque, inter varias mutæ reconciliationis condiciones, hæc fere præcipua fuit; videlicet: quod deinceps annis singulis die S. Martino sacra, delecti ex XXIII. Tribubus totidem probæ notæ viri, Episcopo, juxta morem antiquitatis præscriptum, exhiberentur, quos inter ipse pro arbitrio suo XVI. desumeret, in ordinem senatorium aggregandos. Prob. 232. Prob. 233.

Supererat; ut municipales hæc leges perpetuum valituras, suo quoque calculo probaret Episcopus, siquidem, salva ejus in cunctis superioritate, conditæ fuerant; id quod ab Echardo nostro, utpote pacis togæque, non armorum amico, impetrare haudquaquam fuit difficile; fecit igitur quicquid in hoc Senatus populusque ipsum prece supplici rogaverat, quin & ejus exemplum, haud diu post, etiam Clerus imitatus est, dum ad sublevandam Civitatis inopiam, diluendumque æs alienum per tot bella & seditiones, in propriam licet perniciem excitatas, contractum, gratiose nihilominus indulgit in proximum sexennium, ordiendo ab Anno MCCCXCVI. ut extra ordinem, eadem qua ipse mensura, videlicet antiqua, solitus esset, vinum promerent. Quas autem malefida Gens, pro acceptis utrobique beneficiis, gratias mox rependerit, audiamus. Diriguntur Legati anno proxime sequenti Pragam, qui a Wenceslao Rege peterent: siquidem Clerus juri suo circa mensuram, modumque vinum promendi, tandem ultronee cessisset, velit per præceptum statuere: ut Clerus idem, contractionibus congiariis, perinde atque cives, constanter deinceps utatur, ne novis contentionibus exinde locus aliquis fortasse detur; nec satis; sed insuper plenum Prymiæ amnis dominium, frustra hætenus tentatum, conarentur a Rege impetrare. Ann. 1396. Prob. 234. Prob. 235.

Prob. 236. Curant utrumque sibi commissum legati sedulò, & fraude cuncta obnubilantes, Wenceslaum, tacite imo turpiter circumventum, inducunt ut postulatis annuat.

ANN. 1398. Verum Cæsar, alia mox edoctus, factum Wormatiensium indigne tulit, Prob. 238. & obreptitias illas concessiones, licet ipso jure nullas, singulari nihilominus diplomate rescidit, ac irritas declaravit, dum Clerus interea suum quoque indultum ab ingratissimis revocasse videtur; quandoquidem orta sub idem tempus inter nobiles Camerarios ex unâ, & Senatû, populumque Worm. ex alterâ, partibus, quæstione super antiqua mensura vini, seu amplioribus congiariis, quibus illi similiter, sed Feudi lege, gaudent, rem controversam Echardus, pro sua potestate diremit, & secundum Camerarios pronuntiavit. Prob. 239. Quin & summæ Aedis Præpositus major, ne quid suis quoque juribus aliquando decederet, ea quæ sibi specificè in Laniones, & macellâ publica, ab antiquo competeabant, jussit per instrumentum tunc innovari; quanquam jus hoc, cui ex simili dignitatis prærogativa, jus aliud in Pistores adnexum erat, nescio quo malo fato, successu temporis ad Magistratum translatum fuit.

Cæterum; quod Wenceslaus non spe solum, sed & intentione sua Wormatienses frustraſſet, dum ipsorum secretaſſimas machinationes, quibus tam Episcopi, quam & Cleri juribus hucusque insidiari solebant, reſcixit, ac simul publice improbavit, factum est, ut data proxime occasione, ipso derelicto ac ejurato, in partes RUPERTI Palatini, quem Germaniæ Proceres Anno MCCCC. recenter Regem constituerant, huicque etiam inter primos mutuo foedere conjuncti adhæſerint. Hinc altiores trahere spiritus, ac iteratis insultibus Episcopum suum laceſſere auſi, dum in circumjacentes, ejusque jurisdictioni subjectas villas iram suam verterunt, quanquam mox facti poenitudine ducti, tum super his excessibus, tum super enata inde novi diſſidii materia, in compromiſſum ultro venere, & per arbitros invicem conciliati sunt.

Verum; hæ turbæ vixdum quieverant, cum vetus lis circa Cleri immunitatem, aliaque ejusdem privilegia, nonobstantibus tot majorum juratis promiſſis, repetitis ſanctionibus, ſtatutis, legibus etiam publicis, quin & Cæſarum præceptis, recrudit; occasio nocendi apud invidos æmulosque ſemper in promptu eſt; unde eam quaquâ via naſti Wormatienses, rursû in uſus ſuos ſatagebant convertere: monuit quidem Episcopus, quin & qui Heidelbergæ in proximo reſidebat Rupertus Rex, ſeriò & ipſe hortatus eſt, velint quantocyus ab ejusmodi novitatibus, ac moleſtationibus abſtinere; ANN. 1404. cumque nihil quicquam uterque ſic proficeret, etiam mandata ſuperaddere viſum eſt haud certe contemnenda. At illi obſtinatiſſime hærentes in propoſito, ſpeciale è contra Anno MCCCCIV. in ipſa Chriſti naſcentis vigilia Decretum tulere, per quod omnibus ac ſingulis civitatis incolis, cujuſcumque demum eſſent conditionis, vetitum fuit, aliud ante menſam, in menſa, & poſt menſam vinum propinari, quam ex quo veſtigial prius penſum fuiſſet.

Prob. 242. Echardus noſter, cum vim ante Leges jam eſſe intellexit, eripere ſeſe injuriis maluit, quam in oculis inimicorum obverſari diutius; quare, ſacris è rebelli urbe ſublatis, ipſe ad proximum vicum Neuhaufen ſeceliſt, ubi triſtem, ac ærumnoſam vitam, haud diu poſt, Anno videlicet MCCCCV. die XIV. Maji, cum feliciore morte commutavit, ſepulturam naſtus Wormatiæ in Aede maxima.

MATHÆUS

MATHÆUS

DE CRACAW,

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XLIV.

MATHÆUS, claris, ac nobilibus in Pomerania ortus parentibus, qui ab Marce CHROCHOVE, aliàs CRACAW, Gentilitium nomen suum deducebant, studiis literarum, virtutumque apprime excultus, utrinque præstantes animi dotes retulerat, non minorem, quàm sacræ paginæ doctorem, in regendis tum Pragensi, tum Parisiensi, ac demum Heidelbergensi Academicis, laudem consecutus; cæterum, naturâ, & longo rerum usu factus ad negotia quævis fortiter regenda.

Vid. Ludw. Script. Bamberg. Tom. II. P. 499.

His itaque argumentis spectata Mathæi virtus, ac industria, ECHARDO ANN. 1405. mortuo, Canonorum Wormaliensium in se usque adeo convertit animos, ut, unâ omnes sententiâ, Antistitem cum postularint, quod primario Spirensi Clero tunc adscriptus esset, factum probante inprimis RUPERTO Rege, apud quem Cancellarii munere insuper fungebatur.

Certe, quam acri, vigilantique esset ingenio, statim sub Regiminis sui initia ostendit Mathæus; siquidem in INNOCENTIO VII. Pontifice, nec non RUPERTO Rom. Rege, æquos causæ suæ Patronos nactus, effecit ut dum ille, observatis prius per Joannem Wirceburgensem Episcopum quæ observanda fuerant, majoris excommunicationis sententiam profert, alter vero, juxta leges in Imperio receptas proscriptionem comminatur, fracti animo Wormalienses, quod solidam nullam rebellionis suæ causam producere valerent, in pacis conditiones, quas Rupertus ipsemet tulisset, se se tandem ultro submiserint.

Lunig. Spicileg. Eccles. Constan. III. pag. 1302.

Rex, ut ut pacis omnis, ac concordie amans erat, litem totam cum suis instrumentis, ad se, de partis utriusque consensu, translata, admisit quidem; ast ne quid nimium fortassis videretur hac in re præstitisse, si, quàm fumus in Imperio iudex, simul arbitri officio functus fuisset, alium insuper controversiæ hujus peritum cognitorem sibi adfociari voluit; communi itaque voto venit pariter in compromissum JOANNES, domo NASSOVIA, ANN. 1407. Moguntinus Archipræsul, totiusque controversiæ status amborum judicio relictus, hunc paulo post exitum habuit.

Actum primò de libera facultate invehendi, evehendi, quin & amplioribus congiariis promendi vina absque ullo tributo, quam Episcopus, & Clerus sibi ab immemoriali tempore vindicabant, eaque ipsis utrobique, juxta præcedentes sanctiones recognita, mansit in totum confirmata, nisi quod Senatui prece supplicii obtinuit, ut quæ ipse circa vinum, contractionibus congiariis promendum, ordinaverat, hæc sibi per annos XXVII. continuos firma remanerent, abolito nihilominus ante omnia subreptitio illo, de quo superius egimus, Wenceslai Regis privilegio; sublata deinde ex simili immunitatis capite vestigalia, frumento, ac farinæ Clericorum imposita; tum, quæ

Prob. 246.

Vid. ibid. Art. XXIII.

quæ circa jus decimandi, nec non vineas, aliaque bona seu prædia, subortæ fuerant difficultates, similiter complanatæ; quin & cives in exsolutionem censuum Episcopo, speciali nomine debitorum, compulsi. Præterea Canonicorum aedes claustrales, & majoris Ecclesiæ immunitas, adversus usurpatores utrobique assertæ, ac suis, ut olim, limitibus circumscriptæ. Insuper conventum fuit, ut cives ædificia, quæ è latere summi templi erexerant, diruerent funditus, Episcopi nihilominus arbitrio statuti, si ea sic remanere aut dirui velit. Tum stipulatum ulterius, ut Episcopus post solemnem ingressum in urbem, Magistratui male usurpatos honores indulgeat, ac confirmet hac vice dumtaxat; de reliquo sacramentum tam ab ipso, quam & civium universitate recipiat, præstetque vicissim juxta quod Prædecessor ejus Echardus novissime adhuc fecerat. Denique injuncta spoliolum restitutio, omniumque simul injuriarum oblitio.

Sic obrutus, non vero extinctus jacuit dissidii illius, jam quasi perpetui, fomes, quandoquidem ex subobscuris, aut male intellectis pacti conventi articulis, quos deinceps non semel explanare oportuit, totidem scintillæ visæ sunt erumpere, quæ conglomeratæ invicem, nedum agitate fortius, novum poterant excitare incendium, ni illud Mathæi nostri indefinens cura prædivisset. Vigilandum itaque ipsi fuit, tum ut jus, libertatemque Ecclesiæ suæ servaret illæsam, tum ut Dioecesis suæ statum, multiplici discordia haud mediocriter turbatum, ad quietem revocaret, pristinoque nitore restitueret; quo in duplici opere dum fortiter desudat, ad Concilium Pisenum a Ruperto Rege ablegatus finit, ne Cardinales illic congregati in exautorando GREGORIO XII. pergerent. Verum ubi Præsul noster nihil quidquam profecisset, inde recessit, facta prius ulteriore ad ipsum Gregorium provocatio. Cumque WORMATIAM redux difficili regimini denuo manum admovisset, tandem Anno MCCCXC. proxime sequenti laborum suorum metam reperit; sepultus, post obitum, in medio chori summæ Ædis, ubi in lamina ænea hoc ejus quondam legebatur Epitaphium:

ANNO DOMINI MCCCXC. MENSIS MARTII
DIE V. OBIIT VENERABILIS PATER DOMINUS
MATHÆUS WORMATIENSIS EPISCOPUS, ET SACRÆ
THEOLOGIÆ DOCTOR INSIGNIS, CUJUS ANIMA
REQUIESCAT IN PACE.

Hinc erroris convincuntur, qui cum Onuphrio Panuino Mathæum nostrum à Gregorio XII. in numerum Cardinalium cooptatum fuisse volunt, cum ejus Epigraphæ nullam tantæ dignitatis faciat mentionem, nec ipse uspiam hoc titulo usus fuerit. Falluntur insuper, qui Trithemium, Bruschi-um, aliosque plures Scriptores secuti, eundem Mathæum nostrum natione Polonum, atque adeo Cracovia civitate oriundum contendunt; decepti in nomine Gentilitio, cujus originem superius indicavimus; quin & Metropoli- tis Trevirensis adhuc Anno MCCCCXXX. majorem habuit Præpositum, FRI- DERICUM nomine, ex eadem hac nobili CRACOVIORUM gente progenitum.

Cæterum; varia existere Mathæi nostri, ingenii monumenta, quæ interpassim recensentur.

Dialogus de prædestinatione.

Dialogus inter conscientiam & rationem.

Rationale divinatorum operum Lib. VII.

De contrariis Lib. I.

De celebratione missæ Lib. I.

Epistolarum ad diversos Lib. I.

JOAN.

JOANNES II.

A FLECKENSTEIN.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XLV.

Laborabat graviore quam antea schismate Ecclesia; siquidem Conventus Pisanus, exautoratis GREGORIO, & BENEDICTO, Pontificibus, tertium, videlicet ALEXANDRUM V. ipsis substituerat, quando afflictum hunc rerum statum auxit ut plurimum Wormatiæ MATHÆI Præfulis mors; orto enim circa novi electionem periculo inter Canonicos dissidio: duæ ANN. 1410. potissimum surrexere factiones, quarum una JOANNEM Moguntinum Archiepiscopum postulabat, altera THEODORICUM DUGIL, summæ Aedis Wormatiensis Præpositum efferebat; tandem in tertium vota ac suffragia feliciter conferentes, unus omnibus placuit JOANNES a FLECKENSTEIN, quod in ipsius Wormatiensis Ecclesiæ sinu educatus, multisque insuper tum corporis, tum animi dotibus conspicuus, majorem, quam reliqui, de se spem excitasset.

Præreptam sibi dignitatem ægerrime tulit Moguntinus, atque, ut erat ad vindictam proclivis, modis omnibus efficere conatus est, ne æmulus eâ quiete saltem frueretur; quapropter angustiatas Civium Wormatiensium conscientias, ac si durante duplici illo schismate, quod tum ex recenti Regis RUPERTI obitu, tum ex continuata inter Pontifices pertinaci dissensione, Imperium, simul & Ecclesiam universam tunc affligebat, non liceret ipsis electum hunc suum admittere in Antistitem, utpote non confirmatum, nec rite a quoquam etiam confirmandum, prius quam utrobique restituta foret pax & concordia, eò rem perduxit, ut Joannes noster, licet GREGORIO XII. jam probatus, urbe sua, nec non juribus sibi in eandem competentibus fuerit exclusus.

Accersit coram se Magistratum Joannes, qui hæc inter, Neuhusam, Anonym. proximum vicum, secesserat, precibusque miscens imperium, hortatur ut Chron. omni ulteriore mora seposita, aditum sibi, pro veteri consuetudine, in urbem patefaceret, nevé contra majorum instituta, & legum auctoritatem Worm. & Ad. veter. quidquam præsumeret aut usurparet, verum ubi eum verba dare advertit Civit. Worm. M. S. S. Episcopus, nihilque interim agi, quin potius jussa sua palam contemni sensisset, rei indignitate commotus, Cives cum Magistratu anathemate percussos, sacris interdixit, clerumque omnem urbe jussit excedere.

Malum hoc, postquam aliquantùm longius processisset, quum Moguntinus Archipræfûl fortassis præviderat, propriis nunc ipse agitatus conscientie stimulis, vicemque fluctuantis Ecclesiæ Wormatiensis simul miseratus, ei consultum ivit; interveniente enim unâ secum LUDOVICO Palatino Duce, ANN. 1411. partes, quas dissidii tædere coeperat, ad concordiam hisce potissimum conditionibus rediere. Spondent Cives pro se, simul & posteris, quod si quæ privileg. 250. Pro. 250. litteras, decreta, aliasque ejusmodi chartas infra septennium proxime 251. clapsum,

HIST. WORM. TOM. I.

Fff

clapsum,

elapsum, a quibuscumque seu Regibus, seu Pontificibus, in Ecclesiæ Wormatiensis præjudicium forsitan impetrassent, iis se se posthac usuros nunquam; promisit vice versa Episcopus, quod Magistratum illum novum, quem Cives, inusitato prorsus violati juris exemplo, invehere ac constituere ausi fuerant, ratum habere velit, reservato sibi impofterum jure, quo alias, prout hæc omnia Tabulæ desuper Anno MCCCCXI. in vico Laudenbach confectæ, fufius edocent.

Pace sic restabilita, factiosisque in communionem Ecclesiæ receptis, Joannes solemnem inaugurationis ritu, insignique pompæ spectaculo in urbem introductus fuit. Atq. quemadmodum in humanis fieri solet, plausus hic, ac gratulatio in alia omnia haud diu post abiit; nam quo tempore Præsul circa sacra occupatus, numerosam Synodum Wormatiæ celebrat, multasque in ea lites, aliosque abusus laudabili consilio tollit, religionis cultum è diverso auget; cives à SIGISMUNDO, qui interea in Imperium sublimatus fuerat, omnium privilegiorum, ac consuetudinum, sibi antiquitus, (ut quidem aiebant) competentium, confirmationem obtinuerunt; hac Cæsaris gratia ad res novas abusi, quin & simul imprebtorum adjuti consiliis, litem movent Clero, postulantes: ut è vino, frumento, aliisque suis proventibus annuis vectigal civitati, perinde atque cives penderet; tum & in reliquis publicis oneribus cum his æquaretur. Prolata quidem ex adverso fuere, præter plurima Pontificum, Cæsarumque præcepta, etiam priscae novæque transactiones, & pacta, cum ipsis civibus inita, quibus de plena Episcopi, & Cleri libertate ac immunitate sufficienter cautum videri poterat; sed cum ANN. 1415. hæc nihil quidquam efficerent, imploranda fuit Sigismundi justitia, quæ afflictis incessanter subvenit, quandoquidem Imperator non solum universa Ecclesiæ Wormatiensis jura, ac privilegia, edito in eum finem amplissimo diplomate, firma esse voluit; sed insuper LUDOVICO Palatino Duci in mandatis dedit, quatenus eorundem tenorem tueretur ac manuteneret pro viribus; denique etiam Prædecessoris sui RICHARDI Regis singulare præceptum, novis Tabulis in eandem cum ipso sententiam confirmando Proconsulibus, Consulibus, Civibus & Incolis Civitatis Wormatiensis, serio idem inhibuit Sigismundus, ne absque expresso consensu, licentia, seu voluntate Episcopi sui, aliquas in prædicta civitate exactiones, seu angarias instituant vel imponant; dictata in contravenientes poena quinquaginta marcarum auri puni.

Altero hoc animorum ardore in eum modum represso, hæsit nihilominus adhuc in visceribus malum, quin & pro re nata rursus coëpit effervere: nam Cives gravi iterum adversus Episcopum concepta inimicitia, quod is jurium suorum, nec non Ecclesiasticæ libertatis propugnator esset indefessus, foedera externa arcescere, viros nobiles perpetuis stipendiis conductos in Cleri perniciem acuere, munitiones publicas arbitrato suo etiam curare ausi sunt, quando è contra Præsul noster sibi mature prospiciens, tutiorem sedem delegit Neuhufæ, ubi nunc publicis litteris per Dioecesium vulgaris, nunc tractatione partium instituta, nunc summi Pontificis minis & patrocínio causam suam constanter egit, cumque res nulla pro voto succederet, in uno Ludovico Palatino spem suam deinceps reposuit, & quidem tanto fidentius, quod circa notum alias jurisdictionis confictum, nulla inter ipsos amplius verteretur quæstio; hunc itaque Principem ut ærtiore vinculo sibi adstringeret, non solum Comitum Spanheimensium feudis investivit, sed & desumptam ex S. Petri patrimonio medietatem locorum Dirmstein, & Lummersheim, liberaliter superadjecit.

Hinc,

ANN. 1414.
Chron.
Kirchgart.
apud Ludw.
reliq. M. S. S.
Tom. II.

Prob. 252.
253-255.

Prob. 254.

Prob. 255.

vid. supra
Part. II. in
Client. be-
nef.

Hinc, in ulteriore proposito exequendo arctati Cives, remissius agere, ac demum pacis consilia, quæ CONRADUS III. Mogunt. Archiepiscopus, nec non supradictus Dux Palatinus, ipsis jam aliquoties suggererant, cœperunt admittere, in quæ postquam & Joannes noster se se induci passus fuisset, de controversiæ summâ factum compromissum, ut duobus illis Principibus, tanquam arbitris causa mandaretur, qui ex æquo bonoque partis utriusque disceptata, transigerent; atque hoc modo optata rediit tranquillitas, pacisque Anno MCCCCXXIV. initæ opus, his potissimum conditionibus stetit: WORMATIENSIS Episcopum suum fideliter colant, & tuerantur, ejusque commoda ac negotia provehant, juxta quod ipsis jam olim fuerat injunctum. Præterea, integrum eidem omnium suorum Teloneorum, vectigalium, censuum &c. usum ac perceptionem, nec non simul eorumdem liberam dispositionem relinquant, idque per totum anni decursum. Insuper, sigillum rumpant ac annullent, quo ad negotia judicii secularis obfirmanda, perperam usi fuerant, abstineantque imposterum ab ejusmodi novitatibus. De reliquo, si quæ inter Episcopum, & ipsos, alia sint controversiarum capita, his per amicabilem compositionem modus imponatur, sin minus, supremo prædictorum arbitrorum judicio terminentur. Denique ad sopiendas Cleri, tam Primarii, quam & secundarii querelas, ex eo quod concordia per RUPERTUM Regem & JOANNEM Moguntiae Archiepiscopum olim stabilita, magna sui parte eatenus remansisset absque effectu, injunctum fuit Senatui, populoque, ut omnia ac singula in eadem contenta, sedulo ac incunctanter adimpleant, eorumque constantem observantiam, dicto ad hoc quotannis per singula opificum collegia sacramento, adpromittant.

ANN. 1424

Prob. 256.

His pactis denûo invicem conciliati Episcopus, & Cives, vix non in novas prolapsi sunt discordias: dum enim hi ad conventicula sua vastum moliantur in urbe ædificium, ille vero, pro sua autoritate, id perfici vetat, exacerbati utrimque animi, mutuam nutrivère dissidentiam, quæ sensim in odia degeneravit. Hinc factum est, ut Joannes noster invisam sibi WORMATIAM posthac vivus nunquam subierit, sed Ladeburgi sedem suam retinens, illic in ordinanda Dicecesi, quam pro temporum perversitate satis pacatam reliquit, dies suos insumpserit: evocatus inde ad supéros Anno MCCCCXXVI. die XVIII. Maji.

ANN. 1426.

Huic Præfuli MARTINUS V. Pontifex per Bullam datam Anno MCCCCXIX. die XVI. Augusti facultatem commiserat vetus S. Albani Monasterium juxta Moguntiam in Collegium Canonicorum sæcularium commutandi; quod & rite perfecit.

Serræ, Rer. Mogunt. Lib. II.

EBERHARDUS III.
DE STERNBERG.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
XLVI.

ANN. 1426. JOANNE satis erepto, sedes haud diu vacua remansit, quandoquidem XI. post obitum ejus die, qui in XXIX. Maji Anni MCCCCXXVI. incidit; communi suffragantium voto Episcopus Worm. renuntiatus fuit EBERHARDUS de STERNBERG in majoris Præpositi Spirensis munere tunc constitutus, qui præter generis nobilitatem, præclaris exornatus fulgebat virtutibus, cujusque electione Cives non minus, quam Clerus, læti, diuturnam sibi pollicebantur tranquillitatem, in illud potissimum retrospectantes regimen, vid. supra in CONRADO II. quod ortus ex eadem hac illustri progenie CONRADUS, olim posteris commendabile reddiderat. **XXIII.**

ANN. 1427. Verum; oblatam curæ pastoralis sarcinam vix senserat Eberhardus, cum propriis diffusus viribus, eandem post evolutos menses fere VIII. in Collegium Princeps devoluit, priore sorte sua deinceps contentus.

FRIDERICUS II.
A DUMNECK.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
XLVII.

ANN. 1427. Quo die EBERHARDUS Episcopatum a se ultro abdicavit, alia mox, pro successore ipsi surrogando, dies præstituta fuit, quæ ubi illuxit, frequentes rursus convenere Ædis primariæ Canonici, votisque inter se collatis, FRIDERICUM a DUMNECK, majorem suum Decanum, ad vacantes Infulas promoverunt.

Hic, ut erat vir in cunctis providus, nec non modestiæ prorsus singularis, attente considerans, quanti momenti causa esset, ubi de dignitatis suæ prærogativis ageretur, quamque vetera, ut pace sopita gravamina resuscitare periculosum; ingressum suum in urbem, non tam splendide, quam pacifice adornare studuit, variis obstaculis prudenter remotis, ne sub ipso regiminis sui exordio, restricta veteri cicatrice, controversias, quæ antecessoribus suis cum Wormatiensibus desuper fuerant, denuo agitare fortassis opus esset, quodque aliunde tempus jam appropinquaret, quo Senatûs innovatio, ex inveterata consuetudine haberi consuevit; maximis itaque omnium votis, faustisque acclamationibus exceptus, deducente ipsum selecta ac florentissima nobilitate, cum ad summi Templi porticum devenit, equum, cui insidebat, de more reliquit, & laxatis ei habenis in consertam plebem immisit,

Chron.
Worm. M. S.

immisit, præda futuræ primi occupantis; inde ad aram maximam progressus, ritu perquam solemnè sacris operatus est, reumque captivum vitæ simul & libertate donavit.

Ab his ad publica conversus Præful noster, Civitatem sacramento sibi obstrinxit, nec non solemnè, usitatoque ritu in fidem recepit, ac demum ex præstantioribus civibus Senatam de more constituit; cumque, haud diu post, ratione pacti conventi quædam circa jus Teloneorum suboriri videretur difficultas, maluit eorundem administrationem penes ipsum remanere Senatam, Prob. 257. modica pecuniæ summa sibi exinde quotannis ad vitæ reservata; dummodo id absque successorum suorum fieret præjudicio.

Indixerat interea CONRADUS Archipræful Moguntinus provinciale Joann. Script. Synodum, die XII. Novembris anni præsentis MCCCCXXX. Aischaffenbur- Rer. Mog. gi celebrandam; huic postquam & Fridericus noster adstitisset, strenuamque Tom. I. in discutiendis, quæ Ecclesiæ Germaniæ tunc premebant, incommodis, ut Pag. 744. Basileam ad generale Concilium deferrentur, navasset operam; inde redux, pari zelo in Cleri sui mores ac disciplinam intendit, simulque statu: monastici passim prolapsi, emendationem urisit sedulo; quo in utroque opere dum utiliter aliquamdiu detinetur, nuntiatum est SIGISMUNDO Cæsari, universum Senatam Wormatiensem, a Præfule violentè, & per seditionem fuisse dejectum; sed sparsum rumorem, quem malevolorum quorundam fraus haud dubie concinnaverat, ut Rempublicam turbaret, idem ipsemet Senatus continuo destruxit, dum & in notitiâ desuper scripto edita, simul publicè testatus est, suam se fe creationem unice debere, & acceptam referre Episcopis Wormatiensibus, quorum etiam nomine ac auctoritate iustitiam, juxta præfatum sacramentum, administraret.

Hunc sinistrae fortunæ ludum, gravis mox exceptura fuerat tempestas, ni & ipsam protinus discussisset Friderici nostri vigilantia, armati enim in judæorum interitum rustici, agmine facto, vexilloque expanso, jam ante Wormatiam confederant, quando idem Præful, Conradum Moguntinum, aliosque circumvicinos Principes in focia arma trahens, foedam hanc hominum colluviem dispersit, ac a proposito absterruit; raptoribus, nec non bonorum infautoribus, qui sub idem tempus Clerum molestare coeperant, non minus formidandus, hos siquidem Patrum Concilii Basileensis auctoritate suffultus, acerrimis iris ac iustis poenis ad officium redegit, & ab alienis abstinerè docuit.

Similem fere Fridericus deinceps successum habuit, quoties etiam pacificatoris munere functus est, dum enim circa Hocheimense, Kirchgartense, nec non Franckenthalense, Asceteria aliquando occupatus, fluxam sanctimonialium vitam ad veteris Religionis normam, cultumque revocare, parat, nascentisque è contra Fischbacensis Parthenonis initia strenuè promovet, invitatus Trevirim, illic quinquennali dissidio, quod RABANUS de HELMSTAT & UDALRICUS de MANDERSCHIEDT, Archi-Episcopalem sedem illam ambientes, excitaverant, finem imposuit, possessione ejusdem priori adjudicata; quin & paulo post ortæ inter THEODORICUM Archipræfulem Moguntinum, & LUDOVICUM Palatinum Comitem discordiæ, arbitè constitutus, eos invicem conciliavit, effectique ut pristina amicitiam jungerent. Hinc, si cui alteri, certè Præfuli nostro gratum fuit, ex ipsomet EUGENIO IV. Pontifice intellexisse, Ecclesiam

vid. supra Part. I.

Brower. anal. Trevir. Tom. II. pag. 276. ANN. 1435. Joann. Script. Rer. Mogunt. Tom. I. pag. 749.

Fff 3

Græ.

ANN. 1439. Græcam in Concilio Florentiæ, Anno MCCCCXXXIX. celebrato, post tot, tantasque dissensiones, ac schismata, cum Romana matre tandem convenisse.

Continuabant nihilominus interea Basileæ suas sessiones congregati ibidem ex diversis Orbis Regionibus Patres, jamque AMADÆUM Sabaudia Ducem, pro EUGENIO, Pontificem crearent sub nomine FELICIS IV. cum Legati Principum Imperii, ad Eugenium fuere directi, duo ab ipso postulati: aut Nationis Germanicæ tolleretur gravamina, aut certe sibi imputaret, si unà omnes ad æmuli transfirent obsequium; verum, in Comitibus Franco-

ANN. 1441. furti Anno MCCCCXLI. celebratis Eugenii fautores, quos inter & Præsul noster haud infimum locum obtinebat, rem eò deduxerunt, ut, mutato consilio, unà omnes eidem Pontifici adhaerendum duxerint, dummodo vicissim promitteret se se universale Concilium tempore oportuno celebraturum.

Helwich. Tranquilla imposterum Friderici nostri sic ivere tempora. Nam quod
prodr. annal. Anno MCCCCXL. in novas cum Civibus suis turbas incidisse dicatur, id
Worm. unicus sat recens scriptor, nullo aliunde suffultus testimonio, prodidit;
Pag. 43. quod si meo standum sit iudicio, dicam; Præsulem, nunc Ladeburgi, nunc
Preb. 260. Heidelbergæ, ubi commodas ac spatiosas ædes comparaverat, a successorum
suorum nemine alienandas, reliquum vitæ spatium in otio, & secessu,
ANN. 1445. transgisse, usque in annum MCCCCXLV, qui ipsi supremus existit. Sepultus
Wormatiæ in ædium sacrarum maxima, sub hac Epigraphe:

ANNO DOMINI MCCCCXLV. DIE I. MENSIS MAJ.
OBIIT REVERENDUS IN CHRISTO
PATER ET DOMINUS. DOM. FRIDERICUS
DE DUMNECK. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LUDOVICUS.

AB AST.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XLVIII.

ANN. 1445. Ad electionem novi Antistitis simul convenientes Canonici, non unà omnium fuit animorum consensus: dum enim inter Candidatos aliquamdiu fluctuant, suffragiisque invicem decertant, negotium usque eò protractum fuit, ut scissi tandem in duas Factiones, pars LUDOVICO ab AST, majori Præposito, pars BERNOLDO de WITSTAT, majori Decano, vacantem Episcopatum detulerit.

Hinc rixæ, ac dissensiones non exiguæ, quas postquam THEODORICUS Archipræsul Moguntinus arbitrari sua sententia in favorem Ludovici terminasset, nec tamen æmuli quiesceret Factio; ille graviora veritus mala, noluit Ecclesiæ statum sua electione commutari in aliquo, aut convelli;
sed,

fed, ut erat honorum aliunde parum cupidus, eidem sponte renuntiavit, postquam dies jam prope XL. regimen tenuisset, priore sua sorte contentus.

Ejus obitum refert Necrologium S. Martini Wormatiæ, in diem IX. Kalend. Septembris, quod idem Ludovicus, hujus quoque Ecclesiæ collegiæ extinxisset Propositus. Ipsum autem in vivis desuisse Anno MCCCCLV. nobis aliunde constat.

REINHARDUS I. A SICKINGEN.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

XLIX.

LUDOVICO dignitatem suam abdicante, renovata fuere Wormatiæ de Successore ipsi substituendo consilia; eminebat inter competentes BERNOLDUS de WITSTAT, unusque priore Factione sua jam omnia posse videbatur. Verum, ubi actum de suffragiis, ad compromissum inclinavit meliorum sententia, hanc dum reliqui secuti essent; demum REINHARDUS, illustri ac avito SICKINGIORUM ortus stemmate, quem & virtutum dotes eximie præcunctis commendaverant, Vangionum renuntiatus est Episcopus. ANN. 1445.

Is, postquam Ehrenfelsæ, à THEODORICO Archipræsule Moguntino sub diem XXVII. Julii Anni MCCCCLV. currentis, exquisito cæremoniæ adparatu, consecrationis munus suscepisset, non minore pompa ingressum in Urbem suam instituit, utrobique tam a Clero, quam a civibus, magna animorum significatione exceptus. Verum alia mox fuit rerum facies quando Reinhardus regimen aggressus est; nam altioris animi Præsulum exemplum sibi imitandum proponens, jura sua, si quæ solutiora videbantur, continuo adstrinxit, dubia, aut amissa sedulo perquisivit, certa valide propugnavit, ac ab iisdem ne latum quidem unguem recessit, unde, postquam aliquando Consules Wormatienses seu tædio affecti, seu pudore suffusi, Mich. Gassen quod laqueum ab Episcopo suo petere tenerentur, quoties reus aliquis sit-Chron. spendio plestendus erat, catenas minutissimas patibulo affigi curassent, Worm. M. S. ut vel sic, debitum circa hoc, officium eluderent; re nuntiata vocat ad se Consules cum Magistratu Præsul, gravique comminatione territos, monuit, ne simile quid imposterum auderent, ac se incio & inconsulto, novi moris in Republica adsciscere aut inducere quidquam præsumerent; de reliquo, nec se, nec Episcopatum existiment usque adeo depauperatos, quin delinquenti etiam Consuli laqueum subministrare possint. Hanc autem temerariam jurium suorum præteritionem, perstringere se posse credidit tantò acrius, quod non solum quæ domesticæ pacis, ac quietis erant, sed quæ insuper in publica commoda facere, aut quovis modo redundare videbantur, promovere non desisteret.

Equidem, pro ea, qua Præsul noster apud FRIDERICUM III. Imp. ANN. 1447. pollebat gratia, ac autoritate, obtinuit, ut subditi sui, cujuscumque status aut conditionis a Rotweileni, cæterisque per Germaniam Dicafteriis decla. Prob. 261.

rati

rati fuerint perpetuum immunes, dum simul apud NICOLAUM V. Pontificem fecit, ut quæ Prædecessor ejus EUGENIUS IV. ex mente Concilii Basileensis in LUDOVICI, OTTONIS, & STEPHANI, Palatinorum Comitum, nec non universæ Nationis Germanicæ gratiam decreverat, rata manerent ac firma. Ab his, ad res conceditæ sibi Ecclesiæ progressus, initium duxit a Lobenfeldensi, Neuburgensi, & Liebenawensi sanctimonialium claustris, quæ multimode deformata, pristino Religionis nitore restituit, EBERHARDI Abbatis S. Jacobi, nec non PETRI a GENGEBACH Ord. S. Dominici, notæ virtutis ac probitatis virorum opera, quin ipse etiam FRIDERICI Ducis, qui pro PHILIPPO, LUDOVICI prædefuncti filio, Palatinatum administrabat, autoritate ad hoc usus, dum, quæ veteris disciplinæ legibus rite imbuta, ac probe administrata reperit, seu virorum, seu virginum cœnobio, variis donis ac beneficiis affectit.

- ANN. 1456. Evocatus inde Norimbergam ad Imperii Comitata Reinhardus, decretam illic adversus Turcas expeditionem, suo non modo probavit calculo, sed & insuper pro virili urlit. Ast, reducem graviora excepere negotia; orto enim Moguntia inter DIETHERUM ISENBURGICUM, & ADOLFUM NASSOWIUM fatali dissidio, nec non Friderici Palatini adversus circumvicinos Principes pertinaci bello, licet has inter concussæ Germaniæ turbas Præsul noster partium se intactum, securumque semper servaverit, attamen militum, per rapinas & incendia indiscriminatum sævientium manus, in totum cohibere non potuit. Hinc, pace utrobique tandem restituta, cujus & ipse sedulus fuerat promotor, steterunt multis Diocesis suæ locis ambustæ Ædes sacræ, & desolata monasteria, quæ dum incredibili cura, ac liberalitate instaurare aggressus esset, simul corruptos ac dilapsos in iis cœnobarum mores, ad meliorem normam composuit.

- Prob. 265. Pastoralis hac distentus sollicitudine Reinhardus, in ea quæ Principis erant, zelo non minore incubuit; nam, quo tempore statum suæ Civitatis ordinat, vacavit ex HESSONIS, ultimi suæ stirpis Leiningensium Comitum obitu, tota illa ditio, quam is, more majorum, eatenus ab Ecclesiâ Wormatiensi tenebat in Feudum, cumque Præsulis vires ad hoc non sufficerent ut eam, ab usurpatorum potestate liberatam, suo jugaret dominio, id demum victricibus Friderici Palatini armis adjutus perfecit, assignata huic in præmium medietate omnium, sed indivisum, nec non feudi lege, etiam a posteris tenenda ac possidenda.

- Prob. 267. His ita peractis, Præsul noster interruptum reformationis opus, majore quam antea vigore resumpsit; siquidem eliminatis unâ cum eorum Abbatibus, Franckenthalensibus S. Augustini Canonicis, quod recto tramite amplius incedere nollent, alios melioris frugis, a Windesheimensi Congregatione impetratos, ipsis substituit; similem Religioni uberius promovendæ materiam nactus in Urbe metropoli apud sanctimoniales divitis-Conventus, quæ eatenus S. Francisci Regulam fuerant professæ; demum in mores ac doctrinam Joannis de Wefalia, concionatoris famigeratissimi, altius investigans, quod is tum scripto, tum viva voce quædam sparsisset in vulgus, quæ ex Hussitorum sentina videbantur deprompta, ipsum Moguntia in manus Inquisitorum tradidit.

Mich. Gassen
Chron.
Worm. M.S.

Vergebat hæc inter sensum ad senium ætas Reinhardi, placidaque optabat ANN. 1472. Schæten. An-
nal. Pader-
born. Tom. II.
pag. 711. impostero quiete frui ; quando illic rogatus a FRIDERICO Palatino Coloniensem se transferret, illic RUPERTUM Fratrem Archiepiscopum, & Clerum Pri-
marium, invicem graviter dissentientes, sua prudentia composuit ; assensit
Præful, ac pro suo erga Serenissimam Domum affectu, nihil non egit ut de-
mandatum sibi opus ad desideratum finem perduceret. Ast ubi labor omnis
in vanum celsisset ; concessit nave, reditum suum adverso Rheno instituit ;
quo in itinere haud procul Rodenkirchâ a viris armatis ad ripam vertere ius-
sus, rebus omnibus spoliatur, & unâ cum suo comitatu in captivitatem ab-
ripitur.

Audax, ac temerarium facinus graviter tulere Palatini Principes, illudque
condignis modis ulcisci non destiterunt, donec pars adversa in præscriptas
sibi compositionis Leges descendit, quas inter, stipulata Reinhardi nostri liber-
tas, simul cum integra spoliis restitutione, primum locum obtinuit. Suis
itaque redditus Præful, vitæ reliquum in ordinanda Dicecesi, componendoque
Reipublicæ statu infumpsit ; hinc, ut Tribunalia sua litigantium usibus, ac
fortunis, magis magisque accommodaret, supremum illud quod in urbe obti-
nebat, novis ad hoc statutis instruxit ; ea ubique ac in cunctis autoritate us-
sus, quæ tantum virum decet ; cumque ex divite patrimonio facultatibus
abundaret, acquisita ab OTTONE Palatino loca Hemsbach, Laudenbach, &
Sultzbach pleno Ecclesiæ suæ dominio adjecit, hoc laudis amplius promeri-
tus, quod vetus Palatium Episcopale, magna sui parte nuper collapsum, ac
ulteriores ruinas minitans, angustiore mole instauraverit. Prob. 270.

Obit Reinhardus, Ladeburgi, Anno MCCCCLXXXII. cadaver, lugubri ANN. 1482.
pompa, Wormatiam translatus, quiescit in Oratorio S. Ægidii, quod idem
Præful sumptuoso opere a fundamentis excitaverat. Sepulchrale monumen-
tum ex ære fufum, simul cum sequenti Epigraphe, abstulit inde temporum
iniquitas.

ANNO DOMINI MCCCCLXXXII. DIE XII. AUGUSTI. OBIT RE-
VERENDUS IN CHRISTO PATER, ET DOMINUS REINHARDUS, a SIC-
KINGEN NATUS, EPISCOPUS WORMATIENSIS, CUJUS ANIMA REQUIE-
SCAT IN PACE.

JOANNES III. EX CAMERARIIS DE WORMATIA. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

L.

Ecclesia Wormatiensis, per REINHARDI obitum, strenuo, vigilantique pa-
store viduata, nihil magis habuit in votis, quam ut viro forti solaretur,
qui defuncti vestigiis inhæreret ; nec diu inter nobiles Canonicos de-
liberatum est ; tanta enim JOANNEM à DALBERG, antiquissimo CA-
MERARIORUM DE WORMATIA ortum stemmate, majorem tunc Præposi-
tum, ANN. 1482.
HIST. WORM. TOM. I. Ggg

tum commendabant undique virtutum merita, cum omnigena eruditione conjuncta, sic ut a natura factus videretur ad munus hoc condigne obeundum, resque insigni cum utilitatis, ac gloriæ fructu gerendas.

Decreta itaque ad **SIXTUM IV.** Pontificem Legatio, quæ Electi confirmationem, ac simul veniam Legis illius impetraret, qua per ætatem Episcopus fieri vetabatur, necdum enim annum **XL.** attigerat. Cumque postulat benigne annuisset Pontifex per duplicem bullam, datam die vii. idus Octobris, Anni **MCCCCCLXXXII.** currentis, reliquum erat ut Joannes, more majorum, inauguraretur; verum multus ac splendidus ille cæremoniarum apparatus, quo urbem ingredi disponebat, in nihilum recidit, eò quod Cives sacramentum, juxta formulam ipsi a Præfule præscriptam, dicere nollent.

Res igitur dilata, ac protracta longius, sensim in litem versa est, sed quam demum, de communi partium assensu, per compromissum terminare placuit.

ANN. 1483. Arbitros sumpsit Episcopus: **ITELIUM** a **SICKINGEN**, Equitem, & **JOANNEM STOLL** Præpositum; dum **Wormatienses**, **PETRUM SCHOTT**, & **ARNOLDUM HOLTZHAUSEN**, illum **Argentinenfis**, hunc **Francofurtensis**, Civitatum, Consules, delegere; quod si in judicando dissideant, aut æqualibus suffragiis in partes abeant, **LUDOVICUS** ab **HELMSTAT**, **Spirensium** Episcopus, tanquam causæ supremus arbiter, sententiam ferat. Hi quinque, postquam temporis, quod controversiæ noscitantæ satis visum est, dedere, sequens hoc, unanimi voto, protulerunt decretum, videlicet: Quod intra spatium **IV.** Hebdomadarum, Senatus, populusque **Wormatiensis**, die per Episcopum ipsi constituta, eidem, post solemnem ingressum, sacramentum dicant in Aula Palatii, in hæc verba:

„ Nos **CONSULES**, & **SENATUS URBIS WORMATIENSIS**, Reverendo
 „ in Christo Patri, Domino nostro, Domino **JOANNI**, **EPISCOPO WORMA-**
 „ **TIENSI**, hic præfenti, fidem & obsequium nostrum perpetuo addicimus,
 „ ac corporali juramento etiam firmamus; Ita nos Deus adjuvet, & omnes
 „ sancti ejus.

Quo rite exsoluto, partes in mutuam redeant concordiam.

Verum, ex hoc compromisso concepta pacis spes, brevi aborta est; nam Senatus satis sibi conscius fore ut corrueret, præsidia sibi aliunde jam quæsierat, quibus, acceptam arbitrorum judicio plagam, farcire valeret; novis itaque insidiosus juris laqueis, & machinis, Episcopi prerogativas, alias ex aliis oppugnare cœpit, dum Populus, Dominum suum jure ac possessione urbis exclusisse parum ratus, longius progredi non erubuit, & vanam libertatem, sæpius frustra tentatam, nunc demum revocare per turbas molitus est. Steterant, soli ex omnibus, pro Episcopo **Monetarii**, antiqua Ecclesiæ Ministerialium propago, sed hos, ut in juribus suis multimode jam debilitatos, sic opibus tunc penè exhaustos, facile fuit opprimere, ac unà cum uxoribus & liberis urbe etiam ejicere.

Mich. Gallen
Chron.
Worm. M. S.

Fervebat interea **Lis** in Camerali Judicio inter partes agitata, jamque prope in exitu esse videbatur, quando **Wormatienses**, juri suo iterum diffisi, ut **Joannem** calumniis saltem subruerent, multa quæ concitati semel animi in pejus exaggerare solent, adversus eundem criminando detulerunt ad **FRIDERICUM** hujus nominis **III.** Imperatorem, effeceruntque occultis artibus, ut is Civitatem liberam pronuntiaret, & quidquid Episcopi inde hætenus exegissent, velut injusta spolia repetierit, cum tamen ignorare non

ANN. 1489.
Prob. 273.

non poterat, eosdem Episcopos jura illa a multis retro sæculis possessa, inter prima dignitatis suæ Regalia numerasse, quin eas, quas, licet coacti, inierant cum Civibus conventiones, ipsosmet Cæsares plerumque habuisse ratas; unde cum hæc nimis essent in aperto; visum est Senatui subreptitium illud Friderici diploma adhuc aliquamdiu occultare, & fraudem in novæ fraudis referre partum. Nec multum abinde temporis effluxit, cum oportuna se se ad hoc obtulit occasio.

Equidem; posteaquam, multis licet nominibus, invisum sibi, Joannem nostrum, Cives coacti fuerant in urbem admittere, eique debitos exhibere honores, nova fere quotidie inter partes emerfit contentionis materia, quæ dum simul Clerum involvit, versâ est in generale dissidium. Hinc ubi primum MAXIMILIANUS Rex, qui interea Friderico Patri in Imperio successerat, Wormatiam Anno MCCCCXCIV. delatus est, iter suum prosecuturus in Belgium, tanta se se mox utrumque prodidit querelarum copia, ut iis tunc, ob temporis penuriam, mature discutendis aut etiam dijudicandis plane impar sibi videretur; Quapropter, causæ totius cognitionem usque in reditum suum differri placuit, partibus interea silentium observare jussis. Verum, huic Decreto haud adeo acquievit turbulenta Civium Factio, quin CONRADUM STURZELIUM, Regis Cancellarium, cujus benevolam affectum, ac animum, sibi prævis jam comparaverat, in alteram secum pertraxerit audaciam, effeceritque clam Episcopo, ut Friderici Cæsaris privilegium injuste, ac obreptitè quondam usurpatum, iisdem plane artibus, nunc demùm etiam fuerit confirmatum; si tamen confirmatum dici debet, quod ex se nullum erat.

ANN. 1494.

Prob. 274.

Non potuit hoc facinus tam tectè haberi, quin in aliqualem ejusdem notitiam Joannes non penetraverit; Quare, proficiscentem Regem, qui Moguntiam usque jam pervenerat, è vestigio allecutus, Litteras ab ipso retulit, quibus se se, simul cum Ecclesia sua, tutum satis adversus imminetia pericula credit; At, ubi supramemoratum fatale instrumentum illud, dolo malo quæsitum, ad Wormatiensium manus pervenit, omnia momento susque deque versâ fuere. Nam spretis pactis antiquissimis, violatis juribus, abrogatis Cleri privilegiis, nec non simul Episcopi autoritate proculcata, rerum novatores supremum in urbe dominium, summamque tum in causis decidendis, tum in puniendis delictis, potestatem sibi arrogarunt.

Episcopus, subita hac mutatione, cujus originem necdum satis habebat perspectam, haud parum turbatus; quò facilius factiosos in ordinem redigeret, Regis, qui tunc forte Mechliniæ morabatur, auxilium simul & justitiam imploravit; nec frustra; siquidem Maximilianus serias ad Senatam Wormatiensem litteras dedit, quibus turpem rei peractæ scenam intexens, hæc insuper mandata adjunxit, ut, turbis ac ulterioribus attentatis omiſſis, Episcopum, nec non Clerum, cunctis suis juribus ac libertatibus uti, frui, sinerent; verum, quominus Regio huic Edicto factum fuerit satis, Cives ipsimet impedire conati sunt, dum omnia pro arbitrio suo agere, jam prope assueti, ipsum quoque exautorant Magistratum, eidemque alium propria autoritate substituerunt, prout id ex sequenti hac cœvi Scriptoris observatione discimus.

Prob. 275.

Mich. Gassen
Chron.
Worm. M. S.

„Anno MCCCCXCIII. die III. Octobris, Cives adunati sub pulsu campanæ,
HIST. WORM. TOM. I. Ggg 1 Wolf-

» *Wolfskloek*, convenerunt in Foro pelliū, ante monetam novam, & præter
 » fas, absque scitu Episcopi, novum ordinaverunt Magistratum, Scultetum, Sca-
 » binos, &c. Suftulerunt etiam Judiciū sæculare de loco consueto, quo
 » prius fuerat in Foro contiguum Curiae Episcopi, & Consistorii, ad insolitum
 » locum, super *antiquam-monetam*.

Prob. 276.

Hac nova injuria provocatus Joannes, denuò ad Maximilianum recurrit, gravem Civitati, de violata jurisdictione, nec non supremi dominatus jure usurpato, actionem intendens; frequentibus itaque Episcopi desuper querelis, tum & propriae autoritatis contemptu, Rex haud leviter commotus, partes ad se Antverpiam evocavit, ex æquo bonoque, aut Legum rigore, intestinum hoc, quod inter eas vigeat, dissidium compositurus. Adfuit tempore præfinito Præfules noster, dum ex adverso illuc loci etiam convenire quos Senatus pro civitatis jure, ac communi libertate niti jussit. Causa coram Rege ipsomet, nec non plurimis, qui ei tunc aderant, utriusque Ordinis Principibus, ac Imperii Optimatibus, in medium prolata, diutius, & quidem magna utrimque animorum contentione acitata fuit; donec tandem plene cognita, nec non mature discussa, talem, communi omnium judicio, exitum habuit, videlicet: ut Senatus, Populusque Wormatiensis, Episcopum suum in eum reduceret statum unde excidisset; quandoquidem jus creandi Magistratum, insuper Rerum tam Civilium, quam & Criminalium cognitionem, supremum Tribunal, universam denique legum, atque judiciorum potestatem, ipsi soli antiquitus deberi, ac competere, certum esset; quod si idem ille Procerum Conventus, detectis Wormatiensium artibus, auditisque Episcopi justissimis exceptionibus, iniquos actores etiam in temere captae litis poenam, ac simul expensas non condemnavit (cum, præter nocivam priscorum aliquot Antistitem indulgentiam, aut relictam, tenacisque consilii inopiam, quibus factum est, ut hi aliquid de jure suo remiserint, nihil quidquam quod honori, ac tot retrò sæculis confirmatae Præfules jurisdictioni vel in minimo derogaret, allegare potuerint) visum fuerit haud dubie ad poenam satis, dum, qui Regis nomine, pro Tribunali sedens BERTHOLDUS, Elector Moguntinus, sententiam de scripto protulerat, Wormatienses graviter ac serio commonuit ne quid novae rei impoliterum capessere, aut contra Episcopum animo iniquo concipere præsumerent, nevé irritarent justitiam.

ANN. 1495. Verum surdis erat narrare fabulam; vix enim è Belgio reversus Maximilianus, convocatis Wormatiensium Imperii Optimatibus, ibidem sub Anno MCCCCXCV. initium Comitum instituerat, cum tempus hoc suo opportunum proposito rati Wormatienses, conquisitis variis coloribus, multisque obreptitiis excusationibus moram ac tarditatem in explendis iis, quæ per nuperam sententiam jussi fuerant, ita palliarunt, ut Rex de concordia inter ipsos, & Episcopum, restituenda agere coepit. Hinc variis altercationibus locus datus est, quæ nec Francofurti, nec Lindavii, nec Constantiæ, nec denique iterum Wormatiæ, quo Comitum de anno in annum successive prorogata fuere, finem præconceptum receperunt, cum ipse etiam supradictus Archipræfules Moguntinus, cui Rex specialiter in mandatis dederat, omnem ut navaret operam, quò utraque pars dissentiens, pacis vinculo renodetur, mentes ita semper alienatas deprehendisset, ut malo mederi vix non desperaret.

Indictio igitur Friburgum Anno MCCCCXCVIII. generali Procerum Conventu, placuit Wormatiense negotium, incredibili impensarum magnitudine hucusque protractum, ante omnia sub examen denuò revocare, & perti-
 naci

naci contentioni modum aliquem imponere. Allatâ ad causæ cognitionem matura deliberatione, itum est unanimi voto in sententiam, jam aliâs desuper latam Antwerpiae, significatumque Wormatiensibus, ut juxta ejusdem contentâ, Episcopo pristina Jura ac Jurisdictionem omnem, insuper Clero veterem Exemptionem quantocyus restituant, ni velint communibus Imperii Legibus, seu armis ad id adigi; præterea innovatio Magistratus, & quæ ejusmodi alia attentare præsumplissent, ipsi sub pœna centum marcarum auri fuere inhibita.

Prob. 280.
& 281.

Hæc proxime exceperunt Regis declaratio amplissima, tum & ejusdem Litteræ Encyclicæ ad Electores, nec non reliquos Imperii Principes in causâ eadem; denique post monitoria diversa, etiam mandatum Severissimis ac minacibus conceptum verbis, in quo priora Wormatiensibus injuncta reiterabantur, additâ CC. marcarum auri pœna, ni prompte ac indilate obedirent. At illi hæfere obstinati in proposito, quin & si qua vis major ingrueret, ad ultimum etiam casum se se compararunt, ea fronte, eaque libertate cuncta peragentes, ac si nullius dominio subiecti essent.

Prob. 282.
283. & 284.

Tantam pervicaciam non tulit Episcopus, sed universum cum populo Magistratum Excommunicationis fulmine percussit, jubens insuper Clerum urbe rebelli excedere, & templis orisque relictis, oppida petere finitima; cumque nihil quidquam sic profecisset, potentissimum ipsiusmet Regis brachium implorare non hæsitavit, rogans siquidem sibi vires non essent tantæ, ut judicatum obtinere possit, suos conjungeret, nec in despectu se, & Imperium esse sineret. Maximilianus, qui, seu tædio diuturni dissidii, seu corrupti proprii ministerii persuasione, lentam hæcenus in Wormatienses iram exercuerat; nam prioribus semper inhærens sententiis non nisi mandare & remandare noverat, ubi demum ex ampla relatione perspectum habuit jussa sua contemni, ac dolose eludi, graves rursus dedit Litteras, quibus eorum præcipue, quos pro Magistratu se gerere dicit, exaggeratâ inobedientiâ, tandem ad extrema venturum minatur, nisi suo, simulque Principum decreto quantocyus facerent satis. Verum illi, tot licet judiciis confossi, pristinam retinere pertinaciam, eamque novæ audaciæ conjungentes, Litteras emisere expostulatorias, quibus vim sibi fieri, & privilegia sua violari commemorabant, quin & in hunc modum a Cæsare ad singula Comitia provocare non destiterunt. Sic ut spretis juxta cœlestibus ac humanis minis, ea dumtaxat ipsis deesse videretur, ut si vel ima summis confunderent, non possent a quoquam in ordinem redigi.

Prob. 285.

Ann. 1551.

Cum ecce demum Anno MDI. feralis prodiit Sententia, qua Rei declarati, solemni ritu proscribuntur; at, quominus effectum suum incessanter obtinerit, quorundam præpotentum Imperii Civitatum effecit intercessio; hæc enim sociæ urbi timentes, imminentem jamjam tempestatem, saltem ad sex menses ab eadem averterunt.

Prob. 286.

Consternatis interea Wormatiæ seditiosis, coeperunt obstinati eorum animi aliquantum mitefcere. Initis itaque, de ratione servandæ urbis consiliis; siquidem tempus præfinitum jam prope in exitu erat, placuit Norimbergam mittere nonnullos, qui omnium nomine Maximiliano supplices facti, rogarent simul veniam & pacem, nec non Episcopi se se voluntati in omnibus jam accommodasse asserent. Hæc autem non nisi in speciem ab ipsis gesta fuisse testantur Regis ejusdem Litteræ, quibus in male sana capita pro facinoris magnitudine invehitur, eisque indignabundus, dolos, fraudes, & mendacia aperte ex-

Prob. 287.

probrat, quæ in rem suam ausi fuerant producere. Quapropter rigidæ in ipsos latæ jam sententiæ inhærendo, ultimum comminatur exitium, ni subito resipiscant. Hac irati Principis denuntiatione Cives ad incitas redacti, ut præsentissimo periculo se subducerent, tandem inflexam eatenus cervicem flectere didicerunt, & ne funditus interirent, Episcopo suo supplices ac obediens facti sunt, eumque, prout iussu a Rege fuerat, omnibus honorum & observantiæ argumentis exceptum, simul cum Clero, in urbem introducere.

Hac triumphali scena in eum modum peracta, Joannes pristinum Wormatiæ suæ dominium reassumens, tumultuario Magistratu disjecto, alium ex integro rursus constituit, eumque debito fidelitatis & obsequii sacramento obstringendum in verba sua adegit. Dein, reliquis juribus suis undequaque, pari forma, instaurandis ac stabiliendis, nec non simul universæ Diocesis, superiori dissidio quassatæ ruinis farciendis intentus, dum pacem ac tranquillitatem sperat, gravioribus quam antea turbis involvitur. Nam Cives metu liberati, ac rerum suarum nunc securi, quod laxata crederent vincula quibus adstricti erant, beneficium mox in novam rebellionem convertere, & ad pristinum reversi ingenium, Episcopo palam denuntiarunt, quidquid facere visi fuissent, id omne se se protestando fecisse; proinde magnis clamoribus, ac minis, jura, vanamque suam libertatem repetere non desisterunt. Sensit injuriæ atrocitatem Joannes, tulitque tanto impatientius, quod ad eandem condigne ulciscendam vires sibi deessent; hinc recta ad Regem denuo recurrens, postulat, ut juxta proscriptionis formulam adversus obstinaces nunc demum quam rigidissime procedatur, siquidem pro absolutis haberi nec possint, nec debeant, quamdiu ipsis imperata, eâ qua parest fide, ac submissione, non adimplevisent; præsertim cum fraus nemini patrocinari debeat.

Certè; eò res denuo jam deducta erat, ut videretur proxime tota in ca-
 ANN. 1502. put ac pernicipem fontem recasura, quando Præfulem strenuissimum mors im-
 ANN. 1503. matura intercepit Heidelbergæ, Anno MDIII. die vero xxviii. Julii, ac simul omne ejus propositum evertit.

Fuit in rumoribus Joanni aliquid accidisse tristius, ceu morte non sua defunctus esset. Sed invidia calumniam peperit, & famæ levitatem satis aliunde destruunt, tum anteaactæ optimi Præfulis vita, tum ipsa monumenti sepulchralis Inscriptio, quæ in choro summi Templi Wormatiæ, talis olim exstitisse fertur.

IN PACE DOMINI HIC QUIESCIT JOANNES A DALBURG, WORMATIENSIS
 ANTISTES, QUI BENE VIVENDI NORMAM POSTERIS FELICITER, FELIX IPSÆ,
 PRÆBUIT. OBIIT ANNO MDIII.

Comendant insuper Præfulis nostri vigilantiam instituta Anno MCCCCXCVI. universæ Diocesis suæ Lustratio. Doctrinam singularem, nec non linguarum orientalium peritiam, testantur innumera illustrium sui temporis Virorum Encomia. Pietatem denique cum munificentia conjunctam, ipsum loquitur peristilium majoris Basilicæ lateri circumpositum, cum annexo Oratorio, sequentem hanc præ se ferente Epigraphen:

DIVÆ Mariæ DEI GENITRICI
 VENERANDISQUE EJUS PROGENITORIBUS
 JOANNES CAMERARIUS A DALBERG,
 EPISCOPUS, EREXIT, CUJUS DUCTU HÆC
 PORTICUS, ATQUE CIRCUITUS, COEPTA
 ANN. MCCCCCLXXXVIII

REIN.

REINHARDUS II.

A R I P P U R.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LI.

Qui, DALBERGIO satis functo, concussam rursus Episcopalis autoritatis molem sustineret, nec non labefactata jura simul valide instauraret, Vir adisciscendus fuerat animi imperterriti, multorumque annorum quæsitâ prudentiâ gravis; hunc dum, exulantes adhuc, WORMATIENSES Canonici, in REINHARDO à RIPPUR, Majoris Ædis Cantore, se se reperisse autumant, eique concordibus votis die IV. Kalend. Septembris, Anni MDIII. currentis, novam Dignitatē deferunt ac simul gratulantur; ipse multo aliter de se sentiens, non nisi invitus, & reluctans, eandem admisit; præfagebat enim jam tunc animus, quantis non, quamque multiplicibus periculis, curarumque molestitiis, futurus esset obnoxius. ANN. 1503.

Tempore igitur, quantum ad maturam deliberationem Electo satis visum est, jam effluxo, petita tandem fuit a JULIO II. Pont. ejusdem confirmatio, quâ sub finem mensis Februarii, Anni MDIV. impetratâ, Reinhardus, mox aditi regiminis sui initio, graviter lapsus est, quod à Prædecessoris sui scopo longe quantum aberrans, obtentam aliâs, tot annorum labore, nec non sumptibus immensis, adversus Cives proscriptionis sententiam, in effectum redigere neglexerit & dissidium totum, controversiamque omnem, summo perpetuoque Cameræ Imperialis judicio submiserit. ANN. 1504.

Hinc lite rursum contestatâ, magnis concertationibus tam jura Episcopi, quam & Civium exceptiones, discutiuntur, dumque pro Victoria acriter utrimque decertatur, ortum est in vicinia fatale illud bellum, quod universam penè Germaniam in arma concitavit. Agebatur de opima hæreditate GEORGII Bavarie Ducis, quam Gener ejus RUPERTUS, PHILIPPI Electoris Palatini filius, sibi totam ex lege testamenti appropriaverat, excluso inde Bavarie Duce ALBERTO. Factum ægre inprimis ferebat Maximilianus Imperator, proinde minatus est, omnem se se Palatini everfurum potentiam, ni Albertus idem, cui Sororem suam matrimonio junxerat, in partem prædictæ hæreditariæ successionis admitteretur; cumque, adhibitis etiam mandatis, nihil quidquam profecisset; tandem, pronuntiata in Filium, æquè ac Patrem proscriptionis sententiâ, totam Eorundem Regionem, ferro, flammaque depopulatus est.

Tristem hunc, ac perplexum rerum statum WORMATIENSES in propria comoda, prout non semel jam fecerant, vertere satagerunt; Quapropter turbida miscentes turbidis, Antistitem suum perfidiâ apud Maximilianum insimulare non puduit, quasi Palatino adhereret, eique intimo fœdere conjunctus esset, eo quod is Ladeburgum oppidum, nec non arcem Stein, duas WORMATIENSIS ditionis tunc munitiones, militari præsidio occupasset. Neque pluribus difficile fuit eam Cæsari suspicionem ingerere, quod ignoraret Loca illa Domui Palatinæ jam dudum pignori stetisse opposita, consequenter huic in eisdem com-

Prob. 288. competere jus armorum ac praesidii. Reus itaque Majestatis inculpatus Reinhardus, quanquam praevie non citatus, nec auditus, eodem quo Palatinus, fulmine percussus, hostisque Imperii palam denunciatur. Hoc facinore Cives necdum contenti, exacerbatum Maximiliani animum, in novas iras stimulare, invidiamque adhuc majorem conflare coeperunt; donec tandem universa jura illa, quae Episcopo in Civitate haecenus competierant, sibi in perpetuum addici obtinuerunt; quanquam irati Principis donum, ea, ad quae proscriptionis formula non pertinebat, haudquaquam poterat afficere.

Interea tamen hisce dolis circumventus Episcopus, & inutile membrum Imperii factus; cum se contra omnia jura, tam humana, quam Divina ita habitum, nec ullius criminis convictum puniri videret, causam suam coram ipso Caesare agere instituit; at, ubi ejus abs se animum penitus aversum sensit, consignatis, quae par erat in eundem reverentia, exceptionibus, de denegata iustitia conquestus est, & ad judicium ordinarium provocare, ut sibi liceret, rogavit.

Ann. 1507. Caesar malevolorum dictis, ac calumniis praecupatus, aequissimas illas Reinhardi querelas, tanquam nova criminatio esset, non modo impatenter tulit, sed & simul Camerali suo judicio inhibuit, ne eas admitterent, neque in Lite, quam Wormatiensibus pridem intentaverat, quidquam statuerent aut pronuntiarent. Nec adhuc irarum satis; quandoquidem Anno MDV. mox insequente, in Comitibus Coloniae celebratis, pacem cum Palatino iniens, noluit in eadem comprehendi Praefulem nostrum, quin potius motam huic a Fisco actionem, rigide iussit prosequi, nullum licet admitti criminis haecenus existisset indicium. Quapropter, qui Anno MDVII. publicum Conventum agebant Imperii Proceres, cognita ac probe perspecta Praefulis innocentia, Decretum Caesaris, tanquam fraudulenter extortum, antiquari, denegatamque, eatenus Regalium Investituram, ritu quo alias solemniter ipsi tribui curarunt.

Prob. 289. Cunctis itaque Juribus suis, cum superioritate Territoriali in hunc modum recuperatis, Reinhardus, Wormatiam redire festinavit, dumque stabiliendi honoris causam suam in urbem ingressum jam adornat, producuntur ex adverso Maximiliani Litterae ad Senatum, Populumque Wormatiensem directae, per quas idem Caesar publice innotescit, se se Reinhardo nostro solemniter Episcopalis suae dignitatis jura tribuisse quidem, at id ipsis praedictum nequam verti debere; quasi vero, necdum satis tunc abolita ac extincta fuissent, quae in eorum favorem, hujusque praedictum eatenus praestiterat, cum vel ex se nulla dici poterant.

Ann. 1508. Hinc rejectus vice jam altera Reinhardus, ad Camerale judicium, ut rei poscebat indignitas, questum ivit, sed frustra; quod ita iussisset Caesar, qui odio in ipsum ductus implacabili, omnes non modo favoris ac gratiae, sed & iustitiae aditus eidem praecclusit, dum Wormatiensibus eos incessanter patere voluit; Equidem constanti illo Maximiliani patrocinio, ad quodlibet audendum facinus Cives multimode abusi, praeter advenae, Hebraeaeque Gentis potestatem, aedilitii muneris rationem, nec non plenam vestigalium, Teloneorumque omnium perceptionem, Jura & Leges a novo statuendi, Magistratum creandi, quin & capitales causas executiendi, puniendique fontes, sibi solis jam arrogaverant arbitrium, quando, quod reliquum erat

erat, se, suamque Urbem in immediatum Imperii statum extulere; ne autem pristinae subjectionis aliquod superesset vestigium, ruptis ac confractis, (quæ majorum suorum, ex singulari concessione ornata fuerant) sigillis, alia sibi confingere ausi sunt, quibus deinceps ad causas & negotia uterentur.

vid. supra
Part. II.
cap. III.
circa finem.

Stabat hæc inter firmus in adversis Reinhardus noster, & fortitudine Episcopo digna, Cæsaris iram, civiumque odia ac calumnias sustinebat innocens, quando tristem ejus, tum & Cleri vices miseri Pontifex summus, nec non ex Germaniæ Optimatibus ferè omnes, visum est rem totam arbitrorum judicio terminandam committere: sed cum inter partes tam difficulter de illis, quam de lite ipsa conveniebat, tandem BERNARDINI Cardinalis Legati Apostolici ope, ac simul indulgentia effectum est, ut Anno MDIX. saltem Ann. 1509. Clerus, ad desertas aras, sacraque, postliminio reversus, pacem cum Civibus inierit, Episcopo juris integri recuperationem in aliud tempus, si forte opportunius aliquod occurreret, differente; quanquam utrumque fieri tunc poterat, ni impotenti odio indulgere diutius maluissent Cives.

Selecti igitur, utriusque partis assensu, nec non simul causæ cognoscendæ iudices designati JACOBUS Trevirorum Antistes, & FRIDERICUS Saxoniae Dux, parato animo in medium consulere, quæ ad tollendum grave dissidium necessaria videbantur. Quare, excussis ac in unum collectis, quæ quidem in præsentia occurrebant, gravioribus difficultatum momentis, res tandem ad pacem devenit, qua sancitum fuit inter alia, ne Cives ulla re libertatem Ecclesiasticam premerent, Clero evehendi, invehendique vicia, frumentumve, prout olim, potestatem relinquerent, ac immunitates fervarent illas; iis in suspenso relictis, quæ jurisdictionem in Clericos, ac eorundem Familias concernebant, quod ea Episcopus in compromissum venire noluisset. Verum hæc transactio, licet utrumque sacramentis, & sigillis firmata, desiderio tranquillitatis publicæ præcipitantiùs conscripta visa est, quam par erat pro rei exigentia: eam siquidem quisque pro libitu suo in omnem trahebat partem. Hinc novam cavillandi ansam captabant nunc Cives, nunc Clerici, factumque, ut eorundem Arbitrorum judicio, quæ dubia essent, plus semel deinceps non sine magnis sumptuum impensis elucidare oportuerit, ne assiduis quorundam machinationibus totum aliquando corrueret negotium.

Prob. 290.

Prob. 291.
& 292.

Interea omni dominio temporali privatus Reinhardus, extorris a sede sua errabat per Germaniam; cumque aliquando URIELIS Moguntini Archiepiscopi solemni inaugurationi adfuit invitatus, grato quoque hujus hospitio fruitus est, donec indicta a Cæsare Augustam-Vindelicorum Comitibus, spem recuperandæ dignitatis pristinae reaccenderunt. Etenim numerosissimum totius Imperii confessum ingressus Præsul noster, tum viva voce, tum per litteras apologeticas singulis Optimatibus ibidem præsentibus exhibitis, in ipsa se se insinuans causæ viscera, prolixè quidem, sed ingenue, & diserte, Civium suorum dolos ac insidias, suamque simul exposuit innocentiam, sic ut nemo esset (si Maximilianum Cæsarem excipias) qui iis vel obiter perceptis, injuriam optimo Præsuli factam non agnosceret, atque adeo ab objectis æmulatorum criminationibus non absolveret, quin & simul inauditam Wormatiensium audaciam detestaretur; accessit, quod sub ipsum tempus, WILHELMUS Hassiæ Landgravius, qui arcem cum Oppido Stein, socialis quondam belli adversus Palat.

Ann. 1510

Prob. 294.

Prob. 295.

Palatinum initi præmium : jam ab Anno MDV. suo adjecerat dominio, hæc loca, velut injuste ablatum spoliū, per testamenti Tabulas jussit Wormatiensī Ecclesiæ restitui. Hinc ampliū commoti Principes, eò tandem induxere Cæsarem, ut afflicto Præfuli liberum justitiæ aditum statuerit.

- Prob. 296. Verum; quod in litteris die XXIX. Aprilis, desuper, ex Conventu illo Augustano, ad ADOLFUM NASSOVIVM Imperialis Cameræ supremum tunc judicem directis, Wormatienses haud alio, quam sub simplici PARTIS ADVERSÆ nomine seu appellatione comprehensī fuissent; illi, qualitatem hanc declinare, eamque Cæsari tribuere non erubuerunt, quod dicerent: jura illa Episcopo contestata, se se ab ejus accepisse munificentia, proinde in iisdem per ipsum esse manutenendos. Nec defuit artificio suus successus, quandoquidem Maximilianus die III. mensis Maji insequentis eidem supremo Cameræ suæ Judici rescripsit: huc priora sua mandata tendere, videlicet: ut Episcopus actionem, si quam haberet, Fisco Regio, non Wormatiensibus, intentaret. Verum oculatus ille judex, postremo huic Cæsaris Edicto, quod æquitati omnino contrarium, atque adeo surreptitium esset, haud obsequens, Wormatienses tanquam debite citatos absque ulteriore mora comparere voluit. Quid enim? cur subterfugia quærebant, nisi diffidentia propriæ causæ, si legitimo subjiceretur judicio. Certe, rem ita se se habuisse mox docuit eventus. Nam Cæsar urgenti eorum in hoc necessitati benigne, ut aliàs, subveniens, Episcopo silentium imposuit, eumque unā cum ipsis sibi adesse jussit Treviris, si forte exacerbati utrimque animi ad concordiam illic revocari possent.

- Brower. Annal. Trevir. Tom. II. pag. 329. Contulit hūc se ad præstitutum tempus Reinhardus, ac mox inter Antistites cooptatus est, qui RICHARDO loci Archiepiscopo jus sacrorum imperitarent; quā cæremoniā ingenti cum totius populi lætitiā peractā, Comitibus initium fecit Wormatiensē negotium, quod dum variis hinc inde disceptationibus extractum, difficiles habere videretur exitus, expectanda rursum fuere alia comitia, quæ tandem Anno MDXII. Coloniam indicta, pertinaci ac inveteratæ controversiæ vix non finem imposuerunt; in iis siquidem decretum fuit: quatenus partes Camerali judicio se se sisterent, diffinitivam ab eodem indilate percepturi sententiam. Verum, cum id Wormatiensium intentioni ac proposito quā maxime repugnaret, imploratus rursum ab ipsis Maximilianus, oportunam necessario subterfugio viam aperuit, dum litis decisionem usque in Conventum Wormatiæ in proximo celebrandum protraxit.

Prob. 298.

Instabat interea temporis Episcopus Spirensis, tanquam novus dissidii hujus arbiter constitutus, ut querelæ & accusationes ederentur, quas utervis, & Præsul & Populus Wormatiensis, alter adversus alterum persequi vellet, dumque operam suam in hoc consumit inutiliter, quod Cives priori metu liberati, factum compromissum abnuerent, confluxere ex condicito ad supramemorata Comitia Proceres magno numero, quibus, de more, in consilium adunatis, causa Wormatiensis præ cæteris Imperii negotiis in medium revocata fuit, jamque discussis factionum extremis, spes certior Victoriæ affulgere cœperat, tota in Episcopi partes propensa, quando Cæsar aliò inclinans, huic autor fuit, ut oblatam pro juribus pecuniam acceptaret. At Reinhardus, ut erat animo supra sortem excelsio, intrepide testatus est, ne si vel auri, argenticque integros acervos Civitas offerat, effecturam unquam, ut in æternum nominis sui opprobrium, avita illa ac sacrata Ecclesiæ suæ jura redimi patiatur. Hoc medio ita rejecto, proposuit Cæsar ulterius, ut saltem se in controversiarum arbitrum assumeret. At vero Reinhardus,

quam-

quamvis causa optima uteretur, minus tamen tutum putabat irato iudici eam committere, atque adeo Caesarem, seu Principem summum de re summa Civitatis pronuntiare, quin potius eundem prece supplicii rogavit, quatenus intentatam dudum Wormatiensibus litem, sibi in Camerali iudicio ad finem usque liceret prosequi; sed in hoc Praesul vicissim repulsam passus est.

Hinc pace, simul & iustitiâ frustratus Reinhardus, spem utriusque nihilominus retinuit. Hoc interea maxime infelix, quod nudum Principis nomen gereret, quando rerum dominium erat penes subditos. Quam male autem ipsis hoc suum Reipublicae regimen cesserit, notum est ex Historia. Equidem orta sub annum MDXIII. inter Cives & Magistratum, de re levi, ANN. 1513. discordia, illi cum facile praevaluissent, usque eo prolapsi sunt, ut facto tumultu, Senatores simul cum amicis ac fautoribus urbe pulsos, proscriptione bonorum damnarint; alium deinde Senatam, alias sibi leges statuerint, plura, imò ultima ausuri, ni effraenes cohibuisset Caesaris autoritas, is enim, anno proxime sequenti, per JACOBUM de MOERSBERG, suum in Alsatiæ partibus praefectum, facta diligenti inquisitione, totius mali inceptores partim exilio multavit, partim variis affecit suppliciis. Has turbas mox exceperunt graviores aliae, quas FRANCISCUS a SICKINGEN Civitati, cum qua dudum collisus erat, nunc & ipse movit: collecta siquidem numerosa ANN. 1515. militum manu, omnia in ejus perniciem, quin & ultimum excidium tentare aggressus est, cumque rei coeptae eventus non pro voto respondisset, obsidere itinera, incolas, seu callide extra moenia allectos, seu ubicumque natos, inceslere, in vincula rapere, argento emungere, plaustra mercibus onusta abigere, aliasque plures ejusmodi vexationes instituire, deinceps pro ludo fuit, quem & fortis bellator tanto continuabat securius, quo minus Episcopo videbatur displicere.

Auxerunt communem Civium ex tot adversitatibus conceptum dolorem litterae Caesareae, Welfio, Austriae Oppido, sub data XX. Decembris Anni MDXVIII. emanatae, per quas indebite haecenus usurpata novi Magistratus ANN. 1518. creatio ipsis fuit inhibita; fortasse quod Maximiliano, tunc ex morbo decumbenti, oportune in mentem venerat afflictus Ecclesiae Wormatiensis status, quem procul a malevolorum consiliis & susurronum dictis, serio pro rei gravitate pendens, haud dubie in pristinum integre fuerat restitutus, ni mors superveniens salutare hoc simul abruptisset propositum.

Certe; Maximiliano Caesare paulo post e vivis sublato, stabilita olim sub ipsius patrocinio, per tot lites ac jurgia Wormatiensium libertas, momento concidit, eaque perpetuum fruendi spes insuper evanuit. Nec enim durat nisi bonis artibus quaesita felicitas! remissius itaque agere coeperunt, qui prius se se efferre insolentius, ac quasi jam imperitare videbantur; quamquam veteri nihilominus odio in Episcopum flagrant. Hinc illud ut tandem ponerent, mutuaque in concordiam redirent, laboravit omni studio- ANN. 1519. rum contentione LUDOVICUS Elector Palatinus, qui Throno vacante, gloriosum Vicarii munus tunc gerebat per Imperium. Nec res in vanum cessit, quandoquidem Reinhardus eo adduci se passus est, ut facto in ipsummet Prob. 299. Principem commissio, pacem benignioribus, quam oportueat, conditionibus Civitati donarit. Quid enim repetitae plus nimium per omnes fere transactionis articulos, hae clausulae: *ex mera Episcopi gratia, favore, indulgentia &c.* tum & *pro bono pacis*, nec non *tranquillitatis publicae*, quin & per ipsius supremi arbitri *interventum*, ejusque intuitu.

Ecquid, inquam, aliud innuunt? nisi quod toties antiquis Ecclesiæ Wormatiensis juribus, ac prærogativis, fuerit derogatum. Cæterum; fatali illa pace, novæ fuerunt leges conditæ, juxta quas tum Magistratûs ordo universus, ex nobilibus & plebeis aggregandus, tum sigillatim Prætor Urbanus unâ cum Scabinis, ac Ministris suis deinceps crearentur ac instituerentur ab Episcopo; qua occasione simul actum de suprema hujus tam Civili, quam & criminali jurisdictione; sublata præterea, quæ circa Teloneorum ac vectigalium perceptionem, eidem debitam subortæ hæcenus fuerant, difficultates, dein asserta ipsi similiter in Clerum nec non ecclesiasticarum personarum familias, jurisdictio, ac tandem jus intrada, seu solemnitas ejus in Urbem ingressus, additâ sacramenti tunc præstandi formulâ, a novo ordinatus fuit.

Verum hæc omnia, cum reliquis in eadem illa transactione contentis, sancte ac ultionè jurata a Civibus, & in publicas Tabulas relata, postquam
 ANN. 1521. CAROLUS V. Imp. Anno MDXXI, quo & Reinhardum nostrum de regalibus, more solemniter, investivit, sua quoque autoritate confirmasset, vix non aliquando in totum conciderunt, ac abolita fuere. Nam Magistratus, jugum Episcopi sui ferre velut desuetus, quâquâ datâ occasione illud denuò excutere cogitavit; primum itaque tacitis machinationibus plebem adversus Clerum, adeoque Episcopum ipsum accendere aggressus est; nec difficile fuit novi alicujus dissidii causas vel ex pacti Anno MDIX. conventi formulis arcessere, has enim dum minus servari quererentur Cives, ægreque ferrent Cleri libertatem & privilegia, jam toties, licet semper jure optimo, asserta; infans clamoribus & minis cuncta adimplent, jamque res proxime ad seditionem spectare videbatur, quando RICHARDUS Trevirensis Archiepiscopus, nec non FRIDERICUS Saxoniae Dux, qui tunc forte cum reliquis Imperii Principibus publicum Wormatiæ Conventum celebrabant, (cui & noster inter præcipuos adfuit) medios se se interposuerunt, & de communi omnium salute solliciti, habitis ultro, citroque colloquiis, nec non editis cum in finem certis quibusdam decretis, partes ad concordiam revocarunt.
 Prob. 302.

Hoc successu læti cum Magistratu Cives, crevère animis, & jam pacem alteram Anno MDXIX. recenter initam, pari modo infirmare, quin & simul subvertere tentarunt. Quapropter, luculento scripto emissio, conati sunt per falsa narrata demonstrare, se se invitos, imo metu compulsos, pacis hujus subscripsisse conditionibus; proinde, ne quid sibi, & posteris præjudicii amplius inde obveniat, apud se firmiter decretum esse, jus suum adversus Episcopum & Clerum latius persequi, tum & hujus acta Tractatûs rescindere. Hac denuntiatione Reinhardus noster haud parum perculsus, monet Senatûm ne quid ejusmodi novitarum obtrudere velit, quin potius operam det, ut recens stabilita inter ipsos concordia firmiter servetur; sed, ut non desunt his casibus incentores, Senatus persistens in proposito prætenso- rum jurium suorum restitutionem urisit acrius.

Accessit ad malorum cumulum exorta sub idem tempus gravis in Religione Catholica dissensio, quam dum MARTINUS LUTHERUS in nuperis comitiis Wormatiæ celebratis, a Cæsare, & Imperii ordinibus, publice damnatus licet, ac proscrip- tus, sua fovere doctrina non desinit, negotiis etiam operosioribus Præfulem nostrum implicuit; siquidem adversus novatorum licentiam, nec non Civium suorum ausus, ipsi deinceps quasi continuo dimicandum fuit. Hinc, ut erat devec- ta jam ætate Reinhardus, & corpore
 fati-

EPISCOP. WORMATIENSIS. 429

fatigato, illis ultra sustinendis se se imparem sentiens, convocato Nobilium Canoniorum suorum Collegio, in eorum manus Episcopatum certis conditionibus resignavit; quod si suum in deligendo succedere iudicium sequi velint, PHILIPPUM a FLERSHEIM, dignum ostendit. At sava & infelicia simul tempora aliud mox suggererunt consilium; & è Ducibus Palatinis HENRICUM, Elwangenſis Eccleſiæ tunc Præpoſitum, Reinhardo ad partem curarum, nec non ſociam in jure dicundo poteſtatem, adminiſtrationis titulo, & cum ſpe certa ſuccedendi, jungere placuit, eo potiſſimum fine, ut Princeps hic, fretus potentiſſimæ Gentis ſuæ viribus, convulſam & pene attritam Wormatiensẽ Eccleſiam erigeret, & contra tot undique ingruentium malorum tempeſtates, valide deinceps protegeret, ac tutaretur.

Explorato igitur CLEMENTIS VII. Pontificis maximi judicio, ejusque ſimul impetrato conſenſu, Henricus, adminiſtratoris quidem titulum multis annis retinuit, at Wormatiensẽ Eccleſiam plena ſemper cum poteſtate rexit, quod hujus ſui muneris ſatur, ſe ſe etiam ultro eo abdiçaſſe videretur Reinhardus, quandoquidem aſſignato ſibi ex Monaſterio Ramſenſi, aliisque fundis honeſto ſubſidio tranquille fruens, reliquum vitæ tempus, quoad per ruſticorum furias licuit, in otio, ac pietatis operibus traduxit: ad meliorem vitam evocatus Anno MDXXXIII. die XIX. Aprilis; ætatis ſuæ LXXV. Cadaver Wormatiam translatus, illic in medio chori majoris Baſilicæ ſepulturam accepit.

HENRICUS IV. EX COMITIBUS PALATINI RHENI, BAVARIÆ DUCIBUS &c. EPISCOPUS WORMATIENSIS. LII.

PHILIPPO Electori Palatino natus erat inter cæteros liberos ex MARGARETA, LUDOVICI Baviaræ Ducis Filia, Anno MCCCCCLXXXVI. Filius HENRICUS, qui dum ab ipſis fere incunabulis Deo dicatus fuiſſet, per ætatis gradus ad varias in Eccleſia dignitates, quales fuere præter Argentinenſem, & Aquisgranenſem, Elwangenſis Præpoſitura, facilem ſibi adiutum fecit; ad altiora deinceps promotus: quo fere tempore Wormatiam adminiſtratorio nomine regendam ſuſceperat, eodem & Ultrajectinus Epicoſpus renuntiatus eſt; quanquam ſydere utrobique ſat infelici.

Equidem; Cives Wormatiensẽs hac nova rerum mutatione, ſeu ordine, nihilo facti ſubmiſſiores, perrexere in cepto, & proſcalata Epicoſpali autoritate, Senatum, uno etiam auctum membro, ex ſua propria conſtituunt, quin & ad imminuendam Cleri libertatem, vetant ne frumentum, vinum, cæteraque ejusmodi cibaria, ac mercimonia à tributo impoſterum libera eſſent; adhæc alia ſuper alia ipſi onera & vectigalia imponunt; in his autem omnibus parum ſibi viſi ſunt feciſſe, ni per adminiſtratoris abſentiam, qui tunc Ultrajecti moras trahebat, majus aliquod auderent facinus. Quam

Hhh 3 ob

ob rem isto cum proprio Magistratu in omne periculum fœdere, factoque derepente in Decanum, nec non reliquos summæ *Ædis Prælatos, & Canonicos*, impetu, quasi jam non libertas, sed etiam vita singulorum periclitarentur, postulant sibi extradi initæ Anno MDXIX. supramemoratæ pacis Tabulas autographas, quas dum ab invitis extorsissent, rectâ pergunt ad Episcopale Palatium, forte fortuna habitatore vacuum; illic Senatus ære campano signum dare jubet, ac Tribubus, seu artificum, opificumque collegiis, in unum adunatis, conscenso editiore loco, coram universâ multitudine ipsum pacis instrumentum disceperit, ac fœde dilacerat; nec ad contumeliam satis; sed avulsis inde, quæ a jam dictis Tribubus in eodem appensa fuerant, sigillis, suum cuique ibidem præsentî restituit.

Prob. 303.

Ann. 1524.

Provocati hisce injuriis tam Episcopus, quam & Clerus, Imperatorem simul adeunt, eique libello supplici porrecto, causam motæ seditionis fuisse exponunt. Quo accepto, graves Cæsar ad Senatum, populumque Wormatiensem litteras transmisit, quibus commissos excessus severe perstringit, malam fidem damnat ac improbat, auri libras XL. multæ nomine in ipsos, ac eorum quemlibet statuens, quoties libertatem Ecclesiasticam infringere, vesticalia ac Clero exigere, bona ejusdem invadere, & quæ his similia imposterum ausi fuissent tractare.

Prob. 304.

Prob. 305.
& 306.

Senatus, seu propriæ causæ, seu viribus ad vim depellendam, si quæ ingrueret, diffusus, Cæsareas illas *CAROLI* litteras Civibus, ad quos pariter directæ fuerant, non exhibuit: nam in communem defensionem necdum conspiraverant universi, quod plerisque non placeret fortunas & capita sua ambitioni ludum obicere; proinde apud *LUDOVICUM* Electorem Palatinum, Administratoris Wormatiensis Fratrem germanum, multis precibus egit, ut imminentem pœnam, aliæque proxime forsan subsecutura mala reflecteret, Clerum sibi, quemadmodum jam aliàs fecerat, denuo conciliaret. Hac adulatoria fiducia captus, flexusque Elector, effecit ut apud Fratrem Episcopum clementia prævaluerit, & Civium quantumvis immeritorum, non modo aris ac focis parcitum, sed & simul commodis fuerit prospectum;

Ann. 1525.

Prob. 307.
& 308.

nam controversiarum omnium ipsemet ex compromisso supremus arbiter constitutus, non pauca in eorum favorem decrevit, quæ in Wormatiensis Ecclesiæ præjudicium tendere nemo non videt; inprimis vero principalia jura, per ipsum jam aliàs ex simili Tractatu ut plurimum flexa ac imminuta novum hic rursus cepere detrimentum; fortassis, quod cum debili ac impotente vicino, sibi melius conveniebat: nisi infelicem hunc rerum successum velimus temporum potius iniquitati adscribere; ea enim tunc ob Religionem varie deformatam, nec non seditiosorum rusticorum tumultus, universæ Germaniæ erat facies, ut vix deterior esse potuerit.

Ann. 1526.
Prob. 309.

Prob. 310.

Serpfit interea malum etiam longius; quandoquidem pravo Wormatiensium exemplo concitati Ultrajectenses (quo tempore Spiræ etiam in comitiis præfens fuit Henricus) nova quoque & ipsi moliri, quin ad defectionem præcipiti animo inclinare cœperunt, stimulos inprimis addente *CAROLO*, Gueldriæ Duce; hinc in Regionem illas Henrico nostro quantumvis recurrendum fuit, ubi dum comprimendis factionibus, extinguendisque seditio-nis flammis diutius aliquantum detinetur, quam alterius Ecclesiæ suæ pericula privatim ferebant, Ludovicum Fratrem constituit, qui durante absentia sua Wormatiensibus jura daret, & juxta nuperæ transactionis leges, Magistratum innovando, plebem in fide debita contineret. Verum, quod illi per turbida consueverant procedere

scilicet.

felicius, non obstitit Principis Electoris vigilantia, quominus multa in rem suam converterint, haud enim sine alio tria illa sacrarum Virginum Asceteria, tum intra, tum foris muros Civitatis posita, in suam recepere tutelam, quàm ut eorundem fundum, seu territorium simul cum annexis bonis ac redditibus aliquando deglutirent; idem facturi proxime cum F. F. Franciscanorum, nec non Augustinorum domiciliis, quæ per hæresin afflicta ac desolata sibi ab superstitionibus inibi aliquot apostatis acquirere facile fuit.

Hoc tristi rerum statu, Henricus, curas alias ex aliis emergere, difficiliusque in dies negotiis se se implicari sentiens, sacri muneris sui ipsum utrobique tædere coepit; quapropter, viris gravibus juxta ac prudentibus in consilium adhibitis, exploratoque eorum judicio, cupiit ardentissime oneris saltem partem in alium quempiam devolvere; cumque persisteret in proposito, Ultrajectinos vero omnium maxime aversaretur, solemnem Anno MDXXVIII. Tractatum iniiit, quem & postmodum suo probavit calculo Ann. 1528. CLEMENS VII. Pontifex, vigore cujus, temporale dominium sibi, quæ eorum Ansticti, in ipsos competens, cessit CAROLO V. Cæsari, dum jurisdictionem spiritualement simul cum Episcopatu transtulit in GUILLELMUM ab ENKEWORT, S. R. Ecclesiæ tunc Cardinalem. vid. Hodam & Lamb. Horrenf. pe reb. Ultraject.

Inde Wormatiæ iter suum Præsul instituit, ubi & majori, quàm unquam ante visum fuerat, pompæ spectaculo, a Clero simul & Magistratu exceptus est; deducente eum Principum, Comitum, aliorumque Procerum multitudine haud exigua. Tum clavo regiminis manum admovens, ea quæ boni Principis, nec non vigilantis Pastoris, a se exigere videbantur, sedulo postmodum adimplere studuit, hoc maxime sollicitus, quomodo vitam, & ab Apostolorum discipulis hic plantatam Religionem, fartam, testamque servaret: nam præceps ruitura erat, ni, cœlo adjuvante, strenua Henrici industria eam sustentasset, prout integram ac illasam servarunt ejus posterius, usque in præsens. Quod reliquum fuit, Henricus Cleri mores, monasteriorumque statum ita ordinavit, ut simul plurima per Dioecesin seu vultate, seu bello Rusticano dissipata & afflicta templa, quin & Castrum Dirmstein, Episcoporum secessu ac habitatione clarum, quod tunc non-nisi nudas, easque ambustas insignium ædificiorum parietinas ostentabat, egregie instauraverit. Paræst. Hist. Palatin. nov. edit. pag. 241.

His operibus dum strenue, ac pro viribus infudit Henricus, multiplicatos sensit labores, ex eo quod PHILIPPO Fratri sub Frisingensis Ecclesiæ pondere jam prope satiscienti, rogatus est commodare humeros, ac hujus quoque Episcopatus, cum spe certa in eodem succedendi, administrationem in se suscipere; novo itaque illo auctus munere interfuit Comitibus, quæ Cæsar Anno MDXLII. Spiram convocaverat, decretamque illic in Turcas expeditionem suis non modo probavit suffragiis, sed insuper tota Diocesi edixit, ut quotidie hora meridiana, ad æris campani pulsus, preces quisque ad Deum funderet quatenus: *Ecclesia sancta, hostium sublata formidine, securi ipsi deinceps serviat libertate.* Hunc Principum Conventum excepit postmodum alius Wormatiæ Anno MDXLV. celebratus, in quo de pace Religionis per Concilium Tridentinum obtinenda actum fuit, dum interea pacis publicæ leges jam pridem, Anno videlicet MDXXI. hic loci conditas, a novo confirmari placuit. Ann. 1540. Ann. 1542. Chron. Worm. M. S. Ann. 1545.

Solu-

ANN. 1548. Solutis & hisce Comitibus, Præsul noster Augustam-Vindelicorum se se Anno MDXLVIII. conferre opus habuit, de reſtinguendo inteſtini belli diſſidio unâ cum reliquis Imperii Optimatibus deliberaturus, dumque capta illic pro communi omnium ſalute conſilia, lente admodum effectus ſuos fortirentur, veterum ſimulatam Wormatienses inter & Episcopum flammæ, viſæ ſunt denuo erumpere; compreſſit quidem eas in ortu ſuo Henricus: at ne ab ipſorum impetitionibus per omnia expers videretur; quod rationis & æquitatis via non poterant, id artificio tentarunt; ſolebat Præſul, pro recepto ſtylo, ſeu more, quo Prædeceſſores ejus jam ante annos ſexcentos paſſim uſi fuerant, Wormatiam ſuam per verba: *noſtræ Urbis, noſtræ Cruiſtatis* indigitare; Cives, Imperii Majeſtatem in hoc ſuſque deque habitam conquieſti, omni induſtria Carolum Cæſarem hortati ſunt, injuriam ut vindicaret, probrum tolleret. Quali vero, tot ante ipſum Reges ſeu Imperatores, adeo jurium ſuorum fuiſſent ignari, ut expreſſiones illæ, optime fundatæ, ac ſub oculis omnium in publicas Tabulas plus millies jam relatæ, nunc demum, velut legibus repugnantes, eliminandæ forent.

Ad alias itaque moleſtationum ſpecies inquietis Civibus recurrendum fuit, quas dum æque frivole in effectum redigere parant, Henricus noster ad beatiorem vitam evocatus eſt, ſucceſſori ſuo eas diſcutiendas relinquens. Obiit autem Princeps pacis, ut & diſciplinæ Eccleſiaſticæ amantiſſimus, Ladeburgi Anno MDLII. die III. Januarii circa horam XI. antemeridianam. Cadaver ingenti mœnore funeris Wormatiam translatum, communi Episcoporum conditorio depoſitum fuit die XI. menſis ejusdem.

THEODORICUS II. A BETTENDORFF. EPISCOPUS WORMATIENSIS. LIII.

ANN. 1552. Poſtquam juſtis ſolemnibus HENRICO parentatum eſt, primariæ Ædis Canonicis, ſubrogando eidem ſucceſſori ſolemnia, de more, Comitibus habuere ad diem X. Martii Anni currentis MDLII. ſuffragiſque in unum THEODORICUM A BETTENDORFF, majorem ſuum Decanum, collatis, eum ſalutarunt Episcopum, quo fere tempore ALBERTI Marchionis Brandenburgici Copiæ, haud procul Wormatia iter ſuum in hoſtem dirigentes, quod gravi commeatûs penuria premi ſe dicerent, ingentem pecuniæ ſummam ab hac urbe flagitarunt, quâ urgenti malo ſubvenirent. Excusare quidem ſe Cives, Clerus immunitatem obtendere; contra vero miles inſtare, & niſi quantocyus imperatam pecuniam numerent, extrema ipſis ferro flammaque minitari cœpit; collatis itaque invicem conſiliis, Wormatienses, nolentes volentes, imminens excidium XXXII. millibus Florenorum redemerunt.

Ducebat autem Theodoricus noster maternum Genus ſuum, paterno haud certe inferius, ex Illuſtri GEMMINGIUM profapia, atque, ut

ut erat vir ingenio acer, nec non animo in cunctis obfirmato, ubi primum JULIO III. Pontifici probatus, etiam apud CAROLUM V. Cæsarem, misso ad hoc JOANNE-WILHELMO a NOLTHAFFT, obsequium clientelare professus fuisset, quid novæ fraudis aut artificii adversum se molirentur Wormatienses parum sollicitus, ipse primus Senatui litem movit; nam, prolatis Pontificum, Cæsariumque privilegiis, quibus de plena libertate Ecclesiæ suæ cautum fuerat, multa cœpit repetere, quæ Antecessor ejus per turbida tempora magis concordia: tuendæ studio permisisse certum erat, quam quod ita jus & æquitas postulassent: inprimis vero protectorias Litteras illas, quas idem Senatus nonnullis locis sacris concedere præsumperat, antiquari, jusque & autoritatem quam sibi exinde jam arrogaverat, in totum aboleri voluit; inhiabat enim tunc passim Ecclesiarum opibus quotquot ex Lutheri doctrina jus reformandi inducere ac promovere conabantur; *tunc demum* (ut cum hujus sectæ Viro Erudito loquar) *Nonajteria reformata esse rati, si ejusd. Religiosis bona Deo dedicata ad Fiscum raperent.*

Heineccius
antiq Goslar.
lib. VI. p. 445

Dispicuit summopere Wormatiensibus hæc in Episcopo suo agendi methodus, seseque Camerali Judicio, ad quod per ipsum evocati fuerant, ægre admodum stiterunt; quin & decretis seu sententiis abinde successim emanantibus, tarde, pro more suo, obtemperantes, litem contestatam, quo corrueret, aut certe lentius procederet, insidiosus Juris laqueis undique irretire studuerunt, dum interea ex instituto hic Loci Anno MDLVII., jussu Cæsaris, publico de Religionis controversiis colloquio, tum & ex Wildfangiatus jure, quod sub idem tempus movere cœpit Palatinus Elector, fatis aliunde negotii Theodorico obventurum sperabant. Verum ubi his non obstantibus urgeri se sensissent Wormatienses, ut vicem quodammodo rependerent, jus quod eidem Præsuli in Hebræos hæctenus competierat, auferre, ac tollere aggressi sunt, id licet in propriam suam vergeret perniciem; siquidem res in effectum haud quamquam redigi poterat, nisi infelici illa hominum colluvie totaliter urbe pulsa.

Ann. 1557.

Cœpit itaque callide, ac infcio potissimum Episcopo, tractari hæc machinatio, quam ubi FERDINANDUS I. Imp. suo probasset assensu, Judæi, per Edictum Anno MDLVIII. Praga emanatum, jussi sunt Wormatia excedere, benigne ipsis dumtaxat indulto, tum ad res convasandas, tum ad exigenda quæ sibi ex parte Civium debita restabant, & quæ ultra XV. millium Florenorum summam ascendere comperta sunt. Reclamavit quidem adversus subreptitium diploma Theodoricus, at, quod Cæsaris patrociniis tunc opus haberet ut sese simul a Palatini vexationibus eximeret, noluit ejus exacerbare animum; proinde actione Civibus a novo coram Camera judicio intentata, juribus suis sat prospectum credidit.

Ann. 1558.

Prob. 311.

Interea Cives, seu juri suo diffisi, conduplicatis precibus apud Ferdinandum egere ut quod circa Judæorum emigrationem statuerat, id sua autoritate tandem vellet efficere; non defuit quidem supplicantium votis Cæsar, sed cum directe contra justitiam procedere nefas esset, in hoc potissimum intendit, ut saltem res in compromissum veniret, delegatis ad hoc prævie cum DANIELE Moguntino, nec non MARQUARDO Spirensi, Episcopis, PHILIPPO Hassiæ Landgravo & CHRISTOPHORO Wirtembergensi Duce; verum hos omnes ut constanter, sic prudenter recusavit Theodoricus noster, nec ad compromissum aut Transactionem aliquam ullis induci potuit rationibus; si quis alius, quantis non præjudiciis ejusmodi pacta ac compositiones, quas Antecessores ejus sæpe nimium jam inierant, locum dedissent.

Ann. 1560.

Prob. 312.

313. 314.

315.

ANN. 1564

Jure igitur deinceps experiundum fuit, alia siquidem Civibus via nulla patebat; hac autem dum improspere aliquamdiu processissent, ad pristinum reversi ingenium, Judæos, quod urbe excedere nollent, diversis molestiis ac injuriis afficiunt, simulque Virginum Asceteria duo, unum in monte S. Andreae, alterum juxta portam, quæ Spiram ducit, posita, per vim occupant, dum pro illius Sæculi labe, idem tentarunt Palatini Duces, FRIDERICUS, & GEORGIVS, quorum ille Collegiatam S. Cyriaci Ecclesiam, nec non Sünshemenfê, & Franckenthalensê, Cœnobîa; alter Hegenensê Parthenonem, armata manu invasit, ac suo quisque subjecit dominio.

Prob. 317.

318. 319.

320.

ANN. 1566.

Prob. 316.

322.

Deplorandum illum Ecclesiæ Wormatiensis statum verbis ac modis, quibus potuit, efficacioribus Cæsari exposuit Theodoricus, simulque de illata utrobique atroci injuria conquestus est; hinc de restituendis ante omnia spoliis non unum emanavit decretum, etiam in plenâ Imperii Comitibus Anno MDLXVI. Augustæ celebratis, iterato confirmatum. At, quemadmodum pessumdata privilegia, sic & neglecta fuere mandata, saltem ex parte Palatini, nam Cives in ordinem redigere facile fuit, quando interea ipsos non puduit spargere in vulgus, ceu nullum aut calamitatis aut miserîæ genus existeret, quod ab Episcopo, & Clero hæcenus perpassi non essent.

Prob. 323.

Tam manifesta calumnia offensus Theodoricus eam gravissimis rationibus ac incorruptis testimoniis destruxit, tum vero cuncta omnis cum Civibus habitæ hæcenus controversiæ capita in medium revocans, institit etiam apud MAXIMILIANUM II. Cæsarem, a quo Regalium Investituram, de more, susceperat, quatenus ea tandem aliquando per sententiam placeret diffiniri. Nec dubium quin optimus Præsul, qui Judæorum causam evicerat, voti sui etiam in reliquis compos factus fuisset, nisi temporum prævaluisset iniquitas; hanc igitur dum superare nequit, vi curarum & mœroris magnitudine, seu tabe quadam intima cordis permeante, intra paucos annos consumptus est.

Annum, & diem, qui Theodorico ultimi illuxerunt, exprimit ejus Epitaphium, quod Wormatiæ in Aedium Sacrarum maxima, è sinistro chori latere, legitur in hæc verba:

ANNO DONATÆ SALUTIS MDLXXX. THEODORICUS A BETTENDORFF, REVERENDISSIMUS VANGIONUM ANTISTES, ET ILLUSTRIS IMPERII PRINCEPS; SUB EPISCOPATU ANNOS XXVIII. ÆTATIS SUE LXII. POST INGENTES CURAS, SUEQUE REIPUBLICÆ VIGILIAS, SENIO, ET VENERABILI ANNORUM SERIÆ EMACERATUS, XXXI. DIE JANUARIJ ANIMAM AD COELSTES FELICITER ET RELIGIOSE TRANSMISIT MANES. CUJUS SPIRITUS IN REQUIE FUTURAM PRÆSTOLATUR RESURRECTIONEM.

G E O R.

GEORGIUS

A SCHÖNEBURG.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LIV.

Qui defuncto THEODORICO in Episcopatu Wormaliensi substitueretur, ANN. 1580.
 Cum omnium maxime idoneus visus fuisset GEORGIUS A SCHÖNEBURG, ei nobiles Canonici vota sua, ac suffragia, ad diem xxii. Martii Anni currentis MDLXXX. detulere ad unum omnes. Ortus is erat JOANNE patre, matre vero ELISABETHA WEYER de NICKENICH, nobilibus conjugibus, Cleroque principi tam Moguntiae, quam & Wormaliae, adscriptus, ingenio & virtute summos utrumque honores retulerat, illic majoris Decani, hic Praepositi muneribus fungens, dum in illustrioribus aliis Germaniae Collegiis, videlicet Trevis, ac Spiraë, locum simul obtinebat.

Hoc meritorum cumulo, cui Metropolis Moguntinae Praepositura accessit, ornatus Georgius, nec non ex veteri majorum instituto inauguratus, commissae sibi recenter Ecclesiae regimen vix inchoaverat, quando jam cum Magistratu Urbico simultatibus implexus est. Orto enim ad Annum MDLXXXIII. in Parthenone, cui *Drus* cognomen est, fortuito incendio, Senatus ambustas parietinas & rudera armato milite mox infedit, dum interea sanctimonialibus, in custodiam abductis, persuadere conatur, universos ut sacri loci reditus ac proventus sibi cedant, vi in refractarias comminata. Tum facinus facinore accumulans, Canonicos ex propriis aedibus, quas urbis moenibus partim contiguas, partim superstructas habebant, violenter deturbat, aufurus plura, ni temerariam manum cohibuisset, quod Spiraë in proximo tunc constitutum erat Caesareum Tribunal; ad hoc siquidem recurrens cum Clero Episcopus sensit promptam opem, nec non Anno MDLXXXVII. etiam iustitiam, duplici Prob. 324. suffultam sententia, quarum prior die XII. Junii, altera vero, die XXX. mens. 325. sis Decembris insequentis, prodiiit.

Supererat, ut quemadmodum Senatus praedictum illud Virginum Asceterium ex toto evacuare coactus fuerat, sic & alteri, quod in S. Andreae monte positum ostendimus, ablata Archiva sua restitueret; Quamobrem, ut in hoc quoque obstinacem adversae partis animum frangeret Georgius, imploranda fuit RUDOLFI Caesaris iustitia, a qua etiam Anno MDLXXXIX. mandatum Prob. 327. desuper retulit, haud amplius deinceps contemnendum.

Hac controversias excepit alia, satius timenda; erat enim tam Georgio nostro, quam & WOLFFGANGO Archipraefuli Moguntino, de quo adversus JOANNEM - CASIMIRUM, Electorem Palatinum quererentur, tum ob turbatum Catholicæ Religionis exercitium, tum ob male servatos limites in districtu oppidorum Nordheim & Wattenheim, jamque res ad arma prope spectare videbatur, quando saniora amplexi consilia, publicum congressum pacis & concordiae firmandae causa sibi met condixere, ac Tractatu

ANN. 1590. amicabili Anno MDXC. die XV. Januarii inito, nascens inter ipsos grave disfidium abruperunt.

ANN. 1595. Innotuerant interea etiam Rudolfo II. Cæsari Præfulis nostri virtutum dotes eximiæ, cum singulari sapientia, morumque integritate conjunctæ, hinc in publicis Comitibus Anno MDXCV. Spiram indictis, vices ejus obire jussus, dum suam in rebus Imperii gerendis industriam cunctis Optimatibus ibidem præsentibus comprobaret, mors ex adverso imminens, virum de Republica amplius meriturum sustulit die XI. Augusti Anno ætatis suæ LXII. Cadaver magnifico funere Wormatiam relatum, illic in S. Georgii Oratorio, Basilicæ majori attiguo, quod propriis manibus haud ita pridem consecraverat, depositum fuit.

Luxerunt Georgium Ædis quoque Metropolitanæ Moguntinæ Canonici, suamque erga Principem in se beneficentissimum gratitudinem testati sunt, erecto in ejus honorem sumptuoso ex marmore monumento, quod sequentem Inscriptionem præ se fert.

GEORGIUS DEI GRATIA EPISCOPUS WORMATIENSIS, EX NOBILI FAMILIA DE SCHONENBURG ORIUNDUS, HUIUS METROPOLITANÆ ECCLESIAE PRÆPOSITUS, ET ANTE HAC ANNIS XVIII. DECANUS. TANDEM VERO CÆSARIS RUDOLPHI VICES IN CONVENTU DEPUTATORUM NUPER GERENS, OBIIT SPIRÆ; SEPULTUS AUTEM WORMATIÆ IN ECCLESIA CATHEDRALI IN PACE QUIESCIT. PRINCEPS DE REPUBLICA CHRISTIANA, AC PRÆSERTIM ECCLESIA, CUI PRUDENTIA, SINGULARI STUDIO, ET LABORE INDEFESSO, LAUDEQUE EXIMIA PRÆFUIT, ATQUE PROFUIT, OPTIME MERITUS

ANNO MDLXXXV. DIE XI. MENSIS AUGUSTI.

Servat Wormatienſe Sacrarium, Struthionis ovum, auro gemmisque circumcinctum, ac in Ciborii formam adaptatum, cui hi sequentes versus inscripti leguntur

*Hocce Palestinæ, Strutio protrudit, in oris
Ovum, quod Schönberg sustulit ipſe manu.*

Hinc patet Præfulem nostrum, cujus illud donarium est, peregrinationem in Terram sanctam aliquando instituisse.

PHILIPPUS I
A RODENSTEIN,
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LV.

Post GEORGII obitum, congregatus, de more, Nobilium Canonicorum cœtus, die XVI. Septembris Anni MDXCV. initis, comparatisque suffragiis, ANN. 1597.
PHILIPPUM, in majoris custodis officio tunc constitutum, consentiente voce deposcunt Antistitem.

Ducebat is stemmatis sui originem ex nobili claraque RODENSTEINIORUM profapia; Patre ENGELHARDO, matre vero BARBARA de OBERSTEIN, natus; qui accepta Ecclesiæ Wormatiensis summa, rerumque simul potestate, nihil propius habere visus est, quam collapsam Cleri disciplinam erigere, nec non & ædium sacrarum tecta ac structuras, seu vetustate seu temporum injuria deformatas, instaurare; curam ac sumptus non minores adhibens, ut quæ per ditionem suam laceſcæ horrebant ruinis arces, in pristinam formam revocarentur.

Pergebat utrobique in cœptis feliciter Præful noster, quando cum vicino sibi Electore Palatino graviter collisus est, quod hic Wildiangiatus jura sua etiam usque in agrum Wormatiensem extendere præsumpſisset, idque contra expressum tenorem præcepti a FERDINANDO I. Cæsare jam aliàs, Anno videlicet MDLV. desuper emanati. Quapropter, ne res in majores turbas excederet, se se Philippus illico Pragam contulit, ubi coram RUDOLFO, qui, hujus nominis jam alter, Imperii Sceptra tunc gerebat, expositis Ecclesiæ suæ necessitatibus, novum inde diploma retulit, prioris per omnia confirmatorium. ANN. 1597.
Prob. 328.

Turbine in eum modum discusso, ac quiete recuperata, Philippus ad pacis opera denuo conversus est, Palatiumque Episcopale præclaris structuris ac ædificiis auxit; dum simul Principem-Basilicam insigni ara condecoravit; hinc postquam eadem quæ proximus ejus Deceſſor fata Spiræ expertus fuisset Anno MDCIV. die vero XXI. Martii, acceptorum beneficiorum haud immemores Canonici, defuncto Antistiti statum cum monumento erigi curarunt, sequenti hac adjecta Epigraphæ, seu funebri Elogio. ANN. 1604.

*Reverendiss. Principi, & Domino,
Dom. PHILIPPO, ex pervetusta
Nobilium de RODENSTEIN Familia oriundo:*

Quem uti hujus Basilicæ Decanus & Capitulum Anno a Jesu homine MDXCV. mensis Septemb. XVI. ob præclaras animi dotes & virtutes, judicii acrimoniam, spectatam eruditionem, pietatem & humanitatem, tum denique miram in rebus gerendis prudentiam & dexteritatem, in Ecclesiæ Wormatiensis Episcopum & Antistitem unanimi omnium calculo designarunt, ita postquam ad ejusdem Ecclesiæ clavum ad XXI. usque mensis Martii Anni præsentis MDCIV.

summa cum laude sedisset, in Spiritualibus & temporalibus optime rexisset, non tam collapsa solcite instaurasset, quam subinde nova extruxisset, vices etiam Sac. Cæs. Majestatis, per integram Deputationis Imperii Dietam, Spire nuper celebratam laudabiliter obisset sine dubio, nisi immatura mors prævenisset, in posterum longe majora designaturo, nunc sub solita Episcoporum Crypta reposito, universæ carnis Resurrectionem præstolanti, hoc Saxum præsentis Scriptura incisum, a tergo præsentis monumenti, ab eodem Antistite Philippo jam antea, dum viveret, è propriis, Epitaphii loco, pie destinati, Fratris vero JOANNIS in RODENSTEIN opera, ad hanc perfectionem maturati, adunitum; in perpetuæ gratitudinis, laudis & memoriæ testificationem sponte & ultro, jureque optimo posuere, æternæ animæ felicitatem comprecantes.

PHILIPPUS II. CRATZ A SCHARPPFENSTEIN. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LVI.

Philippo, ex humanis crepto, Successor in Episcopatu Wormatiensi ad diem IV. Maji Anni MDCIV. datus est ejusdem nominis alter, sed qui claro PHILIPPI cum ANNA natus conjugio, paternum Genus a CRATZIIIS de SCHARPPFENSTEIN, maternum vero a SCHÖNEBURGIIS trahebat.

Commendaverant virum, præter insigniora, quibus hæctenus egregie functus fuerat, honorum munera, eximie tum corporis tum animi dotes, quæ magnam proinde de ipso spem fecerant, ast immatura morte sublati sunt, cum Hebdomadas vix X. in Regimine explevisset, sepulturam naustus Moguntie in Ædium Sacrarum maxima, ubi in Oratorio omnium Sanctorum sequens hoc ejus existat Epitaphium:

PHILIPPUS CRATZ A SCHARPPFENSTEIN DEI GRATIA ANNO MDCIV. EPISCOPUS WORMATIENSIS ELECTUS, POSTQUAM PRIUS METROP. MOGUNT. NEC NON CATHEDRALIS PRÆDICTÆ, AC S. BARTHOLOMÆI IN FRANCOFURTO, ECCLESiarUM, PRÆPOSITURIS, ALIISQUE PRÆLATURIS IBIDEM CUM LAUDE PRÆFUISSET, VIX EPISCOPALEM DIGNITATEM CONSCENDENS, ANNO EODEM XIII. JULII IN CHRISTO, ET PACÈ HIC PIS REQUIESCIT.

WIL

WILHELMUS.
AB EFFERN.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LVII.

Die XVII. Augusti ad novum eligendum Antistitem præstituta, ubi actum ANN. 1604.
de suffragiis, in eam omnes ivere sententiam, ut interposito compromisso, paucorum staretur arbitrio; ab his itaque, rite designatis, expetitur WILHELMUS ab EFFERN, majoris Ædis WORMATIENSIS Canonicus, qui & postquam a PAULO V. Pont. per bullam dat. Romæ Anno MDCV. pridie Idus Septembris, nec non a RUDOLFO II. Imp. per diploma datum Pragæ Anno MDCVII. die XII. Septembris, solemnia ut utrimque inaugurationis munia retulisset, commissæ sibi Ecclesiæ Regimen tandem ex integro adiit.

Tranquillus interea fuerat Rerum status, nec videbatur tam cito turbandus, ANN. 1608.
quando audax plebecula, & ad omne facinus proclivis, derepente ad arma convolat, & in præfulem, nihil tale opinantem, impetum facit; causa orti tumultus hæc refertur; patebat ex Episcopali Palatio ad juxta posita urbis moenio aditus, hunc dum Cives sublatum vellent, improba ducti temeritate, ædem augustam circumfederalent, summisque conatibus, ac iterato sæpius machinarum impulsu, fores anteriores ausi sunt perumpere, ut posticas illas occluderent; nec hic stetit tumultuantium insolentia, sed fractis, ac amotis, per summum nefas, ubique repagulis, annonam Principis, vinumque deprædati, effusî in Epulas, iram reliquam nocturnis commensationibus decoxerunt.

Illatam Episcopo atrocem injuriam, quàm indigne tulerit summus in Imperio Judex Rudolphus, ejus demonstravit decretum Anno MDCIX. die XXX. Septembris desuper emanatum, multa licet temperatum clementia, fortasse quod ad poenam crederet esse satis, æternum turpis facti opprobrium. Unde & WORMATIENSIS se se posthac intra modestiæ limites continuerunt ne iratum sibi Cæsarem ad ulteriorem vindictam provocarent.

Hac qualicumque quiete Wilhelmus noster oportune usus, ad Sacerdo- ANN. 1612.
talem honorem gradu facto, Spiræ, quò se eum in finem contulerat, insigni cæremoniæ adparatu consecratus est Episcopus Anno MDCXII. tum, quo afflictæ in his partibus Religioni Catholicæ potentius subveniret, Patres Societatis JESU WORMATIAM adscivit, eorumque sustentationi benigne providit, concurrente cum ipso liberaliter in idem opus majori suo Capitulo, prout Litteræ Anno MDCXIII. mense Novembri confectæ hæc omnia fusi ex- ANN. 1613.
planant. Hinc Cives in novas exarxi iras, ac ad pristina reversi, variis Clerum Prob. 329.
afficere molestiis non desiterunt, donec MATHIAS, Rudolphi in Imperio suce- Prob. 330.
sor, Edicto vetuit ne quis contra quod prædecessores ejus RICHARDUS, & SIGISMUNDUS, Reges, circa ejus Cleri Exemptionem olim jam statuerant, quidquam impofterum audeat præsumere.

Nec

ANN. 1615. Nec successu feliciore Cives jura Episcopi sui infringere præsumpserunt: dum enim innovato sub Anno MDCXV. veteri litigio, Judæos urbe volunt excedere, nec obtinent; ducti impatentia, eos simul cum prole, ac suppellectile violenter extrusos, quin nāvibus, cimbisque impositos ultra Rhenum trajecerunt ipsimet, quod nautæ Episcopi dominio subiecti, id facere recusassent. Verum implorata denuo Cæsaris justitia, iisdem Civibus die III. Martii Anno proxime insequente injunctum fuit quatenus infelicem Gentem, eo quo eam expulerant modo, reducerent, ac priitinis sedibus suis incunctanter restituerent.

ANN. 1616. Hæc inter gravi morbo Ladeburgi correptus Wilhelmus, coepit in dies viribus deficere; quapropter cum se ad extrema urgeri sentiret, ad beatum discessum pie se composuit, ac tandem die VII. Augusti Anni MDCXVI. animam Creatori suo reddidit. Cadaver Wormatiam translatum illic in Oratorio Divi Martini Basilicæ Majoris depositum fuit, hoc Epitaphio superaddito

REVERENDISS. ET ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI
D. WILHELMI AB EFFERN EPISCOPI WORMATIENSIS
OSSA HOC SARCOPHAGO INCLUSA, DIEI
NOVISSIMI TUEAM PRÆSTOLANTUR, ANIMA
DEO VIVAT.

EXCESSIT HUMANIS ANNO MDCXVI. VII. AUGUSTI
DIVO MARTINO HANC ARAM EREXIT.

GEORGIUS FRIDERICUS A GREIFFENCLAW.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LVIII.

Mors ubi WILHELMUM eximie virtutis absumpsisset Antistitem, Canonici Wormatienses, celebratis de more Comitibus, GEORGIUM A GREIFFENCLAW in VOLRATZ, Virum consilio magnum & sapientia spectatum eidem **ANN. 1616.** substituerunt die XV. Septembris Anni MDXVI.

Erat is Moguntinæ, nec non Wormatiensis Ecclesiarum Præpositus, ex quibus dignitatibus priorem simul cum adepto recenter Episcopatu, sibi confirmari obtinuit a PAULO V. Pont. per Bullam datam Romæ pridie Calend. Augusti Anno MDCXVII. quam demum Anno MDCXXI. die III. Martii subsecuta est ex FERDINANDI II. Cæsaris indultu, Regalium investitura.

Honori.

Honoribus in eum modum stabilitis jura inde emanantia tueri mox necessum habuit Georgius; exorto enim sub idem tempus bello Bohemico, FRIDERICUS Elector, qui illius incensor exstiterat, sua fretus potentia, multas circumvicinis sibi ditionibus molestias ac vastitates intulit, cumque WORMATIENSIS Ecclesiam, jurato licet fidei obsequio eidem devinctus, præ cæteris appetere videretur, restitit Præsul pro viribus, & desumptas ex Wild-
ANN. 1622.
fangiatus ancipiti jure, nec non Finium controversia, inimicitiarum causas, a se amolitus est, dum plurima eaque gravia querelarum capita, in ipsum è contra rejecit adversarium.

Siluerunt quidem inter arma leges aliquamdiu; ast ubi Cæsaris prævaluit potentia & autoritas, exoptatam justitiam Præsul noster simul consecutus est, & avulsa pridem ab Ecclesiæ suæ dominio loca aliquot, unâ cum
ANN. 1626.
eorum attinentiis, è Palatipermanibus feliciter recuperavit, præstiturus haud dubie in commune bonum plura, si, quas Anno MDCXXVI. cum WORMATIENSIBUS conjunxit, Moguntinas Insulas, mors ipsi biennio post non invidisset; fatalem Epocham, quemadmodum antea vitæ reliquas, conservat monumentum duplex, quo Moguntia in Basilica maxima repletur Oratorium S. Michaelis Archangeli.

Inscriptio aræ marmoreæ.

„ In honorem Dei ter optimi maximi. Deiparæ Mariæ Virg. & S. Michaelis Archangeli.

„ Eminentiss. Reverendiss. Principi ac Domino D. GEORGIO - FRIDERICO Sac. Sedis Moguntinæ Archiepiscopo. S. R. Imperii per Germaniam Archicancellario, Principi Electori, nec non Episcopo WORMATIENSIS, ex generosa & antiquissima equestri prosapia Greiffenclaw a Volraths Anno MDLXXXIII. prognato. Anno MDLXXXVII. inter Metrop. hujus Ecclesiæ Canonicos adscripto. Anno MDCI. in ejusdem Scholasticum. Anno MDCIII. in Præpositum. Anno MDCXVI. in Episcopum WORMATIENSIS. Anno MDCXXVI. in Archiep. & Elect. Moguntinum. Denique Anno MDCXXIX. VI Julii ingenti sui desiderio per totum Romanum Imperium relicto, hic in arce sancti Martini vitam inculpata piissime finienti, monumentum hoc, injuria temporis hucusque imperfectum, reforescente pace, perpetuæ memoriæ, debitæque observantiæ ergo, lugenti & devoto animo æternam requiem apprecantes perfici curarunt ipsius ex Fratre Nepotes, germani Fratres, FRIDERICUS, & GEORGIUS PHILIPPUS GREIFFENCLAW a VOLRATHS, ille Ringawia Vice-Dominus, hic Konigstein Satrapie supremus Præfectus, uterque Consiliarius intimus.
Anno MDCLXII.

Inscriptio Lapidis sepulchralis.

„ Hunc sibi tumulum elegit,
„ Reverendiss. ac Illustrissimus Dominus, Dom. GEORGIUS-FRIDERICUS, Archiepiscopus Moguntinus. S. R. Imperii per Germaniam Archicancellarius, Princeps Elector, ac Episcopus WORMATIENSIS, è vetusta Nob. Equestris Rhenanæ prosapia Greiffenclaw a Volraths, qui Anno MDLXXXIII. natus, postquam hujus Ecclesiæ prius Anno MDCI. Scholasticus; Anno
HIST. WORM. TOM. I. Kkk MDCIII.

„MDCIII. Præpositus. Anno MDCXVI. Episcopus Wormatiensis. Dein
 „Anno MDCXXVI. XXI. Octob. concordibus totius Capituli suffragiis in
 „Archiep. Mogunt. electus. Anno MDCXXVII. die XV. Augusti Aschaffen-
 „burgi consecratus fuisset. Tandem eheu! anno Regiminis II. mense VIII.
 „die XVIII. ingenti sui relicto desiderio, VI. Julii Anno MDCXXIX. æta-
 „tis LVI. Moguntiae vivere desuit. Princeps vere prudentia, eloquentia,
 „animique cellitudine insignis, integritate famæ, vitæque candore notissi-
 „mus, cui proinde Frater, postremæque voluntatis executores mœstissimi,
 „hoc monumentum posuerunt, animæ æternum bene precati.

GEORGIUS - ANTONIUS A RODENSTEIN. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LIX.

ANN. 1629. **A**rmis cuncta late adhuc circumfremebant, quando mortuo ad annum MDCXXIX. GEORGIO-FRIDERICO, dandus fuit in sede Wormatiensi Successor. Itum itaque, pro veteri recepto more, ad Comitiam; sed diu in suffragiis hæsit electio, quod turbidis illis temporibus vacantem dignitatem cuncti refugerent; donec tandem rogatus magis, quam expetitus summæ Aedis Custos GEORGIUS-ANTONIUS A RODENSTEIN oblatum onus in se suscepit; factum probante URBANO VIII. Pont. per Bullam datam Romæ Anno MDCXXX. die Idus Septembris.

Vix Regimen suum auspiciatus fuerat novus Præsul, cum adversus FRIDERICI IV. Palatini Electoris impetitiones ipsi dimicandum fuit, quod is majorum vestigiis inherendo, liberæ conditionis homines, qui in Wormatiensi ditione domicilium fixerant, in propriorum hominum censum referri, Palatinos vero sibi proprios, in eadem recipi ditione voluisset, dum excluso Episcopo quæ territorii Domino, jura utrumque sua in ipsos exercere sibi soli fas esse contendebat. Duravit pertinax hæc concertatio aliquamdiu, Cæsarisque, ad quem interea delata fuerat, judicium expectabat, quando gravius malum superveniens, Ecclesiam Wormatiensem velut una ruina involvit.

Equidem, qui Victor Imperium tunc peragrabat GUSTAVUS, Sueciæ Rex, subactâ Franconiâ, Rhenanas Provincias pari fortuna aggressus est, cumque inter cæteras urbes in iisdem positas, etiam Wormatia imminens jugum proxime subitura esset, diffugit inde cum Episcopo Clerus, aris, focusque derelictis, si principem Basilicam excipias, quæ duobus Patribus Capucinis commissa fuit, nam & reliqui Religiosorum Ordinum coetus, rebus convasatis, pariter dilapsi erant. Occupat interea Urbem Suecus, firmeque inducitur præsidio, Philippum de Seidell in ea belli Ducem constituit. Hic, ut erat novæ sectæ addictissimus, nihil non egit ut veterem Religionem loco moveret ac extirparet penitus; jamque in eo erat, ut Aedum sacrum etiam maximam Luthero suo unice deinceps patere vellet, quando

ANN. 1631. **opor-**

oportune adveniens cum Gallorum Regis Legato CHRISTOPHORUS-PHILIPPUS a SOETERN, Elector Trevirensis, propositum facinus auctoritate sua avertit.

Insuperato hoc recreati auxilio Capucini interdictum sibi pastorale munus alacriore animo resumpserunt, continuaruntque in annum usque MDCXXXV. quo tandem armis Cæsareis recuperatâ WORMATIâ, reversus a quinquennali Exilio Episcopus jura quoque pristina sua recuperavit, Gregemque per semet regendum suscepit, dum impensæ huic a Patribus curæ haud immemor ipsos non modo stabili sede, donavit sed & speciali deinceps benignitate fovit. ANN. 1635.
Prob. 331.

Savire post hæc non destiterunt tempora, & Georgius noster, variis licet interea tum Moguntiae, tum Spiræ dignitatibus Ecclesiasticis auctus, eorum inclementiam fere continuo expertus est, donec tandem An. MDCLII. ærumnosam vitam cum meliore morte commutavit Moguntiae, ubi & sepulturam invenit in Oratorio S. Bonifacii Aedis metropolis, brevi hac superadita Epigraphe:

GEORGIUS-ANTONIUS DEI GRATIA EPISCOPUS WORMATIENSIS
S.R.J. PRINCEPS. ELECTUS XX. AUGUSTI MDCXXIX. METROP. MOGUNT. CATHEDRALIS SPIRENSIS, ET COLLEGIATÆ S. ALBANI, ECCLESiarUM, PRÆPOSITUS, EX PRÆNOBILI FAMILIA DE RODENSTEIN.
OBIIT PIE IN DOMINO. XXX. OCTOBRIIS ANNO MDCLII

HUGO-EBERHARDUS

EX COMITIBUS

CRATZ DE SCHARPPFENSTEIN.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LX.

Wormatiensis sedes per frequentes illos bellorum motus sæde succussa, quin & integro jam fere biennio ex GEORGII Antistitis obitu vacua, vix amplius consistebat, cum eidem invitus licet ac reluctans impositus tandem fuit HUGO-EBERHARDUS ad diem XVIII. Junii Anni MDCLIV. ANN. 1654.

Ducebat is genus suum ex eadem illa CRATZIORUM stirpe qua inter prædecessores ejus PHILIPPUS quondam inclaruerat, sed, quæ Comitibus titulo deinceps aucta, coruscabat magis; fulgebant præterea in Electo nostro eximia virtutum decora cum variis dignitatibus conjuncta, quales fuere Trevirensis, Francofurtensis, & Tubingensis Ecclesiarum, præposituræ, nec non in Metropoli Moguntina Custodis munus; sic ut maxima quoque commoda ac Emolumenta exinde speranda fuerant, ni temporum iniquitas perpetuum obstidisset; ea enim passim rerum in Germania tunc erat facies, ut vix deterior esse potuerit.

Regimen itaque auspicatus Hugo, nihil sollicitius habuit quam Cleri mores in melius reformare, & desolata cœnobîa pristino nitore restituere. Quapropter lustrata universa Dioecesi, splendidam Anno MDCLV. Wormatiæ celebravit Synodum, è qua multa prodiere præcepta ad utriusque disciplinæ instaurationem summe necessaria. Tum ædibus sacris manum adjutricem porrigens, earum plurimas ceu bello dijectas, ceu vetustate collapsas crexit, ANN. 1655.
Prob. 332.

HIST. WORM. TOM. I

Kkk 2

per-

perrecturus in cepto ulterius, si modo quietem nactus fuisset a vicino sibi Electore Palatino, qui jura prope innumera ex uno Wildfangiatu jure petita, per circumjectas sibi ditiones exercere, nec non ardentius etiam prosequi coeperat, quam majorum suorum quisquam alius.

- Hinc Præfuli nostro in hoc unice deinceps incumbendum fuit, quomodo se se ab ejusmodi impetitionibus liberaret, ac simul subditorum saluti prospiceret, cumque delatæ hætenus ad Cæsarem desuper querelæ, quas & ANN. 1658. in solemnî ejusdem inauguratione Anno MDCLVIII. Francofurti celebrata, visum est denuo exponere, vix quidquam proficissent, per fœdera sibi consulere statuit Hugo, attractisque in suam sententiam ex potentioribus nonnullis, magni inter tot adverſa animi signa dare cœpit, jamque in eo erat, ut oppignoratum pridem Ladeburgum Oppidum simul cum arce Stein, è Palatini manibus recuperaret; quando Ratisbonam evocatus, illic publicis ANN. 1661. Comitibus Anno MDCLXIII. habitis, Moguntini præ infirma valetudine absentis vice præſedit, dumque cuncta sedulo curat ac exequitur, ipsis negotiis immortuus est die XIII. Martii.

Cadaver, Wormatiam relatum, Clerus juxta ac Urbis Magistratus, funebri pompa honorifice excepit, ac pro defuncti voto in Collegiata S. Mariæ Ecclesia condidit, ut liquet ex Inscriptione quæ ibidem legitur in hæc verba:

ANTE ARAM HANC SANCTISSIMÆ VIRGINIS Mariæ MIRACULOSE, QUAM SIBI IN VITA PARITER ET MORTE CLEMENTISSIMAM PATRONAM ELEGIT, TUMULARI VOLUIT HUGO-EBERHARDUS, QUONDAM EPISCOPUS WORMATIENSIS, & PRÆPOSITUS TREVIRENSIS, NUNC CINIS ET ESCA VERMIUM. VIATOR ADSTA, LEGE, EXTREMUM HOC TE ALLOQUOR, ÆTERNUM UT GAUDEAM TU APPRECIARE, ET VALE.

Exstat Moguntiae in Oratorio S. Dionisii Martyris, Aedis Metropolis, aliud ejusdem Præfulis nostri monumentum, quod pariter hic subjicere visum est.

„ In honorem omnipotentis Dei, sanctissimæ ejusdem Matris, semper „ Virginis Mariæ, nec non Sanctorum Thomæ Apostoli, & Dionisii Mar- „ tyris, hanc Aram erigi curavit HUGO-EBERHARDUS, Electus Episcopus „ Wormatiensis, Metrop. Ecclesiarum Mogunt. & Trevirensis respective Præ- „ positus, & Custos &c. ac hic sui, & Nepotis dilectissimi LOTHARII - HU- „ GONIS Comitis CRATZ a SCHARFFENSTEIN, quondam Canonici Mo- „ guntini, Trevirensis & Spirensis, in Italia Anno MDCXXXI. pie defuncti, „ memoriam existare voluit, Anno salutis MDCLIII.

JOANNES-PHILIPPUS DE SCHOENBORN. EPISCOPUS WORMATIENSIS. LXI.

- ANN. 1663. Præmaturus HUGONIS-EBERHARDI obitus Ecclesiam Wormatiensem in novas conjecit angustias, effecitque, ut de potenti aliquo successore ipsi substituendo curas suas intenderint Nobiles Canonici. Die igitur Comitibus rite

rite celebrandis praefinito, ad postulationem omnium inclinavit sententia, omniumque mox votis ac suffragiis expetitus est in Antistitem JOANNES-PHILIPPUS, illustri SCHOENBORNIIORTUM ortus propagine, qui tunc Moguntinus Princeps Elector, & quā Wirceburgensis simul Episcopus, etiam Franciae Orientalis Dux audiebat, atque adeo vicinis suis quaqua-verfum merito suspiciendus.

Hic, ubi novae sibi concreditae ditionis afflictum statum probe perspexisset, intellexissetque Carolum - Ludovicum Electorem Palatinum, praetensa sua Wildfangiatus jura usque eo jam extendisse, ut, juxta ejusdem calculum, ex tot WORMATIENSIIUM subditorum millibus nonnisi XLVIII. in Episcopi remansuri essent potestate; non tulit injuriam Joannes-Philippus, sed, ut erat vir animo excelso, ac rei militaris apprimè gnarus, inito cum circumvicinis Principibus ac Comitibus mutuo coedere, accitisque in eandem armorum societatem Vasallis, vim vi propulsare conatus est, primoque congressu Ladeburgum Oppidum expugnavit, quanquam illud mox sequestrandum fuit, quod ita jussisset Caesar. ANN. 1664.

Nec segnior interea Palatinus, jura sua, ut alias, tueri simulque urgere aequum reputavit, dumque alternis damnis ac cladibus res aliquamdiu peragitur, tandem Galliae, nec non Sueciae Reges pacis autores exstitere, & dissidium totum ex compromisso, ad eorum arbitrium, de communi partium assensu, delatum, terminarunt Heilbronnæ per Legatos Anno MDCLXVII. mense Februario. ANN. 1667.

Pristina tranquillitate in hunc modum recuperata, eam Praeful noster continuò fovere, ac manutenere studuit, qua vel sola re magnam nomini suo gloriam peperit; vita functus Herbipoli Anno MDCLXXIII. die XII. Februarii. ANN. 1673.

LOTHARIUS - FRIDERICUS A METTERNICH IN BORSCHIED. EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LXII.

Quandoquidem turbidis hisce temporibus a Moguntina Ecclesia salus ferè omnis WORMATIENSII obvenerat, aequitas ac ratio postulare videbantur, ut hæc constanti illius uteretur patrocinio, se seque curæ ejusdem committeret; hinc ubi, defuncto JOANNE-PHILIPPO, LOTHARIUS-FRIDERICUS ANN. 1673.
a METTERNICH priorem ex his Cathedrali pleno nunc pede conscendit, ad alteram unanimi voto expetitus fuit, atque adeo utrasque simul cum Spirensi sua conjunxit.

Propensum certe ac beneficum in se Lotharii animum præ cæteris experta est Wormatia, dum is Oppidi Ladeburgi, nec non arcis Stein relictionem strenue urisit, obtento etiam in eum finem decreto Caesareo, vigore cujus locum utrumque a Palatini potestate absolutum recuperare jam certo sperabat, effecissetque ni mors immatura Praefulem optimum Anno MDCLXXV. ANN. 1675.
die III. Junii a cœpto abstinere coëgisset.

Cadaver solemnī funere in Choro primario summæ Ædis Moguntinæ conditum fuit sub sequenti hoc Epitaphio:

STA VIATOR, LEGE; QUEM HIC TUMULUS CAPIT EMINENT. ET
REV. ARCHIPRÆSULEM AC DOMINUM D. LOTHARIUM FRIDERICUM,
AVITA BARONUM DE METTERNICH IN BORSCHIEDT PROSAPIA DIE
XXIX. SEPT. ANNI MDCXVIII. LUCI DEDIT. SPIRA IN ANTISTITEM
ET S.R.J. PRINCIPEM EXTULIT. SANCTA SEDES MOGUNTINA, PRÆ-
VIA IN COADJUTOREM ELECTIONE, IN ARCHIPRÆSULEM, AC S.R.J.
PRINCIPEM ELECTOREM INAUGURAVIT. DEPOST IN EPISCOPUM
APUD WANGIONES UNANIMITER POSTULATUM AC CONFIRMATUM
DIE XVI. MENSIS APRILIS ANNI MDCLXXXIII.

UNIVERSÆ CARNIS VIAM INGRESSUM LUGE.

DAMIANUS - HARTARDUS

von der L. EYEN.

EPISCOPUS WORMATIENSIS.

LXIII.

Vacabat ex LOTHARII - FRIDERICI obitu sedes utraque, tam Mogun-
tina, quam Wormatiensis, quando indictis, pro veteri more, hinc in-
de Comitibus, quem suo Nobiles Moguntini Canonici die III. Julii Anni
ANN. 1675. MDCLXXV. delegere suffragio DAMIANUM HARTARDUM a PETRA, vul-
gò von der LEYEN, hunc die XII. ejusdem mensis sibi postularunt Antisti-
tem unanimi sententia Wormatienses. Quod multa inprimis adpromitteret
viri in rebus gerendis dexteritas, utpote quam CAROLO - CASPARO, Trevi-
rensi Archipræsuli, ejus Fratri germano plus semel jam probaverat.

Verum præconceptam spem haud diu post mors novi Præsulis abruptit,
vix dum enim jus sacrorum Anno MDCLXXVI. a PETRO - PHILIPPO,
Bambergenſi nec non Wirceburgensi Episcopo, jura vero Regalia Anno
ANN. 1678. MDCLXXVII. a Cæsare fulceperat, cum anno mox inſequente
MDCLXXVIII. è vivis sublatus eſt Moguntinæ, die VI. Decembris ſepul-
turam naſtus in Oratorio S. Laurentii Ædis Metropolis, ubi juxta altare, in
Martyris hujus honorem a ſe erectum, tale ipſius viſitur monumentum.

D. O. M.

HIC REQUIESCIT EMINENTISS. ET CELSISSIMUS PRINCEPS, AC
DOMINUS. D. DAMIANUS HARTARDUS VON DER LEYEN, ARCHIEP.
ELECTOR MOGUNTINUS NEC NON EPISCOPUS WORMATIENSIS. NAT.
TUS II. MARTII ANNO MDCXXIV. ELECTUS III. JULII MDCLXXV.
CONSECRATUS VIII. SEPTEMB. MDCLXXVI. DEFUNCTUS MOGUN-
TINÆ MDCLXXVIII. VI. DECEMBRIS.

IN CARNE ISTA VIDEBO SALVATOREM
QVÆ VNA SPES POST FATA SVPEREST.

CARO.

CAROLUS - HENRICUS
A METTERNICH IN BEILSTEIN.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LXIV.

Jam tertium Moguntinum Electorem eundemque WORMATIENSIS Præfulem mors, intra breve tempus, non sine gravi utriusque Ecclesiæ jactura ac dispendio absumpserat, cum posita rursum ex insidiis, etiam quartum in CAROLO-HENRICO DE METTERNICH adoritur, eumque anno Regi. ANN. 1679. ruinis sui primo necdum expleto, vita simul cum dignitatibus suis exiit.

Triste fatum loquitur ipsa sepulchri inscriptio, quam in Oratorio divi Lamberti, Basilicæ majoris Moguntinæ, existare voluit defuncti Præfule Frater germanus, in hæc verba sequentia:

CAROLO HENRICO SEDIS MOGUNT. ARCHIEPISCOPO ANNO MDCLXXIX. DIE IX. JANUARI, EPISCOPO POSTULATO WORMATIENSI, EODEMQUE ANNO DIE XXVI. MENSIS SEPTEMB. ASCHAFENBURGI PIE DEFUNCTO, ÆTATIS ANNO LVII. INGEMISCE VIATOR MORTI TUÆ.

DVro patræ fato spes Magnas In CaroLo
eXtInXIt.

*Carolus Henricus Patriæ spes magna sepulta est,
Urbs Cinerum hos Cineres (Principis ossa) dedit.
Stemmata si spesces, Concharum è sanguine crevit,
Arfit gemma solo, gemma micatque Poio.
Cygnus erat candore animi, virtutis amore,
In cælo Phenix nunc redvivus erit.*

MOESTUS POSUIT FRATER.

PHILIPPUS EMERICUS S.R.I. COMES DE METTERNICH, WINNEBURG ET BEILSTEIN. DOMINUS IN KONIGSWARTH ET REINHARTSTEIN. S. CÆS. MAJ. GENERALIS VIGILIARUM PRÆFECTUS, BURGRAVIUS EGRENSIS.

FRAN.

FRANCISCUS - EMERICUS- CASPAR

DE WALTPOT IN BASSENHEIM.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LXV.

Tot funestis casibus, velut invicem concatenatis, afflicta, ac vix non desolata Wormatiensis Ecclesia, suas Insulas aliquando a Moguntinis se-
 jungere oportuum duxit. Quapropter singulorum in proprio gremio enu-
 tritorum Canonorum ratione habita, eas, præ-reliquis, FRANCISCO-
 EMERICO de BASSENHEIM, qui Moguntiae Custodis, Spiræ vero Schola-
 stici officio simul tunc fungebatur, detulit Anno MDCLXXIX. die X.
 Novembris.

Elucebant in electo virtutes omnes, ita ut nemo Christiana probitate
 spectatior, nemo generosis moribus ipso videretur ornatior; hinc & in Epi-
 scopum ritu solemniter consecratus, commissum sibi ovile, quantum per tem-
 porum calamitates licuit, pavit feliciter; at vero ceptum regimen, quem-
 admodum & prædecessorum suorum, haud diuturnum fuit, siquidem jam
 Anno MDCLXXXIII. die vero XI. Julii è vivis sublatus est Spiræ, quò va-
 letudinis causa fecerant.

Cadaver Wormatiam relatum, in communi Episcoporum conditorio
 locum reperit.

JOANNES-CAROLUS

A FRANCKENSTEIN.
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LXVI.

Illustri FRANCKENSTEINIUM ortus stemmate JOANNES-CAROLUS
 Anno MDCX; patrem habuit JOANNEM-EUSTACHIUM, matrem ve-
 ro MARGARETAM BRENDL de HOMBURG, a quibus pie sapienterque
 educatus, togatæ militiæ primum, dein sacrae nomen dedit, cooptatus in
 Princeps Wormatiense Collegium Anno MDCLIV. quin & diversis aliis au-
 ctus dignitatibus, tandem cum esset septuagenario major, vacantes Anno
 Anno MDCLXXXIII. ex FRANCISCI-EMERICI obitu, Wormatienses Insulas,
 communi omnium applausu obtinuit.

Hoc in munere postquam demum Anno MDCLXXXVIII. ab INNO-
 CENTIO XI. Pont. per Bullam datam Romæ XVI. Julii confirmatus fuit,
 etiam ex majorum instituto Episcopus inauguratus est, ac consecrationis
 munus die V. Septembris anni ejusdem suscepit, cooperantibus in id ipsum
 Moguntino, Trevirensi, Wirceburgensi, nec non Spirense, suffraganeis.
 Latam hanc solemnitatem Anno mox sequenti tristis omnino eventus excepit,
 merito

merito deplorandus; dum enim per infaustos illos bellorum motus, quibus tunc maxime jactabatur Germania, Galli, inter cæteras urbes, etiam Wormatiam occupassent, eam die XXXI. Maji, rapinis ac flammis adorti, in ultimum redigerunt exitum quin & Templum Cathedrale, quo nullum exstabat per viciniam augustinus, unâ cum circumpositis claustralibus ædificiis, contra fidem datam, eodem involverunt incendio.

Diffugit, velut ex altera Troja, Præful noster, ac in arce Dirmstein sedem cum suis figens, se tam miserabili casu superstitem indoluit; cumque nec hic loci sat tutus sibi videretur, inde Francofurtum secessit, ubi è longinquo Ecclesiæ suæ necessitatibus, quoad potuit, prospexit, ejusque jura in cunctis, gravescente quantumvis senectâ, ac corpore laboribus quassato, egregie tuitus est, id quod testatur inprimis Transactio illa, quam Anno MDCXC. super directione primaria Circuli Rhenani cum JOANNE - WILHELMO, Electore Palatino pepigit in Oppido Weinheim. Commendaverat insuper se se, ac Ovile suum INNOCENTIO XII. pontifici dum simul eidem adeptam recentem dignitatem gratulatus esset; at, quod morte præventus, Litteras, quas vicissim ab hoc Pontifice retulit, non vidit, nos hic subiicere duximus non incongruum:

INNOCENTIUS P. P. XII.

„ Venerabilis Frater; salutem & Apostolicam Benedictionem

„ Præclare nimis de nostra imbecillitate sentit Fraternitas tua, dum ab eadem ingentia in Christianam Rempublicam, pastoralis nostræ curæ commissam, derivatum iri commoda, in datis ad nos officiosissimis Literis Tibi polliceris; iis enim instructi viribus profecto non sumus, quibus oportunam prædictæ Reipublicæ malis medelam asserre possimus; studiosam itaque majorem in modum erga nos voluntatem tuam, ut ad validum unâ cum Clero, cui multa laude præes, è cœlo nobis parandum auxilium piè convertas, ex animo cupimus, propensæ vicissim erga Te, Clerumque ipsum, cujus calamitates & ærumnas summo opere miseramur, benevolentiae nostræ Testem Apostolicam benedictionem Fraternitati tuæ, eidemque peramanter impertientes.

„ Datum ROMÆ apud Sanctam Mariam Majorem, sub Anulo Piscatoris die XV. Septemb. MDCLXXXI. Pontificatus nostri anno primo.

Obiit autem Joannes - Carolus die XXIX. Sept. Anni supradicti MDCXCI. Etatis suæ LXXXI. Princeps meliore sæculo dignus. Cadaver funebri pompa in Ædem S. Bartholomæo Ap. Sacram, quæ Francofurti primaria est, delatum, illic sepulturam accepit.

LUDOVICUS- ANTONIUS EX COMITIBUS PALATINIS RHENI, BAVARIÆ DUCIBUS &c. EPISCOPUS WORMATIENSIS. LXVII.

VBi Wormatiam nuntiata est mors JOANNIS - CAROLI; indicta, pro veteri consuetudine fuere Comitia, dieque, de novo eligendo Præfule, HIST. WORM. TOM. I. LII præ-

præstituta, Nobiles Canonici simul convenientes, unanimi voto ac suffragio LUDOVICUM - ANTONIUM, ex Comitibus Palatinis, Lineæ Neoburgicæ, sibi expetierunt Antistitem, quod in eo vigerent omnes illæ virtutum dotes, quæ in Ecclesiastico Principe, optimo ac sapientissimo, vel sperari possent, vel requiri; quodque amplitudine dignitatum præ reliquis jam tum emerit.

Equidem; locum in illustrioribus Germaniæ Collegiis, Moguntino videlicet, Spirensi, Spirensi, Argentinenſi, Leodiensī, & Monasteriensī, cum ab infantia invenisset, per ætatis gradus ad majora conscendit, & supremus in Borussia Administrator, idemque Ordinis Teutonici magnus Magister renuntiatus, insuper Elwangenſi Præpositura, nec non Fescampensi Abbatia ornatus, haud ita pridem Anno nimirum MDCXCI. die XIX. Aprilis ANSELMO - FRANCISCO Archipræsuli Moguntino in Coadjutorem datus fuerat. Tot autem, tantisque Titulis quo digniorem se se exhiberet, Jus Sacrorum exquisitissimo Cæremoniarum adparatu per manus supradicti Electoris ANN. 1699. Mogunt. suscepit Aschaffenburgi Anno MDCXCIII. postquam eodem anno per bullam datam Romæ die VI. idus Junii a Sede Apostolica confirmatus fuisset.

Verum, dum fama integra, vita inculcata, omnia probi Præsulis nec non Principis optimi ac strenuissimi officia pervigil & indefessus obit, Wormatiæque suæ inprimis curam gerit, evocatus Leodium, ut hujus quoque Ecclesiæ, tunc Antistite suo viduatæ, delatum sibi regimen susceperet, illic mortem reperit, sublatus è vivis die IV. Maji Anni MDCXCIV. Ætatis suæ XXXIII.

Cadaver lugubri funere magna cum pompa Dusselam translatus, illic apud PP. Soc. Jesu terræ mandatum est.

FRANCISCUS - LUDOVICUS EX COMITIBUS PALATINIS RHENI BAVARIÆ DUCIBUS. EPISCOPUS WORMATIENSIS. LXVIII.

ANN. 1694. Afflictæ, ex præmaturo LUDOVICI - ANTONII obitu, Ecclesiæ Wormatiensī, nullum majus ac efficacius obvenire poterat solatium, quàm dum primarius Clerus, felici ductus genio, FRANCISCUM - LUDOVICUM, defuncti Fratrem germanum, ad vacantem Cathedram evexit, postulavitque Antistitem, quo tempore is aliunde in supremum Ord. Teutonici Magistrum, nec non simul Elwangenſis Ecclesiæ Præpositum, adlectus, novas illas dignitates cum priore suo Wratislaviensī Episcopatu recenter conjunxerat.

Certe; quid a tanto Principe sibi idem Clerus polliceri debebat, quantaque jam tunc fuerint ejus, in Wratislaviensem præsertim Ecclesiam, merita, vel sufficienter demonstrat CLEMENTIS XI. diploma, per quod ipsi Wormatiensis nostra confirmatur, ubi Pontifex his, inter alia, verbis utitur:

„ Ad

„ Ad Te, qui charissimæ in Christo Filiae nostræ, ELEONORÆ - MARGA-
 „ RETHÆ - THERESIÆ, charissimi iidem in Christo Filii nostri LEOPOLDI Rom.
 „ Regis, in Imperatorem electi, uxoris, frater germanus existis, in Sacro Subdia-
 „ conatus Ordine constitutum, & Administratorem Ecclesiæ Uratislaviensis, in
 „ cuius gubernio laudabiliter Te gessisti, ac pietate, verbo, & exemplo ita pro-
 „ fecisti, ut tempore tuæ Administrationis LXXX. circiter mille hæretici Ca-
 „ tholicam fidem amplexi sint, bona ac jura Ecclesiæ tuæ Uratislaviensis præ-
 „ fata defendendo, cumque apud nos de splendore generis, vitæ munditia, ho-
 „ nestate morum, Spiritualium providentia & Temporalium circumspectione,
 „ aliisque multiplicum virtutum donis, fide digna testimonia perhibentur, di-
 „ reximus oculos mentis nostræ &c.

Cui præclaro elogio alia prope innumera deinceps accesserunt; ut enim intra propósitos limites me contineam, nihil a veritate alienum dixisse videbor, si quicquid boni, quidquid excellentis, ac magni, de Prædecessoribus ejus, Wormatiensibus scilicet Episcopis, hucusque retuli, hoc omne in ipsum Franciscum Ludovicum confluisse asseram; quippe languescemtem, atque ut opibus, sic viribus destitutum nactus Ecclesiam, non recreavit modo, sed simul benigne fovit; Scripturificum illud continuo circa eandem generosa mente volvens: *Paupercula! eo quod fuisti misera, & abiecta, ideo erigam Te* &c. Nec defuit tam vasto beneficentissimi Principis proposito optatus successus; quandoquidem suo jam progressu lætam, utpote ere alieno liberam, fundis ac vectigalibus auctam, erario divitem, quin & annona omnis generis per horrea, cellasque circumfluentem, ad excessum illum amplitudinis gradum provexit, quem merito suspiciunt omnes; dum interea sacris, æque ac profanis rebus, intentus, Forum Ecclesiasticum, tum Civile, statum ordinavit, novas Vasallas, quæ Dominus vid. supra Client. be-
 directus, leges præscripsit, quæ vero Præful religiosissimus, multa edidit præ- nef. §. V.
 cepta, ad quorum tenorem Cleri sui mores ac vitam deinceps componi voluit, Lunig. Spici-
 promptam ac salutarem manum adhibendo ubi ratio, seu necessitas id vide- leg. Ecclef.
 bantur exigere. cont. III.

Quàm solerti autem cura ac industria iuribus, sibi a maioribus transmissis pag. 1318
 invigilaverit, testantur inter cætera initæ annis MDCCCV. & MDCCVIII. cum proprio germano Fratre, JOANNE - WILHELMO Electore Palatino, trans-
 actiones; Quàm rigidus autem eorumdem iurium suorum exactor fuerit, ex-
 perti sunt plus semel Magistratus, ac Cives Wormatienses, quorum & temera-
 rios ausus valide semper retudit, illatamque Anno MDCXCVII. publicam
 Clero injuriam condignis modis ultus est, severiores a fontibus poenas sumptu-
 rus, ni intercessoriæ, ac simul deprecatoriæ litteræ plures, offensi Principis ani-
 mum ad clementiam provocassent.

Has inter quotidianas fere occupationes Præful munificus, ac Reipublicæ bono natus, licet Anno MDCCXVI. etiam ad Archiepiscopatum Trevirensensem promotus fuisset, ea non minus solícite curavit, quæ Urbi suæ Wormatiensi ornamento esse poterant; quapropter vetus Episcopale Palatium Anno MDCCXIX. aggressus, eo diruto, novum splendidiore opere a fundamentis excitavit, perfectique; cumque sacri muneris curæ poscerent, ut pauperum quoque saluti prospiceret, vicinum Neuhufam vicum, Ecclesia Collegiata olim insignem, quem Anno MDCCV. ex Palatini Electoris manibus recuperaverat, huic suo instituto aptum reperiens, vastum in eo extare voluit Orphanotrophium, quod, ut tot miseris victum ac hospitium liberalissime aliquando præberet, fundis necessariis ac vectigalibus locupletavit.

- Talibus pietatis operibus dum hic, quemadmodum alibi, per diversa Dice-
cesium suarum loca strenue infudat Princeps benemerentissimus, Moguntinum
ANN. 1729. Archiepiscopatum, ex FRANCISCI - LOTHARII obitu vacantem, pleno nunc
tandem pede adiit, quod huic in eadem illa dignitate jam ab Anno MDCCX.
datus fuisset Coadjutor; inde vero Wratislaviam profectus, illic die XVIII.
ANN. 1731. Aprilis Anni MDCCXXXII. ex humanis ad beatam aeternitatem abiit, quo
tempore Quingagesimus ipse in ordine, loci Antistes annum Regiminis sui quin-
gesimum, exquisitissimo cæremoniarum adparatu, proxime erat celebraturus.

Cadaver magnifico funere, summoque omnium mœrore, ac luctu, ad Basi-
licam maximam delatum, illic in Oratorio, quod optimus Princeps eleganti
sumptuosoque opere pridem construxerat, Monumentum Sepulchrale reperit,
humili hac, pro morientis voluntate, inscriptum Epigraphæ:

HIC JACET PECCATOR
FRANCISCUS - LUDOVICUS
ORATE PRO EO.

Luxit quoque in Francisco-Ludovico Præfulem suum, imò alterum Fun-
dorem Wormatiensis Ecclesia, & quo par erat dolore, ac animi affectu, iusta
Principi desiderantissimo persolvit.

FRANCISCUS - GEORGIUS
EX COMITIBUS DE SCHÖNBORN,
EPISCOPUS WORMATIENSIS.
LXIX.

- Rerum in Orbe vieissitudo ferè quotidiana hæc esse solet, ut lætis tristitia, tri-
stibus vero rursus læta succedant; hinc, ubi ad diem XVII. Junii, Anni
ANN. 1732. MDCCXXXII. FRANCISCUS - GEORGIUS, ex Comitibus de SCHÖNBORN,
Trevirensium Archipræful, unanimi Capitularium voto in Antistitem Worma-
tensem postulatus est, iuste conceptus, ex præmaturo nimis FRANCISCI LU-
DOVICI obitu, luctus ac mœror omnis, sensim evanescere coepit, gaudiumque
renasci visum est, quod ut diuturnum sit, faxint Superi!

I N D E X

RERUM AC NOMINUM MEMORABILIMUM.

	Pag.		Pag.
A bbas; vid. Monasterium.		Obtinuit ab Imp. praeceptum ratione fore-	
Adalbertus, Episcopus Worm.	341	stis Ottonis.	ibid.
Hujus merita in Ecclesiam,	213	Annonis, Archi-Episcop. Colonienfis somnium	
Piscatorum Tribum erexit, & privilegiis		119. seq.	
ornavit,	202. & 347	Appellandi facultas Civium Worm. restricta;	
Furoris rebellium civium fuga se subtraxit,	343	& privilegia Pontificum & Rom. Regum,	
Restituitur in pristinam dignitatem,	344	de non evocando.	203. 387. 415
Captivus fit Henrici IV. Imp. ac demum		* Archidiaconatus IV. Worm.	6
evadit,	345	Arnoldus Archiepisc. Moguntinus occisus est;	17
Synodo Quedlinburgensi interfuit.	ibid.	Arnoldus, Episcopus schismaticus adversus	
IV. Episcopos schismaticos adversus se		Burchardum II. ab Henrico V. Imp. Clero	
habuit,	347	obtrusus,	350
Adalgerus, Episcopus Worm.	337	Arnoldus Episcopus Worm.	338.
Regii Cancellarii munus sustinuit.	ibid.	Regii Capellani munere functus est,	ibid.
Pradium Rodenbach Ecclesiae acquisivit.	ibid.	Oratorium S. Stephani condidit.	339
& 338. in fin.		Arnolfus Rex, Wormatiz varia comitia ha-	
Adalhelmus Episcopus Worm.	319	buit,	311
à Ludovico II. Rege judex constitutus in cau-		Filiū naturalem Zwentiboldum Regni Suc-	
sa inter Episcopum Mogunt. & Abbatem		cessorem desiderat,	ibid.
Fuldensem.	ibid.	Largitiones Ecclesiae Worm. factas diplomate	
Interfuit Comitibus Wormatiz habitis 319. f. q.		confirmat,	ibid.
Sic & Concilio Moguntino, cujus decreto		Azzecho, Episcopus Worm.	335
subscript	320	Naslovorum stirpe ortus,	ibid.
Adelbero, Episcopus Worm.	340	Privilegia à Conrado Rege confirmari cura-	
Frater Rudolphi Sueviae Ducis; crassitudi-		vit, ab eodemque bona quaedam in Ecc-	
ne, ex nimia edacitate, praefocatus est, ibid.		clesiae commodum dono accepit, ib. & seq.	
Advocatus Ecclesiae	198	Variis conventibus Procerum interfuit,	336
Dicebatur: Comes, Major Domus, Vice-		Oratorium D. Mauritio sacrum erexit, ibid.	
Dominus,	ibid.	Eodem D. Kiliani, ut & aram SS. Hippoly-	
Hujus praerogativae & emolumenta.	200	thi & Nicomedis condidit,	ibid.
Jurisdictionem criminalem exercebat per			
Scultetum,	ibid.	B eguinarum Clusa in Hocheim,	168
Hoc muneris per aliquot secula heredita-		Hujus fundatrix Margaretha de Ri-	
tio jure gerebant Comites Saræ - Pontani.		micheim,	ibid.
ib. 232		Bella ac clades Vangionum sub primis Rom.	
Albare in honorem S. Wenceslai erectum.	328	Imp.	1. seqq. & 62
Amandus I. Episcopus Worm.	308	Berenharius, Episcopus Worm.	311
Amandus II. Episcopus Worm.	ib. seq.	Comite Adelhardo, Corbeisium Abbate,	
Amphitheatrum Wormatiz extitisse.	4	Romani, ex voluntate Caesaris & Concilii	
Anno, Episcopus Worm.	324	Aquisgranensis, profectus est, ib. & seq.	
Monasterii Bergenfis juxta Magdeburgum		à Ludovico Pio, Rege, duo privilegia in	
Abbas,	ibid.	commodum Ecclesia retulit.	312
Telonium oppidi Ladeburg ex integro re-		Blut - Bann f. jus gladii, vid. jurisdictione.	
portavit ab Ottone Rege,	ibid.	Brunonis, Tullensium Episcopi, postea Ponti-	
Privilegia Ecclesiae confirmari curavit.	ib. & seq.	ficis, somnium	318
Interfuit Synodo Augustae - Vindelicorum		Burchardus I. Episcopus Worm.	331
habitæ,	ibid.	Multa in commodum Ecclesia peregit.	
Comes fuit Ottonis I. Imp. in expeditione		202. 211. & 213	
Italica,	326	Bona ecclesiae ex munificentia Regum infi-	
Synodo Ingelheimensi interfuit,	ibid.	gniter auxit,	332. seq.

X

Sta-

I N D E X.

Statuta confecit,	333	Controverſia inter cives & Canonicos S. Pauli	
Canonum collectionem edidit.	334	ratione aqueductus,	379
Burchardus II. de Ahorn, Epifcop. Worm.	350	Inter Epifcopum & Reinwardum de Scra-	
Hujus litteræ ad Bambergenſem Clerum, ibid.		lemberg, terminata.	391
Extorſis errat à facie irati Cæſaris,	351	Craichgoviz tractus.	6
à Friderico Sueviæ Duce in Urbem redu-		Cuno, Epifcopus ſchiſmaticus, adverſus Adal-	
citur,	ibid.	bertum Epifcopum.	347
Schœnaugiensè Cœnobium condit,	352	Cuſtodes; vid. Eccleſia.	
Eccleſiæ utiliter præfuit,	353	S. Cyriaci corpus quale miraculum Neuhaufe	
		produxit?	109
C Antores; vid. Eccleſia.			
Canonici; vid. Eccleſia.		D Amianus. Hartradus von der Leyen, Epi-	
Carolus M. Imp. Diœceſin Worm. committit Er-		ſcopus Worm.	446
raberto Epifcopo,	6. 310	Decanatus rurales, harumque parochiæ cum	
Synodum & Comitia WORMATIÆ celebrat.	310. ſeq.	filiabus Eccleſiæ & oratoriis, ordine alpha-	
Caroli IV. Imp. privilegium Judæos concer-	206. ſeq.	betico,	7. ſeqq.
nens,		Dicalterium aulicum ſeu Palatii Worm.	203
Caroli V. Imp. Ediſtum circa Judæos.	207	Urbanorum S. Heinburgiorum,	204
Vid. Judæi.		Monetariorum, vulgo Huſgenoffen, Muntz-	
Carolus, Galliarum Rex WORMATIAM inva-		genoffen, Müntz-Junckern, ibid. & 418	
dit.	323	Judæorum, Juden-Gericht,	205
Carolus, Epifcopus Worm.	308	Diœceſis WORMATIENSIS.	6
Carolus - Henricus à Metternich in Beilſtein,			
Epifcopus Worm.	417	E Bbo, Epifcopus ſchiſmaticus, adverſus Adol-	
Chriftianiſini introductio ap. Vangiones.	4	bertum Epifcopum.	347. ſeq.
Chrotoaldus, Epifcopus Worm.	308	Eberhardus I. ex Comitibus Hirlutis, Epifcopus	
Wimpinam ab Hunnis devaſtatam inſtau-	ibid.	Worm.	378
rat.		Res eccleſiaſticas multum auxit. ib. & ſeq.	
Cives WORMATIENSIS jurium Epifcopalium in-		hujus merita in Auguſtinanos & Franciſca-	
valores; horumque inſultationes adverſus		nos	214
Epifcopos, 342. 345. 368. ſeqq. 372. ſeqq.		Eberhardus II. de Stralenberg, Epifcopus Worm.	
386. ſeq. 388. ſeqq. 402 ſeqq. & per totum.			385
Duo alcetaria Virginum per vim occupant.	434. ſeq.	Amore pacis, ut bello inſeſino finem faceret,	
Clientela WORMATIENSIS beneficiaria, nobilis &		pactum cum ſuis civibus init.	ibid.
equeſtris,	224. ſeqq.	Eberhardus III. de Sternberg, Epifcopus Worm.	413
Vid. Vaſallus & Feudum.			
Collegia; vid. Ordines religioſi.		Eberwinus de Croneberg, Epifcopus Worm.	388
Comitum provincialium imperioſa licentia cir-		De inſtaurando ærario publico & reſcinden-	
cumſcripta.	157. 326. 339	dis pactis antecellorum cum civibus initis	
Congregatio; vid. ordines religioſi,		ſollicitus eſt.	ibid.
Conradus II. Imp. varia bona Eccleſiæ Worm.		Conſpiratio Cleri Secundarii adverſus ipſum	
conſert.	335. ſeq.		388. ſeq.
Conradus I. de Steinach, Epifcopus Worm.		Decretum, juſſu Gerardi II. Archiep. Mogunt.	
	355	promulgat.	389
Turpem contractum cum Hillino Archiepiſc.		Eccleſia S. templum majus	62. ſeqq.
Trevirenſis init.	356	hujus fata, reliquiæ & oratoria annexa. ibid.	
Conradus II. de Sternberg, Epifcopus Worm.		Præpoſiti	73. ſeqq.
	359	Decani,	78. ſeqq.
Interfuit celeberrimæ Synodo Lateranenſis,		Cuſtodes.	85. ſeqq.
	360	Scholæſtici,	88. ſeqq.
Cives Worm. à cenſu capiti liberari curat, ib.		Cantores.	91. ſeqq.
Baſilicam principem inſtaurat.	360. ſeq.	Canonici.	100. ſeqq.
Conradus III. à Turckheim, Epifcopus Worm.		Eccleſia Collegiata Neuhaufenſis.	109. ſeqq.
	376	hujus Præpoſiti.	111. ſeqq.
Conradus IV. de Schœneck, Epifcopus Worm.		Decani,	114. ſeqq.
	392	Eccleſia Collegiata Wimpinenſis.	115. ſeqq.
Turbidum Eccleſiæ ſtatum invenit,	393	hujus Præpoſiti.	116. ſeq.
Conventus; vid. Ordines religioſi.		Decani.	118. ſeqq.
		Eccleſia Collegiata S. Pauli.	121. ſeqq.
			hujus

I N D E X.

hujus Præpositi. 122. seqq.
 Decani. 125. seq.
 Ecclesia Collegiata S. Andree. 127. seqq.
 hujus Præpositi. 128. seqq.
 Decani. 140. seqq.
 Ecclesia Collegiata S. Martini. 136. seqq.
 hujus Præpositi. 137. seqq.
 Decani. 140. seqq.
 Ecclesia Collegiata B. Mariæ Virginis extra muros Worm. 142. seqq.
 hujus Decani. 144. seq.
 Litteræ Emichonis Episcopi, pro hujus Fundatione. 214
 Ecclesia Collegiata S. Spiritus Heidelbergæ. 146
 Ecclesia Collegiata B.M.V. Lutrz-Cafaræ. ibid.
 Eckardus à Ders, Episcopus Worm. 401
 Deplorandum Wormaliæ statum invenit. 402. seqq.
 Sacra à rebelli urbe tollit. ibid.
 Americus de Schœneck, Episcopus Worm. 390
 Judæos rebelles habet. ib. & seq.
 Clerum ad meliorem frugem revocat. 391
 Emicho, ex Comitibus Hirsutis, Episcopus Worm. 386
 Multum laboris cum civibus suis habuit. ibid.
 Privilegium de non evocando ab Alberto Rege reulit. 387
 ad Comitatus Norimbergenfis profectus est. ib.
 ejusdem litteræ in commodum ecclesiæ emanatæ. 214
 Episcopi Wormalienses juxta seriem annorum, 308. seqq.
 Gandem superioritate territoriali, 193. seqq.
 & 217
 Immunes sunt à jure fisci & exactionibus, ut & à Comitum potestate, per Privilegium Dagoberti Regis & successorum, 197
 Ipsi competit jurisdictio omnimoda. 198.
 202. & 424
 Et supremum dominium in Cives & civitatem, 211, seqq. 215. seqq.
 Idque per munificentiam Regum S. Imperatorum, 222
 Gaudent jure Ministerialium & directorio circuli Rhenani superioris primario; ratione prædiæ concurrunt cum Episcopis Herbipolensibus, ibid.
 Vid. Jus; Jurisdictio.
 Horum, ut & Collegiorum opificum sigilla, 220. seq.
 Ritus Episcopum designatum inaugurandi & recipiendi, 216. 412
 Funerique pompæ obviandi, 221, seq.
 Quoties reus suspendio plectendus erat, laqueum Consules ab Episcopo petere tenebantur, 415
 Episcopi suffraganei Sedis Worm. 97. seq.
 Eppo, Episcopus Worm. 348
 Ab Henrico V. Imp. constituitur, ibid.
 hujus sigillum, 349

Erpho, Episcopus Worm. 330
 Errabertus, aliàs Erembertus, Episcopus Worm. 6. 310
 Nobile Canoniconum secularium collegium erexit, 310
 Interfuit Concilio Francofurtensi, quo Felicianæ hæresis damnata fuit, 311
 Euphrates, Episcopus Colonienfis, blasphemiz reus removetur, 308
 Exuviz Principis ecclesiastici successoris sunt reliquendæ. 194

FEuda Worm. 224. seqq.
 Horum natura, 225
 Juris promiscui simpliciter non sunt, 230
 Vid. Clientela & Vassallus.
 Franciscus - Emericus - Caspar de Waltpot in Baisenheim, Episcopus Worm. 448
 Franciscus - Ludovicus ex Comitibus Palatinis Rheni, Bavariz Ducibus, Episcopus Worm. Archiepiscopus Moguntinus, 450
 Elogium Clementis XI. Pont. eidem datum, 451
 Singularem industriam juribus sibi à majoribus transmissis invigilavit, ibid. seqq.
 Franciscus - Georgius ex Comitibus de Schœnborn, Episcopus Worm. Archiepiscopus Trevirensis. 452
 Franckenthalensis Monasterii fundatio. 352
 Franco, Episcopus Worm. 329
 Abbas Laurisheimensis & Ottonis III. Imp. Consiliarius intimus, ibid.
 Fridericus I. Imp. Cives ad Magistratus honores aspirare fecit, novumque Tribunal erexit, 202. 356
 Hujus novi regiminis civici causa & insecta immutatio, 217. 219
 Decreto cavet, ne bona mensalia Episcoporum inbeneficiantur, 224
 Quo spectat Henrici Rom. Regis præceptum. 225
 Fridericus II. Imp. vario modo Episcoporum auctoritatem deprinere conatus est; & quamquam multa in eorundem utilitatem sanciverit, 194
 Idque in comitiis Francofurtensibus anno 1220. Ravenatensibus anno 1222. aliisque, ibid. & 217. 366. seqq.
 Ac Cives seditiosos proscripserit, approbatione Conventus Utini habitæ; 368. seqq.
 Tamen ad pristinum ingenium reverfus est. 372. seqq.
 Fridericus III. Imp. Cives Worm. à Judicio Rotvirensi, aliisque extraneis extimit, 203
 Civitatem Worm. liberam pronunciat, 418. seqq.
 Fridericus I. ex Comitibus Hirsutis, Episcopus Worm. 382
 Arcem Stauff ab Henrico Comite Bipontino Ecclesiæ acquisivit & ejusdem commodis, 2

I N D E X.

dis, præprimis circa rem monetariam
multum prospexit. *ibid.*
Fridericus II. à Dunneck, Episcopus Worm.
412
Synodo Aschaffenburgensi adscit; fluxam
sanctimonialium vitam ad normam revo-
cavit; multaque in Ecclesiæ utilitatem
pergit. 413. seq.
Fulcoicus, Episcopus Worm.
313
Privilegia Ecclesiæ Ludovico Regi con-
firmanda exhibet, *ibid.*
Imperatorem Lotharium in expeditione Ita-
lica secutus est. 314

Gorgius à Schöneburg, Episcopus Worm.
435
Multis cum Magistratu simulatibus imple-
xus est. *ibid.*
Georgius - Edericus à Greiffenclav, Episcopus
Worm. 440
Archi - Episcopus Mogunt. *ibid.*
Avulsâ ab Ecclesiæ dominio loca & jura
recuperat. 441. seq.
Georgius - Antonius à Rodenstein, Episcopus
Worm. 442
Cum Friderico IV. Electore Palatino, ma-
jorum vestigiis inherente, extendendo
nimium jura Wildfangiatius, controver-
tiam habuit. *ibid.*
Gustavo Sueciz Rege Urbem occupante
cum Clero diffugit. *ibid.* & seq.
Gerlacus ex Pincernis de Erpach, Episcopus
Worm. 394
Severius in Clerum inquit. *ibid.*
Germaniæ antiquæ divisio, 1. seq. 6
Hujus incolæ & bella cum Rom. Imp. *ibid.*
Civitates IV. 2
Geroldus & Gervillio, Episcopi Moguntini,
310
Hic ob homicidii reatum, & quod canibus
& avibus ludere consuevit, ab ordine
dejectus est. *ibid.*
Godefridus Archi - Episcopus Trevirensis, ex-
autoratur, 352
Gregorius Pontifex à Rege Henrico IV. exau-
toratur. 343. 346
Gundulfi - villa, regium in agro Worm. Pala-
tium. 319
Gunzelinus Zvervingensis Comes, Conra-
dum I. Episcopum terræ mandat, 358
Gunzo, Episcopus Worm. 317
Ex decreto concilii, tabulis profundatione
Herfensis Asceterii subscribit. 318
Gustavus Rex Sueciz, Urbem Worm. armis
occupat. 442

Henricus I. Rom. Imp. cum Carolo Gallia-
rum Rege pacem init. 323
Henricus III. Rom. Imp. Comitum provincia-
lium potentiam adversus Ecclesiam legi-
bus circumscribit, 199. seq.

vid. Comit. Provinc.
Imperiale bannum Ecclesiæ Worm. diplo-
mate confirmat, 338
Henricus IV. Rom. Imp. Festa paschalia Wor-
matiz celebrat, ac gladio ibidem primum
cingitur, quod in caput Annonis Archi-
Episcopi Colonienfis convertit, 339
Vacantes in Imperio dignitates vel ad gra-
tiam vel ad quæstum habet venales, 340
De uxore è thalamo dimitenda cogitat, 341
Hujus decantatum privilegium civibus
Worm. concessum, 342
Sententia exautorationis adversus Gregorium
Pontificem, 343. seqq.
Sententia Concilii adversus ipsum, 343
Conditiones pacis præscriptæ in comi-
tiis Triburiensibus, ubi de novo Rege in
hujus locum creando agebatur, 344
Henricus V. Imp. Clero liberam potestatem
Episcopum sibi eligendi, subtrahit 345
Conventum Wormatiz celebrat, *ibid.*
Civitati in odium Pontificis & Cleri duo di-
plomata impertit, 348. seq.
Arnoldum quendam adversus Burchardum II.
Episcopum constituit. 350
Remendæ concilium anathematis sententiam
adv. ipsum Imperatorem proferit, 351
Henricus I. Episcopus Worm. 362
laudatur ob pacis & rei ecclesiasticæ studium,
ibid.
Henricus II. ex comitibus de Saraponte, Epi-
scopus Worm. 366
Fratribus Ord. S. Dominici Wormatiz se-
dem tribuit, 214. 371
à Sigifrido Archi - Episc. Mogunt. adv. Conra-
dum Thuringiæ Landgravium in sociâ
arma tractus, ab hoc captivus abduci-
tur, 370
Jurisdictionem cum Magistratu urbano com-
municare necesse habuit, *ibid.* & seq.
Henricus III. ex Dynastis de Duna Episcopus
Worm. 392
Henricus IV. ex Comitibus Palatinis Rheni,
Bavariæ Ducibus, Episcopus Worm. 429
Templa instaurat. 431
Henricus de Wartenberg arcem Osthoven
Ecclesiæ Worm. in feudum offert, 363.
445. seq.
Hildeboldus, Episcopus Worm. 327
Regius Cancellarius, multa bona ex munifi-
centia Ottonis II. Imp. in commodum Ec-
clesiæ obtinuit, *ibid.*
Imperatori Comes fuit in expeditione Italica,
328
Instauravit urbem devastatam. 211
Hildegardis Epistolæ. 317
Hugo Eberhardus, ex Comitibus Cratz de
Scharpfenstein, Episcopus Worm. 443
Clerum in melius reformat, & Synodum
Wormatiz celebrat, *ibid.*
Prote.

INDEX.

- Protegit FF. Ord. B. Mariæ de Monte - Carmelo. 214. seq.
- Humberto Diacono Worm. quid acciderit? 339
- J**oannis XIII. Pont. violenta detentio. 325
- Joannes I. de Schadlandt, Episcopus Worm. 399
- Transactionem cum civibus init. 400
- Joannes II. à Fleckenstein, Episcopus Worm. 409
- Sacris civibus rebellibus interdict. ibid.
- Synodum Wormatiz celebrat. 410
- Transactionem cum civibus init. 411
- Joannes III. ex Camerariis de Wormatia, Episcopus Worm. 415
- Cives ipsi ab initio sacramentum dicere, renunt. 418
- Joannes-Philippus de Schœnborn, Episcopus Worm. 444
- Joannes-Carolus à Franckenstein, Episcopus Worm. 448
- Wormatia à gallis occupata in arcem Dirnstein confugit. 449
- Judæi Episcopi dominio subjecti. 214
- Vid. Episcopi.
- Civibus in servos dati. 396
- Horum persecutiones & calamitates. 347
- Rebelles existunt. 390
- Per Edictum Ferdinandi I. Cæsaris jussi sunt urbe excedere. 437. seq.
- à civibus violenter extruduntur. 440
- Habent Senatum Judaicum & Antistitem, vulgo, Juden - Gericht & Judenbischoff. 391
- Vid. Dicasterium Judæorum.
- Judicium; vid. Dicasterium.
- Jurisdicção omnimoda competit Episcopo. 198
- Vid. Episcopi Worm.
- Communicata fuit cum Magistratu urbano. 201. 370. seqq.
- Criminalis exercebatur per Scultetum. 200. seq.
- Antiquus modus à reis supplicium sumendi. 201
- L**adenburg, Oppidum, in territorio Worm. situm. 6
- à Dagoberto Rege Altari S. Petri oblatum. 309
- Controversia desuper ratione juris pignoratitii. 401
- In Palatini Electoris manus pervenit. 444
- Expugnatur & sequestratur. 445
- Landolfus ab Hoheneck, Episcopus Worm. 372
- Comitiis Ezlingensibus interfuit, & ab Henrico Rege, filio Friderici II. Imp. diploma in utilitatem Ecclesiæ obtinuit ibid.
- Cum Friderico II. Imp. varias contentiones habuit. 372. seq.
- Clerum universum è civitate rebellis secum abduxit. 375
- Laurisheimensis Basilicæ incendium. 347
- Lotharius à Friderico à Metternich in Borscheidt, Episcopus Worm. 445
- Relinquitur Oppidi Ladeburg, & arcis Stein, strenue urget. ibid.
- Ludovicus Pius Rex liberam eligendi Episcopum potestatem Clero primario concedit. 313
- privilegia vetera Episcoporum confirmat. ibid.
- Ludovicus II. Rex Episcopo jus telonii cuden-
deque monetæ largitur, & privilegia antecessorum confirmat. 316
- Ludovicus III. Rex ann. 880. Comitibus Wormatiz habuit. 319
- Ludovicus ab Ast, Episcopus Worm. 414
- Dignitatem sponte abdicavit. 415
- Ludovicus-Antonius ex Comitibus Palatinis Rhœni, Bavariz Ducibus &c. Episcopus Worm. 449
- Lupoldus de Schœnfelt, Episcopus Worm 363
- Archi-Episcopus Moguntinus. ibid.
- Urbe tota reclamante Sigifridus ab Eppenstein constituitur; pro hoc stetit Otto Saxo, pro illo Philippus Suevus, armuli de Imperio contententes. 364. seqq.
- Luibertus, Archi-Episc. Mogunt. Concilium Moguntiz habuit. 320
- M**athæus de Cracav, Episcopus Worm. 407
- Transactionem cum civibus init. ib. & seq.
- Mathiz Imp. Edictum, ne quis contra Cleri exemptionem quidquam præsumere audeat. 439
- Maximiliani I. Imp. decretum adversus Magistratum jurium Episcopaliū impetitorum, 419
- Seditiosos cives proseribit. ibi. seqq.
- S. Meinardus Eremita. 65
- Hujus oratorium. ibid.
- Ministeriales Episcopi. 222
- Moguntia in Wormatzgovia sita. 6
- Utrum Wormatiz subjecta fuerit. ibid. & 307. seqq.
- Monasteria Wormatiensis. 147. seqq.
- VIRORUM. ibid.
- S. Mariæ in Franchenthal. 147
- Hujus Abbates. 148. seqq.
- Hegenense. 150. seqq.
- Hujus Præpositi. 151
- Kirchgartense. 151. seqq.
- S. Mariæ in Lutra-Cæsarea. 152. seqq.
- Hujus Præpositi. 153
- Schœnauigense. 154. seqq.
- Hujus Abbates. 156. seqq.
- Sunsheimense. 159. seqq.
- Hujus Abbates. 160

INDEX.

- VIRGINUM.**
S. Mariæ Magdalenz vulgò Berg-Closter. 161. seqq.
Hujus Priorissæ 161. seqq.
S. Mariæ in Enckenbach. 162.
S. Mariæ in Fischbach. 163.
S. Stephani in Franckenthal. 163. seqq.
Hujus Magistræ. 164. seqq.
Hagenensæ. ibid.
S. Mariæ in Heddesheim. 165.
Cæli-Coronæ in Hocheim. 166. seqq.
Hujus Virgines & Priorissæ. 166. seqq.
Clusa Beguinarum. ibidem 168.
Horti S. Mariæ vulgò Kirchgarten. 169. seqq.
Hujus Abbatissæ. 170. seqq.
S. Mariæ in Liebenau. 171. seqq.
Hujus Priorissæ. 173. seqq.
S. Mariæ in Lobenfeld. 174. seqq.
Hujus Abbatissæ. 175.
S. Bartholomæi in Neuburg. 175. seqq.
Hujus Abbatissæ. 178.
S. Mariæ vulgò Nonnen-Münster. 179. seqq.
Hujus abbatissæ. 180. seqq.
Dives, vulgò Reich-Convent. 182. seqq.
S. Mariæ in Ramosa. 184.
S. Mariæ in valle Rosarum. ibid.
Hujus abbatissæ. 185.
Monetandus jus, à Ludovico Rege & Successoribus Episcopo collatum & confirmatum 207. seqq. 316. 382. seqq. 371.
Mosbach, Abbatia, Ecclesiæ Worm. ab Ottone II. Imp. subiecta. 326.
- NASSOVÆ** in Hillinum Archiepiscopum Trevirensis turpiter transfertur. 356
Nassovæ Comites; vid. Vassalli.
Neckeravv, villam, invasit Ludovicus Palatinus, ac postmodum feudi lege accepit. 232. seqq. 369. seqq. 371. 379.
Nortmanni An. 891. Wormatiæ usque penetrarunt. 320.
Nolocomia Worm. 67.
Notationes VI. circa personas & res ecclesiasticas Worm. 68. seqq.
- O**bservationes; vid. Notationes.
Oratoria intra Urbem Worm. 67.
Ordines religiosi. 186. seqq.
Collegia Patrum Soc. Jesu. 186.
Conventus FF. Ord. S. Dominici. 186. seqq.
Conventus FF. B. Mariæ Virg. de Monte Carmelo. 187.
Litteræ Emichonis Ep. pro horum receptione. 214.
Conventus Augustinianorum. 188.
Conventus FF. Minorum. 189.
Conventus domus Hospitalis S. Spiritus Wimpinæ. 190.
Conventus S. Remigii. 190.
Conventus FF. Capucinarum. 190. seqq.
- Congregatio sanctimonialium sub tit. Visitationis Mariæ. 191.
Otto I. Imp. prædium Neukirchen Episcopo Worm. ad Opus Ecclesiæ confert. 323.
Privilegia Ecclesiæ in Comitibus Francofurtensibus confirmat. 324.
Comitiæ Wormatiæ celebrat. 325.
Bona in Pago Nahgove sita Ecclesiæ largitur. ibid.
Ejusdem pugna cum filio Lutolfo & genere Conrado Duce. ibid.
Adalberto Monacho Archi - Episcopatum Magdeburgensem, & Gislero Episcopatum Merseburgensem tribuit. 326.
Otto II. Imp. privilegia Ecclesiæ confirmat & inhibet jura ejusdem infringere. 326.
Abbatiam Mosbach Ecclesiæ Worm. subijcit. ibid.
Bona vacantia eidem confert. 327.
- P**alatinus Elector, Vassallus Worm. 231. seqq.
Palatini Principes lineæ Bipont. Vassalli Worm. 237.
Parochiæ Diocesis Worm. ordine alphabetico. 7. seqq.
Parochiales Ecclesiæ intra Urbem Worm. 64.
Pax inter sacerdotium & Imperium. 371.
Petrus Damianus, missus Pontificis Henrico IV. Imp. suaviora suadet. 341.
Philippus I. à Rodenstein Episcopus Worm. 437.
Cum Electore Palatino super jure Wildfangius gravior collisus est. ibid.
Palatium Episcopale præclaris structuris auxit. ibid.
Philippus II. Cratz à Scharpfenstein, Episcopus Worm. 438.
Piscatram Tribum erexit & privilegiis dotavit Adalbertus Episcopus. 202. 347.
Pius II. Pont. Præpositi munere functus est Wormatiæ. 96.
Præpositi; vid. Ecclesiæ.
Principes ecclesiastici superioritate territoriali gaudent. 193. seqq.
- R**azo, Episcopus Worm. 330.
Ab Ottone III. Imp. surrogatus. ibid.
Reinhardus I. à Sickingen, Episcopus Worm. 415.
Strenuus jurium suorum defensor. ib. & seqq.
Comitiis Norimb. interfuit. 416.
In captivitatem abripitur. 417.
Multa ex propriis acquisita loca ecclesiæ adjicit. ibid.
Reinhardus II. à Rippur, Episcopus Worm. 423.
Perfidius ap. Maximilianum I. Imp. à civibus accusatur; variasque cum iisdem transactiones init. ibid. & seqq.
Re-

I N D E X.

Religio veterum Vangionum. 4
Religionis Catholice Wormatiz prerogativæ. 62
Religiosi Ordines; vid. Ordines Religiosi.
Richardus ex Dynastia de Duna, Episcopus Worm. 376
Eberhardus de Beynburg, Episcopus schismaticus ipsi opponitur. ibid.
Richowo, Episcopus Worm. 322
Instaurator urbis devastatæ. 211
à Conrado Rege ad consilia adhibitus. 322
Ab eodemque confirmationem privilegiorum obtinet. ibid.
Urbem adversus Carolum Gallie Regem defendit. 323
Initæ postmodum paci interfuit, & subscripsit. ibid.
Judex assedit Concilio Ingelheimensi, 323
Præfens fuit comitis ann. 950. Wormatiz habitis. ibid.
Rudolfi I. Cæsaris Edictum rem monetariam concernens. 205
Rupertus, Episcopus Worm. Saïsburgensem Cathedrali erexit. 308
Extirpator hæresis Arrianæ. ibid.
Quam ob rem à Duce Berchtario virgis cæsus & sede pulsus est. ibid.
Rupertus Palatinus multa in præjudicium Ecclesiæ tendit. 401
S Almannus à Walpot, Episcopus Worm. difficiillime admittus. 395. seqq.
Samuel Episcopus Worm. 315
à Rege Ludovico intimis consiliis adhibitus est, ab eodemque jus telonii, eundemque monetæ, nec non confirmationem privilegiorum obtinuit. 316
Sarapontani comites advocatiam Worm. per aliquot sæcula gerebant. 200. 232
Scabinorum & ministerialium origo. 202
Scholastici; vid. Ecclesia.
Sculterus; vid. Advocatus
Senatus Wormatiensis vicissitudines, & quibus ritibus quotannis innovari solebat. 218
219. 220. 356. 365. 367.
370. seq. 373. seq. 388.
400. 429. seqq.
Instrumentum pacis initæ dilacerat. 430
Sigisfridus seu Syffridus, Gigas, 61. 65
hujus sepulchrum. ibid.
Sigillum; vid. Episcopi.
Simon de Schœnek, Episcopus Worm. 383
Pactum in præjudicium Ecclesiæ cum suis civibus init, quod ideo reprobavit Collegium Princeps. ibid.
Fœdus pangit cum Palatino Duce. 384
Spanheimensis Monasterii conditor. 351
Spectra Wormatiz visâ. 351

Telonij jus Ecclesiæ, competens. 209
In civium manus devenit, ib. & seq. 413
Telonium in Boppardii. 361
Templum majus in cineres ruit. 318
in Terriorio quæ sunt, etiam de Terriorio sunt. 194
Theodoricus I. ex Bavaris, de Bappardia, Episcopus Worm. 397
Populum & Magistratum rebellem anathemate percussit. ibid. & seq.
Privilegia Ecclesiæ à Carolo IV. Imp. confirmari curavit. 399
Theodoricus II. à Bettendorff, Episcopus Worm. 432
turbidum Wormatiz statum invenit. ibid. seqq.
Theodonis villonæ & Triburiensis Synodus Decretum. 312
Theotolacus Episcopus Worm. 320
Rebus Collegii S. Cyriaci oportune prospexit. ibid.
Concilio Triburiensi interfuit. 321
Arnolfum Regem in expeditione Italica secutus est. ibid.
Instaurator urbis devastatæ. 211. 322
Thermæ Worm. 4
Thietmarus Episcopus schismaticus adversus Adalbertum Episcopum. 347
Tribunal; vid. Dicasterium; Fridricus I. Imp. Transactiones episcoporum cum civibus initæ. 400. 404. 407. 409.
seqq. 425. seqq.
V Angionum status sub primis Rom. Imp. i. seq. Sub Regibus Francorum. 5. seqq.
Vasallorum Worm. Officia. 226. seqq.
Vasalli PRIMI ORDINIS 231. seqq.
Reges S. Imperatores; ibid.
Electores Palatini. 231. f. q.
Palatini Principes lineæ bipont. 237
Nallau Diez. ibid. seq.
Nallau Saarbruck & Weilburg, aliiq. plures ordine alphabetico 219. seqq.
SECUNDI ORDINIS enumerantur. 246. seqq.
Victor Episcopus Worm. 38
Victoria ap. Tolpitem. 6
Vini mensura controversæ & litigiis ansam dedit. 379. 403. seqq.
Viri illustriores quos Ecclesia Worm. protulit. 56. f. qq.
Ungeltum multarum contentionum & perurbationum causa. 379. seq. 383. 395
W Enceslaus Imp. vindix libertatis & jurium ecclesiasticorum adv. seditiosos cives. 402. seqq.
Wildfangiatus jura ab Electoribus Palatinis viminiū extensa. 441. seqq.
vid. Philippus I. Episc. Worm.
Wilhelmus ab Effern, Episcopus Worm. 439
XX a Graves

INDEX.

Graves ipsi à civibus tumultuantibus inju- riæ illatz. ibid.	Incendiis & bellis devastatur. 318. 323.
Wimpina, feudum Worm. Regi concessum. 231. 366. 367. 371	371. 374. &c.
Instauratum à Chrotoldo Episcopo Anno 551. 308	Nova & antiqua. 211. seqq.
Donatum Episcopo Amando II. à Sigeberto Rege. 309	Metropolitica Sedi Moguntinz subdita. 310
à Richardo Episcopo redemptum. 377	Civitas Imperii ante Seculi XVI. initium haud dicitur. 216
Wintherus, Episcopus Schismaticus, Adal- berto Episcopo oppositus. 347	Episcopum dominum directum agnoscit ra- tione feudi Spenwerth. 247
Wormatia urbs antiqua. 6. & 61. seqq. Hujus conditor, ibid.	Zwentiboldus filius Arnolfi Regis ex Con- cubina natus, ad instantiam patris re- gni Lotharici coronam impetrat. 321

FINIS

TOMI PRIMI.

OCAR NICIM
 LE VOIET
 HISPANORVM
 STIPXXV SIGNIFERO
 SACER IVLIVS FELT

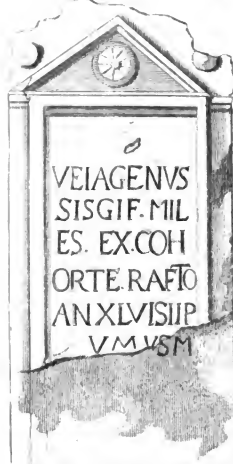

ARGIOTALVS
 SMERTVLITANI
 F. NAMNIS EQV
 ALIANDIANA
 STIPX ANNO
 XXX. HS. E
 EREDESPOSVE
 RVNT.

LICINVS C I OSI
 FHELVETVS AN
 XLVII EQVESALA
 HISPSTIPXXVIHS

TIBIVLCAPITON

VEIAGENVS
 SISGIF. MIL
 ES. EX COH
 ORTE RAFTO
 AN XLVISIP
 VMVSM

TAB. II.
ad pag. 3

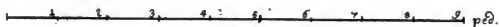

Fig. I.

TAB. III.

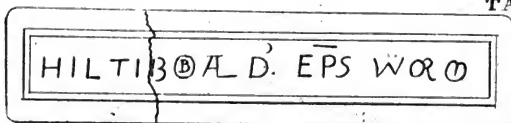

Fig. II.

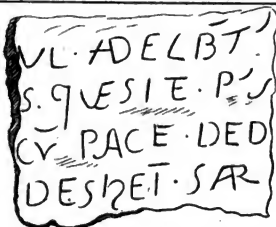

Fig. III.

Fig. V.

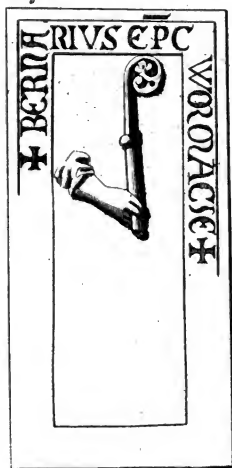
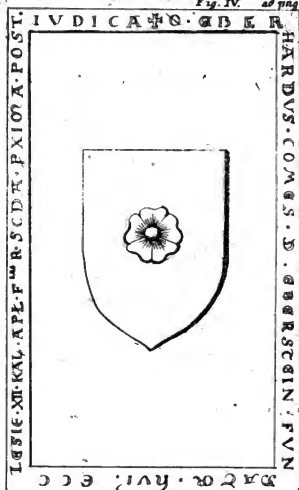

Fig. IV. ad pag. 184.

TAB. IV.

VITILVS REX

Fig. I. et II.
ad pag. 161.

* PLACIDITA

Fig. III. pag. 162.

HIC. PAV
SAT. COR
PUS. AZO
UALUHI. CV
ILIS. ANIOMA
GAUDE. IN.
CAELO.

Fig. IV.

Fig. I.

Fig. II.

Fig. III.

Fig. IV.

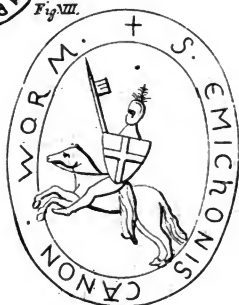
Fig. V.

Fig. VI.

Fig. VII.

ad pag. 221.

